

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00982

ERSHTE YORN FUN YIDISHN
FRAYHAYTLEKHN SOTSYALIZM

Saul Joseph Janovsky

*Permanent preservation of this book was made possible by
Phred & Ray Kaufman
in honor of
Peretz Kaufman*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש. יאָנאָווסקי
אלס גאנץ יונגער מאן

7 611.41 - e

ש. יאָנאָווסקי

ערשטע יאָרן פון ייִדישן פרייהייטלעכן סאָציאַליזם

אויטאָביאָגראַפישע זכרונות פון אַ פּיאַנער און בויער
פון דער ייִדישער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג
אין ענגלאַנד און אַמעריקע

(אילוסטרירט)

מיט אַ היסטאָריש-ביאָגראַפישער איינפירונג

פון

ד.ר. הערמאַן פראַנק

„פרייע אַרבעטער שטימע“

ניו יאָרק

1948

ERSHTE YORN FUN YIDDISHN
FREIHEITLECHN SOCIALISM

(First Years of Jewish Libertarian Socialism)

By SH. YANOVSKY
(1864—1939)

Published by
"FREIE ARBETER SHTIME"
45 West 17th St., New York 11, N. Y.

דאָס בוך האַלט 336 זייטן

צוליב טעכנישע אורזאַכן איז דער אויסלייג אין פאַרשיידענע
טיילן פון בוך נישט אַרויסגעקומען איינהייטלעך

געזעצט און צוזאַמענגעשטעלט ביי
עקאנאמי טייפסעטינג סוירווים, 244 האַרלעם פליים
לאַס אַנדזשעלעס, קאַליפּאָרניע

Printed in U. S. A.

א י נ ה א ל ט

V	פון די אַרױסגעבער	
IX	פון ש. יאַנאַױסקיס אלמנה	
	ש. יאַנאַױסקי און זײנע זכרונות	
XI	(היסטאָריש-ביאָגראַפישע איינפירונג) פון דר. הערמאַן פראַנק.	
	ש. יאַנאַױסקיס אויטאָביאָגראַפישע זכרונות	
3	במקום הקדמה	
5	1 טער טייל: מיין קינדערהייט און פריעסטע יוגנט	
7	1. עטױאַס פון מײנע קינדעריאָרן	
8	2. מײנע ערשטע און לעצטע שמיץ	
9	3. מײנע עלטערן	
13	4. מײן עלטערער ברודער, יעקב צבי	
18	5. װער שיער באַגראַבן לעבעדיקערהײט	
20	6. איך גרייט זיך צו גימנאַזיע	
24	7. מײן ערשטע ליבע	
27	8. אין דער פרעמד	
35	9. אויפן װעג נאָר אַמעריקע	
43	2 טער טייל: ערשטע יאָרן אין אַמעריקע	
45	1. אין ניו יאָרק	
49	2. לײבעל	
51	3. איך װער שיער-שיער אַ קלאַקמאַכער	
56	4. איך װער אַ קאַפּענמאַכער	
59	5. װי אַזױ מײן גאַנצער פּלאַן פון װײטערדיקער בילדונג װערט צעשטערט	
61	6. איך װער אַגײטאַטאָר אין שאַפּ און קריג באַלד די „סעק“	
67	7. איך װער אױס קאַפּענמאַכער און נעם זיך צו אַנדערע מלאכות	
71	8. מײן ערשטער אויפטרײט אַלס כלל-טוער	
77	9. די ערשטע קריגעריי אין דער אידיש-רוסישער קאָלאָניע אין ניו יאָרק	
83	10. די גרופע „פּיאַנערע דער פּרױהײט“	
85	11. מײן ערשטע רעדע אין אידיש	
89	12. די יאָרן 1886-1887	
95	13. מײנע דעמאָסטריקע געפילן און געדאַנקען	
100	14. איך װער אַן אויסגעשפּראַכענער אַנאַרכיסט	
104	15. מײן אַנאַרכיסטישע טעטיקייט אין יענער צײט	
109	16. די פּאַרטבילדונגס פּאַראַיינען	
111	17. די „װאַרהײט“	
120	18. דער כאַראַקטער פון דער „װאַרהײט“	
123	3 טער טייל: לאַנדאַן און װי איך בין אַהין געקומען	
125	1. די גרופע „ריטער דער פּרױהײט“	
130	2. מײנע ערשטע איינדרוקן פון דער אידיש-אַנאַרכיסטישער לאַנדאַן	

134	.....	3.	מיון טעמיקייט אלס רעדאקטאר און שרייבער
	די פירער פון דער דעמאלסטריקער סאציאליסטישער באוועגונג אין	4.	
136	.....		לאנדאן
149	.....	5.	די אידישע ארבעטער-באוועגונג אין יענע יארן אין לאנדאן
	איר ווער אויסגעקליבן אלס דעלעגאט צום אינטערנאציאנאלן ארבע-	6.	
159	.....		טער-קאנגרעס
166	.....	7.	א פאר ווערטער וועגן מיון דעבאטע מיט אב. קאהאן
170	.....	8.	דער „ארבייטער פריינד“ שטייט אויף תחית המתים
180	.....	9.	די „פרידאם“, די „קאמאנווייל“ און די ענגלישע גענאסן
186	.....	10.	מיינע שונאים און די שונאים פון „ארב. פריינד“ ווערן פארצווייפלט
193	.....	11.	דעזשטאטס גרויסער איינפלוס אויף די לאנדאנער ארבעטער
196	.....	12.	ווי מיר ניבן אויף דעם קלוב
	איר הויב אן ביסלעכווייז צווייפלען אין דער ניצלעכקייט פון „פרא-	13.	
202	.....		פאנאנדע דער טאט“
	מיר באנייען זיך מיט נייע שריפט און דער „ארבייטער פריינד“ ווערט	14.	
210	.....		צוויי מאל אזוי גרויס
212	.....	15.	איר ווער איינגעלאדן קיין פאריז אויף עטלעכע לעקציעס
218	.....	16.	די נביאות פון די גענאסן ווערט ניט אינגאנצן מקוים
222	.....	17.	די מעשה גיליאדאו
229	.....	18.	די לעצטע פאר יאר פון „ארבייטער פריינד“ אונטער מיון רעדאקציע

ביילאגעס

	אן אויפרוף צו יידישע ארבעטער פון דער „קאנווענציאן“, וואָס	1.	
	איז פאָרדעקומען אין ניו יאָרק סוף דעצעמבער 1889. וועגן דער		
239	.....		שאַפונג פון אַ סאָציאָליסטישער וואָכנשריפט
	בראָשור פון ש. יאָנאווסקי: „וואָס ווילן די אַנאַרכיסטן?“	2.	
245	.....		(לאַנדאָן, 1890)
245	.....		פאָקסימילע פון שער-בלאָט
247	.....	1.	מיון און דיין
250	.....	2.	דער אַרבייטער אַמאָל און היינט
253	.....	3.	דער קאָמוניזמוס
255	.....	4.	דער אַנאַרכיזמוס
262	.....	5.	אונזערע מיטעל
	א פרייהייטלעך-סאָציאָליסטישע לעקציע פון וויליאַם מאָריס	3.	
269	.....		(לאַנדאָן, 1887)
	אינהאַלט-רשימה פון ש. יאָנאווסקי אַרטיקלען-סעריע: די	4.	
	ערשטע צוואַנציק יאָר „פרייע אַרבעטער שטימע“ (פּר. אַרב.		
274	.....		שט., 1928-1929)
	בילדער פון ש. יאָנאווסקי, אין פאַרשיידענעם עלטער, אויך	5.	
	פון דער ש. יאָנאווסקי-מצבה אין ניו יאָרק און פאַרטערטן פון		
	פ. קראָפּאָטקי, וו. מאָריס, און וו. וועסס.		
277	.....		זוכצעמל

פון די אַרויסגעבער :

לױט דער גרויסער ראָלע וואָס ש.יאַנאָװסקי האָט, פאַר צענדליקער יאָר צײַט, געשפּילט אין דער ייִדישער אַרבעטער־באַװעגונג און פּרעסע אין אַמע־ריקע, װאָלט ער אַװדאי פּאַרדינט אַ פּולֶע ביאָגראַפּיע. זי װאָלט געראַפּט אָנגעשריבן װערן מיט אַ ברייטן סאָציאַל־היסטאָרישן פּאַרנעם, כדי צו װײַזן די סביבה, די עפּאָכע פּון דריי־פּערטל יאָרהונדערט (1864-1939), מיט אירע שטורמדיקע פּאַסירונגען אין דער ניט־ייִדישער װעלט — אַלס דער הינטער־גרונט פּאַר ש. יאַנאָװסקים לעבנס־געשיכטע און װי אַ רעקאָרד פּון דער ראָלע װאָס די פּרייהייטלעכע באַװעגונג האָט געשפּילט אין דער ייִדישער גאַס. צום באַדױערן, איז נאָך די צײַט — װײַזט אױס — נישט געקומען צו שרייבן און פאַרעפּנטלעכן אַזאַ יאַנאָװסקי ביאָגראַפּיע. לײדער איז נאָך דער אױטאָאָר ביאָגראַפּישער מאַטעריאַל, װאָס ש. יאַנאָװסקי האָט איבערגעלאָזן, צום גרעסטן טײל, אַפּילו ביז איצט געבליבן ניט־געדרוקט, און דאָס װאָס איז שױן פאַרעפּנטלעכט געװאָרן, איז צעװאָרפּן איבער צענדליקער נומערן פּון דער „פּרייער אַרבעטער שטימע“, און איז נישט לײכט צוגענגלעך פאַרן פּאַרשער און אַלגעמײנעם לײענער.

דאָס בוך, װאָס מיר גיבן איצט אַרויס, װיל כאַטש טײלװײַז אױספּילן אַט־דעם בלוז און אױ, לכל הדעות, אַ װאָניקער בייטראַג צו אַ פּולֶער יאַנאָװסקי ביאָגראַפּיע.

אָנגעהויבן שרייבן זײַן אױטאָביאָגראַפּיע האָט ש. י. אין 1926 אָדער 1927, אָבער דער טײל, װעלכן מיר גיבן איבער אין די הענט פּון לײענער איצט, האָט זיך אָפּגעפּונען ערשט מיט עטלעכע יאָר צוריק. מען האָט גע־װאוסט, אַז ערגעץ װאו איז פאַרבליבן יאַנאָװסקים אַ כתב־יד נאָך זײַן טױט (דעם 1טן פעברואַר 1939). אָבער די ערשטע פאַרווכן, מצד דער פּאַמיליע און די פּריינט פּון ש. יאַנאָװסקין, צו געפּינען דעם מאַטעריאַל האָבן צו קײן זאַך ניט דערפּירט. נאַנץ צופּעליק, צװישן אַ הױפּן צעשאַטענע פּאַפּירן, װי בריוו, אַרטיקל־מאַנוסקריפּטן א.ד.גל., האָט חבר ש. לינדער, דער פאַרוואַלטער פּון דער „פּ.א.ש.“ און לאַנגיעריקער פּריינד פּון דער יאַנאָװסקי משפּחה, אין אַ שרייבטיש־שעססל, אין 1942 אָדער 1943, געפּונען אַ פּאָר הונדערט לײז־אױפּגעלײגטע אױף דער שרייבמאַשין פּון בײדע זײטן באַשריבענע בלעטלעך, אַפּילו ניט קײן נומערירטע, און נאָך געדולדיקער לאַנגדויערנדער אַרבעט האָט ש. לינדער פּון אַט־דעם מאַטעריאַל אױסגעסדרט דעם פּולֶן „טײפּ־סקריפּט“ פּון דעם דאָזיקן װערק.

עם ווערן אין אַטדעם בוך דערציילט, דורך ש. יאַנאָווסקיין אַליין, די הויפט־פּאַסירונגען אין די ערשטע 30 יאָר פון זיין לעבן און ווירקן. און ניט ווייניק פון דאָס דערציילטע וועט קלינגען ניי, אינטערעסאַנט און באַלערנדיק, אפילו פאַר די וואָס האָבן דעם מחבר פון אַטדי לעבעדיק און פריש געשריבן בענע זכרונות געהאַט יאָרנלאַנג געלייענט אָדער נאָר פּערזענלעך גוט געקענט. די גרעסערע היסטאָריש־ביאָגראַפישע איינלייטונג, געשריבן פון דר. ה. פּראַנק, דעם איצטיקן רעדאַקטאָר פון דער „פּר. אַר. שטימע“, שטעלט זיך דריי צילן, נעמלעך: 1) צו געבן אַ גייסטיקן פּאַרטערט פון ש. יאַנאָווסקי, און אַ בילד פון דער סביבה, אין וועלכער ער האָט געווירקט, באַזונדערס אין די ערשטע יאָרן פון זיין אַרבעט אין אַמעריקע; 2) אויפצוקלערן געוויסע געשיכטעס פאַסירונגען, וואָס פיגורירן פּראָמינענט אין יאַנאָווסקי'ס זכרונות, באַזונדערס אין שייכות מיט דער אויספּאַרמירונג פון ש. יאַנאָווסקי'ס סאָציאַלן וועלט־באַנעם און מיט דער פּאַרגעשיכטע פון דער „פּר. אַר. שטימע“; 3) צו עפענען פאַרן לייענער אַ בליק אויף יענעם טייל פון ש. יאַנאָווסקי'ס אויטאָ־ביאָגראַפיע (די עפאָכע פון 1899 ביז 1913), וואָס איז שוין פריער אָפּגע־דרוקט געוואָרן אין דער „פּר. אַר. שטימע“ מיט אַ יאָר צוואַנציק צוריק.

אין די ביילאָגעס, וואָס ווערן געדרוקט צום סוף בוך, וועט דער לייענער געפינען זייער אינטערעסאַנטע דאָקומענטן צו דער געשיכטע פון דער פריי־הייטלעך־סאָציאַליסטישער געדאַנקען־וועלט און באַוועגונג אין ענגלאַנד און אַמעריקע אין די 1880ער און ערשטע 1890ער יאָרן. אויך איז דאָרט אָפּגע־דרוקט אַ ביבליאָגראַפישע רשימה פון די עטלעכע און דרייסיק אַרטיקלען איבער די „ערשטע צוואַנציק יאָר „פּר. אַר. שטימע“, וואָס — ווי נאָר וואָס דערמאָנט — זיינען שוין אָפּגעדרוקט געוואָרן מיט יאָרן צוריק אויף די שפּאַלטן פון אונדזער וואַכנשריפט.

די איצט זייער זעלטן געוואָרענע ערשטע בראַשור ש. יאַנאָווסקי'ס, און אויך די ערשטע בראַשור אין יידיש וועגן אַנאַרכיזם — „וואָס ווילן די אַנאַר־כיסטן? — די טעאָריע פון אַנאַרכיזמוס קלאָר דאַרגעשטעלט פון ש. יאַנאָווסקי“ — וואָס איז דערשינען אין לאַנדאָן אין 1890, און וואָס ווערט צום סוף בוך איבערגעדרוקט, אַלס ביילאָגע נומ. 2 — איז פאַר אונדז ספּעציעל איבער־געשריבן געוואָרן פון געדרוקטן אַריגינאַל, וואָס געפינט זיך אין „ברייטאַנישן מוזיאָום“ אין לאַנדאָן. אַטדי אַרבעט האָט איינגעהענטיק געטאָן פאַר אונדז די לאַנגיאַריקע איבערגעבענע חברטע דאָרים זשוק, די שוועסטער פון איינעם פון די וועטעראַנען פון דער יידישער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג אין לאַנדאָן, וויליאַם וועסס. מיר דריקן אויס אונדזער געטרייער חברטע ד. זשוק אַ האַר־ציקן דאַנק און אַנערקענונג פאַר איר מיפּולער אַרבעט און זעלטענער טרייקייט צו אונדזער אידעאַל, וואָס האָט איר געטריבן ניט שפּאַרן קיין צייט און מי בייס אויסזוכן פאַר אונדז דאָס ביכל און צושיקן אין צייט אַ גענויע קאָפּיע

פון דער יקרהמציאותדיקער בראָשור, וועלכע איז שטאַרק כאַראַקטעריסטיש פאַר דער געזינגונג און די שטימונגען פון די פּיאַנערן און ערשטע בויער פון דער יידישער פרייהייטלעך-סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין ענגלאַנד און אַמעריקע.

א דאַנק פאַרדינט אויך אונדזער לאַנגיעריקער חבר און ינגערער בן-דור פון ש. יאַנאַווסקי, ד. איזאַקאוויץ, וועלכער האָט אייגנהענטיק איבערגעשריבן דעם, דורך אַ גליקלעכן צופאַל געפונענעם, און צום דרוק ניט-צוגעגרייטן, כתב-יד און האָט אויך שטאַרק מיטגעהאַלפן ביי דער קאַרקטור און אויך חבר ב. אַקסלער, וואָס האָט אונטערגענומען די אַקציע צו שאַפן דעם נויטיקן פאַנד פאַר דער אַרויסגעבונג פון דעם וויכטיקן ווערק אין בוך-פאַרם, פאַר דינט אונדזער אַלעמענס יישר-כוח און אַנערקענונג.

א באַזונדער קאַפיטל פאַר זיך איז די זייער אַקטיווע ראַלע און דער כסדרדיקער אינטערעס פון די לאָס אַנדזשעלעסער חברים אונדזערע, מיט זייער „קראַפּאַטקיין בר. 413 א.ר.“, אין דער אַרבעט פון אַרויסלאָזן דעם בוך (וואָס איז, אַגב, געדרוקט געוואָרן אין לאָס אַנדזשעלעס) און אים פאַרשפּרייטן אין וואָס ברייטערע לייענער-קרייזן. די לאָס אַנדזשעלעסער חברים האָבן פאַר אַטדעם צוועק אויסגעטיילט אַ ספּעציעלע קאָמיטע פון די חברים — ה. יאַפע, מ. לאַפּידוס און פ. גוסטאַוו. ווי ביי אַ סך פּריערדיקע געלעגנהייטן האָבן אויך דעם איצטיקן מאָל די לאָס אַנדזשעלעסער חברים ניט געשפּאַרט קיין אַרבעט און צייט פאַר אַ וויכטיקער ליטעראַריש-קולטורעלער און סאָציאַל-געשיכטלעכער אויפגאַבע אין דינסט פאַר אונדזער-זייער אידעאַל. לאָמיר האַפן, אַז די מי, זייערע און אונדזערע, וועט אין דער ריכטיקער מאָס אַפ-געשאַצט ווערן פון די יידישע לייענער אומעטום.

ש. יאַנאַווסקי - בוך קאָמיטעט
פון „פר. אַרב. ש.מ.“ פאַרוואַלטונגס-ראַט

ד. איזאַקאוויץ, ב. אַקסלער, ש. לינדער,
דר. ה. פּראַנק, מ. שוטץ

ניו יאָרק, אַקטאָבער, 1948.

פון ש. יאנאווסקיס אלמנה

איך קען באמת פילן א דאנקבארקייט צום גורל וואס מיר איז באשערט צו דערלעבן א צייט, ווען א באנד פון ש. יאנאווסקיס ניטגעדרוקטע שריפטן ווערט ארויסגעבראכט פאר דער וועלט. מײן מאן, ש. יאנאווסקי, איז גע- שטארבן — ווי ס'איז פילע פון זיינע פריינט באקאנט — אן אנטוישמער און פארצווייפלטער מענטש. ניט געגלויבט האט ער, אז דאס וואס ער האט ביים לעבן ניט באוויזן אפצודרוקן, וועט ווען ס'איז דערשיינען אין בוך-פארם. איז זיין בוך איצט פאר מיר א טאפלטע פרייד און א גייסטיקע דערלייכטער- רונג אין מײן שווערן מצב, ווען דער ליכטיקער שיין פון טאג איז שוין כמעט אינגאנצן אויסגעלאָשן פאר מיר, און איך מוז לעבן אין אָפּגעשלאָסנקייט פון דער אַרומיקער — לידער, אויך זייער פינצטערער — וועלט.

באַטאַנען וויל איך, אַגב, אז דאָס וואָס דער לייענער קריגט איצט, איז דאָס איינציקע בוך וואָס ש. יאָנאווסקי האָט אַליין געשריבן אַריגינעל. ער האָט פאַרפאַסט אַ סך איבערזעצונגען אין יידיש פון וועלט-באַרימטע ביכער אין פרעמער שפראַך, אָבער האָט ביים לעבן ניט זוכה געווען צו זען זיינע אייגענע גרעסערע שריפטן אָפּגעדרוקט אין בוך-פאַרם.

פאַר מיר איז ש. יאָנאווסקי ניט געשטאַרבן און קען ניט שטאַרבן. איך האָב שטענדיק פון אים געהאַלטן און אין אים געגלויבט, אַ דאַנק איין גייסטיקן שטריך זיינעם — דער אייזנפעסטער צוגעבונדנקייט צו אַן איין-איינציקער אידיע — פרייהייט און גערעכטיקייט. פאַר אַטידעם געהויבענעם און אייביקן אידעאַל, אַן אידעאַל אַן אומשטערבלעכן, האָט ער געלעבט, פאַר אים שטענ- דיק געאַרבעט, און אים געבליבן געטריי ביז דער לעצטער מינוט פון זיין לעבן. איז דער פונק, וואָס האָט געלויכטן אין זיין גייסט, במילא ניט אויס- געלאָשן געוואָרן אויף שטענדיק, ווען בלויז דאָס שטערבלעכע אין אים איז פאַרשוואונדן פון דער וועלט.

איצט ווערט די געשיכטע פון זיינע יוגנט-יאָרן, דערציילט פון אים אַליין, ענדלעך צוגענגלעך פאַר אלעמען. טאָ לאַמיר האָפּן, אז דער פונק, וועלכער האָט זיך אזוי פרי צעגליט אין זיין נשמה, וועט אָנצינדן אַ הייליקן פייער אויך ביי די וואָס האָבן בלויז דעם נאָמען זיינעם געקענט, אָבער ווייסן נאָך גאַרניט, אָדער גאַנץ ווייניק, ווי אומדערמידלעך און אומדערשראָקן מײן מאַן האָט געפירט זיין לעבנסלאַנגן קאַמף פאַר פרייהייט און גערעכטיקייט. און דאָס וועט זיין די פולסטע באַלוינונג וואָס די אַרויסגעבער פון בוך האָבן, פאַר זייער מי און איבערגעבנקייט, ביי אונדז אלעמען, די נאָענטסטע מענטשן און די פריינט פון ש. יאָנאווסקי, כשר פאַרדינט.

ליזא יאנאווסקי

ניו יאָרק, מאי, 1948.

ש. יאנאווסקי און זיינע זכרונות

פון דר. הערמאן פראנק

1.

צום ערשטן מאל איז ש. יאנאווסקי אָנגעקומען אין ניו יאָרק אין 1885. ד.ה. אין דער „פאָרהיסטאָרישער“ צייט פון דער איצטיקער יידישער אַרבע-טער-באַוועגונג אין אַמעריקע, נאָך איידער די גרויסע און מעכטיקע יידישע טרייד יוניאָנס זיינען געגרינדעט געוואָרן. די „קלאָוק-מאַכער“ (די פרויען מאַנטל שניידער) זיינען דעמאָלט געווען דער פאַרשפרייטסטער פּאָך ביי די יידישע נאָדל-אַרבעטער אין ניו יאָרק. די לייענער פון בוך וועלן זען, אַז אויך ש. י. איז פאַר אַ שטיקל צייט געווען אַ לאַיוואַלחדיקער קלאָוקמאַכער. ביי אַ געלעגנהייט, מיט אַ פאַר יאָר פאַר זיין טויט, האָט ש. י. דערציילט, אַז ער קען זיך ניט דערמאָנען, צי אין 1885, ווען ער איז אָנגעקומען קיין אַמעריקע, האָט שוין דאָ עקזיסטירט אַ קלאָוקמאַכער יוניאָן. ער גיט צו, אַז ס'איז אפשר גאַנץ מעגלעך, אַז אזא יוניאָן איז טאַקע געגרינדעט געוואָרן, אָבער ער, יאנאווסקי, האָט וועגן דעם ניט געוואוסט און ניט געהערט.* און אין זעלבליקן מעמואַריסטישן אַרטיקל זיינעם שרייבט ער, אַז „די קלאָוקמאַכער זיינען די אמתע טאַטעס פון אונדזער אַרבעטער-באַוועגונג . . . זיי, די מיטגלידער פון לאַקאל 1, זיינען אימער געווען דער רוקנביין פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן; זיי זיינען געווען דער אַוואַנגאַרד פון אַלע קאַמפּן, וואָס די יוניאָן האָט דורכגעמאַכט אין איר לאַנגן לעבן“.

כדי בעסער צו פאַרשטיין און אַפּשאַצן די ראַלע און באַדייטונג פון ש.י.ס פונקציע אין דער סביבה, וואָס ער האָט דאָ געפונען אין די 1880ער יאָרן, מוז מען וואַרפן אַ בליק אויפן כאַראַקטער פון דער אימיגראַנטישער אַרבעטער-מאַסע גופא און אויף איר סאַציאַל-פּסיכאָלאָגישער נאַטור. דאָס זעט מען קלאָר אַרויס פון אַ קורצער כאַרעקטעריזירונג פון יענער מאַסע, וואָס עס גיט ש.י.ס אַ בן־דור און איינער פון די פּיאָנערן פון דער קלאָוקמאַכער יוניאָן, אַברהם ראָזענבערג (געשטאַרבן אין די 1920ער יאָרן). שרייבנדיק וועגן אַ יוניאָן אין זיין פּאָך, געגרינדעט אין 1885), זאָגט ער:

. . . יענע יוניאָן איז נאָך ניט געווען קיין אויסשליסלעכע אַפּער-רייטאַרס יוניאָן. דאָרט האָבן אויך באַלאַנגט פּינישערס און פרעסערס אין באַזונדערע ברענטשעס. דער גרעסטער טייל פון די מעמבערס זיינען אָבער געווען אַפּערייטאַרס, און אזוי זיינען אויך געווען די

* טאווענירזשורנאַל צום 50סטן געבורטסטאָג פון לאַקאל 1, אינטערנעשאַנאַל ליידיס נאַרמענט וואַרקערס יוניאָן, 1886-1936.

פירער פון דער יוניאן. די אורזאך איז געווען א פשוטע: די אָפּערײַ מאַרס זײַנען געווען דער אינטעליגענטער עלעמענט. זײ זײַנען מערסטנס רעקרוטירט געוואָרן פֿון די סטודענטן און ישיבה־בחורים וואָס האָבן זיך אַרויסגעריסן פֿון צאַרישן גיהנום, און ניט האָבנדיק קײן טרײַד זײַנען זײ געוואָרן אָפּערײַטאַרס. די עלעמענטן זײַנען ניט געוואוינט געווען צו שקלאַפּעריי און צו די לאַנגע שטונדן און האָבן דעריבער אָפּטערס רעוואָלטירט און מיטגעשלעפט מיט זיך די אַנדערע.

דאָס גיט אַ באַגריף פֿון דער מענטשלעכער אומגעבונג, אין וועלכער די פּיאַנערן פֿון ש.י.ס שניט האָבן, אין דער צווייטער העלפט פֿון די 1880ער יאָרן, אַנגעהויבן זײער פּראָפּאָגאַנדע־אַרבעט. זײ האָבן פֿאַר זיך געהאַט אין די טױזנטער נײַ־אַנגעקומענע אימיגראַנטן, פּרישע, האַלב־אויפּגעוואַכטע, אָבער מײסטנס אומרייפּע, רױע כּוחות, אַנגעלאַדענע מיטן גײסט פֿון פּראַ־טעסט און מרידה. מאַסנױז זײַנען יונגע און מיטליעריקע ייִדן, ניט וױניק פֿון זײ שױן אַנגעזאַפטע מיט רעוואָלוציאַנערע אידײען, אַריבערגעטראָגן געוואָרן, מיטן סטיכישן עמיגראַציע־שטראָם, קײן ענגלאַנד און אַמעריקע. דער בעסטער טײל פֿון אַט־דער האַרעפּאַשנער און שטאַרק־עקספּלאַטיר־טער מאַסע האָט געברענט מיט כּעס און צאַרן קעגן דער אַלטער, אַכזריות־דיקער רוסלאַנד און בכלל קעגן אַ וועלט, וואָס האַלט זיך אויף פּאַלשקײט און אומגערעכטיקײט. אָבער נאָר אַ טײל, אפשר ניט דער גרעסטער טײל, פֿון אַט־דער מאַסע האָט שױן פּרײער, אין רוסלאַנד, עפעס וואָס געוואוסט וועגן סאָציאַליזם און וועגן מאַדערנעם אַרבעטער־קאַמף בכלל. און דאָך האָבן די מערסטע אַגיטאַטאָרן אין די יאָרן פֿאַר ש.י. גערעדט צו אַט־דער מאַסע אין רוסיש. ער, ש.י., איז געווען פֿון די ערשטע צו פירן די אַגיטאַציע אין דער פּאַלקס־שפּראַך — אין ייִדיש.

די פּונקציע פֿון די ערשטע פּראָפּאָגאַנדיסטן פֿון סאָציאַליזם און אַנאַר־כּיזם אויף דער ייִדישער גאַס איז געווען צו שפּײַזן די מוחות און הערצער פֿון די ייִדישע אַרבעטער אין זײערע נײע היימלענדער. בדרך מליצה קען מען זאָגן, אַז די ערשטע רעדנער און שרײַבער פֿון דער ייִדיש־סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין אַמעריקע זײַנען געווען לעבעדיקע רינגען צו פּאַרבינדן די קעמפּערישע טראַדיציעס און אידעאַלן פֿון דער רוסישער רעוואָלוציאַנערער אינטעליגענציע מיט דער אַנגעפּאַרענער, האַלב־רויער און אין סאָציאַלן באַ־וואוסטזײן אירן זײער אַפּגעשטאַנענער (צום גרעסטן טײל) ייִדישער אַרבע־טער־מאַסע. דאָס איז געווען אַ מאַסע אימיגראַנטן, געקומענע פֿון שטעט און שטעטלעך — אין פּוילן, ליטע און גאַליציע, אַראָפּגעפּאַלן ווי פֿון דער לבנה, אין דער ווילד־פרעמדער סביבה פֿון אַמעריקאַניש־קאַפּיטאַליסטישן קאַכקעסל. צו אַט דער הילפּלאַזער און מוראדיק עקספּלאַטירטער ייִדישער מאַסע האָבן די ערשטע פּראָפּאָגאַנדיסטן אַנגעהויבן צו רײַדן אין דער פּאַלקס־שפּראַך וועגן די אײגענע, לײבלעכע אינטערעסן פֿון דעם אַרבעטער, און צוגלייך אויך וועגן העכערע אַבסטראַקטע ענינים און די ראַדיקאַלסטע סאָציאַלע אידעאַלן.

ווי סאציאליוזם, אַנאַרכיזם א.ד.גל. צענדליקער זיינען זיי געווען אין יענע פּרילינג־יאָרן פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין אַמעריקע (1885-1900), די פּיאָנערן און בויער, וועקער און וועגווייזער פאַרן שווער־אַרבעטן־דיקן און עקספּלאַטירטן פּאַלק אין די גרויסע שטעט פון אַטלאַנטישן ברעג, ווי ניו יאָרק, באַסטאָן, פּילאָדעלפּיע און באלטימאָר. אָבער ניט קיין סך פון זיי האָבן אַזוי אינטענסיוו און פּרוכטבאַר ווי אונדזער יאַנאַווסקי דורכגע־מאַכט און באַאיינפּלוסט די שטורעמדיקע אַנטוויקלונג פון קעמפּערישן אַוואַנד־גאַרד פון דער יידישער האַרעפּאַשנער מאַסע אין ענגלאַנד און אין אַמעריקע. און דאָס וועלן די לייענער אַליין דערזען ביים לייענען דעם באַנד זכּרונות פון אַטידעם פּיאָנער און פּראָפּאַגאַנדיסט פון פּרייהייטלעכן סאציאליוזם צווישן יידן אויף צוויי קאָנטינענטן.

ש. יאַנאַווסקי איז אַנגעקומען אין לאַנדאָן אין מערץ 1890. רעדאַקטאָר פון „אַרב. פּריינד“ איז ער געוואָרן דעם 20סטן פעבר. 1891. אין אָנהייב 1892 איז דאָס דערשיינען פון „א.פ.“ איבערגעריסן געוואָרן אויף 3 חדשים צייט, און פון 15טן אַפּריל 1892 ביז אָנהייב 1895, ווען ש. י. האָט פּאַרלאָזן לאַנדאָן, איז ער די גאַנצע צייט געווען דער פּאַקטישער רעדאַקטאָר־אַרויס־געבער פון „א.פ.“.

דער איצטיקער באַנד דערפירט דעם לייענער צום מאַמענט ווען ש. י. פּאַרלאָזט לאַנדאָן, אָנהייב 1895, און קומט צום צווייטן מאָל אין ניו יאָרק. פון יענער צייט און ווייטער (ביז אַן ערך 1913) זיינען זיינע אויטאָביאָגראַפֿישע זכּרונות שוין איבערגעגעבן געוואָרן אין עטלעכע און דרייסיק אַרטיקלען פון אַ סעריע, די ערשטע צוואַנציק יאָר „פ.א.ש.“, ווי דאָס ווערט אויספיר־לעך פּאַרצייכנט אין דער הוספה נומ. 4 פון איצטיקן באַנד. דאָ קענען מיר בלויז פּאַרפיקסירן זייער בקיצור די הויפט־מאַמענטן פון זיין ווייטערדיקער לעבנס־געשיכטע, ד.ה. דעם גאַנג אירן אין די 40-45 יאָר פון זיין לעבן נאָך זיין צוריקקער פון ענגלאַנד.

סוף אַקטאָבער 1899 איז ש. י. באַשטימט געוואָרן פאַר רעדאַקטאָר פון דער באַנטיטער „פּר. אַרב. שט.“, און במשך פון זיין לאַנגיאַריקער רעדאַקטאָר־טאַרעטיקייט דערהייבט ש. י. די צייטונג, וואָס איז געבוירן געוואָרן דעם 4טן יולי 1890 — און האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר עטלעכע יאָר צייט נאָכן טויט פון דעם גרעסטן פון אירע ערשטע רעדאַקטאָרן, דוד עדעלשטאַט — צו דער מדרגה פון אויסערגעוויינלעך איינפלוסרייכן און פּאַפּולערן פּרעסע־אַרגאַן. פאַר אַ מענטש פון היינטיקן דור וועט זיין אינטערעסאַנט און באַלערנדיק צו הערן דאָס עדות־זאָגן פון איינעם, וואָס האָט אין יענער צייט, מיט איבער 40 יאָר צוריק, צום ערשטן מאָל זיך צוגעקוקט צו די קלאַרסטע סימנים פון זשורנאַליסטישן דערפּאָלג, וואָס ש. י. און זיין צייטונג האָבן געהאַט. אַט וואָס

עס דערציילט, דער אַלטער חבר-וועטעראַן, פון דער יידיש-אַנאַרכיסטישער באַוועגונג, דוד איזאַקאָוויץ, אין אַ מעמואַריסטישן אַרטיקל:

דער איינפלוס פון דער „פ.א.ש.“ אויף רעם יידישן קווארטאַל און אירע לעזער איז געווען גרויס. מענטשן פלעגן ממש אָפּשטיין שטונדן און וואַרטן ביז מען וועט ברענגען די צייטונג אין אָפּים אין קאַנעל סטריט, איך וועל קיינמאַל ניט פאַרגעסן דעם איינדרוק, וואָס עס האָט אויף מיר געמאַכט דעם ערשטן מאַל, ווען איך האָב אַלס „גרינער“ אויף גענו. יאַנאווסקיס איינלאַדונג, בייגעוואוינט די סצענע ווי די „פ.א.ש.“ ווערט אויפגענומען.

עס איז געווען דאָנערשטיק, אַרום דריי אָדער פיר אַזייגער נאַכ-מיטאָג. אויף דער גאַס פאַרן אָפּים, האָבן זיך גענומען צונויפקלייבן מענטשן, מענער און פרויען, יינגערע און עלטערע, דערהויפּט יינגלעך אין עלטער פון אַכט, צען, צוועלף און פערצן יאָר. יעדער האָט געזוכט צו פאַרכאַפּן אַן אָרט נאָענט צו די טרעפּ, וואָס האָבן געפירט צום אָפּים אויפן ערשטן שטאָק. די קלענערע און שוואַכערע האָבן געפרואוּט זיך דורכגליטשן צו זיין וואָס נעענטער צו די טרעפּ פון וואַנען די עלטערע און שטאַרקערע האָבן זיי גאָר ניט איידל צוריקגעשטויסן. געשרייען, זידלעריין, קוויטשערייען האָבן אָנגעפילט די לופט.

אין מיטן פון דעם געפילרער איז אָנגעפאַרן דער וואַגן מיט די פעק צייטונגען, וואָס דער טרייבער מיט אַ מיטהעלפער זיינעם האָבן געטראָגן אויף די טרעפּ; און גלייך נאָך זיי האָבן זיך געשטויסן און געשטופּט, מיט ליאַרעם און טומל, די קליינע און גרויסע „צייטונגס-פּעדלערס“, מיט זייער קליינגעלט אויסגעשטרעקט אין איין האַנט, רייסנדיק די צייטונגען פון גענו. וויינריטשעס, פון אונדזער „קליינ-שמעטלדיקן“ (ער איז דעמאַלט געווען מענעדזשער) און נאָך אַ גע-נאַנס הענט, מיט דער צווייטער האַנט. און אין דער אייגענער צייט האָט זיך אָנגעהויבן אַ שטופעניש און אַ יאַגעניש אויף צוריק, אַרונטער פון די טרעפּ, פון וואַנען דאָס געזעמל האָט זיך צעשפּרייט און אַוועק געלאָזט אין אַלע זייטן מיט אַ געמיש פון פאַרשיידענע קולות: „שטימע!“, „פרייע שטימע!“, „אַרבעטער-שטימע!“, „שטימע!“ — יאַגנדיק זיך צו זיין די ערשטע אין די רעסטאָראַנען און ביי די „שע-פּער“; אָפּשטעלנדיק יעדן פאַרבייגייער מיט אַן אויסגעשטרעקטער צייטונג אין דער האַנט.

געהייסן האָט עס דעמאַלט, אַז די „פ.א.ש.“ האָט פּופּצן טויזנט לעזער, וואָס פאַר אַ וועכנטלעכער צייטונג איז היינט אויך אַ היפשע צירקולאַציע; איך גלויב אָבער אַז דאָס איז געווען אַ ביסל איבערטריבן; כאָטש לויט גענו. יאַנאווסקיס חשבון, אַז יעדע „פ.א.ש.“ ווערט געלעזן מער ווי פון איין מענטשן, איז דאָס געווען אַ ביסל אונטערגעשאַצט. זיכער איז, אַז אין די יאָרן, וועגן וועלכע איך רייד דאָ (פון 1905 ביז 1912), איז די „פ.א.ש.“ און איר איינפלוס, צוזאַמען מיט גענו. יאַנאווי-סקיס, געווען גאָר אַ גרויסער. (*)

אין 1906 מאַכט ש. י. אַ פּראָבע אַרויסצולאַזן אַ טעגלעכע צייטונג —

(*) זען ד. איזאַקאוויצעס אַרטיקל „צו דער געשיכטע פון דער קראַפּאַטקין ליטע-ראַטור געזעלשאַפּט“, „פ.א.ש.“ פון 19טן פעברואַר, 1948.

די „אָבענד צייטונג“, כדי צו באַקעמפן דעם געלן זשורנאַליזם אויף דער יידישער גאַס. די צייטונג איז אונטערגעגאַנגען מחמת עס האָבן געפּעלט די מיטלען פאַר אַזאַ שווערער אונטערנעמונג. אין 1910-1911 האָט ש. י. רע-דאַקטירט אַן ערנסטן מאַנאַטלעכן זשורנאַל, „פרייע געזעלשאַפט“. במשך פון די אַלע יאָרן איז ש. י. אויך געווען איינער פון די פּאַפּולערסטע רעדנער און לעקטשורערס אויף דער יידישער אַרבעטער-גאַס. ער האָט אויך איבער-זעצט אין יידיש פון אייראָפּעאישע שפּראַכן אַ סך בענדער בעלעטריסטיק (טאַלסטאָי, פּשיבישעווסקי, איבסען, ב. שאַו א.אַנד.) און אויך געשיכטע און פּובליציסטיק (ווי פ. קראַפּאַטקינס געשיכטע פון דער גרויסער פּראַנצויזישער רעוואָלוציע, א.אַנד.). זיין איבערזעצונג פון זשאַן מעסליע'ס (1733-1678) „גלויבן און פאַרנופּט“ איז אַפּגעדרוקט געוואָרן אין לאַנדאָן (אין 1907) אין דרוקעריי פון „אַרב. פר.“ — אַ בוך פון 175 ז. אַ צווייטע אויפלאַגע איז דערשינען אין 1913.

אין 1919 איז ש. י. אויף דער איינלאַדונג פון בנימין שלעזינגער, פרע-זידענט פון דער „אינטערנעשאַנאַל ליידיס גאַרמענט וואַרקערס יוניאָן“, די טרייד יוניאָן פון די פּרויען-קליידונג אַרבעטער אין אַמעריקע, געוואָרן רע-דאַקטאָר פון דעם וועכנטלעכן יוניאָן-זשורנאַל „גערעכטיקייט“ און פון זיינע צוויי שוועסטער-זשורנאַלן אין ענגליש און איטאַליעניש — די אַפיציעלע אַרגאַנען פון אַטדער גרויסער אַרבעטער-קערפּערשאַפט מיט צענדליקער טויזנטער מיטגלדער. ער האָט רעזיגנירט פון זיין אַמט אין 1926, בעת דעם שטורעמדיקן קאַמף צווישן רעכטע און לינקע אין דער „אינטערנעשאַנאַל“. שפּעטער איז ש. י. געווען, פאַר אַ גאַנץ קורצער צייט, מיטאַרבעטער פון „פאַר-ווערטס“, און אין די ערשטע 1930ער יאָרן ווידער, פאַר אַ ניט לאַנגער צייט, רעדאַקטאָר פון „פ.אַ.ש.“. זינט 1935, איז ער מיט דער „פ.אַ.ש.“ אַפיציעל מער נישט געווען פאַרבונדן. ער איז געוואָרן טעטיק ווי אַ לעקטשורער און אומאַפהענגיקער זשורנאַליסט (האַט געשריבן פאַר דער „צוקונפּט“, „גרעכ-טיקייט“ א.אַנד.). נאָך אַ לאַנגער שווערער קראַנקייט (לונגען-קענסער) איז ער געשטאַרבן אין ניו יאָרק, אין מט. סיני האַספיטאַל, דעם 1טן פעברואַר 1939, צו 75 יאָר. די לוויה איז פאַרגעקומען פרייטיק, דעם 3טן פעברואַר; אַ סך פּראַמינענטע יידישע וואַרטפירער און פאַרטערטער פון דער יידישער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג האָבן אים מספיד געווען. מען האָט אים מקבר געווען אויף דעם כּרמל בית-עולם פון אַרבעטער רינג, אין קווינס, ניו יאָרק.

2.

דער זכות פון איינעם פון די ערשטע יידישע פרייהייטלעכע פּראַפּאַ-גאַנדיסטן, אַלס רעדאַקטאָר פון די הויפּט-אַרגאַנען פון דער אַנאַרכיסטישער פרעסע אין ענגלאַנד און אַמעריקע — דער „אַרבייטער פריינד“ און די „פרייע אַרבייטער שטימע“, — איז ניט יאַנאווסקי און איינציקער אומפאַר-געסלעכער אויפטו. ניט ווייניקער וואַגיק איז געווען די ראַלע פון זיין פעדער

אין דער געשיכטע פון יידישן אַרבעטער־זשורנאַליזם, פון דער יידישער פרעסע בכלל, אויף ביידע זייטן ים. אין די נייע היימען פון דער יידישער אַרבעטער־מאַסע, אין די צוויי גרעסטע צענטערן אירע — לאַנדאָן און ניו יאָרק — איז כמעט פון ערשטן טאָג אָן די יידישע אַרבעטער־פרעסע געוואָרן אויך אַן אַרגאַן און טריבונע פאַר דער יידישער קינסטלערישער און באַלערנ־דיקער ליטעראַטור און פאַר די מאַדערנע קולטור־ענינים אין אַלגעמיין. אין ש.י. דער רעדאַקטאָר, האָט דערוועקט און דערמוטיקט יונגע טאַלאַנטן, האָט געהאַט אַ חוש אויסצוגעפינען פרישע, אומבאַקאַנטע אָבער טאַלאַנטפולע שרייבער, און דיכטער, געהאַלפן זיי שטעלן די ערשטע טריט אין דער פרעסע און ליטעראַטור. עס איז ניט קיין גוזמא צו זאָגן, אָז די „פ.א.ש.“ אונטער ש.י. איז געווען אַ שולע און אוניווערזיטעט, דורך וועלכע עס האָבן געמוזט דורכ־גיין כמעט אַלע פּאַעטן, בעלעטריסטן און פובליציסטן, וואָס האָבן שפּעטער באַקומען גרויסע ליטעראַרישע און זשורנאַליסטישע נעמען. און אפשר אים האָט מען שטאַרק צו פאַרדאַנקען פאַרן פּאַקט, וואָס אַמעריקע — דאָס לאַנד וואו די יידישע אַרבעטער־באַוועגונג איז געבוירן געוואָרן — איז אויך דאָס לאַנד, וואו די יידישע אַרבעטער־פרעסע איז גאַנץ פרי, נאָך מיט איבער 40 יאָר צוריק, דערגאַנגען צו אַ הויכער מדרגה פון ליטעראַרישן און זשורנאַליסטישן סטאַנדאַרד.

לאַמיר פאַרשטיין, ווי שווער און פאַראַנטוואָרטלעך עס איז די פונקציע פון אַ רעדאַקטאָר פון אַן אַרבעטער־צייטונג. יעדער זשורנאַליסט איז, אין תּוֹך גענומען, פירערשאַפט; יעדער רעדאַקטאָר איז בפּועל ממש אַ וואָרטפירער, און אַ רעדאַקטאָר פון אַן אַרבעטער־צייטונג דאַרף זיין דער פירער פון אַר־בעטער־פירער. יאנאווסקי שרייבן האָט געהאַט די מעלה, וואָס צו זיינע רייד האָט מען זיך צוגעהערט. די וואָס געדענקען אים נאָך פון יענער צייט (1901-1913) ווייסן, אָז ער האָט באַהאַנדלט אויף אַן אינטערעסאַנטן, פריש־לעבעדיקן אופן ניט נאָר די געזעלשאַפטלעכע טאַג־ענינים פון אַלגעמיינעם און אַרבעטער־לעבן, נאָר האָט אויך געשריבן קריטיק אויף ביכער און טעאַ־טער־פיעסן, פעליעטאַנען, דערציילונגען און אַפּהאַנדלונגען איבער אַנאַרכיזם, סאָציאַליזם און אַלץ וואָס האָט אַ שייכות מיטן פרייען געדאַנק.

זיין ליטעראַרישער סטיל האָט זיך אויסגעצייכנט מיט אַ געוויסער שפּילעוודיקייט, לייכטקייט און וואַרעמקייט, ניט זעלטן אַפילו מיט אַ פאַ־עטישער בילדלעכקייט און לירישער ווייכקייט, גלייך ווי ער וואַלט וועלן צומאַל שרייבן „לידער און פּראָזע“. אָבער גלייכווייז האָט ער אַפט געקענט זיין שאַרף און בייסיק, דערהויפּט אין דער „פ.א.ש.“ פון די יאָרן 1900-1914, מיט זיין באַרימטן „בריוואַסטן“ אין אין פאַלעמישע אַרויסטרעטן אין דער צייטונג, איבער וועלכער — ווי אַ סך האָבן געהאַלטן — ער האָט געוואַלט שאַלטן און וואַלטן ווי אַן אויטאָקראַטישער הערשער. לויט זיין גאַנצער נאַטור, איז ער געוואָרן אַ „מורד“, אַ רעוואַלטירנדיקער גייסט און אייביקער

פראטעסטאנט, און זיין שרייבן האָט טאַקע געהאַט אַזאַ השפּעה און איבער-געלאָזן ביי מענטשן לאַנגדויערנדיקע שפורן, ווייל אין זיינע געשריבענע ווערטער האָט זיך אַזוי שטאַרק אָפּגעשפיגלט זיין נאַטור. דער לייכטער הומאָר, וואָס פּלעגט אַזוי אָפט איבערגיין אין אַ שמייסנדיקער סאַטירע, פּלעגט באַשיינען אַפילו זיינע ערנסטע אַרטיקלען, אָדער די זייער אָפטע לעקציעס אויף אַלערליי טעמעס, ערנסטע, ד.ה. פון אַ באַלערנדיקן מין, אָדער „מעניגי דיומא“, ד.ה. איבער טאַג-פּראָגן און איבער וואַכענדיקע אַרבעטער, פּאליטישע און קולטורעלע אינטערעסן. אַט-דאָס איז עס געווען, וואָס האָט דעם רעדאַקטאָר און לעקטאָר, ש.י., וועלכער איז געווען אַזוי אַריגינעל און זעלבסטשטענדיק, אומדערשראַקן און געוואַגט, אין זיין דענקען זייער פּאַפּו-לער געמאַכט אין די ברייטסטע קרייזן.

פון גרויסן ביאָגראַפישן ווערט איז דער פּאַקט, אַז די בייסיקע סאַטירע זיינע, די טרעפלעכקייט פון שנעלן און שאַרפּן ענטפּער בעת אַ פּאַלעמיק אָדער מינדלעכער דעבאַטע, קלוגע און לייכט-פּאַרשטענדלעכע ביישפּילן, האָבן שוין זייער פּרי אויסגעצייכנט ש.י.ן אַלס רעדנער און שרייבער.

פאַר אַ סך ביישפּילן איז דאָ היין אַרט נישטאַ, אָבער מיר וועלן פאַרט ברענגען בלויז איין אילוסטראַציע, גענומען פון דערווייל נאָך ניט אָפּגע-דרוקטע זכרונות פון איינעם פון די עלטסטע חברים פון דער אַנאַרכיסטישער גרופּע אין פּילאַדעלפּיע, יוסף ב. מור, וואָס האָט פּאַרצייכנט, לויט אונדזער כּקשה, אַן עפּיזאָד פון איבער 50 יאָר צוריק. אַט וואָס ער דערציילט:

„דאָס האָט געדאַרפּט זיין אין די יאָרן 1895-1896, ווען מיר האָבן געהאַט אַ מאַסן-פּאַרזאַמלונג מיט גענאָסע יאַנאַווסקי אַלס רעדנער. איך דענק, אַז דאָס איז געווען זיין ערשטער אַרויסטריט אין פּילאַדעלפּיע. די פּאַרזאַמלונג איז גערופן געוואָרן אין אונדזער שטענדיקן פּאַרזאַמלונג-פּלאַץ, אין 10 סאַוטה סטריט. דער זאַל האָט געקענט אַריינעמען צווישן 4 און 5 הונדערט מענטשן. דער האָל איז געווען געפּאַקט. יאַנאַווסקי שוין ריידן און לאַגישע אַרגומענט-טאַציע זיינען אויפגענומען געוואָרן מיט בייפּאַל. מיין גענוס פון זיין רעדע איז דאָן געווען אומבאַשרייבליך. אָבער הויז דער הנאה פון זיין רעדע, האָב איך יענעם אָונט צום ערשטן מאַל באַקומען אַ ברייטערן און טיפּערן באַגריף פון דעם אַנאַרכיסטישן אידעאַל. ער האָט די אידיעע פון אַנאַרכיזם אַזוי פּאַנאַדערענגלידערט, איר געמאַכט אַזוי קלאָר און איינפאַך, אַז ס'האַט אַלץ געקאַנט זיין פּאַרשטענדלעך פאַר יעדן איינעם. זיינע ענטפּערס אויף די פּראָגן פון די גענאָסן זיינען געווען צופרידנשטעלנדיק פאַר יעדן איינעם. אָבער אין די דעבאַטן איז ער געווען שאַרף און אומברחמנותריק. און אינגאַנצן האָט ער געהאַט צוויי אָפּגענומען דעם גאַנצן אָונט. אַט ווער זיי זיינען געווען:

„איינער אַ מר. ש. — פּאַבריקאַנט פון פּאַפּיר-קעסטלעך און סאַציאַל-דעמאָקראַט, און יאַנאַווסקי האָט אים נאָך געקענט פון לאַנדאָן. יאַנאַווסקי האָט אַפילו פאַר אים דאָרט געאַרבעט אַ קורצע צייט (אַלס אַ שאַפּ-אַרבעטער). אַ צווייטער קעגנער איז געווען אַ מיידל פון אַ יאָר 20-22, און אַ באַרדערקע ביי מיין שטיב-ברודער, וואו אויך איך האָב געוואוינט. זי האָט אַרום יענער צייט געלייענט (געדענק איך) יעקב דינעזאָנס סענטימענטאַלן ראָמאַן „אַבן נגה“ און טרערן פלעגן זיך ביי איר גיסן פון די אויגן . . .

„זי פלעגט זיך האלטן פאר אן אנארכיסטקע, און איז געווען ביי אלע מיטינגען און לעקציעס פון דער גרופע. פאר אונדז, אירע שכנים, האָט זי איין פרימאָרגן פלוצלינג דערקלערט, אז זי איז געוואָרן אַ סאָציאַליסטקע. און ווייסט איר פאָרוואָס? — ווייל מאָרים ווינטשעווסקי קומט קיין אַמעריקע. פּרעג אײך איר ווייטער: וואָס האָט עס צו טאָן מיט ווערן אויס אנאָר-כיסטקע? „וואָס הייסט“, ענטפערט זי, „ווינטשעווסקי איז דאָך מײן קאָזין...“ — „אַלזאָ, דאָס איז געווען די צווייטע אָפּאַנענטקע. זי איז אַרויף אויף דער פּלאַטפּאָרמע זייער שטאַלץ און האָט גלייך אויסגעשריען: „ווער זיינען די אַנאָרכיסטן? ווען זיי פּאָרן אויף אַ שיף וואָרפן זיי אַרױן די תּפּילין אין ים אַרױן. דאָס איז אַלץ וואָס זיי ווייסן. און וויפּיל זיינען דאָ אינגאַנצן אַנאָרכיסטן? — דריטהאַלבן!“

— „יאָ, זאָגט צו איר יאָנאווסקי, אויב אַ מענטש פּאָרט טעג און טעג און אַמאָל וואָכן אויף אַ שטורעמשן ים און וואָגט דאָך אַרױנצואוואָרפן די תּפּילין אין ים אַרױן — איז דאָס אַווראי אַ מענטש מיט איבערצייגונגען און ער איז טאַקע אַ גוטער אַנאָרכיסט. און וואָס אַנבאַלאַנגט צוויי און אַ האַלב אַנאָרכיסטן — טאָ האָב אײך נאָך ביז איצט קײן האַלבן אַנאָרכיסט קײנמאָל ניט געזען. . . . וואָלט מיר אַפּשר די פּרױליין אַזוי גוט זײן זאָגן; וועלכע העלפט זי האָט געזען? . . .“

„זי איז אַרויסגעלאָפּן פון זאַל ווי אַן אונטערגעשאַסענע . . .“

בייסיק און שלאָגפּאַרטיק איז ש.י. געווען מיט זיינע בליץ־שנעלע גע-לונגענע תּשובות. דאָס האָט אים געמאַכט פּאָר אַ „מוראדיקן“ פּאַלעמיסט, אָפּאַנענט און קריטיקער. ניט איינער פון די יידישע פּענ־מענטשן און אַקט־טיאָרן האָט פּאָר אים מורא געהאַט און ביי געלעגנהייטן אים באַשאַטן מיט זלוזים און בבלולים. אַפּשר פּונקט אַזוי פּיל חסידים ווי שונאים האָט ש.י. געהאַט אין זיינע אַקטיווסטע יאָרן. אָבער אין לעצטן סך־הכל האָט ער געמאַכט פון דער „פּ.א.ש.“, ניט נאָר אַן איינפלוסרייכע אַנאָרכיסטישע צײַט־טונג אין דער יידישער אַמעריקע, נאָר אויך איינע פון די בעסטע יידישע וואַכנשריפטן אין נאָרד־אַמעריקע, מיט אַ גרויסער רעפּוטאַציע אויך אין אייראָפּע און זיד־אַמעריקע. און עס קען דעם גרינדער און בויער פון דער באַנייטער „פּ.א.ש.“ נאָכגעזאָגט ווערן דער שבח, אַז פּאָר אַ משך פון יאָרן איז ער געווען איינער פון די הויפּט־לערער פון דער אינטעליגענטער יידיש־לייענענדיקער יוגנט. ער האָט פּאָר איר געעפּנט אַ וועלט פון ליטעראַטור, קונסט און קריטישן געדאַנק.

3

די מעמוואָרן פון ש.י. זיינען רייפּע פּרוכט פון 40 יאָר לעבן, שטרעבן און קעמפּן, ד.ה. אַ צײטיקער פּראָדוקט פון אַ לאַנגער לעבנס־דערפאַרונג. דעם ערשטן טײל פון זיינע אויטאָביאָגראַפּישע זכרונות האָט ער געשריבן סוף זומער 1926. דאָס קען מען זען פון יענער שטעלע אין 1טן טײל, קאַפּ. 4 פון דעם איצטיקן בוך, וואו ער דערמאָנט זיין באַגעגעניש מיט ח. נ. ביאַליקן

אין ניו יארק (ביאליק איז געווען בלויז איין מאָל אין אַמעריקע — סוף פּרילינג און אָנהייב זומער 1926). צייט האָט דעמאָלט ש.י. געהאַט לרוב, ווייל זיין פאַרבינדונג מיטן „פאַרווערטס“ האָט אָנגעהאַלטן קוים אַ יאָר (ביז אָנהייב 1927), און ביז סוף 1928 זיינען שוין כמעט אַלע טיילן פון זיין ברייט־פאַר־מאַסטענעם מעמואַרן־ווערק פאַרטיק געוואָרן. אין דער „פ.א.ש.“ פון 19טן אָקטאָבער 1928 איז אָנאַנסירט געוואָרן, אַז זיי, „די זכרונות פון ש.י.“, וועלן זיך אָנהייבן דרוקן אין נומער פון דעם 26טן אָקטאָבער און דערביי שרייבט דער רעדאַקטאָר (יוסף קאהאַן), אַז „מען וועט אָנהייבן דרוקן די מעמואַרן פון פערטן באַנד אָן“. דאָס מיינט, ווי מיר קענען איצט זען, אייגנטלעך, פון 4טן טייל פון זיין לעבנס־געשיכטע, ווי ער האָט זי פאַרטראַכט אין דעם ערשטן טייל פון זיין פּלאַן אויסגעפירט אין אַ כתב־יד פון דריי טיילן, וועלכע זיינען געפונען געוואָרן ערשט עטלעכע יאָר נאָך זיין טויט, און ווערן דאָ איצט צום ערשטן מאָל געדרוקט.

דער ערשטער טייל, ווי די לייענער וועלן זען, איז אינגאַנצן געווידמעט דער רוסיש־יידישער סביבה (פינסק און ביאָליסטאָק), וואו ער איז געבוירן געוואָרן און אויסגעוואַקסן ביזן עלטער פון אַ יאָר צוואַנציק. דער צווייטער טייל שילדערט די ערשטע יאָרן וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין אַמעריקע און ענגלאַנד (1885-1895) מיט אַ היפש־ברייטער באַשרייבונג פון דער ניט־יידישער אָנאַרכיסטישער באַוועגונג אין מערב־איראָפּע, דערהויפּט אין ענג־לאַנד און פּראַנקרייך. דערמיט ווערט דער באַנד, וואָס מיר גיבן איצט אַרויס, פאַרענדיקט.

דער דריטער טייל פון די מעמואַרן (דער 4טער), וואָס איז שוין געווען געדרוקט אין דער „פ.א.ש.“, אין איבער דרייסיק המשכים (סוף אָקט. 1928 ביזן 12טן יולי 1929) אונטערן קעפל: „די ערשטע צוואַנציק יאָר פּרייע אַרבייטער שטימע“, איז אויך ליידער פאַרבליבן אומפאַרענדיקט (דער אינהאַלט פון דער געדרוקטער סעריע ווערט איבערגעגעבן אין אַ ביבליאָגראַפישער רשימה, אַלס ביילאָגע 4, אין סוף פון בוך). פון אַט־די אַרטיקלען, וואָס דערפירן די געשיכטע פון דער „פ.א.ש.“ ביז 1913 אָדער 1914, זעט מען ש.י.ס זעלטענע איבערגעבנקייט צום אידעאַל, וועלכן די „פ.א.ש.“ האָט געדינט פון איר ערשטן טאָג אָן, און אויך די גרויסע קרבנות־גרייטשאַפט זיינע, אָן וועלכער די צייטונג וואָלט מסתמא די ערשטע און שווערסטע יאָרן פון איר לעבן בשום אופן ניט געקענט דורכמאַכן און בלייבן לעבן. אויך ווערט דאָרט פאַנאַנדערגעוויקלט אין אַ ברייטער פאַנאַראַמע די אויפבלי־פּעריאָדע פון דער יידישער ראַדיקאַלער באַוועגונג אויף דער יידישער גאַס אין אַמעריקע; דער אויפשטייג פון סאָציאַליזם, דער אויפבלי פון יידישע יוניאָנס, פון „אַרבעטער רינג“, פון געזעלשאַפטלעכן לעבן אין אַלגעמיין, מען קען דאָרט געפינען שפאַנענדיק־אינטערעסאַנטע קאַפיטלען וועגן דער פאַנאַנדערבליאונג פון דער יידישער ליטעראַטור און עטאַבלירונג פון בעסערן יידישן טעאַטער

א.ד.גל. דאָס דרוקן פון זיינע זכרונות האָט ש.י. (אין יולי 1929) אָפּגעײַ שטעלט. האָפּנדיק (ווי ער האָט דערקלערט אין נומער פון 12טן יולי 1929), זײ אָפּצודרוקן שפּעטער אין אַ פּאַרגרעסערטער און פּאַרבעסערטער פּאַרם ווי אַ בוך אָדער אין אַ פּאַר בענד פון זײן אויטאָביאָגראַפֿיע, אָדער סתּם זכרונות איבער זײן לעבנס־גאַנג.

דער פינפטער טײל, לױטן אָנאַנס אין דער „פּ.אַ.ש.“ פון 19טן אָקט. 1928, האָט געזאָלט איבערגעבן ש.י.ס דערפּאַרונגען דורך די 7 יאָר צײַט, וואָס ער האָט געוויקט אַלס רעדאַקטאָר און נאַענטער פּרײַנד און עצה־געבער פון פּרעזידענטן ב. שלעזינגער און מ. זיגמאַן אין דער פּרױער־קליידונגס אַר־בעטער יוניאָן. מען האָט, נאָך יאָנאווסקי טױט, דעם־אַ טײל פון זײנע מע־מואַרן קײנמאַל נײַט געפונען. עס איז אַזוי גוט ווי זיכער, אַז ש. יאָנאווסקי אַלײן האָט, אין אַ רגע פון טיפּסטעד מרה־שחורה און פּאַרביטערונג לגבי די יוניאָן־טוער, מיט וועלכע ער איז יאָרן־לאַנג געווען פּאַרבונדן, אַט־דעם טײל פון כתב־יד פּאַרניכטעט. און דאָס זאָל געווען געשען מיט אַ יאָר אָדער צוויי פּאַר זײן טױט, אָנהײב 1939.

בלױז אַ קלײן פּראָגעמענט פון דעם איצטיקן באַנד, אַ טײל פון אײנעם פון די ערשטע קאַפיטלען פון בוך, וואו ס'ווערן באַהאַנדלט יאָנאווסקי קײנ־דער־יאָרן, איז שױן געווען געדרוקט. דאָס איז דערשינען אין דער פּאַרם פון אַ ביאָגראַפֿישן אַרטיקל, געשריבן פון א. פּרומקין, אין דעם פּײערלעכן נומער „פּ.אַ.ש.“ (פון 14טן סעפט. 1934) צום 70־יאָריקן יובילײ פון ש.י. חוץ אַט־דעם פּראָגעמענט איז נאָך קײן שום אײנהאַלט־טײל פון איצטיקן בוך פּרײער נײַט פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן.

פאַרן לײענער פון איצטיקן בוך גײט דורך אַ ברייטע פּאַנאָראַמע פון דער נײער ייִדישער סאַציאַלער געשיכטע, ד.ה. פון לעבן און שטרעבן, פון לײדן און פּרײדן, פון קאַמף פאַר ברויט, פּרײהײט און חשיבות צווישן די ייִדישע פּאָלקס־מאַסן אין דריי לענדער — רוסלאַנד, אַמעריקע און ענגלאַנד, אין לויף פון אַ פּאַר צענדליק יאָר (1870-1895). און דאָס אַלץ באַשרײבט ש.י. פון זײן אײגענער דערפּאַרונג און נישט ווי אַ פּאַסיווער עדות, נאָר ווי אײנער וואָס האָט מיטגעמאַכט דעם קאַמף פאַר דער עקזיסטענץ פון דעם ייִדישן פּאָלקס־מענטש און ספּעציעל פונם ייִדישן פּאָלקס־אײנטעליגענט—דעם בחור אָדער יונגן מאַן, וואָס איז אַרויס פון די פּאָלקס־שיכטן, האָט אַלײן, דורך זעלבסטבילדונג, זיך דערוואָרבן אַ היפּשן וויסן און איז נײַט געווען גלייכגילטיק צו אַלע ענינים פון טובת־הכלל. און דער פּעריאָד 1865-1895 איז דאָך גראַד געווען די פּיאַנער־תּקופּה פון פּאַרפּלאַנצן און פּאַר־שפּרײטן פּרײהײטלעכע און רעוואָלוציאָנערע אידעאַלן און שטרעבונגען צווישן דער האַלב־בילינדער און ווייניק־באַוואוסט־זיניקער ייִדישער אַרבעטער־מאַסע אין די צוויי נײע גרויסע אײמיגראַציע־צענטרען פון מזרח־אײראָפּעאישן ייִדישן האַרעפּאַשנעם פּאָלק — לאַנדאָן און ניו יאָרק.

פון אומצווייפהאפטער באדייטונג פארן היסטאריקער פון דער ארבע-טער און סאציאליסטישער באוועגונג ביי יידן אין ש.י.ס באשרייבונג פון זיינע באגעגענישן און בארירונגען מיט א צאל באקאנטע יידישע פיאנערישע פיגורן (ווי מ. ווינטשעווסקי, ל. מילער, אב. קאהאן א.א.נ.) און אויך מיט גרויסע ניט-יידישע פירער און טוער אויף דער ארענע פון ארבעטער-קאמפן אין ענגלאנד און אמעריקע. פון די באוואוסטע ניט-יידישע לערער און וועג-ווייזער פון פרייהייטלעכן סאציאליזם, צו וועלכע ש.י. האט זיך דערנענטערט אין זיינע לאנדאנער יארן, האבן א גאר שטארקן רושם אויף אים געמאכט פעטער קראפאטקיין (1842-1921) און וויליאם מאַריס (1834-1896). מיט קראפאטקינען, ווי ער דערציילט אין זיינע איצטיקע מעמוארן (3טער טייל) האט ער געהאט עטלעכע שמועסן איבער געוויסע טעאָרעטישע פראַגן פון דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג, ווי „דירעקטע אַקציע“ און „פראַפּאָגאַנדע דער טאַט“ — וואָס איז פון אינטערעס און דויערנדיקן ווערט פאַר פאַרשער פון דער פרייהייטלעכער געדאַנקען-וועלט בכלל, ד.ה. פון דער אלוועלטלעכער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג אין אַן אַנטשיידנדיקן פּעריאָד און פּאַזיס פון אַיר וואַקס און אַנטוויקלונג — די 1890ער יאַרן, בעת און נאָך די שטורמישע פאַסירונגען און טערראַריסטישע אַקטן אויפן אייראָפּעאישן קאָנטינענט, באַ-זונדערס אין פראַנקרייך.

פון די באגעגענישן מיטן זייער סימפאטישן און קינסטלעריש הויך-בא-גאבטן פאָעט און קונסט-קענער און גראַפישן מייסטער וו. מאַריס האָט ש.י. באַקומען איינדרוקן און שפורן וואָס זיינען ביי אים פאַרבליבן אויפן גאַנצן לעבן, ווי מיר וועלן עס נאָך זען ווייטער אונטן.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, האָט ש.י. די זכרונות זיינע, ווי עס איז דער פאַל מיט אַלע מעמואַריסטישע ווערק, געשריבן סוביעקטיוו, ד.ה. דורך און דורך אין ליכט פון זיין איינשטעלונג און קוק אויף זאָכן, ספּעציעל — וואָס איז שייך די שפּעטערדיקע פאַסירונגען איז זיין לעבן און קאַמף (נאָך 1900) דאָ אין אמעריקע. איז פונקט ווי זיין אַקטיווע אַרבעט אין דער „פ.א.ש.“ אין לויף פון צוויי יאַרצענדליקן, האָבן אויך זיינע אָפּגעדרוקטע מעמואַרן (אין דער דערמאָנטער סעריע „די ערשטע צוואַנציק יאַר „פ.א.ש.““) אַרויסגערופן שאַרפע קריטיק פון באַרימטע אַנאַרכיסטישע באַוועגונגס-טוער, מיט וועלכע ער האָט נישט „געקוקט אויג אין אויג“ אויף וויכטיקע, עיקרדיקע פראַגן, אַדער גאַר ביי דער אויסטייטשונג פון אַנטשיידנדיקע צייט-פאַסירונגען. טאָ זיינען טאַקע אַנטקעגן געוויסע טיילן פון זיינע געדרוקטע זכרונות אַרויס-געקומען מיט אויסזעצונגען ניט ווייניקער פראַמינענטע חברים ווי דר. י. א. מעריסאָן, עמאָ גאַלדמאַן און אַלעקסאַנדער בערקמאַן (געדרוקט אין דער „פ.א.ש.“ פון 26טן אַפּריל, 1929), וועמען ש.י. האָט גלייך געענטפערט מיט אַ ספּעציעלן אַרטיקל „וואָס איך האָב צו זאָגן אין מיין פאַרטיידיקונג“ („פ.א.ש.“ פון 3טן מאַי, 1929).

אין יעדער מער אָדער ווייניקער אָביעקטיווער אָפּשאַצונג פון ש.י.ס. פּערזענלעכקייט און ראָלע, טאָר נישט איבערגעהיפט ווערן דער פּאַקט, אָן מחמת געוויסע גייסטיקע שטריכן זיינע, ווי דער עגאָצענטרישער טעמפּער-ראַמענט און זעלבסטזיכערקייט, האָט געמוזט, אויטאָמאַטיש אַזוי צו זאָגן, זיך שאַפן אַ געוויסע אָפּאָזיציע צו אים. זי האָט אָפּילו אָנגענומען, צייטנווייז, אַרגאַניזאַציאָנעל-קריסטאָליזירטע פּאַרמען, און געשען איז עס גראַד אין דער גלאַררייכסטער צייט פון דער „פ.א.ש.“, אין 1906 אָדער 1907. איינער פון די אַנטוויקלונגען אין יענער אָפּאָזיציע, אַן אַלטער און גוט-באַקאַנטער חבּר, וועמען מיר האָבן שוין איין מאָל ציטירט, דוד איזאַקאָוויץ, אַ לאַנגיעריקער טוער אין יידישן אָנאַרכיזם אין ענגלאַנד און אַמעריקע, האָט צוגטראָגן עט-לעכע ווערטפולע בלעטלעך זכרונות צו דער כאַראַקטעריזירונג פון ש.י.ס. דעם רעדאַקטאָר און באַוועגונגס-טוער, וואָס פּאַרדינען ציטירט צו ווערן דאָ, כדי אַוועקצושטעלן דאָס גאַנצע מעמואַריסטיש ווערק יאָנאווסקיס (אויך דאָס וואָס איז שוין געווען אָפּגעדרוקט אין 1928-1929) אין דער ריכטיקער פּערספּעק-טיוו, און עס פּאַרפולקאַמען אַלס מאַטעריאַל און קוואַל פאַרן היסטאָריקער פון דער יידיש-אַנאַרכיסטישער באַוועגונג אין אַמעריקע.

אין די יידישע אַנאַרכיסטישע רייען (אָדער באַוועגונג, ווי מיר רופן עס) איז אָנגעגאַנגען אַן אומצופרידנקייט מיט דעם „אָפּיציעלן אַנאַרכיזם“, ווי דער פּאַרשטאַרבנער גענאָסע דר. הלל זאָלאַטאַראָוו האָט טרעפּלעך כאַראַקטעריזירט גענ. יאָנאווסקיס לייטונג פון דער „פ.א.ש.“ — און איבערהויפט אַ פּאַרלאַנג צו רעוויזירן און צופאַסן די אַנאַרכיסטישע מעטאָדן און טאַקטיק צום רעאַלן לעבן.*

גענ. י. א. מעריסאָן, אין זיין רעוויזיע פון דער אַנאַרכיסטישער טעאָריע, איז אויך אַרויסגעטראָטן פאַר אַן אַנאַרכיסטישער סאָציאַל-פּאָליטישער טעטיקייט.

אין פּילאַדעלפּיע — דער צווייטער צענטער נאָך ניו יאָרק פון דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג, וואָס האָט געוואָלט זיין דער צווייטער שותף אין אַרויסגעבן די „פ.א.ש.“ — האָט געהערשט אַן ענלעכער צושטאַנד. די גענאָסן יוסף קאהאַן, ב. אַקסלער, ה. וויינבערג און אַנדערע זיינען געווען אומצופרידן און האָבן זאָגאַר אַ קורצע צייט אַרויסגעגעבן אַן אייגענע צייטונג „ברויט און פרייהייט“ (ערשטע נומער דערשינען דעם 11טן נאָוועמבער, 1906).

דערצו זיינען אין דער צווייטער העלפט פון ערשטן יאָרצענדליק און אין דער ערשטער העלפט פון צווייטן יאָרצענדליק פון דעם אַזוי פיל פאַרשפּרעכנדיקן און אַנטווישנדיקן 20סטן י"ה אַריבערגעקומען קיין אַמעריקע אַ היפשע צאָל יידישע אַנאַרכיסטן פון אייראָפּע און ענגלאַנד.

* בפרט אין דער יידישנאַציאָנאַלער פּראָגע — ה.פ.

וועלכע האָבן זיך געפילט אַנטוישט און זיך ניט געקאַנט אַרײַנפאַסן אין דער היגער באַוועגונג.

גענוי וואָס די אומצופרידענע גענאָסן האָבן געוואָלט און געפאָר דערט איז אײַנגעטלעך ניט געווען גאַנץ קלאָר. קורץ פאַרמולירט, איז דאָס געווען — אַ דראַנג און פאַרלאַנג צו זײַן אַן אײַנהײטלעך אַרגאַנ־ניזירטע, סאָלידע באַוועגונג, וואָס זאָל האָבן אַן אײַנפלוס אויף דער ראַדיקאַלער און אַרבעטער־באַוועגונג. זײ האָבן געוואָלט, אַז די „פ.א.ש.“ זאָל זײַן דער אַרגאַנ, דער אויסדרוק פון דער אַרגאַניזירטער באַוועגונג און טאָן זיך דיראַזיקע אַרבעט, און גענ. יאַנאַווסקי זאָל זיך רעכענען מיט די מײנונגען פון זײערע גרופן.

גענ. יאַנאַווסקי אָבער, וועלכער האָט בײם אָננעמען די רעדאַקציע פון דער „פ.א.ש.“ געקראָגן דעם מאַנראַט צו פירן די צײטונג ווי ער פאַרשטייט, און האָט דערגרייכט אַ שײנבאַרן באַדייטנדיקן דערפאַלג, איז געקומען צו דער זעלבסטצופרידענער איבערצײגונג, אַז אַזוי ווי ער פירט די צײטונג און אַזוי ווי ער פאַסט־אויף דעם קאָמוניסטישן אַנאַר־כיום און די אַנאַרכיסטישע באַוועגונג איז דער אײנציקער ריכטיקער וועג, און עס איז גאַרנישט ניטאָ וואָס זיך צו „באַדערן“ מיט זעלבסט־קריטיק און מיט רעוויזיעס.

אמת, גענ. יאַנאַווסקי איז געווען ליבעראַל. אויף די אויסעצונגען און טענות, וואָס גרופן און גענאָסן האָבן געהאַט צו אים, פלעגט ער ענטפערן: „וואָס דרייט איר אַ קאַפּ? איר ווילט וואָס טאָן — גײט און טוט; ווער לאָזט אײך ניט? . . . איר ווילט שרייבן — שרײבט, אײך וועל עס דרוקן!“

. . . — און ער האָט טאַקע געדרוקט. אָבער צו קײן גנאי זאָל דאָס אים ניט זײן; אַלס רעדאַקטאָר האָט ער, פאַרשטייט זיך, געהאַט דאָס לעצטע וואָרט; און ניט יעדער איז געווען אַ בעלן אַרײנצוכאַפּן זײן „לעצטן וואָרט“. פאַר דאָס וואָס איז ניט געווען לױט זײן גוסט, אָדער וואָס לױט זײן מײנונג האָט געקענט שאַדן טאָן זײן „פ.א.ש.“ (פון אונדז באַטאָגט—ה.פ.), האָט ער „אוועקגעגעבן אַ גאַב“, ווי ער האָט עס אויסגעצײכנט געקאַנט, אָדער, אין בעסטן פאַל, געמאַכט צו קלײנ־געלט און אײנגאַנצן פאַרשוויגן. און ניט גאַר זעלטן פלעגט ער עס אַזוי „צופיקסן“, אַז עס איז אַרויסגעקומען פונקט דאָס פאַרקערטע פון דעם וואָס דער שרײבער האָט געוואָלט אַרויסברענגען.*

אָבער בנוגע גענ. יאַנאַווסקײס באַצײאונג צו דער אײגענער „אַפּאַ־זײציע“ אָדער גענאָסנשאַפּטלעכע קריטיק — צו וועמען, אַגב, ער איז געווען שטרענגער און קאַרגער מיט געבן זײ „פרייע פרעסע“ ווי צו

* אַזא מײן דערפאַרונג מיט גענ. יאַנאַווסקי האָב איך געהאַט ווען פון מײנעם אַזױ־ערופענעם רעוויזיאַניסטישן אַרטיקל, אין וועלכן איך האָב קריטיקירט די אַנאַרכיסטישע רעוואַלוציע מעטאָדע, איז אַרויסגעקומען פונקט דאָס פאַרקערטע. ווען איך האָב אים גע־פרעגט: „סײַטש, גענ. יאַנאַווסקי? האָט ער מיר געענטפערט: „וואָס אַרט עס אײך? איר ווײס בעסער וואָס די גענאָסן גלײכו.“ דאָס האָט געפירט דערצו, אַז איך האָב מער ניט געשריבן פאַר דער „פ.א.ש.“, ביז גענ. יאַנאַווסקי האָט איר איבערגעגעבן דער באַוועגונג. (באַמערקונג פון ד. איזאַקאוויץ אין צײטירטן אַרטיקל)

פרעמדע פרינציפיעלע קעגנער — מוז מען למען האמת צוגעבן, אז ניט אלעמאל זיינען זיינע קריטיקער געווען גערעכט. ניט איינמאל האָט עס פאסירט, אז איך אליין, אלס איינער פון דער אָפּאָזיציע, האָב איך געדארפט פארטיידיקן. איבערהויפט איז דאָס געווען דער פאל ווען מאַנכע גענאָסן פלעגן אים אַטאַקירן פאַר זיין אויסגעשפּראַכענער קעגן-נערשאַפט צו „אינדוויודועלע רעוואָלוציאָנערע אַקטן“ און פאַר זיין שטעלונג קעגן דעם „סינדיקאַליזם“ און פאַר דער „אַמעריקאַן פּעדע-ריישאַן אָוו ליבבאַר“.

דער רעזולטאַט איז געווען, אז די אַקטיווע גענאָסן פון דער אָפּאָ-זיציע האָבן באַשלאָסן צו נעמען גענ. יאנאווסקי'ס עצה (פון „גין און מאָן“) און מאַכן אַ פאַרווך צו אָרגאַניזירן די יידישע אַנאַרכיסטן אין ניו יאָרק און איבערן לאַנד אין אַ פּעדעראַציע און צוזאַמען מיט דער הילף פון די עלטערע גענאָסן, ווי מיר האָבן גערופן די אַרויסגעבער פון דער „פּ.אַ.ש.“ — אַרויסגעבן אַן אייגענעם אָרגאַן, אַ וועכנטלעכע צייט טונג אָדער אַ מאָנאַטלעכען זשורנאַל (דאָס איז געווען די פאַרגעשיכטע פון דער ניט-פּעריאָדישער שריפט „דאָס פּרייע וואָרט“, פון וועלכער בלויז אַ פאַר נומערן זיינען אין 1911-1912 דערשינען. — ה.פ.**)

ווי געב. ד. איזאַקאוויץ באַמערקט, פלעגט ש. י. ניט וועלן צולאָזן מי'זאָל שאַרן טאָן זיין „פּ.אַ.ש.“, און ווען ס'האָט איר געדראַט אַ ביו גאַר שווערע סכנה אינגאַנצן אונטערצוגיין מחמת די פּאָליטישע אומשטענדן אין לאַנד נאָך אַמעריקעס אַריינטריט אין דער ערשטער וועלט-מלחמה, אָנהייב אָפּריל 1917, האָט ש. י. זיך מסתמא געזען געצוואונגען צו מאַכן פּשרות מיט זיין געוויסן און מיט די באַוועגונגס-אידעאָלן. מ'קען, בכח, די שטעלונג זיינע צו דער ערשטער וועלט-מלחמה (אין אַ סך פרטים ענלעך צו פּעטער קראַפּאַטקינס פּאָזיציע אין אַט-דעם ענין) דערקלערן טיילווייז מיט זיין זאָרג מכוּח דעם קיום פון זיין באַליבטער וואַכנשריפט. ער האָט געוואָלט די „פּ.אַ.ש.“ פאַר יעדן פּרייז אָפהיטן פון אַ געוואָלטזאַמען טויט — דורך אַ דעקרעט פון דער רעגירונג, וואָס וואָלט די צייטונג אונטערדריקט — און, ווי ש. י. האָט, ווי מיר וועלן באַלד זען, ריכטיק געזען — אונטערדריקט אויף שטענדיק! דאָס טרעט בולט אַרויס פון זיינעם אַ בריוו, געשריבן צו זיינעם אַ חבר און פּריינד, דר. מ. בערנשטיין, אין שיקאַגאָ, דעם 10טן אָפּריל, 1917 — אַ בריוו, מיט וועלכן ס'איז כדאי, למען דער פּולקייט פון ביאַגראַפישן וויסן איבער דעם לעבן און שאַפן פון ש. י., די לייענער צו באַקענען:

„ . . . איצט איז אזא מעשה. מיר דערנענטערן זיך צו גאַנץ שווערע צייטן, צייטן ווען די פּרייהייט פון דער פּרעסע וועט פון אונדזערע מאַכטהאַבער געטראָטן ווערן מיט די פּיס. אויב די „פּ.אַ.ש.“ זאָל ווייטער וועלן, ווי ביז איצט, ריידן אזוי אָפּן, איבערהויפט אין דער

(**) זען די אַרטיקלען פון ד. איזאַקאוויץ: „צו דער געשיכטע פון דער קראַפּאַטקיין ליטעראַטור געזעלשאַפט“ אין דער „פּ.אַ.ש.“ פון 19טן און 26טן פעברואַר, 1948. דאָרט ווערט אויספירלעך באַהאַנדלט נומ. 2 פון „דאָס פּרייע וואָרט“.

פראגע פון אונדזער מלחמה, דאן איז עס אזוי זיכער, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיר, אז מען וועט זי אינגאנצן צומאכן. ווידער שווייגן איז אויך ניט גוט. צו וואָס־זשע דאַרף מען אַ צייטונג? שרייבן צווישן די שורות? אַך, ווי ניט אָנגענעם דאָס איז. איך בין אין אַ גרויסער פאַר־לעגנהייט. איך ווייס ניט אַליין ווי איך זאָל האַנדלען. כדי איך זאָל קענען קומען צו אַ באַשלוס וואָלט איך זייער געוואָלט הערן די מיר נונגען פון די גענאָסן פון דער „פ.א.ש. אַסאָסיאָישאַן“ אין שיקאַגאָ און אַנדערשוואו — — — איך וויל איר זאָלט גערענקען, אז דאָ האַנדלט זיך ניט אום די פּערזענלעכע זיכערהייט פון דעם אָדער יענעם. דאָס איז די קלענסטע זאָך. עס איז אַ פּראָגע וועגן אָנהאַלטן די „פ.א.ש.“ אין אַ קריטישן מאָמענט. ווען די „פ.א.ש.“ זאָל איצט אונטערדריקט ווערן, וועט עס זיין זייער שווער איר נאַכאַמאָל לעבעדיק צו מאַכן. דאָס אַלץ מוז גענומען ווערן אין אָנבאַטראַכט.

איך בעט אייך, גענאָסע בערנשטיין, דעם בריוו מיינעם פּאַרציר לייענען פאַר דער אַסאָסיאָישאַן, נעמט זיך גענוג צייט דיסקוטירן יעדן פונקט און לאָזט מיר וויסן. (***)

פאַרענדיקנדיק דעם קורצן איבערזיכט פון ש.י.ס. ראָלע אַלס רעדאַקטאָר און גייסטיקער וועגווייזער פון דער יידישער אָנאַרכיסטישער באַוועגונג דורך 20 יאָר צייט — אין שייכות מיט דעם גרויסן טייל פון זיינע זכרונות, וואָס גייען ניט אַריין אין דעם בוך, אָבער זיינען שוין פאַרעפנטלעכט געוואָרן, מוז מען צוגעבן אַט וואָס: עס וועט בלייבן אַן אייביקער און פון קיינעם ניט אַפּצולייקענענדיקער פאַרדינסט פון ש. יאַנאַווסקיס „פ.א.ש.“, אַז זי איז גע־ווען די אמתע און אומפאַרפעלטע טרעגערין פון פּרינציפּ „פרייע פרעסע“. זי פלעגט האַלטן אַפּן אירע שפּאַלטן פאַר פּרינציפּיעלע קעגנער, אידעאָלאָגישע באַקעמפער, אָנגעהעריקע פון אַנדערע לאַגערן, ווי די סאַציאַל־דעמאָקראַטן, סאַציאַליסטן־נאַציאָנאַליסטן, סאַציאַליסטן־רעוואָלוציאָנערן א.ד.גל., וואָס פלעגן, מחמת די אָדער יענע אומשטענדן, אין זייערע אייגענע פאַרטייאָר־גאַנען נישט קענען, נישט טאָרן קומען צום וואָרט, אָדער האָבן פשוט געוואָלט באַקענען די וועלט מיט זייערע אידעאָלן — מענטשן און וואָרטפירער ווי פיליפּ קראַנץ, חיים זשיטלאָווסקי, דר. יצחק אייזיק הורוויטש און אַ סך אַנדערע. און זיי אַלע זיינען שטענדיק געווען וואָרעמע פריינט און שטיצער פון דער „פ.א.ש.“.

אויטאַביאָגראַפישע אַרבעטן, וואָס שילדערן אויספירלעך די יוגנט־יאָרן פון זייער מחבר, קענען, פאַרשטייט זיך, אויפדעקן די גייסטיקע השפּעות, וואָס האָבן געווירקט אויף די פאַרמאַטיווע יאָרן זיינע. דורך זיי, למשל, דער־וויסן מיר זיך, אַ שטייגער, וועלכע ביכער דער שרייבער פון מעמוואָרן האָט

*** פולער טעקסט פון בריוו איז אפגעדרוקט אין דער „פ.א.ש.“ פון 24טן יאן. 1947.

אין זיינע יונגע יארן געלייענט און מיר דערגייען אַ ביז גאָר וויכטיקן ביאָ-
 גראַפֿישן פרט. דהיינו: וועלכע ביכער האָבן דעם שרייבער פון די זכרונות
 אַמסטאַרקסטן באַאיינפלוסט און געלאָזן שפורן וואָס זיינען פאַרבליבן אויפן
 גאַנצן לעבן. אין ש.י.ס איצטיקע מעמואַרן ווערן, דירעקט אָדער אומדירעקט,
 דערמאָנט בלויז צוויי אַזוינע ביכער, ביידע מיט אַ סאַציאַלן און ראַדיקאַלן
 אינהאַלט, וואָס האָבן פאַרמירט, קען מען זאָגן, אַ גאַנצן דור, האָבן משפיע
 געווען אַ גאַנצע תקופה. אָבער אין איצטיקן פאַל שטעלען זיי פאַר פאַר אונדז
 אַ ספעציעלן אינטערעס, ווייל די קערנדלעך, וואָס זיינען דורך די צוויי ביכער
 אין יאָנאווסקיס גייסט פאַרזייט געוואָרן, האָבן זיך שפּעטער פרעכטיק צע-
 בליט און האָבן גאַנץ פרי אָנגעהויבן צו ברענגען אַנציענדיקע, באַטעמטע
 פרוכט. די צוויי ווערק וואָס מיר האָבן דאָ אין זינען זיינען פּעטער לאָווראַווס
 „היסטאָרישע בריוו“ און באַקלס „געשיכטע פון ציוויליזאַציע אין ענגלאַנד“.
 מען מוז וועגן זיי זאָגן עטלעכע ווערטער, אויב מ'זאָל פאַרשטיין ווי אַזוי ש.י.
 האָט זיך גייסטיק אויסגעפאַרמירט אונטער זייער טיפּגרייכנדיקער השפּעה.
 פ. לאָווראַוו (1823-1900) האָט זיינע זייער פאַפולערע ביי דער איני-
 טעליגענציע און רעוואָלוציאָנער־געשטימטער יוגנט אין רוסלאַנד, אין די
 1870ער און שפּעטערדיקע יאַרן, „בריוו“ אָנגעשריבן (אונטערן פּסעוודאָנים:
 פ. מירטאַוו) אין 1867-1869 אין אַן אָפּגעלעגענער פּראָוויניץ־שטאָט, וואַלאַגדאַ.
 וואוהין די צאַרישע רעגירונג האָט אים פאַרשיקט נאָך קאַראַקאַזאַווס אַטענ-
 טאַט אויף אַלעקסאַנדער דעם 2טן אין 1866. די הויפּטקוואַלן פון לאָווראַווס
 אַנשוואַונגען זיינען געווען די סאַציאַלאַגישע און פילאָזאָפֿישע ווערק פון
 אויגוסט קאַנט, פון עמנואל קאַנט, פון העגעל, פייערבאַך און פּרודאַן. זייערע
 געדאַנקען האָט ער סינטעזירט און זיי איבערגעגאַסן אין אַ נייער און אַריי-
 גינעלעך פאַרם, וואָס איז פון די שפּעטערדיקע פאַרשער אָנגערופן געוואָרן
 די „ערשטע און וויכטיקסטע סיסטעם פון אַ רוסישער סוביעקטיווער סאַציאַ-
 לאַגיע“, וועלכע איז נאָך פ. לאָווראַוו ווייטער אַנטוויקלט געוואָרן פון ניקאָ-
 לאַי ק. מיכאַילאַווסקי (1842-1904). פ. לאָווראַוו האָט אין זיינע „היסטאָרישע
 בריוו“ אָפּגעלייקנט די פאַפולער־געוואָרענע אין די 1860ער יאַרן נאַטור-
 וויסנשאַפּטלעך־מאַטעריאַליסטישע און אוטיליטאַרישע אַנזיכטן פון פּובלי-
 ציסט און ליטעראַטור־קריטיקער ד. פּיסאַרעוו (1840-1868), וועלכע האָבן
 לייכט געקענט פאַרפירן דעם יונגן דור צו אַ ביליקן אינדיוידואַליזם־עגאַאיזם.
 אָדער אַפילו צו אַ וואַלאַגאַרן, פלאַכן ציניזם. אַנטקעגן דעם אינדיוידואַליס-
 טיש־דענקנדיקן, תכלית־זוכנדיקן (הגם מיט גוטע כוונות) יחיד (פון דעם מין
 וואָס ווערט אַרויסגעשטעלט אין דעם באַזאַראָוו טיפּ פון טורגעניעווס באַקאַנטן
 ראַמאַן „פאַטערס און קינדער“) האָט לאָווראַוו, אין אַ לעבעדיקער און איבער-
 צייגנדיקער, פילאָזאָפֿיש און עטיש באַגרינדעטער פאַרם, גלאַרפֿיצירט דעם
 טיפּ פון דער אַזוי־גערופענער „קריטיש דענקנדיקער פרעזענלעכקייט“. קאַנ-
 קרעט האָט עס באַדייט, אין זיין אויסטייטשונג, ניט קיין אַנדער זאַך ווי דער

באָוואַוסטזיין פון אַ חוב, וואָס די מיטגלידער פון די פאַרמעגלעכע און גע-
 בילדעטע קלאַסן מוזן אָפּצאלן דעם פשוטן, דעם האַרעפאַשנעם פּאַלק (און
 דאָס האָט אין רוסלאַנד, אין תוך, באַדייט דעמאָלט די פויערים־מאַסן) —
 די מאַסן וואָס האָבן מיט זייער מי און דורות־לאַנגער האַרעוואַניע דערמעג-
 לעכט פאַרן ליידיקייִער־קלאַס (ספעציעל פאַר די פריצים־לאַנדבאַזיצער) צו
 לעבן אין רחבות און געניסן פון אַלע מאַטעריעלע און גייסטיקע תענוגים.
 אַט־די שיטה האָט ערשט געשאַפן אין רוסלאַנד פון די 1870ער יאָרן די
 באַוועגונג פון „גיינ אין פאַלק“ און זיך אויסמישן מיטן המון־עם, מיט די
 ברייטע, אונטער־דריקטע פּאַלקס־מאַסן, כדי זיי צו דינען און זיי צו דער-
 הייבן צו אַ שענערן, אַ באַוואַוסטזיניקערן, אַ פרייערן און זאַטערן לעבן.
 אונטערן איינפלוס פון אַט־די אידייען האָט זיך אַנטוויקלט די אידעאָלאָגיע
 פון די ערשטע מאַדערנע רוסישע רעוואָלוציאַנער־טעאָריסטן, מיט דעם
 אומבאַגרענעצטן מסירת־נפש און אידעאָליזם זייערן, וואָס האָבן געהאַט אַזאַ
 צויבער־ווירקונג אויפן יונגן בחורל יאַנאַווסקי, ווי ער דערציילט עס אין
 איינעם פון די ערשטע קאַפיטלען פון זיינע זכרונות, באַשרייבנדיק זיינע
 יוגנט־יאָרן אין ביאַליסטאָק.

און ס'דאַרף אונדז נישט וואונדערן, וואָס דער וויסנדרשטיקער און צום
 „קריטישן דענקער“ גענייגטער יונגער ש. י. איז אַנגעשטעקט געוואָרן מיטן
 ערנסטן ווילן פון די עכט־רוסישע אידעאָליסטן, וואָס זיינען אויסגעוואקסן אויף
 מירטאָור־לאָוראַווס אידייען. און פרי האָט זיך דערוועקט אין ש. י. דער חשק
 אויך זיך צו דערנענטערן צום אַרעמען און ליידנדיקן פּאַלק. און דאָס האָט
 אין די אומשטענדן פון זיין אומגעבונג — אין פינסק און ביאַליסטאָק —
 שטעט וואו דריי־פערטל פון די איינוואוינער זיינען געווען יידן — געמוזט
 זיין דווקא די יידישע האַרעפאַשנע מאַסע, וואָס גאַנץ פרי נאָך, ווען ער איז
 קוים 18-19 יאָר אַלט געווען, האָט ש. י. שוין געוואַלט זיי לערנען, אויפקלערן
 און פון זיי מאַכן באַוואַוסטזיניקע מיטגלידער פון דער געזעלשאַפט.

און וואָס ווייטער אין יאָרן ער איז אַוועק פון אַט־דעם ערשטן יוגנט־
 איינפלוס, וואָס מירטאָור־לאָוראַווס לערע האָט געהאַט אויף אים, אַלץ פעס־
 טער און זיכערער איז געוואָרן ביי ש. י. די איבערציגונג, אַז העלפן אַ
 מענטשן צו ווערן אַ „קריטיש־דענקנדיקע פערזענלעכקייט“, אַ גייסטיק־
 זעלבסטשטענדיקער יחיד, דאַרף זיין דער ערשטער און וויכטיקסטער ציל פון
 יעדער אויפקלערונג־ און פּראַפּאַגאַנדע־אַרבעט דורך די צייטונגען, ביכער,
 לעקציעס א. ד. גל. אין אַט־דעם זין לאַזט זיך זאָגן, אַז דער יונגער יאַנאַווסקי,
 דער באַגייסטערטער לייענער פון מירטאָור־לאָוראַווס „היסטאָרישע בריוו“,
 איז ווירקלעך געווען דער טאַטע, דער מקור פון דעם שפעטערדיקן, דעם רייפן
 ש. י. דעם וואַרטפירער און לערער פון טויזנטער יידישע פּאַלקס־מענטשן און
 אַרבעטער־טוער און פירער אויף ביידע זייטן ים. און נישט ווייניקער טיף.

פונדאמענטאל איז געווען די השפעה וואָס עס האָט געהאַט אויף אים, אין דער יוגנט, דער היסטאָריקער באַקל.

הענרי טאַמאַס באַקל (1821-1862) האָט מיט זיין „געשיכטע פון ציווי-ליזאַציע אין ענגלאַנד“, וואָס איז דערשינען אין 1857-1862, געמאַכט אַן אומגעוויינלעך רושם אויף די אינטעליגענטע קרייזן אין אייראָפּע, אָבער ספּעציעל אין רוסלאַנד, וואו זיין ווערק איז גיך געוואָרן זייער פּאָפּולער און ברייט פאַרשפּרייט. אויך אויף ש.י.ן האָט דאָס בוך מסתמא געמאַכט אַ ביז גאָר טיפן רושם, ווי מ'זעט עס פון זיין באַשרייבונג פון אַ היפּש-דראַמאַטישן עפיזאָד בעת זיינע יוגנט-יאָרן אין ביאַליסטאָק. אַ פּריוואַט-לערער אין גאַנץ פאַרמעגלעכע הייזער, האָט ער אָפּילו ביי די „באַלעבאַטישע“ קינדער, אויס גרויס באַגייסטערונג, משמעות, פאַר באַקלס אידיען, געוואַלט דערוועקן אינטערעס צו באַקלס לערעס.* דערפאַר האָט מען, אין די פאַרמעגלעכע על-טערן-קרייזן, אויף אים געוואָרפּן אַ חשד, אַז ער איז געכאַפּט אין „רעוואַלוציאָנערישקייט“ און אים אָפּגעזאַגט פון דער „שטונדע“. אין וואָס-זשע איז באַשטאַנען דער תּוך פון באַקלס געדאַנקען-וועלט?

דער „באַהערשער פון די מוחות“ פון אומצייליקע טויזנטער יונגע אינטעליגענטן, פּרייהייטס-זוכער און סתם „אויפגעקלערטע“ אין רוסלאַנד, באַקל, האָט געזוכט אויסצוגעפינען (דורך גריבלען זיך אין דער ביז-איצטיקער גע-שיכטע פון דער מענטשהייט) די פיזישע, עטישע און אינטעלעקטועלע געזעצן, וועלכע באַשטימען דעם אַנטוויקלונגס-גאַנג און במילא די געשיכטע פון די מענטשלעכע געזעלשאַפטן. די פּרינציפּן און געזעצן פון מענטשלעכן פּראַגרעס האָט ער געוואַלט אויסגעפינען און פּעסטשטעלן אויפן גרונט פון דער היסטאָריע פון ניט נאָר די אַלטע, די אוראַלטע, נאָר פון די נייערע לענדער, ווי שפּאַניע, שאַטלאַנד, פאַראייניקטע שטאַטן און דייטשלאַנד. און געקומען איז ער דערביי צו אַזאַ אויספיר: דער קלימאַט, דער באַדן (ערד), די שפייז און די נאַטור-אייגנשאַפטן בכלל פון דער אומגעבונג — אָט זיי זיינען דאָס כלומרשט (ווי מיר קענען היינט זאָגן, ווען די געשיכטלעכע פאַרשונג גייט אַריין פיל טיפּער אין תּוך פון אַלערליי ציוויליזאַציעס ווי אין די צייטן מיט אַ 100 יאָר צוריק) די הויפט-פאַקטאָרן פון גייסטיקן, פון אינטעלעקטועלן, און אויך פון דעם מאַטעריעלן, דעם אינדוסטריעלן, פּראַגרעס פון דער מענטשהייט.

דער גרויסער אונטערשייד, האַלט באַקל, צווישן דער אייראָפּעאישער און ניט-אייראָפּעאישער ציוויליזאַציע באַשטייט דערין, וואָס אין אייראָפּע איז דער מענטש געווען שטאַרקער פון דער נאַטור, בעת אַנדערשוואו האָט די נאַטור באַוועלטיקט דעם מענטשן און במילא האָט בלוזי אין אייראָפּע דער

* ווי ס'האַט מיר דערציילט ש. יאנאווסקי אלמנה, מרס. ליזאַ יאנאווסקי, אַליין אַ ביאַליסטאָקערין, איז דער אינצידענט פאַרלאָפּן אין דער משפּחה פון דעם באַנקיר אליי מלך. — ה.פ.

מענטש געקענט איינשפאנען די נאטור, אז זי זאל אים דינען. ווייטער, גלויבט באקל, אז דער מענטשלעכער פראגרעס ווערט געטריבן ניט נאר פון די עטישע געבאטן, וואס בלייבן אין גרונט די זעלביקע פון דור צו דור און ווייסן כלומרשט נישט פון א צופאסונג צום ארט און צו דער צייט, נאר אז דער פראגרעס ווערט געטריבן, לויט באקלען נאך, דווקא דורך דער אינטעלעק-טועלער פארפולקאמונג פון יחיד און פון כלל, ד.ה. דורך בילדונג, אויפקלערונג, דעמאקראטיזירונג פון דער געזעלשאפט און איר רעגירונג א.ד.גל. די ראַלע פון עטיק פון יעדן מענטשן, ד.ה. זיינע פליכטן און ניט נאר זיינע רעכטן, זיינע פאראנטווארטלעכקייטן, זיין ערנסטקייט און טיכטיקייט, זיינען במילא — האלט באקל — פון ניט קיין גאר גרויסער באדייטונג אין פאר-גלייך מיט דער ראַלע דווקא פון „פארשטאנד“, פון דעם מעטשלעכן מוח, גרויסע, דורך דורות אויפגעבויעטע גייסטיקע שאפונגען, ווי קאלעקטיווער וועלט-באנעם (רעליגיע), ליטעראטור, און געזעלשאפטלעכע איינארדענונג-סיסטעמען, זיינען אין בעסטן פאל די פראדוקטן און ניט די אורזאכן פון ציוויליזאציע. און דער אמתער פראגרעס, דער רעאלער פארשריט, פון דער ציוויליזאציע קומט ארויס פון א וויכטיקער און טיף-איינגעווארצלטער פונקציע פון אנטוויקלטן שכל — צו „צווייפלען“, צו אונטערזוכן און ניט אָנצונעמען מיינונגען בלויז דורך אמונה און צוטרוי צו אנדערע מענטשן — צו זיין, בקיצור, א סקעפטיקער און נישט צו האלטן זיך בלינד און מעכאניש ביי די אלט-איינגעפירטע גלויבונגען, טראדיציעס און אָנויכטן.

אין דער ערשטער העלפט פון 20סטן יארהונדערט איז אויף דער גייס-טיקער בערזשע דער קורס פון באקלס לערע שוין נישט געשטאנען אזוי הויך ווי מיט פופציק יאר פריער. פעטער קראפאטקין, וואס האט זיין גייסטיקע קארירערע אָנגעהויבן אין א צייט, ווען באקלס שיטה איז פון די יונגע רוסישע רעוואלוציאָנערן פארהייליקט געוואָרן; אט-דער גרויסער קראפאטקין האט נאך כמעט 50 יאר באוואוסטזיניקן קאמף פאר פרייהייט און סאציאליזם אפגע-געבן אלע זיינע לעצטע כוחות פאר דער אויסארבעטונג פון א סיסטעם פון דווקא דער עטיק אין פרייהייטלעכן און סאציאליסטישן גייסט. אזוי וויכטיק און נויטיק האט ער געהאלטן דעם עטישן עלעמענט פון דער מענטשלעכער נאטור, פון דעם מענטשנס באוואוסטזיין און זעלבסט-דערקענטעניש. אבער מיר דארפן דאך פארשטיין דעם גייסטיקן פנים פון יונגן ש.י. אין דעם קאנ-טעקסט, אין פולער שייכות, מיטן „אינטעלעקטועלן קלימאט“ פון יענער צייט, מיט א יאר 60 - 70 צוריק, ווען מ'האט געקוקט אויף באקלס לערע ווי אויף א זייער הויכער און טיפער שיטה. קיינעם איז נאך דעמאלט אין קאפ ניט געקומען דער וויסטער רעיון, אז די געלויבטע, צום זיבעטן הימל פון באקלען דערהויבענע, „איראפעאישע ציוויליזאציע“ וועט זיך אויסלאזן מיט צוויי שוידערלעכע וועלט-מלחמות, וואס שיינען נאר צו זיין אן אנהייב פון א

גאנצער ריי מוראדיקע וועלט-פארוויסטונגען און מאסן-אויסשעכטונגען פון אומשולדיקע און אומבאשיצטע מענטשלעכע מאסן . . .

האָט אויך ש.י. ווי מיליאָנען יונגע, אמת־זוכנדיקע מענטשן אין גאַנץ אייראָפּע אין די ערשטע 1880ער יאָרן, זייער און זייער פיל געלערנט פון באַקלען. ער האָט זיך אויסגעלערנט צו דענקען וועגן ציוויליזאַציע און פאַר־שריט אין „וויסנשאַפטלעכע טערמינען“, צו קוקן אויף געשיכטע, אויף מענטשלעכער געשיכטע, ווי אויף אַ מין העכערן גלגול פון דער פיזישער וויסנשאַפט — פון פיזיק אָדער כעמיע, ער, באַקל, וואָס איז געווען אַ דער־ציער פון אַ גאַנצן דור אָדער פון צוויי דורות, האָט זיינע באַגייסטערטע תלמידים צוגעוואוינט צו שעצן הויך און העכער דעם מענטשלעכן שכל; צו שטעלן אים העכער פון די סתם־געפילן און די נאַבעלע שטרעבונגען און אידעאַלן. אָבער טיפּער און ראַדיקאַלער ווי יעדע אַנדערע השפּעה באַקלס אויף דער יוגנט איז געווען די נייגונג, וואָס ער האָט ביי זיינע חסידים אויפגעצויגן, צו שטעלן זיך אין אַפּאָזיציע צו יעדן מין אַלטן און פאַרשימלטן סדר, באַ־זונדערס דעם סדר פון די אַפיציעל־אַנערקענטע גייסטלעכע, די קלערקאַלן, ס'פאַרשטייט זיך, אַז נאָך לאַנג־לאַנג, מיט יאָרן און יאָרן נאָכן פאַר־לאָזן רוסלאַנד, וואו ער האָט זיך צוערשט באַקענט מיט באַקלען, האָט ש.י.ס וועלט־באַנעם געטראָגן אויף זיך די שפורן פון דעם איינפלוס, וואָס עס האָט אויף אים, אין די יוגנטלעכע יאָרן זיינע, אויסגעאיבט דער „פּאָפּולערסטער רבי“ פון דער ראַדיקאַל־געשטימטער יוגנט אין רוסלאַנד פון די 1870ער און 1880ער יאָרן — דער ניט גאַנץ אַריגינעלער און טיפּער דענקער, אָבער אַ זייער טאַלאַנטפולער פּאָפּולאַריזאַטאָר פון גאַנצן פּריער אַנגעזאַמלטן וויסן און אַ באַרימט געוואָרענער בילדונגס־פאַרשטעייר — ח. ט. באַקל.*

5.

ווען און ווי אַזוי איז יאַנאווסקי געוואָרן אַן אַנאַרכיסט?

צו געבן אַ ריכטיקן ענטפּער אויף אַט־דער פּראַגע איז וויכטיק נישט נאָר פון אַ ריין ביאָגראַפישן שטאַנדפּונקט, נאָר אויך פון אַן אַלגעמיין היסטאָרישן — אַלס אַ מקור פון ליכט פאַר דער אויפקלערונג פון אַ וויכטיקן עפּיזאָד אין דער געשיכטע פון די היינטיקע ראַדיקאַליסאַציאָנעלע באַווע־גונגען אין דער יידישער אַמעריקע.

זיכער איז איין זאַך: ש.י. איז נישט געווען דער ערשטער אַקטיווער אַנאַרכיסט, ד.ה. פּראָפּאַגאַנדיסט פון אַנאַרכיזם אויף דער יידישער גאַס אין

(*) ווי שטאַרק ש.י. האָט געהאַלטן פון באַקלען, זעט מען פון דעם, אַז אין 1906, ווען ס'האָט אַנגעהויבן אַרויסצוגיין אַ בראַשור־סעריע „פּר. אַר.ב. ש.מ. ביבליאָטעק“, איז דאָס ערשטע ביכל (32 זיי) געווען דר. א. גינבורגס פּאָפּולאַריזאַציע פון ח. ט. באַקלס „פּילאָזאָפּיע פון געשיכטע“.

אמעריקע. אויך היים לייב וויינבערג (עלטער פון יאָנאווסקין מיט עטלעכע יאָר) איז נישט געווען דער ערשטער פּראָפּאָגאַנדיסט פון אַנאַרכיזם ביי יידן; הגם ביידע, יאָנאווסקי און וויינבערג, זיינען געווען פון די ערשטע און גרעס־טע אַנאַרכיסטישע וואָרטפירער צווישן די יידן אין אַמעריקע, און אין פולן זין פון וואָרט די פּיאָנערן און בויער נישט נאָר פון דער פּרייהייטלעך־סאָציאַ־ליסטישער באַוועגונג צווישן די יידיש־ריינדדיקע מאַסן, נאָר אויך פון די גרויסע ראַדיקאַלע פּאַלקס־אַרגאַנזיאַציעס צווישן יידן אין אַמעריקע, ווי די ערשטע טרייד יוניאָנס, קאָאָפּעראַטיוון, פּראָטערנאַלע אַרגאַניזאַציעס (אַר־בעטער רינג א.ד.ג.).

אין ליכט פון די נייעסטע פאַרעפנטלעכע ווי אויך די ניט געדרוקטע מאַטעריאַלן (ווי חיים־לייב וויינבערגס מעמואַרן), שטעלט זיך אַרויס, אַז ב. גאַלדגאַר איז געווען דער ערשטער אַקטיווער אַנאַרכיסטישער טוער אין אַמעריקע.* ער איז געווען פון די ערשטע אימיגראַנט־ראַדיקאַלן נאָך 1880. אין 1882 איז ער שוין געווען דער סעקרעטאַר פון באַוואוסטן „פּראָגרעסיוון פאַראיינן“ אין ניו יאָרק — די ערשטע ראַדיקאַלע אַרגאַניזאַציע אויף דער ניו יאָרקער איסט סאַיד מיט האַלב אַגיטאַטאָרישע, האַלב טרייד יוניאָניס־טישע צילן. אַ יונגער רעוואָלוציאָנער, וואָס האָט געשטאַמט פון רוסלאַנד, איז ער, וויזט אויס, אין לאַנדאָן קיינמאַל נישט געווען. אין 1886, ווען ח.ל. וויינבערג איז אַנגעקומען (צום צווייטן מאַל) אין אַמעריקע און איז געוואָרן אַ ציגאַרן־אַרבעטער אין דיוקס טאַבאַק־פאַבריק אין דורהעם, נאָרד קאַראָליינע, האָט ער דאָרט אַנגעטרעפן גאַלדגאַרן און נאָך אַ יונגן יידישען רעוואָלוציאָנער פון רוסלאַנד, ליבערמאַן. גאַלדגאַר, מיט זיין פייערדיקן רעדנער־טאַלאַנט האָט דאָרט געהאַלפן אַרגאַניזירן אַ יוניאָן. וויינבערג דערציילט אין זיינע מעמואַרן, אַז ער האָט דעמאַלט נאָך פון אַנאַרכיזם קיין זאַך ניט געוואוסט. ער איז אָבער געווען אַנגעשמעקט מיט אַ היפש ביסל אַטעאיזם, דערהויפּט אונטערן איינ־פלוס פון באַרימטן בריטישן פּריידענקער טשאַרלס בראַדלאו (1833-1891), מיט וועמענס גאַסן־רעדעס וויינבערג האָט זיך אַנגעהערט בעת זיין קורצן אויפהאַלט אין לאַנדאָן אין אָדער אַרום 1881. פון גאַלדגאַרן האָט וויינבערג באַקומען צום לייענען די ערשטע סאָציאַליסטישע און אַטעאיסטישע בראַשורן אין יידיש (ווינטשעווסקיס „יהי אור“ און יאַהאַן מאַסטס „גאַטעס־פּעסט“, וואָס זיינען דערשינען אין לאַנדאָן אין די יאָרן 1884-1888). וויינבערג איז, ווי אַ סך יונגע יידישע ראַדיקאַל־געשטימטע אַרבעטער, פאַראינטערעסירט געוואָרן אין אַנאַרכיזם ערשט דאָן ווען ער האָט געלייענט די רעדעס פון די „שיקאַגער מאַטריירער“ (1886-1887), און האָט תיכף נאָך דעם אויסגע־

* זען: „נעשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין די פאַראייניקטע שטאַטן“, אַרויסגעגעבן פון יידישן וויסנשאַפּטלעכן אינסטיטוט — ייווא, אונטער דער רע דאַקעציע פון אַ טשעריקאווער, באַנד 2, ניו יאָרק, 1945, ז. 249, 265, 266.

הערט עטלעכע פלאקערדיקע רעדעס פון יאהאן מאסט. מ'קאן זיך משער זיין, אז ערשט ארום 1890 איז רייף געווארן, אזוי צו זאגן, דער אַנאַרכיסטישער באַוואוסטזיין פון דעם שפעטער זייער פאַפולערן אַגיטאַטאָר און פאַלקס-רעדנער הייסלייב וויינבערג.

דער יינגערער פון וויינבערגן ש.י. איז באַקערט געוואָרן צום אַנאַרכיזם נאָך מיט אַ יאָר דריי פריער. אַנקומענדיק אין ניו יאָרק אָנהייב 1885, אַ יונגער רעוואָלוציאָנער-געשטימטער רוסיש-יידישער פאַלקס-אינטעליגענט (זיין פאַטער איז געווען אַ חזן און ער אליין איז פאַר דער עמיגראַציע קיין אַמעריקע שוין געווען אַ פאַר יאָר פּריוואַט-לערער אין פינסק און ביאַליסטאָק). האָט ש.י. פאַרן אַנקומען אין ניו יאָרק קיין קלאָרן באַגריף מכוח דעם אונ-טערשייד צווישן סאָציאַליזם און אַנאַרכיזם ניט געהאַט. ער איז גלייך אַרייני געצויגן געוואָרן אין אַ יידישן פּראָפּאַגאַנדע-קרייז און דיסקוסיע-קלוב „רוסי-שער אַרבעטער פאַראיין“ (רוסי ראַבאַטשי סאַיוו), וואו קיין שאַרפע אַפּגרע-נעצונג צווישן די אַנאַרכיסטן און די סאָציאַל-דעמאָקראַטן איז נאָך ניט געווען. פון אַט-דעם פאַראיין איז אין 1886-1887 אַרויסגעקומען דער „רוסישער פּראָ-גרעסיווער פאַראיין“ (רוסי פּראָגרעסיווני סאַיוו), אין וועלכן ס'זיינען שוין יע געווען שאַרפע חילוקי-דעות צווישן די פּרייהייטלעכע און שטאַטלעכע סאָציאַליסטן. יאַנאווסקי דערציילט, אַז צום אַנאַרכיסטישן לאַגער האָבן גע-הערט ר. לואיס, קאפּעלאָוו, מיס יעוועראָוו (שפעטער די פרוי פון דר. מע-ריסאָן), מינדלין און אַנדערע. און אפילו אין די יאָרן 1887-1888, ווי יאַנאווי-סקי דערציילט (טייל 2, קאַפּ. 9), האָט ער זיך שטאַרק געוואַקלט צווישן סאָציאַל-דעמאָקראַטיזם און אַנאַרכיזם. פון דער ערשטער ריין אַנאַרכיסטישער גרופּע „פּיאָנערע דער פּרייהייט“ (געגרינדעט ערב יום-כּפור 1886) האָט יאַנאווסקי מסתמא געהערט, אָבער ער זאָגט בפירוש, אַז ער האָט צו איר ניט באַלאַנגט.

די „פּיאָנערע דער פּרייהייט“ זיינען געווען אַ לעבעדיקער בריק צווישן דער יידיש-אַנאַרכיסטישער לאַנדאָן און ניו יאָרק. דער צוועק פון דער היגער גרופּע איז געווען צו אונטערשטיצן דעם לאַנדאָנער „אַרבעטער פּריינד“, וועלכער האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען אין יולי 1886.

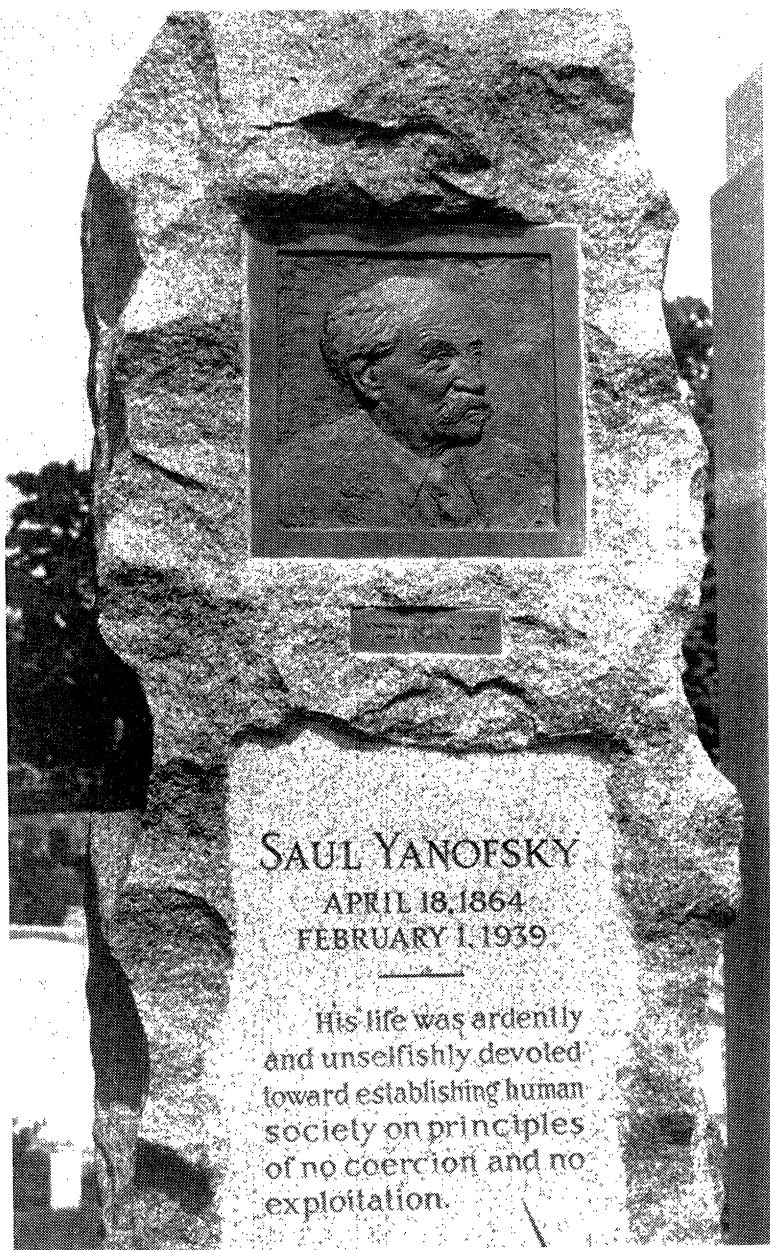
וועגן דער פאַרגעשיכטע פון דער ניו יאָרקער גרופּע „פּיאָנערע דער פּרייהייט“ האָט צו דערציילן איינער פון די ערשטע מיטגלידער אירע, סיימאָן ריטש, וועלכער איז אָנגעקומען אין ניו יאָרק אין 1884. ער שרייבט:

נאָך אין 1883, ווען מאָסט איז אַריבערגעקומען פון לאַנדאָן קיין ניו יאָרק און ראָ באַנייט זיין דייטשע וואַכנטשריפט „פּרייהייט“, האָט עקזיסטירט אַן אינטערנאַציאָנאַלע אַנאַרכיסטישע גרופּע „פּרייהייט“, צו וועלכער ס'האָבן געהערט כמעט אַלע אַריבערגעקומענע אַנאַרכיס-טיש-געשטימטע יידן-אימיגראַנטן, וועלכע האָבן געקענט מאָסטן פון לאַנדאָן. קורץ נאָך מיין אַנקום (אין 1884) זיינען אַהער געקומען צוויי

ש. יאָנאָווסקי
(1864 - 1939)

SAUL YANOFSKY

APRIL 18, 1864

FEBRUARY 1, 1939

His life was ardently
and unselfishly devoted
toward establishing human
society on principles
of no coercion and no
exploitation.

ש. יאנאָװסקי'ס מצבה

אויפן מט. כרמל בית-עולם אין ניו יארק, דער שטיין געמאכט פון רויען רויטן
גראניט; דעם בארעליה-פלעיק האָט געמאכט דער סקולפּטאָר דזשאָ דעוויידסאָן

מיינע קאָוונער לאַנדסלייט, מ. גירושדאָנסקי און סאַלאָמאָן פּרענער, וואָס זיינען אויך צוגעשטאַנען צו דער גרופּע „פּרייהייט“.

אין 1886 איז אָנגעקומען פון לאַנדאָן הערי קאַפּעלאָנסקי, און מיר זאָלבעפּערט האָבן דערווען אַ כּרייט פעלד פאַר אויפקלערונגס-אַרבעט. מען האָט געגרינדעט די גרופּע „פּיאָנערע דער פּרייהייט“. די גרופּע איז באַשטאַנען פון הערי קאַפּעלאָנסקי, סיימאָן ריטש, א. רודאַש, סאַד לאָמאָן, פּרענער, מ. גירושדאָנסקי, דזשייקאָב פּלאַצבלאַט, הלל זאָלאָד טאַראָוו, ש. יאַנאָווסקי, סיימאָן גאַרדאָן, מאָריס בערמאַן, יודל מיכעל-מאַן, מיכאַל קאַהן, איזידאָר קאַפּיעלאָוו, מ. מינדלין, נאוויאַזסקי און מעריסאָן*.)

ריטש רעכנט אויס צווישן די מיטגלידער אויך ש.י. און מעריסאָן, אָבער ביי דער גרינדונג פון דער גרופּע (9 אָקט. 1886) האָבן זיי געוויס קיין אַנטייל ניט גענומען. ש.י. שרייבט (טייל 2, קאַפּ. 10): „אויך האָב זיך אָנגעשלאָסן ווען די גרופּע האָט שוין עקזיסטירט“, און וועגן מעריסאָנען דערציילט קאַ פּילאָוו אין זיינעם אַ באַנד זכּרונות „אַמאַל אין אַמעריקע“, אַז „מעריסאָן איז קיינמאַל קיין מיטגליד פון די „פּיאָנערן“ ניט געווען, ער האָט זיך נאָר באַטייליקט אין זייערע טעטיקייטן“.

די שיקאַגער טראַגעדיע (1886-1887) האָט געוויס פאַרשטאַרקט ביי יאַנאָווסקי זיינע אַנאַרכיסטישע נייגונגען, ווי ער דערציילט עס אין צוויי קאַפיטלען פון זיינע מעמואַרן (טייל 2, קאַפּ. 12 און 13). אַטדי ענדגיל-טיקע אידעאָלאָגישע ענדערונג איז פאַרגעקומען ערשט שפּעטער (אין דער צווייטער העלפט 1888), ווען עס איז געקומען צו דער שפּאַלטונג אין דעם „רוסישן פּראַגרעסיוון סאַיוו“, און די סאַציאַל-דעמאָקראַטן האָבן פשוט פאַר-גוואַלטיקט דעם ווילן פון דער אַנאַרכיסטיש-געשטימטער מערהייט און האָבן דורך אַ געוויסער אומעטישער אַנדלונג (פאַרכאַפּונג פון דעם פאַראיינס ביבליאָטעק) אַרויסגערופּן ביי יאַנאָווסקי אַ זייער שאַרפע מאַראַלישע אַנט-ריסטונג און אַ פאַרביטערונג קעגן די סאַציאַל-דעמאָקראַטן (טייל 2, קאַפּ. 9). ווי ש.י. גיט איבער די געשעעניש איז דער סדר געווען אַזאַ: פּריער די אומעטישע אַנדלונגען פון די סאַציאַל-דעמאָקראַטן און שפּעטער די שיקאַגער טראַגעדיע, און ער שרייבט אין אַט-דעם צוזאַמענהאַנג: „אויך ווייס ניט, צי איך וואַלט זיך אַזוי גיך דערקלערט אַלס אויסגעשפּראַכענער אַנאַר-כיסט, ווען עס וואַלט ניט באַלד פאַסירט דער שרעקלעכער מאַרד אין שיקאַגאַ פון די 5 שיקאַגער אַנאַרכיסטן“ (9טער קאַפּ. פון 2טן טייל).

פאַדערט זיך דאָ אַ געוויסע קאַרעקציע אין דעם געשיכטלעך-באַשריבענעם סדר פון די צוויי אַנטשיידנדיקע געשעענישן, וואָס האָבן אַ שטויס געטאָן דעם יונגן ש.י. צו באַטרעטן דעם אַנאַרכיסטישן וועג, אויף וועלכן ער איז

* „צו דער פאַרגעשיכטע פון דער „פּ.א.ש.“ פון ס. ריטש, „פּ.א.ש.“ 52 יאָר יוביליי נומער, 20 יאַנואַר, 1948.

שפעטער געגאנגען כסדר 50 יאר צייט. דער שיקאגער יוסטיץ־מאָרד איז פאָרגעקומען דעם 11טן נאוועמבער 1887, און די „כאַפֿ־לאַפּ“ אַקציע פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן אין סוף מאַי 1888, ד.ה., מיט אַ האַלב יאַר שפּעטער.* עס קען קיין ספּק ניט זיין, אַז דאָ איז פאָרגעקומען ביי ש.י.ג. אַ טעות־הזכרון ביים שילדערן דעם גאַנג פון די פּאַסירונגען, וועלכע ער האָט בדרך הכלל (נעמענדיק אין באַטראַכט, אַז באַשריבן האָט ער דאָס אַלץ בלויז פון זיין געדעכעניש, 40 יאַר אַחר־המעשה און אַן באַנוצן זיך מיט דאָקומענטאַלן קוועלן־מאַטעריאַל) איבערגעגעבן היפּש פּינקטלעך.

מוז מען ביי אַט־דער געלעגנהייט רעקאָנסטרוואירן דעם אידעאָלאָגישן אַנטוויקלונגס־גאַנג פון ש.י.ג. און פון נאָך אַ סך יונגע יידישע ראַדיקאַל־גע־שטימע מענטשן פון יענער צייט. נאָכן שיקאגער יוסטיץ־מאָרד איז ביי טויזנטער יידישע מענטשן (אויך אין אייראָפּע) אויפגעקומען אַ שטאַרקער פּראָטעסט־געפּיל קעגן דער רשעות, אַכזריות און אומגערעכטיקייט פון דער שטאַטלעכער געוואַלט, פון דער מלוכה־שאַפט בכלל, און פון דעם קאַפיטאַל־ליסטישן שטאַט בפרט. אָבער די אַפּאָזיציע צום קאַפיטאַליסטישן שטאַט איז ניט געווען דער איינציקער תּוֹך פון דער אַנאַרכיסטישער שיטה אין יענער צייט. ווייסט מען דאָך, אַז די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע איז געווען קעגן דעם קאַפיטאַליסטישן שטאַט, וואָס ס'האָט אַמשאַרפּסטן אַפּגעגרענעצט די אַנאַר־כיסטן פון די סאָציאַליסטן אין די 80ער יאָרן איז געווען דווקא די קעגנער־שאַפט לגבי די פּאַרטי־פּאַליטישע, די פּאַראַלאַמענטאַרישע מעטאָדן פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטן. אין די אָפּטע און היציקע דיסקוסיעס פּלעגן די סאָציאַל־דעמאָקראַטן טענהן, אַז די אַנאַרכיסטן זיינען אוטאָפּיסטן, אַז זיי אידעאָלאָגישן דעם מענטשן צו שטאַרק, האַלטן דעם מענטשן פּאַר אַ מלאַך, און אַז זיין פּירונג וועט שטענדיק זיין די שענסטע און די בעסטע א.א.וו. אָבער זיי אַליין, די סאָציאַל־דעמאָקראַטן, פּלעגן זיי, די סאָציאַליסטן, זאָגן, זיינען כלומרשט רעאַליסטן, נעמען דעם מענטשן אַזוי ווי ער איז, און דערום מוון זיי, די סאָציאַליסטן, זיין גענייגט איינצופירן אויטאָריטערע אַרגאַניזאַציע־פּאַרמען, מעגן זיי הייסן דער שטאַט, נאַציע, אָדער פּאַרטיי. דערויף פּלעגן די אַנאַרכיסטן ענטפּערן, אַז גראַד זיי, די סאָציאַל־דעמאָקראַטן, מאַלן זיך אויס דעם מענטשן אין אַ בילד פון אַ מלאַך, אַ טרענער פון די בעסטע קאַ־ראַקטער־שטריכן, באַשר אַט־זוי, די סאָציאַליסטן, זאָגן דאָך כסדר, אַז די צוקינפטיקע הערשער (אין דעם סאָציאַליסטישן שטאַט) און די פּאַראַלאַמענ־

(* וועגן דעם איז פּאַראַן אַ ראַיעלער דאָקומענטאַלער רעקארד — די ניו יארקער „יידישע פּאָלקסצייטונג“ פון 1טן יוני 1888, וואו ס'ווערן איבערגעגעבן אַלע טענות פון ביידע צדדים, די אַנאַרכיסטן און סאָציאַל־דעמאָקראַטן, און ס'ווערט באַשריבן די פּאַרזאָמלונג פון די סאָציאַליסטן דעם 27טן מאַי 1888, וואו „עס איז באַשלאָסן געוואָרן אויפצולייזן דעם פּאַראַיין, אַריינטרעטן אין דער „סאָציאַליסטישער אַרבעטער פּאַרטיי“ און אויך איבערנעבן איר די ביבליאָטעק (וען אַ טשעריקאווער — ייווא, „געשיכטע פון דער ייד. אַרב. באַוועגונג אין אַמעריקע“ ב. 2, ז. 325-324).

טאָרישע פּאָלקס-פּאַרטערטער וועלן דווקא זיין די בעסטע זין פון פּאָלק, אָבער אַלס גרונט-הנחה פאַר אַזאַ אָנזיכט מוז גילטן די אויפפאַסונג, אַז די מאַיאָריטעט פון פּאָלק וועט זיין גענוג קלוג, מוטיק און אָרנטלעך צו קענען און וועלן אויסגעפינען און שטעלן אויבן-אָן טאַקע די בעסטע זין פון פּאָלק... אַרום אַט-דעם פונקט האָט זיך געדרייט דער דעמאָלטיקער הויפט-וויכוח צווישן ביידע צדדים, און די וואַקלדיקע צווישן דער יידיש-דינדיקער מאַסע און אויך אירע פירער האָבן אין די ערשטע יאָרן (1883-1889) געהאַט ניט ווייניק שוועריקייטן ביים אויסקלייבן צווישן אַנאַרכיזם און סאַציאַל-דע-מאַקראַטיזם.

און אַט פּאַסירט אַ פּאָל, אַז דער הויפט-פירער פון די יידישע סאַציאַל-דעמאָקראַטן אין אַמעריקע, לואיס מיללער, פירט דורך ביד-חזקה אַן אַקציע, וואָס צעשטערט לחלוטין דעם גלויבן אין דער אָרנטלעכקייט אָדער פשוט אַנשטענדיקייט, אַפילו פון די פירער-סאַציאַל-דעמאָקראַטן, און צעשטערט במילא אין ש.י.ס. אויגן די גאַנצע גייסטיקע אויטאָריטעט פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע. דער פּאָל צעברעכט, אין זיינע אויגן, די גאַנצע אויטאָריטעט און גייסטיקן פונדאַמענט פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער לערע. איז גאַנץ נאַטירלעך און לאַגיש, אַז ניט לאַנג נאָך דער טראַגאָדיע פון נאָוועמבער 1887 (דאָס אויפהענגען פון די 4 שיקאַגער מאַרטירער), זאָל ביים עפיואַד פון מאַריוני 1888 ביי ש.י.ן ענדגילטיק שוין רייף ווערן די פולסטע סימפּאַטיע צום אַנאַרכיזם, וואָס דריי-פערטל פון אים זיינען שוין אין אים געווען צייטיק און פאַרטיק, און ער, ש.י.ן זאָל ווערן אַן אויסגעשפּראַכענער אַנאַרכיסט און זיך מיט לייב און לעבן איבערגעבן אין דינסט פון דעמאָזיקן אידעאַל, וויסן מוז מען, אַז דער פּסקדין לטובת דעם לואיס מיללער פליגל אין דעם „רוסישן פּראַגרעסיוון פאַרבאַנד“ איז אַרויסגעגאַנגען ניט פון קיין קלענערער פאַרטיי-אינסטאַנץ ווי די „דייטשישע סאַציאַל-דעמאָקראַטישע פאַרטיי“ אין ניו יאָרק, צו וועלכער די יידישע אַנאַרכיסטן האָבן אַפּעלירט פאַר יושר און רעכט. און ש.י.ן שרייבט: „דער פּסקדין פון דער דייטשער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע אין אַמעריקע האָט מיך געמאַכט אַ קער טאָן זיך גאָר שטאַרק לינקס. און איך גלויב אַז איך בין ניט געווען דער איינציקער, אויף וועמען די דאָזיקע אומגע-רעכטע האַנדלונג האָט געמאַכט די זעלבע ווירקונג.“ (2טער טייל, קאַפ. 9).

צו די צוויי אומגערעכטיקייט-עפיואַדן — איינער מצד דעם קאָפיטאַליס-טישן שטאַט און דער צווייטער פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע — איז אין כמעט דער זעלביקער צייט, אָדער אַ ביסל שפעטער, צוגעקומען נאָך אַ דריטער שרייאַקער אַקט פון אומגערעכטיקייט — די פאַראורטיילונג פון יאָהאַן מאַסט צו אַ יאָר געפענגעניש לויט אַ בלבול, אַז ער, מאַסט, זאָל האָבן גערופן צו גוואַלטטאָטן איבער די שולדיקע אין דעם טויט פון די פינף מאַרטירער. דאָס אַלץ האָט אין אים פאַרשטאַרקט די שנאה צום אומגערעכטן און אומלאַגישן

סאציאלן „סדר“ — מיט דער קאפיטאליסטישער יוסטיץ פון איין זייט, און דעם סיסטעם פון טעראריזירן און אונטערדריקן די אַנדערשדענקדיקע, ווי פראקטיצירט פון דער סאציאל-דעמאקראטיע, פון דער צווייטער זייט. און פיל שפעטער, 40 יאָר נאָך די געשעענישן, האָט ש.י. אזוי געקענט אורטיילן איבער זיין געפיל-צושטאַנד אין יענער צייט: „די פאַראורטיילונג פון מאַסטן האָט אויף מיר געהאַט די ווירקונג פון אויל אויף פייער. עס האָט גאָך מער פאַרשטאַרקט מיין באַשלוס צו ווידמען אַלע מיינע כוחות פאַר דער אַנאַרכיס-טישער פּראָפּאַגאַנדע“ (2טער טייל, קאַפּ. 14, סוף. *).

6.

אין פעברואַר 1889 האָט די גרופע „פּיאָנערע דער פּרייהייט“, צו וועל-כער ש.י. איז צוגעשטאַנען ערשט סוף 1887, אָדער אין 1888 (זען טייל 2, אַנהייב קאַפּ. 15), אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן די ערשטע אין אַמעריקע גע-זעלשאַפטלעכע וואַכנשריפט אין יידיש — די „וואַרהייט“. אין איר האָט יאָנאווסקי, ווי דער ליינער פון די איצטיקע זכרונות וועט אויסגעפינען, געשפּילט די טשיקאָווע ראַלע פון אַ „זיךרעדאַקטאָר“. לאַנג האָט זיך די וואַכנשריפט ניט געהאַלטן, און די גאַנצע צווייטע העלפט פון יענעם יאָר, 1888, איז ביי די ניו יאָרקער יידישע אַנאַרכיסטן אָנגעגאַנגען אַ דיסקוסיע וועגן דעם כאַראַקטער פון אַ נייער צייטשריפט, אַ וואַכנבלאַט, וואָס די גרופע האָט זיך געקליבן אויפּסניי צו שאַפּן. די מערסטע האָבן געוואַלט אַרויסגעבן אַ צייטונג, אין וועלכער די אַנאַרכיסטן און סאָציאַל-דעמאָקראַטן זאָלן זיין פאַרטראַטן ווי גלייכע שותפים, אויפן שטייגער פון דעם לאַנדאַנער „אַרבע-טער פּריינד“, וועלכער האָט געהאַט אַ סך חסידים, פּריינט און ליינער אויך אין אַמעריקע.

אין יענער צייט איז אַט-די פּראַגע — דער ענין פון אַ נייער סאָציאַ-ליסטישער צייטשריפט, לעבעדיק דיסקוטירט געוואָרן אויף דער יידיש-אימי-

(* נאָר אַ קלאַרן באַווייז, אַז דער סדר פון די צוויי פּאַסירונגען, וואָס האָבן ש.י. געפירט צום אַנאַרכיסטישן וועלט-באַנעם, איז ניט געווען דער, וועלכע ער גיט איבער אין זיינע זכרונות, געשריבן מיט 40 יאָר לאַחר המעשה, קען מען זען פון אַט-די צוויי שטעלן פון בוך. אויף ז. 80-79 שרייבט ש.י. אַז דער „רוסיש-פּראַגרעסיווער פּאַרבאַנד“ האָט אויס-געקליבן אים. ש.י. און ש. נירושדאַנסקי אַלס אַ קאָמיטע צו אַ מיטגליד פון דער סאָציאַל-ליסטישער פּאַרטיי, צו פּראַטעסטירן קעגן לואיס מיללערס פּאַרכאַפּונג פון דער ביבליאָטעק, וואָס איז געווען דאָס אייגנטום פון דער אַנאַרכיסטישער גרופע. אַבער אויף ז. 104-105, וואו ש.י. רעדט וועגן זיין אַנשליסן זיך צו די „פּיאָנערע דער פּרייהייט“ — קורץ נאָך דער שיקאַנער טראַגעדיע (ווי ער באַטאַנט דאָרט) — באַמערקט ש.י. אַז דאָרטן (אין דער גרופע „פּיאָנערע דער פּרייהייט“) האָט ער צו זיך געשריבן אַל געטראַפּן מאַקס נירושדאַנסקי. קומט במילא אױס, אַז פּריער איז געווען דער יוסטיץ-מאַרד פון נאַוו, 1887 אין שיקאַנאַ און שפעטער דער סכסוך אַרום דער ביבליאָטעק, ד.ה. דער צוזאַמענשטויס מיט די סאָציאַל-דעמאָקראַטן. דאָס מיינט, אַז דער כראַנאלאָגישער סדר איז געווען אַ פאַרקערטער לנגי דעם וואָס ש.י. גיט איבער אין זיינע זכרונות.

גראנטישער גאס נישט נאָר צווישן די אַנאַרכיסטיש-גענייגטע קרייזן. די סאַציאַל-דעמאָקראַטן, געפירט פון לואיס מיללער און אַב. קאהאַן, האָבן גע- האַלטן, אַז ס'דאַרף געגרינדעט ווערן אַ נייע רייך-פאַרטייאישע — ד.ה. סאַ- ציאַליסטישע — צייטונג אָדער וואַכנושוואַך. אין אַנאַרכיסטישן לאַגער, ווי געזאָגט, איז די שטימונג געווען פאַר אַ צייטונג פון אַ צווישנפאַרטייאישן כאַראַקטער, ווי דער לאַנדאַנער „אַרבעטער פריינד“, און דער וואַרטפירער פון אַט-דער ריכטונג איז געווען יאַנאַווסקי. אַט וואָס ער דערציילט וועגן אַ מיטינג, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין האַרבסט 1889:

איך האָב דערקלערט, אַז מען מוז האָבן אַ צייטונג, אין וועלכער די אַרבעטער זאָלן זיך קענען אַרויסזאָגן פּולקאַמען פריי, און אויך אַ צייטונג, אין וועלכער יעדע סאַציאַליסטישע טענדענץ זאָל געפינען איר פּולסטן און קלאַרסטן אויסדרוק. „די צייטונג — האָב איך געזאָגט — דאַרף, לויט מיין מיינונג, זיין אַ „פרייע אַרבעטער שטימע“. און ווי איך האָב אַרויסגעזאָגט דידאַזיקע ווערטער, איז דער זאָל פאַרהילכט געוואָרן פון אַפּלאַדיסמענטן. און — האָב איך געזאָגט — דאָס דאַרף זיין דער נאָמען פון דער צייטונג — די „פרייע אַרבעטער שטימע“.

און געמאַכט דעם פאַרשלאַג האָט ש.י. ערב זיין אוועקפאַר קיין לאַנדאָן איבערצונעמען דאָרט די רעדאַקציע פון „אַרבעטער-פריינד“, ווי עס ווערט אויספירלעך דערציילט אין די מעמואַרן. סוף דעצעמבער 1889 איז פאַרגע- קומען די היסטאָרישע קאָנפערענץ, וואָס האָט געפירט צו דער ענדגילטיקער שפאַלטונג צווישן די יידישע אַנאַרכיסטן און סאַציאַל-דעמאָקראַטן, נאָך דעם ווי די לעצטע האָבן דאָך באַשלאָסן אַרויסצוגעבן אַ פאַרטייאישע צייטונג. אַזוי איז אַנטשטאַנען די וועכנטלעכע „אַרבעטער-צייטונג“, וועלכע האָט אַנ- געהויבן צו דערשיינען דעם 7טן מאַרץ, 1890.

און טאַקע אין מאַרץ 1890 איז יאַנאַווסקי אָנגעקומען קיין לאַנדאָן, בעת דאָ, אין ניו יאָרק, האָבן די טעטיקסטע פון דער אַנאַרכיסטישער גרופע געמאַכט צוגרייטונגען פאַר אַן אייגענער צייטונג, אַנשטאָט דער אָפּגעשטעל- טער (אין מאַי 1889) „וואַהרהייט“. וועגן דעם-אַ קאַפיטל פאַרגעשיכטע פון דער „פרייער אַרבעטער שטימע“ דערציילט איינער פון אירע ערשטע פיאַנערן און אַ מיטגליד פון דער גרופע „פּיאַנערע דער פרייהייט“, סיימאָן ריטש (וועלכן מיר האָבן שוין איין מאל ציטירט) אין אַן אַרטיקל זיינעם, אין שייכות מיטן 52-יאָריקן יוביליי פון דער „פּר. אַרב. שט.“, דאָס פּאַלאַנדיקע:

נאָך אַן איבעררייס פון אַ יאָר צייט האָבן מיר ווידער אָנגעהויבן ענערגיש צו אַרבעטן פאַר אַ צייטונג. ביי דעם מיטינג, וואָס איך גע- דענק גוט, איז כמעט יעדער פון אונדז געווען אויסגעשפּראַכן דערפאַר, אַז אַ צייטונג זאָל ווידער אַרויסגעגעבן ווערן. פאַרשיידענע נעמען פאַר איר זיינען פאַרגעשלאָגן געוואָרן, און איך האָב דאָן פאַרגעבראַכט דעם נאָמען „פרייע אַרבעטער שטימע“, און באַלד איז עס געשטעלט געוואָרן

צו אן אפשטימונג, און דער נאָמען איז איינשטימיק אָנגענומען גע-
וואָרן.*)

קען דער פּאָקט, אַז צוויי מענטשן, וואָס זיינען שוין ביידע טויט, שרייבן צו צו זיך די מחברשאַפט פון דעם נאָמען „פרייע אַרבעטער שטימע“, אפשר דערקלערט ווערן אויף אַזאַ אופן: ש. יאנאווסקי האָט זיין פאַרשלאַג געמאַכט מסתם בעת די הייסע דיסקוסיעס זומער אָדער האַרבסט 1889, דאָס מיינט, כמעט מיט אַ יאָר איידער די „פּר. אַרב. ש.ט.“ האָט אָנגעהויבן דערשיינען (4טער יולי 1890). און זיין פאַרשלאַג איז טאַקע פאַרבליבן אין זכרון פון די טעטיקסטע מיטגלידער פון דער גרופע „פּיאָנערע דער פרייהייט“, צווישן זיי אויך ביי ס. ריטש. און ווען מען האָט שוין געהאַלטן ביי דער פּאָקטישער גרינדונג פון דער צייטונג, ד.ה. ווען יאנאווסקי איז שוין געווען חדשים-לאַנג אין לאַנדאָן, האָט מען יאנאווסקיס פאַרשלאַג וועגן דעם נאָמען פאַר דער נייער צייטונג געהאַלטן אַזוי צוגעפאַסט, לאַגיש באַגרינדעט, און גוט צוגעטראַכט, אַז דער נאָמען איז איינשטימיק אָנגענומען געוואָרן.

וועגן דעם אומפאַרטייאישן כאַראַקטער פון דער „פּר. אַרב. ש.ט.“, וואָס איז געווען אַן עיקר-פונקט פון ש. יאנאווסקיס קוק אויפן גאַנצן ענין, גיט אונדז אַ פולע אויפקלערונג אַ 4-זייטיק פּלוגבלעטל, וואָס איז אַרויסגעלאָזן געוואָרן פון דער גרופע „פּיאָנערע דער פרייהייט“, און וואָס איז ביז די לעצטע יאָרן געווען אינגאַנצן אומבאַקאַנט. עס האָט זיך געפונען אין פּריוואַטן אַרכיוו פון קלמן מרמר און איז פון אים איבערגעגעבן געוואָרן דעם יידישן וויסנ-שאַפטלעכן אינסטיטוט אין ניו יאָרק, און וועלכן מיר דרוקן דאָ אַפ, אַלס ביילאָגע נומ. 1 אין סוף פון בוך.**)

אין בלעטל ווערט דער טרויעריקער רעזולטאַט פון דער „קאַנווענציאָן“ פון סוף דעצעמבער 1889 דערקלערט אויף אַזאַ אופן:

עס איז געווען די פאַרטייריכטונג פון דער צייטונג, וועלכע האָט אַרויסגערופן דאָס פאַנאַנדערגיין. אין דער צייט, וואָס די פּיאָנערע דער פרייהייט“ האָבן פאַרגעשלאָגן מען זאָל אַרויסגעבן אַן אומפאַרטייאישע צייטונג; אין דער צייט וואָס פון 31 אַרגאַניזאַציאָנען האָבן ביז 25 באַאויפטראַגט זייערע דעלעגאַטן צו שטימען פאַר דער אומפאַרטייר-אישער צייטונג, האָבן זיך געפונען מענטשן, ווען אַפילו אויך ווייניק, וועלכע האָבן מיט אַלע מעגלעכע און אוממעגלעכע באַוווּיזן געדרונגען אויף די אומפאַרטיישערע דעלעגאַטן צו שטימען קעגן דיזער ריניער ערלעכער אומפאַרטייאישקייט.

דאָס אויפרוה-בלעטל, וואָס איז געווען אַדרעסירט צו „די יידישע אַר-בעטער פון אַמעריקע“, האָבן אונטערגעשריבן פאַראיינען פון זיבעצן שטעט

(* „פּר. אַרב. שטימע“ פון 20סטן יאַנואַר, 1943 (52-יאָר יוביליי-אויסגאַבע).
**) צום ערשטן מאל איז אַטירער ראַקומענט (פאַטאסטאָזיש) איבערגעדרוקט געוואָרן אין ב. 2 פון דער נעשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג אין אַמעריקע, אַרויסגע-געבן פון „יווא“ אין ניו יאָרק (אין 1945) אונטער א. טשעריקאווערס רעדאַקציע.

איבערן לאַנד, וועלכע מיר וועלן דאָ איבערגעבן לויטן סדר פון דיִדאָזיקע
שטעט:

ניו יאָרק

פאַראייניקטע „שניידער-ברידער“

2 מזיקער יוניאָנס

וואַרהייטס אונטערשטיצונגס פאַראיין

אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער בונד

פּיאַנערע דער פּרייהייט

ריטער דער פּרייהייט

פאַרטבילדונגס קלוב

אַרבייטער פּריינד פּרעס קאָמיטע

באַסטאָן

ריטער דער פּרייהייט

אַרבעטער בילדונגס קלוב

קניע פּענטס מייקערס יוניאָן

שיקאַגאָ

פאַרטבילדונגס פאַראיין

באַלטימאָר

פאַרטבילדונגס פאַראיין

פּראָווידענס

פאַרטבילדונגס פאַראיין

נוואַרק

פאַרטבילדונגס פאַראיין

סינסינאטי

„טרומטיקערס“

פון דעם שלוס־טייל פון דעם אויפרוף וועלן מיר דאָ ציטירן בלויז אַ פאַר
אינטערעסאַנטע פאַסאַזשן:

„איניקייט! דאָס איז געווען שטענדיק דער רעטער פון אַלע שקלאַפן,
ווען זיי האָבן זיך געוואָלט באַפרייען“.

„פאַראייניקט אייך! האָבן אונדז צוגערופן אַזעלכע גאונים ווי לאַסאַל
און קאַרל מאַרקס, אונדזערע אַלעמענס לערער“.

„זאָלן מיר ניט פאַרגעסן אַלע די מיליאָנען אַרבעטער, וועלכע הונגערן

און שמאכטן אין דער היינטיקער געזעלשאפט נאָר דערום, ווייל זיי זיינען ניט אייניק . . .”

זייער כאַראַקטעריסטיש פאַרן מצב פון דער געזינג פון די אַנאַרכיס־טיש־געשטימטע קרייזן פון יענער צייט איז דער פאַקט, אַז מען פאַררופט זיך אין דער אַרגומענטאַציע דווקא אויף די לערערס פון אַ לאַסאַל און קאַרל מאַרקס. און מען דערמאָנט אַפילו מיט אַן איינציקן נאָמען ניט די אידייען פון אַ קראַפּאַטקין אָדער פון אַ באַקונין. דאָס ווייזט, אַז ניט בלויז זיין אייגענעם מצב פון טעאָרעטישער רייפּקייט און אַלגעמיינער געזינג האָט אויסגעדריקט ש.י. ווען ער באַשרייבט זיין געדאַנקען־וועלט אין די יאָרן 1888-1889 (אין קאַפ. 9 — ערשטע קריגעריי אין דער ייִדש־רוסישער קאַלאַניע אין ניו יאָרק), און פירט דאָרט אויס:

פון אַ פּאָליטישער איבערצייגונג האָט נאָך ביי מיר דאָן ניט גע־קאָנט זיין די רייד. איך האָב דאָן נאָך זייער ווייניק געוואוסט וועגן דעם, וואָס איז פאַרגעקומען צווישן די מאַרקסיסטן און די באַקוניסטן אין דעם ערשטן אינטערנאַציאָנאַל. איך האָב זייער ווייניק געוואוסט פון דעם מוטואַליזם און אַנאַרכיזם פון פראַנצויזישן דענקער פּרוּדאָן. דאָסוועלכע פון קראַפּאַטקין און זיין באַגרינדונג פון דעם וויסנשאַפטלעכן אַנאַרכיזם. איך האָב דאָן נאָרוואָס אָנגעהויבן ליינען קאַרל מאַרקס „קאָפיטאַל“, דעם ערשטן באַנד, און אויך איבערגעלייענט אַ פּאָר בראָד שורן פון פּרידריך ענגעלס. דאָס איז געווען מיין גאַנצער גייסטיקער באַגאָזש צו יענער צייט, און פּאָלגלעך האָב איך ניט געקענט האָבן קיין פעסטגעזעצטע איבערצייגונגען אין דער זייער שווערער סאָציאַלער פּראַגע.

נאָר מיר האָבן שוין פריער געוויזן, אַז דעם טיפּסטן פונדאַמענט זיינעם האָט דער אַנאַרכיזם פון ש.י. געהאַט אין זיין שטאַרקן חוש פאַר יושר, אַ מין אינסטינקטיוון געפיל פון גערעכטיקייט און מענטשלעכקייט, וואָס זיינען דורך די טיראַנישע מעשים סיי פון די היטער פון דער אַלטער אָרדענונג, פון קאָפיטאַליסטישן שטאַט, סיי פון די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע קעמפער פאַר אַ מלוכהשער „נייער אָרדענונג“, גראַב און ברוטאַל באַליידיקט געוואָרן אין דעם באַוואוסטזיין פון ש.י. יאָנאווסקי. און דער געבאַט פון שטרעבן און זוכן דעם אמת, דער קול פון געוויסן אין באַצוג צו סאָציאַלער גערעכטיקייט איז ביים יונגן יאָנאווסקי געווען פיל שטאַרקער און דאָמינאַנדיקער פון דעם בלויז פון אויבן־אויף אויפגעכאַפטן, לייכט־וואָגיקן טעאָרעטישן באַגאָזש, ווי אים האָבן אין יענער צייט געהאַט כמעט אַלע פראַפּאָגאַנדיסטן און אַגיאַטאַ־טאַרן פאַר ראַדיקאַלע אידייען און אידעאַלן אויף דער ייִדשער אַרבעטער־גאַס אין אַמעריקע.

מיט אַן אייזערנער עקשנות און זיכערקייט אין דעם כוח פון זייער אמת האָבן די אַנאַרכיסטן געאַרבעט פאַר אַ באַנייער צייטונג, אַן אומפאַרטיי־אַישער, וועלכע האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען דעם 4טן יולי, 1890 — די

„פרייע אַרבעטער שטימע“. דער „אומפאַרטייאישער באַזיס“ איז דעמאָלט, אין אַ צייט פון טעאָרעטישן פּלאַנטער און אומקלאַרקייט, פאַרשטאַנען גע- וואָרן אויך זייער פּרימיטיוו און פשוט — צו האָבן גלייכצייטיק צוויי רעדאַק- טאָרן: אַן אַנאַרכיסט און אַ סאָציאַל-דעמאָקראַט. די ערשטע אַנאַרכיסטישע רעדאַקטאָרן (ביז דוד עדעלשטאַט) זיינען געווען: ר. לואיס און דר. א. מעריי- סאָן, און די ערשטע סאָציאַליסטישע רעדאַקטאָרן זיינען געווען. אב. בראַס- לאַווסקי און יצחק אייזיק הורוויטש.

ערשט ווען דוד עדעלשטאַט איז געוואָרן רעדאַקטאָר פון דער „פ.א.ש.“ (אַנהייב 1891), איז די „אינסטיטוציע“ פון די סאָציאַליסטישע רעדאַקטאָרן פון זיך אליין בטל געוואָרן.*

בעת אין ניו יאָרק האָבן יאַנאַווסקיס חברים און פּריינט געמאַכט די ערשטע טריט צו דער שאַפונג פון אַן אייגענער צייטונג, איז ש.י. זינט מאַרץ 1890, געווען אין לאַנדאָן. דאָרט האָט ער געוואָרט צו ווערן דער „אַנאַרכיסטישער רעדאַקטאָר“ פון דעם אומפאַרטייאישן „אַרבעטער פּריינד“, וואָס איז פאַר עטלעכע יאָר צייט געווען אַ „צווישנפאַרטייאישע“, אָדער „צווייפאַרטייאישע“ צייטשריפט. ווי די ניו יאָרקער „פ.א.ש.“, ערשט אין 1891, אונטער דור עדעלשטאַטן, איז דער לאַנדאָנער „אַרבייטער פּריינד“ געוואָרן אַ ריין אַנאַרכיסטישע צייטשריפט, רעדאַקטירט פּון ש. יאַנאַווסקי.

7.

אין 1890, אין לאַנדאָן, איידער ש.י. איז געוואָרן רעדאַקטאָר פון דעם „אַרבייטער פּריינד“, האָט ער אַנגעשריבן אַ בראַשור אונטערן נאָמען „וואָס ווילן די אַנאַרכיסטן?“ (מיט אַן אונטערקאָפּ: „די טעאָריע פון אַנאַרכיזמוס קלאַר דאָרגעלייגט פון ש. יאַנאַווסקי“), וואָס איז געווען די ערשטע בראַשור אין יידיש וועגן אַנאַרכיזם, און איז איבערזעצט געוואָרן, פריער פון דייטש, און פון דייטש — אין פּלעמיש (האַלענדיש) און אין אַנדערע שפּראַכן, ווי ש. י. דערציילט עס אין זיינע זכרונות פון די ערשטע לאַנדאָנער יאָרן (קאָפּ. 2). די בראַשור, וואָס איז געדרוקט געוואָרן אין דער דרוקעריי פון „אַרב. פּר.“, איז איינגעטיילט אין פינף קאָפיטלען, נעמלעך: (1) מיין און דייך, (2) די

* אויספירלעכער וועגן דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג סוף די 90ער יאָרן בכלל, און די ערשטע רעדאַקטאָרן פון דער „פ.א.ש.“ בפרט, אין שייכות מיט דער ניט-ריכטיקער אינפאַרמאַציע אין באַנד „יידן-ג“ פון דער „אַלגעמיינער ענציקלאָפּעדיע“ (ניו יאָרק, 1942), זען ש. לינדערס אַרטיקלען אין דער „פ.א.ש.“ פון 14טן סעפט. און 9טן אקט. 1942. — די פּאָלישע, ברויטפאַרשפּרייטע מיינונג, אַז דוד עדעלשטאַט איז געווען דער ערשטער „פ.א.ש.“ רעדאַקטאָר שטאַמט פון אַן אומקלאַרער, ניט פּרעציוזער שטעלע, אין ביאַגראַפישן אַרטיקל וועגן דוד עדעלשטאַט אין זלמן רייזענס „לעקסיקאָן פון יידישער ליטעראַטור און פּרעכע“ (ב. 2, ווילנע, 1930). פון דאָרט האָט דער גרייז זיך פאַרקליבן אַפילו אין אַן ערנסטן אַרטיקל, געדרוקט אין די „יוואַזבלעטער“ (ווילנע, 1932).

ארבעטער אַמאַל און היינט, 3) דער קאַמוניזמוס, 4) דער אַנאַרכיזמוס, און 5) אונזערע מיטעל. אַלע שטריכן פון דעם פרייהייטלעכן וועלט־באַנעם, וועל־כע מיר האָבן געקענט פעסטשטעלן ביי אים אין די סאַמע ערשטע יאָרן (1887-1889) פון זיך אויסרייפנדיקן אַנאַרכיסטישן באַוואוסטיין, טרעטן אויך דאָ גאַנץ קלאָר אַרויס צום פאַרשיין. עס ווערט, למשל, זייער שטאַרק באַטאַנט דער מאַראַלישער אומרעכט, די שרייענדיקע אומגערעכטיקייט פון פריוואַט־אייגנטום מיט די גרויסע קאַנטראַסטן אין דער פאַרטיילונג פון די ערדישע גיטער צווישן באַזונדערע מענטשלעכע שיכטן, קלאַסן, און יחידים. און דערביי פאַררופט זיך יאָנאווסקי אויף די באַקאַנטע בילדלעך פון דלות און נויט אין דעם לאַנדאַנער אַרעמסטן קוואַרטאַל, ווייטשעפל, און אויף אַ פרימיטיוו־נאַאַוון שטייגער ווערן אַט־די אַלע ביישפילן פון אומיושר און סאַציאַלער ירידה דערקלערט דורך דער טויזנטיער־יקער שעדלעכער אינסטי־טוציע פון פריוואַט־אייגנטום, אַדער ווי ש.י. רופט עס אָן בילדלעך און עפיגראַמאַטיש — „דער אונטערשייד צווישן מיין און דייך“, אין וועלכן ער זעט דעם גרונט־מקור פון אַלע סאַציאַלע מכות, פון געזעלשאַפטלעכער ירידה, און אַפילו פון אינדיווידועלער געפאַלנקייט און דעגענעראַציע.

דער לעזער פון דעם בוך וועט לייכט באַמערקן, אַז אין דעם סאַמע אַנהייב פון זיין אַנאַרכיסטיש־געשטימטן באַוואוסטיין, איז ש.י. געווען גע־נייגט צו זען אין דער רעוואַלוציאַנערער מעטאָדע דעם איינציקן און אַפילו לייכטסטן וועג צו דער נייער און בעסערער געזעלשאַפט. אַט שרייבט ער, צום ביישפיל, ריידנדיק וועגן זיינע איבערלעבונגען נאָך דער שיקאַגער טראַ־געדיע (זען זיינע זכרונות קאַפ. 12):

מיין געדאַנק איז דאָן געלאָפן אין אומגעפער דער פאַלגנדיקער ליניע: סך־הכל זיינען די קאַפיטאַליסטן בלווי אַ הייפעלע אין פאַרגלייך מיט די גרויסע אַרבעטער־מאַסן. זייערע העלפער און אונטערשטיצער זיינען אויך ניט מער ווי אַ הייפעלע אין פאַרגלייך מיט די אַרבעטער־מאַסן, טאָ פאַרוואָס זאָל עס אזוי שווער זיין צו שמירצן אַזאַ אַרדענונג? עס איז גענוג בלווי עטלעכע טויזנט ענערגישע מענטשן, מיט וואָפּן אין די הענט, כדי צו מאַכן אַ גיכן סוף צו דער גאַנצער קאַפיטאַליס־טישער דורך און דורך פאַרפּוילטער חורבה.

און אין אַן אַנדער שטעלע, וואָס האָט אַ שייכות צום זעליקן פעריאָד (זען קאַפ. 15) שרייבט ער: „אָודאי האָט זיך מיין האַרץ געצויגן צו וואָס מער פרייהייט — פרייהייט פאַר מיר און פאַר אַלע מיינע מיטמענטשן. אָודאי בין איך, נאָך דעם וואָס האָט פאַסירט אין שיקאַגאַ, געווען פעסט איבערצייגט, אַז קיין אַנדער וועג, ווי דער פון רעוואַלוציע, איז ניטאָ. . .“ און דעם אַפּקלאַנג פון אַט־דעם גענוג רעוואַלוציאַנערן, געוואַגטן מאַטיוו, געפינט מען אויך צום שלום פון זיין בראַשור (קאַפ. 5), „וואָס ווילן די אַנאַר־כיסטן?“, וואו ער שרייבט: „דער קאַפיטאַליסט וועט קיינמאַל ניט פרידלעך

אָפגעבן זיינע אָנגערויבטע רייכטימער, און דאָהער מוז מען געברויכן געוואָלט, ווען עס איז נויטיק". מען זעט קלאַר, אַז אין אַט־דעם קאַרדינאַלן פּונקט האָט זיך זיין אַנשוואונג אויף אַ האָר ניט געביטן אין די פיר־פינף יאָר צייט, וואָס זיינען אַוועק פון דעם ערשטן אויפשפראַך פון פרייהייטלעכן באַ־וואוסטיין אין אים.

און דער דריטער שטריך פון זיין פרייהייטלעכן וועלט־באַנעם (אויב מען זאָל פאַרן ערשטן האַלטן זיין ברענענדיקע מאַראַלישע עמפערונג קעגן אומ־יושר און מענטשן־אונטערדריקונג, און פאַרן צווייטן זיין אַגרעסיור־דעוואָליר־ציאָנערע געזינונג), איז אַ קוק, וואָס דערמאַנט שטאַרק די פריער פון אונדז שוין באַשריבענע, זייער אומקלאַרע באַציאונג צו דעם אונטערשייד צווישן „וויסנשאַפטלעכן“, ד.ה. מאַרקסיסטישן, סאָציאַליזם פון איין זייט, און דעם פרייהייטלעכן, אַנאַרכיסטישן פון דער צווייטער זייט — אַט דער שטריך לאַזט טיפע שפורן אויך אין אַט־דער ערשטער פּראָפּאַגאַנדע־שריפט זיינער. נאָענט צום סוף פון ביכל, שרייבט דאָרט ש.י. —

„וואָס איז אַלזאָ די טאַקטיק פון די אַנאַרכיסטן? — שטייענדיק אויף דעם באַדן פון דעם וויסנשאַפטלעכן סאָציאַליזמוס, קענען מיר זיך מיט קיינע רעפּאַרמען באַשעפטיקן; דער וויסנשאַפטלעכער סאָציאַליזם האָט איין מאָל פאַר אַלע מאָל פּעסטיגעשטעלט אַן אייזערנעם לויב־געוועזן, דאָס זאָ לאַנג די קאַפיטאַליסטישע סיסטעם וועט עקזיסטירן, וועט דעם אַרבעטערס לויב קיינמאָל ניט זיין מער וויפיל עס איז נויטיק פאַר זיין לעבנס אונטערהאַלט“; . . . (דאָס מיינט ש.י. דעם „אייזערנעם לויב־געוועזן“ פון פּערדינאַנד לאַסאַל — ה.פ.).

דערפון זעט מען, אַז קיין טיפּער באַגרינדעטע און פאַרשיידנאַרטיקע אַרגומענטאַציע לטובת דעם פרייהייטלעך־סאָציאַליסטישן אידעאַל וועט מען אין דער בראַשור ניט געפינען, ווייל ש.י. אַליין האָט זי נאָך דעמאָלט, גלייך נאָך זיין אַנקום אין לאַנדאָן, ניט געהאַט. פון אַלע אַנאַרכיסטיש־טעאָרעטישע ווערק און געדאַנקע־גענג ציטירט ער בלויז איין אַדער צוויי מאָל פ. קראַ־פּאַטקינען, און נעמט פון אים ספּעציעל אַרויס איין לייטמאַטיוו, וועלכער קלינגט דורך דעם גאַנצן ביכל ווי דער גרונט־קלאַנג וואָס גיט דעם הויפּט־טאָן דער גאַנצער געדאַנקע־סימפּאָניע זיינער. דער־אַ לייטמאַטיוו איז, אַז „עדער מין „מיינ“ און „דיין“ איז געבויט אויף אומשכל און אומגערעכטיקייט, און „אַלץ וואָס איז געבויט אויף אומרעכט, מוז זיין שעדלעך פאַר די מענטשן“ (זען קאַפ. 3, „דער קאָמוניזמוס“ אין דער בראַשור, וואָס ווערט איבערגעדרוקט אַלס ביילאַגע נומ. 2 צום סוף פון בוך). און דאָך איז די בראַשור אינטערע־סאַנט נישט נאָר פאַר דער לעבנסגעשיכטע פון ש.י., נאָר אויך אַלס אַן אַפ־שפיגלונג פון די טאַקטישע און טעאָרעטישע מחלוקותן צווישן די סאָציאַל־דעמאָקראַטן און אַנאַרכיסטן אין יענער צייט, ד.ה. זי האָט אַ היסטאָרישן אינטערעס — כדי צו פאַרשטיין דעם כאַראַקטער פון דער פּראָפּאַגאַנדע

וואָס איז געמאַכט געוואָרן, און וואָס האָט, ווייזט אויס, אָפּעלירט צו אַ סך, אַ סך עמאַציאָנעל-געשפּאַנטע אַרבעטער, מחמת שנאה צו דער גרויסער סאָציאַלער אומגערעכטיקייט און עקאָנאָמישער אונטערדריקונג, אין וועלכער עס האָבן געלעבט די יידישע און ניט-יידישע אַרבעטער פון די 80ער און אָנהייב די 90ער יאָרן פון פּאַריקן יאָרהונדערט.*)

אַנקומענדיק קיין לאַנדאָן מיט אַ גאַנץ קליינעם טעאָרעטישן באַגאַזש, אָבער מיט אַ סך פּראָפּאַגאַנדיסטישן מוט און אייפער פאַר לעבעדיקע אַרבעטן אויף פּאַרשיידענע געביטן (ווי דער קאַמף פאַר אַ ריינעם, ערלעכן טרייד-יוניאָניזם אויף דער יידישער גאַס), האָט ש.י. דאָך אויסגענוצט זיינע עטלעכע יאָר אין לאַנדאָן פאַר אַ טיפּערער אויסבילדונג אין סאָציאַלע פּראָגן בכלל און אין דער טעאָריע פון פּרייהייטלעכן, אַנאַרכיסטישן סאָציאַליזם בפרט. אין ענגלאַנד זיינען דעמאָלט נאָך פּריש געווען די שפורן פון דער גייסטיק-פרוכטבאַרער ווירקונג, וואָס עס האָט געהאַט די באַוואוסטע „סאָר-שאַליסט ליעג“ (געגרינדעט סוף 1884), וואָס איר גייסטיקער פּירער איז געווען דער פון אונדז שוין דערמאָנטער דיכטער-סאָציאַליסט וויליאַם מאָריס, רעדאַקטאָר פון דער צייטשריפט „קאַמאָנוועל“, וואו ער האָט אויך צום ערשטן מאַל אָפּגעדרוקט זיין באַרימטן אַוטאָפּישן ראָמאַן „ניוס פּראָם נאָ-ווער“ (נייעס פון ערגעץ ניט), וועלכן ש.י. האָט איבערזעצט און געדרוקט אין זיין „אַרבעטער-פּריינד“, און די שטאַרקסטע השפּעה, ווי מיר האָבן שוין איין מאַל דערמאָנט, האָבן אין זיין לאַנדאָנער פּעריאָד אויף ש.י. געהאַט וויליאַם מאָריס און פ. קראָפּאַטקין. די „סאָשאַליסט ליעג“ איז באַשטאַנען פון פּרייגייסטער, וועלכע האָבן זיך צוריקגעצויגן פון דער שטאַט-פּאַליטיק און זיינען מער גענייגט געווען צו די לערעס פון וויליאַם גאָדווין (1756-1836), מחבר פון ערשטן קלאַסישן ווערק פון דער מאָדערנער אַנאַרכיסטישער טעאָריע „פּאַליטיקאל דזשאַסטיס“.**)

וויליאַם מאָריס און די „סאָשאַליסט ליעג“ האָבן שאַרף קריטיקירט דעם שטאַט-סאָציאַליזם און האָבן פון דער פאַרלאַמענטאַרישער אַקציע נישט גע-האַלטן. אין יאָר 1890, ווען געוויסע עלעמענטן אין זיין באַוועגונג האָבן זיך גענומען ניגן צו דער „דירעקטער אַקציע“ (אין וואַלגאַרן זינען פון אַט-דעם אויסדרוק) האָט מאָריס זיך צוריקגעצויגן פון דער „סאָשאַליסט ליעג“.

*) די דייטשישע איבערזעצונג איז דערשינען אין לאַנדאָן, אין אָנהייב די 1890ער יאָרן, אַלס העפט 7 פון דער אַנאַרכיסטיש-קאָמוניסטישער ביבליאָטעק, אַרויסגעגעבן פון דער דרוּפּע „אויטאָנאָמיע“, וועלכע האָט אויך געדרוקט אַ צווייטוואַכנשריפט „די אויטאָנאָמיע“, אַרויסגעגעבן פון ר. גונדערסאָן און ר. ברוקס. צום שלום פון ש.י. יאָנאווסקיס בראַשור (וועלכע איז, ווי די פּאַרלענער שרייבן, איבערזעצט געוואָרן, אויס דעם העברעאישן) איז אויך איבערגעדרוקט אַ אַרטיקל: „די מענטשלעכע נאַטור און אַנאַרכיע“, וואָס איז דער שינען אין זשורנאַל „די אויטאָנאָמיע“ רעם 29סטן יאָנואַר, 1887.

**) The Genesis of Anarchism in England, by Henry Seymour, Free Vistas, ed. by Joseph Ishill, Vol. 2, 1937, Berkeley Heights, N. J.

משמעות ער האָט געשפּירט, אין קעגנזאָץ צו יאָהאָן מאָסט, וועלכער האָט זיין „פּרייהייט“ אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן אין לאַנדאָן אין 1879 און האָט זי פון דאָרט אַריבערגעפּירט קיין ניו יאָרק אין 1883. אין קעגנזאָץ צו די אידייען פון מאָסטן האָט מאָריס געהאַלטן, אַז די צייט איז נאָך ניט רייף פאַר אַ רעוואָלוציע. *

מען קען גלויבן, אַז דערהויפּט אונטער דער השפּעה פון וויליאַם מאָריסן (און קראַפּאַטקינען), איז ביי ש.י., אין זיינע לאַנדאָנער יאָרן, שטאַרק געוואָרן די איבערצייגונג מכוח דער נוצלאַזיקייט אָדער שעדלעכקייט פון דער פּאַליטישער אַקציע. און דאָ, קען מען משער זיין, האָט דווקא דער איינפּלוס פון וויליאַם מאָריסן זיך געלאָזט שפּירן גאָר שטאַרק. ניט קיין קלענערער קענער פון מאָריסעס געדאַנקען וועלט, ווי דער מאָדערנער בריטישער טעאַ-רעטיקער פון אַנאַרכיזם, קונסט-קריטיקער און פּאַעט, הערבערט ריעד, האַלט, אַז אַ לעקציע וואָס וו. מאָריס האָט געהאַלטן אין 1887, „דהי פּאליסי אָוו אַבסטענשאַן“, איז טאַקע געווען (לויט דער מיינונג פון הערבערט ריעד) די בעסטע באַגרינדונג פון דעם שטאַנדפּונקט קעגן דער פּאַרלאַמענטאַרישער אַקציע, וואָס איז ווען געמאַכט געוואָרן אין ענגלאַנד. **

ליידער איז די לעקציע ערשט אָפּגעדרוקט געוואָרן אין יאָר 1936, אין אַ 2-באַנדיקער ביאָגראַפּיע פון וויליאַם מאָריס, אַ טייער-קאָסטנדיק פּראַכט-ווערק, וואָס די טאַכטער פון וו. מאָריס, מעי מאָריס, האָט אָנגעשריבן און אַרויסגעגעבן אין עטלעכע הונדערט קאָפּיעס בלויז. די ניט-אָפּגעדרוקטע לעקציע איז איצט נאָך אויך ניט אַזוי באַקאַנט ווי זי וואַלט, לויט איר טיפּ-זיניקן אינהאַלט, עס געדאַרפט זיין. מיר דרוקן צום סוף בוך (אַלס ביילאָגע נומ. 3) דעם קיצור פון אַט-דער זייער וויכטיקער לעקציע פון יאָר 1887. ווי טיף און לאַנגדויערנדיק עס זיינען געווען די שפורן פון מאָריסעס גייסטיקער ווירקונג אויף ש.י. דורך די עטלעכע יאָר, וואָס ער האָט דעם געניאַלן ענגלישן דיכטער און גרויסן סאָציאַליסטישן דענקער פּערזענלעך געקענט, זעט מען פון די אַנדענק שורות, וואָס ש.י. האָט מאָריסן געווידמעט, אין דער „פּ.א.ש.“ (פון 30סטן מערץ 1934), ווען ס'איז געוואָרן הונדערט יאָר נאָך דער געבורט פון וויליאַם מאָריס (1834-1896). אַט וואָס ער האָט געשריבן:

די טעג איז געוואָרן הונדערט יאָר, זינט אונדזער גרויסער ענגלי-שער פּאַעט און סאָציאַליסט וויליאַם מאָריס איז געבוירן געוואָרן. פּאַרשטייט זיך, אַז אין ענגלאַנד ווערט ניט געפּיערט זיין הונדערט-

* מער פרטים וועגן דער מאָריס-קאָפּיע, זען אין אונדזער אַרטיקל „מאָריס און

זיין פּרייהייטלעכער קאָמוניזם“ (פּ.א.ש., 12 מאַרץ 1944) — ה.ב.

** The Politics of the Unpolitical, by Herbert Read, London, 1943, pp. 2-3.

יאַריקער געבורטסטאָג. אַלס סאַציאַליסט, אַלס דער שאַפּער פון לידער, וועלכע ווערן נאָך ביז היינטיקן טאָג געזונגען מיט גרויס באַגייסטערונג פון אַרבעטער; אַלס דער שרייבער פון גרויסע ביכער, אין וועלכע ער האָט געמאַלן מיט די שענסטע פּאַרבן דעם מענטשלעכן לעבן ווי ער וואָלט געקאָנט זיין, נאָר מען פייערט זיין געבורטסטאָג אַלס איינעם פון די סאַמע פּיאָנערן אין דעקאָראַטיווער קונסט, אין אויפּמאַן אַלץ אַזעלכע זאַכן, וואָס זיינען שיין און וואָס מאַכן דעם מענטשלעכן לעבן ווערט צו לעבן.

*

פאַרשיידענע מענטשן קומען צום סאַציאַליזם אויף פאַרשיידענע וועגן. עס איז קיין פּראָגע ניט, אַז וויליאַם מאָריס האָט געהאַט דעם עקספּלאַטאַטאָר ווי די עקספּלאַטאַציע. אָבער עס מוז געזאָגט ווערן, אַז וואָס עס האָט געמאַכט דעם גרויסן וויליאַם מאָריס פאַר אַ סאַציאַליסט, איז עס הויפּטזעכלעך געווען די העסלעכקייט פון לעבן אינטער דעם קאַפיטאַליסטישן סיסטעם. ער האָט אויף דעם גרונט אויך באַקעמפט די מאַשין, וועלכע נעמט אַוועק פון דעם מענטשן דאָס סאַמע שענסטע אין לעבן, דעם גענוס פון קענען זיך אויסדריקן אין זיין האַנט אַרבעט. פאַר אים איז קינסט, שיינקייט געווען דער העכסטער אויסדרוק פון לעבען, אַזוי אַז אָן קונסט איז נאָר דאָס לעבן קיין לעבן ניט.

*

אין די 80ער יאָרן האָט דאָ אין אַמעריקע אַ געוויסער שרייבער ערוואַרד בעלאַמי אָנגעשריבן אַ געוויסן ביכל מיטן נאָמען „לוקינג בערוואַרד“. ער האָט געשילדערט דאָרט אַ סאָרט סאַציאַליסטישע געדעלשאַפּט, וואו אַלץ גייט צו זייער מאַשינאָוע. וויליאַם מאָריס איז דאָן באַלד אַרויסגעקומען מיט זיין ראַמאַן אונטער דעם נאָמען „ניום פּראָם נאָווער“ — „נייעס פון ערגעץ ניט“. אויב איר ווילט האָבן אַ ריכטיקן באַגריף וועגן דעם אונטערשייד פון אַנאַרכיזם אין סאַציאַל־דעמאָקראַטיע אָדער שטאַט־סאַציאַליזם, לייענט איבער ביידע ווערק צוזאַמען, און איר וועט דאָן אויך קענען בעסער אַנטשיידן, פאַר וועלכן סאָרט געזעלשאַפּט עס לוינט זיך צו קעמפן.

*

איך האָב געהאַלטן פאַר נויטיק צו דערמאָנען אָן דעם, ווייל אין אַלע באַשרייבונגען פון דער פייערונג פון וויליאַם מאָריס געבורטסטאָג ווערט מערסטנס גערעדט פון אים אַלס דעם קראַפטסמאַן (קינסט־האַנט־ווערקער), פון זיין נייעם סאָרט מעבל, קאַרפעטס, בוד־רוקעריי און בוך־בינדעריי, און קוים מיט אַ וואָרט ווערט דערמאָנט מאָריס דער גרויסער פּאַעט און דער סאַציאַליסטישער קעמפּער. דערפאַר כאַטש אַט־די פאַר ווערטער וועגן איינעם פון אונזערע באַליבטסטע פאַר־קעמפּער און שטרייטער פאַר דער באַפֿרייאַונג פון דער מענטשהייט.

*

עס איז אמת, אַז וויליאַם מאָריס האָט זיך קיינמאַל ניט דערקלערט אַלס אַנאַרכיסט, אָבער אין דערזעלבער צייט איז ער געווען זייער ווייט

פון צו זיין א סאָציאַל־דעמאָקראַט, און אַזוי ווייט ווי איך ווייס פון מיין פערזענלעכער דערפאַרונג, האָט ער צו אַלע צייטן געהאַלפֿן די ענגלישע אַנאַרכיסטן אין אַלץ וואָס זיי האָבן אונטערנומען. ניט געווען קיין גרויסע אונטערנעמונג אין דעם היסטאָרישן בערנער סטריט קלוב, אין וועלכער וו. מ. זאָל פּעלן. ער איז זאָגאַר געווען אַ פּאָר מאָל צו אונדזערע עקסקורישאַנס אין עפינג פּאַרעסט, וואו צווישן אַלע יונגע איז ער געווען דער יינגסטער און דער שפּילעוודיקסטער. דאָס איז געווען איינער פון די זעלטן גייסטריכע און נשמדהדיקסטע מענטשן, וועלכע איך האָב געהאַט דאָס פּאַרגעניגן צו קענען אין מיין לעבן.

פון דעם בקיצור איבערגעגעבענעם אינהאַלט פון וו.מ.ס זייער וויכטיקער לעקציע (צום סוף פון בוך, ביילאָגע נומ. 3) וועט דער לייענער באַקומען אַ באַגריף פון וו. מאַריסעס קאָנסטרוקטיוו־סאָציאַליסטישן פּראָגראַם. היינט צו טאָג, נאָך דער מוראדיקער פּאַרשטאַרקונג פון קאָפיטאַליסטישן מאַנאַפּאַליזם און דעם צוזאַמענברוך פון דער פּאַרלאַמענטאַריש־סאָציאַליסטישער באַוועגונג, פון איין זייט, און דעם אויפקום פון די דיקטאַטאָריש־טאָטאַליטאַרע פּסעוודאָ־סאָציאַליסטישע רעזשימען, פון דער צווייטער זייט, איז כדאי זיך טיפּער אַריינצוטראַכטן אין דעם געדאַנקען־בנין פון אַ וויליאַם מאַריס, מיט 60 יאָר צוריק, כדי צו פּאַרשטיין די אומגעהייערע השפּעה, וואָס די אידייען זיינע האָבן געמוזט האָבן אויף אַזאַ גייסטיק־וואַכזאַמען יונגן אַרבעטער־קעמפּער און זוכער פון אמת און פּרייהייט, ווי ש.י.

ווי מיר זעען, האָט ש.י. נאָך אין די סאַמע לעצטע יאָרן, 5 יאָר פּאַר זיין טויט, געהאַלטן אַז וו. מאַריסעס בייטראַג צום פּרייהייטלעכן סאָציאַליזם אָדער קאָמוניזם איז ניט ווי געהעריק פּאַרשטאַנען און אָפּגעשאַצט געוואָרן. מען קען נאָך אַ סך פון אים לערנען פּאַר די קומענדיקע צייטן פון שטורמישע איבערקערענישן און עפּאַכע־מאַכנדיקע קאַנפּליקטן צווישן דער אַלטער, אונטערגייענדיקער, מאַראַליש־באַנקראַטירטער וועלט, און דער נייער אויפלעבנדיקער און אויף געזונטע און געזיכערטע יסודות געבויטער צו־קונפּטיקער וועלט.

8.

מיר האָבן געזען ווי אַזוי און אונטער וועלכע איינפלוסן ס'האָט זיך אויסגעפּאַרמירט דער געזעלשאַפטלעכער וועלט־באַנעם, די סאָציאַלע געזי־נונג פון דעם יונגן ש. יאָנאווסקיין ביז ער איז צום צווייטן מאָל אָנגעקומען קיין אַמעריקע אין יאָר 1895. דאָ האָט ער איבער 40 יאָר צייט פּלייסיק געאַרבעט אויפן גייסטיקן פעלד, אַלס שרייבער און לעקטאָר, פּאַר איבער 20 יאָר צייט געשטאַנען „אויף דער וואַך“, וואָך־איין, וואָך־אויס אין דער „פּ.אַ.ש.“ און האָט דערצויגן טויזנטער מענטשן, זיך דערוואַרבן הונדערטער פּריינט, און מסתמא ניט ווייניקער שונאים, און האָט באַקומען אַ נאַמען וואָס איז געווען גוט באַקאַנט אין דער גאַנצער יידישער וועלט.

נאָך פיר צענדליק יאָר פון דעם טאָג, ווען ער האָט פון לאַנדאָן זיך אומ-געקערט קיין ניו יאָרק, האָבן זיינע פילצאָליקע פריינט און פאַרערער געפייערט דעם 70סטן לעבנס-יאָר זיינעם, און צו יענער געלעגנהייט איז אַרױסגעגאַנגען אַ ספּעציעלער יאָנאווסקי יוביליי-נומער „פר. אַרב. שט.“ (דעם 14טן סעפט., 1934), אין וועלכן ער, יאָנאווסקי, האָט — אַנשטאַט „אויף דער וואַך“ — געהאַט אַ לאַנגן „ווידוי“ אָדער „אַני מאַמין“ אַרטיקל, באַטיטלט „וועגן זיך אַליין“, פון וועלכן מיר וועלן דאָ איבערדרוקן דעם גאַנצן שלוס-טייל. דאָס איז כדאי צו טאָן, מחמת אויף אַזאַ אופן לאַזט זיך אונטערציען אַ סך-הכל, אַ מין באַלאַנס פון זיין געזעלשאַפטלעכער וועלט-אַנשוואַונג אויף דער עלטער. און הויך דעם ווערט אויף אַזאַ שטייגער קאַנפראַנטירט און פאַרגליכן די גייס-טיקע וועלט פון די יוגנטלעכע האַפענונגען פון ש.י. דעם פראַפאַגאַנדיסט און בויער פון פרייהייטלעכן סאַציאַליזם, מיטן רייפן, דערפאַרענעם, טיילווייז אַנטוישטן אָבער דאָך ניט פאַרצווייפלטן און געוויס ניט מוטלאַזן אַלטן טרעגער פון דערהויבענע און אומשטערבלעכע מענטשלעכע אידעאַלן. אַט וואָס ש.י. זאָגט דאָרט:

לאָמיר וואַרפן אַ בליק אויף די סאַמע וויכטיקסטע עיקרים פון מיין אַני מאַמין, מיט וועלכן איך בין אַרויס אין קאַמף, און זען וויפיל עס איז שוין פאַרווירקלעכט געוואָרן און וויפיל עס דאַרף נאָך פאַרווירקן לעבט ווערן. דער ערשטער אַרטיקל פון מיין גלויבן איז געווען, אַז די אַרבעטער, די שאַפער פון אַלץ, כּדי זיי זאָלן פאַרנעמען דעם פלאַץ אין דער געזעלשאַפט וואָס קומט זיי, מוזן ווערן קליגער, צי-באַוואוסטער, און טאַקע אויך באַרייט צו קעמפן פאַר זייערע רעכט. נון, איך געדענק דעם אַרבעטער מיט פּופציק יאָר צוריק, איך זע אים פּונקט ווי ער וואָלט געשטאַנען פאַר מינע אויגן; אַן אַפּגעריסענער, אַן אַפּגעשלי-סענער, אייביק הונגעריק און אייביק מיר פון דער שווערער האַרעוואַניע, און מער פון אַלץ אַ טויב-שטומער. עס האָט זיך אויסגעדרוכט, אַז אַטדי באַשעפעניש קאָן ניט קיין צוויי ווערטער אויסריידן, און נאָך ווייניקער אירגנר אַ געדאַנק האָבן אין זיין מוח. און אַט ווען איך פאַרגלייך אַט דעם אַרבעטער פון אַמאָל, אַט-דעם „מען וויטה דהי האו“ פון ערווין מאַרקהאַם, מיט דעם איצטיקן אַרבעטער, וועלכער אַרבעט שוין ניט מער ווי 35 שעה אַ וואַך און נאָך דאָס אויך ניט, ווען איך הער אים ריידן אויף זיינע פאַרזאַמלונגען, ווען איך זע אים אין די צייטונגען, אין וועלכע ער זאָגט אַרויס זיין מיינונג איבער פאַרשיידענע פראַגן, ווען איך זע אים קעמפן — און מיט אַזאַ פאַרשטענדעניש — פאַר ווייע אינטערעסן, דאָן ווייס איך, אַז דער פאַרטשריט איז נאָר אַ געוואַלטיקער און איך שמייכל מיר, ניין, איך ווייס עס, אַז אַט אין דעם האָב אויך איך אַ היפּשן חלק.

*

אַ צווייטער אַרטיקל פון מיין אַני מאַמין איז געווען, אַז פּריוואַט-אייגנטום איז דער וואַרצל פון גאָר פיל איבלען, און דערפאַר מוז עס אַפּגעשאַפט ווערן. איז אין דער הינזיכט געמאַכט געוואָרן אירגנר

וועלכער פארטשריט? ווי מיר דאכט זיך, נאָר אַ גרויסער. דער געדאָנק פון אייגנטום איז נאָר זייער שטאַרק דיסקרעדיטירט. די וועלכע האָבן דעם אייגנטום, די האַלטן זיך אין איין פאַרענטפערן, און וואָס ווייטער מוזן זיי אָפגעבן אַלץ מער און מער פון דעם וואָס זיי האָבן געהאַלטן פאַר זייערס. וואָס ווייטער ווערט אַלץ מער צוגעגעבן, אַז זיי קענען ניט און טאָרן ניט זיין די באַלעבאָטיס איבער דעם, וואָס זיי האָבן נאָך גאָר נישט לאַנג גערופן אַלס זייער אומבאַשרענקטער אייגנטום, איבער וועלכן אויסער זיי האָט קיינער גאָרניט וואָס צו זאָגן. בקיצור, דער געדאָנק פון פּריוואַט־אייגנטום האַלט ביי זיין גסיסה. זיין שטונדע האָט געשלאָגן. באַלד, באַלד און ער וועט זיין אַ גרויסער ברמינג.

נאָך אַ גרויסער אַרטיקל אין מיין אני מאמין פון מיין יונגט איז די הערשאַפט פון מענטש איבער מענטש. איך בין געווען און בין נאָך מער איצט איבערצייגט, אַז ביי דער מענטש וועט ניט ווערן פול־שטענדיק באַפרייט פון אַלערליי הערשער, וועלכע האָבן אים געהאַלטן פאַרשקלאַפט. פון אַלערליי געזעצן, וועלכע זיינען אַרויפגעצוואונגען געוואָרן אויף אים אָט פון די מאַכטהאַבער, פון אַלערליי פאַראורטיילן, וועט מען נאָך אַלץ ניט קענען ריידן פון אַ ווירקלעך גרויסן און שיינעם לעבן פון דער מענטשהייט. נו, מעגן מאַכע דענקען, אַז אין דער הינד־זיכט האָט מיין אידעאָל, מיין גרויסע לערע פון אַנאַרכיזם, אינגאַנצן באַנקראַטירט, וואָרים איז עס ניט אַ פאַקט, אַז אַנשטאַט אַלץ מער און מער פרייהייט, מערן זיך אַלץ מער און מער די אינסטיטוציעס פון דער שענדלעכסטער שקלאַפּעריי? וואָרים וואָס איז דען אַנדערש דאָס, וואָס בושעוועט איצט אין די פאַרשידענע לענדער: דער באַלשעווייוס אין רוסלאַנד, דער היטלעריזם אין דייטשלאַנד, דער פאַשיוס אין איטאַליע און עסטרייך און די דיקטאַטור אין פּיל אַנדערע לענדער, אויב ניט אַ שרעקלעכער שפרונג אויף צוריק פון דעם גאַנצן געדאַנק פון פרייהייט? נאָטירלעך קען איך דאָס אַלץ ניט לייקענען. עס איז געווען איינע פון די ביטערסטע אַנטווישונגען אין מיין לעבן און אין דעם לעבן פון יעדן פרייהייטס־קעמפּער. אָבער מיר דאָכט זיך, אַז אַט־די שרעקלעכע דערשיינונג קען און זאָל אויך באַטראַכט ווערן פון אַ גאַנץ אַנדער שטאַנדפונקט. איך דערמאָן זיך, אַז ווען איך בין געווען יונג, האָב איך און פּיל אַנדערע פאַראַויסגעזאָגט, וואָס אַ מאַדערנער מאָנסטער דאָס וועט זיין אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישער שטאַט. ווייניקע האָבן אונדז געגלויבט. זיי האָבן געטענהט, אַז מיר מאַלן אַ קאַריקאַטור, אַז אזוי קאָן און וועט אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישער שטאַט קיינמאָל ניט זיין. איצט קאָן עס יעדער זען באַשיינפּערלעך אין רוסלאַנד, אין דייטשלאַנד און וואו ניט, אַז מיר האָבן ניט נאָר ניט איבערטריבן, נאָר אַז מיר האָבן זיך גאָרניט געקאַנט פאַרשטעלן וואָס פאַר אַ מאָנסטער דאָס וועט זיין. און פאַלגלעך וועט באַלד מוזן מיט אַ נאָר באַזונדערער קלאַרקייט אַרייַן־דרינגען דער געדאַנק אין די מענטשלעכע מוחות, אַז שטאַט און פּריוו־הייט קענען קיינמאָל ניט הויזן צוזאַמען; און אזוי ווי אַן פרייהייט איז

דער מענטשלעכער פארטשריט ניט מעגלעך, וועט די פרייהייט דאך ארויסקומען אלס די זיגערין.

★

דאָס זיינען געווען די סאַמע עיקרים פון מיין יוגנטלעכן אני מאמין, און זיי זיינען עס נאָך איצט. אַוודאי האָב איך אין גאָר פיל אַנדערע געדאַנקען און מיינונגען זיך שטאַרק געענדערט. אָבער וועגן דעם דער- צייל איך, ניט מיט אַ געפיל פון בושה, נאָר דווקא מיט אַ געפיל פון שטאַלץ. פאַר מיר איז אַטדי מיינונגס-ענדערונג אין גאָר פיל הינויכטן אַ קוואַל פון אמתער פרייד. דאָס איז פאַר מיר דער בעסטער באַווייז, אַז איך האָב געלעבט, אַז איך בין ניט געווען שטאַקבלינד צו אַלץ, וואָס דאָס לעבן האָט מיט זיך געבראַכט; און ווען ס'איז געוואָרן פאַר מיר קלאָר, אַז איך האָב געמאַכט אין אַ געוויסן פרט אָדער אין געוויסע פרטים אַ טעות, האָב איך זיך גאָר ניט געשעמט און עס אַנדערקענט. די מיינונגס-ענדערונג מיינע איז פאַר מיר דער בעסטער באַווייז, אַז איך בין געבליבן אַלעמאַל יונג, ניט פאַרשטיינערט, און אַזוי ווי נאָך איצט ענדער איך זיך אין מיינע מיינונגען וואָס מיינע פריינט וואָרפן מיר אָפט פאַר אַלס אַ „ווידערשפרוך“, איז באַטראַכט איך עס גאָר אַלס דעם בעסטן סימן, אַז טראָץ מיינע 70 יאָר בין איך נאָך אַלץ ניט אַלט, און איך האָף אַזוי צו בלייבן וויפיל עס איז מיר נאָך באַ- שערט צו לעבן.

★

באַזונדער פיל איך גוט, וואָס אין דעם משך פון די יאָרן בין איך געוואָרן אַלץ ברייטער און טאַלעראַנטער אין מיינע געדאַנקען און געפילן סיי בנוגע די אידדיען און סיי בנוגע די מיטמענטשן מיינע. יא, עס איז געווען אַ צייט, ווען איך האָב באַטראַכט אַלע מיינע אידדיען קעגנער אַלס פערזענלעכע שונאים, וועמען עס איז די גרעסטע מצווה צו באַקעמפן. עס איז געווען אַ צייט, ווען איך האָב יעדן געדאַנק, ווי- באַלד נאָר ער איז ניט געווען אינגאַנצן מיינער, האָב איך אים שוין באַטראַכט פאַר העכסט פיינדלעך און אים באַקעמפט. איך בין גליקלעך דאָ צו דערקלערן, אַז די צייט פון מיין פינצטערן פאַנאַטיזם איז שוין לאַנג אַוועק. איך האַלט טאַלעראַנץ פאַר איינע פון די גרעסטע אייגנ- שאַפטן און איינע פון די וויכטיקסטע באַדינגונגען פאַר דער אמתער מענטשלעכער פרייהייט. דערפאַר פיל איך אמת גוט, וואָס גאָר אַ היפשער טייל פון מיינע פריינט, וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין מיין יוביליי אין אַזעלכע טעמע, ווי אין באַסטאָן, ספּרינגפילד, דעטראַיט, פיטסבורג און סאַן פראַנציסקאָ, קאַליפּאָרניע, און ווי אויך איצט אין ניו יאָרק און לאָס אַנדזשעלעס, זיינען ניט מיינע אידדיען-גענאַסן, נאָר זיי געהערן דווקא צו אַנדערע ריכטונגען. מיר דוכט זיך, אַז אויך פאַר דעם גרויסן געפיל פון טאַלעראַנץ בין איך, און אויך די „פ.א.ש.“, וועלכע איך האָב געפירט פאַר גאַנצע צוואַנציק יאָר און בין איצט צוריק ביי איר און מיט איר, שטאַרק פאַראַנטוואָרטלעך אין אונדזער וועלטל. מיין שטאַרקער קאַמף אין דעם איצטיקן מאַמענט, און איך האָף בוי דעם לעצטן אַטעם-צוג פון מיין לעבן, וועט זיין קעגן אַלץ

וואָס איז ענגהארציק, שמאַלקעפיק און אומטאַלערעאנט.

אַזוי האָט געדענקט און געגלויבט ש. יאַנאַווסקי נאָך 50 יאָר אַרבעט און קאַמף פאַר דעם אידעאַל פון „א געזעלשאַפֿטלעכן צוזאַמענלעבן אָן צוואַנג און עקספּלאַטאַציע“ (ווי ס'לויטעט די אויפֿשריפט אויף זיין מצבה, וועלכע ס'האָט פאַרפּאַסט ש.י.ס פּריינט, לעאַן מאַיסעיעוו).

און כמעט גלייכצייטיק מיט דעם אויבן־ציטירטן „אני מאמין“ זיינעם איז אָנגעשריבן געוואָרן אַ קורצע אַפּשאַצונג איבער זיין לעבן און שאַפן פון אַן אַלטן אינטימען פּריינט און מיטקעמפער זיינעם פון די ערשטע יאָרן אין אַמעריקע — דעם פאַרשטאַרבענעם חבר דר. מיכאל קאַהן, אין שייכות מיט ש. יאַנאַווסקי 70־יאָריקן יוביליי („צוקונפט“, אַקטאָבער, 1934), וואו מיר לייענען צוואַגל. —

ש. יאַנאַווסקי גלויבט אין מענטשן, אין זיין פּולשטענדיקער, אומ־אָפהענגיקער פּרייהייט און פאַראַנטוואָרטלעכקייט. ער איז אַליין פּריי פון יעטווירן אָבערגלויבן: רעליגיעזן, פּאָליטישן, עקאָנאָמישן, נאַציאָנאַלן און סאָציאַלן; קעגן דער געמלעכער און ערדישער אויטאָריטעט. ער איז פעסט איבערהיינט, אַז אַ פּרייהייט, וואָס איז באַזירט אויף הערשאַפט פון מענטשן איבער מענטשן, איז אומזין. דער אַנאַרכיזם איז ווי געבוירן מיט אים, איינגעזאַפט און איינגעוואַרצלט אין זיין גאַנצן מהות. אַז יאַנאַווסקי זאָל זיך אונטערוואַרפן אונטער יענעם ווילן קאָן איך מיר ניט פאַרשטעלן. ער וואָלט זיין דער אומגליקלעכ־סטער מענטש, ווען ער זאָל ניט קאָנען געבן אַ פּולן אויסדרוק זיינע געדאַנקען און געפילן. אָבער ניט בלויז פאַר זיך אַליין. ער איז אייביק געשטאַנען פאַר דאָס פּרייע וואָרט פאַר אַלעמען.

פון זיין יוגנט אָן ביז דעם טיפּן עלטער איז ש.י. געבליבן געטריי זיין גרונט־איבערצייגונג, אַז ס'איז ניטאָ קיין גאַט אָדער אַ שטאַט וואָס קען ראַט־טעווען די וועלט. געוואָלט האָט ער שטענדיק דערציען די מענטשן אַזוי, אַז יעדער מענטש זאָל פאַרשטיין, אַז עס איז ניטאָ קיין גאַט, וואָס האָט דעם מענטשן ליב, ניטאָ קיין שטאַט וואָס זאָרגט זיך פאַרן מענטשן, ניטאָ קיין אַלטראַאיסטישע, גוט־האַרציקע מענטשן, וואָס רינגלען יעדן פון אונדז אַרום פון אַלע זייטן . . . געוואָלט האָט ער צוגעוואוינען דעם מענטשן צו בויען אויף אַזעלכע פאַקטאָרן און יעדן יחיד ווי דעם מענטשנס אייגענער פאַר־שטאַנד, זיין אייגענע קראַפט, זיין געוויסן, זיינע פעאיקייטן — פאַקטאָרן מיט וועלכע יעדער איינער איז באַקאַנט און אויף וועלכע ער אָדער זי קען מעג, און דאַרף בויען; און וועלכע יעדער פון אונדז קען און דאַרף באַהערשן. די נייע, פּרייע געזעלשאַפֿט וועט ערשט דאָן קענען אויפגעבויט ווערן, ווען די מעגלעכקייטן אין יעדער פּערזאָן און די מעגלעכקייטן פון דער אומגעבונג, פון דער אויסערלעכער וועלט, וועלן לייכט און שנעל, כמעט אויטאָמאַטיש, צווישן זיך צוגעפאַסט און האַרמאָניזירט ווערן. דערפון איז געקומען זיין

פעסטער פרינציפ, אַז יעדע אַנטי־סאָציאַלע טאַט איז אַ טאַט קעגן זיך אַליין; אַז מען שאַפט שמערצן איין אבר, מוז דערפון ליידן דער גאַנצער גוף. ער איז געווען איבערצייגט, אַז די ישועה קען קומען נאָר פון די פעלקער גופא, פון אינעווייניק און פון אונטן אַרויף, ניט פון דערלייזער און ניט פון אויסער־לעכע כוחות, און געוויס נישט דורך טיראַניי, טערראָר און דיקטאַטור. אַ געבוירענער רעבעל, איז ש.י. תמיד געשטאַנען פאַר דעם אונטער־דריקטן, דערשלאָגענעם און פאַרפאַלגטן. אין דער געשיכטע פון דער יידיש־ראַדיקאַלער אַרבעטער־באַוועגונג פון אַמעריקע (און פון ענגלאַנד) וועט ער פאַרנעמען אַ זייער חשובן פּלאַץ. און ניט ווייניק בוי־שטיינער פאַר אַט־דער געשיכטע האָט ער אַליין צוגעטראָגן מיט די זכרונות זיינע, וואָס ער האָט איבערגעלאָזן פאַרן לייענער פון אונדזער דור און פון די שפעטערדיקע צייטן.

ה. פּראָנק

רעדאַקטאָר, „פּרייע אַרבעטער שטימע“.

ניו יאָרק, סוף אויגוסט, 1948.

ש. יאנאָווסקיס

אױטאָביאָגראַפֿישע זכרונות

אין 3 טײלן

במקום א' הקדמה

פאר א' לענגערער צייט האָב איך זיך געווערט קעגן דעם געדאַנק צו נעמען זיך שרייבן וועגן דעם וואָס איך האָב דורכגעלעבט און דורכגעטראַכט אין דעם משך פון די 60 יאָר.

עס האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז עס איז נאָך צו־פריי; אַז די געשיכטע פון מיין לעבן איז נאָך ווייט ניט פאַרענדיקט.

און איך האָב באמת פאַראיבל־געהאַט אויף א' סך פריינט, וואָס זיינען צוגעשטאַנען, אַז איך זאָל אָנהויבן שרייבן מיינע זכרונות.

מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דערמיט מיינען זיי, אַז עס איז שוין צייט איך זאָל אונטערציען דעם סך־הכל, די אונטערשטע שורה.

אמת, זיי האָבן עס ניט געמיינט אַזוי. זיי האָבן מיר דערקלערט, אַז מיינע מעמואַרן דאַרפן זיין פון א' גאַנץ באַזונדערן אינטערעס פאַר דעם אידישן ראַדיקאַלן עולם. האָב איך דאָך אַזויפיל איבערגעלעבט, און עס וואָלט געווען באמת א' שאַד, אַז צוליב אַזאַ אַדער אַן אַנדער אורזאַך זאָל דאָס בלייבן ניט־דערציילט.

און דאָך האָב איך ניט געקאָנט פועלן באַ זיך צו נעמען זיך צו דער אַרבעט. צוויי אורזאַכן האָבן בייגעטראָגן דערצו: די ערשטע איז געווען דער צווייפל, צי זיינען מיינע זכרונות ווירקלאך פון אַזאַ וויכטיקייט? צווייטנס: האָב איך שטאַרק געצווייפלט צי האָב איך די נויטיקע פּיאי־קייט פאַר דער גרויסער אַרבעט.

האַט אַבער פאַסירט, אַז נאָך דעם ווי איך האָב ניט געהאַט קיין פרייע שטונדע פאַר די לעצטע 35 יאָר, בין איך איצט אינגאַנצן פריי און בין ניט פאַרבונדן מיט קיין צייטשריפט, אין וועלכער איך זאָל קאָנען טאָן „לעבע־דיקע“ אַרבעט, די אַרבעט פון אַפרופן זיך אַף יעדן מאַמענט, אַף יעדער פראַגע פון טאָג, ווי איך האָב עס געטאָן פאַר די לעצטע 35 יאָר. און גלאַט גאַרנישט ניט טאָן קאָן איך ניט, בין איך דאָך געוויינט פון קינדווייז אַן צו אַרבעטן, טאָ איז דאָך גלייכער, אַז איך זאָל טאַקע פרובירן בריינגען אַפן פאַפיר די פאַרשיידענע פאַסירונגען פון מיין לעבן.

איך באַטראַכט דעריבער מיין איצטיקע אַרבעט ניט מער ווי א' פאַרזוך, ווייל איך בין גאַר ניט זיכער צי איך וועל קאָנען אויפפרישן די פאַרגעקומענע אַרבעט צו מיין אייגענער צופרידנקייט.

און נאָך עפעס האָט מיר באַוועגט צו ועצן זיך שרייבן מיינע זכרונות. מיט א' יאָר און א' האַלב פאַר דעם טויט פון מיין זייער חשוב'ן פריינט, יעקב גאַרדין, דעם איינציקן גרויסן דראַמאַטורג, וואָס די אידישע בינע האָט, לויט מיין מיינונג, פאַרמאָגט, זיינען מיר ביידע געזעסן באַ א' גלעזל טיי, און יעקב גאַרדין האָט דערציילט, מיט זייער אינטערעסאַנטע איינצל־

הייט, פאסירונגען פון זיין לעבן אין רוסלאַנד און אַמעריקע. איך האָב אים דאָן געפרעגט: פאַרוואָס זאָל ער אַט-דאָס אַלץ און אַ סך מער ניט אַנשרייבן? דאָס וואָלט דאָך געווען אזוי העכסט אינטערעסאַנט און וויכטיק! יעקב גאַרדין איז נאָך דאָן געווען אין זיין בעסטן געזונט, און מיר איז גאָר ניט איינגעפאַלן אַזאָ געדאַנק, אַז יעקב גאַרדין קאָן אינגיכן שטאַרבן, און אַז אַלע זיינע איבערלעבונגען זאָלן באַגראָבן ווערן צוזאַמען מיט אים און ניט אַנזען די ליכטיקע שיין.

אַבער אזוי שנעל ווי גאַרדין האָט דערהערט מיין פאַרשלאַג האָט ער געענטפערט מיט כעס: „יאַנאווסקי, איך וועל גיין נאָך אייער לויב, און ניט איר נאָך מיינער!“

אַ וואָך פאַר זיין טויט, ווען איך בין געקומען אים מבקר-חולה זיין, האָט ער מיר דערמאָנט אָן מיין פאַרשלאַג, און מיט אַ סאַרקאַסטישן שמייכל געזאָגט: „יאַנאווסקי, אין דעם פרט האָב איך געמאַכט אַ גרויסן טעות; איר וועט גיין נאָך מיין לויב, ניט איך נאָך אייערער. מיר טוט באַנג וואָס איך האָב ניט געפאַלגט אייער עצה.“

איך האָב אים געזאָגט, אַז עס איז נאָך איצט ניט צו-שפעט; אַז ער וועט נאָך געזונט ווערן; און אַנשטאָט מעמוואַרן וועט ער אונדז נאָך מוכה זיין מיט פיל גרויסע דראַמען.

„מאַכט זיך ניט נאַריש און זייט ניט קיין היפּאָקריט“ — האָט מיר יעקב גאַרדין געענטפערט. — „איר ווייסט, און איך ווייס, אַז איך שטאַרב. און ניט דאָס פאַרדריסט מיר, וואָס מיינע זכרונות זיינען געבליבן גיט-גע-שריבן, נאָר דאָס וואָס איך האָב געבויט אַ טעמפל, און חזרים האָבן אים פאַרוואַנדלט אין אַ שטאַל . . .!“

איך האָב זיך אָפט דערמאָנט אָן די ווערטער פון יעקב גאַרדין ווען איך פלעג קומען אין אידישן טעאַטער, צוועענדיק דעם שרעקלאַכן מיסט אויף דער אידישער בינע, וואָס האָלט זיך אין איין פאַרמערן. אַבער דאָס מער האָט מיר שטענדיק פאַרדראָסן, וואָס יעקב גאַרדין האָט מיטגענומען מיט זיך אין קבר אַלץ וואָס ער האָט דורכגעמאַכט אין זיין גרויסן קאַמף פאַר דער בעסערער דראַמע, פאַר אַ בעסערער ליטעראַטור אין אונדזער אַמעריקע. אפשר וואָלטן זיינע זכרונות געהאַט די גרויסע ווירקונג פון אַפּהאַלטן דעם זיך אַלץ מער און מער אַנזאַמלנדיקן מיסט . . . און איך טראַכט זיך: אפשר וועלן אַמאָל אויך מיינע זכרונות העלפן אַביסל אין דער אַרבעט, וואָס איך, יעקב גאַרדין און פּיל-פּיל אַנדערע — יעדער אַף זיין אויסגעקליבענעם פעלד — האָבן געטאַן זייער גאַנצן לעבן, און דאָס איז — בריינגען מער ליכט, מער אויפקלערונג, מער קולטור, מער פּיינקייט אין אידישן לעבן.

1-מען טייל

מיין קינדהייט און פריעסטע יוגנט

1. עטוואָס פון מינע קינדער-יארן
2. מינע ערשטע און לעצטע שמיץ
3. מינע עלטערן
4. מיין עלטערער ברודער יעקב צבי
5. ווער שיער ניט באַגראַבן לעבעדיקערהייט
6. איך גרייט זיך צו גימנאַזיע
7. מיין ערשטע ליבע
8. אין דער פרעמד
9. אויפן וועג נאָך אַמעריקע

1. עטוואַס פון מיינע קינדער-יאָרן

לויט מיינע מעטריקעס בין איך געבוירן געוואָרן אין דעם יאָר 1864: אָבער צום אונטערשייד פון פיל אַנדערע, וועלכע קאָנען דערציילן מיט אַ סך איינצלהייטן וואָס עס האָט פאַסירט פון סאַמע דעם צווייטן אָדער דעם דריטן יאָר פון זייער לעבן, באַהויפטנדיק אַז זיי אַליין געדענקען דאָס, מוז איך דאָ דערקלערן, אַז פון מיינע ערשטע עטלעכע יאָר פון מיינ לעבן הויב איך ניט אָן צו געדענקען.

זאָל דאָס אָבער פון דעם לעזער פון די שורות ניט אויסגעטייטשט ווערן, אַז איך באַשולדיק, חלילה, מיינע פאַרגייער און מיינע נאָכפאַלגער, אין זייערע לעבנס-באַשרייבונגען, פאַר פאַלשע אויסטראַכטער. ניין, עס קאָן זייער געמאַלט זיין, אַז געוויסע מענטשן הויבן אָן זייער באַוואוסטזיניק לעבן פון דער פריסטער יוגנט אָן. ביי מיר אָבער איז עס ניט אַזוי געווען. איך הויב ניט אָן געדענקען וואָס עס האָט מיט מיר פאַסירט אין די ערשטע פינף-זעקס יאָר פון מיינ לעבן.

מיינע ערשטע לעבנס-יאָרן זיינען געווען גיכער דאָס לעבן פון אַ פּלאַנץ. פון אַ חיה, ווי פון אַ באַוואוסטזיניק וועזן.

איך געדענק ווי דורך אַ טומאַן, אַז איך האָב געהאַט אַ ניאַנקע, וועלכע האָט זיך געפאַרעט אַרום מיר, און וועלכע, ווי עס דוכט זיך מיר, האָט מיך שטאַרק ליב געהאַט — ליב געהאַט, ווי אַן אייגן קינד. אָבער אַפילו אין דעם בין איך ניט גאַנץ זיכער, ווייל עס קאָן גרייילעך זיין, אַז דאָס איז ביי מיר געבליבן אַלס דער איינדרוק שוין פון די שפּעטערע יאָרן, ווען זי פּלעגט קומען אַמאָל צו באַזוך ביי מיינע עלטערן און דערציילן, אין מיינ אַנוועזן-קייט, ווי שוין איך בין געווען אַלס קינד; ווי מענטשן פּלעגן זיך אַפּשטעלן אין גאַס און קוקן אויף מיר, ווען זי האָט מיך געטראָגן אָדער געפירט אין גאַס ביי דער האַנט.

לויט איר מיינונג בין איך געווען „שוין ווי אַ מלאַך“.

קוק איך איצט אָפט אין שפּיגל, אום צו געפינען די שפורן פון מיינ אַמאָליקער שיינקייט, און איך מוז קומען צום שלום, אַז מיינ ניאַנקע האָט די זאַך גאָר צורשטאַרק איבערגעטריבן . . .

אויב דער לעזער זאָל דרינגען פון דעם, וואָס איך געדענק אַזוי ווייניק פון מיינע ערשטע קינדעריאָרן און פון די וואָס האָבן מיר, אַזוי צו זאָגן, אויף די הענט געטראָגן, אַז איך מוז זיין אַ גאַנץ געוויינלעכער מענטש, וועל איך זיך מיט אים שטאַרק ניט קריגן וועגן דעם.

אמת, איך לייד ניט פון קיין צו-גרויסער באַשיידנקייט; וואָרים אויב

יא, וואָלט איך דאָך גאָר קיינמאָל ניט געטראַכט פון באַלעסטיקן אימיצן מיט דער געשיכטע פון מיין לעבן; אָבער צווישן די ווירקלעך גרויסע גייסטער צייל איך מיך אויך ניט. איך גיב גערן צו, אַז איך געהער צו דעם גרויסן כלל, פון וועלכן איך צייכן זיך אויס מיט גאַנץ ווייניק. נישט מער, דער מזל האָט עס אַזוי געוואָלט, און איך מוז זאָגן — אָפט קעגן מיין ווילן און אָן דער מינדסטער אַנשטרענגונג פון מיין זייט — אַז איך זאָל זיין איינער פון די הויפּט־טוער און איינער פון די ערשטע אין דער אידישער פרייהייטס־באַוועגונג אין אַמעריקע, אין ענגלאַנד, און דאָן ווידער אין אַמעריקע פאַר די לעצטע 40 יאָר.

און מיר דוכט זיך, אַז צוליב דעם אַליין דאָרף די געשיכטע פון מיין לעבן זיין ניט אומאינטערעסאַנט, אויב עס זאָל מיר נאָר געראַטן צו וואַרפן אויף אַלץ וואָס האָט פאַסירט, און אויף אַלע מיט וועמען איך בין געקומען אין באַרירונג, די ריכטיקע באַלייכטונג — נאַטירלעך, פון מיין שטאַנד־פונקט.

וועגן דעם אַלעמען, אָבער, שפּעטער. דערווייל, כדי די לעזער זאָלן דאָך קאָנען שוין פאַסן אַ באַגריף וועגן דעם שרייבער פון די ציילן, מוז איך זיי דאָ דאָך דערציילן כאַטש עטוואָס פון מיינע קינדערייאָרן און פון דער סביבה, אין וועלכער איך בין געבוירן געוואָרן. איז דאָך, ווי מען זאָגט — און מיט פיל רעכט — דאָס קינד דער פאַטער פון דעם דערוואַקסענעם מענטשן.

2. מיינע ערשטע און לעצטע שמיין

עס איז דער ריינער אמת ווען איך דערקלער, אַז איך הויב ניט אָן גע־דענקען דעם דרדקי־מלמד, וועלכער זאָל האָבן מיט מיר געלערנט אלף־בית. איך הויב ניט אָן געדענקען דעם חדר, וואו איך זאָל האָבן באַקומען דעם שליסל צו מיין קליינעם וויסנשאַפּטס־אוצר פון די שפּעטערע יאָרן. איך הויב ניט אָן געדענקען די חדר־אינגלעך, מיינע חברים, אַזוי־צוזאָגן, מיט וועמען איך זאָל האָבן געלערנט, זיך געשפּילט, און געוויס זיך אַמאָל גע־שלאָגן אויך. אַזוי ווייניק געדענק איך פון מיין פּריסטער לעבנס־צייט, אַז עס אַנטשטייט איצט אַ צווייפּל אין מיין מוח, צי איך האָב ווען גאָר געלערנט אין אַ חדר; און צי איך האָב גאָר ווען געלערנט ביי אַ דרדקי־מלמד. דער איינציקער באַווייז, וואָס איך האָב קעגן מיין צווייפּל, איז דער, וואָס איך קען דאָך פאַרט דעם אלף־בית, וואָס דאָס איז צו זען באַשיינפּער־לעך פון מיין איצטיקן שרייבן. זיכער איז דאָך דער אלף־בית ניט געקומען צו מיר בנבואה . . .

מיין צווייפּל, צי איך האָב ווען געלערנט ביי אַ דרדקי־מלמד איז דאָס מער באַרעכטיקט, ווייל איך קאָן זיך באין אופן ניט דערמאַנען, אַז דער

דאזיקער פראבלעמאטישער מלמד זאל מיך ווען האבן געשלאגן אדער גע-
שמיסן. און עס גלויבט זיך מיר ניט, אז איך זאל אזא זאך קאנען פארגעסן.
א ראייה האט איר, אז איך האב נאך ביז היינטיקן טאג ניט פארגעסן
די שמיץ און קלעפ, מיט וועלכע מיין טאטע האט מיך מכבד געווען, ווען
איך האב געמוזט אלט זיין א יאר זיבן.

דאס געדענק איך נאך, ווי דאס וואלט ערשט נעכטן פאסירט.
איך בין געקומען צולויפן פון גאס א פארסאפעטער, א פארשוויצטער,
א פארשטיפטער. איך האב זיך געשפילט מיט זלאטקען, מיט יעקל דעם
רופא'ס קליין מיידעלע אין פערדלעך.

האט די מאמע געוואלט, אז איך זאל עסן וועטשערע, וואס איז בא-
שטאנען פון א הייסן טעלער זופ, אין א קופערנעם גרויסן טעלער (די קר-
פערנע טעלער האט דער טאטע איינגעפירט, ווייל חברה האט געהאלטן אין
אין ברעכן די פארצעלייענע). פאר מיר איז די זופ געווען צרהייס, און
איך האב דוקא געוואלט אגשטאט דעם ברויט באשמירט מיט שווארצע
יאגדעס. איז ביי מיין מאמען וואלט איך עס שוין אויסגעפירט; אבער דא
האט זיך אריינגעמישט דער טאטע. ניט אנדערש — איך מוז עסן די זופ.
האב איך זיך אנטשיידן אפגעזאגט פון פאלגן אים און זיך אנגעהויבן רוקן
צו דער טיר.

דער טאטע איז אבער געווען שנעלער ווי איך, האט ער מיך געכאפט
פאר'ן קאלנער, ארונטערגענומען זיין פאסיק און מיך גוט אריינגעצימבלט...
דאס זיינען אבער געווען די ערשטע און לעצטע שמיץ, וואס איך האב פון
אים אדער פון וועמען אנדערש געקראגן.

דער זופ איז געבליבן ניט-געגעסן, און מיין טאטע האט זיך הפנים
איבערצייגט, אז מיט שמיץ קאן מען מיט מיר גארנישט אויספירן.

ווי עס איז אלזא צו זען, בין איך געווען א גרויסער עקשן פון מיין קינד-
ווייז אן. אויף וויפיל דאס האט מיר געהאלפן אדער געשטערט אין מיין
ווייטערדיקן לעבן — דאס וועט דער לעזער געפינען אין די ווייטערדיקע
בלעטלעך פון מיין לעבן.

3. מיינע עלטערן

פון קיין גרויסן יחוס שטאם איך ניט. מיין טאטע איז געווען ניט מער
ווי א חזן אין א קליין פריוואט שולכעל, וואס איז געווען דאס אייגנטום פון
די פינסקער גבירים, די לוריעס. פון חזנות אבער האט ער געצויגן ניט
מער ווי א טייל פון דער חיונה; דאס איבעריקע האט ער פארדינט פון דעם,
וואס פון צייט צו צייט איז ער געווען א שוחט, א מוכר ספרים, א שטיקל
סוחר מיט אלטווארג — אלטע כלים, אלטע ספרים און נאך אזעלכע

מטלטלים—צו וואָס, ווי מיין מאַמע פלעגט זיך אָפּט באַקלאַגן שטילערהייט, אַז ער האָט מער צוגעלייגט ווי פאַרדינט.

איינמאָל איז צו אונדז געקומען אַ גאַסט פון שטעטל קנישין, וואו מיין פאָטער איז געבוירן געוואָרן, און ער האָט אונדז גאָר אַ סך וואונדערלעכס דערציילט וועגן דעם גרויסן יחוס פון מיין פאָטער. דער טאַטע אליין האָט אונדז וועגן דעם קיינמאָל ניט דערציילט. איך בין שוין דעמאָלט געווען אַ אינגל פון אַ יאָר זיבן, און איך געדענק, אַז איך האָב זיך געפילט גאָר דער־הויבן ווען איך האָב זיך פון דעם גאַסט דערוואוסט, אַז מיין טאַטע איז ניט אַבי ווער. ער האָט דערציילט, אַז מיין טאַטנס־טאַטע — דאָס הייסט מיין זיידע — איז געווען אַ רב אין אַ קליין שטעטל, און אַז מיין עלטער־זיידע איז געווען אַ חזן און שוחט, און אַז פון זיין זיידן האָט דאָס מיין טאַטע גע'ירשנט זיין פראָפּעסיע.

אין זיינע יונגע יאָרן האָט מיין פאָטער אַ סך אַרומגעוואַנדערט ביז ער האָט געפונען אַ מקום־מנוחה אין פינסק, וואו ער האָט געקראָגן די שטעלע פון חזן און שוחט, און וואו ער האָט אויך חתונה געהאַט. מיין מאַמע איז שוין געווען זיין צווייטע פרוי; די ערשטע, וואָס האָט אים איבערגעלאָזט צוויי זין, איז געשטאָרבן, ווען זי איז נאָך געווען גאַנץ יונג.

אין די ערשטע יאָרן נאָך זייער חתונה, פלעגט מיין מאַמע דערציילן, האָט זיך זיי געלעבט גאַנץ גוט. עס איז געווען פרנסה בשפע. נאָר אַט איז פאַרגעקומען עפעס אַ סיכסוך צווישן מיין טאַטן און דעם רב פון שטאָט; דער רב האָט גע'פּסקנט, אויף אַ בהמה וואָס דער טאַטע האָט געקוילעט, אַז זי איז טריפה, און דער טאַטע האָט געזאָגט, אַז זי איז כשר. דערצו זיינען פאַרגעקומען אייניקע מיספאַרשטענדענישן צווישן אים און זיינע באַלעבאָ־טים אין זייער שול, און דער טאַטע האָט זיך דערמאָנט אַן זיינע אַמאָליקע וואַנדער־יאָרן און זיך אַוועקגעלאָזט אין די „מרחקים“. דאָרט, הפנים, האָט ער געמאַכט גאַנץ שלעכטע געשעפטן, ווייל פאַר אַ לענגערע צייט האָט די מאַמע פון אים גאַרנישט געהערט, און דער דלות האָט, ווי מען זאָגט, גע־פייפט אין אַלע ווינקעלעך.

ווען די מאַמע פלעגט אָנהויבן דערציילן פון יענער צייט פלעגט זי וויינען מיט ביטערע טרערן; און מיר, די קליינע קינדער, צוזאַמען מיט איר, באַזונדערס פלעגט זי זיך אָפשטעלן אויף איין ערב־פסח, ווען עס איז ניט געווען קיין אויסזיכט אָפילו אויף מצה אין שטוב, שוין ניט צו ריידן פון אַלע אַנדערע זאַכן, וואָס זיינען אַזוי נויטיק פאַר דעם גרויסן יום־טוב. (איך האָב אַט די צייט — מיט יאָרן צוריק — געשילדערט אין אַ קיצע אונטער דעם נאָמען „דריי סדרים“, וועלכע איך האָב צוערשט פאַרעפנטלאַכט אין דעם לאַנדאָנער „אַרבייטער פריינט“, ווען איך האָב דערהאַלטן די ידיעה אַז מיין מאַמע איז געשטאָרבן, און וועלכע איז נאָכדעם איבערגעדרוקט געוואָרן אין אַנדערע צייטשריפטן, און ערשט בלויז מיט עטלעכע יאָר צוריק אין

„מיניקעס' יום־טוב בלעטער“). דאָן איז דער טאָטע צוריקגעקומען פון זיין זייער שלימזל־דיקער נסיעה. ער האָט צוריקגעקראָגן זיין חזנות־שטעלע אין דערזעלביקער שול; אָבער אין זיין פּראָפּעסיע אַלס שוחט האָט ער זיך שוין געמוזט צופרידנשטעלן מיט קוילענען עופות. ווי הינער און הענער, אָנשטאַט גסוס, בהמות און אַקסן. דאָס האָט געמאַכט, אַז גראַד ערב יום־כיפור, ווען ער האָט אויפמאַרגן געמוזט שטיין דעם גאַנצן טאָג אויף די פיס און דאווענען, ניט־געגעסענערייט, איז ער גאָר געווען געוואַלדיק פאַרנומען מיט קוילענען די כפרות פאַר אונדזערע אידן.

פון געוויקס איז ער געווען אַ גאַנץ נידעריקער, אָבער, ווי עס איז איצט קלאָר פאַר מיר, האָט ער געמוזט זיין אַ זייער געזונטער, ווען ער האָט דאָס געקאַנט אויסהאַלטן. דער פאַקט איז, אַז ער האָט דערלעבט ביז גאָר אַ גרויסן עלטער, און האָט געדאוונט אין שול, אַלס חזן, כמעט ביז די לעצטע טעג פון זיין לעבן.

איך קאָן ניט זאָגן קיין מבינות אויף זיין חזנות; איך געדענק נאָר, אַז מיט אַ פאַר וואַכן פריער ווי ראש־השנה און יום־כיפור פלעגן קומען צו אים די חזנים פון די שטעטלעך אַרום צו „ריהורסן“, מיט זיין הילף, אַלערליי חזנישע שטיקלעך. די „לעסאַנס“ פלעגט ער זיי געבן שבת נאַכ־מיטאָג.

צי ער האָט געקראָגן פאַר דעם באַצאָלט, צי ער האָט דאָס באַטראַכט אַלס מצוה, ווייס איך ניט. איך געדענק אָבער, אַז ער האָט מיט יענע חזנים גאַנץ שווער „געאַרבעט“; און אַז ער פלעגט זיך שטאַרק בייזערן, ווען זיי האָבן אין עפעס פאַרגרייזט.

איך, אַלס קלייך־אינגל דעמאָלט, האָב באַטראַכט די קליינשטעטלדיקע חזנים מיט אַ געפיל פון שטאַרקער גרינגשעצונג. אַזעלכע גראַבע קעפּ, פלעג איך טראַכטן; ניט צו קאָנען נאַכזאָגן אַן „אבינו מלכנו“ און די אַלע אַנדערע חזנישע שטיקלעך!

און אַז איך רייך שוין יאָ פון זיין חזנות, טאָ זאָל דאָ געזאָגט ווערן, צום גרויסן קרעדיט פון מיין טאָטן, אַז ער איז געווען דער שנעלסטער חזן אין שטאָט. פון דער שול, וואו ער האָט געדאוונט, פלעגט מען אַרויסגיין מיט אַ שעה אָדער צוויי פריער ווי אין די אַנדערע שולן. און עס קאָן זייער זיין, אַז זיינע באַלעבאַטימ, וועלכע זיינען געווען די גבירים פון שטאָט, האָבן שוין דערפאַר אַליין זיך מיט אים איבערגעבעטן, ווען ער איז צוריק געקומען פון זיין נסיעה, און אים צוריקגעגעבן זיין שטעלע. אַ קלייניקייט עפעס, מיט אַ שעה ווייניקער זיך גודיען יעדן שבת און יעדן יום־טוב!

איך דאַרף אָבער ניט פאַרגעסן צו פאַרצייענען נאָך איינע פון זיינע פיל פּראָפּעסיעס; ער איז אויך געווען אַ מוהל. און אַזוי ווייט ווי איך געדענק איז מען פון אַלע דערפער פון אַרום פינסק געקומען נאָך אים צו מאַכן פאַר אידן די ניי־געבוירענע דאַרפעשע זכרים. איך בין זיכער, אַז

פון דעם האָט ער קיינמאָל קיין גראַשן ניט פאַרדינט. אָפּט פּלעגט ער פשוט דאָס לעבן איינשטעלן כדי מקיים צו זיין די דאָזיקע מצוה. עס איז ניט געווען קיין פּראָסט, קיין שניי, קיין זאָווערוכע, וואָס זאָל אים אָפּ-האַלטן פון דערפילן זיין פליכט.

איך געדענק, ווי די מאַמע פּלעגט זיך בעטן ביי אים ניט צו פאַרן. עס איז מסירת נפש, פּלעגט זי וויינען; זאָלן אַנדערע פאַרן. ער אָבער האָט איר קיינמאָל ניט געפּאָלגט. איך געדענק אויך, אַז מען האָט אים, אין דער באַציאונג, געהאַלטן גאָר אַן עקספּערט.

מיין טאָטע איז געווען אַ פרומער איד, אָבער ניט קיין פּאַנאַטישער איד. ווייניקסטנס איז ער דאָס ניט געווען אין די שפּעטערע יאָרן. ער האָט זיך פון מיר ניט אָפּגעטרייסלט דערפאַר וואָס איך בין אַוועק אויף אַ „שלעכטן דרך“. אין שפּעטערע יאָרן, ווען איך בין געקומען צוריק פון ביאַליסטאָק אויף עטלעכע וואָכן, וואו איך האָב גערעכנט אָפּצוגעבן עקזאַמען אויף אַן „אַטעסטאַט זרעלאָסט“, און ווען איך האָב מיך געפילט גאָר ניט מיט אַלעמען, איז ער געווען צו מיר גאָר ליבעראַל. ער האָט זאָגאַר ניט געפּאָדערט, אַז איך זאָל גיין מיט אים אין שול דאָוונען. הפנים, אַז יענע פרייע- און השכלה-צייט פון די זיבעציקער און אַכציקער יאָרן האָט אויך אויף אים, דעם פרומן אידן, דעם בעל-תפילה, ניט פאַרפּעלט צו מאַכן אַ זוירקונג.

ער איז געווען, ווי איך זע עס איצט, — כאַטש דעמאָלט האָב איך עס ניט געזען — אַ גאַנץ קלוגער איד. ער איז אויך געווען אַ שטיקל וויצלינג. וועגן די לעצטע שעה פון זיין לעבן האָבן די לאַנדסלייט מיר דערציילט פּאָלבנדיקע טשיקאָווע געשיכטע (איך קאָויר אָבער ניט, אַז דאָס איז אמת); ער איז געווען איבער אַ וואָך קראַנק. זיינען געקומען דער גבאי, דער שמש און אַנדערע פון זיין שול מבקר-חולה זיין אים. האָט ער געהייסן מיין שוועסטער (די מאַמע איז שוין דאָן געווען עטלעכע יאָר טויט) דער לאַנגען אַביסל כיבוד אין דער געשטאַלט פון אַ פּלעשל בראַנפן . . . די געסט, נאַטירלעך, האָבן זיך גענומען צו קאַפּיטשקעס; ער אַליין אָבער האָט גענו-מען צוויי קאַפּיטשקעס. און דערביי האָט ער דערקלערט: „איר בלייבט דאָך נאָך דאָ; איר אָבער גיי אַוועק, מעג איך מאַכן צוויי מאָל לחיים.“ און טאַקע דעמוזעלבן טאַג איז ער געשטאַרבן.

* * *

מיין מוטער איז געווען אַ גאַנץ איינפאַכע אידענע. פון איר אָפּשטאַם זייס איך גאַרנישט — זי האָט וועגן דעם קיינמאָל ניט גערעדט. משמעות, זי האָט געשטאַמט ניט פון קיין צורגרויסן יחוס. אירע עלטערן זיינען מסתמא געווען פשוט'ע באַלמעלאַכעס. און מיין מאַמע — צו קיין גנאי זאָל עס איר ניט זיין — איז געווען גאָר ניט קלאַסן-באַוואוסט. מער נאָר, עס האָט איר שטאַרק פאַרדראָסן, וואָס איך האָב אָפּגענאַרט אַלע אירע שיינע

האָפענונגען און בין ניט געוואָרן קיין רב. זי האָט אויך געוויינט מיט ביי טערע טרערן, ווען מײן אינגערער ברודער, אַרטשע, האָט געמוזט אַוועקגע- געבן ווערן אין דער לערע אַלס פּראָסטער קירזשנער.

איך קאָן אָבער זאָגן — צו איר גרויסן שבח — אַז זי איז געווען אַ זייער געטרייע מאַמע צו אונדז. זי האָט אונדז אָפּגעהיט ווי דאָס שוואַרצ- אַפּל פון אויג. ווען אימיצער פון אונדז איז קראַנק געווען, האָט זי קיין אויג ניט צוגעמאַכט, און ווי טאָג אַזוי נאַכט געוואַכט איבער אים.

איך האָב אָביסל פּריער דערציילט וועגן מײן גיאַנקע, וועלכע האָט מיך אויפּגעהאַדעוועט אויף אירע הענט. דאָס זיינען אָבער געווען די זיבן פעטע יאָרן, ווען די מאַמע האָט זיך געקאַנט פאַרגינען צו האָבן אַ מיידל אין שטוב, וואָס זאָל איר צוהעלפּן מיט דער הויזאַרבעט און מיט די קינדער. אָבער אין די נאַכפּאָלגנדיקע יאָרן האָט זי אַלץ אַליין געמוזט טאָן, סײ די הויזאַרבעט און סײ אויפּפאַסן אויף די קינדער, וועלכע זי האָט געהאַט אַ גאַנצן צענדליק.

דריי פון זיי זיינען געשטאַרבן, און דוקא ניט אין פּריען עלטער, נאָר ווען זיי זיינען שוין געווען אויפּגעוואַקסן און האָבן איר געקאַסט אַזויפיל האַרעוואַניע.

פאַרשטייט זיך, אַז דער טויט פון יעדן קינד האָט באמת פאַרקירצט אירע יאָרן. זי פלעגט יאָרן-לאַנג נאָך דעם טויט פון יעדן קינד ריידן פון זיי מיט דער גרעסטער ליבע און בענקעניש.

לויט איר מײנונג זיינען די קינדער, וואָס זיינען געשטאַרבן, געווען די בעסטע. וועל איך זיך איצט, ווען זי איז שוין אַזוי לאַנג טויט, ניט נעמען זיך די מי און פירן מיט איר אַ דעבאַטע וועגן דעם. איך האָב דאָס אויך ניט געטאָן בשעת זי האָט געלעבט, כאַטש — איך בין זיך מודה — עס פלעגט מיך שטאַרק פאַרדריסן, ווען זי פלעגט זיך צעגיסן אין לויבגעזאַנגען אויף די געשטאַרבענע און ניט אויף מיר, דעם לעבעדיקן.

4. מײן עלטערער ברודער, יעקב צבי

אונדזער פאַמיליע, אַלזאָ, איז געווען אַ גאַנץ היפשע, אפילו נאַכדעם ווי דריי האָבן אונדז פאַרלאָזן, אין פאַרשיידענעם עלטער, פאַר דער בעסער- דער וועלט. און וואָלט פאַפיר און דרוק ניט געקאַסט איצט אַזוי טייער, און וואָלט איך געווען זיכער מיט דער געדולד פון דעם לעזער, וואָלט איך געקאַנט פאַרנעמען אַ היפש ביסל פּלאַץ פון מײנע דעראינערונגען מיט דעם לעבן און שיקזאַל פון יעדן פון מײנע ברידער, און פון יעדער פון מײנע שוועסטער. און איך גלויב, אַז עס וואָלט געווען פאַר מאַנכע מענטשן גאַנץ אינטערעסאַנט, ווייל דאָס וואָלט געמײנט שילדערן דאָס לעבן, דאָס שווערע לעבן, פון מענטשן פון אַ גאַנץ יאָר. און אַזוי ווי איך דערוואַרט ניט, אַז

מיינע לעזער זאלן זיין אויסנאָם־מענטשן, וואָלטן זיי געוויס געפונען אין דער באַשרייבונג אויך זייער לעבן געשילדערט; אָבער אונטער די אומ־שטענדן מוז איך זיך באַנוגענען מיט אַ גאַנץ קאַרגער שילדערונג פון מיין עלטסטן ברודער בלויו. און ניט אַזוי צוליב אים, ווי צוליב זיך אַליין, ווייל ער האָט געהאַט אַ גאַנץ שטאַרקן איינפלוס אויף מיין לעבן.

ער איז געווען מיין ברודער בלויו פון איין טאַטן. זיין מאַמע, די ערשטע פרוי פון מיין פאָטער, איז געשטאַרבן גאַנץ יונג, און ווען איך בין געבוירן געוואָרן איז ער שוין געווען פאַרהייראַט און געפירט זיין אייגענע באַלעבאַטעשקייט.

איך האָב אים דעריבער גאַנץ ווייניק געקענט, און אפשר דערפאַר האָב איך געהאַט פאַר אים אַ געוויסן אָפשיי.

ער האָט אויף מיר געמאַכט אַ טיפן איינדרוק מיט זיין אויסערלעכער פערזענלעכקייט. ער איז געווען אַ הדרת פנים. אַ יונגעמאַן, מיט בליצ־דיקע שאַרפע אויגן, מיט אַ ברייטער לאַנגער באַרד, און אין זיין וואוס עטוואָס העכער ווי געוויינלעך, האָט ער זיך שטאַרק אויסגעצייכנט אין אונד־זער פאַמיליע, וועלכע איז באַשטאַנען פון שטשופלינקע, קליינגעוויקסיקע. נאָך שטאַרקער איז געוואָרן מיין דרך־אַרץ פאַר אים, ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אַז ער איז באַקאַנט אַלס גרויסער למדן, מיט פולער סמיכה אויף רבנות. ער איז אָבער קיינמאַל קיין רב ניט געווען; ער האָט ניט געפילט קיין חשק צו דעם. מען האָט גערעדט, אַז ער האָט זיך פאַרנומען אויף אַ שלעכטן וועג; אַז צו זיין גרויס לומדות איז ער נאָך אַ גרויסער קענער פון שפּראַכן; און זיינע השגות זיינען גאָר אין אַן אַנדער ריכטונג ווי רבנות. ער האָט, הפנים, געצאָלט צינז צו יענער צייט פון השכלה, ווען גאָר פיל אַזעלכע יונגעלייט זיינען אַוועק אויף דעם „שלעכטן וועג“.

מיט אַ קורצע צייט צוריק בין איך אין אָפּיס פון „פאַרווערטס“ באַקאַנט געוואָרן מיט דעם באַרימטן העברעאישן פּאַעט, ח. נ. ביאַליק, וועלכער האָט זייער גוט געקענט מיין ברודער, און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז געווען זייער גוט באַקאַנט אין דער וועלט פון די גאָר גרויסע לומדים אין רוסלאַנד, און איז פאַררעכנט געווען אַלס איינער פון די שאַרפזיניקסטע.

אייניקע יאָר שפּעטער האָב איך זיך פון אים אַליין דערוואוסט, אַז זיין לעבן איז געווען פיל טראַגישער, ווי איך האָב זיך פאַרגעשטעלט.

דאָס איז פאַרגעקומען אַט ווי אַזוי: איך האָב שוין דאָן געוואוינט אויף מיין אייגענער קוואַרטיר. איין אַוונט איז ער אַריינגעקומען צו מיר און, אַזוי זיך, פאַנאָדערריינדדיק, מיר דערציילט וועגן אַלץ וואָס ער האָט אין זיין לעבן דורכגעמאַכט. דער טאַטע האָט אים חתונה־געמאַכט ווען ער איז נאָך געווען גאָר יונג. זיין פרוי האָט ער פיינט געקראָגן פון דער ערשטער מינוט אָן. זי איז געווען אַ קראַנקע צרה, און דערצו אַ זייער שלעכטע. ער האָט זיך געוואָלט מיט איר גטין, אָבער דערצו האָט דער טאַטע ניט דערלאָזן.

ער האָט זיך דאָן אַוועקגעלאָזט אויף רייזעס. ווען ער איז צוריקגעקומען, איז ער שוין געווען אַ טאַטע פון אַ קינד. וואָס־זשע האָט ער געקאַנט אַנ־דערש טאָן, ווי שלעפּן דעם שווערן יאָך?

מיר האָבן אַזוי פאַרבאַכט די גאַנצע נאַכט. ערשט פאַרטאַג איז ער אַוועק אַהיים; אַבער, ווי געזאָגט, דאָס אַלץ האָב איך זיך דערוואוסט ערשט מיט יאָרן שפּעטער. דעמאָלט אַבער, ווען איך בין נאָך געווען גאַר אַ קליין אינגל, האָב איך געזען בלויז דאָס אַייסערלעכע, וואָס האָט מיך שטאַרק אַימפּאַנירט. איך האָב באַמט שטאַלצירט דערמיט, וואָס איך האָב אַזאַ ברודער. און עס האָט שטאַרק געשמייכלט מײן אַייגנליכע ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אַז דער דעמאָלט גרעסטער גביר פון שטאַט, משה לוריע, קומט נאָך אים מיט אַ קאַטש צו ברײנגען אים פאַר זײנע קינדער צו לערנען זײ העברעאיש, און פירט אים אַליין אָפּ צוריק אַהיים. מען האָט אויך גערעדט, אַז דערזעלבער גביר, וואָס פירט אַזעלכע גרויסע געשעפטן, טוט זיך ניט אַ ריר, אַיידער ער איז זיך מיט מיין ברודער.

גאַנץ נאַטירלעך האָב איך געהאַט גרויס דרד־אַרץ פאַר אים, און בין זעלטן ווען צוגעגאַנגען צו אים נאַענט, ווען ער פלעגט אַמאָל קומען צו באַזוך ביים טאַטן. איך האָב אים ליב געהאַט פונדערווייטנס; און דערוויי־טערס זײנען מיר געבליבן פאַר אַ לענגערער צײט.

צוויי פּאַסירונגען האָבן אונדז שפּעטער אַביסל בענטער געבראַכט.

די ערשטע פּאַסירונג איז געווען דאָס, וואָס דער ראש ישיבה אין דער תלמוד־תורה, אין וועלכער איך האָב געלערנט, האָט מיך געהאַלטן גאַר פאַר אַ חרף, און זײענדיק באַקאַנט מיט מײן ברודער האָט ער אים, אײן פריי־טיק, אײנגעלאָדן מיך צו פאַרהערן. איך געדיינק עס נאָך, אַזוי ווי דאָס וואָלט ערשט נעכטן פּאַסירט. עס איז געווען אַ פרייטיק, אַזײער צוועלף, ווען מיר האָבן זיך שוין געקליבן גיין אַהיים; קומט אַריין מײן רבי און זאָגט מיר, אַז איך זאָל אַריינקומען אין פּאַדערצימער און וואַרטן דאָרט אויף אים. איך האָב אים געפּאַלגט. אין צימער איז קײנער ניט געווען, און איך האָב זיך שטאַרק געוואונדערט: צו וואָס דאַרף מיך מײן רבי? אין אַ פאַר מינוטן שפּעטער איז אַריינגעקומען דער רבי אין דער באַגלייטונג פון מײן ברודער, און דער רבי האָט מיר געהייסן „לייענען“ אַ בלאַט גמרא. איך האָב געפּאַלגט און „געלייענט“ מיט גאַר אַ באַזונדערן חשק אינמיטן דערינען, אויפהויבנדיק די אויגן פון דער גמרא, און וועלנדיק זען וואָס פאַר אַ רושם איך האָב געמאַכט מיט מײן חריפות אויף מײן גרויסן ברודער, האָב איך דערזען אים פשוט שלאַפנדיק. די מעשה האָט מיך שטאַרק פאַר־דראַסן. מײן רבי'ן האָט עס, הפנים, נאָך מער פאַרדראַסן. ווען מײן ברודער, מיט דער אײנטרעטנדיקער שטילקײט, האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט ער זיך, מורמלענדיק, אַנטשולדיקט: „די גאַנצע נאַכט אָן אויג ניט צוגע־

מאכט . . . אבער גוט, גוט, שאול'קע". — און ער האָט מיך געהייסן גיין אַהיים.

דאָס איז געווען איין פּאַסירונג, אין וועלכער דער ברודער האָט אַרויס-געוויזן צו מיר אַ ברעקל „אינטערעס". מיט עטלעכע וואָכן שפעטער איז ער געקומען צו אונדז און זיך גע'סוד'עט פאַר אַ וויילע מיט'ן טאַטן. פּונ-דערווייטנס האָב איך געהערט זיי דערמאָנען מיין נאָמען. אזוי ווי איך בין געווען גאַנץ ברוגז'לעך אויף אים פאַר זיין שיינעם פאַרהערן מיד, בין איך געבליבן אויף מיין פּלאַץ ביים טיש, פאַרטיפּט אין מיין לערנען. באַלד אַבער האָט דער טאַטע זיך צו מיר געווענדט, פּרעגנדיק ביי מיר, צי וואָלט איך ניט געוואָלט אַריינגיין אין גימנאַזיע.

איך מוז דאָ דערקלערן, אז צו יענער צייט, ווען די השכלה פּעריאָדע איז געווען אין איר פּולן בליען, און ווען די רעפּאַרמען פּון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן האָבן אַהויסגערופּן די שענסטע און גרעסטע האַפּנונגען ביי אַלע אידן, איז אַפילו די תּלמוד תּורה, אויסגעהאַלטן פּון די גבירים און זאָנסט באַלעבאַטים פּון שטאַט, ניט געשאַנעוועט געבליבן פּון דער כּוואַליע פּון אַלגעמיינער און וועלטלעכער בילדונג.

דערפאַר פּלעגט יעדן טאַג אויף אַ שעה, אין די העכערע קלאַסן, קומען צו אונדז אַ לערער און לערנען מיט אונדז רוסיש, אַריפּמעטיק און אויך אַביסל געאָגראַפיע; און, ווי אויף להכּעיס, האָב איך זיך אויך אין די לימודים אויסגעצייכנט.

דער דאָזיקער לערער האָט זיך אויך געקענט מיט מיין עלטערן ברודער, און ער האָט עס אים אויפּמערקזאַם געמאַכט אויף מיר און אים געזאָגט, אז עס וואָלט געווען אַ גרויסער שאַד, ווען מען זאָל מיך לאַזן בלייבן אין דער תּלמוד-תּורה און פאַרבריינגען מיין צייט אָן אַ שום תּכלית.

און מיט אַט דער שליחות איז דאָס געקומען מיין ברודער צום טאַטן. איך האָב אַבער אין דעם מאָמענט גאָר ניט געוואָלט הערן וועגן דעם. מיין גאַנץ טראַכטן איז דאָן געווען, ווי צו ווערן אַ „גדול בישראל", און מיטאַמאַל: נאָ דיר גאָר גימנאַזיע און ווער אַ גוי! איך האָב דערקלערט, אז איך וועל דאָס קיינמאַל ניט טאָן.

„אז ניט, איז ניט" — האָט מיין ברודער דערקלערט, און איז אַוועק, אזוי ווי ער וואָלט געוואָלט זאָגן: „איך האָב מיין פּליכט געטאָן". אַבער, אזוי ווי מעשה שטן, האָט מיך דער פאַרשלאַג פּון מיין בחאָדער שטאַרק אויפּגעטרייסלט, און גאָר באַלד האָב איך מיט אַ באַזונדערן חשק זיך גע-נומען צו די וועלטלעכע לימודים, און אַלץ ווייניקער און ווייניקער זיך אַפּ-געגעבן מיט דער גמרא. דער רבי מיינער, דער ראש-הישיבה, האָט דאָס אַבער באַלד באַמערקט, און, אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, האָט ער מיר געזאָגט, אז איך דאַרף גאָר ניט קומען הערן זיין שיעור.

און איך האָב אים געהאַלטן ביים וואָרט. איך בין געקומען אַהיים און דערקלערט דעם טאַטן, אַז איך דאַרף ניט מער דעם רבי'ן; איך וועל אַליין לערנען אין שול.

אַבער, אַך, פון דעם לערנען אין שול איז גאַרנישט געוואָרן. איך האָב באַלד אָנגעהויבן גיין אין ביבליאָטעק, האָב אָנגעהויבן שלינגען אַלץ וואָס מיר איז נאָר געקומען צו דער האַנט, ביז איך האָב אָן דער גמרא, מיט מיינ גרויסער אַמביציע צו ווערן אַ גאון, אינגאַנצן פאַרגעסן.

וואָס עס האָט נאָכדעם פאַסירט — וועט דערציילט ווערן שפעטער. לאַמיר אָבער דאָ פאַרענדיקן די זייער קורצע שילדערונג פון מיינ עלטערן ברודער, יעקב צבי יאַנאווסקי. ווען איך בין שוין געווען אויף קוואַרטיר ביי פרעמדע, (ווי דאָס איז שוין פון מיר אויבן בקיצור דערמאָנט גע- וואָרן). איז ער איין אַוונט געקומען צו מיר און, פאַרבריינגענדיק ביז'ן גרויען טאַג, האָט ער מיר דערציילט זיין גאַנץ טראַגישע לעבנס-געשיכטע, וועלכע איז, אין קורצן, ווי פּאַלגט:

חתונה האָט ער געהאַט, ווען ער איז געווען נאָך גאַר אַ אינגל פון אַ יאָר זעכצן. זיין פרוי, אַ קראַנקע צרה, האָט ער קיינמאַל ביז נאָך דער חתונה ניט געזען, און ער האָט איר פיינט געקראַגן פון דעם ערשטן טאַג פון זייער צוואַמענלעכן. גט'ן זיך מיט איר האָט דער טאַטע ניט געלאָזט. איז ער אַוועק לערנען אין פאַרשיידענע ישיבות, און דאַרט האָט ער זיך באַקענט מיט די נייסטע שטרעמונגען פון יענער צייט. זיין טרוים וועגן רבנות, אויף וואָס ער האָט געהאַט סמיכות פון די גרעסטע רבנים, האָט ער שוין מער ניט געקאַנט אָנהאַלטן, אָבער אינגאַנצן אַרויסרייסן זיך פון דער קאַלייע האָט ער שוין אויך ניט געקאַנט. ער האָט שוין דאָן געהאַט צוויי קינדער. האָט ער אַ סך אויסגעפרובירט; ער איז געוואָרן אַ לערער, גע- פרובירט שוין אויך ווערן אַ סוחר, אָבער קיין זאַך איז אים ניט געווען צום האַרצן. און אַט אַזוי האַלט ער אין איין שלעפּן דעם שווערן יאָך פון לעבן. אין יענער נאַכט האָט ער אויך מיר מיטגעטיילט, אַז ער קען זייער גוט דייטש; אַז ער האָט אין זיין הויז אַ גאַנץ היפשע ביבליאָטעק פון דייטשע ביכער; און אַז אויב איך וויל קאָן איך זיך מיט איר באַנוצן, און אַז ער איז גרייט זאָגאַר מיר צוצוהעלפּן אין אַנפאַנג, ווען איך וועל געפינען שווער- קייטן אין אָנהויב.

עס איז איבעריק צו זאָגן, אַז איך האָב מיט פאַרגעניגן אָנגענומען זיין פאַרשלאַג. אין זיין ביבליאָטעק האָב איך געפונען אַלע ווערק פון לעסינג, שילער, געטהע, היינע און בערנע, וועמען איך האָב אין אַ גאַר קורצער צייט, מיט מיינ ברודער'ס הילף, געלייענט זייער לייכט און מיט גרויס ליבע און לוסט. אַ גאַר באַזונדערן איינדרוק האָבן אויף מיר געמאַכט די שריפטן פון לודוויג בערנע. און איך גלויב, אַז ל. בערנע'ס «בריוו פון פאַריז» האָבן געהאַט אַן אַנטשיידנדיקע ווירקונג אויף מיינ לעבן. זיי האָבן ממש

אנגעצונדן מיין האַרץ. דורך זיי בין איך געוואָרן אַ האַסער פֿון דעספּאַטיוס און אַ טרייער, לעבנסלאַנגער אַפּאַסטאַל פֿון דעם פֿרייהייטס־אידעאַל.

5. ווער שיער ניט באַגראַבן לעבעדיגערהייט

איך בין אַביסל פּאַרלאַפֿן אין מיין לעבנס־געשיכטע, מוז איך זיך דערפֿאַר אומקערן צוריק און דערציילן עטוואָס גאָר טשיקאוועס, וואָס וועט, גלויב איך, די לעזער אינטערעסירן אַלס גאַנץ אינטערעסאַנטע פּאַסירונג אין דעם אידישן לעבן פֿון יענער צייט, און וואָס וועט וואַרפֿן אַ געוויסן ליכט אויף מיין פעסטן גלויבן אין די שפּעטערע יאָרן פֿון מיין לעבן, אַז איך האָב אַ געוויסע מיסיע אויסצופֿירן אין מיין לעבן.

אודאי ווייס איך איצט, אַז עס איז געווען ניט מער ווי אַ ווילדע איינ־ריידענעש; אָבער גראַד די דאָזיקע איינריידענעש האָט געהאַט אַ שטאַרקע ווירקונג אויף דער פּאַרמירונג פֿון מיין ווייטערדיקן לעבן. איך וויל אָבער דאָ דערקלערן, אַז דאָס — וואָס איך גיי דאָ אייך דערציילן — איז ניט וואָס איך געדענק אַליין און וואָס איך ווייס פֿון מיין אייגענער דערפֿאַרונג. איך גיב דאָ איבער בלויז וואָס איך האָב געהערט פֿון מיין מאַמען און פֿון די אַנדערע מיטגלידער פֿון אונדזער משפּחה.

איך בין אַלט געווען אַ יאָר אַכט, ווען איך בין שטאַרק קראַנק געוואָרן. לויט מיין מאַמע פּלעגט דערציילן האָבן דאָן זיך צוגעטשעפעט צו מיר אַלער־ליי קראַנקהייטן, פֿון וועלכע אַ אידיש־קינד קאָן נאָר באַפֿאַלן ווערן; סקאַרלאַ־טיך, קאָנוואַלסיעס, מאַרד־אַנצינדונג א.א.וו. צי דאָס איז טאַקע אַזוי געווען, ווייס איך ניט; נאָר אַזוי פּלעגט מיין מאַמע דערציילן. בקיצור, איך בין געווען אַ חולה מסוכן, און קיינער האָט שוין ניט גערעכנט, אַז איך זאָל איבערלעבן אַט די אַלע קראַנקהייטן.

עס איז געווען ערב־שבוּעית אינדערפֿרי, ווען איך האָב דערפּילט די ערגסטע דערוואַרטונגען — גענומען און געשטאַרבן. . . איז כּדי איך זאָל ניט דאַרפֿן בלייבן ליגן אַ טויטער איבער יום־טוב אין שטוב, האָט מען שנעל געלאָזט וויסן חברה קדישאַ. דערווייל האָט מען מיך אַראַפּגענומען פֿון בעט אויף דער ערד, ווי דער מנהג איז, און מען האָט צווישן גרויסע יללות געוואַרט אויף דער חברה באַגרעבער.

אין מיט־דרינען איז אַריינגעקומען דאָקטאָר דובראַווסקי, אַ פּאַליאַק, נאָך וועמען מען האָט געשיקט ווען איך האָב נאָך געזשיפעט.

זיין ערשטער „אימפּולס“ — אַזוי פּלעגט די מאַמע דערציילן (כאָטש איך גלויב ניט, אַז דער וואַרט „אימפּולס“ איז געווען אין איר שפּראַך־שאַץ) — איז געווען זיך אַרויסצורוקן שטילערהייט. באַלד אָבער האָט ער זיך אַפּגעשטעלט און געפרעגט: ווען בין איך געשטאַרבן, און פֿון וואַנען ווייסט די מאַמע אַז איך בין געשטאַרבן? די מאַמע האָט אים מיט טרערן

דערקלערט, אַז זי האָט געטאָן אַלץ מיך אָפּצומינטערן; אַז זי האָט מיך געריסן פאַר דער נאַז, צוגעלייגט אַ פעדער צו דער נאַז — טאָמער זשיפע איך נאָך — אָבער עס האָט גאַרנישט געהאַלפּן. איך בין טויט.

דר. דובראַווסקי אָבער האָט זיך איינגעשפּאַרט, ניט אַנדערש ער וויל מיך זען; אַין ניט אַנדערש. ער וויל אַז מען זאָל מיך צוריק אַרויפלייגן אויף דער בעט. אַז ניט — לאָזט ער ניט באַגראַבן. וואָס אַ פּאַליאַק קאַן איינפאַלן! אָבער פּאַלגן אים האָט מען געמוזט. מען האָט מיך צוריק אַרויפגעלייגט אויף דער בעט, און ער האָט גענומען מיך באַטראַכטן. באַ-שיינפערלעך בין איך געווען טויט ווי אַלע טויטע; אָבער דאָקטאָר דוב-ראַווסקי גיט זיך ניט אונטער. ער כאַפט אַרויס אַ „לאַנצעט“ — אַזאַ קליין מעסערל, פּלעגט מיין מאַמע דערציילן — און מאַכט אין מיין אויסגעדאַרט הענטל צוויי לעכער — לאָזט מיך צו דער אַדער. און אַ! וואַונדער איבער וואַונדער! עס געדויערט בלויז אַ רגע און איך הויב־אָן אַטעמען; צוערשט גאַנץ שוואַך, נאָכדעם אַלץ שטאַרקער, און דאָקטאָר דובראַווסקי שרייט אויס מיט נצחון:

„דער אינגל לעבט, און וועט נאָך לאַנג לעבן!“

וואָס עס האָט זיך דעמאָלט געמוזט אָפּטאָן אין שטוב, דאָס לאָז איך איבער צו דער פּאַרשטעלונגס־קראַפט פון די לעזער; אָבער וואָס פאַר אַן איינדרוק דאָס האָט געמאַכט אויף מיר, ווען די מאַמע האָט דאָס מיר דער-ציילט, און ווען זי האָט אויסגעבאַקן ספּעציעלע שבועות־קיכלעך פאַר מיר, וועלכע איך האָב ניט געקאַנט עסן אין דער ריכטיקער צייט ווי אַלע אידן, דאָס איז ווירקלעך שווער פאַר מיר איבערצוגעבן אין ווערטער.

מיין לעבנבלייבן, מיין ניט באַגראַבן ווערן לעבעדיקערהייט, איז פון אַלעמען באַטראַכט געוואָרן ווי אַ נס. דאָקטאָר דובראַווסקי'ן האָט מען באַטראַכט ווי אַ ספּעציעלן שליח פון גאָט. „ווער ווייסט“ — פּלעגט מיין מאַמע זאָגן — „אפּשר האָט זיך אַ מלאַך פאַרשטעלט פאַר דאָקטאָר דוב-ראַווסקי'ן. ווארים וואו און ווען איז עס געהערט געוואָרן, אַז אַ גוי'אישער דאָקטאָר זאָל זיך אַזוי איינשטעלן פאַר'ן לעבן פון אַ אידיש־קינד? ניט אַנדערש, עס איז אַ נס מן השמים.“

און איך האָב איר געגלויבט מיט מיין גאַנצן האַרצן. עס האָט מיר באמת געשמייכלט, אַז צוליב מיר אַליין זאָל גאָט זיך מטריח זיין, אַראַפֿ-שיקן אַ מלאַך פון הימל, און מיך ראַטעווען פון אַזאַ שרעקלעכן טויט, פון באַגראַבן ווערן לעבעדיקערהייט.

און אַז גאָט האָט עס געטאָן, מסתמא ווייס ער וואָס ער טוט; מסתמא וויל ער אַז איך זאָל עפעס גרויסעס אַייפּטאָן פאַר אים אויף דער ערד. און איר קאַנט זיך קוים פאַרשטעלן מיט וואָס פאַר אַ התמדה איך האָב זיך גענומען לערנען זיין הייליקע תורה נאָכדעם ווי איך בין געזונט־

געוואָרן, און ווי פרום איך בין דעמאלט געווען פאר עטלעכע מאָנאַטן נאָכאַ-
נאַנד, ניט אויסלאַזנדיק קיין איינציקע מצוה.

איך געדענק, אַז דעם קומענדיקן יום־כיפור, וויפיל די מאַמע האָט זיך
ביי מיר ניט געבעטן אַז איך זאָל עפעס עסן, האָב איך דאָך זיך איינגעשפּאַרט
און דוקא געפאַסט צוגלייך מיט אַלעמען.

אגב, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איז דאָס געווען דער איינציקער
תענית, וואָס איך האָב געפאַסט ניט־געצוואונגענערהייט . . .

לאַמיר אָבער דאָ נאָכאַמאָל ווידערהאַלן, אַז אַפילו אין די שפּעטערע
יאָרן האָט די דאָזיקע פּאַסירונג ניט פאַרפעלט צו האָבן איר ווירקונג אויף
מיר.

„מעגלעך“ — האָב איך געטראַכט — „אַז מיין גוטע מאַמע האָט
אַביסל פאַרפּוצט די געשיכטע פון מיין ווערן פון טויט לעבעדיק; אָבער די
סימנים פון די צוויי לעכער אין מיין אַרם זיינען נאָך ביז היינטיקן טאָג
דאָ“ — און דאָס האָט מיך געמוזט מאַכן גלויבן, אַז עפעס אמת איז פאַרט
דאָ אין דער גאַנצער וואונדערלעכער געשיכטע. און גאַר אַפט, אין מאַ-
מענטן פון ביטערער פאַרצווייפלונג, וועלכע זיינען גאַר אַפט פאַרגעקומען
אין מיין לעבן, און ווען איך האָב געמיינט אַז אַלצדינג איז שוין געענדיקט,
פלעגט מיר אימער קומען אויפ'ן זינען אַט די דאָזיקע לעגענדע, און מיין
האַרץ פלעגט אַנגעפילט ווערן מיט נייעם, פרישן מוט צום ווייטערן לעבנס-
קאַמף.

6. איך גרייט זיך צו גימנאַזיע

וואָס עס וואָלט פון מיר געוואָרן ווען מיין עלטערער ברודער קומט
ניט מיט זיין פאַרשלאַג צו מיין פאַטער, אַז איך זאָל פאַרלאָזן די גמרא פאַר
דער גימנאַזיע, וועגן דעם לאַזט זיך ספּעקולירן. איך קאָן אויך ניט זאָגן,
צי עס וואָלט מיר געגאַנגען בעסער אָדער ערגער אין מיין לעבן. מיר דוכט
זיך, אָבער, אַז אַפילו ווען מיין ברודער קומט ניט מיט זיין פאַרשלאַג, און
וואַרפט ניט אַריין אין מיין האַרצן דעם צווייפל, צי מיין גאַנצער לערנען
האַט עפעס אַ זין און אַ תכלית, וואָלט איך פריער אָדער שפּעטער אַליין
געמוזט קומען צו דעם.

פאַרגעסט ניט, עס איז דאָן געווען די צייט פון השכלה, די צייט ווען
די אידן האָבן פריי אויפגעאַטעמט, און עס האָט זיך זיי אַפּגעדוכט, אַז עס
קומט אַ סוף צו זייער אַלטן גלות־לעבן. עס איז געווען די צייט, ווען די
פרימסטע אידן האָבן אויפגעהערט זיך שרעקן פאַר דער וועלטלעכער בילד-
דונג; ווען אַ רוסיש ביכל איז ניט מער שוין באַטראַכט געוואָרן פאַר אַ
טריף־פּסול; און ווען גאַנץ חשוב'ע און פרומע אידן האָבן געשיקט זייערע
קינדער אין אַלערליי שולן פאַר וועלטלעכער בילדונג, און מען האָט שוין ניט
מער געטיילט אויף זיי מיט די פינגער.

אחוץ דעם איז גלויבן געווען איינער פון די שוואכסטע פונקטן אין מיין גלויבן אין גאט. זינט איך בין געקומען צו מיין באוואוסטזיין, געדענק איך, פלעג איך די מענטשן ארום מיר פארמאטערן מיט אלערליי פראגן. איך האב שטענדיק נאָר געוואָלט פאַרשטיין, ניט גלויבן. מיינע ראַבייאַים פלעגן האָבן פיל צו דערציילן וועגן מיינע „ווילדע קשיות“, און דערפאַר פלעגט מען מיך האַלטן פאַר אַביסל ניט ביים זינען. „שאל דער משוגע־נער“ פלעגט זיין מיין צונאָמען אין אונדזער געסל, וואו איך האָב זיך אויפגעהאַדערט, סיי צווישן מיינע חברים און סיי צווישן די דערוואַקסענע. ווען איך האָב געשטיפט, איז עס געווען געשטיפט אין פילן זין פון וואָרט; אַדער, ווען איך פלעג זיך פאַרטראַכטן, האָב איך קיינעם ניט געזען און ניט געפילט אַרום זיך.

די פראַגע וועגן גאָט האָט מיך אָנגעהויבן פייניקן, ווען איך בין נאָך געווען גאָר יונג. דאָס וואָס איז פאַר אַלעמען געווען אַזוי קלאַר און פאַר־שטענדלעך, איז פאַר מיר געווען אַ טיפער סוד. און ווען נאָר איך פלעג טרעפן אימיצן וועגן וועמען איך האָב געמיינט אַז ער וועט מיר קאָנען דער־קלערן דעם סוד, פלעג איך צו אים צושטיין, אַז ער זאָל מיר ענטפערן. איז דאָס ניט געווען פאַר זיי דער שטאַרקסטער סימן, אַז עפעס מוז זיין דער מער מיט מיר?

און אַחוץ דעם בין איך געווען עפעס אַ מאַדנער אינגל. גאַנץ אַנדערש ווי די אַנדערע קינדער פון געסל, וועלכע האָבן מורא געהאַט פאַר אַ הונט ווי פאַר פייער, האָב איך זיך דוקא ממש פאַרליבט אין דעם הונט פון אונדזער שכן, דעם גוי. איך פלעג אַרויסגנבֿענען חלה פון שטוב, כדי צו קאָרמענען דעם הונט, און איך בין געווען גאָר גליקלעך, ווען דער הונט האָט זיך צו מיר אַזוי אַזגעבונדן, אַז ווי נאָר איך פלעג אַרויס פון שטוב פלעגט ער גלייך אַרויסלויפן פון טויער און מיר נאָכגיין. האָט דאָס אויס־געקוקט גאָר מאַדנע אין זייערע אויגן; אַ אידיש אינגל מיט אַ הונט! און עס איז געבליבן, אַז איך בין עפעס ניט מיט אַלעמען.

דערפאַר איז מיין פאַרלאַנג אַריינצוטערען אין דער גימנאַזיע געווען אויך אַנדערש ווי ביי פיל אידישע קינדער פון יענער צייט. בעת די מערסטע פון זיי האָבן, אונטער דעם איינפלוס פון זייערע עלטערן, געטראַכט וועגן אַ תכלית, און אַנדערע האָבן געטראַכט וועגן די מונדירן מיט די מעשענע קנעפ, האָב איך געהאַט גאָר אַן אַנדער זאָך אין זינען. מיר האָט זיך אויס־געדוכט, אַז דאָרט, אין דער רעאַל־שול, אין די וויסנשאַפטן וואָס מען לערנט דאָרט, וועל איך ענדלעך אויסגעפינען דעם סוד פון אַלע סודות; אַז דאָרט וועל איך געפינען אַן ענטפער אויף די אַלע פראַגן און ספיקות, וועלכע האָבן געמאַטערט מיין קליינעם מוח.

און איך האָב זיך גענומען ערנסט גרייטן צו דער גימנאַזיע, דורך מיין פלימעניק, מיין ברודער'ס זון, וועלכער איז שוין מיט אַ

פאר יאר פריער אריין אין דער רעאלישולע, ווי אויך דורך זיינע חברים, מיט וועלכע ער האט מיר באקאנט געמאכט, איז מיין באגייסטערונג פאר דער גימנאזיע שטארק אפגעקילט געווארן.

זיי האבן מיר דערציילט פון דער אייזערנער דיסציפלין, צו וועלכער זיי ווערן אונטערווארפן; פון דער אומזיסטער און זינלאזער צייט-פארשוועב-דונג אויף אלערליי צערעמאניעס, — און מיין פארלאנג איז שטארק אפגע-קילט געווארן צו דעם וויסנשאפט-טעמפל, פון וועלכן איך האב צוערשט געטרוימט.

אחוץ דעם זיינען צוגעקומען נאך צוויי אנדערע סיבות, וועלכע האבן מיר געשטערט אין דער אויספירונג פון מיין אריגינעלן באשלוס: דורך דער באקאנטשאפט מיט פיל שילער פון די העכערע קלאסן, פון וועמען איך האב דערווארט צו לערנען גאר א סך, האב איך אויסגעפונען, אז די מערסטע פון זיי ווייסן נאך ווייניקער ווי איך, ווייל איך האב אין דער צייט שוין פיל געלייענט, בעת זיי האבן זיך באנוגנט מיט די לערנ-ביכלעך און מיט זייערע קאזיאנע אויפגאבן, וואס זיי האבן געהאט צו דערפילן.

דער פאקט איז, אז גאר באַלד בין איך גאר געווארן זייער לערער. פאסירט האט דאס אויף פאָלגענדן אופן: איינמאָל זאָגט צו מיר אַ געוויסער „אוטשעניק“, אַ תלמיד פון דריטן קלאַס מיט'ן נאָמען שאַר, אַז ער פּוילט זיך זייער אַנצושרייבן אַ געוויסע „סאָטשיניעניע“ און פרעגט, צי וועל איך ניט זיין אַזוי גוט צו טאָן עס פאַר אים?

איך האב אים אויפּמערקזאַם געמאַכט, אַז דאָס איבערשרייבן וועט אים נעמען פונקט אַזויפיל צייט, און זיין ענטפער איז געווען, אַז דאָס איבער-שרייבן איז דאָך פיל לייכטער ווי אַליין צו מאַטערן דעם מוח.

איך האב דערפון פארשטאַנען, אַז מיין חבר ווייס נעבעך ניט, וואָס מען שרייבט. איך האב זיין פארלאנג דערפילט, און ער האט געקראָגן, צום ערשטן מאל, אַ 4 מיט אַ פלוס פאַר זיין „סאָטשיניעניע“, און גאר אינגיכן בין איך באקאנט געווארן אַלס „סאָטשיניעניע-שרייבער“. אָבער איך האב דאָס שוין מער ניט געטאָן אומזיסט, נאָר געקראָגן באַצאָלט דערפאַר. ווער עס האט מיר געגעבן צוויי רובל, און ווער מער. און אַט אַזוי בין איך ביסלעכ-ווייני געווארן אַ געלט-פאַרדינער. איך ווייס ניט ווי אַזוי, אָבער דער זיי-טיקער עולם האט זיך דערפון דערוואוסט, און, ווען איך בין נאָך געווען גאַנץ יונג, האב איך שוין געגעבן פּריוואַט לעקציעס, און מיין רעפּוטאַציע אַלס לערער האט געהאַלטן אין איין וואַקסן.

דאָס האט נאָך מער פאַראַרזאַכט, אַז איך זאָל האבן וועגן זיך אַ שטאַרק איבערגעטריבענע מיינונג, און עס איז מיר געווען צווייטער דער געדאַנק זיך צו אונטערוואַרפן דעם דעספּאָטיזם און די קאַפּריזן פון אַלערליי לערער, אינספּעקטאָרן און דירעקטאָרן, א. א. וו.

איך האב געטראַכט, אַז דאָס ביסעלע חכמה, וואָס איך קאָן דאַרט

קריגן, קאָן איד לערנען אָן זיי, און אַנשטאַט דאָרט צו פאַרבריינגען גאַנצע דריי יאָר, ווייל איד האָב גערעכנט אַריינצוטערעטן אין פּערטן קלאַס, קאָן איד עס אַליין דורכמאַכן אין דעם משך פון אַ פּיל קירצערער צייט, און דאָן אָפּגעבן גלייך עקזאַמען אויף „אַטעסטאַט זרעלאַסטי“ און ניט דאָרפן צוליב דעם אויפגעבן מיין פּרייהייט, וואָס איד האָב געהאַלטן אַזוי טייער פון מיין סאַמע קינדהייט אָן.

און זאָל עס דער לעזער ניט באַטראַכטן פאַר זעלבסט־באַרימעריי. דער פאַקט איז, אַז איד האָב גאַנץ אַליין געלערנט די מערסטע לימודים פון דער רעאַלישול, און אַזוי גוט, אַז איד האָב געהאַלטן פּיל שילער מיט זייערע לעסאָנס אינדערהיים. און איד גלויב ביז היינטיקן טאָג, אַז זיי האָבן פון מיר פּיל מער געלערנט, ווי פון זייערע לערער אין דער גימנאַזיע.

די צווייטע סיבה פון בלייבן דרויסן איז געווען גאָר אַ מאַדנע: מיין טאַטע, פאַרשטייט זיך, האָט ניט פאַרגעסן מיך מל צו זיין, מאַכן מיך. הייסט עס, פאַר איינעם פון די בני ברית, גאָר ניט אָנפרעגנדיק ביי מיר, צי איד וויל געהערן צו דער באַרימטער „אַלטער סאַסייעטי“ אָדער ניט. ער האָט אָבער פאַרגעסן צו לאָזן וויסן וועגן מיין געבורט דעם קאַזיאַנעס ראַבינער; און אַט אַזוי האָב איד ניט געקאַנט קריגן די נויטיקע פאַפּירן. עס וואַלט נאָך ניט געווען אַזוי שלעכט, ווען מיין פאַטער וואַלט געווען אַ פּינסקער פון געבורט. איז ער דאָס אָבער ניט געווען. דערפאַר האָב איד זיך אויך געדאַרפט צושרייבן צו זיין שטעטל, און דאָס איז געווען ניט אַזוי לייכט, כאַטש מיין עלטערער ברודער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז ער וועט זיך נעמען די מי און זען קריגן פאַר מיר די אַלע נויטיקע פאַפּירן.

און וואַלט איד אַליין געהאַט גרויס חשק אַריינצוטערעטן אין גימנאַזיע, וואַלט איד אים שוין ניט אָפּגעלאָזן און געמאַכט אים האַלטן וואָרט, אָדער איד וואַלט דאָס אפּשר אַליין געקאַנט אויספירן. אָבער, ווי געזאָגט, האָט די גימנאַזיע, מיט אַלע אירע לימודים, פאַר מיר פאַרלוירן איר גאַנצן חן, און מיר האָט די גאַנצע מעשה גאָר ניט געאַרט, אַבי איד האָב געקאַנט זיין פּריי און אומאַפהענגיק, דורך מיין פּראַפעסיע אַלס לערער, און האָב געקאַנט אָפּגעבן די איבעריגע פּרייע צייט צום לייענען, אַזוי אַז אין די קרייזן פון דער דעמאָלסדיקער יוגנט בין איד באַטראַכט געוואָרן אַלס איי־נער פון די וואָס האָבן זיך גאָר פּיל אָנגעלייענט.

און געלייענט האָב איד אַלץ, וואָס איז נאָר געווען באַקאַנט אַלס ווערטפּול. אַזוי האָב איד איבערגעלייענט אַלע ווערק פֿון טורגעניעו, פון גאַנאַל, פון טאָלסטאָי, פֿון גאַנטשאַראָוו, פון פּיסעמסקי, פון דאָסטאָיעווסקי, און נאָך און נאָך.

פון די רוסישע קריטיקער האָב איד איבערגעלייענט אַלץ וואָס איד האָב געקאַנט קריגן פון פּיסאַרעו, פון דאַבראַליובאַוו, פון בעלינסקי, פון זאַיצעו, און כמעט אַלע רוסישע זשורנאַלן, ווי „סלאָוואַ“, „דיעלאַ“ א.א.וו.

פארשטייט זיך, אַז איך האָב אויך ניט אויסגעלאָזן די גרויסע רוסישע פּאָעטן פּון יענער צייט, ווי פּושקין, לערמאַנטאָוו, נעקראָסאָוו, נאַדסאָן, און נאָך און נאָך. מיין ליבלינג צווישן די פּאָעטן איז געווען נעקראָסאָוו. מיין גרויס אָנגעלייענטקייט האָט צו מיר צוגעצויגן גאָר פּיל מענטשן, און צווישן זיי זיינען אויך געווען פּיל, וואָס זיינען געווען באַדייטנד עלטער ווי איד. איינער פּון מיינע גרויסע באַוואַנדערער איז געווען זאַגאַר אַ גלח, וועלכער האָט ערשט ניט לאָנג צוריק פּאַרלאָזן די "בורסע". איך געדענק שוין ניט מער, וואו און ווען איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן; אָבער דער יונגערמאַן פּלעגט פשוט שלינגען מיינע ווערטער. ער איז שפּעטער — ווי איך האָב זיך דערוואוסט — געוואָרן איינער פּון די פּייער־דיקסטע פּראָפּאַגאַנדיסטן פּון פּרייהייט. זיין שיקאַל, ווי אַזוי ער האָט געענדיקט, איז מיר געבליבן אומבאַקאַנט.

און איך קאָן בלויז ספּעקולירן וועגן דעם ווי עס וואָלט זיך געפורמט מיין ווייטערדיקער לעבן, ווען איך וואָלט פּאַרבליבן אין פּינסק, וואו איך האָב געהאַט אַזויפּיל פּריינד און באַוואַנדערער. אָבער עס האָט פּאַסירט עטוואָס, וואָס האָט מיך באַלד געצוואונגען צו פּאַרלאָזן פּינסק. די געשיכטע האָט צו יענער צייט שטאַרק אויפגערודערט דאָס שטעטל, און איך גלויב, אַז עס וועט ניט זיין אומאינטערעסאַנט איר צו דערציילן דאָ אין קורצן. אגב, וועט עס אפשר וואָרפן אַביסל ליכט אויף די גאַנץ באַזונדערע פּאַר־העלטענעשן פּון עלטערן און קינדער פּון יענער צייט.

7. מיין ערשטע ליבע

צווישן די שילער, וועמען איך האָב געגעבן אוראַקן, זיינען אויך געווען אייניקע יונגע מיידלעך. איינע פּון זיי האָט זיך אויסגעצייכנט מיט איר לעבעוודיגקייט, רי־רעוודיגקייט, מיט איר געזונטן מוטער־וויץ, מיט איר אייביקער מונטערקייט, און זי האָט געמאַכט אַ טיפּן איינדרוק אויף מיין יונג האַרץ.

איצט ווייס איך, אַז שטאַרק פּאַרליבט אין איר בין איך ניט געווען. דאָס איז געווען, וואָס מען רופּט, "קאַל־ליבע"; אָבער דעמאָלט האָב איך געגלויבט, אַז איך האָב איר באמת ליב. זי צו מיר האָט, גלויב איך, געפּילט דאָס אייגענע, און מיר האָבן זיך געשוואָרן "אייביקע ליבע".

איר פּאַטער, אַ באַלעבאַטעשער איד, כאַטש גאָר ניט קיין פּאַנאַטישער איד, האָט געהאַט אין זינען איר חתונה־מאַכן מיט אַ יונגמאַן פּון זיין אייגענער משפּחה — עפּעס אַ צווייטער קאַזין. ביז איך בין געקומען אויף דער סצענע, איז דאָס מיידל ניט געווען קעגן איר פּאַטער'ס פּלענער; אָבער באַלד האָט זי פּון דעם יונגמאַן ניט געוואָלט הערן און זען. דער יונגערמאַן, שוין כמעט איר חתן, האָט דאָס באַלד דערציילט איר

פאטער, און אנגעוויזן אויף מיר אלס די סיבה פון דער איבערקערעניש פון אירע געפילן בנוגע אים.

און טאקע דעמזעלכן טאג האט איר פאטער געוויזן מיר די טיר, סטראשענדיק, אז ער וועט זען אז מען זאל מיך פון שטאט ארויסטרייבן, אויב איך וועל גאר מאכן דעם מינדסטן פארווך צו טרעפן זיך מיט זיין טאכטער.

די סטראשונקעס האבן אבער קנאפ וואס געוויקט. מיר פלעגן זיך דאך טרעפן כמעט יעדן טאג אין פארשיידענע פלעצער, א דאנק דער הילף פון מיינע און אירע חברים און חבר'טעס, פאר וועמען דאס איז געווען א העכסט-שפאגענדיקער ראמאן, און וועלכע האבן עס געהאלטן פאר א מצוה צו שטערן דעם אידן אין דער אויספירונג פון זיינע "פינצטערע" פלענער.

באלד אבער האט זיך איר פאטער דאך דערוואוסט אז מיר טרעפן זיך, האט ער זיין טאכטער פארשפארט אין א צימער, לאזנדיק איר בוכ-שטעבלעך אין איין העמד, אזוי אז ער זאל זיין זיכער, אז זי וועט אין ערגעץ ניט קאנען זיך ווייזן. און מיך האט ער פארמסר'ט פאר דער פאליציי, אז איך בין גאר א געפערלעכער יונגערמאן, פון וועלכן פינסק מוז וואס גיכער פטור ווערן, כדי איך זאל ניט פארפירן די גאנצע פינסקער יוגנט.

איין פרימארגן האב איך געקראגן פון פאליצמייסטער א "פאוועסטקע", זיך צו מעלדן צו אים. און אז דער פאליצמייסטער לאדט-איין, מוז מען גיין. פארשטעלנדיק זיך פאר אים דורך זיין "פאוועסטקע", האט ער גאר אן פיל איבעריקע רייד, מיט א שטרענגן טאן, מיך באפוילן צו פארלאזן פינסק. — "פארוואס?" — האב איך זיך איינגעשטעלט פרעגן. "אזוי וויל איך" — איז געווען זיין ענטפער. — "און אויב דו וועסט עס ניט טאן מיט גוטן, וועסטו ערגער מאכן".

דער פאליצמייסטער פון יענער צייט, אין א קליינער שטאט, איז גע-ווען פראקטיש דער צאר פון דער שטאט. האב איך דעריבער געהאלטן פאר גויטיק צו בעטן אים, ער זאל מיך אויסהערן, ווייל איך האב דאך גע-וואוסט פאר וועלכער זינד ער טרייבט מיך ארויס פון דער שטאט, אין וועלכער איך בין געבוירן געווארן — און אין זיין גרויס גענאד האט ער איינגעווייליגט מיך אויסצוהערן. דער גוי האט זיך געקייקלט פון געלעכטער, ווען איך האב אים דערציילט די געשיכטע אויף מיין שטייגער, שילדערנדיק פאר אים דעם יונגמאן, וואס איר צעדרייטער, דעספאטישער פאטער האט פאר איר באשטימט.

אבער אויף זיין פסקדין איז ער באשטאנען. ניט אנדערש, איך מוז פארלאזן פינסק.

איך האב איינגעווענדט, אז איך קאן פינסק ניט פארלאזן, ווייל, כאטש פון געבורט א פינסקער, בין איך אבער פארט ניט קיין פינסקער; איך האב ניט קיין פאספארט, און אן אזעלכן קאן איך ניט פארן.

ער האָט דעריבער באַלד געלאָזט פאַר מיר מאַכן אַ „פּראָכאָדנאַיע סווידעטעלסטוואַ“, און אין עטלעכע טעג שפּעטער האָב איך פּאַרלאָזן פּינסק, און עס האָבן זיך אָנגעהויבן מיינע, אַזוי־צו־זאָגן, וואַנדער־יאָרן. איידער איך גיי־איבער צום נעקסטן קאַפיטל האַלט איך פאַר נויטיק צו באַפּרידיקן די באַרעכטיקטע נייגעריגקייט פון די לעזער וועגן דעם וואָס עס איז געוואָרן פון מיינ ערשטער ליבע.

אַך, עס איז גאַרנישט געוואָרן. אין עטלעכע מאָנאַטן אַרום איז דאָס מיידל גאַנץ אומדערוואָרט, באַנוצנדיק זיך מיט אַן איינלאַדונג צו אירן אַ פעטער, וועלכער האָט געלעבט ניט ווייט פון ביאַליסטאָק, געקומען צו מיר מיט אַ באַזוך אין ביאַליסטאָק, און כמעט מיט דיזעלבע ווערטער, מיט וועלכע העלענאַ פּאָן ראַקאוויץ האָט זיך געווענדט צו איר געליבטן לאַסאַל, האָט זי זיך געווענדט צו מיר: „נעם מיך“. אָבער, כאַטש איך האָב נאָך יעמאַלט גאַר ניט געוואוסט וועגן לאַסאַל'ן און זיין ראַמאַן מיט העלענאַ, דאָך האָב איך געהאַנדלט פונקט ווי ער, און איר דערקלערט, אַז זי מוז שוין, דעמזעלבן טאָג, פּאַרלאָזן ביאַליסטאָק, אַזוי, אַז קיינער זאָל גאַר ניט וויסן אַז זי איז געקומען צו מיר.

און לאַמיר דאָ גלייך דערקלערן, אַז דער מאַטיוו פאַר מיינ האַנדלונג איז געווען אַ גאַנץ אַנדערער ווי דער מאַטיוו פון לאַסאַל. זיין מאַטיוו איז געווען, אַז ער זאָל קאַנען עפענטלעך זיך פאַראייניקן מיט זיין העלענאַ'ן מיט דער צושטימונג פון אירע עלטערן. מיינ מאַטיוו איז געווען גאַר אַ נייע ליבע צו אַן אַנדער מיידל און ניט מער שוין קיין „קאַבליבע“, נאָר אַן אמת'ע, אַ טיפע ליבע, וועלכע איז געווען אַ ליבע ווירקלעך פאַר'ן גאַנצן לעבן, אַזוי אַז ניט אַכטנדיק אויף אַלע שטערונגען זיינען מיר דאָך געבליבן פאַרבונדן אויף אונדזער גאַנצן לעבן. און דאָס איז געווען מיינ איינציקע און איצטיקע פרוי, ליזאַ יאַנאווסקי, געבוירענע וועלער, פון ביאַליסטאָק. נאַטירלעך האָב איך ניט געהאַט דעם מוט צו זאָגן דער מיידל, וועלכע האָט זיך אַרויסגעוויזן אַזוי מוטיג, דעם אמת, און דעם אמת'ן גרונט פון מיינ האַנדלונג. איך האָב איר דאָן געזאָגט, אַז וועגן אונדזער פאַראייניג קונג קאָן גאַר קיין רייד ניט זיין, בעת איך בין אַזוי הילפלאָז און בעת איך דאַרף טראַכטן ווי מען לעבט־דורך אַ טאָג. איך גיב־צו, אַז איך האָב דע־מאַלט זייער ניט שוין געהאַנדלט. זי האָט געוויס פאַרדינט, אַז איך זאָל איר זאָגן דעם ריינעם אמת; אָבער, ווי געזאָגט, איך האָב ניט געהאַט דעם נויטיקן כוח דערצו — אויף וואָס איך האָב איצט באמת חרטה.

באַזונדערס האָב איך עס געפילט אין יאָרן און יאָרן שפּעטער, ווען איך האָב זיך ווידער מיט איר געטראָפן. זי איז שוין דאָן געווען אַ מוטער פון אַ היבשער צאָל קינדער, און די מערסטע פון זיי דערוואַקסענע. איך האָב דאָן געזאָגט צו איר, אַז זי דאַרף זיך פילן דאַנקבאַר צו מיר פאַר מיינ שטאַנדעהאַפטיגקייט און פעסטקייט, ווען מיר זיינען נאָך ביידע

געווען יונג. אבער מער ווי מיט א כריפלען קרעכץ האט זי מיר ניט גע-
ענטפערט.

8. אין דער פרעמד

אנגעקומען קיין ביאליסטאק בין איך כמעט אן א גראשן געלט. און
די פראגע, ווי מען לעבט-איבער דעם קומנדיקן טאג, איז פאר מיר געשטאנען
אין איר גאנצער גרויזאמקייט און שרעקלעכקייט.

מיין איינציקער פארמעגן איז באשטאנען פון א פאר בריוו צו א פאר
גימנאזיסטן, מיט וועמען מיינע פריינט אין פינסק זיינען געשטאנען אין
א בריוולעכער פארבינדונג, כאטש פערזענלעך האבן זיי זיך ניט געקענט.

די, צו וועמען איך בין רעקאמענדירט געווארן, האבן מיך אויפגענומען
גאנץ ווארעמלעך. מיין אַנקומען איז באַלד באַקאַנט געוואָרן אין דער
גאַנצער גימנאַזיסטעשער וועלט. איך בין באַלד באַזאַרגט געוואָרן מיט אַ
קוואַרטיר. חברה האט זיך אַרויסגעלאָזט זוכן פאַר מיר אייניקע אוראַקן,
אין וואָס זיי האָבן אויך געהאַט אַ באַלדיקן ערפאַלג.

געפאַרן בין איך גראַד נאָך ביאליסטאק, ווייל ניט ווייט פון דאָרט
איז אויך געווען דאָס שטעטל (קנישין), וואו מיין פאטער איז געווען אַ
צוגעשריבענער, און וואו איך האָב גערעכנט צו קאָנען קריגן מיינע נויטיקע
פאַפירן, כדי אָפצוגעבן עקזאַמען. אַבער, ווי עס האָט זיך באַלד אַרויסגע-
וויזן, איז דאָס ניט געווען אַזאַ לייכטע זאַך דורכצופירן. אויך דאָרט בין
איך ניט געווען פאַרשריבן, און קהל האָט מיך ניט געוואַלט האָבן פאַר
איינעם פון זיך. דער פאַליטישן פון שטעטל האָט גע'טענה'ט, אַז ער וויל
ניט נעמען אויף זיך קיין ריסק; אין פאַל איך זאַל פאַרלאָזן רוסלאַנד, ווען
איך וועל זיך דאַרפן שטעלן צום פריזיוו, וועלן זיי מוזן צושטעלן פאַר מיר
אַן אַנדער רעקרוט.

איך האָב דערפאַר מיט מיין ערשטער נסיעה נאָך קנישין גאַרנישט
אויסגעפירט, און בין געקומען צוריק נאָך ביאליסטאק מיט ליידיקן.

און, צו זאָגן דעם אמת, האָב איך מיר עס ניט גענומען שטאַרק צום
האַרצן. דער געדאַנק אַריינצוטערעטן אין גימנאַזיע איז מיר געוואָרן אַלץ
מער און מער פרעמד. איינער פון די, צו וועמען איך בין רעקאמענדירט
געוואָרן, איז געווען אַ גאַנץ פראַקטישער מענטש, האָט ער מיך צוגערעדט,
אַז איך זאַל אָפגעבן עקזאַמען אויף פיר קלאַסן, כדי צו קאָנען אַריינטרעטן
אין אַן אַפטייק, און אַזוי גאָר לייכט מאַכן מיין קאַריערע. אַבער פון דער
עצה האָב איך ניט געוואַלט גאָר הערן. איך האָב דאָן געהאַט גאָר אַנדערע
געדאַנקען און אַנדערע שטרעבונגען, און ווען איך האָב עס אים דערקלערט,
האַט ער מיך אָנגעקוקט ווי איך וואַלט געווען ניט אינגאַנצן ביי מיין
פאַרשטאַנד.

אין דער אמת'ן; א מענטש האט קוים מיט וואס א טאג איבערצוקומען. טרוימט ער גאר פון איינעמען די וועלט, פון ווערן איינער פון די באַ-רימסטע שרייבער און געלערנטע אין דער וועלט.

איך מוז דא זאגן, אז די גימנאזיסטן — איך מיינ די אידישע, מיט וועמען איך בין באַקאנט געוואָרן אין ביאליסטאָק — כאָטש זייער וואוילע מענטשן, האָבן, וואָס אָנבאַטרעפט זייער אַנטוויקלונג, זייער באַלעזנקייט, געמאַכט אויף מיר ניט גאר קיין גינסטיקן איינדרוק. זיי האָבן זיך געלערנט ניט שלעכט, אָבער טאַקע ניט מער ווי דאָס. פון ברייטערע, ווייטערע און העכערע צילן, ווי דאָס איז געווען דער פאַל מיט מיינ פינסקער קרוואַשאָק, האָבן גאַנץ ווייניקע זיך אינטערעסירט.

פונדעסטוועגן זיינען אויך דאָרט געווען אויסנאַמען.

אזוי האָבן איך זיך באַקענט גאר גיך מיט אַ יונגמאַן, וועלכער איז ניט געווען קיין גימנאזיסט, אָבער וועלכער איז געווען שטאַרק פאַראַינטער-רעסירט אין פּאָליטיק, און וועלכער האָט מיר צוגעשטעלט אַלע פאַרבאַטענע שריפטן, בראַשורן און ביכער פון יענער צייט.

איך בין דורך זיי, און דורך די געשפרעכען מיט מיינ נייעם באַקאַנטן, באַקענט געוואָרן, צום ערשטן מאַל, מיט די נעמען און פּלענער פון די דעמאָלעטיקע רוסישע רעוואָלוציאַנערן. מיינ נייער פּריינט איז דאָס גע-ווען — ווי איך האָב שפּעטער אויסגעפונען — דער פאַרטרויטער פון אַ געוויסן קרוואַשאָק, וועלכער האָט אים צוגעשטעלט די גאַנצע פאַרבאַטענע ליטעראַטור פון יענער צייט, סיי פאַר זיין אייגענעם געברויך און סיי פאַר'ן צוועק פון פּראָפּאַגאַנדע, וועלכע ער האָט אָנגעפירט גאַנץ טיכטיק, כאָטש, איך מוז זאָגן, ניט זייער פאַרזיכטיק. ער האָט אויף מיר געמאַכט דעם איינדרוק, אזוי ווי ער וואָלט זיך באַרימט מיט די פאַרבינדונגען וואָס ער האָט, און דער גרויסער מיסיע, וואָס איז אַרויפגעלייגט געוואָרן אויף אים.

די מערסטע גימנאזיסטן אין ביאליסטאָק האָבן אים ניט גענומען ערנסט, און האָבן זיך גאַנץ ווייניק באַנוצט מיט זיין היפשער ביבליאָטעק. ווי איך קאָן זיך גאַנץ גענוי דערמאַנען, האָט די דאָזיקע ליטעראַטור אי צוגעצויגן און אי אָפּגעשטויסן. עס האָט מיך געצויגן צו די העלדן, וועלכע האָבן אויפגענומען אַזאַ קאַמף מיט'ן צאַריזם, אין וועלכן איך האָב שוין דעמאָלט געזען, ניט אַכטנדיק אויף די רעפּאַרמען פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן, די פאַרקערפערונג פון ערגסטן דעספּאָטיזם.

עס זיינען געווען מאַמענטן, ווען איך וואָלט זיך געשעצט גליקלאַך צו קאָנען זיי העלפן און ווערן איינער פון זיי. איך האָב דעמאָלט נאָר-וואָס איבערגעלייענט די וואויל-באַקאַנטע היסטאָרישע בריוו פון מירטאַוו, וועלכע האָבן איבערגעלאָזט אויף מיר אַ זייער טיפן איינדרוק.

און איך האָב געהאַלטן אין איין פרעגן ביי מיינ באַקאַנטן טוער, ווי קאָן איך קומען אין נענטערער באַרירונג מיט די וויכטיקע רעוואָלוציאַנערן.

אזוי אז איך זאל קאָנען אויך מיין חלק בייטראַגן צו דעם גרויסן, העלדישן קאָמף. אָבער מיין באַקאַנטער, כאַטש ער האָט קיינמאַל ניט פאַרפעלט צו באַזאָרגן מיך מיט דער נויטיקער ליטעראַטור, אזוי אז ווי נאָר ער פלעגט קריגן עפעס נייעס צוגעשיקט פלעגט ער עס גלייך בריינגען צו מיר צום איבערלייענען, האָט ער אָבער ניט געהאַלטן פאַר נויטיק, און אפשר האָט ער טאַקע ניט געקאַנט, אַריינפירן מיך אין דעם גרויסן, געהיימניספולן קרייז, וואָס האָט מיך אזוי געצויגן צו זיך.

פון דער אַנדער זייט האָב איך געפילט ווי אַפגעשטויסן פון די העלדן. איך האָב דעם געפיל מיינעם געגעבן גאָר אַפט אויסדרוק אין מיינע דעבאַטן מיט דעם רעוואָלוציאַנערן פראַפּאָגאַנדיסט. פאַרגיסן בלוט איז מיר געווען שרעקלאַך דערווידער אַ דאַנק מיין אידישער פריער דערציאונג. איך האָב מיר ניט געקאַנט פאַרשטעלן, ווי אזוי קאָן דער אמת'ער אידעאָליסט באַגיין אַ מאַרד־טאַט, ווי שלעכט עס זאל ניט זיין דער קרבן. מיר האָט זיך אויס־געדוכט, אַז דערמיט פאַרשוועכט ער זיין אידעאָליזם. עס האָט מיר גענומען אַ לאַנגע צייט, ביז איך האָב געקאַנט שלום־מאַכן מיט'ן טעראָר, ביז איך האָב איינגעזען, אַז אין רוסלאַנד איז ניטאָ קיין אַנדער מיטל, קיין אַנדער אויסוועג, ווי אַט דער שרעקלאכער, בלוטיקער קאָמף.

און פונקט ווי איך האָב פריער גערעכנט, אַז דער וואָס באַגייט אַ טעראָריסטישן אַקט פאַרלייקנט זיין מענטשלאכקייט, אזוי האָב איך באַלד אַנגעהויבן דענקען — אונטער דעם איינפלוס פון די פאַרשיידענע בראַשורן, ווי דורך די דעבאַטן מיט מיין פריינט — אַז דער מענטש ווערט דאָס גרע־סער און דאָס הייליקער דורך אַזאָ טאַט. ווי גרויס מוז זיין זיין האָס צום אונטערדריקער פון דער מענטשליכער פרייהייט — האָב איך אַרגומענטירט — אַז ער קאָן בייקומען זיין נאַטירלעכן ווידערווילן צו מאַרד, ווי דאָס מוז זיין דער פּאַל מיט יעדן דענקנדיקן און פיינפילנדיקן מענטשן! ווי גרויס און שטאַרק מוז פלאַקערן אין זיין האַרץ די ליבע צו פרייהייט, זיין ליבע צום פּאַלק, אַז ער איז גרייט צו שטעלן אין קאָן זיין אייגן לעבן, זיין איי־גענע פרייהייט, און אַלץ וואָס דאָס לעבן באַט אים אָן אין אַלערליי פאַר־געניגנס!

איך בין שוין, אַלזאָ, געווען גרייט אַנצודערקענען, אַז מיין רעוואָלד־ציאָנערער פראַפּאָגאַנדיסט איז פולשטענדיק גערעכט, און איך בין אינגאַנצן אומגערעכט; אָבער גראַד אין דעם טאַג, ווען איך בין שוין געווען גרייט צו דערקלערן אים, אַז איך שטיי ענדלעך אויף זיין שטאַנדפונקט, האָט די זשאַנדאַרמערע אים אַרעסטירט, פאַרכאַפט זיין גאַנצע ביבליאָטעק, און מער האָב איך אים שוין ניט געזען.

ער איז געווען איינער פון די ערשטע אידישע קרבנות פון דעם פריי־הייטס־קאָמף אין ביאָליסטאָק. זיין נאָמען איז געווען פייזעל בלאַך. עס איז שווער פאַר מיר צו ספעקולירן וועגן מיין ווייטערן שיקוואַל,

ווען ניט אט דער אריינפאל פון מיין רעוואלוציאנערן לערער. אפשר וואלט איך פארפוילט געווארן אין א רוסישער טורמע צוגלייך מיט פיל אנדערע פרייהייטס־קעמפער. אפשר וואלט איך פארשיקט געווארן אין סיביר צוזאמען מיט בלאַכ'ן, וועלכער אגב אורחא, ווי איך האב געהערט מיט יארן שפעטער — כאַטש איך קאָן ניט קאוויין אז דאָס איז אמת — איז גאָר געוואָרן זייער רייך, און האָט אינגאָנצן פאַרגעסן אָן זיין יוגנטלעכן רעוואָלוציאַנעריזם. אַבער אין יענעם טאָג האָט אויך פאַסירט עטוואָס, וואָס האָט געהאַט אַ גאָר גרויסע ווירקונג אויף מיין ווייטערדיקן לעבן, און וואָס איך מוז דאָ דערציילן כאַטש גאַנץ בקיצור.

דערוויסנדיק זיך פון בלאַכ'ס אַרעסט, און פון דעם איבערפאַל אויף זיין ביבליאָטעק, האָב איך זיך געפילט שרעקלאַך אויפגערעגט, ממש דער מוח האָט זיך ביי מיר אָנגעצונדן. איך האָב געפילט ווי צו לויפן צו די זשאַנדאַרן און זיך איבערגעבן אין זייערע הענט; דערקלערן, אַז איך בין אין דער פּולסטער סאַלידאַריטעט מיט בלאַכ'ן, און זאָלן זיי אויך מיך אַרעסטירן.

און אַט אַזוי, גייענדיק אין גאַס און טראַכטנדיק וועגן דער אויספירונג פון מיין ווילדן, אמת אינגעלשן באַשלוס, האָט מיך געטראָפן דער גימנאַז־זיסט, וועלכער האָט מיר דער ערשטער געראָטן אָפּצוגעבן עקזאַמען אויף פיר קלאַסן און ווערן מיט דער צייט אַן אַפטייקער. ניט אַכטנדיק אויף דעם, וואָס איך האָב זיך ניט געפילט באַזונדערס פריינטליך צו אים, האָב איך אים דערציילט וועגן בלאַכ'ס אַרעסט, וועגן דער פאַרכאַפונג פון זיין ביבליאָטעק, און אויך וועגן מיין באַשלוס. און נאָך מער, מיט גרויס פייער האָב איך פאַרלאַנגט, אַז אַלע פרייע יונגע מענטשן זאָלן טאָן דאָסזעלבע. וואָס פאַר אַ גרויסע דעמאָנסטראַציע דאָס וואָלט געווען, ווען גאָר אַ צען גימנאַזיסטן קומען צו דער זשאַנדאַרמערע, גיבן זיך איבער אין אירע הענט מיט דער דערקלערונג, אַז אויב בלאַך איז אַ פאַרברעכער, דאָן זיינען זיי אַלע פאַרברעכער, און זאָל מען זיי גלייך באַשטראַפן.

איך פיל ווי איך ווער רויט פון שאַנד שרייבנדיק די שורות. וואָס פאַר אַ נאַריש אינגל איך בין געווען; און עס איז געווען ווירקלאַך אַ גליק, וואָס צופעליקערווייז האָב איך גראָד אָנגעטראָפן אַט דעם גימנאַזיסט, וועלכער איז שוין דאָן געווען אין זעקסטן קלאַס, און ניט אַזאַ נאַריש אינגל ווי איך בין דאָן געווען.

ער האָט מיר, סיי מיט זיין קוקן אויף מיר און סיי מיט זיינע ווערטער, באַלד אָפּגעהאַקט די ווילדע פליגלען מיינע. ער האָט מיר דערקלערט, אַז איך מוז ניט זיין ביי מיין פולן פאַרשטאַנד, ווען מיר האָט גאָר געקאַנט איינפאַלן אַזאַ געדאַנק. „רוסלאַנד“, — האָט ער גערעדט מיט אַ געלאַסע־נעם טאָן — „וועט זיך ניט איבערקערן, ווען איר און נאָך אַזעלכע עטלעכע משוגעים וועלן אַריינשטעלן זייערע קעפּ אין מויל פון דעם לייב. מער ווי

דאס וואָס דער לייב וועט זייערע קעפּ אָפּבייסן וועט גאַרנישט פּאַסירן. איר וועט דערמיט קיינעם ניט ראַטעווען. איר וועט ניט אויפּטאָן דאָס מינדסטע פאַר דער באַפּרייאַונג פון רוסלאַנד. דער אמת'ער פּרייהייטס־קעמפּער מוז זיין לעבן שאַנעווען אַזוי שטאַרק וויפּיל עס איז נאָר מעגלעך, ווייל זיי זיינען נאָך זייער ווייניק דאָ אין רוסלאַנד. מען קאָן זיי אַלע אויף די פּינגער איבערציילן. בקיצור, זיינע רייד האָבן געווירקט ווי אייז־וואַסער אויף מיין צעהיצטן און צעפּלאַמטן מוח.

איך האָב ביז דאָן גאַנץ ווייניק געהאַלטן פון דעם דאָזיקן גימנאַזיסט, וועמעס נאָמען איז געווען סאַסנאַוויטש. ער האָט געפירט אַ שטיל, אייביג זאָם לעבן; זיך ווייניק גע'חבר'ט, נאָך ווייניקער זיך גע'קהל'ט, און איז פון די מערסטע באַטראַכט געוואָרן אַלס אַביסל צוריקגעשטאַנען אין זיין אַנטוויקלונג. אויב איך האָב זיך צו אים געווענדט איז עס געווען דערפאַר, ווייל ער איז געווען דער ערשטער, וועמען איך האָב באַגעגנט נאָכדעם ווי איך האָב זיך דערוואוסט פון דער בלאַך־פּאַסירונג. דער פאַרלאַנג זיך אַראַפּצוריידן פון האַרצן איז געווען צושטאַרק, אַז איך זאָל נעמען אין באַטראַכט פאַר וועמען איך רייד.

און עס איז געווען ווירקלעך אַ גליקלעכער צופאַל, וואָס איך האָב אים און ניט קיין אַנדערן פאַרטרויט מיט מיינע דעמאָלסדיקע געפילן. איך האָב דאָן אַנטדעקט אין אים גאַר אַן אַנדער מענטשן — אַ מענטשן מיט אַ גאַנץ אַריגינעלן קאַפּ, וואָס האָט שוין זיינע אייגענע געדאַנקען. מיר זיינען, דורך דער באַגעגעניש, געוואָרן די שטאַרקסטע פּריינט. עס איז ניט אַוועק אַ טאָג — ביז מיין פאַרלאַזן ביאַליסטאַק — אַז מיר זאָלן זיך ניט טרעפן פאַר אַ פאַר שטונדן, וועלכע מיר האָבן פאַרבראַכט אין דעבאַך טירן איבער אַלץ וואָס איך האָב זיך אַנגעלייענט אין דער ליטעראַטור, מיט וועלכער בלאַך האָט מיר באַזאָרגט.

און לאַמיר דאָ געבן קרעדיט דעם, וועלכער, דורך זיין געלאַסנקייט און דורך זיין האַרטער, שטרענגער לאַגיק, האָט געהאַט אַ טיפע ווירקונג אויף מיין גאַנצן ווייטערן לעבן. שטענדיק, ווען עס האָט מיך נאָר געצויגן צו האַנדלען אַביסל צוהאַסטיק, האָב איך זיך דערמאַנט אָן דעם הויכן, אַביסל שוואַרצען, געלאַסענעם יוגנט־פּריינט מיינעם, און שטענדיק האָב איך אַזוי ווי געהערט אים זאָגן: „אייל זיך ניט, איבערלייג זיך פּריער, באַטראַכט וואָס דו טוסט.“

איך ווייס ניט וואו דו ביזט, אַלטער, טייערער פּריינט. איך ווייס ניט זאָגאַר אויב דו ביזט נאָך צווישן די לעבעדיקע. אונדזער קאַרעספּאַנדענץ, וואָס איך האָב מיט אים אַנגעהאַלטן אין דער ערשטער צייט, קומענדיק קיין אַמעריקע, האָט ניט לאַנג אַנגעהאַלטן. מיינע לעבנס־דערפאַרונגען פאַר די ערשטע פאַר יאָר אין אַמעריקע זיינען געווען זייער טרויעריקע, און איך האָב ניט געפילט די מינדסטע לוסט צו טיילן זיך מיט מיינע צרות מיט

וועמען עס-איז, און נאך ווייניקער מיט אים, ווייל ער איז דאס געווען דער עניקער, וואס האט מיך באוועגט צו פארלאזן רוסלאנד פאר אמעריקע. צוערשט האט ער מיר צוגערעדט, אז איך זאל אויפגעבן לייענען אלץ, און זיך נעמען פלייסיק צום לערנען, אזוי אז אויב און ווען איך וועל ענדלעך קריגן מיינע דאקומענטן, זאל איך זיין פארטיק צום עקזאמען און קריגן דעם נויטיקן אטעסטאט, וואס וועט מיך, פון איין זייט, באפרייען פון דינען אין מיליטער גאנצע פינף יאר, און פון דער אנדער זייט וועט מיר פארשאפן א געוויסע שטעלונג אין דער געזעלשאפט. אבער דאס איז דאן געווען פאר מיר אן אוממעגלעכע זאך. איך האב פשוט אויף קיין זאך ניט געקאנט זיך קאנצענטרירן. און צוליב דעם, ווי אויך צו מיין גרויסן חשק צו אגיטירן מיינע שילער, וועמען איך האב געגעבן אוראקן, האב איך באלד זיי אלע פארלוירן.

לאמיר דא איבערגעבן בלויז איין פאל אזעלכן.

איך האב געהאט א לעסאן אין דעם הויז פון א אידישן באנקיר. דאס איז געווען איינער פון מיינע בעסט באצאלטע אוראקן. געהאט האב איך דארט דריי שטונדן א וואך, וואס איז שוין באלד געווען גענוג צו דעקן מיין קנאפע לעבנס-הוצאה.

אין איינעם פון די לעסאנס, לערנענדיק מיט מיין שילערין געשיכטע, האב איך איר איבערגעגעבן די גרונט-אידייע פון דעם גרויסן ווערק פון באקל, וועמען איך האב דאן געהאלטן פאר דעם גרעסטן דענקער. דאס איז אבער געווען שוין דער לעצטער אוראק מיינער דארט.

אויפ'ן צווייטן טאג האב איך דערהאלטן פון איר מוטער א בריוו, מיט דעם געלט וואס האט מיר געקומט, און אויך א דערקלערונג, אז מיין שילערין פארט-אוועק צוגאסט, און פאלגלעך דארף איך מער צו זיי ניט קומען.

א פאר מאנאטן שפעטער האט מיך די מיידל באגעגנט אין גאס און האט מיר דערציילט, אז איר מוטער איז געשטאנען הינטער דער טיר, זיך צוהערנדיק ווי איך האב מיט איר געלערנט היסטאריע. מיין ארט און ווייזע פון לערנען היסטאריע איז איר זייער ניט געפעלן, און זי האט איר דערקלערט, אז מער קאן איך אין זייער הויז ניט אריינקומען. די מיידל האט געמאכט א סצענע; אבער דאס האט, הפנים, נאך פעסטער געמאכט דעם באשלוס פון איר מוטער, אז איך טאר ניט זיין איר לערער.

די מיידל האט זיך אנגעבאטן צו קומען צו מיר אויף דער קווארטיר און נעמען פון מיר די פאר לעסאנס, פאר וועלכע זי וועט מיר באצאלן מיט איר אייגן געלט; איך האב זיך אבער אפגעזאגט פון איר אנבאט, און צוליב פאלגנדן גרונט:

דעם אוראק האב איך געקראגן דורך דער שתדלנות פון מיין עלטערן ברודער, מיט וועמען דער לעזער איז שוין באקאנט פון א פריערדיקן קאפיטל.

ער איז געווען זייער שטארק באַפריינדעט און באַליבט אין דער דערמאָנטער באַנקיר-פאַמיליע, ווען זי האָט נאָך געלעבט אין פינסק. האָט ער גאָר אָן מיין וויסן זיי געשריבן אַ בריוו, אַז איך, זיין ברודער, בין אין ביאַליסטאָק, און אַז זיי וועלן טאָן אים אַ פּערזענלעכע טובה, ווען זיי וועלן מיך מקרב זיין.

און טאַקע באַלד האָב איך געקראָגן פון דער מוטער אַן איינלאָדונג צו קומען און ווערן באַקאַנט. איך בין געקומען, און טאַקע דעמזעלכן טאַג האָבן זיי מיר אָנגעבאַטן צו געבן זייער טאַכטער דריי שטונדן אַ וואָך, און זיי לאָזן-איבער צו מיר צו לערנען מיט איר וואָס איך וועל געפינען פאַר נויטיק.

די מיידל איז דאָן אַלט געווען אַ יאָר 15, און פאַר אירע יאָרן איז זי געווען גאַנץ נישקשהדיק געבילדעט. עס האָט מיר גענומען אַ גאָר קורצע צייט אויסצוגעפינען, אַז די מיידל האָט גוטע פּיאיגקייטן, און אַ גאַנץ באַזונדערן חשק צו לערנען. דאָס איז פאַר מיר געווען דאָס וויכטיקסטע, ווייל די מערסטע שילער מיינע, איבערהויפט די פון ווייבלעכן געשלעכט, האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייער טעמפּקייט, אַזוי אַז פון אייניקע אַזעלכע לעסאַנס האָב איך אַליין זיך געמוזט אַפּזאָגן, כאַטש איך האָב דאָס געלט אַזוי נויטיק געהאַט פשוט צום לעבן.

די ערשטע פאַר וואַכן, וואָס איך האָב מיט איר געלערנט, איז איר מוטער געווען העכסט צופרידן מיט מיר. אַפּט פּלעג איך ווערן איינגעלאָדן אַלס גאַסט צום טיש. דער פּאַטער, דער באַנקיר, האָט זיך מיט מיר באַזונדערס אינטערעסירט, נאָכפרעגנדיק זיך וועגן מיינע ווייטערדיקע פּלענער. פון מיינע ענטפּערס האָט ער באַלד פאַרשטאַנען, אַז איך בין אַביסל „געכאַפט אויף דער מעשה“. און, פאַרשטייט זיך, ער האָט אַ וואונק געגעבן זיין מאַדאַם, אַז זי זאָל אויף מיר גוט אַכטונג געבן ווי און וואָס איך לערן מיט זייער טעכטער, אַזוי אַז איך זאָל איר חלילה ניט אַראַפּפירן פון דרך הישר.

מיין אומשולדיקע דערקלערונג פון דעם באַקל-געדאַנק האָט איר איר בערציגט, אַז איך בין ניט דער פּאַסנדיקער לערער פאַר איר טעכטער, און, ווי שוין געזאָגט, איך האָב געקראָגן, אויף אַן איידעלן אופן, די „סעק“. אַבער דעם אָנבאַט פון דער מיידל צו קומען צו מיר אויף דער קוואַרטיר בשתיקה פון איר מוטער, האָב איך ניט געוואָלט און ניט געקאַנט אָננעמען, כדי ניט צו קאַמפּראַמיטירן מיין ברודער, וועלכער האָט דאָס מיר צוגעשדכנט דעם לעסאַן, און האָט דאָס אַזוי גוט געמיינט.

זאָל שוין דאָ אויך, אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם, דערציילט ווערן נאָך אַ טשיקאַווע מעשה, צוליב וועלכער מיין עלטערער ברודער האָט געהאַט גרויסע צרות פון מיר, כאַטש איך בין געווען גאַנץ אומשולדיק.

דאס איז שוין געווען מיט יארן שפעטער, ווען איך בין שוין געווען דער רעדאקטאר פון „ארבייטער פריינד“ אין לאַנדאָן.

אין איין שיינעם טאָג קריג איך אַ בריוול פון מיין עלטערן ברודער, וועלכער איז שוין דעמאלט געווען אין קיעוו, אין וועלכן ער פרעגט מיר אָן ווי מיר גייט, און צי בענק איך נאָך רוסלאַנד — וואָס דאָס האָט ער אודאי געמיינט גאַנץ איראַניש.

איך האָב אים געענטפערט אויף מיין שטייגער, און אים איינגעלאָדן שרייבן פון צייט צו צייט אַ בריוול פאַר דער צייטונג.

בשעת מעשה האָב איך גאָר פאַרגעסן, אַז איך בין עס דער נאָטאַרישער אַנאַרכיסט, וועגן וועמען מען האָט זאָגאַר גערעדט אין ענגלישן פאַרלאַמענט, און וועמעס צייטונג איז פון אימיצן פאַר'מסר'ט געוואָרן אַלט גרויס גע'פאַר, און אַז איך לאַד'איין איינעם אין רוסלאַנד שרייבן פאַר דער געפער'לעכער אידישער צייטונג.

דאָס איז געווען זייער לייכטזיניק פון מיין זייט. מיין איינציקע אַנטש'לדיקונג איז, אַז איך האָב אַזוי שטאַרק געוואָלט האָבן כאַטש איינעם, וואָס זאָל מיר צוהעלפן פון צייט צו צייט מיט אַן אַרטיקל אין דער צייטונג, וואָס איך האָב אַליין געמוזט אויספילן, אונטער פאַרשיידענע נעמען, פון דער ערשטער ביז דער לעצטער שורה. אגב, האָט עס מיר שטאַרק גע'שמייכלט צו האָבן אַלס מיטאַרבייטער אין מיין צייטונג מיין ברודער, וועלכער איז נאָך דאָן געווען זייער גרויס אין מיינע אויגן, כאַטש אונדזערע מיינונגען זיינען געווען שטאַרק פאַרשיידן איבער די וויכטיקסטע פראַגן פון לעבן.

דער סוף איז געווען אַ גאַנץ טרויעריקער פאַר מיין ברודער. איידער ער האָט נאָך באַקומען די איינלאַדונג פון מיר, האָט ער שוין געקראָגן אַן איינלאַדונג פון דער פּאָליציי, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה פון שלעפענעש און אויספרעגענעש וועגן זיין ברודער, דעם נאָטאַרישן לאַנדאַנער אַנאַרכיסט, און וואָס פאַר אַ שייכות ער האָט מיט אים.

עס האָט געהאַלטן גאַנץ שלעכט מיט אים, ווען ניט די שתדלנות פון די סאַמע פני פון דער אידישער קיעוו. אָבער אויך אַזוי האָט עס זיך געענדיקט דערמיט, וואָס פאַר צוויי יאָר צייט האָט ער געמוזט פאַרלאָזן קיעוו, זיך אַריבערקלייבן אין עפּעס אַ קליינשטעטל הינטער קיעוו, פון וואָנען ער פלעגט דאַרפן פאַרן יעדן טאָג צו געבן זיינע העברעאישע לעטאַנס אין קיעוו.

צו יענער צייט האָט ער דאָס געשריבן צו זיין זון אין אַמעריקע און אים דערציילט וועגן אַלץ וואָס האָט מיט אים פאַסירט צוליב מיין אומפאַר'זיכטיגקייט. דעם דאָזיקן בריוו האָט ער געשלאָסן מיט די ווערטער: „וואָח צורה יולד“.

9. אויפ'ן וועג נאך אמעריקע

איך בעט די לעזער ניט פאראיבל-האבן אויף מיר, וואס איך האב אין מיין לעצטן קאפיטל געמאכט א שפרונג פאר א היפש ביסל יארן, כדי צו דערציילן א טשיקאוווע געשיכטע. עס איז ניט געטאן געווארן בכיוון, נאר עס האט זיך ממש געבעטן צו דערציילן די דאזיקע געשיכטע, מיט וועלכער עס ענדיקט זיך אלץ וואס איך האב געוואלט דערציילן וועגן מיין עלטערן ברודער, וועלכער וועט שוין אין דעם בוך מער ניט דערמאנט ווערן. און לאמיר שוין דא אויך זאגן, אז מיט עטלעכע יאר צוריק, ביים סוף פון דער וועלט-מלחמה (דער ערשטער) איז ער געשטארבן אין טיפן עלטער אין קיעוו. צו אלע „גוטע זאכן“, וואס ער האט געזאסן אין זיין לעבן, האט ער אויך פארזוכט דעם טעם פון דער דיקטאטור פון פראלעטאריאט.

און איצט קאנען מיר זיך אומקערן צוריק צו אונדזער געשיכטע, וואס האט פאסירט מיט מיר אין ביאליסטאק אין אגוסט 1885 (אומגעפער).

די געשיכטע ווי אזוי איך האב פארלארן דעם לעסאן ביי דעם אידישן באנקיר איז ניט געבליבן קיין סוד, און דאס האט זיך זייער שלעכט אפגע-רופן אויף מיינע אנדערע אוראקן, וועלכע איך האב געהאט מייסטנס אין באלעבאטישע הייזער. מען האט אנגעהויבן קוקן אויף מיר מיט חשד, און איך האב אנגעהויבן פארלירן מיינע אוראקן איינעם נאכ'ן צווייטן.

דער קאמף פארן לעבן איז, פאלגליך, געווארן פאר מיר אלץ שווערער. די איינציקע לעסאנס, וואס איך האב ניט פארלוירן, זיינען געווען די, וואס איך האב געגעבן אומזיסט, און איינער וואס האט זיך אין גאר א קורצער צייט זייער גוט מיר באצאלט, ווי דער לעזער וועט עס זען פון מיין ווייטער-דיקער געשיכטע.

דאס לעבן פאר מיר וואלט דאן ממש געווען אומדערטרעגלאך, ווען ניט די געטריישאפט פון איינער פון מיינע שילערינס, וועלכע איז נאכדעם געווארן פרוי יאנאווסקי, וועמען איך האב פיל מער צו פארדאנקען פאר אלץ וואס איך האב אויפגעטאן אין מיין לעבן, ווי איך קאן עס אויסדריקן אויפ'ן פאפיר, און וועמעס אידעאליום די גאנצע ארבייטער און ראדיקאלע באוועגונג האט פיל מער צו דאנקען ווי מיר.

זי האט מיר דאן געהאלפן מיט אלץ וואס איז מעגלאך געווען אין יענער גאנץ טרויעריקער צייט.

פארשטייט זיך, איך האב שוין דאן גאר ניט געדיינקט פון אפגעבן עקזאמען, ווי דאס איז געווען מיין אבזיכט ווען איך בין געקומען קיין ביאליסטאק. מיינע לערן-ביכלעך זיינען געלעגן פארשטויבט אויף דער פאליצע, און דא האט זיך אלץ מער אנגערוקט די צייט, ווען איך האב זיך געדארפט שטעלן צום פריזיוו, ווען ענדלעך איז מיר דאך געלונגען צוצושרייבן זיך

צו מיין פאטער, און ווערן, אזוי־צוזאגן, „אויס נעלם“, ווי איך בין עס פריער געווען.

איך האב מיך דעמאלט געפילט גאנץ קראנק, און עס איז געווען א סברה, אז מען וועט מיך אפשר אויסבראקירן. כדי אבער צו וויסן עס קלאר האט איינע פון מיינע באקאנטע, וועלכע איז געווען באפריינדט מיט'ן ארמיי־דאקטאר, געבעטן אים, ער זאל מיך עקזאמענירן, אום צו וויסן, צי ער וועט קאנען מער אדער ווייניקער געוויסן האפט מיך דערקלערן אלס „ניע גאדיען“.

דער דאקטאר איז געווען, פארשטייט איר מיך, א שטיקל ליבעראל; אבער זיין ליבעראליזם איז אזוי ווייט ניט געגאנגען, אז ער זאל איינוויליקן מיך אויסצובראקירן אפילו דעמאלט, ווען איך טויג ניט מער ווי אויף קאנאנענפלייש.

ער האט מיך, אלווא, אונטערזוכט און געפונען, אז איך בין פולשטענדיק געזונט; ניט מער, איך האב ניט גענוג צו עסן.

דאן איז געקומען מיט ראט און טאט מיין פריינט דער גימנאזיסט, פריידקין, און פיל אנדערע מיינע באקאנטע. לויט זייער מיינונג האב איך גאר ניט געטארט קלערן פון שטעלן זיך צום פריזיוו. מיט מיין טעמפע־ראמענט, און מיט מיין גרויסן חשק צו פראפאגאנדע, וועל איך זיכער באַלד דערשאַסן ווערן. דאָס גלייכסטע, אַלווא, פאַר מיר איז צו פאַרלאָזן רוּסלאַנד פאַר אַמעריקע, פאַר דעם לאַנד פון פּרייהייט, וואו איך וועל קאָנען זיין באמת פריי, וויפיל מיין האַרץ געלוסט, און אויך קאָנען לייכט ווייטער שטודירן, ווען איך וועל נאָר זיך אויסלערנען עפעס אַן אַרבעט און קאָנען פאַרדינען אויף מיין לעבן.

דאָס איז אייגנטלעך אויך געווען די אורזאַך ווארום איך בין ניט געפאַרן אין דער שווייץ; דאָרט איז גאַר קיין אויסזיכט ניט געווען, אַז איך זאַל אי קאָנען פאַרדינען אויף ברויט און אי אויך ווייטער שטודירן. אַי געלט אויף רייזע־הוצאות? נו, דאָס איז אַ קלייניקייט — האָט מיר פרייד־קין געענטפערט — דאָס וועט געשאַפן ווערן.

איך האָב גלייך איינגעווייליקט צו דעם פּלאַן; און דאָס נויטיקע געלט איז געשאַפן געוואָרן אין משך פון אַ פאַר וואַכן. ווער עס האָט בייגע־טראָגן און וויפיל צו דער נויטיקער סומע, ווייס איך נאָך ניט ביז'ן היינט טיקן טאַג.

אין דער צייט פון דעם באַשלוס ביז זיין אויספיר, האָב איך זיך פאַר־קליידט אַלס „אוטשעניק“ (סטודענט), כדי די פּאַליציי, וואָס האָט אַרומ־געזוכט די קאָנדידאַטן צום פּריזיוו ווי מיט ליכט, זאַל זיך ניט טשעפען צו מיר, ווי זי וואָלט עס געוויס געטאָן צו אַ פרעמדן בחור אין ציווילע קליידער.

מען האָט מיך קיינמאַל ניט געלאָזט גיין אַליין, צוויי־דריי גימנאַ־

זיסטן זיינען שטענדיק ניט נאָר מיטגעגאנגען מיט מיר, נאָר אויך שטענדיק געווען אויף מיין קוואַרטיר. זיי האָבן זיך געביטן, לויט דער רייע נאָך. פיל פון זיי זיינען דאָן געווען פלאַטאַנישע חובבי ציון, אונטער דעם אייביג פלוס פון דעם וואוילבאַקאַנטן ביאָליסטאַקער דר. כאַזאַנאוויטש. איך בין דאָן שוין געווען אַ שטאַרקער געגנער פון דער אידייע. אגב, האָב איך ניט פיל געהאַלטן פון דעם דאָקטאָר. איך האָב געצווייפלט אין זיין ערנסט־קייט, אָבער איך האָב אים געהאַלטן פאַר אַ צעדרייטן, פאַר אַ טשודאַק. און, ווי איך דערמאָן זיך, איז דאָס דאָן געווען דער הויפט־קעגנשטאַנד, איבער וועלכן מיר האָבן גאָר פייערדיק דעבאַטירט. איך האָב זיך אויך אַריבערגעקליבן אויף אַ נייער קוואַרטיר, און מיינע באַלעבאַטים האָבן ניט געוואוסט אַז מיין סטודענטישער מונדיר איז געווען בלויז אַ מאַסקע. זיי האָבן מיך געהאַלטן פאַר אַן עכטן גימנאַזיסט. דער איינציקער מענטש אין הויז, וועלכער האָט יאָ געוואוסט פון דעם סוד, איז געווען די טאַכטער פון דעם הויז; און איר מעגט זיכער זיין, אַז שווער ווי עס איז מסתמא געווען צו האַלטן פאַר זיך דעם אינטערעסאַנטן סוד, האָט זי עס אָבער אויסגע־האַלטן ביז'ן סוף.

און אַזוי איז אָנגעקומען די צייט, ווען איך האָב געדאַרפט פאַרלאָזן רוּסלאַנד פאַר אַמעריקע.

ביז שפעט אין דער נאַכט זיינען די חברים געווען מיט מיר. דאָס איז געווען דער ערשטער „באַנקעט“, וואָס מען האָט געפייערט צוליב מיין כבוד. און נאָך קיינמאַל האָב איך ניט געפילט אַזוי די זיסקייט פון אמת'ער פריינדשאַפט און איבערגעבנקייט, ווי אין יענער געדענקוויירדיקער נאַכט, וואָס איז פאַרבראַכט געוואָרן אין געזאַנג און אין בירטרינקען, מיט די באַרימטע ביאָליסטאַקער קוכנס פאַר אַ צובייס.

איך בין, זינט דעמאָלט, געווען צו פיל סעודות און באַנקעטן; פיל צוליב מיין אייגענעם כבוד, און פיל וואו איך בין געווען איינער פון די חשוב'ע געסט. אָבער קיינער פון זיי איז מיר ניט אַזוי טייער, ניט אַזוי איינגעבאַקן, ווי אַט דער ערשטער באַנקעט. מען האָט מיר ניט געמאַכט קיין קאַמפלימענטן, עס זיינען ניט געהאַלטן געוואָרן קיין רעדעס, אָבער די לופט אין דער קליינער סאַלקע איז געווען ממש אָנגעזאַפט מיט פריינד־שאַפט.

מען האָט פאַר מיר באַשטעלט אַ ספעציעלן באַגלייטער, וואָס זאָל מיך אָפּפירן ביז קעניגסבערג.

און ווידער האָב איך זיך געמוזט איבערטאָן. פון אַן „אוטשעניק“, פון אַ גימנאַזיסט, בין איך מיטאַמאַל פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ חסיד, מיט לאַנגע פאות, און אין אַן אַטלעסענער זשופיצע, און בין אויך פאַר־זאָרגט געוואָרן מיט אַ פרעמדן פאַס.

די געשיכטע האָט געמוזט אַפּקאַסטן מיינע פריינט אַ מטמון מיט

געלט. ווי געזאגט, ווייס איך נאך ביז היינטיקן טאג ניט, וואו זיי האבן עס גענומען. איצט טראכט איך אפט וועגן דעם, אויף וואס אמת'ע פריינט'שאפט איז פייאיק. דעמאלט אבער איז מיר אלץ אויסגעקומען אזוי נאך טירלעך, אזוי זעלבסטפארשטענדלעך, אז איך דערמאן זיך ניט, אז איך זאל זיך האבן געפילט באזונדערס דאנקבאר. איך האלט עס דעריבער איצט פאר מיין פליכט, ווען עס איז שוין אפשר צושפעט, אויסצודריקן מיין געפיל פון טיפער דאנקבארקייט צו יענעם הייפעלע חברים און פריינט, וועלכע האבן אלץ געטאן, אפצוראמען אלערליי דערנער און שטיינער אויף מיין לאנגער נסיעה קיין אמעריקע.

ערשט ווען איך בין אָנגעקומען מיט מיין באַגלייטער אין קעניגסבערג, און איבערגעבנדיק מיך צו מיין האַטעל-האַלטער, אַ דייטשען אידן, מיט דער דערקלערונג ווער איך בין, האָב איך אַראָפּגעוואָרפן פון זיך מיין אַט'לעסענע זשופיצע, און בין ווידער געוואָרן גאָר אַ היפשער יונגערמאַן, ווי איך האָב עס געזען אין די אויגן פון דעם האַטעל-באַזיצער'ס צוויי דער-וואקסענע און זייער שיינע טעכטער. זיי האָבן מיך אויף אַ מינוט ניט אָפּגעלאָזט. זיי האָבן זאָגאַר מיך צוגערעדט צו בלייבן אין קעניגסבערג און דאָרט ענדיקן מיין שטודיום. צו וואָס דאָרף איך פאָרן קיין אמעריקע? איך בין זיכער, אז ווען ניט די געשטאַלט פון מיין געליבטער, וועמען איך האָב איבערגעלאָזן אין ביאָליסטאָק, וואָלט דאָס צוריינדן פון די מיידלעך, און זייער גאַנץ וואַרימע, אמת-פריינטלעכע באַציאונג צו מיר, געוויס ניט פאַרפעלט צו האָבן אַ גאַנץ שטאַרקע ווירקונג אויף מיין יונג האַרץ. דער האַטעל-אייגנטימער, פון זיין זייט, האָט מיך איינגעלאָדן אַלס גאַסט צו זיין טיש, גאָר ניט ווי אַנדערע עמיגראַנטן, און האָט מיר שטאַרק צוגערעדט צו פאַרבלייבן אין דייטשלאַנד.

אַבער מיין באַשלוס צו פאָרן קיין אמעריקע איז געווען גאָר צופעסט. זיי האָבן מיך געקאָנט פאַרהאַלטן פאַר בלויז עטלעכע טעג, פאַר וועלכע זיי האָבן פון מיר קיין סענט ניט גענומען. האָב איך זיי הערצלעך באַ-דאַנקט און, באַגלייט צו דער באַן פון די צוויי זייער ליבע און גאַסטפריינט'לעכע פריילינס, האָב איך פאַרלאָזן קעניגסבערג פאַר האַמבורג. אויף דער באַן האָב איך געטראָפן גאָר אַ סך מענטשן, און מערסטנס גאָר יונגע מענטשן, וועלכע זיינען צוגלייך מיט מיר געפאָרן קיין האַמבורג, און פון דאָרט קיין אמעריקע. די מערסטע פון זיי זיינען געווען באַלמע'לאַכעס — שניידער, שוסטער, סיגאַרעטנמאַכער, א. א. וו.

גאָר גיך בין איך געוואָרן דער מיטלפונקט פון דער קאַמפאַניע, וואָס דאָס איז געווען צו פאַרדאַנקען מיין גרויס חשק צו מאַכן מייענע מיטפאַרער פאַרשטיין אין וואָס פאַר אַ טייער און גרויס לאַנד מיר פאָרן, אין אַ לאַנד וואו דער מענטש איז פאַלקאָם פריי צו זאָגן און צו שרייבן דאָס וואָס ער דענקט און פילט.

איך מוז דאָ דערקלערן, אַז מיט די מיט־פּאַסאַזשירן מיינע האָב איך געהאַט זייער אַ לייכטע אַרבייט. זיי זיינען מיט מיר אין אַלץ געווען פּול און גאַנץ איינפאַרשטאַנען. מעגלעך, אַז אין די שפּעטערע יאָרן האָבן זיי זיך אויסגעלאַכט פון מיינע דרשות צו זיי וועגן דעם גאַלדענעם און פרייען לאַנד, אין וועלכן מיר זיינען געפאַרן. מעגלעך, אַז די מערסטע פון זיי האָבן מער געטראַכט וועגן די גאַלדענע בערג, וואָס וואַרטן אויף זיי, ווי וועגן דער פרייהייט. מיט וועלכער איך האָב זיי געדולט אַ קאַפּ; אָבער דאָן האָב איך ניט געפונען ביי קיינעם פון זיי די מינדסטע אַפּאַזיציע, און עס האָט אויסגעזען, אַזוי ווי זיי וואַלטן געפונען אין מיינע רייד דעם אויס־דרוק פון זייערע אייגענע געפילן און געדאַנקן.

דער רעזולטאַט איז געווען, אַז גאַר אין אַ קורצער צייט זיינען זיי אַלע געווען מיינע חסידים, און ווען די פאַרשיידענע האַטעל־קיפּערס זיינען געקומען כאַפּן די עמיגראַנטן אין זייערע האַטעלן, האָט דער האַטעלקיפּער, וואָס איז געווען אַזוי גליקלעך צו פאַרכאַפּן מיין ביסל באַגאַזש — אַזוי אַז איך האָב געמוזט גיין מיט אים — זיינען אויך מיט מיר מיטגעגאַנגען די עטלעכע־און־צוואַנציק פּאַסאַזשירן, וועלכע האָבן ניט געוואַלט זיך צע־שיידן מיט מיר.

דער האַטעלקיפּער, אַן עכטער האַמבורגער, און דוקא ניט קיין איד, זעענדיק דאָס, האָט מיר אָנגעבאַטן אַ באַזונדער צימער, בעת די אַנדערע האָט ער באַשטימט אין אַ גרויסן קעלער, אָנגעשטאַפּט מיט צענדליקער בעטלעך.

איך האָב זיך גלייך פון זיין פאַרשלאַג אָפּגעזאַגט, דערקלערנדיק אים, אַז איך קאָן ניט פאַרראַטן דעם צוטרוי פון די מענטשן, וועלכע זיינען גע־באַנגען מיט מיר און צוליב מיר, און אַליין גיין שלאַפּן אין אַ באַזונדער צימער.

דער האַטעלקיפּער, מיינענדיק אַז איך וויל עס ניט ווייל איך גלויב, אַז דאָס וועט מיר קאָסטן עקסטראַ געלט, האָט מיר דערקלערט, אַז ער וועט ביי מיר ניט נעמען מער ווי ביי די אַנדערע; מער נאָך, ער גיט מיר דעם צימער פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס איך וועל זיין אין האַמבורג, אינגאַנצן פריי, ווייל ער דענקט, אַז איך האָב דאָס כשר פאַרדינט, ווייל צוליב מיר האָט ער די אַלע געסט.

אָבער דאָס איז געווען נאָך אַ גרונט מער פאַרוואָס איך האָב דעם פאַרשלאַג פון דעם גוטן האַטעלקיפּער נאָך אַנטשלאַסענער צוריקגעוויזן; איך בין אַוועק שלאַפּן מיט מיינע מיט־פּאַסאַזשירן אין דעם גרויסן קעלער. דער האַטעלקיפּער האָט געקוועטשט מיט די פלייצעס. ער האָט זאָגאַר געהאַלטן פאַר נויטיק מיך צו וואַרענען פאַר מיינע חסידים, וועמען איך קען אַזוי ווייניק; אָבער דאָס האָט ניט געענדערט מיין באַשלוס אויף דאָס

מינדסטע, כאַטש זיין וואַרענונג איז גאַר צורשנעל מקוים געוואָרן, און טאַקע די זעלבע נאַכט.

אין מיין וועסט־קעשענע האָב איך געהאַט צוויי 25־מאַרק־שטיק, וואָס מען האָט מיר מיטגעגעבן פון ביאַליסטאָק, וועלכע איך האָב געהאַלטן פאַר דער ערשטער צייט וואָס איך וועל אַנקומען אין ניו יאָרק. איידער איך האָב מיך געלייגט שלאָפן האָב איך דאָס וועסט אויפגעהאַנגען אויפ'ן ווענטל פון בעט, ניט טראַכטנדיק גאַר, אַז עס איז דאָ די מינדסטע געפאַר. איך וואָלט געשוואָרן פאַר דער ערלעכקייט פון יעדן פון מיינע מיטשלאָפער. אָבער, אַך, מיין צוטרוי איז גאַר באַלד צעבראַכן געוואָרן אין שטיקלעך.

אַ קליין פייערל האָט געשמילקעט אין דעם גרויסן קעלער. איך האָב געשלאָפן גאַנץ געשמאַק, ווי עס קאָן נאָר שלאָפן אַ יונגערמאַן, וואָס האָט זיך אָנגעמאַרדעוועט אויף דער דייטשער באַן דריטן קלאַס, און איבערהויפט אַ יונגער מענטש מיט אַ ריינעם געוויסן און מיט אַזאַ הייליקן צוטרוי צו זיינע מיטשלאָפער. איך האָב ווירקלעך ניט געהאַט דעם מינדסטן פאַר־דאַכט, אַז אימיצער פון מיינע פריינט זאָל וועלן מאַכן אַ פאַרזוך אויף מיינע פאַר מאַרק.

אָבער עטוואָס האָט מיך יאָ געשטערט אין מיין שטאַרקן שלאָף; און ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפט האָב איך געזען מיין וועסטל וויגנדיק זיך. מיין ערשטער געדאַנק איז געווען, אַז אין שלאָף האָב איך אַליין עס אַ טרייסל געטאַן. האָב איך דעריבער שוין געוואָלט זיך איבערקערן אויף דער צווייטער זייט און ווידער שלאָפן; אָבער עפעס אַ געפיל האָט מיר אונטער־געזאַגט נאַכצוזען דעם אינהאַלט פון מיין וועסטל־קעשענע, וואו די צוויי 25־מאַרק־שטיק זיינען געווען איינגעוויקלט אין אַ שטיקל פאַפיר. און אַך, די וועסט־קעשענע איז געווען ליידיק, ווי עס וואָלט אין איר קיינמאַל גאַר־נישט געווען.

איך האָב וועגן דעם אויפמאַרגן דערציילט דעם האַטעלקיפער. ער האָט מיך אויסגעזידלט אַלס אַ יונגן נאָר, וועלכער ווייסט גאַרנישט פון דער וועלט, און האָט מיר אויפסניי פאַרגעשלאָגן אַ באַזונדער צימער פאַר זיך.

אויף מיין איינווענדונג, אַז איצט האָב איך דאָך אַפילו ניט גענוג קליינגעלט צו באַצאָלן אים פאַר דאָס איבערשלאָפן די נאַכט אין קעלער, האָט ער מיר געענטפערט, אַז ער דאַרף ניט מיין געלט, און פאַר די פאַר טעג וואָס איך מוז פאַרבלייבן אין האַמבורג, ביז עס וועט קומען די שיף, אויף וועלכער איך דאַרף פאַרן קיין אַמעריקע, בין איך ווילקאַמען.

איך האָב ניט געקאַנט פאַרשטיין, פאַרוואָס ער איז אַזוי גוט צו מיר. זיין האַנדלונג קעגן מיר איז דאָך געווען אין אַזאַ ווידערשפרוך מיט זיינע רייד, אַז איך בין נאָך גאַר אַ יונגער נאָר, און הויב ניט אָן קענען די וועלט! — אַט איז ער דאָך אַזוי גוט צו מיר! איך האָב אָבער דאָך זיין פאַרשלאָג

אָנגענומען; האָב זיך צעשיידט מיט מיינע אָנהענגער, פון וועלכע יעדער איינער האָט מיך פאַרזיכערט, אַז ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגן. יא, איך האָב זיך געפילט שטאַרק געטראַפן פון אַט דער פאַסירונג, ניט אַזוי צוליב דעם געלט-פאַרלוסט ווי פאַר דעם געדאַנק, אַז איינער פון די, וועמעס ערלעכקייט איך האָב אַזוי געטרויט, מוז פאַרט זיין אַ גנב. דער געדאַנק האָט מיך אַזוי געפייניקט, אַז עס איז מיר זאָגאַר געקומען אין קאַפּ דער משוגע'נער געדאַנק, אַז דאָס איז געווען די אַרבייט פון מיין האַטעלקיפער גופא, וועלכער האָט זיך געמוזט אַריינגב'ענען ביינאַכט אין קעלער און אַרויסגע'גנב'עט מיין געלט.

אַ שטיקל רעכט אויף דעם חשד מיינעם האָב איך געהאַט, ווען איך האָב זיך דערוואוסט וועגן זיינע אַבזיכטן וואָס ער האָט געהאַט מיט מיר. דעמזעלבן טאָג האָט ער מיך איינגעלאָדן צו האָבן מיט אים מיטאַג, און ער האָט מיך אויך פאַרגעשטעלט פאַר זיין פּוּל-בוזעמדיקער פּרוי וועלכע האָט גערעדט אַ פּלאַט-דייטש, וואָס איך האָב קוים פאַרשטאַנען. דערפאַר אָבער האָבן אויסדריקלעכער גערעדט אירע שיינע אויסדרוקספּולע אויגן.

ביים מאַלצייט האָט ער מיך אויסגעפרעגט וועגן מיינע אויסזיכטן אין אַמעריקע. און, פונקט ווי מיין האַטעלקיפער אין קעניגסבערג, האָט ער מיך אָנגעהויבן צוריידן צו פאַרבלייבן אין האַמבורג, וואו איך קאָן זיך זייער שיין אַרויפאַרבעטן.

ער האָט באַמערקט — האָט ער געזאָגט — ווי די לייט קלעפּן צו מיר, וואָס פאַר אַן איינפלוס איך האָב אויף זיי. האָט ער פאַר מיר אַ גוטן פּלאַן, ווי איך קאָן אויסניצן מיינע „גרויסע“ פעאיקייטן. איך וועל נאָר דאַרפן אַרויספאַרן צוויי מאַל אַ וואַך באַגעגענען פאַסאַזשירן עמיגראַנטן און בריינגען זיי אין זיין האַטעל. פאַר דעם גיט ער מיר: וואוינונג, „טיש“ און אַלע מיטלען, וועלכע זיינען גויטיק צו מיין ווייטערדיקן שטודיום.

איך האָב זיך פון זיין פאַרשלאָג געפילט שטאַרק באַליידיקט און גע-קרענקט. איך זאָל ווערן פאַר אים, פאַר זיין האַטעל, אַ פאַקטאָר!

דער דייטש, פון זיין זייט, האָט בשום אופן ניט געקאַנט איינזען, ווארום איך דאַרף מיך פילן אַזוי באַליידיקט. עס איז אַן אַרבייט ווי אַלע אַנדערע. זיין האַטעל, ריכטיקער: זיין קעלער, איז ניט ערגער ווי אַלע אַנדערע, און אפשר נאָך בעסער. און אין אַמעריקע וואַרטן אויף מיר אויך ניט קיין גליקן. איך וועל מוזן זיך גוט אַנליידן, ביז איך וועל קומען צו עפעס. טאָ איז דאָך גלייכער בלייבן מיט אים און ווערן פאַרזאָרגט שוין מיט אַלעם גויטיק, און וואו איך וועל קאָנען דערגרייכן מיינע העכסטע צילן פיל גיכער און לייכטער ווי אין אַמעריקע.

זיינע רייד, כאַטש איצט ווייס איך אַליין ניט פאַרוואָס, האָבן ניט געמאַכט אויף מיר די מינדסטע ווירקונג. מיין באַשלוס צו פאַרן קיין

אָמעריקע איז געשטאַנען פעסט. דער דייטש האָט דאָס באַלד איינגעזען,
און האָט מיך געלאָזט אַוועקפאַרן.
איידער די שיף איז אָפגעפאַרן, איז ער געקומען זיך געזעגענען מיט
מיר. זיין אויסרייד איז געווען, אָו ער האָט פאַרגעסן מיר עפעס מיטצוגעבן,
וואָס קאָן מיר אין ניו יאָרק אפשר צוניצקומען. ער האָט פאַרגעסן מיר
מיטצוגעבן אַ קאַרטל צו איינעם פון זיינע פריינט אין ניו יאָרק, און אין
פאַל עס וועט מיר גיין ניט אַזוי אַמבעסטן, זאָל איך זיך צו אים ווענדן,
און ער וועט געוויס טאָן אַלץ וואָס ער וועט נאָר קאָנען.
אויפ'ן קאַרטל איז געווען דער אַדרעס פון אַ ניו יאָרקער האַטעל, מיט
וועלכן איך האָב זיך קיינמאָל ניט באַנוצט.

ערשטע יארן אין אמעריקע

1. אין ניו יארק
2. ליובעל
3. איך ווער שיר-שיר א קלאוקמאכער
4. איך ווער א קאפענמאכער
5. ווי אזוי מײן גאנצער פלאץ פון ווייטערדיקער בילדונג ווערט צעשמערט
6. איך ווער אגיסטאטאר אין שאפ און קריג באלד די „סעק“
7. איך ווער אויס קאפענמאכער און נעם זיך צו אנדערע מלאכות
8. מײן ערשטער אויפטריט אלס כלל-טוער
9. די ערשטע קריגעריי אין דער אידיש-רוסישער קאלאניע אין ניו יארק
10. די גרופע „פיאנערע דער פרייהייט“
11. מײן ערשטע רעדע אין אידיש
12. די יארן 1886 - 1887
13. מײנע דעמאלסטדיקע געפילן און געדאנקען
14. איך ווער אן אויסגעשפראכענער אנטארכיסט
15. מײן אנטארכיסטישע טעטיקייט אין יענער צייט
16. די פארטבילדונג פאראיינען
17. די „ווארהייט“
18. דער כאראקטער פון דער „ווארהייט“

1. אין ניו יארק

ווען איך וואלט מיט עטלעכע־אונ־פערציק יאָר צוריק געהאַט דעם מינדסטן קלער, אַז מיט פערציק יאָר שפּעטער קאָן געמאַלט זיין, אַז עס זאָלן זיין מענטשן אין דער נייער און אַלטער וועלט, וועלכע וועלן זיך אינטערעסירן מיט מיינע זכרונות, מיט אַלץ וואָס איך האָב אין מיין לעבן דורכגעמאַכט, וואָלט איך געוויס ניט פאַרפעלט צו פאַרצייענען אַלץ וואָס האָט דאָן אויף מיר געמאַכט אַזאַ איינדרוק ביי מיין אָנקומען אין ניו יארק, און איך וואָלט איצט ניט געווען אין אַזאַ גרויסער פאַרלעגנקייט זיך כאַטש עפעס צו דערמאָנען פון מיינע סאַמע ערשטע איינדרוקן. עס זעט מיר איצט אַלץ אויס ווי עפעס אַ חלום. ווי לאַנג איך בין געפאַרן מיט דער שיף, וואָס פאַר אַ באַהאַנדלונג מיר האָבן געקראָגן, צי איך האָב געליטן פון ים־קראַנקהייט צי ניט, און ווער זיינען געווען מיינע מיט־עמיגראַנטן, דאָס אַלץ הויב איך ניט אָן צו געדענקען. איך געדענק נאָר, אַז די גאַנצע צייט וואָס איך בין געפאַרן אויף דער שיף, האָב איך זיך מיט קיינעם ניט באַקענט, און האָב געהאַלטן אין איין איינזאָרן פאַרשיידענע ווערטער און פראַזן פון אַ ענגליש־רוסישן לערן־ביכל וואָס איך האָב געקראָגן פון איי־נעם אַ לערער אין ביאַליסטאָק, וועלכער איז שוין געווען לאַנג צוריקגע־קומען פון אמעריקע.

און ווען די שיף איז שוין אָנגעקומען אין ניו יארקער האַפן איז מיר ניט געלעגן אין קאָפּ צו זען וואָס עס טוט זיך אַרום מיר.

איך האָב געהאַט אין ניו יארק בלויז איין גוט־פריינט, וועמען איך האָב נאָך געקענט פון ביאַליסטאָק, און וועלכער עס האָט געדאַרפט קומען מיך אָפּנעמען, ווייל איך האָב אים געלאָזט וויסן מיט וועלכער שיף איך פאַר אַרויס.

איך האָב אים דערוואָרט אַזוי שנעל ווי מען האָט אונדז אַראָפּגעלאָזן פון דער שיף אין דעם דעמאָלסטדיקן „קעסטל גאַרדן“.

צו מיין גרויסן פאַרדרוס איז ער ניט געקומען, און איך האָב געמוזט זיך לייגן שלאָפן אויף דער הוילער, נאַקעטער פאַדלאַגע, מיט מיין קלומעק אַלס צוקאַפּנס.

אַזוי גאַסטפריינטלעך האָט מיך אויפגענומען דאָס לאַנד, וועמען עס האָבן געגאַלטן מיינע שענסטע טרוימען און האָפּנונגען, און וועמען, ווען איך וואָלט געווען אַ פאַעט, איך וואָלט געווידמעט מיינע שענסטע שוואַנג־פּולסטע שירים.

איך האָב געזאָגט, אַז איך האָב זיך געלייגט שלאָפן. אַבער דאָס

רעדט זיך נאָר אַזוי. איך האָב מיט אַן אויג ניט געקאָנט צומאַכן. ערשטנס. טאַקע דערפאַר וואָס דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן זיך צו לייגן אויף דער פּאָדלאָגע, וועלכע איז געווען אַזוי קאַלט און אַזוי ניט־גאַסטפּריינטלעך. און אַחוץ דעם האָט מיך געפּייניגט דער געדאַנק; און וואָס וועט זיין ווען מיין פּריינט העשל טראָפּ, דער שפּעטערדיקער דאַקטאָר הערמאַן טראָפּ, וועט ניט קומען מיך אָפּנעמען? וואָס וועל איך דאָן טאָן? עס איז נאָך געווען אַ שטיקל גליק, וואָס איך בין אָנגעקומען מיט דער שיף ווען עס איז שוין געווען גוט פינסטערלעך און מען האָט אונדז ניט אַרויסגעלאָזט פון „קעסטל גאַרדן“ ביז אימיצער וועט קומען נאָך אונדז. נאָך יעדן פון די אימיגראַנטן איז אימיצער געקומען; איך בין געווען דער איינציקער וואָס איז פאַרבליבן, און איך האָב ניט געוואוסט וואָס איבערצורלערן אין די פאַר שטונדן, וואָס איך בין געווען כמעט איינער־אַליין אין דער גרויסער, פינסטערער געביידע.

ווען דאָס וואָלט געדויערט עטלעכע שטונדן לענגער, דוכט זיך מיר, אַז איך וואָלט פון זינען אַראָפּ. צום גליק, ווען מיין פאַרצווייפלונג, אַרום אַזייגער צען, איז געווען אַמהעכסטן, איז ער געקומען, און מיר זיינען גלייך אַוועקגעפאַרן אויף זיין קוואַרטיר. איך האָב באַלד אויסגעפונען, אַז מיין פּריינט טראָפּ איז אַליין גאַר אויף גרויסע צרות. ער איז געווען אַ זייגער־מאַכער פון דער היים, און געפאַרן איז ער צו זיינעם אַ פעטער, וועלכער איז שוין מיט אייניקע יאָר פּריער געקומען נאָך אַמעריקע און האָט זיך אַרויפגעאַרבעט אויף אַ גאַנץ גוטן געשעפט. ער האָט אָבער בשום אופן ניט געקאָנט שלום מאַכן מיט זיין פעטער'ס אַמעריקאַנישקייט. מיין פּריינט איז דעמאָלט געווען אַן אידעאָליסט דורך און דורך. דער פעטער זיינער האָט אָבער געוואָלט, אַז ער זאָל גלייך פאַרשטיין, אַז אַמעריקע איז ניט דער פּלאַץ פאַר דעם; אַז דאָ דאַרף מען טראַכטן וועגן איין זאַך נאָר; ווי צו מאַכן געלט, געלט און געלט; אַז אויב ער האָט געוואָלט בלייבן אַן אידעאָליסט, האָט ער ניט געזאָלט קומען קיין אַמעריקע, האָט ער געזאָלט בלייבן אין רוסלאַנד.

מיין טייערער פּריינט האָט אַזעלכע רייד געהאַלטן פאַר דער העכסטער פאַרשוועכונג פון אַלץ וואָס איז אים געווען הייליק און טייער, און דאָס לעבן אין דעם פעטער'ס הויז איז אים געוואָרן אַלץ שווערער און אומדער־טרעגלעכער, ביז אין איין שיינעם טאָג האָט ער אים פאַרלאָזן, שוין קיינמאָל מער זיך ניט צו באַגעגענען מיט אים.

נאַטירלעך בין איך דאָן געווען אין דער פּולסטער סימפּאַטיע מיט מיין פּריינט טראָפּ; אָבער מיט יאָרן שפּעטער, ווען איך האָב געמאַכט די פּער־זענלעכע באַקאַנטשאַפט מיט מיין פּריינט'ס פעטער, קעגן וועמען איך האָב געהאַט אַזאַ שטאַרקן פאַראורטייל, האָב איך געמוזט מיין שלעכטע מיינונג וועגן אים ענדערן.

אודאי האָט מיין פריינט טראַפּ, פון זיין דאָמאָלסטדיקן שטאַנדפּונקט, געמוזט פילן צו אים אַ שטאַרקע אַנטיפּאַטיע; אָבער, ווי דער אמת איז, דער פעטער איז ווייט ניט געווען יענער שלעכטער, פאַרדאָרבענער מענטש, ווי מיין פריינט האָט אים געמאַלן פאַר מיר.

מעגלעך, אַז ווען ער איז געקומען מיט אייניקע יאָר צוריק נאָך אַמעריקע, איז ער געווען אַזא אידעאָליסט ווי מיין פריינט, ווי די מערסטע פון אונדזער קרייז; אָבער ער האָט שוין דורכגעמאַכט די אַמעריקאַנער שול אין דעם משך פון עטלעכע יאָר, און ער האָט נויטיגערוויי אַנגעהויבן קוקן אַנדערש אויפ'ן לעבן.

דער אונטערשייד צווישן אים און מיין פריינט איז געווען דער, וואָס אים האָט אינגאַנצן געפעלט דער מאַטעריאַל, פון וועלכן מאַרטינער ווערן געמאַכט. מיין פריינט האָט אים געשטעלט דיזעלבע היכע פאַדערונגען, ווי ער האָט זיי געשטעלט בנוגע זיך זעלבסט. ער האָט פאַרלאָזט אַ גוטע היים, ווייל ער האָט זיך געפילט ענג און געדריקט אין איר. אין אַמעריקע האָט ער דערוואַרט צו קאָנען לעבן פולקאַם פריי, צו לעבן אין איינקלאַנג מיט זיין אידעאַל, און מיטאַמאָל געפינט ער אויסגערוגען און צעבראַכן אַלע זיינע שיינע דערוואַרטונגען — האָט ער באַשלאָסן צו ליידן, נאָר ניט אונטערגעבן זיך. זיין פעטער אָבער האָט אַנדערש געפילט, און האָט זיך באַלד אונטערגעגעבן די אומשטענדן, די שטרענגע פאַדערונגען פון דעם אַרומיקן לעבן. דערפון איז אַרויסגעקומען די פיינטשאַפט, וועלכע, לויט ווי מיר שיינט, האָט נאָך ביז איצט ניט פאַרלוירן איר ביטערקייט. מיין פריינט, אום צו באַשטיין אויף זיין פרייהייט, און ניט קאָנענדיק קיינ קיין אַרבעט אַלס זייגעראַמאַכער, האָט געקראָגן אַרבעט אין אַ נואַרקער הוטפאַבריק, וואו ער האָט געאַרבעט שווער און ביטער 12 שטונדן טעגלעך אונטער די שרעקלעכסטע אומשטענדן. ער האָט פון ביאַליסטאַק געקראָגן אַ בריוו, אַז איך פאַר קיין ניו יאָרק, איז ער געבליבן אויף זיין ניו יאָרקער קוואַרטיר, כדי ער זאָל קאָנען מיך אָפּנעמען. ווען ניט דאָס, וואָלט ער זיך שוין לאַנג אַריבערגעקליבן קיין נואַרק און וואָלט פאַרשפאַרט פאַרן יעדן טאַג הין און צוריק.

ווען איך האָב זיך דאָס אַלץ דערוואוסט, האָט דאָס מיך אי שטאַרק ווייגעטאַן, אי עס האָט מיר פאַרשאַפט גרויס פרייד. איך מוז אָבער זאָגן, אַז דעמאָלט האָב איך ניט גענוג אָפּגעשאַצט די האַנדלונג פון מיין פריינט; איצט ערשט פיל איך וואָס פאַר אַ הויכער גראַד פון זעלבסטלאַזיגקייט עס האָט זיך געפאַדערט כדי ער זאָל בלויז קומען מיך אָפּנעמען פון "קעסטל-באַרדן".

די ערשטע נאַכט, וואָס מיר זיינען געווען צוזאַמען, האָבן מיר, נאַטירלעך, ביידע קיין אויג ניט צוגעמאַכט — געהאַלטן אין איין ריידן. איך האָב אים דערציילט וועגן אַלץ וואָס איז פאַרגעקומען די לעצטע צייט אין

ביאליסטאָק, ווי אויך וועגן אַלץ וואָס איך האָב דורכגעמאַכט אויף מיין רייזע. ער, פון זיין זייט, האָט מיך באַקאַנט-געמאַכט מיט די לעבנס-פאַרהעלטענישן אין ניו יאָרק, ווי ער האָט זיי דעמאָלט געקענט און פאַר-שטאַנען.

פאַר דאָס שטיקל צייט, וואָס ער איז דאָ געווען, האָט ער געמאַכט גאַנץ ווייניק באַקאַנטע. ער האָט זיך אָבער באַגענגט מיט איינעם, אַ גע-וויסן ליובעל, וועמען ער האָט אַמאָל געטראַפן ביי מיר אויף דער קוואַרטיר, און וועמען איך האָב געגעבן אַן אומזיסטן לעסאָן אין רוסיש. ער האָט זיך מיט אים די טעג געטראַפן. ער, ליובעל, האָט זיך דאָ אויסגעלערנט קאַפענמאַכעריי און „ער האָט זיך זייער געפרייט, דערוויסנדיק זיך, אַז דו קומסט“ — האָט מיר טראַפ געזאָגט — „און ווייסטו“ — האָט ער ווייטער גערעדט — „עס איז ממש אַ גליק, וואָס איך האָב זיך מיט אים געטראַפן און אים דערציילט וועגן דיר. ווען ניט ער, ווייס איך ניט וואָס איך וואָלט געקאַנט טאָן.“

ער האָט מיר דערקלערט, אַז זיין מיסעס, פון וועמען ער קלייבט זיך מאַרגן אַרויס, האָט אים דערקלערט, אַז זי וויל מיך פאַר קיין געלט ניט האָבן ביי זיך; זי וויל ניט האָבן קיין גרינעם ביי זיך אין הויז. „וואָרים דו מוזט וויסן, אַז אַט דיזעלבע אימיגראַנטן, וועלכע זיינען ערשט ניט לאַנג אַליין געקומען קיין אַמעריקע, און וועלכע האָבן געדאַרפט, דאַכט זיך, סימפּאַטיזירן מיט אַ גרינעם, זיינען זיינע ערגסטע שונאים. פאַר זיי איז אַ גרינער די ערגסטע אַנשיקענעש. דאָס וואָרט „גרינער“ איז דאָ אַ זידל-וואָרט, שיר אַ באַליידיקונג, שיר אַ פאַרברעכן. איך מוז פאַרן קיין ניו יאָרק, נעמען דאָרט אַ קוואַרטיר. נעמען דיך אין נואַרק, דערפון קאַנסטו גאָר ניט דענקען; עס איז ניט פאַר דינע כוחות צו אַרבעטן אין דער הוט-פאַבריק. פאַרשטייט זיך, ווען עס וואָלט ניט געווען קיין אַנדער אויסוועג, וואָלט איך דיר געמוזט מיטנעמען פאַר די ערשטע פאַר וואָכן אין נואַרק, כדי דו זאָלסט קאָנען זיך אַביסל אויסרווען, און טאַקע אויך אַרומזען זיך וואו דו ביזט אין דער וועלט. אָבער ליובעל האָט מיר געזאָגט, אַז איך דאַרף זיך גאָר ניט זאָרגן, און אַז ער וועט שוין געפינען פאַר דיר אַ קוואַרטיר, און וועט אויך זען עפעס אויסגעפינען פאַר דיר וואָס צו טאָן. ער באַטראַכט עס פאַר אַ חוב; אַז ער איז עס דיר שולדיק. מאַרגנדיקן טאָג וועלן מיר נאָך פאַרבריינגען צוזאַמען; אָבער, אַזוי שנעל ווי ליובעל וועט קומען צוריק פון זיין אַרבעט, וועל איך דיר צוזאַמענפירן מיט אים. איך ווייס דעם רעסטאָראַן, וואו ער עסט סאַפּער — דאָס הייסט וועטשערע, וועל איך דיך נעמען אַהין, און דאָן פאַר איך קיין נואַרק.“

איך האָב אים דאָן פאַרגעשלאַגן, אַז ער קאָן שוין מאַרגן פרי פאַרן; צו וואָס זאָל ער פאַרלירן אַ טאָג אַרבעט? ער דאַרף מיר נאָר אַנווייזן דעם רעסטאָראַן, און איך וועל שוין ליובעלן אַליין אויפזוכן. אָבער מיין

פריינט איז באשטאנען אויף דעם, אז ער מוז נאך א טאג פארבלייבן מיט מיר. ער קאן דאך מיך ניט איבערלאזן אליין, ווען איך בין נאָר־וואָס אַראָפּ פון שיף.

2. 5 יובע 5

ווען מיין פריינט האָט נאָר אַרויסגערעדט דעם נאָמען ליובעל האָב איך זיך גלייך דערמאָנט אָן אַ הויכן, זייער דאָרן ישיבה־בחור, וועלכער איז געקומען אין אַ געוויסן טאָג אויף מיין קוואַרטיר אין ביאָליסטאָק. האָט מיר דערקלערט אַז ער איז זייער אַרים, עסט טעג, אָבער ער האָט אַ גוואָל־דיקן חשק צו לערנען. ער וויל עטוואָס דערגרייכן אין לעבן, ער וויל ניט בלייבן אָן אומוויסנדער. ער האָט געהערט וועגן מיר, אַז איך בין זייער אַ גוטער לערער, וויל ער וויסן צי איך וועל זיין אַזוי גוט און אים געבן אַ לעסאָן אומזיסט. ער איז צופרידן, ווען איך וועל מיט אים לערנען נאָר איין מאָל אין וואָך.

איך בין גלייך איינגעגאָנגען אויף זיין פאַרשלאָג, און דער סוף איז געווען, אַז ער פלעגט קומען צו מיר יעדן טאָג, און איך האָב באמת הנאה געהאַט צו האָבן אים פאַר מיין תלמיד. ער האָט אַרויסגעוויזן אַ גוואָלדיקן וויסנ־דאַרשט.

אַזוי האָט עס אָנגעהאַלטן עטלעכע מאָנאַטן, ביז עס איז געקומען אַן ערב־יום־טוב און מיין גוטער תלמיד האָט מיר דערקלערט, אַז ער פאַרט אויף יום־טוב אַהיים צו זיינע עלטערן, אָבער ער קומט באַלד צוריק. ער איז אָבער מער צוריק ניט געקומען. איך האָב ניט אָנגעהויבן וויסן וואָס פון אים איז געוואָרן, און ווען טראָפּ האָט מיר דערציילט, אַז ער איז אין אַמעריקע, און אַז ער איז געוואָרן אַ קאַפּענמאַכער, בין איך געוואָרן פּונקט אַזוי דערפרייט ווי דערשטוינט.

אין אַוונט האָב איך ווידער דערזען דעם הויכן, שוואַרצן יונגמאַן; און, לאַמיר עס דאָ זאָגן, אין מיינע אויגן האָט ער מיר אויסגעזען ווי אַ מלאך פון הימל. ער האָט מיך אַרומגעכאַפט, געקושט, געהאַלט, געדריקט די האַנט, און ווידער מיך אַרומגענומען. וואָס מאַך איך? און ווי פאַלט מיר גאָר איין צו קומען קיין אַמעריקע?

איך האָב אים אינקורצן דערקלערט מיין לאַגע, אַז איך האָב ניט קיין גראַשן אויף אַ רפואה; אַז די 50 מאַרק, וואָס איך האָב געזאַלט בריינגען מיט זיך, האָט מען ביי מיר צוגע'גנב'עט. טראָפּ מוז פאַרלאָזן ניו יאָרק, און די פראַגע איז וואו צו שלאָפן די נאַכט.

„דאָס איז שוין אַלרייט“ — האָט ער געזאָגט מיט זיין אייגנטימלעכן שמייכל, צומאָנדיק איינע פון זיינע אויגן. „איר וועט שוין אויף דער גאַס ניט ליגן; כאַטש איך קאָן אייך ניט צוזאָגן קיין צימער פאַר זיך. איר וועט שלאָפן מיט מיר. וואו זיינען אייערע זאַכן?“

און אין עטלעכע מינוטן שפעטער בין איך און מיינע מטלטלים געווען שוין אין דרייצן-און-אַהאלב עסקס סטריט, אויפ'ן דריטן פלאַך, וואו אין פראַנט צימער זיינען געשטאַנען דריי בעטן, אַ פאַר שטולן און אַ טישל. דאָרט זיינען געשלאָפֿן ליובעל און נאָך צוויי יונגעלייט, אויך ביאָליסטאַקער, וועלכע האָבן וועגן מיר יאָ עטוואָס געהערט, אָבער ניט זייער פיל. איז פּרעגט שוין גאָר ניט וואָס עס האָט זיך אָפּגעטאַן! באַלד איז געשטאַנען אויפ'ן טיש אַ פיינט ביר, באַדעקט מיט אַ שוים, וואָס האָט מיר אויסגעוויזן ווי מולענעס פון זייף. געהייסן האָט עס צו זיין אַ פיינט, אָבער לויט דער גרויס פון קעסל האָבן דאָרטן געמוזט זיין עטלעכע פיינטס, און דער עולם האָט געטרונקען אויף מיין געזונט און מיין גליק אין אַמע-ריקע.

עס פּאַסירן גאַנץ אָפּט אין מיין לעבן מאַמענטן, ווען מענטשן זעען אויס אין מיינע אויגן אַזוי קליין, אַזוי זעלבסטזיכטיק, אַזוי נאַקעט פון יעדן שיינעם געפיל, אַז איך ווער שיר-שיר אַ מענשנפיינט. אָבער דאָן קומען מיר אויפ'ן זינען אָט די ליובעלס, וועלכע האָבן מיר אַרויסגעוויזן אַזויפיל פריינטשאַפּט אין מיין העכסטער גויט. איך הויב-אַן צו טראַכטן: וואָס וואָלט פון מיר געוואָרן, ווען ניט די טראַפּס, די ליובעלס, די זעליגס, די פּלאַטאַווסקיס, וועלכע זיינען אַליין געווען אַזוי אַרים, אַזוי גויטליינד — און מיין האַרץ ווערט פול מיט ליבע צו דעם מין מענטש, און איך בין דאָן זיכער, אַז עס איז אַ שרעקלעכער אומרעכט צו מאַלן דעם מענטשן אַלס חיה-רעה, אַלס קליינליכן עגאַאיסט, וועלכער האָט אין זינען בלוזי זיך, און וועלכער איז ניט פעאיק אויף קיין סימפּאַטיע, אויף קיין מיטגעפיל מיט זיינע מיטמענטשן.

אין יענעם מאַמענט — ווען איך דערמאָן זיך אָן די איינפאַכע, אָבער אַזעלכע האַרציק-גוטע מענטשן — בין איך מער ווי אַלעמאַל זיכער, אַז אונדזער אַרבעט פאַר אַ בעסערער און שענערער וועלט איז ניט און קאָן ניט זיין אומזיסט.

יענע נאַכט וועל איך קיינמאַל ניט פאַרגעסן. איך בין געווען ווירקלעך פאַרצווייפלט. מיין איינציקער פריינט טראַפּ איז דאָן געווען אין אַזאַ לאַגע, אַז ער האָט מיר מיט גאַרנישט געקאַנט העלפֿן; און דאָס וואָס ער האָט מיר דערציילט וועגן ליובעל'ן און זיין לאַגע, איז אויך ניט געווען שטאַרק דערמוטיגנדיק. און מיטאַמאַל פילן זיך אין אַן אַטמאָספערע פון אַזאַ וואַרעמער פריינטשאַפּט! דאָס איז געווען אַן איבערגאַנג פון דער טיפּסטער פאַרצווייפלונג צו די ליכטיקסטע האַפּנונגען. איך קאָן קוים איבערגעבן אין ווערטער, וואָס איך האָב דאָן געפילט.

עס וועלן מיך זייער גוט פאַרשטיין די יעניקע, וואָס זיינען אַריבער-געקומען אין יענע יאָרן און האָבן געוויס אַליין דורכגעמאַכט די אַלע צרות, וואָס זיינען געווען דער גורל פון די אַלע, וועלכע זיינען געקומען אַן אַ

גראַשן געלט און האָבן ניט געהאַט ניט קיין באַקאַנטע, ניט קיין קרובים, און אויך ניט קיין מלאכה אין דער האַנט, און דערצו נאָך זיינען זיי געווען אמת־גריין, דאָס הייסט עקסטערעם אידעאָליסטיש.

איך בין אָבער זיכער, אַז די וואָס זיינען שוין אַנגעקומען אין די שפעטערע יאָרן, וועלכע האָבן שוין געפונען דאָ פריינט, באַקאַנטע, לאַנדס־לייט, און וועלכע האָבן פאַר זיי געזאָרגט, וועניגסטנס די ערשטע עטלעכע טעג פון זייער אַנקומען — די וועלן קאַנען באַגרייפן וואָס עס האָבן געמוזט דורכלעבן און דורכפילן אַזעלכע „גרינע“ ווי איך.

3. אויך ווער שיער - שיער אַ קלאַקמאַכער

אויפמאַרגן האָב איך שוין געהאַט מיין אייגן בעט, און ליובעל האָט מיר געגעבן צוויי דאָלער פאַר מיין אויסקומענעש. „איך בין אייך גענוג שולדיק“ — האָט ער צו מיר געזאָגט. — „גייט אַרויס און קוקט אָן ניו יאָרק. גרינט זיך אויס“ — האָט ער צוגעלייגט מיט אַ סאַרקאָסטישן שמייכל. „נאַכדעם ווי איך וועל קומען פון דער אַרבעט וועלן מיר ווידער פאַרבריינגען, ריידין, און אפשר וועלן מיר זיך דערריידן צו עפעס און אויסגעפינען וואָס איר קאַנט דאָ טאָן פאַר דער ערשטער צייט. יא, זעט אַז איר זאָלט ניט פאַרבלאָנדזשען. דער נומער פון הויז, אויף ענגליש. איז: „טוירטין ענד איי העף עסעקס סטריט.“

איך מוז דאָ גלייך באַמערקן, אַז צו יענער צייט איז אידיש געווען כמעט ווי אין חרם. דאָס ערשטע וואָרט, וואָס איך האָב געהערט פון מיין באַלעבאָס פון הויז, פאַר וועמען ליובעל האָט מיך פאַרגעשטעלט, איז גע־ווען: „ספיק יוניטעד סטייטס“.

איך האָב אים אַנגעקוקט און ניט פאַרשטאַנען וואָס ער מיינט. פון דעם ענגליש־רוסישן לערנביכל האָב איך געקענט אַ היפש ביסל ענגלישע ווערטער. אָבער איך האָב ניט געוואוסט, אַז „יוניטעד סטייטס“ איז אַ שפראַך און ניט די מדינה, אין וועלכער דער שיקזאַל האָט מיך פאַרטראָגן. איך האָב אים געפרעגט וואָס ער מיינט, האָט ער מיך אַנגעקוקט מיט אַ בליק פון פאַראַכטונג. „אַ, יו אַר גריין“ — האָט ער געזאָגט, און מער האָט ער שוין מיט מיר ניט געוואָלט ריידין. „דער באַלעבאָס פון אונדזער וואוינונג“, האָט מיר ליובעל (שפעטער האָט ער זיך אַנגעהויבן רופן ליר־בערט) דערקלערט, „איז פונדערהיים אַ שניידער, און אויך דאָ איז ער אַ שניידער. אַז ער האָט פון זיין שניידעריי קיין גליקן ניט געמאַכט, קאַנט איר זיך לייכט משער זיין פון דעם, וואָס ער מוז האַלטן דריי „באַרדערס“ צו העלפן אים צאָלן די רענט. מיר, די דריי באַרדערס, און איצט איר, אַ פערטער, פאַרנעמען דעם הויפט־צימער פון דער דירה. ער, זיין פרוי און טאַכטער, לעבן אין די אַנדערע צוויי צימערן, פון וועלכע איינער איז אַ

שלאַפציימער און דער צווייטער די קיך. איז אָט דער אַמעריקאַנער אַריס־טאַקראַט האָט דאָס אויף אייך געקוקט מיט פאַראַכטונג, און פאַרלאַנגט פון אייך ניט אַנדערש, איר מוזט ריידן „יוניטעד סטייטס“.

„פאַרוואָס־זשע אָבער“ — האָב איך ווייטער געפרעגט ביי ליובעלין — „האַט ער געברויכט די ווערטער „יוניטעד סטייטס“, אַנשטאַט צו זאָגן „ספיק אינגליש“? און איך האָב אויסגעפונען פון „ליובערטן“, אַז אונדזער שניידער איז — חוץ אַלע זאַכן — אַ שטאַרקער אַמעריקאַנער פאַטריאָט. ענגלאַנד, וואו ער איז קיינמאַל ניט געווען, האָסט ער בתכלית השנאה, דעם פערטן יולי, דעם טאָג פון אַמעריקע'ס באַפרייאונג פון דער ענגלישער הערשאַפט, פיערט ער מיט'ן גאַנצן טראַסק. יעדער פּאָליטישן, וועלכער וויל זיך מאַכן פאַפולער, מוז ריידן מיט שוים אויף די ליפּן, ווען ער דער־מאַנט נאָר דאָס וואָרט ענגלאַנד. ער דאַרף, ווי מען זאָגט עס אויף ענגליש, דרייען דעם וויידל פון דעם בריטישן לייב, און דערפאַר טאָר ניט אַ ריכ־טיקער פאַטריאָט זאָגן „ספיק אינגליש“, נאָר „ספיק יוניטעד סטייטס“.

„פונדעסטוועגן“ — האָט ליובערט געענדיקט זיין דערקלערונג — „איז אָט דער שניידער אַ גאַנץ וואוילער מענטש. מער־נישט ער איז אַ גאַנץ פראַסטער חי־יוקים. איר דאַרפט זיך ניט נעמען צום האַרצן פון דעם וואָס ער האָט אייך געזאָגט.“

און אַז איך האַלט שוין דערביי, טאָ לאַמיק דערציילן עטוואָס, וואָס האָט מיט מיר פאַסירט צו יענער צייט, און וואָס איז זייער כאַראַקטעריס־טיש, סיי פאַר יענער „גאַלדענער צייט“ און סיי פאַר דעם באַלעבאָס פון מיין קוואַרטיר.

אין דער ערשטער וואַך, וואַנדערנדיק אַזוי איבער ניו יאָרק, און פאַר־גייענדיק אַזש צום צענטראַל פאַרק, אַרום דער 59־טער סטריט, האָב איך זיך דערפילט זייער מיד, און האָב זיך דערלויבט דאָס פאַרגעניגן צו נעמען די פערד־קאַר. אַראַפּגייענדיק פון דער קאַר, איידער זי האָט זיך אָפּגע־שטעלט, האָב איך געמאַכט אַ פאַלשן טראַט, בין געפאַלן, און זיך גוט צע־שעדיקט אַ פּוס. קוים, קוים וואָס איך האָב זיך דערשלעפט צו מיין קוואַר־טיר.

איך האָב געפונען מיין באַלעבאָס אינדערהיים. הפנים, ניט געווען קיין אַרבעט אין שאַפּ, און ער האָט אַנגעהויבן מיך אויסצופרעגן, וואו איך בין געווען און וואָס איך האָב געזען. איך האָב עס געמאַכט גאַנץ קורץ, ווייל די פּוס האָט מיר ווירקלעך שטאַרק וויי־געטאַן. ער האָט דאָס באַ־מערקט, און ער האָט מיך געפרעגט פאַרוואָס איך קרים זיך אַזוי. איך האָב אים, מיט אַ געפיל פון שאַנד און ווייטאַג, דערציילט ווי איך בין געפאַלן און זיך שטאַרק צעשעדיקט.

מיין באַלעבאָס איז אויפגעשפרונגען מיט אַ געשריי: „איר זייט גליק־לעך — גרינער וואָס איר זייט!“

איך האָב געמיינט, אַז ער האַלט מיך גליקלעך דערפאַר, וואָס איך בין אינגאַנצן ניט דער'הרג'עט געוואָרן; האָב איך אים דערפאַר געענטפערט, אַז דאָס איז אַ קנאַפער גליק.

„בייך! איר פאַרשטייט ניט, גרינער וואָס איר זיינט! איר וועט קריגן „דעמעדזשעס“. קומט מיט מיר, איך נעם אייך גלייך צו אַ לאַיער דאָ אַנטקעגן; ער וועט שוין זען, אַז איר זאָלט קריגן געלט!“

„אַבער פאַרוואָס?“ — האָב איך געפרעגט דערשטוינט.

„איר זייט אַ גרינער, קומט מיט מיר צום לאַיער!“ איך האָב זיך איינגעשפאַרט און בין ניט געגאַנגען. איך האָב אים דערקלערט, אַז מײן פאַלן איז געווען אינגאַנצן מײן שולד. אַבער דער שניידער האָט מיך געשאַלטן מיט טױטע קללות.

„געהערט אַ קאַפּ פון אַ גרינעם! דאָ מאַכט זיך אים אַזאַ גליק, ער קאָן קריגן פון דער קאַר-קאַמפּאַניע גאַר אַ סך געלט, וויל ער נאָך ניט!“

און די פאַראַכטונג פון מײן באַלעבאַס צו מיר איז געווען אַן אַ ברעג. ער האָט געקוקט אויף מיר ווי אויף איינעם, וואָס האָט ניט דעם מינדסטן פאַרשטאַנד.

דעם קומנדיקן זונטיק, ווען טראַפּ איז געקומען פון נואַרק זען וואָס איך מאַך, האָבן מיר אַפּגעהאַלטן אַן אסיפה, כדי צו באַשליסן וואָס איך זאָל טאָן און צו וואָס איך זאָל זיך דערווייל נעמען.

איך זאָג „דערווייל“, ווייל אַלע האָבן געוואוסט, אַז דאָס איינציקע, וואָס איך באַדאַרף טאָן אין אמעריקע, איז צו זען וואָס גיכער זיך אויס-לערנען די שפּראַך, און דאָן אַריינטערטן אין אַן אוניווערסיטעט און ענדיקן דאָ מײן שטודיום. אַבער קודם כל מוז איך דאָך לעבן, טאָ מוז איך זיך אויסלערנען עפעס אַ מלאכה.

האַט זעליג פאַרגעשלאָגן, איך זאָל גיין זיך לערנען קאפּענמאַכעריי. דער פאַרשלאָג איז אַבער ליובערטן ניט געפעלן געוואָרן. קאפּענמאַכעריי האָט זיך דעמאָלט באַצאָלט זייער שלעכט, און עס טוט אים לייד וואָס ער האָט זיך גענומען דערצו. פאַרוואָס זאָל איך ניט גיין לערנען זיך קלאָוקס? דערביי פאַרדינען מענטשן גאַר פּיין. און אַז איך זאָל זיך אויסלערנען די מלאכה, און אַפּשפּאַרן אין סעזאָן אַ שיינע פאַר דאָלער, קאָן איך זיך רואיק אַוועקזעצן לערנען ענגליש; דאָן קריגן אייניקע לעסאַנס, און דערנאָך ארייני-טרעטן אין אוניווערזיטעט.

דער איינציקער, וואָס איז געווען קעגן דעם פּלאַן, איז געווען איך אַליין. מיר איז געווען אומדערטרעגלעך דער געדאַנק צו מוזן לעבן גאַנצע פיר וואָכן אויפ'ן חשבון פון מיינע פריינט. נאָך ערגער איז געווען, וואָס מיינע פריינט האָבן געמוזט צוזאַמענעמען 10 דאָלער רביגלעט פאַר מײן „באַס“ דעם קלאָוקמאַכער, פאַר דער צייט וואָס איך וועל זיין אין דער לער.

„מיר גיבן אייך ניט קיין נדבה“ — האָבן מיינע פריינט מיט מיר איינגעטענה'ט. — „איר וועט אונדז באצאלן יעדן סענט. לערנט זיך נאָר אויס די אַרבעט“.

זיי האָבן מיך גובר געווען.

ליובערט האָט אויסגעפונען אַ קלאָק־שאַפּ אויף איסט־בראַדוויי, און טאַקע מאַנטיק אינדערפרי, נאָכדעם ווי ליובערט איז מיט דעם קלאָק־באַס מושוה געוואָרן, און האָט אים געגעבן אַלס אַך־אדערויף די ערשטע פינף דאָלער, מיט דעם תנאי, אַז די אַנדערע 5 דאָלער זאָל איך בריינגען די בעקסטע וואָך, בין איך שוין געקומען אין שאַפּ צו דער אַרבעט. עס רעדט זיך אַזוי אַ שאַפּ. אין דער אמת'ן איז דאָס געווען די וואוינונג, וואו מיין קלאָקמאַכער־באַס מיט זיין פאַמיליע האָבן אויך גער־לעבט.

דער שאַפּ איז געווען אין פראַנט־רום. ביי די זייטן פון פראַנט־רום זיינען געווען צוויי קליינע צימערלעך — איינס אַ קיך, דאָס צווייטע אַ שלאַפֿצימער. און אַט אין דעם שאַפּ האָט מען עס „געריבן“ קלאָקס. דאָרט זיינען געשטאַנען דריי מאַשינען, אויף צוויי פון וועלכע צוויי מענטשן, נאָך גאַנץ יונגע, האָבן זיך געוואָרפן ווי אין קדחת. די דריטע איז דאָס, הפנים, געווען אַנגעגרייט פאַר מיר. אויפ'ן טיש זיינען געזעסן אַ שניידער און אַ מיידל, וועלע האָבן געאַרבעט מיט די הענט. אויף דער פאַדלאַגע איז געזעסן אַ קינד פון אַ יאָר 12, הפנים, דעם באַס' טעכטערל, און האָט געשיילט קאַרטאַפּל. עס איז געווען אַ שוויץ־שאַפּ מיט אַלע פיטשעווקעס.

מיט דעם נאָמען „סוועט־שאַפּ“ האָבן איך זיך ערשט שפּעטער, פיל שפּעטער באַקענט; אָבער דאָן שוין בין איך געווען איבערראַשט. איך האָב נאָך דאָן ניט געהאַט קיין באַגריף פון אַ גרויסן שאַפּ; אָבער איך האָב גאַנץ גוט געדענקט די מאַסטערסקאַיאַ פון שלומה דעם שניידער אין פינסק, וועמעס זון איך האָב געגעבן אַן אוראַק, און עס איז געווען אַ חילוק צווישן שלומה דעם שניידער'ס „מאַסטערסקאַיאַ“ אין פינסק און דעם „קלאָק־שאַפּ“ אין ניו יאָרק, ווי צווישן טאַג און נאַכט.

די „מאַסטערסקאַיאַ“ פון שלומה דעם שניידער איז געווען ווירקלעך אַ גרויסער צימער, וואו אין מיטן איז געשטאַנען אַ לאַנגער טיש, אַרום וועלכן שלומה דער שניידער, מיט אַ גרויסער שער אין דער האַנט, האָט זיך געפאַרעט, כסדר אונטערזינגענדיק עפעס אַ ניגונ'ל. די אַרבעטער זיינען געזעסן אַרום די זייטן, ביי די ווענט, ביי די ליכטיקע פענסטער, ווער ביי דער מאַשין און ווער ביי דער האַנט, גראַם, בהרחבה־דיק, און אויך זיי אונטערברומענדיק עפעס אַ טעאַטער־לידל. די לופט אין צימער איז געווען אַ ריינע, אַ קלאָרע; דורך די פענסטער האָט אַריינגעשיינט די זון, און עס האָט זיך געפילט אַ פריילעכקייט איבער'ן גאַנצן צימער.

דאָ, אין ניו יאָרק — אין אַ צימער אַ פערטל די גרויס פון שלומה דעם

שניידער'ס, מיט אַ פענסטער וואָס איז געווען שטאַרק פאַרשמוצט, אַזוי אַז די זון, מיט איר בעסטן ווילן, האָט ניט געקאָנט דורכברעכן זיך — זיינען געזעסן צוויי מענטשן ביי שווערע הויז־מאַשינען, און האָבן זיך גע־צאַפלט ווי די טייִוואָלים; צוויי אַנדערע אויפ'ן טיש; דאָס מיידל אויף דער פאַדלאַגע שיילבדיק קאַרטאַפּל; און אַלע וויילע האָט מען געזען די באַלעבאַסטע פון הויז אַריינלויפנדיק אין שאַפּ, שעלטנדיק דאָ די טאַכטער, דאָ דעם מאַן, און דאָ גאַר קאַלאַמבוס'ן מיט זיין אַמעריקע.

דער באָס האָט, פון דער ערשטער מינוט אָן, מיך אָנגעהויבן „דוצן“. „זעץ זיך ביי דער מאַשין, און לאַמיר זען וואָס דו קאַנסט“ — איז געווען דער ברוך־הבא, מיט וועלכן ער האָט מיך אויפגענומען, נאָכדעם ווי איך האָב אים דערקלערט ווער איך בין און צו וואָס איך בין געקומען.

„אַבער איך קאָן נאָך גאַרנישט“ — האָב איך זיך דערלויבט צו ענט־פערן אים.

„גרינע חיה“ — האָט ער מיר דערקלערט — „אין אַמעריקע איז גאַר ניטאָ אַזאַ זאַך ווי ניט קאַנען“ — און ער האָט מיר דאָן געוויזן ווי מען פאַדעמט־איינ די נאָדל און ווי מען דאַרף דרייען די מאַשין. אַבער די מאַשין האָט זיך ביי מיר געדרייט אויף צוריק, און די אַרבייטער האָבן זיך געשטיקט פֿון געלעכטער. מיין באַלעבאַס האָט דאָס פשוט געהויבן פון אַרט. אַ מענטש זאָל ניט קאַנען ריכטיק דרייען אַ מאַשין.

אַזוי איז אַוועק דער ערשטער טאַג. איך האָב מיך באַגאַסן מיט שווייס. דער רוקן האָט געבראַכן. די פיס האָבן געהאַלטן אין איין טרייס־לען זיך ביי מיר, און דאָס רעדל פון דער מאַשין האָט זיך אַלץ ניט געדרייט ווי עס באַדאַרפצוויין.

נאָכמיטאַג האָט מיר שוין דער באָס געגעבן נייען „סליווס“, אַרבל הייסט עס, און, גאָט־צו־דאַנקען, עס איז אַוועק אַ גאַנג. איך בין געווען מלא שמחה. איך בין געקומען פון דער אַרבעט אַ מידער, אַ צעבראַכענער, אַבער אַ גליקלאכער. איך בין געווען אויפ'ן וועג צו ווערן באַלד אַ קלאַוק־מאַכער, וועלכער שעפט גאַלד גאַנצע הויפנס.

אויפמאַרגן — ווידער „סליווס“. איך האָב זיך געוואונדערט; וואו נעמט ער אַזויפיל אַרבל, אַבער פאַרפאַלן. אויפ'ן צווייטן נאָכמיטאַג — ווידער „סליווס“. איך האָב עס שוין מער ניט אויסגעהאַלטן און געזאַגט צום באָס: אפשר קאָן ער מיר געבן עפעס אַנדערש. האָט איר באַדאַרפט זען וואָס פאַר אויגן דער באָס האָט אויסגעשטאַרטשעט אויף מיר. אַזוי ווי ער וואָלט גאַר ניט געגלויבט, אַז איך קאָן אַ וואָרט אויסריידן.

„זע נאָר, זע נאָר. וואָס זאַגט איר אויף דער גרינער חיה? ער וויל שוין קאַנען מאַכן דעם גאַנצן קלאַוק. אַז דו ווילסט ניט נייען קיין סליווס קאַנסטו שוין גיין“.

איך האָב פאַרשטשעמעט מיט די ציין און ווידער זיך גענומען „רייבן“ סליוס.

אויף דעם דריטן טאָג, ווי איך האָב נאָר זיך געזעצט צו דער אַרבעט, איז די מיסעס אַריינגעלאָפֿן אין שאַפּ, זיך צו מיר געווענדט, איך זאָל איר בריינגען זייף פֿון סטאָר.

דאָס האָב איך שוין מער ניט געקאָנט פֿאַרטראַגן. „איך בין ניט אייער משרת!“ — האָב איך אויסגעשאַסן מיט אַ ווילדן צאָרן; האָב זיך אויפֿגעהויבן פֿון מיין מאַשין און פֿאַרלאָזן דעם שאַפּ. און אַזוי האָט זיך פֿאַרענדיקט מיין קאַריערע אַלס קלאָקמאַכער.

4. איך ווער אַ קאָפּענמאַכער

ניט האָבנדיק קיין ברירה, האָבן שוין ליובערט און די אַנדערע גוטע פֿריינט מיינע געמוזט אויסזוכן פֿאַר מיר אַ פּלאַץ, וואו איך זאָל זיך קאָנען אויסלערנען די מלאכה פֿון קאָפּענמאַכעריי.

און טאַקע שוין די נעקסטע וואָך בין איך שוין געזעסן אין אַ ווירקלעך גרויסן שאַפּ, וואו אַרום צוואַנציק אַרבעטער האָבן „געריבן“ העטס. דער באַלעבאָס פֿון דעם שאַפּ, אַן אַמעריקאַניזירטער דייטש (אָדער האַלענדער), איז געווען אין דערזעלבער צייט דער „קאַטער“, דער צושנייִ דער. הייסט עס, ניט קיין גרויסער קאַפיטאַליסט אַליין; אָבער, ווי עס האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזן, איז ער אין זיינע געפילן און דענקען געווען אינִי גאַנצן דורכגעדרונגען פֿון דעם קאַפיטאַליסטישן גייסט. ער האָט, ווי יעדער אַמעריקאַנער פֿון יענער צייט, געהאַלטן אין איין קייען קייִטאַבאַק, וואָס האָט דאָן, ניט זייענדיק צוגעוויינט צו דעם, געמאַכט אויף מיר אַן עקלדיקן איינדרוק. זיין נאָמען איז געווען פּלאַטאַ.

אַזוי ווי דרייען די מאַשין האָב איך שוין געקאָנט פֿון מיינע עטלעכע לער־טעג אַלס קלאָקמאַכער, און די נייִמאַשין פֿאַר קאַפּן איז געווען אַ פּיל לייכטערע, האָב איך שוין דעם ערשטן טאָג פֿון מיין לערע אַנגעשטעפט אַ גאַנצן באַרג מיט „ברימס“. דער באָס איז, ווי עס האָט אויסגעזען, געווען צופּרידן מיט מיר.

דער אָפּמאַך איז געווען, אַז איך זאָל אַרבעטן 4 וואַכן אומזיסט, און ערשט אויף דער 5־טער וואָך זאָל איך קריגן 5 דאָלער די וואָך. אַזוי לאַנג אָבער האָב איך ניט געקאָנט און ניט געוואַלט וואַרטן. מיר איז שוין געוואָרן איבערדריסיק צו זיצן אויף קעסט ביי מיינע טייערע פֿריינט, וועלכע זיינען אַליין געווען געבראַטענע אַרעמעלייט. און שוין אויף דער צווייטער וואָך בין איך, אויף דער עצה פֿון די אַרבעטער אין שאַפּ, צוגעגאַנגען צום באָס און אים געזאָגט, אַז איך קאָן ניט אַרבעטן אומזיסט. איך מוז דאָך וועניגסטענס האָבן צו עסן.

דער באַס איז געוואָרן אַן אַנגעצונדענער. וואָס הייסט דאָס, האָט ער דען ניט אָפּגעמאַכט מיט מיר, איך זאָל אַרבעטן פאַר אים 4 וואָכן אומזיסט?

„יאָ“ — האָב איך געענטפערט מיין באַס — „דאָס איז גאַנץ ריכטיק, אַזוי איז טאַקע געווען אונדזער אָפּמאַך; אָבער וואָס העלפט עס? אָפּמאַך, און ווידעראַמאַל אָפּמאַך, אָבער אַרבעטן הונגעריקערהייט קאָן איך דאָך ניט.“

דאָס האָט, הפנים, ניט פאַרפעלט צו מאַכן אַ געוויסן איינדרוק אויף מיין מר. פּלאַטאַ, און ער האָט צו מיר געזאָגט, „גיי צו דער מאַשין, וועסט שוין קריגן צו פרעסן.“

פאַר'ן גיין אַהיים האָט ער מיר דערלאָנגט דריי דאָלער, מורמלענדיק: „דו ליטוואַק, דו ליטוואַק . . .“

די פּלאַטאַ־פּעקטאָרי איז דאָן געווען אין בליקער סטריט, קאַרנער בראַדוויי, אַ היפשער מהלך פון דאָרט ביז צו עסעקס סטריט. און ווי שווער עס איז מיר געווען צו גיין יעדן טאָג הין און צוריק צופוס, פונדעסטוועגן פלעג איך זעלטן־ווען נעמען די קאַר. איך האָב זיך פשוט גע־שעמט, וויסנדיק אַז איך לעב אויף פרעמד געלט. קיים וואָס איך פלעג זיך דערשלעפן אויף מיין קוואַרטיר און זיך אַ וואַרף טאָן אַ פאַרמאַטערטער און אַ צעבראַכענער אויף מיין בעטל.

דאָס מאָל אָבער האָב איך כמעט ניט געפילט ווי איך גיי. איך בין ממש געפּלויגן. דאָס זיינען געווען די ערשטע 3 דאָלער, וואָס איך האָב פאַרדינט דורך אַרבעט, ממש פיזישע אַרבעט.

און צו יענער צייט, דאָרפּט איר וויסן, האָב איך געהאַלטן, אַז די איינציקע אַרבעט, וואָס איז הייליג און כשר, איז די אַרבעט מיט די הענט. איך האָב מיך דעריבער געפילט ווירקלעך גליקלאַך. און אַז איך בין גע־קומען אין מיין וואוינונג, וואו איך האָב געטראָפן ליובערטן און די גאַנצע חברותא, און האָב זיי געוויזן די דריי דאָלער, וואָס איך האָב אַרויסגעקראָגן פון מיין באַס, און אויך זיי דערציילט ווי אַזוי איך האָב עס דורכגעפירט, איז שוין מיין שמחה געוואָרן אונדזער אַלעמענ'ס שמחה. באַלד איז אויפ'ן טיש געשטאַנען דער שויםענדיקער קעסל ביר, און חברה האָט געטרונקען לחיים.

זיי האָבן זיך גאַר ניט געקאַנט אָפּוואונדערן איבער מיין מוט און חוצפה צו פּאָדערן באַצאָלט פאַר דער ערשטער וואָך אַרבעט, וואָס לויט דעם אָפּמאַך האָב איך באַדאַרפט אַרבעטן נאָך דריי וואָכן אומזיסט. איך האָב זיי איבערדערציילט דעם גאַנצן שמועס מיט דעם מר. פּלאַטאַ, און זיי האָבן נביאות'געזאָגט, אַז איך וועל גיין ווייט־ווייט אין אמעריקע.

צו דער שמחה זיינען אויך צוגעצויגן געוואָרן דער באַלעבאָס פון אונדזער קוואַרטיר, און די פאַראַכטונג, וואָס דער באַלעבאָס האָט געפילט

צו מיר ווי צו א גרינעם, האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ געפיל פון באַוואונג דערונג; ערשט צוויי וואַכן אין אַמעריקע, און ער פאַרשטייט שוין „ביזנעס“. אין דער צווייטער וואַך פון מיין לער אַלס קאפּענמאַכער בין איך געגאַנגען אַ טריט ווייטער. איך האָב דערקלערט דעם מר. פּלאַטאַ, אַז מיט די דריי דאָלער קאָן איך ניט אויסקומען, און האָב פאַרלאַנגט אַ הוספּה.

דער מאַן איז אַזש רויט און בלייך געוואָרן פון רציחה. דאָס מאַל איז שוין דאָס וואָרט „ליטוואַק“ געווען ניט גענוג שטאַרק פאַר אים. „ניהיליסט“, „רוסישער“, האָט ער אויסגעשריען מיט כּעס. „און אַז אַ ניהיליסט איז וואָס?“ — האָב איך געענטפּערט גאַנץ קאַלטבלוטיק. — דאָרף אַ „ניהיליסט“ פאַרהינגערן, ווען ער אַרבעט? מיט אייערע דריי דאָלער קאָן איך קיין לעבן ניט מאַכן.“

„מאַכט מען אַ האַלבן לעבן“ — האָט ער אויסגעשריען. דעם ענטפּער זיינעם קאָן איך קיינמאַל ניט פאַרגעסן. דער גאַנצער עקספּלאַנאַטאָר און בורזשוי האָט זיך אויסגעדריקט אין דעם ענטפּער. איך בין אַבער באַשטאַנען אויף מיין פאַרלאַנג. איך האָב אין דער צייט זיך אויסגעלערנט צו שטעפּן די „בריימס“ מיט אַ גאַר באַזונדערער שנעלקייט, און איך האָב געוואוסט, אַז איך בין ווערט פאַר אים פּיל-פּיל מער ווי די דריי דאָלער. איך האָב אים אויך געגעבן אַנצוהערענעש, אַז שוין אין דעם ערשטן טאָג, ווען איך האָב זיך געזעצט אַרבעטן, האָט ער אָן מיר פאַרדינט; און אַז עס איז ניט זייער שייך פון אים צו באַשטיין, ווי שיילאַק, אויף זיין פונט פלייש.

אין דעם פנים פון דעם מאַן האָבן זיך געביטן אַלערליי קאַלירן. און פאַרוואָס ער האָט מיך ניט אַראַפּגעוואָרפּן פון אַלע טרעפּ, ווייס איך ווירקלעך ניט.

געענדיקט האָט עס זיך דערמיט, אַז איך האָב געקראָגן פאַר די נעקסטע דריי וואַכן צו 5 דאָלער; און פאַר דער פינפטער וואַך, ווען איך בין שוין אַראַפּ פון דער „לער“, האָב איך געקראָגן גאַנצע 6 דאָלער.

אַט אַזוי בין איך געוואָרן אַ קעפּמייקער; אמת, אַ זייער שלעכטער קעפּמייקער. די פרעסער האָבן מיך געשאַלטן מיט טויטע קללות, ווען זיי האָבן געקראָגן אַ טויז קעפּס געמאַכט פון מיר. און אַזוי גיך ווי עס פּלעגט ווערן „סלעק“ פּלעג איך זיין דער ערשטער קרבן, וואָס פּלעגט ווערן „גע-סעקט“, אַבער פאַר דער צייט פון ביז, ווען עס האָט, אַזוי צו זאָגן געברענט, בין איך געווען „אַלרייט“, און האָב שוין פאַרדינט גענוג, ניט דאַרפנדיק אַנקומען צו קיינעמ'ס הילף. איך האָב שוין זאָגאַר אַנגעהויבן אַפּצושפּאַרן אַ פאַר דאָלער פאַר סלעק-צייט, ווען איך זאָל זיך קאַנען נעמען פלייסיק לערנען ענגליש און אַריינטרעטן אין אוניווערזיטעט.

5. ווי אזוי מיין גאנצער פלאן פון ווייטערדיקער בילדינג ווערט צעשטערט

ווי אין רוסלאַנד, אזוי אויך אין אמעריקע, איז מיין טרוים צו שטודירן און צו ענדיקן אן אוניווערזיטעט קיינמאל ניט פארווירקלעכט געוואָרן. און אַט ווי דאָס האָט פּאַסירט:

דאָ זיינען געווען גאַנץ אַנדערע אורזאַכן ווי אין רוסלאַנד. וועגן זיי וועל איך ריידן אַביסל שפּעטער. דאָ וויל איך אָנווייזן אויף בלויז איינער. דעם ערשטן האַלבן יאָר פון מיין זיין דאָ אין אמעריקע, האָב איך ניט געוואָלט און ניט געקאָנט נעמען אַ בוך אין האַנט; איך האָב געפילט אַ מאַדנע שנאה צום בוך. מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אזוי לאַנג ווי איך וועל טראַכטן וועגן בוך, וועל איך קיינמאל קיין אַרבייטער ניט ווערן. איך האָב געטרוימט וועגן ווערן אַן אַרבייטער צוגלייך מיט אַלע אַנדערע. איך האָב מיר געפילט גוט אין דער נייער סביבה מיינער, און האָב ניט געהאַט די מינדסטע לוסט צוריקצוקערן זיך אין מיין פאַרגאַנגענעם לעבן. איך האָב זיך אזוי ווייט אַריינגעלעבט אין מיין נייעם קרייז, אַז ניט איך האָב געוואוסט און ניט איך האָב געוואָלט וויסן פון קיין אַנדער וועלט ווי די, אין וועלכער איך האָב זיך איינגעלעבט.

איין זונטאָג, נאָכדעם ווי ליובערט האָט געבלעטערט אין דער דייטשער „פּאָלקס־צייטונג“, פון וועלכער סערגעי שיעוויטש און אַלעקסאַנדער יאַנאַס זיינען דעמאָלט געווען די הויפּט־רעדאַקטאָרן — כאַטש דאָן האָב איך גאָר נישט געוואוסט וועגן זיי — האָט ער, געפינענדיק מיך האַלב־דרעמלענדיק אויפֿן בעטל, צו מיר געזאָגט:

„ווייסט איר, אַז יעדן זונטאָג נאָכמיטאָג ווערן דאָ אַפּגעהאַלטן פאַר־זאַמלונגען אין דער רוסישער שפּראַך?“

איך געדענק עס גאַנץ גענוי, אַז מיך האָט דאָן גאָר קנאַפּ וואָס אינטערעסירט וואָס דער צוועק פון די פאַרזאַמלונגען איז אייגנטלעך געווען; אָבער דער פּאַקט, אַז די פאַרזאַמלונגען ווערן אַפּגעהאַלטן אין רוסיש; מענטשן קומען און הערן וואָס אַנדערע מענטשן דערציילן זיי אין רוסיש, דאָס האָט מיך שטאַרק פאַראינטערעסירט.

„לאַמיר צוגיין“ — האָב איך געזאָגט צו ליובערטין.

„וואָס דאַרפט איר מיר? איך האָב מער קיין אינטערעס ניט אין רוסיש און אין רוסלאַנד. איך בלייב אַן אמעריקאַנער“ — האָט זיך ליובערט צו מיר אָנגערופן. „אויב איר ווילט, קאָנט איר גיין. אַט איז דער אַדרעס: 165 איסט בראַדוויי, 3 נאָכמיטאָג. דער פאַראיין, וואָס האָט דאָרטן יעדן זונטאָג מיטינגען, גייט אונטער דעם נאָמען „רוסקי ראַבאַטשי סאָיוז“.

דער האַל איז געווען איבערגעפילט מיט מענטשן; און כאַטש די

מערסטע פון זיי, אויב ניט אלע, זיינען געווען אידן, דאך איז די פארוואלונג געפירט געווארן אין רוסיש. ווען איד בין אריינגעקומען, האט גערעדט א יונגערמאן אין א גאנץ ליטערארישן און פליסיגן רוסיש. ער האט גערעדט אין א זייער געלאסטענעם טאן וועגן עפעס א קארסטרייק. און אזוי ווי דער גאנצער ענין איז פאר מיר געווען פרעמד, האט זיין ארט ריידן ניט געמאכט אויף מיר קיין באזונדערס שטארקן איינדרוק.

נאך אים איז ארויף אויף דער פלאטפארמע אן אנדער יונגערמאן. אויך ער האט גערעדט אן אויסגעצייכנטן רוסיש, אבער מיט א מערקווירדיקער פייערלעכקייט, מיט א באגייסטערונג, וואס האט געצונדן. דער עולם האט אים שטארק אפלאדירט.

ווי איך האב זיך שפעטער דערוואוסט, איז דער ערשטער רעדנער געווען דער פארשטארבענער אלעיניקאוו, און דער צווייטער איז געווען דער וואויל-באקאנטער מ. זאמעטקין.

און לאמיר דא זאגן, אז עס איז געווען הויפטזעכלעך זיין רעדע צו פארדאנקען, וואס איך האב זיך פאראינטערעסירט מיט די פארוואלונגען, אין וועלכע איך האב באלד אליין אנגעהויבן נעמען א גאנץ גרויסן אינטערעס און אויך אנטויל.

זאמעטקינ'ס דעמאלסטדיקע רעדע האט מיך דאן שטארק אויפגערעגט. איך קאן זאגן, זי האט מיך אויפגעוועקט. די ערשטע מאנאטן, ווי שוין פריער דערציילט, האב איך פארבראכט אין א גאנץ נייער סביבה און האב ווי פארגעסן אן מיין גאנצן פריערדיקן לעבן און שטרעבן. ערשט נאך זאמעטקינ'ס רעדע האב איך זיך אזוי ווי אויפגעכאפט פון שלאף.

קומענדיק צוריק פון דער פארוואלונג האב איך מיט גאר א באזונדערן אינטערעס זיך צוגעכאפט צו דער דייטשער „פאלקסצייטונג“, און איבער געלייענט אלץ וועגן דעם קארסטרייק, וועלכער האט מיך פריער ניט אב-געהויבן אינטערעסירן.

און אזוי בין איך, אומבאמערקט פאר מיר אליין, אריינגעצויגן גע-ווארן אין דער פאר מיר אליין גאנץ נייער וועלט — אין דער ארבייטער-באוועגונג, אין דער וועלט פון סאציאליזם, אנארכיזם, „סינגל טעקסיוס“ — בקיצור, אין דער וועלט פון קאמף קעגן אלץ וואס איז שלעכט, פאר דארבן און פאלש אין אונדזער לעבן.

פון דאן אן און ווייטער האב איך שוין ניט פארפעלט קיין איינציקע פארוואלונג, אויף וועלכער די הויפט-רעדנער זיינען געווען: אב. קאהאו, לואי מילער, מ. זאמעטקין, אלעיניקאוו, ראטנער, ליוביטש, און נאך פיל-פיל אנדערע, וועמעס נעמען איך געדענק שוין ניט מער.

די פארוואלונגען זיינען פארגעקומען, ווי שוין דערציילט, יעדן זונ-טאג — אמאל נאכמיטאג און אמאל אינדערפרי, און זיי זיינען פאראב-שטאלט געווארן פון א פאראיין וואס האט געטראגן דעם נאמען „רוסקי

ראַבאָטשי סאָיוז" — אַ נאָמען וואָס איז געווען פּולשטענדיק באַרעכטיגט. ווייל, כאָטש די מערסטע פּון זיי זיינען געווען רוסישע גימנאַזיסטן, סטודענטן און לערער, זיינען זיי אָבער אין יענער צייט, אין ניו יאָרק, געווען אַלע אַרבייטער. אַחוץ דעם זיינען צווישן זיי אויך טאַקע געווען אַרבייטער — ווי דאָס איז געווען, למשל, ב. וויינשטיין, וועמען איך האָב געטראָפּן צום ערשטן מאַל אויף די פּאַרזאַמלונגען, און וועלכער האָט צו זיך געצויגן מיינ אויפּמערקזאַמקייט מיט זיין גאַנץ אומגעוויינלעכן אויסזען.

ב. וויינשטיין איז ניט געווען איינער פון די רעדנער. איך קאָן זיך ניט דערמאָנען, אַז ער זאָל אַמאַל — אין יענער צייט, האָבן אַנטיילגענומען אין וועלכער עס איז דעבאַטע; אָבער עס איז קיין פּראָגע ניט וועגן דעם, אַז ער איז געווען איינער פון די סאַמע פּיאַנערן אין דער אידישער אַרבייטער־באַוועגונג. און זאָל עס דאָ געזאָגט ווערן, צו זיין גרויסן קרעדיט, אַז אַלס טוער איז ער פּאַרבלעבן ביז זיין טיפּן עלטער. ער לעבט־אויס זיינע יאָרן אַלס מיטאַרבייטער אין „פּאַרווערטס“, און פּון צייט צו צייט שרייבט ער גאָר טשיקאַווע עראַינערונגען פון יענער, כמעט לעגענדאַרער צייט.

איך האָב געהאַלטן פאַר מיינ פליכט צו דערמאָנען דאָ איינעם, וועלכער איז, אַזוי־צוזאָגן, ניט געשטאַנען אין פּראָנט, אָבער וועלכער האָט, דורך זיין געטריישאַפט צו דער אַרבייטער־באַוועגונג, גאָר גרויסע פּאַרדינסטן. אפשר וועט מיר נאָך שפּעטער אויסקומען צו דערמאָנען אים, וועל איך עס געוויס ניט פּאַרפעלן, דערווייל אָבער וועל איך זיך אומקערן צו דעם ענין פון די פּאַרזאַמלונגען, וואָס זיינען אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין רוסיש. דער דאָזיקער „סאָיוז“ האָט, מיט אַ קורצער צייט שפּעטער, איבערגעלעבט אַ שטיקל רעוואָלוציע, און פון אים האָט זיך אַרויסגעטיילט אַן אַנדער אַרגאַניזאַציע אונטער דעם נאָמען „רוסקי פּראָגרעסיווי סאָיוז“ אין וועלכן איך בין שוין געוואָרן אַ מיטגליד. אויך ער האָט פּאַראַנשטאַלט פּאַרזאַמלונגען יעדן זונטאַג, און אין זיי האָב איך שוין גענומען אַן אַנטייל, סיי אַלס אָפּטער דעבאַטאַנט, און שפּעטער־צו אויך אַלס לעקטשורער.

6. איך ווער אַגיטאַטאָר אין שאַפּ און קריג באַלד

די „סעק“

וועגן די דערמאָנטע פּאַרזאַמלונגען וועט מיר נאָך אויסקומען שפּעטער צו ריידן, און איך וועל זיי ווידמען אַ גאַנץ באַזונדערן קאַפיטל. זיי פאַרדינען עס, ווייל איך גלויב — ניין, אַך בין זיכער — אַז זיי האָבן געהאַט אַ גאָר טיפּע ווירקונג אויף דעם ווייטערדיקן לעבן פון די מערסטע מענטשן, וועלכע זיינען דאָס געווען די פירער און די טאַנגעבער זיערע. זיי, די פּאַרזאַמלונגען, זיינען געווען, ביז צו אַ הויכן גראַד דער אַוניווערזיטעט,

פון וועלכן די שפעטערדיקע שרייבער און רעדנער זיינען געקומען. אבער דאָ וויל איך דערציילן ווי ווייט די דאָזיקע פאַרזאַמלונגען האָבן געהאַט אַ ווירקונג אויף מיר און מיין ווייטערדיקן לעבנס־שיקזאַל.

אויפמאַרגן, נאָך דער ערשטער פאַרזאַמלונג וואָס איך האָב בייגע־וווינט, איז מיר שוין די אַרבייט גאַר ווייניק געקראַכן אין קאַפּ. זיצנדיק ביי דער מאַשין האָב איך מער געדרייט מיט'ן קאַפּ ווי מיט די פיס; און צו מיטאַרגצייט האָב איך אָנגעהויבן טיילן זיך מיט מיינע איינדרוקן און מיינע געדאַנקען מיט די אַרבייטער אין שאַפּ.

די אַרבייטער, מערסטנס גאַליציאַנער, וועלכע האָבן „געטרייט“ רייזן אַ געבראַכענעם דייטש, האָבן מיך אָנגעקוקט, אַזוי ווי איך וואָלט געווען ניט אינגאַנצן ביים פאַרשטאַנד. זיי האָבן פשוט ניט פאַרשטאַנען וועגן וואָס איך קאָך זיך אַזוי. לעבן מיר איז געזעסן אַ מאָן מיט רויטע, גע־ליאַמעוועטע אויגן, אַבער איינער פון די סאַמע שנעלסטע אפערייטאַרס. איך קאָן נאָך איצט ניט אָפּוואונדערן זיך פון דער מערקווירדיקער אַרבייט־שנעלקייט פון דעם אידן. ווען ער האָט געאַרבייט האָט זיך אויסגעדוכט, אַז ער מאַכט ניט די מינדסטע אַנשטרענגונג. פאַרקערט, דער אויבער־פלעכליכער איינדרוק איז געווען, אַז ער איז איינער פון די לאַנגזאַמסטע אַרבייטער, און דאָך האָבן די „באַנדלס“ קעפּס און העטס געהאַלטן אין איין וואַקסן ביי זיין מאַשין. ער האָט גערעדט זייער ווייניג, זיין שטים איז געווען אַ הייזעריקלעכע, און אין אַלגעמיין האָט ער זייער וועניג פאַרקערט מיט די איבעריגע אַרבייטער. צו מיר האָט ער דוקא יאָ געפילט עפעס ווי אַ שטיקל סימפּאַטיע, כאַטש שוין דערפאַר אַליין ווייל ער האָט ניט געקאַנט ניט באַמערקן ווי שטאַרק איך באַוואונדער אים פאַר זיין געהיימניספולער און אומדערקלעכער שנעלקייט.

האַט ער צו מיר גערעדט מיט זיין הייזעריגער שטים:

„וואָס קאַכסטו זיך אַזוי, דו גרינער? זע בעסער פון וואָס דו מאַכסט

אַ לעבן!“

און אַט דער מאָן האָט אויסגעדריקט די מיינונג פון אַלע, מיט דער אויסנאַם פון איינעם אַ יונגמאַן, וועלכער איז געווען נאָרוואָס אַריבערגע־קומען פון בוקאַרעסט.

גייענדיק פון דער אַרבייט האָט ער מיך, ווי עס האָט אויסגעוויזן, מיט גרויס אינטערעס אָנגעהויבן אויספרעגן וועגן דער פאַרזאַמלונג, וואו איך בין געווען, און ווער זיינען דאָס אַט די מענטשן? און אַך, ווי גוט וואָלט עס געווען, ווען ער קאָן ריידן און פאַרשטיין רוסיש! ער וואָלט גערן געגאַנגען צו אַזעלכע פאַרזאַמלונגען.

ליידער האָב איך דעמאַלט נאָך ניט געוואוסט פון די פאַרזאַמלונגען, וואָס זיינען שוין דאָן אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין דייטש און אויך אין ענגליש. פאַרגעסט ניט, אַז דאָס איז געווען אין 1885 און עס זיינען געווען בלויז 3

מאָנאַטן זינט איך בין אַריבערגעקומען, און, ווי געזאָגט, האָב איך די ערשטע צייט גאָר ניט געוואָלט וויסן פון קיין אַנדער זאָך, ווי בלויז פון שאַפּ און פון דער אַרבייט.

איך האָב דעריבער מיין יונגן פריינט, דעם אַרבייטער, וועלכער האָט זיך אַזוי פאַראינטערעסירט מיט דעם וואָס איך האָב אים דערציילט ניט געקאָנט אַנווייזן, ניט אויף די פאַרזאַמלונגען און ניט אויף די מענטשן, וועמען איך האָב נאָך אַליין גאָר ווייניג געקאָנט. און עס האָט מיר דאָן שוין שטאַרק פאַרדראָסן פאַרוואָס אַזעלכע פאַרזאַמלונגען ווערן ניט אָפּגעהאַלטן אויך אין אידיש, וואָס אַזעלכע יונגעלייט ווי דער זאָלן קאָנען פאַרשטיין. נאָר אַזוי ווי דאָס איז ניט געווען דער פאַל, האָב איך באַשלאָסן צו באַ-שרענקען מיין אַגיטאַציאָנס־פעלד מיט אַט דעם יונגמאַן און ניט ריידן מער צו די אַלע איבעריגע, וואָס האָבן זיך אַרויסגעוויזן צו זיין אַזעלכע חכמים. אַזוי ווי אויף להכעיס אַבער האָבן אויפמאַרן די אַרבייטער אַליין אַנגעהויבן זיך רייצן מיט מיר. זיי האָבן פון מיר חזק געמאַכט, געמאַנט פון מיר אַ חלק פון דזשיי. גולד'ס מיליאָנען.

האָב איך זיך גאָר אינגאַנצן פאַרגעסן אָן מיין באַשלוס און אַנגעהויבן ריידן צו זיי, אַזוי ווי איך וואָלט געשטאַנען אויף דער פּלאַטפּאָרם, און זיי פאַרגעוואָרפן זייער בלינדקייט, זייער אומוויסנקייט, און ווי זיי זעען ניט און פאַרשטייען ניט ווי זיי ווערן באַרױבט און עקספּלאָאָטירט פון זייער „זאָגענאַטן“ באַס, דעם אַרבייטס־געבער. ביי די דאָזיקע ווערטער איז אַנגעקומען דער „באַס“.

פאַרשטייט זיך, אַז מיין דרשה איז געבליבן ניט געענדיגט; אַבער דעמזעלבן שבת, ווען איך האָב געקראָגן מיין „פּעי ענוועלאָפּ“, האָט ער מיר געזאָגט גאַנץ קלאָר, אַז ער דאַרף ניט קיין „סאָשעליסט“ אין זיין שאַפּ, און אַז ער וועט זען אויסצוקומען אָן מיר.

פון דעם האָב איך זיך גאָר וועניג גענומען צום האַרצן. איך האָב שוין דעמאָלט געהאַט אָפּגעשפּאַרט עטלעכע דאַלער, אַזוי אַז איך זאָל קאָנען אויסקומען פאַר עטלעכע וואָכן ניט אַרבייטענדיק. איך האָב דאָן באַשלאָסן, ניט צו גיין זוכן אַן אַנדער פּלאַץ נאָר זיך אַביסל אַרומקוקן, און טאַקע אויך נעמען זיך פלייסיג לערנען ענגליש.

איידער איך ענדיג דאָ מיט מיין קאַריערע אַלס אַרבייטער, דענק איך, אַז עס וועט ניט זיין איבעריק צו דערציילן דאָ צוויי פּאַסירונגען, וועלכע האָבן צו יענער צייט געמאַכט אַ גאַנץ טיפּן איינדרוק אויף מיר, און אויך מיך שטאַרק באַאיינפלוסט אין מיין ווייטערדיקער שטעלונג צו דער אַרביי-טערבאַוועגונג.

צו יענער צייט, ווען איך האָב געאַרבייט אין דערמאַנטן שאַפּ, האָב

איך זיך דערוואוסט צום ערשטן מאל פון דער עקזיסטענץ פון דער אַרבייטער־קערפערשאַפט, וועלכע איז געווען באַקאַנט אונטער דעם נאָמען „נייטס אָוו לייבאַר“ („ריטער דער אַרבייט“), אין וועלכער יעדער אַרבייטער האָט געקאַנט אריינטרעטן.

איך געדענק שוין ניט מער ווי דאָס האָט פאַסירט; אָבער, אויב מײן זכרון נאָרט מיך ניט, איז עס געווען ליובערט, וועלכער האָט מיר אויפּמערק־זאַם געמאַכט אויף דעם, און האָט אויסגעדריקט זײן מײנונג, אַז עס וואָלט מיר ניט געשאַדט, ווען איך זאָל אַריינטרעטן אין דער „נייטס אָוו לייבאַר“. איין שיינעם אָונט בין איך איינגעלאָדן געוואָרן צו קומען און ווערן אַ מיטגליד אין דעם אָרדן און דורכמאַכן די געהיימניספולע צערעמאָניע פון „איינוויאונג“, פון איינשווערונג. איך געדענק ווי מען האָט מיך אַריינגענומען אין אַ באַזונדערן צימער, מיך איבערגעדעקט מיט אַ שוואַרצן טוך — מיט'ן צוועק פון אַניאָגן אויף מיר אַן אימה.

וואָלט איך געקאַנט זיך איינהאַלטן, און זיך ניט צעלאָכן פון דער גאַנצער צערעמאָניע, וואָלט איך שוין אין יענעם אָונט געקאַנט ווערן אַ מיטגליד; איך וואָלט אויך פאַרזאָרגט געוואָרן מיט דעם נויטיקן פאַסיר־וואָרט. האָב איך זיך אָבער ניט געקאַנט קאַנטראָלירן און אין מיטן פון דער צערעמאָניע זיך צעלאָכט. מיט דעם האָב איך די גאַנצע צערעמאָניע פאַרשוועכט און די וואָס האָבן געזאָלט מיך איינשווערן אין דער דאָזיקער ברודערשאַפט האָבן זיך אָפּגעזאָגט אַנצוגיין מיט דער צערעמאָניע, אַפּלייגט־דיק מײן אַנשליסן אָן דעם אָרדען אויף דער נעקסטער וואָך, וואָרענענדיק מיר, אַז אויב איך וועל דאָן ניט וויסן ווי אויפּצופירן זיך מיט דעם נויטיקן רעספעקט צו דער צערעמאָניע, אָן וועלכער איך קאָן ניט ווערן קיין מיטגליד פון דעם גרויסן אָרדען, וועל איך עס שוין קיינמאַל ניט קאַנען ווערן.

איך געדענק, אַז איינער פון די וואָס האָבן מיך גע'מוסר'ט איז געווען דער גרענד־מאַסטער פון דער דיסטריקט אַסעמבלי 49, אַ געוויסער מר. אַשער — אויב איך מאַך ניט קיין טעות.

איך האָב זיי דערקלערט, אַז מײן צעלאָכן זיך איז ניט געווען דער רעזולטאַט פון מיסאַכטונג, חלילה, צו דעם גרויסן אָרדען, נאָר אַ מין ספּאַזם, וואָס איך האָב ניט געקאַנט קאַנטראָלירן.

ביי דער צערעמאָניע די נעקסטע וואָך האָב איך זיך שוין קאַנטראָלירט. איך בין פאַרזאָרגט געוואָרן מיט דעם נויטיקן פאַסירוואָרט, האָב איינגע־צאָלט מײן איינטריט־געלט, און בין געוואָרן אַ פולער מיטגליד פון דעם גרויסן אָרדען.

אָבער, אַך, איך בין דאָס פאַרבליבן ניט אויף זייער לאַנג.

איך פלעג אָפּהיטן צו קומען אויף יעדן מיטינג און, איך מוז זאָגן, עס איז געווען מײן גרויס נייגעריגקייט צו וויסן מער וועגן דעם אָרדען ווי מײן זעלבסט־אינטערעס; וואָרים צו יענער צייט האָט נאָך ניט עקזיסטירט קיין

קאפעמאכערס יוניאן, אזוי אז איך, ווי די אנדערע ארבייטער, זאלן קאנען דערווארטן וועלכן עס איז מאטעריעלן נוצן פון דער „נייטס און לייבאר“ ארגאניזאציע. עס איז געווען, פון איין זייט, מיין נייעריגקייט צו וויסן מער וועגן אָט דער גרויסער אַרבייטער־אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט דאָן געהאַלטן אין איין וואַקסן, און דערצו האָב איך די אָרגאַניזאַציע באַטראַכט אַלס אַ מעכטיקע סאָציאַליסטישע קערפערשאַפט, וועמעס מיסיע עס איז צו בריינגען צו אַ נייער געזעלשאַפטלעכער אָרדענונג אין אַמעריקע. וואָרים איר דאַרפט וויסן, אַז דער „פּרעאַמבל“, די איינלייטונג, צו דער קאָנסטיטוט־ציע, ווי אויך די גאַנצע שטעלונג פון דער אָרגאַניזאַציע, איז געווען אַ שטאַרק רעוואָלוציאָנערע.

די פאַרזאַמלונגען, וועלכע די „נייטס און לייבאר“ האָט אָפּגעהאַלטן דעמאָלט בלויז פאַר אירע מיטגלידער, אויף אייניקע פון וועלכע איך בין אָנ־וועזנד געווען — כאַטש איך האָב נאָך דאָן גאַנץ וועניג ענגליש פאַרשטאַנען — האָב איך אָבער שוין פאַרשטאַנען, אַז זיי זיינען געטראָגן געוואָרן פון אַ גאַנץ רעוואָלוציאָנערן כאַראַקטער. אויב איך מאַך קיין טעות ניט, האָט איינער פון די רעדנער — איך געדענק ניט זיין נאָמען — שוין דאָן אַרויס־געבראַכט דעם געדאַנק פון אַ גענעראַל־סטרייק, און איך האָב ווירקלעך פאַר אייניגע מאָנאַטן נאָכאַנאַנד זיך געפילט אַלס אַ רינגעלע אין דער גרויסער אַרבייטער־קייט, פאַר וועלכער עס שטייט־פאַר באַלד־באַלד צו מאַכן אַ סוף צו יעדער אַרט רויב און עקספּלואַטאַציע.

אָבער לאַנג האָט די דאָזיקע אידייליע ניט אָנגעהאַלטן. גאַנץ אומ־דערוואַרטעט און שטאַרק קעגן מיין אייגענעם ווילן, בין איך געוואָרן אויס־נייטס און לייבאר־מאַן.

פאַסירט האָט דאָס אויף פּאָלגענדן אופן:

אויף אַ געוויסן מיטינג איז מיר צוגעטיילט געוואָרן דער כבוד צו נעמען חשבון פון דעם סעקרעטער פון אונדזער „אַסעמבלי“. איך האָב זיך געפילט זייער געשמייכלט פון דעם צוגעטיילטן כבוד. איך האָב גע־גלויבט אַז מיינע „ברידער“ האָבן אויסגעפונען ווי ווייט אינטעליגענט איך בין, און אַז זיי קאָנען זיך פאַרלאָזן אויף מיר, אַז איך וועל ריכטיק דערפילן מיין אויפגאַבע. ערשט שפעטער איז צו מיר געקומען דער פאַרדאַכט, אַז איך בין אויסדערוויילט געוואָרן אַלס איינער פון די „אַדיטאָרס“ (רעוויזאָרן) ניט ווייל איך בין אזוי פעאיג, נאָר ווייל איך בין דאָך נאָך געווען אַ גרינער, וואָס וועט אָנגעמען פאַר גוט וואָס דער סעקרעטער וועט מיר דאַרט דער־ציילן. אויב דאָס איז ניט געווען אמת וועגן די אַלע איבעריקע, האָט עס זיכער געמוזט זיין דער פּאַל מיט דעם סעקרעטער גופא, ווייל — ווי איך דערמאָן זיך — ער איז דאָס געווען דער יעניקער, וואָס האָט אונטערשטיצט דעם פאַרשלאָג פון מיין דערוויילונג.

און איין שיינעם פרייטאָג האָב איך, צוזאַמען מיט נאָך איינעם, גע-
 דאַרפט קומען אויף זיין קוואַרטיר און דורכקוקן די חשבונות.
 ווען איך בין געקומען צו אים אין דער באַשטימטער צייט, האָב איך
 שוין דאָרט געטראָפֿן מיין מיט־אַדיטאָר, און ער, צוזאַמען מיט'ן סעקרעטער,
 האָבן גאַנץ פלייסִג דיסקוטירט איבער אַ גאַנץ היפשער פלאַש שנאַפּס.
 איך בין גלייך איינגעלאָדן געוואָרן אַנטייל צו נעמען אין דער „דיס־
 קוסיע“; אָבער איך, אין מיין „גרינקייט“, האָב זיך אַנטזאָגט. איך האָב
 אויסגעדריקט מיין מיינונג, אַז פאַר דעם וועט צייט זיין שפעטער, ערשט
 נאָך דעם ווי מיר וועלן האָבן דורכגעזען די חשבונות.
 מיין מיט־אַדיטאָר האָט מיר געזאָגט אַז ער האָט שוין די חשבונות
 נאָכגעזען און געפונען אַלץ ריכטיק. ער האָט שוין אויך זיין נאָמען אונ־
 טערגעשריבן. אַלץ וואָס איך דאַרף טאָן איז — אויך זיך אונטערשרייבן.
 אָבער פון דעם האָב איך זיך אַנטשיידן אַנטזאָגט. איך מוז אַליין נאָכ־
 זען די חשבונות. אויף דעם בין איך אויסדערוויילט געוואָרן.
 „זייט איר דאָך טאַקע אַ גרינער!“ — האָט שוין דער סעקרעטער זיך
 ניט געקאָנט באַהערשן, און ער האָט מיר דערקלערט, אַז איך וועל די ביכער
 אין מיינע אויגן ניט אָנזען.
 איך האָב דאָן באלד פאַרלאָזן דעם צימער, איבערלאָזנדיק דעם סעק־
 רעטער מיט מיין מיט־אַדיטאָר ווייטער דיסקוטירן דאָס איבערגעבליבענע
 האַלבע פלאַש שנאַפּס.
 איך האָב געגלויבט, אַז אויף דעם נעקסטן מיטינג וועל איך אַנמאַכן
 אַ גאַנצן שטורם מיט מיין רעפּאָרט, און אַז דער סעקרעטער וועט אַרויס־
 געוואַרפֿן ווערן מיט שאַנד פון דעם גרויסן אַרדען. אָבער אויסגעלאָזט האָט
 זיך עס גאַנץ אַנדערש. אייניקע וואַכן נאָכאַנאַנד בין איך געקומען צו די
 באַשטימטע פאַרזאַמלונגען, אָבער קיין מיטינגען זיינען ניט פאַרגעקומען.
 איז עס מיר מיאוס און מאָוס געוואָרן דאָס לויפֿן יעדע וואָך צום מיטינג
 און ניט געפינען קיינעם, וועמען איך זאָל אָפּגעבן מיין רעפּאָרט.
 קענטיג אַז דער סעקרעטער האָט אויסגעפירט צו בייטן דעם פאַרזאַמ־
 לונגס־לאַקאַל, לאַזנדיק אַלעמען וויסן, אַחוץ מיך. פאַרשטייט זיך, ווען איך
 וואַלט דאָן ניט געווען אַזוי גרין, וואַלט איך שוין געקאָנט אויסגעפינען וואו
 די פאַרזאַמלונגען קומען פאַר; איך וואַלט אויך געקאָנט געפינען די ריכטיקע
 מענטשן, דורך וועלכע איך וואַלט אפשר זיך געקאָנט דערשלאָגן צו גערעכ־
 טיגקייט. אָבער אויף מיין גרינקייט האָט טאַקע מיין סעקרעטער געדופּעט,
 און ער האָט זיך אויך אין חשבון ניט גענאַרט.
 מיט דעם האָט זיך אַזוי אומדערוואַרט געענדיגט מיין מיטגלידשאַפֿט
 און מיין צוגעהעריגקייט צו דער באַרימטער אַרגאַניזאַציע „נייטס אַוו
 לייבאַר“.
 פאַרשטייט זיך, אין דעם ערשטן מאַמענט האָט דאָס אויף מיר געמאַכט

א זייער שווערן איינדרוק; אבער באלד האב איך איינגעזען, אז צוליב איי-
נעם אדער צוויי לומפן קאן אזא גרויסע ארגאניזאציע, ווי עס איז געווען
די „נייטס און לייבאר“, ניט פארדאמט ווערן. אבער אין יעדן פאל איז
מיר שוין דאן געקומען דער געדאנק, אז אויך אין דער ארבייטער-באוועגונג,
וועמעס מיסיע עס איז די באפרייאונג פון דער גאנצער מענשהייט און די
אויפריכטונג פון א נייער, געזעלשאפטלעכער ארדענונג, איז ניט אלץ אזוי
זויבער און כשר, ווי מען וואלט דאס געקאנט ווינטשן.

7. איך ווער אויס קאפענמאכער און נעם זיך צו אנדערע מלאכות

אין די עטלעכע וואכן, וואס איך האב באשלאסן ניט צו זוכן קיין
אנדער פלאץ, און זיך אפגעבן מיט לערנען ענגליש, קאן איך זאגן, אז גאר
אין א קורצער צייט האב איך שוין געקאנט לייענען א צייטונג און גאנץ
לייכט פארשטיין, סיי די נייעס און סיי די זאגענאנטע לייטארטיקלען.
די איינציקע צרה איז געווען מיט דער אויסשפראך. איך האב גע-
לייענט די ווערטער אזוי, אז קיין אמעריקאנער וואלט מיך ניט פארשטאנען.
דאס האב איך געלערנט ערשט שפעטער, ווען איך האב אנגעהויבן
באזוכן די ענגלישע פארזאמלונגען, די קאמפייני-מיטינגס פון הענרי
דזשארדזש, וועלכער איז דאן געלאפן אלס מעיאָר, און שפעטער, ווען איך
האט אנגעהויבן באזוכן יעדן זונטאָג די לעקציעס פון היו א. פענטעקאסט.
די דאָזיקע לעקטשורס, אחוץ דער אויסשפראך, האָבן אויך געהאט א
געוויסע ווירקונג אויף מיין ווייטערדיקן געדאנקענגאנג אין דער סאָציאלער
פראַגע. (וועגן דעם אָבער וועט מיר אויסקומען שפעטער צו דערציילן מער
באריכות.) אָבער אַט די עטלעכע וואָכן אַפּרו האָבן גאַר שטאַרק אָפּגעקילט
מיין באַגייסטערונג פאַר דער אַרבייט אין שאַפּ. איך וואָלט דאָן שוין אינ-
גאַנצן זיך געזעגנט מיט דער מאַשין און געזוכט עפּעס אַנדערש צו טאָן;
אָבער גראַד דאָן איז געקומען פון רוסלאַנד מיין ברודער, אַרטשע, אַ קאפּענ-
מאַכער פּונדערהיים, און צוליב אים בין איך געווען וויליג צו פרובירן נאָכ-
אַמאַל מיין שיקאַל אַלס קאפּענמאַכער.

איך האָב געוואוסט גאַנץ זיכער, אַז די איינציקע אורזאַך, וואָס האָט
באוועגט מיין ברודער צו קומען קיין אמעריקע, איז געווען דער פאַקט, וואָס
איך בין דאָרט געווען. צוליב דערזעלבער אורזאַך האָט ער פאַרלאָזן פינסק
און איז געקומען קיין ביאַליסטאָק. אומעטום, וואו ער האָט געאַרבייט, איז
ער געווען באַקאַנט אַלס איינער פון די גאַר סאַמע בעסטע. זיין ספּעציאַל-
ליטעט איז געווען מיליטערי-קאַפּן, און אומעטום האָט ער פאַרדינט היפּש
געלט. ער האָט אָבער ממש ניט געקאַנט לעבן אָן מיר. פון קינדווייז-אויף

האָבן מיר זיך געהאָדעוועט צוזאַמען, צוזאַמען געשלאָפן אין איין בעט, און ער האָט ניט געקאָנט שלום מאַכן מיט דעם געדאַנק צו לעבן פאַר אַ לענגערער צייט אָפגעזונדערט פון מיר.

עס איז קלאַר, אַז מיין ברודער איז געווען שטאַרק צוגעבונדן צו מיר, און עס איז פאַר אים ווירקלעך קיין זאַך ניט צו־שווער געווען, ווען עס איז געווען די פראַגע צו טאָן עטוואָס פאַר מיר.

ער האָט דעריבער, באַלד ווי ער האָט געקראָגן אַ פּלאַץ צו דער אַרבייט אין דער פעקטאָרי פון אַ געוויסן בערג, אויך מיט אַריינגענומען. און אַזוי ווי דאָרט האָט מען געמאַכט גאָר געהויבענע אַרבייט, וואָס איך האָב ניט געקאָנט מאַכן, האָט ער מיך גענומען אַלס „האַנט“ אַלס העלפּער. אָבער שוין די ערשטע וואָך האָט דער דאָלער־שד זיך געשטעלט צווישן אונדז — די צוויי ברידער — און אונדז שיר־שיר געמאַכט פאַר ביטערע שונאים.

איך מוז דאָ גלייך דערקלערן, אַז דער הויפּט־שולדיקער בין איך גע־ווען. איך האָב דאָן בשום אופן ניט געקאָנט איינזען פאַרוואָס מיר זאָלן זיך מיט אונדזערע פאַרדינסטן ניט צעטיילן העלפּט אויף העלפּט.

אמת, ער קאָן בעסער די מלאכה, און ער דאַרף מיר ווייזן ווי און וואָס צו טאָן, אָבער איינמאַל טו איך עס, און אַרבייט אַזוי שווער ווי ער, טאָ פאַרוואָס זאָל איך ניט קריגן אַ גלייכן חלק פון די פאַרדינסטן ווי ער?

ער, פון זיין זייט, האָט גע'טענה'ט, אַז איך בין אַ „באַטשער“, און ער פאַרלירט גענוג צייט צו פאַרריכטן דאָס וואָס איך מאַך שלעכט, און אַז מער ווי 10 דאָלער די וואָך קומט מיר ניט, כאַטש אָפגענומען האָט ער גאַנצע 45 דאָלער.

די דאָזיקע געשיכטע האָט מיר שטאַרק פאַרדראָסן, און אין אַ פאַר וואָכן שפעטער, ווען איך האָב געמיינט אַז איך קאָן שוין די גאַנצע תורה, האָב איך זיך אַנטזאָגט צו זיין אַ „האַנט“ ביי אים. איך האָב געוואָלט אַרבייטן פאַר־זיך.

אַרימער, ליבער ברודער מיינער! ער אַליין האָט נאָך געמוזט גיין צום „באַס“ און פועל'ן ביי אים, אַז ער זאָל מיר געבן אַרבייט אויף מיין איי־גענער אחריות.

אָבער אַך, מער ווי איין וואָך האָב איך דאָרט ניט געאַרבייט. ווען עס איז געקומען צו „בלאָק'ן“ מיין אַרבייט האָט מען זיך ערשט געכאַפט וואָס פאַר אַ צרות איך האָב אָנגעאַרבייט — און דאָס זיינען געווען די לעצטע 25 דאָלער, וואָס איך האָב פאַרדינט אַלס קאפּענמאַכער.

ניין, דאָס איז ניט אינגאַנצן אמת. מיט עטלעכע יאָר שפעטער האָב איך, אַלס קאפּענמאַכער, פאַרדינט אַ גאַנצן „זעקס־פּענס“ (אַן ערך 12 סענט) אין לאַנדאָן. אָבער וועגן דעם שפעטער, ווען איך וועל קומען צו דעם. דעמאָלט אָבער האָב איך באַשלאָסן, אַז איך וועל שוין קיין גוטער קאפּענ־מאַכער קיינמאַל ניט ווערן; עס האָט מיר פשוט געפּעלט די נויטיקע געדולד.

אויך האָט זיך מיין פריערדיקע אַמביציע צו זיין אַן אַרבייטער אינגאַנצן אָפּגעטאָן פון מיר. איך האָב אָנגעהויבן זוכן עטוואָס אַנדערש, כדי צו מאַכן דערווייל אַ לעבן, ביז איך וועל זיך אויסלערנען גוט ענגליש און קאָנען מאַכן אַ לעבן פון געבן לעסאָנס אין ענגליש, און אויך אַריינטרעטן אין אוניווערזיטעט.

און וואָס האָב איך פאַר דער צייט ניט איבערגעטאָן! איך האָב פֿריר בירט מיין מזל ביי נייען העמדער, וואָס איז דאָן געווען אַ גאַנץ פּאָפּולערע מלאכה צווישן דער רוסישער אימיגראַנטישער יוגנט, ווייל דאָס איז געווען זייער לייכט זיך אויסצולערנען. די גאַנצע אַרבייט איז געלעגן אין אידישע הענט, מען האָט ניט געדאַרפט קענען קיין וואָרט ענגליש. האָב איך גע" שטעפט פאַר אַ צייט „דזשורזיס“ (אַ פיינער וואָלן שטאַף), בין געוואָרן זאָגאַר אַ פאַר טעג אַ כליס-וואָשער אין אַ רעסטאָראַן; געאַרבייט אויך פאַר אַ צייט — ווען עס איז שוין פשוט ניט געווען וואָס צו עסן און וואו צו שלאָפן — אין אַ בלעך-פעקטאָרי, פון וועלכער זעלטן איינער פלעגט ניט, פריער אָדער שפעטער, פאַרלירן אַ פאַר פינגער, און אַמאָל אויך די גאַנצע האַנט. אָבער פון די אַלע מלאכות, האָב איך זעלטן ווען געהאַט עננוג זאָט זיך אָנצופּעסן.

איך האָב זיך דאָן שטאַרק אָפּגעלאָזן, האָב זיך דערווייטערט פון אַלע מיינע פריינט און באַקאַנטע, בין געווען אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט. איך האָב אויך ניט געוואָלט, אַז זיי זאָלן וויסן ווי שלעכט עס גייט מיר, האָב איך ווירקלעך זיי אויסגעמיטן. איינמאָל האָב איך זיך, דורך אַ צופאַל, באַגעגנט מיט מיין ברודער, האָט ער מיר געפרעגט צי איך דאַרף עפעס, אויב איך דאַרף עטלעכע דאָלער וועט ער, מיט פאַרגעניגן, זיי מיר געבן אָדער באַרגן — אויב איך וויל ניט אַנדערש. און, ווען ער האָט אַזוי גערעדט צו מיר, זיינען טרערן געשטאַנען אין זיינע אויגן.

איך אָבער האָב אים געענטפערט, אַז איך דאַרף ניט זיין געלט, און וויל פון אים קיין טובות ניט. מיר האָבן זיך צעשיידט נאָך מער ברוגז'ע ווי מיר זיינען געווען.

צווישן די פיל מלאכות, וואָס איך האָב דעמאָלט אויסגעפרובירט, וויל איך דאָ דערמאָנען איינע, וואָס איך געדענק שוין אַליין ניט, ווי אַזוי איך בין געקומען דערצו. גענוג — איך בין געוואָרן אַ ביכער-אַגענט. אָבער גאָר אַ טשיקאַווער ביכער-אַגענט, גאָר ניט ענלעך צו די ביכער-אַגענטן פון אונזער צייט.

צו יענער צייט איז אין ניו יאָרק געווען אַ פירמע, וועמעס ביזנעס איז געווען אַרויסצוגעבן אַ דייטשן שונד־ראַמאַן אין העפטן. אום צו בריינגען די העפטן צו די קויפער, די מערסטע פון וועלכע זיינען געווען דייטשע דינסט־מיידלעך און גאַנץ אַלטע דייטשע פרויען, האָט די פירמע אַדווערטייזט פאַר אַגענטן פאַר די ביכער-העפטן — און זיי האָבן עס געדאַרפט איינריידן די

קונים צו קויפן די סחורה. און ווען זיי האָבן שוין איינגערעדט צו קויפן דעם ערשטן העפט, פאַר וועלכן זיי האָבן געדאַרפט באַצאלן 10 סענט, האָט דער ערשטער 10-סענט שטיקל געהערט צו דעם אַגענט. די אידייע פון דער פירמע איז געווען, אַז ווען די דינסטמייַדל, אַדער די אַלטע דייטשע הויז־פּרוי, וועט איבערלייענען דעם ערשטן העפט, וועט זי זיך אַזוי פאַראינטערעסירן אין דעם שיקאַל פון די העלדן, אַז זי וועט שוין מיט אומגעדולד וואַרטן אויף די נאַכפּאָלגנדיקע העפטן, און טראָגן אַנטקעגן דעם ביכער־אַגענט די 10-סענט־שטיקלעך, פון וועלכע ער דאַרף שוין קריגן בלויז אַ קליינעם פּראָצענט.

כדי נאָך מער צוצוגעבן חשק דעם קונד צו קויפן דעם ערשטן העפט פּלעגט דער אַגענט אַרומטראָגן מיט זיך אַ פּרעמיום, אין דער געשטאַלט פון אַ בילד פון דעם דייטשן קייזער, אַדער אַ שפיגל, וואָס דער קויפער דאַרף קריגן, ווען ער וועט האָבן איבערגעלייענט די אַלע העפטן פון דעם טשיקאַוון ראַמאַן.

צי דער קויפער האָט ווירקלעך אַמאָל געקראָגן די צוגעזאַגטע פּרעמיע, דאָס קאָן איד אײך ניט פאַרזיכערן, ווייל מײן קאַריערע אַלס ביכער־אַגענט איז געווען זייער אַ קורצע, ווי איר וועט עס באַלד אויסגעפינען; אָבער אַז די פּרעמיע האָט געהאַט אויף מאַנכע אַ גרויסע צוציאַונגס־קראַפט, אין דעם בין איד גאַנץ זיכער. איד געדענק ווי אַ דייטשע אַלטע פּרוי האָט זיך צע־וויינט ווען זי האָט דערזען דאָס בילד פון דעם דייטשן קייזער אין מײן האַנט. זי האָט זיך געכאַפט עס קושן און איר גרויס אַנגסט איז געווען, צי איד בין זיכער, אַז זי וועט קריגן אַט די גרויסע מתנה איינגעראַמט, ווי דאָס בילד, וואָס איד האָב געהאַט מיט זיך, איז געווען.

אגב אורחא, לאַמיר דאָ דערציילן דעם לעזער, אַז אַט דער דאָזיקער בוך־האַנדל האָט געפונען אויך נאַכמאַכער אין אונדזער אידיש וועלט. דער ערשטער אויף דעם פּעלד איז געווען דער פאַרשטאַרבנער סאַפּירשטיין, וועלכער האָט אַרויסגעגעבן אַ סך אַזעלכע ראַמאַנען, וואָס האָבן אים שפּע־טער געגעבן די מעגלעכקייט צו ווערן דער אַרויסגעבער פון פיל צייטונגען, און צולעצט פון דעם איצטיקן „מאַרגן־זשורנאַל“.

פון אַט די דאָזיקע העפטן, וועלכע זיינען געווען מערסטנס איבערזע־צונגען פון פאַרשיידענע דייטשע שונד־ראַמאַנען, האָבן גאָר פיל אידישע שרייבער — ווי שייקעוויטש, יאַפע, טאַנענבוים און אַנדערע — געמאַכט דאָן אַ לעבן. פאַרשטייט זיך, אַז די סמעטענע פון די פאַרדינסטן האָבן געקראָגן די אַרויסגעבער — ווי סאַפּירשטיין, קאַנטראַוויטש און אַנדערע; אָבער אויך די שרייבער האָבן זיך ווי־עס־איז דורכגעשטופט. און ווער ווייסט וואָס אַנדערש זיי וואַלטן געקאַנט טאָן אין דער ערשטער צייט, ווען גיט אַט די פּרנסה. געוויס האָבן זיי געמוזט אַרבייטן זייער שווער כדי

אויסצושמידן פאר זיך א צרה'דיק לעבן; אבער צו יענער צייט איז דאס געווען א גרויס גליק פאר זיי.

וואס אַנבאַטרעפט די אידישע לעזער פון יענער צייט, האָבן זיי גע- שלונגען די ראַמאַנען ווי הייסע לאַטקעס. זיי האָבן גאָר ניט געהאַט גענוג. אויף אַט דער ליטעראַטור האָבן זיך דאָס געהאַדעוועט די ערשטע אימ"י גראַנטן. און זי וואָלט נאָך ביז היינט געווען אין גאַנג, ווען עס וואָלטן באַלד ניט אָנגעקומען די טעגלעכע צייטונגען מיט זייערע אינטערעסאַנטע שפּאַנענדיקע ראַמאַנען, וועלכע האָבן די העפטן אַרויסגעשטופט פון מאַרק. אַבער דאָס איז נאָר אַגב אורחא. מיר וועלן באַשפּרעכן דעם דאָזיקן זייער אינטערעסאַנטן ענין אויפ'ן געהעריגן פּלאַץ. דאָ וויל איך נאָר דער- ציילן ווי אַזוי מיין קאַריערע אַלס ביכער-אַגענט האָט געקראָגן אַפּגעשניטענע יאָרן.

פאַר די ערשטע עטלעכע טעג איז מיר געאַנגען גאַנץ גוט; דאָס הייסט, איך האָב געהאַט גענוג אויף אויסקומענעש. אַבער דאָן האָב איך געמוזט מיין באַשעפטיקונג אויפגעבן צוליב אַ גאַנץ אומדערוואַרטער סיבה. צוקומענדיק צו אַ געוויסער טיר, וואו איך בין געווען זיכער אַז איך האָב איבערגעלאָזט אַ העפט מיט אַ פאַר טעג צוריק, האָב איך אָנגעקלאַפּט, דערוואַרטנדיק דעם געוויינלעכן „קאַם אין“. איך בין געווען זיכער, אַז איך האָב געהערט פּונאיינעווייניק אימיצן ענטפּערן „קאַם אין“, און איך האָב געעפנט די טיר. און גאָר אַ שיינער אַנבליק האָט מיך באַגעגנט. אַ מאַן און אַ פרוי זיינען געלעגן אויף אַ סאַפּע. איך האָב זיך שוין געוואָלט אַרויסכאַפּן און ניט שטערן. אַבער דער מאַן האָט זיך געלאָזט לויפן נאָך מיט אַלע איירישע יופּעס. איך בין געוואָרן אַ פאַרציטערטער. און כדי איך זאָל קאָנען פלינקער לויפן — האָב איך איבערגעלאָזט אויף די טרעפּ די העפטן צוזאַמען מיט דער פרעמיע פון קייזער ווילהעלם איינגעראַמט בילד, און בין אַנטלאָפּן פון דעם איירישן גולן.

דורך אַ פּאַסט־קאַרט האָב איך געלאָזט וויסן דעם אַרויסגעבער פון די העפטן, וואו ער קאָן זוכן זיינע העפטן, און די פרעמיע, אויב ער וויל. און אַזוי האָט זיך געענדיגט מיין קאַריערע אַלס פאַרשפּרייטער פון דער דייטשער שונד־ליטעראַטור.

8. מיין ערשטער אויפטריוט אַלס כּלל-טוער

די אַלע צרות און פּלאַגענישן האָבן אַבער מיך ניט אַפּגעהאַלטן פון באַזוכן די פאַרזאַמלונגען יעדן זונטאָג אויף איסט בראַדוויי. ניין, איך קאָן זאַגן, אַז ערשט די צרות האָבן מיך אַלץ שטאַרקער געטריבן אַהין. דאָס איז געווען דער איינציקער זון־שטראַל אין מיין דעמאָלסטדיקן זייער פינסט־טערן לעבן. דאָרט האָב איך פאַר אַ ווייל פאַרגעסן, אַז איך בין אין אמעריקע.

וואו איך האָב ניט אָפט וואו דעם קאָפּ אַוועקצולייגן. דאָרט האָב איך זיך צוריק אַוועקגעטראָגן, אין מיין פּאַנטאַזיע, אין די פּריערדיקע צייטן, ווען איך בין נאָך געווען אין רוסלאַנד, וואו איך האָב געהאַט אַזעלכע שיינע און וואונדערלעכע טרוימען.

אמת, אויף די פּאַרזאַמלונגען האָט מען גערעדט וועגן טאַג-פּראָגן, וועגן אַלערליי סטרייקס, וועגן דער אַכט-שטונדן-באַוועגונג, וועלכע האָבן מיך ניט געלאָזט פּאַרגעסן אַז איך בין אין אַמעריקע און ניט אין רוסלאַנד, וואו מען האָט נאָך דעמאָלט גאָר ניט גע'חלומ'ט אַפילו פון אַזעלכע זאַכן; אָבער דער אומשטאַנד, וואָס מען האָט גערעדט אויף רוסיש, און וואָס אָפט האָט מען אויך דעבאַטירט איבער אַזעלכע אַבסטראַקטע טעמעס ווי „פּאַזי-טיוויזם פון אַגוסט קאַנט“, „דאָרוויניזם“, „ספּענסעריזם“ א. א. וו., האָב איך זיך געפילט ווי אַריבערגעטראָגן צוריק אין רוסלאַנד צווישן מיינע טייערע חברים, נאָך וועלכע איך האָב אַזוי געבענקט.

ביסלעכווייז האָב איך אַליין אָנגעהויבן נעמען אַנטייל אין די דעבאַטן, און שפּעטער-צו האָט מיך די פּאַרזאַמלונג-קאָמיטע אַיינגעלאָדן צו האַלטן אַ פּאַרטראָג.

מיין ערשטער פּאַרטראָג איז געווען — ריכטיקער: האָט געזאָלט זיין — „דער אינדיווידום אין דער געזעלשאַפט“. איך זאָג געזעלשאַפט זיינ, ווייל גערעדט האָב איך ניט; און צוליב דער אַיינציקער סיבה, וואָס די קאָמיטע האָט פּאַרגעסן צו באַצאָלן פּאַר'ן האַל, און דער האַל-קיפּער האָט פשוט צוגעמאַכט די טיר פאַר אונדזער נאָז; אָדער איר באַצאָלט, אָדער איר קריגט ניט דעם האַל.

ווען איך בין אָנגעקומען איז שוין געשטאַנען אַ היפשער עולם פאַר דער טיר, וואָרטנדיק אויף מיר, מיינענדיק, אַז איך דאַרף דאָס באַצאָלן פּאַר'ן האַל; וואָרים טאַקע, פּאַרוואָס זאָל איך ניט באַצאָלן, ווען איך וויל אַז דער עולם זאָל מיר הערן?

און איך וואָלט עס אויך גערן געטאָן, ווען איך וואָלט נאָר געהאַט די נויטיקע צוויי דאָלער. האָב איך זיי אָבער ניט געהאַט. האָב איך די אַרומ-שטייענדיקע דערקלערט, אַז ניט איך דאַרף באַצאָלן, נאָר די קאָמיטע; און פּאַרוואָס זי האָט עס ניט געטאָן, הויב איך ניט אָן וויסן.

איינער האָט פּאַרגעשלאָגן, אַז מען זאָל איצט מאַכן די „קאַלעקשאַן“ (וואָס מען פּלעגט געוויינלעך מאַכן נאָכ'ן מיטינג), האָט אָבער די קאַלעקשאַן ניט אַריינגעבראַכט מער ווי אַ דאָלער. בקיצור, דער עולם האָט אָנגעהויבן זיך פּאַנאָנדערגיין; און ווען אימיצער פון דער קאָמיטע איז ענדלעך געקומען צו לויפן אַ פּאַרסאָפּעטער צו באַצאָלן דעם אַייגנטימער, זיינען שוין קיין צוהערער ניט געווען, און מיין ערשטער „לעקטשור“ איז געבליבן ניט גע-האַלטן, אַזוי אַז איך האָב אָנגעפּאַנגען מיין רעדנער-קאַריערע מיט מיין צווייטן לעקטשור — „די ראַלע פון דער פּרוי אין דער פּאַרגאַנגענהייט.

געגנווארט און צוקונפט" — אין וועלכער איך האב זיך זייער שטארק באַ-
נוצט מיט בעבעל'ס „די פרוי“, מיט ענגעלס'ן און מיט אַנדערע קוואַלן.
דער לעקטשור — ווי עס האָט מיר געזאָגט זר. ראַיעווסקי, וועלכער
האָט נאָך דאָן געהייסן שאַמבריעווסקי, און איז געווען דער טשערמאַן פון
מיינ מיטינג — איז געווען אַ גרויסער דערפאַלג. און דאָס האָב איך אליין
אויך געקאַנט מערקן פון דעם ווי דער עולם האָט זיך אָפּגערופן. בקיצור,
דער לעקטשור האָט שטאַרק אויסגענומען.

און אַזוי איז דאָס לעבן אָנגעגאַנגען פאַר עטלעכע חדשים, אויב ניט
פאַר אַ גאַנצן יאַר, ווייל איך געדענק ווירקלעך ניט ווי לאַנג אַט דער לעבן
— פול מיט צרות די גאַנצע וואָך, פון איין זייט, און פול מיט אמת גייס-
טיקן פאַרגעניגן איין טאָג אין וואָך, דעם הייליקן זונטאָג, פון דער אַנדער
זייט — האָט אָנגעהאַלטן. איך געדענק ווירקלעך ניט ווי איך האָב דורכ-
געלעבט יענע שרעקלעכע צייט, ווען איך האָב ניט געהאַט קיין באַשעפטיקונג,
און ווען איך האָב געפילט אַזוי שוואַך און קראַנק, אַז איך בין ווירקלעך
געווען אומפעאָיג פאַר דער מינדסטער אַנשטרענגונג. דער סוד פון דעם
איז געווען: עס איז פשוט ניט געווען וואָס צו עסן; און ווען ניט די „פרייע
לאַנטשענס“, וואָס מען האָט דאָן געקאַנט קריגן אין יעדן ביר-סאַלון צו אַ
גלאַז ביר, וואָס מען האָט געקויפט פאַר אַ ניקל, ווייס איך באמת ניט ווי
איך וואָלט איבערגעלעבט יענע שרעקלעכע צייט. דערצו איז נאָך געווען
דער אומגליק, וואָס ניט אַלעמאַל איז געווען דער ניקל.

און וואָס ערגער עס איז מיר געוואָרן, אַלץ מער האָב איך זיך דערוויי-
טערט פון מיינע פריינט. און האָבן מיר זיך דאָך אַמאַל געטראָפן, האָב איך
געמאַכט אַ זיסע מינע צום ביטערן שפּיל. איך האָב זיי דערקלערט, אַז איך
בין „אַלרייט“, האָב אויסגעטראַכט אַלערליי גליקן; און מיינ אַלטער פריינט
זעליג, הערנדיק מיר אַזוי ריידן, האָט איינמאַל אויסגעשריען אין התפעלות,
אַז ער איז געווען גערעכט, ווען ער האָט ביי מיינ אַנקומען נביאות-געזאָגט,
אַז איך וועל נאָך גיין ווייט-ווייט אין אמעריקע.

איינמאַל האָט מיך ליובערט געטראָפן. אויספרעגנדיק זיך ביי מיר
וואָס איך מאַך, און איך, פאַרויכערנדיק אים אַז עס גייט מיר זייער גוט,
האָט ער מיר געבעטן קומען צו אים נעקסטן זונטאָג אַוונט, וואו עס וועלן
זיך צוזאַמענקומען פיל פריינט מיט'ן צוועק צו גרינדן אַ „סומך נופלים“
פאַראיין.

„עס קומען אָן גרינע“, האָט ער מיר דערקלערט, „וואָס ווייסן ניט צו
וואָס זיך נעמען. איז אַט פאַר אַזעלכע מענטשן וואָלט אַזאַ פאַראיין געווען
דער גרעסטער גליק. עס זיינען אויך דאָ מענטשן, וועלכע זיינען שוין אַ
לענגערע צייט אין אמעריקע און זיינען אויף גרויסע צרות“ — און דערביי
האָט ער געהאַלטן אין איין קוקן אויף מיר — „זיי בוטיקן זיך אין הילף,
וועט דאָס אַ פאַראיין קאַנען זיכער טאָן פיל בעסער ווי דאָס קאָן טאָן אַן

איינצעלנער, אדער זאגאר עטלעכע פריינט. א פאראיין קאן אויך זיין א גוטער מיטל פאר די אייגענע מיטגלידער. א מענטש נויטיקט זיך אמאל אין א גמילת חסד; איז אַנשטאָט צו גיין צו פּריוואַט-מענטשן, און פילן זיך אַפט דערשלאַגן און דערנידעריגט, קומט ער צו זיין פאראיין, פון וועלכן ער איז אליין א מיטגליד, און קריגט מיט כבוד די נויטיקע הלוואה. דאָס זעלבע אויך אין פאל פון קראַנקהייט.

איו, דעם אמת געזאָגט, האָט מיר דער דאָזיקער פלאַן פון „קעגנזייטיקער הילף“ ניט שטאַרק גענומען. אָבער איך האָב ניט געקאָנט אַפּזאָגן ליובערטין פון קומען און זאָגן אַ פאַר ווערטער צוגונסטן פון דער אונטער-נעמונג. ליובערט האָט מיר פאַרזיכערט, אַז ווען אַפילו איך וועל גאַרנישט ריידן, נאָר בלויז קומען, וועט עס באַוועגן פיל אַנדערע זיך אַנשליסן אַן דעם פאַראיין. יא, ער האָט מיר אויך פאַרגעשלאַגן די פּרעזידענטשאַפט פון דעם פאַראיין. ער איז געווען זיכער, אַז איך וועל דערוויילט ווערן איינשטימיג.

פון דאָס לעצטע האָב איך זיך אַנטשיידן אַנטזאָגט. איך האָב אים אויך דערקלערט, אַז איך קאָן זיך זאָגאר ניט אַנשליסן אַן דעם פאַראיין, ווייל איך בין צופיל פאַרנומען. איך האָב, נאָטירלעך, פאַרשוויגן פאַר אים די אמת'ע אורזאָך, אַז איך האָב פשוט ניט די נויטיקע פאַר גראַשן צו קאָנען ווערן אַ מיטגליד; אָבער איך האָב אים געזאָגט, אַז צום ערשטן מיטינג וועל איך זיכער קומען, און וועל געוויס ניט פאַרפעלן צו זאָגן די נויטיקע פאַר ווערטער.

איך בין געקומען, האָב געהאַלטן אַ שיינע רעדע פאַר דעם געדאַנק פון „קעגנזייטיקער הילף“, און אַזוי האָב איך געהאַלפן דער גרינדונג פון דעם ביאָליסטאָקער סומך נופלים פאַראיין, וועלכער, לויט איך ווייס, פאַרנעמט גאַר אַן אַנגעזעענעם פלאַץ אין דעם עפנטלעכן לעבן פון ניו יאָרק, און האָט זייער פיל געטאָן פאַר ביאָליסטאָק און אירע איינוואוינער אין די שרעקלעכע מלחמה-יאָרן.

דאָס איז געווען דער ערשטער פאַראיין, וואָס איך האָב געהאַלפן גרינדן, און וועלכער האָט מיר שפּעטער גאַנץ שטאַרק געהאַלפן אין דער אַלגעמיינער פרייהייט-פּראָפּאָגאַנדע, אין וועלכער איך האָב זיך אַנגעהויבן גאַנץ שטאַרק באַטייליקן.

אַזוי ווי איך בין ניט זיכער, אַז עס וועט מיר אויסקומען נאָכאַמאל צו דערמאָנען אַט דעם פאַראיין, טאָ לאַמיר גלייך דאָ דערציילן אין וואָס פאַר אַן אַנגעלעגנהייט ער איז מיר מיט אַ פאַר יאָר שפּעטער געקומען צו הילף.

דאָס איז געווען דאָן, ווען איך בין שוין צוגעטראָטן צו דער ערשטער אַנאַרכיסטישער גרופע „פּיאַנירע דער פרייהייט“, און זי האָט פאַרטראַכט דאָס אַרויסגעבן פון דער ערשטער אידיש-אַנאַרכיסטישער צייטונג — „די

וואַרהייט". די הויפט־פּראָגע פאַר אונדז איז דאָן געווען: וואו נעמט מען געלט אויף בלוז אַנצופאַנגען.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן צו פאַראַנשטאַלטן אַ באַל און קאַנצערט, אָבער די פּראָגע איז דאָן געווען: וואו נעמט מען מענטשן צום באַל? צו וועמען פאַרקויפט מען די טיקעטס?

אמת, די גרופע האָט שוין דאָן פון צייט צו צייט אָפּגעהאַלטן פאַרזאַמלונגען אויף אידיש, וועלכע זיינען געווען גאָר ניט שלעכט באַזוכט, אָבער פונדעסטוועגן איז עס געווען גאָר ניט אַזוי זיכער, אַז דערזעלבער עולם, וועלכער קומט צו די פאַרזאַמלונגען, וועלכע קאַסטן אים גאַרניט, ווייל דער מאַלט איז נאָך ניט געווען די מאַדע פון איינטריטס־געלט צו אַ לעקטשור, וועט אויך קומען צו אונדזער באַל און קאַנצערט, וואָס איז שוין געווען פאַרבונדן מיט אַ הוצאה פון 50 סענט.

עס איז דעריבער באַשלאָסן געוואָרן, אַז די מיטגלידער פון דער גרופע אַליין זאָלן זען פאַרקויפן טיקעטס צווישן זייערע פריינט און באַקאַנטע, אויב זיי ווילן האָבן אַ צייטונג.

איך האָב זיך דאָן דערמאַנט אַן מיין ביאָליסטאַקער פאַראיין, און האָב זיך פאַרגעשלאָגן צו גיין צו דעם פאַראיין, אויב אימיער וועט מיט מיר מיטיגין, אַזוי אַז עס זאָל הייסן אַז מיר זיינען אַ קאַמיטע פון דער גרופע.

האַט מען מיר מיטגעגעבן, אַלס קאַמיטע, סיימאן גאַרדאַנען, וועלכער, ווי איך הער, איז איצט אַ מאַנופּעקטשורער פון „פייפער באַקסעס" אין נואַרק און איז אַ גאַנץ יוסטער באַלעבאַס; און טאַקע דעם פאַלגנדיקן זונטאַג זיינען מיר אַוועק צום מיטינג פון דעם „סומך נופלים" פאַראיין.

ביי דער טיר האָב איך געטראָפן אַן אומבאַקאַנטן בחור, וועלכער האָט אונדז בשום אופן ניט געוואָלט אַריינלאָזן. ניט אַנדערש, מיר מוזן אים געבן דעם פאַסירוואָרט. האָב איך שוין געמיינט, אַז מיר האָבן פשוט פאַר־בלאַנדזשעט, און איך האָב אים נאַכאַמאַל געפרעגט, אויב דאָ איז אַ מיטינג פון דעם „סומך נופלים" פאַראיין. „יא", איז געווען זיין ענטפער, אָבער אַן דעם פאַסירוואָרט קאַנען מיר ניט אַריינגיין.

ענדלעך האָב איך ביי אים קוים גע'פּוועל'ט ער זאָל צוגיין צום פרעזידענט, וועלכער איז געווען ניט קיין אַנדערער ווי ליובערט, און אים זאָגן, אַז יאַנאַווסקי וויל אַריינקומען. ליובערט האָט, נאַטירלעך, געהייסן באַלד אַריינלאָזן די חשוב'ע געסט; האָט מיר גלייך פאַרגעשטעלט אַלס איינעם פון די ערשטע גרינדער פון זייער פאַראיין, און האָט בשעת מעשה מיר גע'מאַכט אַ פאַרוואָרף פאַרוואָס איך האָב אים ניט געלאָזט וויסן וועגן מיין קומען. ער וואָלט דאָן געוויס מיך אויפגענומען מיט דעם כבוד וואָס מיר קומט, און כ'וואָלט ניט דאַרפן שטיין ביי דער טיר און וואָרטן.

איך ווייס ווירקלעך ניט פאַרוואָס איך האָב אַזוי ניט געטאָן און ניט גענומען ליובערטן אין מיין פאַרטרויען. די איינציקע דערקלערונג איז,

וואָס איך האָב זיך ווירקלעך ניט פאַרגעשטעלט, אָז אימיצער וועט שטיין ביי דער טיר און עס זאָל נויטיק זיין אַ פּאַסירואַרט כדי אַרײַנצוקומען. איך האָב געמיינט, אַז איך וועל קומען, וועל דערקלערן וואָס איך וויל פון זיי, און דאַן קאַנען זיי טאָן, וואָס זיי דענקען אַז זיי דאַרפן טאָן.

אַחוץ דעם, זײַנט איך געדענק זיך, האָב איך שטענדיק פּײַנט געהאַט פּאַליטיקס. איך האָב קײַנמאַל, אין אַלע מײַנע פּרײַערדיקע און שפּעטער־דיקע יאָרן, זיך ניט פּראָזאַרגט מיט פּרײַנט, מיט ״וואַוטס״. ווען איך האָב געוואַלט עפּעס דורכפירן, בין איך געקומען דירעקט צום מיטינג פון מײַן גרופּע און פּאַרגעלייגט מײַן פּאַרשלאַג.

איצט זע איך איין, אַז איך וואַלט פּיל קליגער געהאַנדלט, ווען איך וואַלט יאָ אָנגעווענדט אַ ביסל פּאַליטיקס, יאָ זיך צוזאַמענגערעדט צו ערשט מיט די טאַנגעבנדיקע גענאַסן. וויפּיל מיספּאַרשטענדענישן, וויפּיל בײַז בלוט וואַלט דורך דעם אויסגעמיטן געוואָרן. און וויפּיל געזונטער דאָס וואַלט געווען פּאַר אונדזער באַוועגונג.

אַבער דער פּאַקט איז, אַז אַזוי האָב איך געהאַנדלט אַלע מײַנע יאָרן, און איך קאָן ניט זאָגן, אַז איך האָב זיך, אין דעם פּרט, אָפּילו איצט שוין געבעסערט. אַזאַ נאַטור איז שוין מײַנע. און דערפּאַר בין איך אויך דאָן, אַנשטאַט זיך צוזאַמענצורײַדן צוערשט מיט ליובערט'ן, גלייך געקומען מיט מײַן פּאַרשלאַג צום מיטינג דירעקט.

ליובערט האָט צוערשט געדענקט, אַז איך בין געקומען פּשוט מיט אַ באַזוך, אַזוי גלאַט, אויס נײַגעריגקײַט צו זען, וואָס ״מײַן״ פּאַראַיין מאַכט. האָט ער טאַקע, אָנגעטאַן אין זײַן אָפּיציעלער לענטע, מיר דערציילט, אַז דער פּאַראַיין האָט פּאַר דער צײַט געמאַכט גאָר היפּשן פּראָגרעס; אַז ער האָט שוין אַ היפּשע סומע געלט; האָט אונטערשטיצט און געהאַלפּן אַזויפּיל און אַזויפּיל לאַנדסלייט. און ווען ער האָט געענדיגט האָט ער מיר צוגע־טײלט דעם כּבוֹד און מיר געבעטן זאָגן אַ פּאַר ווערטער.

און געוויס האָב איך, מיט פּאַרגעניגן דערפּילט זײַן פּאַרלאַנג. נאָכ־דעם ווי איך האָב דערקלערט ווי צופּרידן איך בין וואָס דער פּאַראַיין טוט אַזעלכע וויכטיקע אַרבייט, האָב איך זיי געזאָגט, אַז עס איז ניט געווען נײַגעריגקײַט, וואָס האָט מיך און גענאַסע גאַרדאַנען צו זיי געבראַכט, נאָר אַ גאַנץ וויכטיקער צוועק, וועלכער, ווי איך גלײַב, דאַרף ניט זײַן אינגאַנצן פּרעמד די צילן און אויפּגאַבן פון דעם פּאַראַיין.

איך האָב אַבער נאָך ניט געהאַט גערעדט קײַן פּינף מינוטן, ווי אַ מיטגליד פון פּאַראַיין האָט מיר אונטערבראַכן, דערקלערנדיק, אַז דאָ איז ניט קײַן פּלאַץ פּאַר אַזעלכע רעדעס. אויף יוניאָן סקווער — דאַרט איז דער פּלאַץ פּאַר זיי, אַבער ניט אין דעם ביאַליסטאַקער ״סומך נופּלים פּאַראַיין״. נאָר דער פּרעזידענט האָט אים גלייך אָפּגעשטעלט און באַשטראַפּט

מיט זעקס מאָנאַטן „שווייגן“; געבעטן מיך אַנטשולדיקן אין נאַמען פון מיטינג און פּאַרזעצן מיין רעדע.

האַב איך צוערשט געבעטן רחמים פאַר דעם באַשטראַפּטן — זעקס מאָנאַטן „שווייגן“ אין אַ צוהאַרבע שטראַף — און האַב מיין רעדע גע־ענדיגט דערמיט, וואָס איך האַב זיי דערציילט וואָס מיין גרופּע גייט טאָן, און אַז מיר גייען האַבן אַ קאָנצערט און באַל, און אַלץ וואָס איך וויל פון זיי אין, אַז דער פּאַראיינ זאָל פון אונדז קויפּן אַ געוויסע צאָל טיקעטס. דער עולם האָט מיר שטאַרק אַפּלאַדירט, און טאַקע אויפֿן שטעל אין באַשלאָסן געוואָרן, אַז דער פּאַראיינ זאָל נעמען פאַר 25 דאָלער טיקעטס, און אַז מען זאָל זאָרגן אַז די גאַנצע מיטגלידערשאַפּט, מיט זייערע פּרויען און קינדער, זאָלן זיין אויפֿן באַל.

ווען איך בין צום נעקסטן מיטינג פון דער גרופּע געקומען מיט די 25 דאָלער, און סיימאן גאַרדאָן האָט דערציילט באריכות וואָס פאַר אַ קבלת פנים מיר האַבן געקראָגן, האַבן זיך מייע אַקציעס אין דער גרופּע גאַר שטאַרק געהויבן, און מען האָט מיר גלייך געמאַכט פאַר דעם סעקרעטער־טרעזשורער פון דער גרופּע, וואָס איז געווען אַ גרויסע איינשטעלעניש, וואָרים, ווי דער אמת איז, גאַנץ וועניג מיטגלידער אין דער גרופּע האַבן מיך דאָן געקענט.

ווי עס האָט זיך אויסגעלאָזט, זיינען די מאַיאָריטעט באַזוכער פון אונדזער ערשטן קאָנצערט און באַל געווען די מיטגלידער פון ביאַליסטאַקער „סומך נופלים“ פּאַראיינ. און אַזוי האָט דער דאָזיקער פּאַראיינ, ניט ווילנ־דיק, און אפשר אויך ניט וויסנדיק, געגעבן דעם ערשטן שטויס דער פּראַפּאַגאַנדע פון אַנאַרכיזם אין אמעריקע.

איך ווייס ניט צי דער איצטיקער ביאַליסטאַקער פּאַראיינ וועט נעמען דעם קרעדיט פאַר דעם; איך גלויב קוים, צי אימיצער פון דער איצטיקער מיטגלידשאַפּט ווייסט גאַר פון דעם — עס איז דאָך אַ גאַנץ נייער דור — פונדעסטוועגן אָבער איז דאָס אַ היסטאָרישער פּאַקט. עס איז געווען דער ביאַליסטאַקער „סומך נופלים“ פּאַראיינ, וואָס האָט בייגעטראָגן די ערשטע 25 דאָלער פאַר דער אידיש־אַנאַרכיסטישער טעטיקייט אין אמעריקע.

9. די ערשטע קריגעריי אין דער אידיש־רוסישער

קאָלאָניע אין ניו יאָרק

אין אַ פּריערדיקן קאָפיטל האַב איך שוין דערמאָנט וועגן מיין אַנ־שליסן זיך אָן דעם „רוסיש־פּראָגרעסיוון פּאַרבאַנד“. דער דאָזיקער פּאַר־באַנד איז אויך געווען דער רעזולטאַט פון אַ שפּאַלטונג אין דעם שוין דערמאָנטן „רוסקי ראַבאַטשי סאַיוז“, אויף וועמעס מיטינג איך האַב זיך

צום ערשטן מאל דערוואוסט וועגן דער טעטיגקייט אין ניו יארק פון די סאמע ערשטע רוסיש-אידישע יונגעלייט.

די אורזאכן, וועלכע האבן אַרויסגערופן דעם אונטערגאַנג פון „רוסקי ראַבאַטשי סאַיוו“ געדענק איך ניט; אַזוי ווייט, ווי איך קאָן זיך דערמאַנען, זיינען עס געווען גאַנץ פּערזענלעכע מיספּאַרשטענדענישן. גאַנץ פּאַר-שטעלט האָט מען אָנגעוויזן אויף איינעם פון די פירער פון פּאַראייז, אַז ער זאָל זיין ניט אינגאַנצן כשר. מען האָט גערעדט, אַז ער זאָל האָבן צו אַ געוויסער צייט, ווען עס איז אָנגעגאַנגען אַן אַרבייטער-סטרייק, געהאַנדלט זייער ניט שיין. איך וויל דאָ ניט אָנגעבן דעם נאָמען, אויף וועמען מען האָט געמורמלט, ווייל די באַשולדיקונג קעגן אים איז קיינמאַל ניט באַוויזן געוואָרן. אויך האָבן אייניקע באַשולדיגט די אַנדערע אַלס „סנאַבס“, וואָס בלאָזן פון זיך. גענוג, עס האָט זיך געגרינדעט דער „רוסישער פּראַגרע-סיווער פּאַרבאַנד“, וועלכער האָט געהאַט אַ טאַפּלטן ציל: ערשטנס — צו העלפּן ווי ווייט מעגלעך פינאַנציעל דעם פּרייהייטס-קאַמף אין רוסלאַנד; און צווייטנס — צו פּראַפּאַגאַנדירן די אידיען פון סאַציאַליזם אין אַמע-ריקע צווישן דער אַרבייטער-באַפעלקערונג אין ניו יארק.

פאַר אַ קורצער צייט האָט דער „רוסקי פּראַגרעסיווי סאַיוו“ געטאַן זיין אַרבייט אַזוי גוט, אַדער אַזוי שלעכט, ווי די צייט און די אומשטענדן האָבן עס דערלויבט. באַלד אָבער האָבן זיך אָנגעהויבן אַרויסווייזן גרויסע מיינונגס-פּאַרשיידענקייטן. אייניקע האָבן געוואָלט אויסטייטשן דעם סאַציאַליזם דוקא אַלס סאַציאַל-דעמאָקראַטיזם; אַנדערע, ווידער, האָבן פּאַר-שטאַנען דעם סאַציאַליזם אין דעם ברייטערן זין, אַזוי אַז ער קאָן און זאָל אויך איינשליסן דעם אָנאַרכיזם.

דאָס זיינען געווען די ערשטע סימנים פון אַ מיינונגס-פּאַרשיידנקייט, וואָס איז מיט דער צייט געוואָרן אַליץ אויסגעשפּראַכענער און האָט צעטיילט די רוסישע רעוואָלוציאַנערע קאָלאָניע אין ניו יארק אין צוויי אמת-קריגע-רישע לאַגערן.

לואי מילער און זיין ברודער באַנדעס זיינען צו יענער צייט געווען די אָנפירער פון דער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּראַקציע; ר. לואיס, קאַפּע-לאָוו, מיס יעוועראָוו, מינדלין, איך און אַנדערע, האָבן פּאַרטראָטן די צווייטע פּראַקציע.

די פּראַקטישע פּראַגע, צוליב וועלכער דער אָפּענער קריג איז אויס-געבראַכן, געדענק איך ניט. איך ווייס נאָר, אַז אויף אַ געוויסן מיטונג פון דעם „רוסקי פּראַגרעסיווי סאַיוו“ האָט די מאַיאַריטעט מיטגלידער זיך דערקלערט איינפאַרשטאַנען מיט אונדזער צד.

לואי מילער אָבער — כאַטש שוין אַן אויסגעשפּראַכענער סאַציאַל-דעמאָקראַט — האָט זיך אַנטשידן ניט געוואָלט אונטערוואָרפּן דעם באַשלוס פון דער מאַיאַריטעט. און ניט נאָר איז ער אַרויסגעטראָטן פון דעם „סאַיוו“

— קעגן וואָס קיינער וואָלט ניט געהאַט וואָס אויסצוועצן — נאָר ער האָט אויך דערקלערט, אָז די מאַיאָריטעט איז גאָר זיין צד, און דערפאַר האָט ער אויך מיטגענומען די ביבליאָטעק מיט די ביכער, מיט וועלכע די מיט־גלידער פון „סאָיוו“ און אנדערע מענטשן האָבן זיך באַנוצט. דעם „רוסקי פּראָגרעסייווי סאָיוו“ האָט ער דערקלערט פאַר אויפגעלייזט. די דאָזיקע עכט־מילערשע האַנדלונג האָט אויפגעטרייסלט די גאַנצע דעמאָלטטיקע רוסישע קאָלאָניע.

זאָל דאָ גלייך געוואָגט ווערן, אָז לואי מילער האָט ניט פאַרכאַפט די ביבליאָטעק פאַר זיך; ער האָט איר איבערגעגעבן צו דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי, וועלכע איז דאָן מערסטנס באַשטאַנען פון אַריבערגעקומענע דייטשע סאָציאַל־דעמאָקראַטן, וועלכע האָבן שוין דאָן אַרויסגעגעבן די דייטשע „פּאָלקסצייטונג“, אונטער דער רעדאַקציע פון די וואויל־באַקאַנטע סאָציאַליסטן, אַלעקסאַנדער יאַנאַס און סערגעי שוויטש.

כדי צוריקצוקריגן די ביבליאָטעק האָבן מיר זיך געווענדט צוערשט צו שוויטש'ן. אַליין אַ רוס, האָבן מיר גערעכנט, אָז ער וועט אונדז פאַרשטיין און העלפן אונדז צוריקקריגן די ביבליאָטעק. מיט די ביכער פון אונדזערע מיטגלידער, ווי אויך מיט אונדזערע פּראָטאַקאָלן, האָבן מיר פאַר אים קלאָר געמאַכט, אָז מיר זיינען די מאַיאָריטעט, און מיר זיינען דער „רוסקי פּראָגרעסייווי סאָיוו“, און פּאָלגלעך איז די ביבליאָטעק, וואָס לואי מילער האָט פאַרכאַפט און איבערגעגעבן דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי, אונדזער אייגנטום.

איך און מרס. קאַפּעלאָוו זיינען דאָס געווען די קאָמיטע צו דעם גרויסן און ליבנסווירדיגן שוויטש.

מיר זיינען געווען איבערצייגט, אָז שוויטש סימפּאַטיזירט מיט אונדז; אָבער ער האָט אונדז גאַנץ אָפּן דערקלערט, אָז ער קאָן גאַרנישט טאָן פאַר אונדז. מיר דאַרפן זיך ווענדן צו דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי, צושטעלן איר אַלע נויטיקע באַווייזן — אפּשר וועט זי אונדז צוריקגעבן די ביבליאָטעק; זיכער איז ער ניט, אָבער עס שאַדט ניט צו פרובירן.

מיר האָבן געפּאָלגט זיין עצה, און אויף דעם פּאָלגנדיקן מיטינג פון דעם „רוסיש־פּראָגרעסיוו פאַרבאַנד“, בין איך און מאַקס גירזשדאַנסקי אויסדערוויילט געוואָרן אַלס קאָמיטע צו אַ מיטינג פון דער סאָציאַליסטישער פאַרטיי. נאַטירלעך, לאַזנדיק זיי צוערשט וויסן וועגן אונדזער קומען דעם סעקרעטער פון דער פאַרטיי.

ווען מיר זיינען געקומען צום מיטינג, וועלכער איז געווען צימלעך גוט באַזוכט, איז שוין לואי מילער אויך דאָרט געווען. אויף מיר, וואָס האָט גאָר דאָן גערעדט גאָר אַ נישקשהדיקן דייטש, איז אויסגעפאַלן דער גורל צו זיין דער אַדוואָקאַט פון אונדזער זאַך. איך האָב געהאַלטן אַ זייער וואַרעמע, אָבער אויך אַ זייער זאַכלעכע רעדע. איך

האָב זיי דערקלערט, אַז דאָ איז ניט, און טאָר ניט זיין, די פּראָגע צי מיר זיינען יאָ אָדער ניט כּשר'ע סאַציאַליסטן, נאָר עס איז אַ פּראָגע פּון פּשוט'ן יושר. מיר זיינען אַ פּאַראַיין פּון אַזויפּיל און אַזויפּיל מיטגלידער. די מאַיאָריטעט פּון דעם פּאַראַיין האָט אָנגענומען אַ געוויסן באַשלוס. איז עס געוויס דאָס רעכט פּון יעדן, וואָס איז ניט איינפּאַרשטאַנען און וויל זיך ניט אונטערוואַרפּן דעם באַשלוס, צו פּאַרלאָזן דעם פּאַראַיין; אָבער פּאַרכאַפּן דאָס אייגנטום פּון פּאַראַיין — דאָס איז אַן אַקט פּון געוואָלט, וואָס קאָן מיט קיין זאַך ניט גערעכטיקט ווערן, און די גרויסע סאַציאַליסטישע פּאַרטיי קאָן זיך ניט דערלויבן צו זיין דער פּלאַץ, וואו די גנבה זאָל געהאַלטן ווערן.

אַחוץ דעם האָב איך, אין מיין דעמאָלסטדיקער רעדע, געברויכט פּאַלגנדיקע צוויי אַרגומענטן: לואי מילער — האָב איך געזאָגט, — טענה'ט, אַז די מאַיאָריטעט פּון די מיטגלידער איז אויף זיין זייט. נו, האָבן מיר אייך צוגעשטעלט אונדזערע ביכער, אונדזערע פּראָטאַקאָלן; לואי מילער האָט אייך גאַרנישט צוגעשטעלט, כדי צו באַווייזן אַז די מאַיאָריטעט איז אויף זיין זייט, — טאָ מיט וואָס פּאַר אַ רעכט קאָנט איר האַלטן די ביבליאָטעק, וואָס איז אייך געגעבן געוואָרן פּון אַ מענטשן, וועמען איר קאָנט באַינן אופן ניט גלויבן אויף זיין היילן וואָרט?

נאָר דאָס איז נאָך ניט אַלץ — האָב איך ווייטער אַרגומענטירט. אויב עס איז דאָ עטוואָס אמת אין מילער'ס באַהויפטונג, אַז די מאַיאָריטעט איז אויף זיין זייט, טאָ צו וואָס האָט ער נויטיק געהאַט אויפצולייזן דעם „רוסקי פּראָגרעסיווי סאָיוז“? פאַר וואָס האָט ער געדאַרפט פּאַרכאַפּן די ביבליאָטעק און עס איבערגעבן אייך, וויבאַלד ער האָט די מיטגלידער, וועלכע ווילן און קאָנען ליינען די ביכער?

דער פּאַקט, וואָס ער האָט אַזוי ניט געהאַנדלט, איז דער קלאַרסטער באַווייז, אַז די גרעסטע צאָל מיטגלידער פּון פּאַרבאַנד זיינען מיט'ן „סאָיוז“, וועלכער איז, ווי דער אמת איז, גאָר ניט אויפגעלייזט געוואָרן, נאָר גייט אָן ווי פּריער מיט זיין געוויינלעכער טעטיקייט.

און מיין לעצטער אַרגומענט איז געווען: „צו וואָס דאַרף די דייטשע פּאַרטיי רוסישע ביכער? איז דען דאָ אימיצער צווישן אייך וואָס קאָן זיי ליינענען? ביי אייך וועלן זיי נאָר פּוילן; גיט די ביכער אונדז, און מיר וועלן זיך גוט באַנוצן מיט זיי“.

איך האָב געפּילט, אַז איך האָב געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק אויף אַלע אַנוועזנדע. און איך, ווי גירושדאַנסקי, וועלכער האָט זיך אָפּגעזאָגט פּון זיין רעכט צו ריידן, ווייל ער איז געווען פּולשטענדיק צופּרידן מיט מיין רעדע, זיינען שוין געווען כּמעט זיכער, אַז מיר וועלן צוריקקריגן אונזער ביבליאָטעק. אויסגעלאָזט האָט זיך עס אָבער אַנדערש. לואי מילער, אין זיין רעדע נאָך מיינער, האָט, נאַטירלעך, ניט געקאָנט

לייקענען די פון מיר פאָרגעבראַכטע פּאַקטן, כאַטש ער האָט געפרובירט מאַלן יענעם מיטינג — אויף וועלכן עס איז אָנגענומען געוואָרן דער באַשלוס — אַזוי צווייטער, אַלס אַן אומגעזעצלעכן, און אַלס פייערווערק פון זיין רעדע האָט ער אויסגעשאָסן: „אַבער, הער יאַנאַווסקי פרעגט, צו וואָס מיר דאַרפן די רוסישע ביכער? טאָ לאַמיר אים זאָגן, אַז מיר זיינען אינטער-נאַציאָנאַליסטן!“

אַ געוואַלדיקער אַפּלאַוז האָט פאַרהילכט דעם האָל, ווען לואי מילער האָט פּראַקלאַמירט דעם „אינטערנאַציאָנאַליזם“ פון דער דייטשער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, וואָס דאָס איז געווען די הויפּט-אורזאַך פאַרוואָס מיר האָבן אונדזער ביבליאָטעק ניט געקראָגן צוריק.

צי די ביבליאָטעק וואַלגערט זיך נאָך איצט אין ערגעץ אַ גענאַסנ-שאַפּלעכען קעלער, ווייס איך ניט. אַבער אויף מיר האָט דער דאָזיקער מיטינג, מיט זיין פּסק-דין, געהאַט אַן אַנטשיידנדיקע ווירקונג.

איך בין נאָך דאָן ביי זיך ניט קלאַר געווען וועגן מיין שטעלונג צום סאַציאַליזם. איך האָב נאָך דאָן זיך שטאַרק געוואַקלט צווישן סאַציאַל-דעמאָקראַטיזם און אַנאַרכיזם. איך האָב געלייענט אי די דייטשע „פּאָלקס-ציטינג“ אי די „פּרייהייט“, וואָס יאָהאַן מאַסט האָט אַרויסגעגעבן. האָט אַבער פּאַסירט מיט מיר עטוואָס מערקווירדיקס. לייענענדיק די „פּאָלקס-ציטינג“ פון יענער צייט און אירע טעאָרעטישע אַרטיקלען איבער סאַציאַל-דעמאָקראַטיזם, פּלעג איך זיך פילן שטאַרק גענייגט צום אַנאַרכיזם. פאַר-קערט, ווידער, לייענענדיק די אַנאַרכיסטישע „פּרייהייט“, האָב איך זיך געפילט שטאַרק אַפּגעשטויסן פון אַנאַרכיזם. איך האָב ניט געקאָנט פאַר-טראַגן מאַסט'ס זידלערייען, אויף וועלכע ער איז געווען אַ גאָר געוואַלדיקער בריה.

און אַזוי האָב איך נאָך ווירקלעך ביי זיך אַליין ניט אַפּגעמאַכט וואָס איך בין אין דער אמת'ן, כאַטש לואי מילער — אין אַ געוויסער דעבאַטע, אין איינער פון אונדזערע אַפּטע דעבאַטן — האָט מיך דערקלערט אַלס אַנאַרכיסט.

איך געדענק, אַז איך האָב אים דאָן געענטפּערט: „אויב דאָס איז אַנאַרכיזם, דאָן נעם איך אָן דעם טיטל מיט פאַרגעניגן“.

אַבער, ניט אַכטנדיק אויף מילער'ס קאַטעגאָרישער דערקלערונג וואָס איך בין, האָבן דאָך אַלערליי פּראַגן און צווייפלען מיך „געבאדערט“, און איך האָב ניט געקאָנט זאָגן געוויסנהאַפּט צו וועלכן צד איך בין געווען מער גענייגט.

די לעזער מוזן פאַרשטיין, אַז פון אַ פּאַזיטיווער איבערצייונג האָט נאָך ביי מיר דאָן ניט געקאָנט זיין די רייד. איך האָב דאָן נאָך זייער וועניג געוואוסט וועגן דעם וואָס איז פאַרגעקומען צווישן די מאַרקסיסטן און די באַקאָניסטן אין דעם ערשטן אינטערנאַציאָנאַל. איך האָב זייער וועניג גע-

וואוסט פון דעם מוטשואליום און אַנאַרכיום פון דעם פראַנצויזישן דענקער פרוּדאָן. דאָסזעלבע פון קראַפּאַטקין און זיין באַגרינדונג פון דעם וויסנ־שאַפּטלעכן אַנאַרכיום. איך האָב דאָן נאָר-וואָס אַנגעהויבן לייצענען קאַרל מאַרקס' „קאַפיטאַל“, דעם ערשטן באַנד, און אויך איבערגעלייענט אַ פאַרבראַשורן פון פרידריך ענגעלס. דאָס איז געווען מיין גאַנצער גייסטיקער באַגאַזש צו יענער צייט, און פּאָלגלעך האָב איך ניט געקאַנט האָבן קיין פעסטגעזעצטע איבערצייגונגען אין דער זייער שווערער סאַציאַלער פּראַגע.

אַבער דער פּסקדין פון דער דייטשער סאַציאַלדעמאָקראַטישער פּאַרטיי אין אַמעריקע האָט מיר געמאַכט אַ קער טאָן זיך גאָר שטאַרק לינקס. און איך גלויב, אַז איך בין ניט געווען דער איינציקער, אויף וועמען די דאָזיקע אומגעזעצטע האַנדלונג האָט געמאַכט דיזעלבע ווירקונג.

פאַרשטייט זיך, ווען איצט וואָלט פּאַסירט עטוואָס ענלעכס, וואָלט עס קנאַפּ-וואָס געווירקט אויף מיין אַרט דענקען. אין דעם גאַנג פון מיין ווייטערדיקן לעבן האָב איך געלערנט, אַז מען קאָן ניט און מען טאָר ניט אור-טיילן איבער לערעס און פּרינציפּן לויט דער האַנדלונג פון זייערע אָנהענגער. מיין לעבנס־דערפאַרונג האָט מיך געלערנט, אַז אויך אַנאַרכיסטן האַנדלען אַפט זייער שלעכט, ניט אַכטנדיק אויף זייער גרויסן אידעאַל. אין דעם לויף פון מיינע זכרונות וועט דער לעזער האָבן די געלעגנהייט באַקאַנט צו ווערן מיט פיל אַזעלכע ביישפּילן; און פונדעסטוועגן האָט עס אויף דאָס מינדסטע ניט געווירקט אויף מיר, אַז איך זאָל אויף איין מאַמענט נאָר פּאַרלייקענען מיינע אַנאַרכיסטישע איבערצייגונגען.

אַבער צו יענער צייט, ווען איך בין נאָך געווען אַזוי יונג, ווען איך האָב נאָך ניט געקאַנט אַפּטיילן איינעמ'ס פּרינציפּן פון זיינע האַנדלונגען אין לעבן, האָט דער דאָזיקער אומגעזעצטער אורטייל פון דער סאַציאַליס־טישער פּאַרטיי מיר געמאַכט פאַרהאַסן דעם גאַנצן סאַציאַל־דעמאָקראַטיזם. באַזונדער האָט עס מיר געערגערט, וואָס אין דער גאַנצער פּאַרזאַמלונג האָט זיך ניט געפונען קיין איינציקער, וועמען דער גערעכטיגקייט־געפּיל זאָל צווינגען זיך שטעלן אויף אונדזער זייט, כאַטש איך בין געווען זיכער, אַז גאָר פיל צווישן זיי האָבן סימפּאַטיזירט מיט אונדן.

פונדעסטוועגן ווייס איך ניט, צי איך וואָלט זיך אַזוי גיך דערקלערט אַלס אויסגעשפּראַכענער אַנאַרכיסט, ווען עס וואָלט ניט באַלד פּאַסירט דער שרעקלעכער מאַרד אין שיקאַגאָ פון פּאַרסאָנס, שפּיז און די אַנדערע שיקאַגאַער אַנאַרכיסטן.

* * *

נאָר לאַמיר גיין כּסדר, אַזוי ווייט ווי עס וועט מעגלעך זיין פאַר מיר אַרויסצורופן אין מיין זכרון די פאַרגאַנגענהייט אין אַ כראַנאַלאָגישער אַרדענונג.

א שטיקל צייט נאך דעם פסקדין פון דער סאציאליסטישער פארטיי האָט נאָך דער „רוסקי פראַגרעסיווי סאָיוז“ עקזיסטירט. אונדזער האַפענונג צו געפינען גערעכטיגקייט האָבן מיר נאָך אַלץ ניט אויפגעגעבן. מיר האָבן זיך געווענדט צו די רוסישע רעוואָלוציאַנערן אין זשענעוואַ און אין בערן. מיר האָבן אין לאַנגע און קלאַרע בריוו דערקלערט זיי אונדזער סכסוך מיט מילערין, און אויך ווי ער האָט געהאַנדלט, און זיי געבעטן משפטן צווישן אונדו און אים.

איצט זע איך איין, ווי נאַאיוו מיר האָבן געהאַנדלט. וואָס האָבן די דאָרטיקע רעוואָלוציאַנערן געקאָנט טאָן אין אַזאַ פּרעמדער פּאַר זיי אָנגע־לעגנהייט. נאָר וואָלטן זיי אונדו לכה־פּחות געענטפּערט אין דעם דאָזיקן זין, וואָלטן מיר געווען גאַנץ צופּרידן; אָבער זיי האָבן מיט קיין וואָרט ניט געענטפּערט, און מיר אַלע האָבן דעמאָלט געפּילט, אַז אויך צווישן די רוסישע פּרייהייט־ס־קעמפּער קאָן מען קיין גערעכטיגקייט ניט געפינען; אַז די שרעקלעכע פּאַרטייאַישקייט און די דיסציפּלין מאַכט זיי טויב און בלינד. און אַזוי, ביסלעכווייז, איז דער „רוסקי פּראַגרעסיווי סאָיוז“, פּון וועלכן איך בין געווען דער לעצטער פּראָטאַקאָל־ס־עקרעטער, געשטאַרבן זיין נאַטירלעכן טויט, און די מערסטע פּון אונדו האָבן אַריבערגעטראָגן זייער פּראָפּאַגאַנדע אויף אַן אַנדער פּעלד, אויף דעם פּעלד פּון דער אידיש אַנאַר־כיסטישער פּראָפּאַגאַנדע.

10. די גרופע „פּיאַנערע דער פּרייהייט“

איך קאָן ניט זאָגן גענוי, ווען די גרופע „פּיאַנערע דער פּרייהייט“ האָט זיך געגרינדעט, און וועמעס אייגנטלעכער אויפטו דאָס איז געווען. איך האָב זיך אָנגעשלאָסן אָן איר, ווען זי האָט שוין עקזיסטירט. איר הויפּט־אויפגאַבע איז געווען די פּאַרשפּרייטונג פּון דעם לאַנדאַנער „אַרבייטער פּריינד“, וועלכער איז דאָן רעדאַגירט געוואָרן פּון פּיליפּ קראָנץ, מיט דער מיטאַרבייטערשאַפט פּון י. יאַפע און מאָריס ווינטשעווסקי.

דער „אַרבייטער פּריינד“, צי מיט רעכט צי ניט, איז דאָן פּון דער קליינער גרופע באַטראַכט געוואָרן אַלס צייטונג, וואָס איז שטאַרק גענייגט צום אַנאַרכיזם; און די גרופע האָט געמאַכט פּאַר איר אויפגאַבע צו העלפּן זיין פּאַרשפּרייטונג און שטיצן אים פינאַנציעל, ווי ווייט מעגלעך. דערוואַסט האָבן איך זיך פּון דער גרופע דורך ר. לואיסין.

איינמאָל, אויף אַ מיטינג וואו אַלעקסאַנדער יאַנאַס האָט גערעדט, האָט ער מיר אָנגעהויבן דערציילן וועגן דער גרופע און איר טעטיקייט, און ער האָט מיר געבעטן קומען און זיך אַנשליסן אָן איר.

איך האָב זיך אָנגעכאַפט אָן דעם פּאַרשלאַג, ווייל שוין פּאַר אַ לענ־גערער צייט האָט מיך „געבאדערט“ דער געדאַנק, פאַרוואָס האָלטן מיר ניט

אָפּ אונדזערע פאַרזאַמלונגען אין אידיש? נאָכאַלעמען איז דאָך דער עולם, וואָס קומט צו אונדזערע פאַרזאַמלונגען, אָן עכט אידישעלעכער, און גאָר פיל פון זיי פאַרשטייען קוים וועגן וואָס מיר ריידן און קריגן זיך אַזוי שטאַרק.

איך האָב דעריבער, נאָכדעם ווי ער האָט מיר געזאָגט וואו און ווען איך זאָל קומען, אים צוגעזאָגט, אַז איך וועל זיכער קומען, און טאַקע גלייך זיך אָנשליסן צו דער גרופע.

דאָרט האָב איך געפונען אייניגע יונגעלייט, וועלכע איך האָב נאָך ביז דעמאָלט קיינמאַל ניט געזען. ר. לואיס איז געווען מיין איינציקער באַקאַנטער טער — און אַלצדינג האָט אויף מיר געמאַכט אַ זייער דריקנדיקן איינדרוק.

דער מיטינג איז געווען אין אַ קליין צימערל, אין אַ סאַלון אויף עלען סטריט. ווי איך האָב באַלד אויסגעפונען, איז דאָס געצאָלט פאַר דעם הינטער-צימער, וועלכער איז געווען זייער שוואַך באַלויכטן פון אַ קליינעם געלן געדפלאַם, באַשטאַנען אין דעם, וואָס יעדער איינער פון די באַזוכער האָט געדאַרפט נעמען אַ גלאַז ביר און באַצאָלן פאַר דעם 5 סענט.

דער גאַנצער מיטינג האָט געהאַט דעם אָנבליק פון עפעס קאָנספּיראַ-טיוועס. אָבער אַז איך האָב זיך צוגעהערט צו דעם וואָס מען האָט גערעדט, צו דעם וואָס האָט פּאַסירט נאָכדעם ווי מען האָט מיר אויפגענומען, אָן צערעמאַניעס, אַלס מיטגליד פון דער גרופע, האָב איך אויסגעפונען, אַז דער צענדליג יונגע אַרבייטער האָבן חלילה קיין ביז ניט געמיינט.

דער סעקרעטער איז דאָן געווען רודאַשעווסקי, וועלכער האָט זיך גערופן רודאַש, און האָט אויסגעלעבט זיינע יאָרן דוקא אין וואַשינגטאָן, וואו די סאַמע טומאה, די רעגירונג, געפינט זיך.

צו יענער צייט איז ער געווען נאָך גאָר אַ יונגעראַן, אַ קליין, ריי רעוודיק מענטשל, וועלכער האָט נאָך דערצו זיך אַביסל פאַרהיקעוועט, ווייל עס האָט אים פשוט אויסגעפעלט אַטעם.

ער האָט אין זיין באַריכט צו דער גרופע דערציילט וויפיל „אַרבייטער פריינדס“ עס האָבן זיך פאַרקויפט אין משך פון לעצטן מאָנאַט.

אַ צווייטער — אַ שניידער מיט'ן נאָמען דוד גאַלדשטיין, וועלכער האָט זיך געשניטן אויף אַ פּאַעט און האָט דאָן און שפעטער גאַנץ שטאַרק קאָנקורירט מיט מאָריס ראָזענפעלד'ן — האָט מיטגעטיילט, אַלס איינער פון אַ האַלקאַמיטע, אַז ער האָט געזוכט אַ פּאַסנדיקן — דאָס הייסט אַ ביליגן — האַל, וואו איינער אַ זאַלצבערג האָט איינגעווייליגט צו האַלטן פאַר דער גרופע אַ רעדע אין אידיש. איז אויב ער וועט נאָך די וואָך קריגן דעם האַל, וועט ער גלייך לאָזן וויסן וועגן דעם דעם גענאָסע זאַלצבערג, און דער ערשטער מאַס-מיטינג, איינגערופן פון דער גרופע „פּיאָנירע דער פרייהייט“, וועט זיין אַ פּאַקט.

דאָס האָט געבראַכט דעם עולם אין גאַר אַ געהויבענער שטימונג. און ער האָט זיך אָנגעטאָן דעם פאַרגעניגן צו נעמען נאָך אַ גלאַז ביר. מיט דעם האָט דער מיטינג געזאָלט זיך ענדיגן. פונדעסטוועגן זיינען די אַנוועזנדיקע געבליבן אַרום טיש, אַזוי ווי עס וואָלט נאָך געדאַרפט עפעס פאַרקומען. אויף מיין פראַגע ביי לואיס'ן אויף וואָס מען וואָרט, האָט ער מיר געזאָגט, אַז אויב איך וויל, קאָן איך גיין; אָבער זיי וואָרטן אויף זאָלאַ טאַראָוון, וועלכער האָט קיין צייט ניט קומען פריער, ווייל ער האָט אין אַוונט אַ פאַר לעסאָנס אין ענגליש.

איך האָב דעם נאָמען זאָלאַטאַראָו געהערט צום ערשטן מאָל. אויף די רוסישע פאַרזאַמלונגען האָב איך אים ביז דאָן קיינמאָל ניט באַגעגנט. בין איך, נאָטירלעך, געווען נייגעריג צו קענען דעם יונגמאַן, וועלכער גיט לעסאָנס אין ענגליש, און אויף וועמען אַלע וואָרטן.

און טאַקע אין עטלעכע מינוטן אַרום איז ער אַריינגעקומען. זאָלאַטאַראָו איז געווען אַ קליינטשיקער, אַ דאַרער יונגערמאַן, אָבער פול מיט פייער. ער האָט דערציילט וועגן אַ מיטינג, וועלכן ער האָט אַד-רעסירט אין נואַרק און געהאַט אַ גרויסע דעבאַטע מיט אַ דאַרטיקן סאַציאַל-דעמאָקראַט. ער האָט זיך אויך נאָכגעפרעגט אויף דעם מאַס-מיטינג וואָס ווערט געפלאַנעוועט און זאָלצבערג דאַרף דאָס זיין דער הויפט-רעדנער.

אגב אורחא איז דאָס געווען דער ערשטער מיטינג אין ניו יאָרק, וואָס איך האָב בייגעוואוינט, אויף וועלכן מען האָט גערעדט בלויז אידיש — און אַ גוטן אידיש — אַ אידיש וואָס איך האָב דאָן נאָך ניט געקענט, ווייל מיין אידיש האָט געשמעקט צו שטאַרק מיט דייטש.

דאָן איז זיין בליק געפאַלן אויף מיר. „אַהאָ, אַ נייער!“ — האָט ער אויסגעשריען. מיר האָבן זיך טאַקע גלייך באַקענט, און שוין אין דער ערשטער באַקאַנטשאַפט אונדזערער, גייענדיק פון מיטינג, האָבן מיר זיך גוט צעאַמפערט, כאַטש איך הויב ניט אָן געדענקען וועגן וואָס.

11. מיין ערשטע רעדע אין אידיש

דער ערשטער מאַס-מיטינג, איינגערופן פון די „פּיאָנירע דער פריי-הייט“ אין אַ האַל אויף פאַרסייט סטריט, נאָך אַלץ אין אַ הינטער-ציימער פון סאַלון, כאַטש שוין פיל גרעסער ווי דער, אין וועלכן מיר האָבן אָפּגע-האַלטן אונדזערע גרופּ-מיטינגען, האָט געהאַט אַ גאַר גרויסן דערפאַלג. דער האַל איז געווען געפראַפט מיט אַ אידישן אַרבייטער-עולם פון איבער אַ הונדערט מענטשן, און מיט דער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט האָט זיך דער עולם צוגעהערט צו די אַרגומענטן פאַר סאַציאַליזם.

קיין גרויסער אַראַטאַר איז זאָלצבערג ניט געווען. זיין שטח איז געווען אַ הייזער-גלעכע, אָבער אַזוי ווי אַ אידישע רעדע איז דאָן געווען אַ

גרויס זעלטנקייט, און גערעדט האָט ער איינפאַך און איבערצייגנדיק, האָט דער עולם געשלאָנגען יעדן וואָרט, און די מיטגלידער פון דער גרופע האָבן זיך געפילט ווי אויפ'ן זיבעטן הימל.

יעדער איינער פון אונדז האָט געפילט, אַז ענדלעך איז די גרופע אַרויס-געטראָטן אין עפנטלעכן, קאָכעדיקן לעבן, און אַז זי האָט פאַר זיך אַ גרויסע צוקונפט.

דאַן איז געווען די פראַגע: ווער זאָל זיין דער צווייטער, וואָס זאָל אויפטרעטן אין אַ רעדע אין אידיש? זאָלאָטאַראָוו און לואיס האָבן דער-קלערט, אַז זיי פילן זיך דערווייל נאָך ניט בכוח צו האַלטן אַ לעקציע אין אידיש. און אפשר האָבן זיי זיך גאַר געשעמט צו זאָגן אַז זיי קאָנען ריידן גוט אידיש, ווי דאָס איז געווען דער פאַל מיט גאַר פיל רוסישע אינטעלי-גענטן. די איבעריקע זיינען אַלע געווען זייער באַגייסטערטע יונגע אַרביי-טער, אָבער קיינער פון זיי האָט אַפילו ניט גע'חלומ'ט פון אויפטרעטן אין דער עפנטלעכקייט אַלס רעדנער. איך האָב דעריבער קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט ווי פאַרצושלאָגן דער גרופע „מיינע דינסטע“, ווי מען זאָגט עס אויף דייטש.

אַ סך פון די מיטגלידער האָבן געוואוסט, אַז איך האָב שוין אַ פאַר מאָל גערעדט אין רוסיש, און זיי האָבן געגלויבט, אַז איך וועל אויך ניט פאַרשעמען זיי, ווען איך וועל אויפטרעטן אין אַ אידישער רעדע. די מערסטע אָבער האָבן זיך געקווינקלט איבערצוגעבן אין מיינע שוואַכע הענט די צוקונפט פון דער אידישער אַנאַרכיסטישער פראַפאַגאַנדע. וואָריס, ווען די צווייטע פאַרזאַמלונג זאָל זיין אַ דורכפאַל, דאַן, ווער ווייסט, צי מען וועט קיינן דעם עולם אויף נאָך אַ פאַרזאַמלונג, אַפילו ווען מען זאָל שוין שפעטער קיינן אַ גוטן אידישן רעדנער.

נאָר אַזוי ווי עס איז קיין אַנדער ברירה ניט געווען, און לואיס האָט פאַרזיכערט די וואָס האָבן מיר נאָך קיינמאַל ניט געהערט דעבאַטירן, אַז איך קאָן ריידן, ער ווייסט נאָר ניט ווי איך וועל זיך ספראַווען מיט מיינ אידיש, מעג מען ריזיקירן.

מיט אַ געפיל פון גרויס מורא האָט די גרופע איינגעשטימט, אַז איך זאָל זיין דער באַנער־טרעגער פון דעם אידישן אַנאַרכיזם ביי דער דאָזיקער גרויסער געלעגנהייט.

און איך האָב גאַנץ שטאַרק געפילט די גרויסע פאַראַנטוואָרטלעכקייט, וואָס איך האָב גענומען אויף זיך. אין דער אמתן איז עס געווען אַ גרויס איינשטעלעניש פון מיינ זייט. ביז דאַן האָב איך נאָך קיינמאַל זיך אַליין ניט געהערט ריידן אידיש אין דער עפנטלעכקייט; און איך בין גאַר ניט געווען שטאַרק זיכער מיט זיך. אָבער — וואָס נעמט זיך ניט אונטער אַ ליטוואַק?

אַלס טעמע האָב איך אויסגעוויילט: „לוינאַרבייט און קאַפיטאַל“, ניט

חלילה צו קריטיקירן די תורה פון קארל מאַרקס, נאָר איר צו פּאָפּולאַריזירן פאַר דעם אידישן עולם.

איך האָב זיך גוט צוגעגרייט. עס איז געווען דאָס ערשטע און דאָס לעצטע מאָל, וואָס איך האָב געקענט מיין רעדע כמעט ווי אויף אויסווייניג; און פונדעסטוועגן בין איך געווען שרעקלעך גערווען. איך קאָן נאָך ביז היינט זיך ניט דערקלערן פאַרוואָס. אמת, איך בין נאָך געווען גאָר אַ פּריץ אויף דער פּלאַטפּאָרמע, אָבער דאָך האָב איך אין רוסיש זיך געפילט כמעט היימיש; אָבער אַז עס איז געקומען צו ריידן אין אידיש — אין מיין מאַמע־לשון — האָב איך זיך געפילט אין אַן אומבאַגרייפלעכער גערוועזן טעט, אַזוי אַז אין די ערשטע פאַר מינוטן האָט דער האָל מיט די מענטשן מיר געשווינדלט פאַר די אויגן.

איך האָב גאַנץ מעכאַניש אויסגעדרייט דעם געז, וואָס האָט מיר גע'שרפּעט אין איין זייט פון מיין פנים, האָב זיך צוזאַמענגענומען מיט אַלע מיינע כחות און האָב אָנגעהויבן מיין לעקציע.

און לאַמיר זיך מודה זיין, אַז ווען איך האָב גערעדט האָב איך ניט געוואוסט, צי מיין ריידן האָט וועלכן עס איז זיך, און ווען איך האָב גע'ענדיגט, און דער טשערמאַן האָט אויפגעפּאָדערט דעם עולם צו שטעלן פּראָגן, אויב עטוואָס אין דער רעדע פון לעקטשורער איז אים ניט קלאָר, האָט עס מיך באמת שטאַרק געוואונדערט, ווען אַ פאַר מענטשן פון עולם האָבן זיך געמעלדעט צום וואָרט.

הייסט עס דאָך — האָב איך געטראַכט — אַז מענטשן האָבן זיך יאָ פאַראינטערעסירט מיט דעם וואָס איך האָב גערעדט. און ווען איך האָב אינדערשטיל געפרעגט דעם טשערמאַן ווי לאַנג איך האָב גערעדט, און ער האָט מיר געענטפערט: „איבער אַ שטונדע“ — בין איך געווען באמת איבער־ראַשט — ווי אַזוי האָב איך געקאַנט האַלטן דעם עולם אַזוי לאַנג?

נאָך מער אָבער בין איך איבערראַשט געוואָרן, ווען נאָכ'ן מיטינג איז צו מיר צוגעגאַנגען נעטער — דער גוטער, ליבער נעטער — און האָט מיר געגעבן אַ גרויסן ייִשריכוח אַ האַרציקן. ער האָט מיר געזאָגט, אַז איך האָב איבערגעטראָפּן אַלע זיינע דערוואַרטונגען. ער האָט געלויבט מיין אויסגעצייכנטן אידיש, און דאָן די לאַגישקייט און די אַרדענונג, אין וועלכע איך האָב אַרויסגעבראַכט מיינע געדאַנקען.

עס איז ווירקלעך געווען אַ גליק, וואָס בעת איך האָב גערעדט האָב איך קיין באַשטימטע פּנימ'ער ניט געזען פאַר מיינע אויגן; דערפאַר האָב איך אויך נעטער'ן ניט געקאַנט זען מער ווי אַן אַנדערן.

נעטער'ס אַנוועזנקייט אַליין, ווען איך וואַלט דעם געוואוסט, וואַלט מיר שטאַרק צעמישט. וואָרים איר דאַרפט וויסן, אַז מיר האָבן צו דעם מאָן געפילט די העכסטע אַכטונג. מיר האָבן אים געהאַלטן פאַר אַ שטאַרק באַלעזענעם מענטשן. מיר פּלעגן אָפט קומען אין זיין קרעמל, וואָס

ער האָט געהאַט אין אַ „בייסמענט“ אין סאָפּאָלק סטריט, און מיר פלעגן דאָרט זיך מפּלפּל זיין איבער פאַרשיידענע פּראָגן. גאַנץ אָפּט איז זיין וואָרט געווען דאָס אַנטשיידנדיקע וואָרט.

איך האָב זיך גאָר ניט געקאָנט פאַרשטעלן, אָז ער זאָל קומען צו איינעם פון אונדזערע מאַס-מיטינגען. און איך גלויב, אָז די אורזאַך פון זיין קומען צו דעם מיטינג איז געווען אַ גאַנץ פשוט'ע: דער האָל, וואו איך האָב גע- האַלטן מיין ערשטן אידישן לעקטשור, איז געווען טאַקע אין סאָפּאָלק סטריט, ניט ווייט פון זיין קרעמל; און זייענדיק פרייטאָג אָוונט ניט צירביזי, האָט ער זיך אַריינגעכאַפּט אין האָל בלויז צוליב נייגעריקייט, אָדער אפשר מיט דער כּונה אונדז גוטמוטיק צו קיבעצן, אויף וואָס ער איז אָפּט געווען אַ גרויסער בעלן.

איז אָט, ווען ער האָט מיר געמאַכט דעם קאָמפּלימענט, האָט ער ווירקלעך אַריינגעבלאָזן אין מיר אַ נייע נשמה. עס איז זיכער, אָז די פּאָר לויב-ווערטער פון נעטערן האָבן מיר שטאַרק געהאַלפּן אין מיין ווייטער-דיקער טעטיגקייט אַלס אידישער רעדנער.

און אָז איך האַלט שוין דערביי, קאָן איך זיך ניט צוריקהאַלטן פון זאָגן אַ פּאָר ווערטער וועגן נעטער'ן, דעם ניט נאָר ליבעסווירדיקן, נאָר אויך דעם גרויסן מענטשן, וועלכער האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין אונדזער לעבן, ווען מיר זיינען נאָך געווען אַזוי יונג, און אויך אין אונדזער אַלגעמיינער באַוועגונג.

ערשטנס איז ער געווען, ווי מען זאָגט, אַ מענטש אַ זייד. דאָס איז געווען אַ נאַטור, וואָס האָט איבערגעפּלאַסן מיט ליבע צו זיינע מיטמענטשן. זיין ערנהאַפּטיגקייט, אָפּילו צו די ביטערסטע געגנער, איז געווען ווירקלעך אַזאַ, וואָס איך האָב געטראָפּן ביי זייער ווייניג מענטשן, אָפּילו צווישן די סאַמע בעסטע וועמען איך האָב געקענט.

זיין קרעמל איז געווען פּאָר פּיל פון אונדז די הויפּט-קוואַרטיר. דאָרט האָבן מיר גענאָסן די העכסטע מענטשפּריינטלעכקייט; און גאָר גערן פלעגן מיר דאָרט פאַרבריינגען, צענויפקלייבנדיק זיך הינטער'ן קרעמל אין אַ קליינעם צימער. געהאַלפּן האָבן אים אין זיין גרויסער גאַסטפּריינטלעכקייט זיין טאַכטער עני (די פּרוי פון דר. מייקל קאָהען) און אויך זיין אייגענע פּרוי, אַ גאַנץ איינפאַכע, אָבער אַ זייער גוטע, ליבהאַרציקע פּרוי.

אַחוץ זיין גרויס האַרץ איז נעטער געווען אַ מענטש פון באַדייטנדיקער באַלעזנדיקייט און פון גאַנץ פעסטע איבערצייגונגען. ער האָט געהאַסט דעם רעליגיעזן אָבערגלויבן בתּכלית השּנאה; און אַ באַקעמפּער פון רעליגיע איז ער געבליבן פּאָר זיין גאַנצן לעבן.

ער איז אויך געווען אַ איבערצייגטער קאַסמאָפּאָליט און אַ ביטערער באַקעמפּער פון נאַציאָנאַליזם אין אַלע זיינע געשטאַלטן. מיט יאָרן שפּע-טער, ווען די אידישע פּירער פון דער סאַציאַלדעמאָקראַטיע האָבן שלום

געמאכט מיט דער רעליגיע — אונטער דעם אויסרייד, אז רעליגיע איז אַ פּריוואַט-זאַך — האָט געטער, פון זיין זייט, בשום אופן ניט געקאָנט צו שטימען דערצו; און שוין צוליב דעם אַליין האָט ער זיך דערנענטערט צו די אַנאַרכיסטן.

ער האָט שטאַרק ניט-ליב געהאַט דעם „פּאַרווערטס“ און דעם גאַנצן אופן פון זיין אַגיטאַציע; אָבער מער פון אַלץ דערפאַר, ווייל ער האָט גע- האַלטן פאַר נויטיק צו מאַכן אַלערליי קאָמפּראַמיסן מיט דער „דומקייט און רעליגיעזן אַבערגלייבן“ פון די גרויסע פּאָלקס-מאַסן.

אין זיינע לעצטע יאָרן האָט ער פיל געשריבן פאַר דער „פּרייער אַרביי- טער שטימע“; און כאָטש מיר זיינען פאַרבליבן די בעסטע גוטע-פּריינט ביז די לעצטע מינוטן פון זיין לעבן; און כאָטש ער האָט שטאַרק געהאַלטן פון דער „פ. א. ש.“ אַלס קאָמף-און אויפקלערונג-אַרגאַן — דאָך, אין די לעצטע פאַר יאָר, האָט ער אויך צו מיר תּרעומות געהאַט, הלמאי איך באַ- קעמף ניט די רעליגיע און דעם נאַציאָנאַליזם אַזוי שטאַרק, ווי איך וואָלט עס געקאָנט און געדאַרפט, לויט זיין מיינונג, טאָן.

ווען ער איז געוואָרן שפּעטער פאַר עטלעכע יאָר צייט דער מענעדזשער פון דער „צוקונפט“, וועלכע איז נאָך דאָן ניט געווען אַריבער אויף קעסט ביים „פּאַרווערטס“, האָט ער ממש אַוועקגעלייגט דאָס לעבן פאַר דעם זשורנאַל. גאָר אָפט האָט ער ניט גענומען די וויידזשעס, וואָס אים האָט געקומט, און אין זיין שטוב איז קוים געווען ברויט גענוג. דאָס האָט אים גאַנץ וועניג געקומען. די הויפט-זאַך איז פאַר אים געווען, אז די „צו- קונפט“, וועלכע איז דאָן, אין איר אינהאַלט, געווען אַ גאַנץ אַנדערע ווי די איצטיקע, זאָל קאָנען דערשיינען יעדן מאָנאַט, וואָס איז דאָן געווען אַ שווע- רע אויפגאַבע צו דערפילן.

יאָ, געטער איז געווען אַ זעלטענער מענטש, פול מיט ליבע פאַר יעדן און מיט פעלדז-פעסטע איבערצייגונגען. פאַר אונדז, יונגוואַרג, וואָס איז דאָן געווען אַזוי עלנד, איז ער געווען אַן אמת'ער קוואַל פון הויכן דענקען און פילן, און פון אַ מוסטערהאַפטן לעבן אין דער דעמאָלטיקער זייער אומ- אַנגענעמער סביבה אין דער אידישער ניו יאָרק.

אַט דערפאַר זיינען די פאַר לויבווערטער פון אים פאַר מיין ערשטער אידישער רעדע געווען פון העכסטן מאָראַלישן ווערט.

12. די יאָרן 1886—1887

דאָס זיינען געווען די צוויי יאָר, וועלכע האָבן געהאַט דעם שטאַרקסטן איינפלוס אויף מיין ווייטערדיקן לעבן. איך מעג זאָגן אַן גוזמא, אז די פּאַסירונגען פון אָט די צוויי יאָר האָבן מיך אינגאַנצן איבערגעשאַפן. זאָל דער לעזער האָבן אין זינען, ווי יונג און אומדערפאַרן איך בין

דאן נאך געווען; ווי שטארק איך האב נאך געגלויבט, אז אַמעריקע איז „דאָס לאַנד פון די פרייע און בראַווע“ אין דער ווירקלעכקייט, און ער וועט לייכט קאָנען באַגרייפן ווי איך האָב זיך געמוזט פילן ביטער אַנטוישט, ווען איך האָב געלייענט אין דער צייטונג אַ שטיקל נייעס, למשל, אַז אַ ריכטער אין ניו יאָרק האָט פאַראורטיילט צו לאַנגע טערמינען געפענגעניש אייניגע אַרבייטער נאָר דערפאַר, ווייל זיי האָבן געפאַדערט פון אַ געוויסן סאַלונ־קיפער, אַז ער זאָל זיך באַגיין מענטשלעך מיט די ווייטערס, וועלכע האָבן פאַר אים געאַרבייט, און צוליב וואָס זיי האָבן „געפיקעט“ דעם סאַלון און פאַרלאַנגט פון די פאַרבייגענדיקע, ניט אַריינצוגיין אַהין ביז דער סאַלונ־קיפער וועט איינזען, אַז זיינע אַרבייטער זיינען אויך מענטשן, און ער מוז זיי באַהאַנדלען אַלס אַזעלכע.

ווען איך האָב איבערגעלייענט פאַרוואָס אַ ניו יאָרקער ריכטער האָט פאַראורטיילט עטלעכע אַרבייטער־פירער צו סינגסינג געפענגעניש, בין איך ווירקלעך נשתומם געוואָרן. איך האָב געטראַכט: „אַט דאָס איז דאָס לאַנד, וואו עס איז קיין צאַר ניטאָ? אַט דאָס איז דאָס לאַנד פון דער פיליגע־ריכטער פרייהייט און גלייכהייט.“

אַ צווייטער ריכטער האָט געהאַנדלט פונקט אַזוי, פאַראורטיילנדיק אייניגע אַרבייטער, וועלכע האָבן „געפיקעט“ דעם שאַפ, אין וועלכן זיי האָבן געסטרייקט. בלויז דאָס פאַרבייגיין פאַר דעם שאַפ האָט דער ריכטער באַטראַכט פאַר פונקט אַזאַ פאַרברעכן, ווי זיי וואָלטן אים באַפאַלן. אויך אין יענער צייט האָט די פּאָליס אין יעדן אַרבייטער־סטרייק אַרויסגעוויזן אַ געוואָלדיקע ברוטאַליטעט.

אין מיין דעמאָלסטדיקער נאַאיוויטעט האָב איך זיך אַליין געפרעגט: „וואָס־זשע איז דאָ? דאָס רעכט צו סטרייקן איז דאָ, איז געזעצליך און גאַראַנטירט; און דאָך, אַז אַרבייטער גייען־אַרויס אין סטרייק פאַר אַ הע־כערן אַרבייט־לויף, באַהאַנדלט מען זיי, אַזוי ווי זיי וואָלטן געווען ווילדע חיות! איז דאָך שוין פיל בעסער אין אַזאַ לאַנד ווי רוסלאַנד, וואו די אַרבייטער ווייסן לכל הפחות אין פאַראויס, אַז סטרייקן טאָר מען ניט!“ פון דער אַנדער זייט, אַבער, איז מיין האַרץ פול געווען מיט אמת־ער באַגייטערונג, ווען איך האָב געלייענט וועגן דעם ווי די אַרבייטער שרעקן זיך ניט אַפּ פאַר די אַלע גרויזאַמע באַשטראַפונגען און קעמפן מיט נאָך מער ברען.

מיט אַזעלכע אַרבייטער, בין איך דאָן געווען זיכער, וועט דער אַמערי־קאַנער געלט־זאַק, געשיצט פון זיינע געדונגענע קאַזאַקו, פינקערטאַנס (דעטעקטיוו אַגענטור) און ריכטער גאַר וועניג וואָס אויספירן. מען קאָן פאַרשאַרן אין די געפענגעניסן עטלעכע צענדליג — יא, הונדערטער — אַבער זיי קאָנען דאָך דאָס ניט טאָן מיט די מיליאָנען אַרבייטער! און וואָס מער די סטרייק־כוואַליע האָט זיך געהויבן איבער דער גאַנ־

צער ליינג און ברייט פון לאַנד, אַלץ שטאַרקער איז געוואקסן מיין באַגייס-טערונג פאַר דעם גרויסן פרייהייטס־קאַמף. און — ווי מאַדנע דאָס מעג אויסזען פאַר דעם לעזער פון אונדזער צייט, — האָב איך דאָך דאָן געגלויבט באמונה שלימה, אַז עס איז דער „אַנהויב פון סוף“, אַז די גאולה פון אַר-בייטער־קלאַס איז פאַר דער טיר.

עס פאַרשטייט זיך, אַז ווען איך וואָלט ניט אַזוי געגאַרט נאָך דער גרויסער דערלייזונג פון אַלע געקנעכטע און פאַרשקלאַפטע, וואָלט איך שוין דעמאָלט געקאַנט זען ווי ווייט עס איז אין אמת'ן נאָך פון דעם. איך וואָלט גאַנץ לייכט געקאַנט אויסגעפינען ווי שוואַך די אַרבייטער זיינען נאָך אַראַגאַניזירט. דער פאַקט איז, אַז די „נייטס אָוו לייבאַר“, וואָס איז געווען, לויט איר כאַראַקטער, האַלב־יוניאָן און האַלב לאַדזש, האָט קוים געציילט אַ האַלבן מיליאָן מיטגלידער איבער'ן לאַנד. די „אַמעריקאַן פעדעריישאַן אָוו לייבאַר“ איז נאָך געווען אין די ווינדעלעך. די סאַציאַליסטישע פאַרטיי, וועלכע האָט שוין דאָן געהאַט אַן אמת גוטע און גרויסע צייטונג, אָבער ווייטער ווי די אַריבערגעקומענע דייטשע סאַציאַלדעמאָקראַטן האָט די ציי-טונג ניט דערגרייכט. דאָסעלבע איז געווען דער פאַל מיט די אַנאַרכיסטן, פון וועלכע דער באַרימטער יאָהאַן מאַסט איז געווען דער פירער.

אויף דער אידישער גאַס איז אויך ניט געווען פיל וואָס זאָל באַגייסטערן פאַר דעם געדאַנק, אַז אַט־אַט און עס קומט די גאולה, די סאַציאַלע רעוואָלוציע. נאָר וואַרניט־וואו האָט עקזיסטירט אַ שוואַך יוניאָנדל, וואָס האָט היינט געלעבט און מאַרגן איז שוין פון איר קיין זכר ניט געבליבן. פון אַ אידישער אַרבייטער־באַוועגונג גאָר צו טראַכטן איז געווען אַ משוגעת. זייער קליין איז נאָך דאָן געווען די צאָל אידן אין אַמעריקע, און עס איז אויך קיין סימן ניט געווען פון ספעציעלע אידישע טריידס. די נאָדל אינ-דוטרי, מיט אירע צענדליקער טויזנטער אַרבייטער פון היינט, זיינען נאָך דאָן גאָר ניט געבוירן געוואָרן. דאָס ביסל אידישע אַרבייטער, וועלכע האָבן געאַרבייט ווער ביי סיגאַרעטן, ווער ביי העמדלעך און ווער ביי אַנ-דערע אַזעלכע אַרבייטן, האָבן זיך גאָר ניט אָנגעזען. און דערפאַר, צוליב אַט די אַלע אָנגעגעבענע אורזאַכן, האָט איינער, וואָס איז אינגאַנצן ניט געווען פאַרבלענדט פון אַ געוויסן געדאַנק — ריכטיגער, פון אַ שטאַרקן וואונטש — ניט געקאַנט גאָר זיך פאַרשטעלן, אַז מיר דערנענטערן זיך צו דער צייט פון דעם צוזאַמענברוך פון דער גאַנצער קאָפיטאַליסטישער אַרדענונג. אָבער, ווי דער אמת איז, האָב איך פון דעם אַלעמען ניט געוואָלט וויסן. איך האָב עס ניט געוואָלט זען; און קיינער איז ניט אַזוי בלינד, ווי דער וואָס וויל ניט זען, און צוזאַמען מיט גאָר פיל אַנדערע האָב איך געגלויבט, אַז מיר דערנענטערן זיך מיט ריזן־טריט, מיט אַ געוואָלדיקן אימפעט, צו דער סאַציאַלער רעוואָלוציע.

דערפאַר וועט זיין פאַר'ן לעזער פאַרשטענדלעך אונדזער שטעלונג צו

אלע אנדערע באוועגונגען און ריכטונגען פון יענער צייט. מיר האָבן זיי אלע פארדאָמט אַגולנע אַלס קאָפיטאַליסטישע „מאַכערייקעס“, כדי אַפּצור ווענדן די אַרבייטער פון דער רעוואָלוציע, און אויף אַזאַ אופן אוועקנעמען אַ טייל פון זייער ענערגי און באַגייסטערונג, וואָס דאַרף זיין געווידמעט בלויז צום געדאַנק פון דער רעוואָלוציע.

פאַרשטייט זיך, אַז מיר האָבן גאַר אנדערש ניט געקאַנט ווי באַטראַכטן אלע די, וואָס פאַרנעמען זיך מיט אַזאַ סאַרט באוועגונגען, אַלס פשוט'ע פאַלקס-באַטריגער, וואָס פאַרפירן אים אויף אַלערליי פאַלשע וועגן, אַבי ער זאַל ניט גיין אויפ'ן איינציקן ריכטיקן וועג פון דער סאָציאַלער רעוואָלוציע. איצט זע איך, ווי נאַאיוו איך בין דאַן געווען. אַבער צו יענער צייט, און פאַר אַ לאַנגער צייט נאָכדעם, בין איך נאָך אַלץ געווען מיט דערזעלבער מיינונג ווי מאַסט, אַז דער גאַנצער קאַמף פאַר דעם 8-שטונדן-טאַג, למשל, איז אַ פאַרשווענדונג פון צייט און ענערגיע. ניט פאַר דעם דאַרפן די אַר-בייטער אַרויס אין קאַמף, נאָר פאַר זייער פולער באַפרייאונג און דערלייזונג. און דאָס האָבן מיר דאַן באַטראַכט פאַר גאַר ניט קיין שווערע זאַך.

עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, וואָס איך, אין מיט מיר צוזאַמען די מערסטע אַנאַרכיסטן, זיינען געווען גאַר וועניג באַגייסטערט פאַר דער גאַנצער קאַכעניש מיט דעם קומענדיקן ערשטן מאַי אין 1886 פאַר'ן 8-שטונדיקן אַרבייטס-טאַג.

עס איז אמת, אַז צווישן די אַנאַרכיסטן פון דער איסט, וועמעס פאַר-שטייער עס איז געווען דער באַרימטער אַראַטאַר און פרייהייטס-קעמפער יאַהאַן מאַסט, וועלכער האָט מערסטנס רעפּרעזענטירט די דייטשע אַנאַר-כיסטן, און די אַנאַרכיסטן פון דער וועסט, די פאַרשטייער פון וועלכע עס זיינען געווען די שיקאַגאַער אַנאַרכיסטן — ווי פאַרסאַנס, שפּיז און די אַנדערע, וועלכע האָבן מער אַדער וועניגער רעפּרעזענטירט דעם ענגליש-ריינדיקן עלעמענט אין דער אַרבייטער-באוועגונג, איז געווען אַ גאַנץ שטאַרקע מיינונגס-פאַרשיידנקייט. די אַנאַרכיסטן אין ניו יאָרק האָבן אינ-גאַנצן ניט געהאַלטן פון דער 8-שטונדן-באוועגונג פון יענע טעג. זיי האָבן איר געמאַכט צו קליינגעלט. זיי האָבן איר געשטעלט אויף איין ברעטל מיט אַלע אַנדערע בורזשואַזע רעפּאַרמעס; און, אויב איך מאַך ניט קיין טעות, שיינט מיר, אַז מאַסט איז צו יענער צייט אַרויסגעטראָטן גאַנץ שאַרף און אַפּן קעגן אַט דער גאַנצער „באוועגעכץ“, דערקלערנדיק, אַז די אַנאַרכיסטן, אַלס אַזעליכע, קאַנען ניט האָבן קיין שייכות מיט איר.

ניט אַזוי אַבער האָבן געדענקט און געפילט די אַנאַרכיסטן פון דער וועסט, און איבערהויפט פון שיקאַגאַ. זיי זיינען געווען אַריינגעטאַן מיט לייב און לעבן אין די טאַג-טעגלעכע קאַמפן פון די דאַרטיקע אַרבייטער. זיי זיינען געווען זייערע אַגיטאַטאָרס און וואַרטפירער. זיי, מיט זייערע ציי-טונגען — שפּיז מיט זיין „אַרבייטער-צייטונג“, וואָס האָט געהאַט אַ גאַנץ

גרויסע צירקולאציע פאר יענער צייט; פארסאנס מיט זיין אויסגעצייכנטער וואכנשריפט „דהי אלארם“ — האבן געהאט א באדייטנדיקן איינפלוס אויף די ארבייטער. זייער גאנץ לעבן איז געווען צונויפגעגאסן מיט דעם לעבן פון די ארבייטער, און זיי האבן מיט'ן גאנצן פייער פון זייערע גרויסע בשמות זיך אריינגעווארפן אין דער 8-שטונדן-באוועגונג, וויסנדיק ווי שטארק דער אפיל פאר אכט שטונדן ארבייט קאן אפעלירן צו די גרויסע ארבייטער-מאסן.

איך וועל אייך, נאטירלעך, ניט שווערן, אויב אויך ביי די אנארכיסטן אין שיקאגא איז די 8-שטונדן-באוועגונג געווען ניט מער ווי א מיטל צום צוועק — דאס הייסט, דורך דער באוועגונג אַנצופאַנגען דעם קאַמף פאַר דער אַפּשאַפונג פון דער גאַנצער קאַפיטאַליסטישער אָרדענונג. פון זייערע רעדעס, וואָס זיי האָבן געהאַלטן פאַר זייערע ריכטער, איז קלאַר, אַז דער דאָזיקער געדאַנק איז געווען גאַנץ פעסט אין זייערע מוחות, און זיי האָבן פון דעם קיין סוד ניט געמאַכט, ניט ווען זיי האָבן גערעדט אָדער געשריבן פאַר די גרויסע אַרבייטער-מאַסן, און אויך ניט פאַר זייערע ריכטער. אָבער זיי זיינען זיך דעמאָלט פאַנאָדערגעגאַנגען מיט מאַסט'ן און מיט אונדז אַלע אין אַט וועלכן פונקט. בעת מיר האָבן דאָן באמת געגלויבט, אַז אַלע אַזעלכע באוועגונגען פירן-אָוועק די אַרבייטער פון דער רעוואָלוציע, האָבן זיי געגלויבט, אַז זיי פירן דוקא צו דער רעוואָלוציע.

וואָס מיר האָט געשטאַרקט אין מיין דעמאָלסטדיקן גלויבן, אַז מיר שטייען שוין אויף דער שוועל פון דער רעוואָלוציע, איז, ערשטנס, געווען דאָס וואָס איך האָב געהאַלטן די רעוואָלוציע פאַר אַ פאַרהעלטניסמעסיק לייכטע זאַך דורכצופירן.

מיין געדאַנק איז דאָן געלאָפן אין אומגעפער דער פּאָלגנדיקער ליניע, ס'האָט זיינען די קאַפיטאַליסטן בלויז אַ הייפעלע אין פאַרגלייך מיט די גרויסע אַרבייטער-מאַסן. זייערע העלפער און אונטערשיצער זיינען אויך ניט מער ווי אַ הייפעלע אין פאַרגלייך מיט די אַרבייטער-מאַסן; טאָ פאַר וואָס זאָל עס אַזוי שווער זיין צו שטירצן אַזאַ אָרדענונג? עס איז גענוג בלויז עטלעכע טויזנט ענערגישע מענטשן, מיט וואָפּן אין די הענט, כדי צו מאַכן אַ גיכן סוף צו דער גאַנצער קאַפיטאַליסטישער פאַרפּוילטער דורך און דורך חורבה.

און זאָלן נאָר אַט די עטלעכע טויזנט אַנפאַנגען, קאָן דאָך גאָר קיין פּראָגע ניט זיין מיט וועמען די גרויסע מאַסן וועלן גיין.

יא, איך האָב דאָן געהאַלטן די רעוואָלוציע פאַר זייער לייכט דורכצו-פירן, און דערפאַר האָב איך געגלויבט, אַז זי וועט, אַז זי מוז אויך באלד ווערן אַן אויסגעפירטער פאַקט.

די צווייטע אורזאַך, וואָס האָט מיר געמאַכט גלויבן, אַז מיר זיינען שוין ביים שוועל פון דער באַפרייאונג, איז דוקא געווען די קאַפיטאַליסטישע

פרעסע פון יענער צייט. ווען איך פלעג לייענען די צייטונגען פלעגט זיך מיר אויסדוכטן, אז איך פיל בחוש ווי עס ציטערט אויף זיי די הויט פאר זייער באלדיקער מיתה משונה. מיט א שרעקלעכער בלוטדורשטיגקייט האָבן זיי געהאַלטן אין איין העצן קעגן די סאַציאַליסטן, און באַזונדערס קעגן די אַנאַרכיסטן. זיי האָבן געראַטן איינצוגעבן סם די אַנאַרכיסטן, אַלט די געפערלעכסטע שונאים פון דער געזעלשאַפט. עס איז ניט געווען קיין נידערטרעכטיגקייט, וואָס זיי האָבן זיך דאָן ניט דערלויבט קעגן די, וואָס האָבן נאָר געהאַט דאָס מינדסטע אויסצוועצן קעגן דער עקזיסטירנדיקער אַרדענונג.

מאָסט איז באַטראַכט געוואָרן און פאַרפאַלגט געוואָרן ווי אַ ווילדע חיה; און אַז מען האָט ניט געפונען קעגן אים אַ ווירקלעכן פאַרברעכן — פאַר וואָס מען זאָל אים קאַנען אונטער וועלכן עס איז אַנשטעל פון רעכט פאַרשפאַרן אין געפּענגעניש פאַר עטלעכע יאָר — האָט מען זיך ניט אָפּ-געשטעלט פאַר די געמיינסטע און לומפּיגסטע ליגנס. מען האָט אין די צייטונגען פאַבריצירט פאַר אים רעדעס; מען האָט אים אין מויל אַריינגע-לייגט ווערטער, וועלכע ער האָט ניט גע'חלומ'ט צו זאָגן, און האָט ניט געקאַנט זאָגן. אַזוי ווילד, אַזוי בלוטיק און אומזיניק זיינען זיי געווען.

און אַט, אויף דעם סמך פון אַזעלכע נידערטרעכטיגע צייטונגס-ליגנס, האָט ער ניט איינמאַל געמוזט וואַנדערן אין געפּענגעניש, וואו ער האָט אַפּגעפינצטערט גאָר אַ גרויסן טייל פון זיינע יאָרן.

איז וואָס מער איך האָב געלייענט די גיפּט-צייטונגען, אַלץ שטאַרקער איז געוואקסן ביי מיר די איבערצייגונג, אַז די גאַנצע קאַפיטאַליסטישע געביידע איז, און מוז זיין, אינגאַנצן צעפּוילט, און אַז נאָר איין גוטער טרייסל וועט אינגאַנצן מאַכן אַ סוף צו איר. וואָרים אויב ניט, טאָ וואָס איז אַזאַ בייזע מורא אויף זיי?

דאָסזעלבע האָב איך געלערנט פון דעם אופן, ווי די קאַפיטאַליסטן האָבן זיך פאַרהאַלטן צו די אַרבייטער אין זייערע סטרייקס. מיט דער שרעקלעכסטער רציחה זיינען די סטרייקנדיקע אַרבייטער באַקעמפט גע-וואָרן. מען האָט אין זיי געשאָסן, ווי אין ווילדע חיות, און עס איז ניט געווען קיין קלעגער און קיין ריכטער.

און לויט ווי איך האָב דאָן געפילט האָט זיך מיר אַפּגעדוכט, אַז דאָס קאָן לענגער ניט אַנהאַלטן; אַז באַלד-באַלד וועט דער אַרבייטער-ריו זיך דערהויבן אין זיין גאַנצער מאַכט און וועט צעשמעטערן די קייטן, אין וועלכע ער איז געשמידט, ווי מיר פלעגן זיך דאָן אַזוי פאַטעטיש אויסדריקן. און אַז עס האָט זיך דערנענטערט די צייט פון דעם ערשטן מאַי, 1886, און אין ניו יאָרק זיינען פאַרגעקומען אייניגע דעמאָנסטראַציעס, ווי אויך אַ סך מאַס-מיטינגען, צוגונסטן פון דעם ערשטן גענעראַליסטרייק, איז ווי ניט איינפאַרשטאַנען איך בין געווען מיט דער באַוועגונג, האָט דאָך דאָס

הארץ געטאנצט פון פרייד. עס איז דאך געווען א קלארער סימן, אז דער ארבייטער שטרעקט-אויס די גלידער און קלייבט זיך צום קאמף. ווען עס איז ענדליך געקומען דער ערשטער מאי האט מען עס אין ניו יארק ניט אזוי שטארק געפילט; אבער אז עס איז אנגעקומען די נייעס פון שיקאגא, אז פופציק טויזנט ארבייטער זיינען ארויס אין סטרייק, און אז פיל פעקטאריס זיינען געבליבן אינגאנצן געשלאסן; אז דער באך-פארקער איז שטארק פארקריפלט, — האב איך, וועניגסטנס, אין יענעם מאמענט אינגאנצן פארגעסן אלע מיינע טעארעטישע איינווענדונגען קעגן דער 8-שטונדן-באוועגונג. פון מינוט צו מינוט האב איך דערווארט, אז די סטרייק כוואליע וועט פארכאפן אלץ מער און מער ארבייטער און אינדוסטריען, און אלץ מער און מער שטעט אין דער גרויסער אמעריקע. די גרויסע 8-שטונדן-באוועגונג קאן זיך זייער לייכט פארוואנדלען אין דער סאציאלער רעוואלוציע.

נאר אט, מיט א פאר טעג שפעטער, איז געקומען די ידיעה וועגן דער דינאמיט-באמבע, וואס איז געשליידערט געווארן אויף דעם היימארקעט מי-טינג, וואס די אנארכיסטן האבן איינגערופן, כדי צו פראטעסטירן קעגן דער שרעקלעכער הריגה, וואס די פאליציי האט געמאכט אויף די ארבייטער פון דער געוויסער מעקארמיק פאבריק מיט א טאג פריער, וואו די ארבייטער האבן געסטרייקט. איך האב דערפילט ווי מיטאמאל זיינען צערונען אלע שיינע, ראזע האפענונגען מיינע. דער שיינער הימל, וואס האט אזוי ליבלעך געשמייכלט אט ערשט מיט א טאג צוריק, איז מיטאמאל באדעקט געווארן מיט א מוראדיק-שווארצער כמארע, און דאס הארץ איז פול געווארן מיט א געפיל פון יאוש.

13. מיינע דעמאלסטדיקע געפילן און געדאנקען

יענעם פרימארגן, ווען דער טעלעגראף האט געבראכט די נייעס וועגן דעם באמבע-אטענטאט, האב איך זיך צופעליגערווייז געטראפן מיט ר. לואיס'ן. מיר זיינען ביידע געגאנגען צו דער ארבייט. זיין פנים האט ממש געלויכטן פון פרייד. ער איז דעמאלט געווען דער שטארקסטער און איבערגעבנסטער אנהענגער פון מאסט. ער איז געווען קעגן דער 8-שטונדן באוועגונג אש להבה; נאר אז עס איז אנגעקומען די שרעקלעכע נייעס פון דעם באמבע-אטענטאט, האט ער גאר ניט געפונען קיין ווערטער גענוג, ווי אויסצודריקן זיין פרייד. „אט דאס, — האט ער געזאגט, — איז דער אנפאנג פון דער סאציאלער רעוואלוציע, ניט די נארישע, נוצלאזע אכט-שטונדן-באוועגונג.“

איך, פארקערט, האב אויסגעדריקט די מיינונג, אז דאס וועט בריינגען מיט זיך א געוואלדיקע רעאקציע, און אז דאס מיינט דער סוף פון דער

אנארכיסטישער פראפאגאנדע סיי אין דער וועסט און סיי איבערן גאנצן לאנד. איך האב אויך דאן אויסגעדריקט די מיינונג, איידער עס זיינען נאך באקאנט געווארן אלע איינצעלהייטן, אז איך בין שטארק גענייגט צו גלויבן, אז די באמבע איז געווארפן געווארן פון א משוגע'נעם אדער א קאפיטאליסטישן געדונגענעם פראוואקאטאר.

ר. לואיס איז געווארן שרעקלעך בייז. ער האט מיר באַלד אַפּגעזאָגט מיין אַנאַרכיזם — און מיר זיינען זיך צעגאַנגען גאַנץ שטאַרק ברוגו איינער אויפ'ן צווייטן.

יא, מיך האט דער באמבע אטענטאט שטארק צעטרייסלט גלייך פון אנפאנג. איך מאך ניט קיין פרעטענזיע אויף נביאות, און האב זיי קיינמאל ניט געמאַכט; אָבער איך האָב גאָר אַנדערש ניט געקאָנט דענקען ווי אַז דער דאָזיקער אַטענטאָט וועט און מוז געבן די בעסטע געלעגנהייט דער קאפיטאליסטישער באַנדע זיך אַרויפצעוואַרפן מיט איר גאַנצער ווילדער רציחה אויף די אַנאַרכיסטישע וואַרטפירער פון די אַרבייטער, וועט זיי אַרעסטירן, פאַרניכטן, און דערמיט אויך דערשטיקן, פאַר אַ לענגערער צייט, די סאַמע נשמה פון דער אַרבייטער-באַוועגונג.

אזוי פעסט איז ביי מיר געווען די איבערצייגונג, אז איך האב שוין דאן באמת געגלויבט — אין וואס איך בין שפעטער געווארן איבערצייגט — אז די באמבע וואס איז געווארפן געווארן און האט געטויט מערערע פאליס-לייט, און אויך מערערע ארבייטער און פאליציסטן פארוואונדעט, איז גע-ווען די ארבייט פון א פראוואקאטאר, וועלכער איז געדונגען געווארן פון דעם שיקאגאער געלדזאק, כדי צו דערטרינקען אין בלוט די אנארכיסטישע פראפאגאנדע, וואס האט זיך געשטארקט אין דער וועסט צווישן די ארביי-טער פון טאג צו טאג.

אז איך האב ווירקלעך געטראפן, האבן אַמבעסטן באַוויזן די פאַלגנ-דיקע פאַסירונגען: באַלד זיינען די אַנאַרכיסטן — די פראַמינענטסטע פון זיי — געבראַכט געוואָרן הינטער שלאַס און ריגל; די צייטונגען זיינען אונטערדריקט געוואָרן, און עס האָט זיך אַנגעהויבן די שוידערלעכסטע רעאַקציע.

פון דעסטוועגן האָט זיך קיינעם ניט געגלויבט, אַז דער אַנאַרכיסטישער פראַצעס וועט זיך ענדיגן אזוי טראַגיש ווי ער האָט זיך געענדיגט. ווי דער אמת איז, און ווי דער פאַרשטאַרבענער גאַווערנאָר אַלטגעלד — איינער פון די נאָבלסטע מענטשן וואָס האָבן אַמאָל געלעבט אין אַמע-ריקע, — האָט עס מיט עטלעכע יאָר שפעטער אזוי קלאָר אַרויסגעבראַכט, איז ניט געבראַכט געוואָרן דער מינדסטער באַווייז, אַז אימיצער פון די אַנגעקלאַגטע אַנאַרכיסטן האָט געהאַט עפעס צו טאָן מיט'ן אַטענטאָט.

עס האָט זיך דערפאַר קיינעם ניט געלייגט אויפ'ן שכל, אַז די פראַ-צעסירטע אַנאַרכיסטן וועלן פון אַ דזשורי פאַראורטיילט ווערן צום טויט.

מען האָט נאָך דאָן ניט געוואוסט, און גאָר זיך ניט געקאָנט פאַרשטעלן, אויף וואָס אַ קאַפיטאַליסטישער ריכטער, אַ פּראָקוראָר און אַ דזשורי זיינען פעאיק. איך גלויב גאָר ניט, אַז די פּראָצעסירטע אַנאַרכיסטן אליין זאָלן עס האָבן געגלויבט. דער פּאַקט, אַז פּאַרסאָנס האָט זיך גאַנץ פּרייוויליג געשטעלט צום געריכט זייט ביי זייט מיט די אַנדערע אַנגעקלאַגטע, כאַטש ער האָט זייער לייכט געקאָנט פאַרשווינדן — ווי דאָס איז געווען דער פּאַל מיט אַ געוויסן שנאָבעלט — און וואָס פיל האָבן באַטראַכט פאַר אַ גרויס העלדישקייט — האָב איך, פון מיינ זייט, אַנגענומען פאַר דעם שטאַרקסטן באַווייז, אַז ער און די איבעריגע אַנאַרכיסטן ווייסן ווי אומשולדיק זיי זיינען, און דערפאַר האָבן זיי אין דער גאַנצער צייט פון פּראָצעס ניט אַרויסגעוויזן קיין סימן פון שרעק און, ווי עס האָט אויסגעוויזן, האָבן זיי באַטראַכט דעם פּראָצעס אַלס אַ גוטן מיטל און פעלד פאַר אַנאַרכיסטישער פּראָפּאַגאַנדע.

אַבער, וואָס לענגער דער פּראָצעס האָט זיך געצויגן, אַלץ קלערער איז געוואָרן פאַר מיר, אַז די איינציקע כּונה פון דעם פּראָצעס איז ניט אויסצור געפינען דעם ווירקלעך שולדיקן אין דעם באַמבע־אַטענטאַט, נאָר ווי גיכער אויפצוהענגען די אַנאַרכיסטן, וועלכע זיינען שולדיק מיט דעם, וואָס זיי זיינען אַנאַרכיסטן, און פאַר וואָס עס איז אַ מצוה זיי צו הענגען.

עס איז ניט מיינ אויפגאַבע צו דערציילן דאָ די גאַנצע געשיכטע פון דעם פּראָצעס, וועלכע דאַרף פאַר די לעזער פון מיינע זכרונות זיין צימלעך גוט באַקאַנט. איך וויל דאָ נאָר דערציילן ווי אַזוי דער פּראָצעס האָט גע־ווירקט אויף מיר, און איך מוז זאָגן, אַז ליינענדיק די נייעס פון שיקאַגאָ פון טאָג צו טאָג, בין איך אַלץ פעסטער געוואָרן אין דעם געדאַנק, אַז עס איז גאָר ניטאָ אַזאַ זאַך ווי גערעכטיקייט אין אמעריקע, זיכער ניט אין דעם אַנאַרכיסטן־פּראָצעס אין שיקאַגאָ, וואו די געריס, די באַנפילדס און די דזשורי האָבן איר רעפּרעזענטירט.

איך בין דאָן געוואָרן אַ טיפּער האַסער פון אַלץ וואָס איז געגאַנגען אונטער דעם נאָמען גערעכטיקייט, געזעץ און געזעצעלעכקייט. געזעץ איז פאַר מיר געוואָרן דער היפּוך פון אַלץ וואָס איז רעכט און אמת. בעת מיינ געגענערשאַפט צו געזעץ איז פּריער געווען בלויז אַ טעאָרעטישע, גלויבנדיק, אַז פאַר דעם ערלעכן מענטשן דאַרף מען ניט קיין געזעץ, און אַז פאַר דעם שלעכטן און פאַרדאַרבענעם זיינען אַלע געזעצן מיט זייערע באַשטראַפונגען נוצלאָז — און קאַנען אים ניט אָפהאַלטן פון באַגיין אַלערליי פאַרברעכנס — איז אַבער איצט, נאָכפּאָלגנדיק יעדן טאָג די פּאַסירונגען אויף דעם פּראָצעס, דער האַס צו געזעץ אַריבער אין מיינ בלוט. דער געזעץ איז שוין פאַר מיר מער ניט געווען אַ מענטשלעכער טעות, וואָס דאַרף און קאָן באַ־קעמפט ווערן מיט'ן שכל, מיט אַרגומענטן, מיט פּראָפּאַגאַנדע. פאַר מיר איז דאָן דער געזעץ געוואָרן די פאַרקערפּערונג פון אַל־דאָס־בייז, די הויפט־סיבה פון אַל־דאָס־בייז.

איך האָב אַמאָל געהאַט אַ געדאַנק — ריכטיגער, אַ שטיקל חשק — צו ווערן אַן אַדוואָקאַט. פיל מענטשן, וועלכע האָבן מיך געקענט, האָבן מיר צוגערעדט צו מאַכן אַדוואָקאַטור פאַר מיין פּראָפּעסיע, גלויבנדיק, אַז צוליב מיין באַרעדזאָמקייט און צוליב מיין שאַרפּזין, וואָס זיי האָבן געמיינט אַז איך באַזיץ, וועל איך זיך גאָר אויסצייכענען.

אַבער דער אַנאַרכיסטן־פּראָצעס האָט מיר געמאַכט אַזוי שטאַרק האָסן אַלץ וואָס גייט אונטערן נאָמען געזעץ, און קעגן אַלץ וואָס איז ענג פאַר־בונדן מיט אים, אַז נאָר מיט אַ געפיל פון שוידער האָב איך געקאַנט טראַכטן פון דער פּראָפּעסיע.

מיין האָס האָט זיך אויסגעגאַסן ניט בלויז אויף די ריכטער, נאָר אויף אַלע וואָס שטייען אין אירגענד וועלכער באַציאָנונג מיט'ן געזעץ — די לאַיערס, נאַטירלעך, ניט אויסגעשלאָסן. אַדע־אַדע זיינען אין מיינע אויגן, אין יענער צייט, געווען די זיילן פון דער ערגסטער גע, עלשאַפטלעכער מכה. וואָרים, האָב איך אַרגומענטירט, דער לאַיער פון היינט קאָן דאָך מאַרגן ווערן אַ ריכטער; און דערזעלבער לאַיער וועלכער פאַרטיידיגט היינט דעם אומשולדיקן, קאָן דאָך ווערן מאַרגן דער שטן מקטרג קעגן דעמוועלביקן אומ־שולדיקן, ווען ער וועט קריגן די שטעלע פון אַ פּראָקאָראַר.

דערפאַר איז עס מיר גאָר ניט געפעלן, ווען אייביגע גענאַסן פון יענער צייט האָבן מיר געזאָגט, אַז זיי האָבן אין זינען אַריינצוטרעטן אין דער פּראָפּעסיע. איך האָב ניט פאַרשטאַנען, ווי אַזוי, אַלס אַנאַרכיסטן, און זאָנסט ערלעכע מענטשן, קאַנען זיי גאָר דענקען וועגן דעם.

זייער דערקלערונג, אַז כדי צו באַקעמפן דעם געזעץ מוז מען אים ערשט קענען, האָב איך געהאַלטן פאַר אַ שעדעלעכן סאַפּיזם. איך האָב דאָס זיי געזאָגט גאַנץ אָפן, און זיי, פון זייער זייט, האָבן מיך באַטראַכט פאַר אַ שטיק משוגע'נעם.

און איך בין ניט זיכער, אַז איך בין עס ניט געווען צו יענער צייט. דער פּראָצעס פון די שיקאַגאַער אַנאַרכיסטן האָט באַהערשט אַלע חושים מיינע, גאַנץ אָפט, גייענדיק אין גאַס, און זעענדיק מענטשן לויפנדיק, האַונדיק, פאַרטאָן אין אַלערליי עסקים, פלעג איך אָפט טראַכטן און זיך וואונדערן: ווי קאַנען זיי עס? שוין־זשע ווייסן זיי גאָר ניט וואָס עס קומט־פאַר אין שיקאַגאַ? ווייסן זיי דען ניט, אַז די לעבנס פון די נאַבלסטע מענטשן אין דעם ניינצנטן יאָרהונדערט זיינען אין דער גרעסטער געפאַר?

אַבער, ווי איך האָב שוין פריער אָנגעוויזן, האָבן גאַנץ וועניג פון די, וואָס האָבן סימפּאַטזירט מיט די פּראָצעסירטע אַנאַרכיסטן, געגלויבט, אַז עס קאָן קומען אַזוי ווייט, אַז מען וועט זיי הענגען. איז דאָך געווען פאַר זיי אַזוי קלאָר זייער גאַנצער אַמשולד. זיי האָבן ניט געוואוסט, אַז די גאַנצע דזשוריי, ווי די ריכטער און די עדות, זיינען פאַר שווער געלט אונ־טערגעקויפט און טעראָריזירט געוואָרן פון דעם גאַנצן קאַפיטאַליסטישן

קלאס אין שיקאגא. דערפאר, קאן זיין, האט געהערשט אן אלגעמיינע רואי-קייט און זיכערקייט.

אבער די דאזיקע זיכערקייט האט באדייטנד געהאלפן די הענקער אין זייער שרעקלעכער ארבייט, ווען זיי האבן ארויסגעטרעגן זייער טויט-אור-טייל קעגן אלע: פארסאנס, שפיז, פישער, ענגעל, לינג, שוואב און פילדען; בלויז איינעם פון זיי, נייבען, האבן זיי פאראורטיילט צו 15 יאר פריזאן. עס האבן ניט געמאכט די מינדסטע ווירקונג די ווירקלעך גרויסע, וואונדערבארע רעדעס פון די פראצעסירטע. איך גלויב, אז די דאזיקע רעדעס, פול מיט טראץ און שטאלץ, האבן נאך מער געהאלפן פארציען די פעטליע אויף זייערע העלער; זיי האבן נאך מער פארשטארקט די געמיינע געזעץ-באנדיטן אין זייער באשלוס זיי צו דערמאָרדן. זיי האבן אודאי גע-טראכט, אז צו לאָזן לעבן אַזעלכע ווי פאַרסאַנס, לינג און די אַנדערע, וואָס האָבן קיין מורא ניט געהאַט אויסצושרייען: „ווען איר וועט אונדז קאָנאָרדן וועלן מיר אייך דינאַמיטירן!“ אַרויסווייזנדיק די פּולסטע פאַראַכטונג צום געזעץ און זיינע פאַרשטייער, איז ווירקלעך צורגעפערלעך פאַר זייער איי-גענער עקזיסטענץ, ווי אויך פאַר דעם וואָס זיי רופן ציוויליזאַציע. דערפאַר אַליין מוזן זיי שוין אָפּגעראַמט ווערן פון וועג.

אבער אפילו דאן, ווען דער טויט-אורטייל איז שוין אויסגעשפראכן געוואָרן, האָבן דאָך צווישן אונדז פיל ניט געגלויבט, אז ער וועט אויך דורכגעפירט ווערן. עס איז דאָך נאָך פאַראַן אַ „סטייט סופּרים קאָורט“, אַ „יוניטעד סטייטס סופּרים-קאָורט, אַ גאַווערנאָר!“ — טאָ ווי קאָן עס גע-מאַלט זיין, אז אין אַט די העכסטע אינסטאַנצן פון גערעכטיגקייט זאָל מען דערלאָזן צו אַזאַ שוידערלעכן פאַרברעכן!

אבער מען האָט זיך גענאַרט אין חשבון. דער טויט-אורטייל איז באַ-שטעטיגט געוואָרן אין די אַלהעכסטע אינסטאַנצן. דאָן ערשט האָבן די מערסטע מענטשן, די געפילפולע און דענקענדיקע מענטשן, סיי אין אַמע-ריקע און סיי אין אייראָפּע, איינגעזען אז זיי האָבן זיך געשפּייזט מיט נאַרערישע האַפּענונגען. מען האָט אָנגעהויבן פּראָטעסטירן, דעמאָנסטרירן, די וויכטיקסטע דענקער און שרייבער פון אייראָפּע האָבן געבעטן פאַר זיי ביי גאַווערנאָר אַגלעסבי פאַר גענאָד.

(זאל עס דאָ פאַרצייכנט ווערן, צום קרעדיט פון דעם פיל פאַרלוימדעטן און ביטער פאַרפאַלגטן אַסקאַר וויילד, איינער פון די גרעסטע ענגלישע דיכ-טער, אז ער איז געווען איינער פון די סאַמע ערשטע, וואָס האָט אויפגע-הויבן זיין פּראָטעסט-שטיים קעגן דעם געזעצלעכן פילפאַכן מאָרד, און גע-בעטן פאַר זייער לעבן. און אויך אין אַמעריקע זיינען געהערט געוואָרן גאַר פיל שטימען פאַר באַגנאָדיגונג. עס זיינען אויך פאַרגעקומען פיל און גאַנץ גרויסע אַרבייטער-דעמאָנסטראַציעס.)

אבער דאָס האָט ניט געהאַלפן. צו-שטאַרק איז שוין געווען פאַרצויגן

די שטריק, און דעם עלפטן נאָוועמבער, 1887, איז דאָס שרעקלעך אומגלויב־לעכע געשען; פֿאַרסאָנס, שפּיז, ענגעל און פּישער האָבן אויסגעהויכט זייער לעצטן אָטעב אויף דער תּליה; לינג, איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד אין גע־פענגעניש, v ב דעם פּרייטאָג ווען ער האָט געזאָלט געהאַנגען ווערן; שוואַב, פּילדען און ניבע האָבן געקראָגן צו 15 יאָר פּריזאָן, פון וואָנען זיי זיינען אין עטלעכע יאָר שפּעטער (אין 1893) באַפּרייט געוואָרן דורך דער נאָבעלער טאַט פּון גאָווערנאָר אַלטגעלד, דעם נאָכפּאָלגער פון גאָווערנאָר אַגלסבי, וועלכער, ווי אַלטגעלד האָט עס באַוווּזן, איז געווען אַן עלנדער ווערקצייג פון דעם קאַפּיטאַליסטישן קלאַס.

14. איך ווער אַן אויסגעשפּראַכענער אַנאַרכיסט

אין דער דעמאָנסטראַציע, וואָס איז פֿאַרגעקומען ערב דעם שוואַרצן פּרייטאָג, בין איך ניט געווען. איך בין אָפּילו ניט געווען נייגעריק צו זען ווי גרויס עס איז די דעמאָנסטראַציע, וואָס די אַרבייטער האָבן דורכגעפירט. איך האָב זיך געפּילט זייער פֿאַרבייטערט קעגן די אַרבייטער גופּא, און האָב באַטראַכט די גאַנצע דעמאָנסטראַציע ווי אַ פֿאַרווך, פון זייער זייט, זיך כּשר־צומאַכן, צו באַרואיקן זייער געוויסן, וואָס האָט זיי געוויס ביז צו אַ גרויסן גראַד געפּייניקט. איך בין געווען זיכער, אַז די דאָזיקע דעמאָנסטראַציע האָט זיך שטאַרק פּראַשפּעטיקט, און אַז זי קאָן ניט און וועט ניט אָפּשטעלן די האַנט פון הענקער. איך האָב זיך אין דער דאָזיקער דעמאָנסטראַציע ניט באַטייליקט. אַנשטאַט אַרויסצוגיין אין גאַס, בין איך געזעסן אין מיין קליין צימערל (איך האָב דעמאָלט געוואוינט ביי אַ ביאָ־ליסטאַקער לאַנדסמאַן אויף קלינטאָן קאַרנער גרענד) און געלייענט די רע־דעס פון די שיקאַגאָער מאַרטירער.

איך האָב געלייענט און געוויינט, געוויינט ווי אַ קליין קינד. די טרערן האָבן זיך געשפּאַרט פון די אויגן, כאָטש איך האָב געפּילט ווי קינדיש דאָס איז. וואָרים, וואָס קענען טרערן העלפּן? אָבער איך האָב זיך ניט געקאָנט באַהערשן.

בלויז נאָך איין מאָל אין מיין לעבן האָב איך אַזוי געוויינט, ניט געווען אימשטאַנד צו קאָנטראַלירן. דאָס איז געווען מיט יאָרן און יאָרן שפּעטער, ווען איך האָב טעלעגראַפּיש זיך דערוואוסט וועגן דעם גאַנץ פּלעצליכן טויט פון מיין עלטערן זון. איך האָב אין די ביידע פּאַלן געוויינט מיט אַ שרעקלעכער היסטעריקע. און עס קאָן זייער זיין, אַז די טרערן האָבן מיך געראַטעוועט פון צעברעכן זיך דעם קאַפּ אָן אַ וואַנט, אָדער פון אירגענד וועלכן אַנדערן אופּן זעלבסטמאָרד.

איך האָב יענע נאַכט מיט אַן אויג ניט צוגעמאַכט. און איך האָב דאָן ליגנדיק אויף מיין שמאָל בעטל, געגעבן זיך אַ שוֹעֶה פֿאַרצוועצן דעם קאַמף פון די נאָבעלע מאַרטירער מיט אַלע כּחות וואָס איך וועל פֿאַרמאַגן.

און מיין גאנץ ביטער לעבן איז דער שטארקסטער עדות, אז ווי ווייט מעגלעך האב איך מיין שבועה געהאלטן. ווי וועניג איך האב דערגרייכט, ווייט איך ניט; אבער קיין אנדער ציל אין לעבן ווי פראפאגאנדירן דעם אנארכיזם האב איך ניט געהאט.

דאס איז געווען די ווירקונג פון יענע צוויי יאר אויף מיר. איך ווייס געוויס וועגן דער רעאקציע, וואס איז נאכדעם אריינגעטראגן אין דער גאנצער ארבייטער־ און פרייהייטס־באוועגונג. איך ווייס ווי גרויס עס איז געווען דער טריאומף פון דעם אמעריקאנער געלט־זאק. דאס איז געוויס א פאקט, וואס האט זיך געווארפן אלעמען אין די אויגן, און מען האט אים ניט געקאנט באשטרייטן. אבער פון דער אנדער זייט ווייס איך, אז גאר פיל מענטשן, אויסער מיר, זיינען געווארן ענערגישע און איבערגע־געבענע אנארכיסטישע פארקעמפער, ווי דאס איז געווען, למשל, וואלטערין דעקלער, איינע פון די אינטעליגענטסטע פרויען אין אמעריקע, וואס מיר איז אויסגעקומען צו טרעפן, וועגן וועמען, אין מיין ווייטערדיקער לעבנס־געשיכטע, איך וועל האבן מער צו דערציילן. א צווייטער, וועלכער האט פאר געוויסער צייט געמאכט א היפּשן טומל אויף אונדזער גאס, איז געווען דער דאן זייער פאפולערער היו א. פענטעקאסט, וועלכער האט פון א גלח זיך פארוואנדלט אין א פייערדיקן אנארכיסט. אחוץ די צוויי גאנץ פראמינענטע פערזאנען זיינען געווען גאר פיל, וועלכע האבן געהערט, אזוי־צו־זאגן, צו דער „רענק ענד פייל“ און וואלטן קיינמאל ניט צוגעשטאנען צו דער אנארכיסטישער באוועגונג, ווען ניט די שרעקלעכע בלוטיקע פאסיר־רונג אין שיקאגא.

דער געזעצלעכער מאַרד האט ניט געלאזט רוען די געוויסנס ביי גאר פיל מענטשן, וועלכע האבן, ליידער, באגריפן גאנץ וועניג דעם סאמע תוך פון אנארכיזם; זיי זיינען געווארן, דאס וואס מען רופט, בלויז געפיל־אנאר־כיסטן. זיי האבן זיך אנגעשלאסן אן דער באוועגונג אלס גלויביקע, בא־גיטערט בלויז פאר דער העלדישקייט פון די שיקאגאער מאַרטירער, אבער פארשטייענדיק גאנץ וועניג, און אפט אויך גאנץ פאלש זייער אידעאל און ציל.

איך גיי נאך ווייטער: איך צווייפל גאנץ שטארק, צי די אנארכיסטישע באוועגונג וואלט זיך אזוי אויסגעשפרייט אין אמעריקע, און ביז צו א געוויסן גראד אויך אין אייראפע, ווען ניט די טראגעדיע אין שיקאגא. זי האט אויך געהאט איר שטארקע ווירקונג אויפ'ן פארשריט פון דער ראדיקאלער באוועגונג אין אלגעמיין. אזוי האט די הענרי דזשארדזש בא־וועגונג, וואס האט געטראגן א שטארק ראדיקאלן כאראקטער, ניט אכטנדיק אויף דעם, צי איינער איז יא אדער ניט געווען איינפארשטאנען מיט די אידיען פון הענרי דזשארדזש, — ד. ה. מיט'ן געדאנק פון „סינגל טעקס“ — געקראגן איר שטארקסטן אימפעט דורך די פאסירונגען אין שיקאגא.

די 68 טויזנט שטימען, וואָס זיינען אָפגעגעבן געוואָרן פאַר הענרי דזשאָרדזש אין דעם מעיאָר-קאָמפּיין אין ניו יאָרק, זיינען געווען ביז צו גאַר אַ גרויסן טייל דער אויסדרוק פון פּראָטעסט פון די טויזנטער און טויזנטער, וועלכע האָבן געגלויבט, אַז אויף אַזאַ אופן וועלן זיי קאָנען אַמ" שטאַרקסטן העלפן צו דער אָפּשטעלונג פון דער בלוטיקער וואַקאָנאַליע, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין פּאַנאַדעריושען אין שיקאַגאָ.

און איך גלויב אויך, אַז כאַטש פאַר אַ ווייל איז איינגערטראָטן אַ רע" אַקציע אין דער אַרבייטער-באַוועגונג, דאָך, דער פּאַקט, אַז אין אַ קורצער צייט שפּעטער האָט דער קאַמף פאַר אַן 8-שטונדיקן אַרבייטס-טאַג זיך אויפּסניי אָנגעפּאַנגען — און מיט אַ גאַנץ שטאַרקן דערפּאָלג אין פּיל אינ" דוסטריען — איז נאָר צו פּאַרדאַנקען דער בלוטיקער געשעעניש אין שיקאַגאָ, און עס איז שוין דאָך צום טייל דערפּילט געוואָרן די נבואה פון אויגוסט שפּיז, ווען אַ מינוט פאַר'ן טויט האָט ער אויסגעשריען: „עס וועט קומען אַ צייט ווען אונדזער שווייגן אין קבר וועט זיין מעכטיקער ווי די שטים וואָס איר דערשטיקט איצט!“

ניין, די פּאָלגן פון דעם געזעצלעכן מאָרד אין שיקאַגאָ זיינען ניט געווען בלויז אַ פינצטערע רעאַקציע, און דערפּאַר קאָן קיינער ניט זאָגן, אַז די שיקאַגאָער אַנאַרכיסטן זיינען געווען אינגאַנצן ביי זיך גענאַרט, ווען זיי האָבן געגלויבט, אַז זייער טויט וועט בריינגען גרויסע רעזולטאַטן, און וועט פאַרשנעלערן און פאַרשטאַרקן דעם קאַמף פאַר פּרייהייט. אָבער עס מוז אויך אָנגעוויזן ווערן, אַז דאָס ביסעלע גוטס, וואָס איז אַרויסגעקומען פון אַט דער גרויסער טראַגעדיע, איז ניט געווען דער רעזולטאַט פון דער באַמבע, וואָס איז געשליידערט געוואָרן אויף דעם מיטינג אויף היימאַרקעט סקווער, נאָר דוקא פון דעם, וואָס די דענקענדיקע וועלט איז געווען מאַראַ-ליש איבערצייגט, אַז די געהאַנגענע אַנאַרכיסטן, און די דריי וואָס זיינען פאַראורטיילט געוואָרן צו לאַנגע טערמינען געפּענגעניס, האָבן ניט געהאַט די מינדסטע שייכות מיט דער גוואַלט-טאַט.

זעקס יאָר שפּעטער, ווי שוין געזאָגט, האָט גאַווערנאָר אַלטגעלד אויסגעשפּראַכן זיין פּאַרדאָמונגס-אורטייל קעגן דעם ווי דער גאַנצער פּראָ-צעס איז געפירט געוואָרן, און האָט באַפּרייט די דריי אַנאַרכיסטן, וועלכע האָבן געשמאַכט אין פּריזאָן, דערקלערנדיק זיי, און זייערע געהאַנגענע חברים, ריין פון אירגענד וועלכער שולד.

פאַרשטייט זיך, אַז אַט די נאָבעלע האַנדלונג פון דעם גאַווערנאָר האָט געמאַכט אַ סוף צו זיין פּאָליטישער קאַריערע. צו די שיקאַגאָער מאַרטייער פון 1887 איז אין 1893 צוגעקומען נאָך אַ מאַרטייער — גאַווערנאָר אַלט-געלד. די גאַנצע אַמעריקאַנער פּרעסע איז אים באַפּאַלן, דערקלערנדיק אים אַלס אַנאַרכיסט און אַלס פאַררעטער. און מען קאָן אויף זיי שטאַרק פאַר-איבל ניט האָבן. אין זיין באַגנאַדיגונג פון די לעבנעכליבענע דריי אַנאַר-

כיסטן האָט ער זייערע ריכטער און די גאַנצע פרעסע געבראַנדמאַרקט אַלס די שרעקלעכסטע מערדער-באַנדע, וואָס די וועלט האָט אַמאָל געזען. ריינדיק פון דעם אַנאַרכיסטישן מאַרטירערטום פון יענער צייט טאָר אויך ניט אויסגעלאָזט ווערן דאָס מאַרטירערטום פון יאָהאַן מאַסט. דעם 12-טן נאָוועמבער — אויפמאַרגן נאָכדעם ווי די לעבנס פון די שיקאַגאַער אַנאַרכיסטן זיינען אויסגעלאָשן געוואָרן אויף דער תּליה — האָט מאַסט, אויף אַ מיטינג, איינגערופן פון די דייטשע אַנאַרכיסטן אין ניו יאָרק, געמאַכט אַ הספּד.

איך בין צו יענעם הספּד ניט געווען. איך געדענק שוין ניט מער וואָס עס האָט מיך אָפּגעהאַלטן דערפון, ווייל צו יענער צייט פּלעג איך ניט פאַרפעלן אַנוועזנד צו זיין ביי יעדער פון זיינע רעדעס. עס איז באמת געווען אַ גרויסער גייסטיקער גענוס צו הערן אים. איך בין נאָך איצט מיט דער מיינונג, אַז מאַסט איז געווען איינער פון די גרעסטע אַראַטאָרן אין דער וועלט. זיין יעדעס וואָרט איז אַריינגעדורנגען אין האַרצן. דער שטראָם פון זיינע רייד האָט ממש איינעם הינגעריסן. ער איז געווען אַט-פּייערדיק ווי צעשמאַלצענע לאַוואַ פון אַ וואולקאַן, אַט העכסט פּאַעטיש, אַז עס איז געווען ווי אמת זיסע מוזיק — איבערהויפט ווען ער האָט גערעדט וועגן דער צוקונפּט — און אַט איז ער געוואָרן ביטער סאַרקאַסטיש, ווען ער האָט געשילדערט די פּירער פון דער איצטיקער אַרדענונג. זיין גאַנצן גרימציאָרן האָט ער אויסגעגאַסן אויף דעם דייטשן קייזער און זיין גאַנצער משפּחה, אַזוי אַז דער עולם האָט זיך ממש געטרייסלט פון געלעכטער. זיינע ביטערע פּיילן פון סאַרקאַזום האָבן אויך אָפּט געטראָפּן די דייטשע סאַציאַלדעמאָקראַטן. יא, דאָס איז געווען מיין גרעסטער גייסטיקער גענוס צו הערן אים ריידן. אָבער ביי יענעם הספּד בין איך ניט געווען — וואָס איך האָב זייער באַדויערט. וואָרים, לויט איך האָב איר נאָכדעם געלייענט געדרוקט אין דער „פּרייהייט“, האָט עס געמוזט זיין אַן אמת'ע מייסטער-שטיק. אָבער אויפמאַרגן נאָכדעם ווי מאַסט האָט זיין רעדע געהאַלטן איז די „ניו יאָרק וואָרלד“ אַרויסגעקומען מיט אַ מסירה, אַז מאַסט זאָל האָבן אין זיין הספּד געהעצט צו דער אויסמאַרדונג פון אַלע, וואָס האָבן ניט נאָר דירעקט זיך שולדיק געמאַכט אין זייער טויט, נאָר אויך פון אַלע וואָס האָבן דערלאָזט דערצו, וואָס איז, נאַטירלעך, געווען אי אַ געמיינער ליגן און אי אַ שרעקלעכער אומזין. און אַט אויף דעם סמך פון דעם דאָזיקן לינגערישן רעפּאַרט, און פון דעם עדות זאָגן פון אַ פּאַר פּאַליציי-שפּיאַנען, וועלכע זיינען גאָר אויפ'ן מיטינג ניט געווען, איז מאַסט ווידער פאַראור-טיילט געוואָרן צו אַ יאָר געפּענגעניש.

די דאָזיקע פאַראורטיילונג פון מאַסט האָט אויף מיר געהאַט די וויר-קונג פון אויל אויף פּייער. עס האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט מיין באַשלוס צו ווידמען אַלע מיינע כּחות דער אַנאַרכיסטישער פּראָפּאַגאַנדע.

15. מיין אנארכיסטישע טעטיגקייט פון יענער צייט

איך האָב שוין אין אַ פריערדיקן קאָפּיטל* דערמאָנט וועגן מיין אָנ-
שליסן זיך אָן דער גרופּע „פּיאָנירע דער פּרייהייט“, און אויך וועגן מיין
ערשטער רעדע אין אידיש. דאָס האָט פּאַסירט שוין נאָך דער שיקאַגאַער
טראַגעדיע.

ביז דאָן, כּאָטש שטאַרק פּאַראַינטערעסירט אין עפּנטלעכן לעבן, בין
איך אָבער געווען בלויז אַ צושויער. איך האָב ניט געפּילט קיין שטאַרקן
דראַנג אַליין אָנטיילצונעמען אין דעם קאָכעדיקן לעבן. ערשט נאָך דער
טראַגעדיע אין שיקאַגאַ האָב איך דערפּילט דעם שטאַרקן פּאַרלאַנג
אין מיר צו געבן אינהאַלט און אויסדרוק צו דער שבועה, וואָס איך האָב
זיך געגעבן אין יענער שרעקלעכער נאַכט פון 10-טן נאָוועמבער, 1887,
און איך האָב זיך באַמת דערפּרייט, ווען ר. לואיס האָט מיר דערציילט וועגן
דער גרופּע, און אויך מיר געבעטן קומען צום מיטינג און זיך אָנשליסן
אָן איר.

„איצט וועל איך קאָנען אַרויסווייזן מיין אינערלעכן דראַנג צו טע-
טיגקייט אויף דעם אויסדערוויילטן פעלד“ — האָט מיין האַרץ אין מיר
געויבלט. צוזאַמען מיט פּיל אַנדערע פון דערזעלבער געזינג ווי איר,
באַגייסטערט פון דעמזעלבן אידעאַל, וועל איך קאָנען טרייבלייבן מיין
שבועה. אָבער, איך מוז זאָגן, אַז דער ערשטער איינדרוק, וואָס דער מיטינג
פון דער גרופּע האָט אויף מיר געמאַכט, איז געווען ווייט ניט אַזעלכער,
וואָס האָט געקאָנט איינעם באַגייסטערן.

ווען איך וואָלט דאָן ניט געווען אַזוי ביטער ערנסט געשטימט, וואָלט
איך זיך געמוזט צעלאָכן, אַנקוקנדיק די עטלעכע יונגעלייט, וועלכע האָבן
זיך געגעבן אַזאַ קלינגענדיקן נאָמען.

עס איז ניט אַזוי געווען דאָס קליין צימערל, באַלויכטן פון אַ קליינעם
געלן גאַזפּלאַם, וואָס איז אַרויסגעקומען פון דער וואַנט; עס זיינען געווען
די פּאַרשוואַרצטע, פּאַר'חושכ'טע פּנימ'ער, וואָס האָבן מיך געמאַכט פּילן
ווי שלעכט עס פּאַסט זיי דער נאָמען „פּיאָנירע דער פּרייהייט“.

צווישן זיי אַלע האָט זיך אויסגעצייכנט ר. לואיס. ער איז געווען
זייער שיין געוואַקסן, און האָט פּאַרמאַגט אַ מערקווירדיקע פּאַר פרומע,
טרוימערישע אויגן.

אָבער אים האָב איך שוין געקענט פון פּריער, און איך בין ניט געווען
שטאַרק נתפּעל פון זיין גייטיקן כּח, און נאָך וועניגער פון זיין מאַראַלישן.
אַ רעדנער איז ער געווען אַ זייער מיטלמעסיקער. אויך האָט ער קיינמאַל
אין זיינע שמועסן מיט מיר ניט אַרויסגעוויזן קיין טיפּיקייט פון דענקען.

(* פּאַ. 10 (די גרופּע „פּיאָנירע דער פּרייהייט“)

און אויך ניט די מינדסטע אַריגינאַליטעט. איך האָב אים אָבער דאָן גע- האַלטן פאַר אַ זייער ערנסטן און איבערגעגעבענעם אַנאַרכיסט. אָבער אַז ער זאָל זיין דער פירער, דער טאַנגעבער אין דער באַוועגונג, אין דעם פרייהייטס־קאַמף, אין וועלכן איך האָב אַזוי געברענט זיך אריינצוואַרפן — דאָס האָב איך זיך קוים געקאַנט פאַרשטעלן.

איך האָב דאָרט אויך, צום ערשטן מאַל, געטראָפן מאַקס גירושדאַנסקיין, דעם שפּעטערדיקן דר. גירושדאַנסקי. ער איז דאָן געווען אַ גראַוירער. ער האָט אויף מיר, מיט זיין ערנסטקייט, געמאַכט אַ גוטן איינדרוק. איך האָב אויך באַמערקט, אין די עטלעכע ווערטער וואָס ער האָט אַרויסגערעדט — איך געדענק שוין ניט מער וועגן וואָס עס האָט זיך געהאַנדלט — אַז ער רעדט גאַנץ פּליסיג און מיט פּיל האַרציגקייט. אָבער זיין שטים איז דאָן געווען אַזוי שוואַך, אַז איך האָב קוים זיך געקאַנט פאַרשטעלן אים אַלס רעדנער, אַלס פּראָפּאַגאַנדיסט, כאַטש שפּעטער האָט ער זיך אַרויסגעוויזן צו זיין איינער פון די פּעאיגסטע.

דאָרט האָב איך אויך צום ערשטן מאַל געטראָפן סיימאָן גאַרדאָן, וועמעס נאָמען איך האָב שוין דערמאַנט ביי אַן אַנדער געלעגנהייט. ער האָט שוין דוקא געהאַט אַ הויכע, קלינגענדיקע שטים; אָבער אַז עס איז געקומען עפּעס צו זאָגן, האָט ער נעבעך ניט געוואוסט ניט וואָס און ניט ווי צו זאָגן.

די עטלעכע אַנדערע, וואָס זיינען דאָרט געווען, זיינען געבליבן שטום די גאַנצע צייט. זיי זיינען דאָס געווען דער „רענקענד־פּייל“, אַזוי צו זאָגן. און עס האָט זיך זייער שווער געלאָזט גלויבן, אַז אַט דאָס הייפּעלע מענטשן איז עס באַרופן פון שיקזאַל צו זיין די בויער פון דער אידיש־אַנאַרכיסטישער באַוועגונג אין אמעריקע. און דאָך איז עס פאַרט אַזוי געווען: אַט דאָס ביסעלע מענטשן זיינען עס געווען די, וואָס האָבן אַוועק־געלייגט דעם ווינקלשטיין פון דער אידישער פרייהייט־באַוועגונג. און איצט, צוריקבליקנדיק אויף דאָס אויפגעטאַנענע אונטער די שווערע — יא, כמעט אומגלויבליכע — אומשטענדן, זע איך איין ווי פאַרגרייזט עס איז געווען מיין ערשטער איינדרוק.

דער פאַקט איז, אַז די מענטשן זיינען — איינער ווי אַלע — געווען באַזעלט פון אַ וואונדערלעכן גלויבן. און גרויס ווי עס זיינען געווען די פאַרשיידענע שטערונגען, האָט אַט דער אייביק גליענדיקער און פּלאַקער־דיקער פרייהייטס־גייסט זיי אַלע בייגעקומען, און זיי זיינען געווען, גאַר אַן גוזמא, אמת'ע העלדן.

מען דאַרף האָבן אין זינען, אַז זיי אַלע, ווי איך, זיינען געווען דאָ אמת עלנד. קיינער פון אונדז איז ניט געווען פאַרזיכערט מיט די לעבנס־מיטלען פאַר דעם מאַרגנדיקן טאָג. יעדער איינער פון אונדז האָט געמוזט שווער און ביטער אַרבייטן פאַר זיין אויסקומענעש. און פונדעסטוועגן,

וויפיל כחות עס זיינען נאָר פאַרבליבן, זיינען אַוועקגעגעבן געוואָרן פאַר דער בויאונג פון דער באַוועגונג. וויפיל עס איז נאָר מעגלעך געווען אַפצו־שפאַרן פון די סאַמע נויטיקסטע לעבנסבאַדערפענישן, איז אַוועק פאַר דער „זאָך“. האָט דאָס אַלץ אין זינען, ליבע לעזער, און איר, וועלכע זייט אַזוי ווייט פון יענער צייט, וועט מיט מיר איינפאַרשטאַנען זיין, אַז דער נאָמען „פּיאַנירע דער פּרייהייט“ האָט זיך ווירקלעך געפאַסט פאַר זיי. קליין און ניט אַנזיכטיג ווי מיר זיינען אַלע געווען לויט אונדזער אַנבליק, אָבער אמת'ע ריזן זיינען מיר געווען אין אונדזער גייסט, אין אונדזער שטרעבן צו טאָן אַלץ וואָס נאָר מעגלעך, כדי צו מאַכן וואָס ברייטער און גלאַטער דעם וועג צו פּרייהייט.

איך, פון מיין זייט, האָב גלייך דערפילט, ווי וועניג איך בין צוגעגרייט פאַר דער ראלע פון אַ פּראָפּאַגאַנדיסט פון פּרייען געדאַנק. איך בין געווען ביי זיך גאַנץ קלאַר וועגן דער מאַגערקייט פון מיינע קענטענישן, אַז איך זאָל זיך באמת פילן באַרעכטיקט צו לערנען אַנדערע. פיל אין דעם אַנאַר-כיזם איז נאָך ווייט ניט געווען קלאַר פאַר מיר אַליין, און אָפט האָב איך זיך געפרעגט: וואָס וועל איך טאָן, למשל, ווען אימיצער פון מיינע תּלמידים זאָל מיר שטעלן איינע פון די פּראָגן, וועלכע האָבן מיך אַליין גערופּעט? עס איז אמת, מיר האָבן שוין דאָן אַנגעפירט אַ שטאַרקן קאַמף קעגן די סאָציאַלדעמאָקראַטן; אָבער אין האַרצן האָט גענאָגט אַ צווייפל: „זיינען זיי ניט צומאַל גערעכט, סיי אין זייער טאַקטיק און סיי אין זייער טעאָריע?“ איך געדענק, אַז צו יענער צייט האָט אַלעקסאַנדער יאַנאַס געהאַלטן אַ לעקטשור אויף דער טעמע: „וואָס איז צו טאָן?“ זיין רעדע האָט אויף מיר געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק. זיין אַרגומענטאַציע האָט זיך מיר אַרויס-געוויזן אַזוי קלאַר, אַזוי לאַגיש, און איך האָב זיך אַליין געפרעגט: וואָס וואָלט איך אים געקאָנט ענטפערן אויף זיינע אַרגומענטן ניט וועלנדיק זיך אַליין נאָרן?

אודאי האָט זיך מיין האַרץ געצויגן צו וואָס מער פּרייהייט — פּרייהייט פאַר מיר און אַלע מיינע מיטמענטשן. אודאי בין איך, נאָך דעם וואָס האָט פאַסירט אין שיקאַגאָ, געווען פעסט איבערצייגט, אַז קיין אַנדער וועג, ווי דער וועג פון רעוואָלוציע, איז ניטאָ; אָבער ווי קומט מען אויף דעם וועג? דער שטימקאַסטן? — דאָס זיכער ניט. טאָ וועלכער איז פאַרט דער איינציקריכטיקער וועג?

און מיט אַ געפיל פון אמת'ן הונגער האָב איך זיך צוגעכאַפט צו דער גאַנצער סאָציאַליסטישער און אַנאַרכיסטישער ליטעראַטור, וואָס איז נאָר געווען צו קריגן אין יענער צייט. איך האָב דאָרט געזוכט אַן ענטפער אויף מיינע פאַרשיידענע צווייפלען.

יאָ, אַפילו דאָן, מיט מיין גאַנצן האָס צו דער קאַפיטאַליסטישער אַרדע-נונג, בין איך דאָך טיף אין מיין האַרצן געווען אַ צווייפלער. און דערפאַר

האָב איך געהאַלטן אין איין דעבאָטירן מיט יעדן, מיט וועמען עס איז מיר נאָר אויסגעקומען זיך צו באַגעגענען. „אפשר וועל איך פון זיי, אַרגומענ-טירנדיק מיט זיי, קלאַר ווערן און פאַרענטפערן מיינע אייגענע צווייפלען“ — האָב איך געטראַכט.

דאָס איז געווען די אורזאָך, פאַרוואָס איך האָב מיט זאָלאַטאַראַוו, פון אינדזער סאַמע ערשטער באַקאַנטשאַפט, געהאַלטן אין איין קריגן זיך מיט אים. איך האָב באַלד אויסגעפונען, אַז ער דענקט טיפער, קלערער ווי די מערסטע גענאַסן. איך פלעג דערפאַר, מאַכנדיק אַ גאַנץ אומשולדיקע מינע, שטעלן אים אַ געוויסע פראַגע, ווי אַ תלמיד שטעלט זיין רבי'ן; און ער, אין זיין אמת'ער אומשולד, פלעגט מיר ענטפערן. דאָן פלעג איך שוין אָננעמען די ראַלע פון אַ געגנער, און פרובירן ווידערלייגן זיינע אַרגו-מענטן. דאָס פלעגט אים אריינבריינגען אין אַ גאַר שרעקלעכן כעס, אַזוי אַז גאַר אָפט פלעגן מיר זיך צעגלין שטאַרק ברוגז איינער אויפ'ן אַנדערן. פונדעסטוועגן האָט עס אונדז ניט געשטערט אויפמאַרגן ווידער זיך צו טרעפן און ווידער אָנצופאַנגען אויפסניי אונדזערע דעבאָטעס.

דאָן האָב איך שוין פאַרוואָרפן יעדן געדאַנק פון אַ ווייטערדיקן שטודיום פאַר אַ קאַריערע. דאָס וואָרט „קאַריערע“ איז מיר געווען פאַרהאַסט פון טיפן האַרצן. איך האָב קוים געקאַנט פאַרטראַגן די וואָס האָבן יאָ געטרוימט פון אַזעלכע זאַכן. איך האָב געזען אַ שטאַרקן ווידערשרוך אין זייערע ברע-גענדיקע רייד פאַר רעוואָלוציע און אין זייער שטרעבן צו ווערן אַ דאָקטאָר, אַ לאַיער אָדער אַ דענטיסט. פאַר מיר איז, מיט אַלע מיינע צווייפלען, געווען איין ציל אין לעבן; מאַכן פאַר זיך אַזוי קלאַר דעם אַנאַרכיזם, אַז איך זאָל מיט אַ פולן באַוואוסטזיין קאַנען זיך האַלטן פאַר קאַמפּעטענט און באַרעכטיגט צו פראַפּאָגאַנדירן און פריידיגן אים צו מיינע מיטמענטשן. אין ניו יאָרק איז צו יענער צייט אָנגעקומען דער צימליך גוט-באַקאַנטער רייכסטאַג אָפּגעאַרדנטער האַסעלמאַן. ער און מאַסט זיינען געווען גאַר ניט שוה-בשוה. אָבער גראַד דאָס האָט מיך געצויגן צו אים. איך האָב געוואַלט פון אים לערנען זיין אַנאַרכיסטישע שיטה, וואָס ער האָט דאָן גערופן די „אויטאַנאָמיסטישע“.

איך האָב אים געזען צום ערשטן מאַל אויף איינער פון די פאַרזאַמ-לונגען, וואו ער איז איינגעלאָדן געוואָרן אַלס לעקטשורער. זיין רעדע האָט אויף מיר געמאַכט ניט קיין באַזונדערס טיפן איינדרוק. טיפער איז געווען דער איינדרוק פון זיין אויסזען. ער איז געאַנגען אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן, טאַקע נאָר ווי אַ טרעמפ פון דער בוייערי אין יענער צייט, אָבער זיין פנים — אויסגעהונגערט ווי ער איז געווען — האָט מאַדנע געלויכטן, אַזוי, אַז ער האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון יעזוס קריסטוס, ווי ער ווערט אידעאַ-ליזירט אויף די בעסטע בילדער פון פאַרשיידענע קינסטלער. אין מיינע אויגן איז האַסעלמאַן געווען דער יעזוס קריסטוס פון פרייהייטס-אידעאַל,

און מיין האַרץ איז אויסגעגאַנגען צו דעם פרייהייטס־מאַרטירער.
 אין זייען רעדע האָט ער אַרויסגעוויזן אַ באַזונדערע קענטעניש אין
 דער סאַציאַלער געשיכטע פון די לעצטע עטלעכע הונדערט יאָר, און איך האָב
 באַשלאָסן, אַז איך מוז זיך מיט אים באַקענען.
 איך האָב אויסגעפונען זיין אַדרעס און בין אויפמאַרגן אַוועק צו אים
 אַהיים.

דער דלות, וואָס איך האָב דאָרט באַגעגנט, איז געווען אַזעלכער, וואָס
 איך האָב זיך קיינמאַל ניט געקאָנט פאַרשטעלן. אַ פּאַר צעבראַכענע בענק־
 לעך, אַן אַלט בעט, וואָס האָט געהאַלטן אין איין אונטערהינקען, וואָס איז
 געווען פאַרדעקט מיט עטלעכע שמאַטעס, און אַ שטיקל טרוקן ברויט אויפֿן
 טיש, אויף וועלכן, ווי איך האָב באַמערקט, זיינע גאַנץ קליינע קינדער האָבן
 געקוקט מיט גרויס זשענדעקייט. און דאָך, מיט וואָס פּאַר אַ האַרציגקייט
 ער האָט מיך אויפגענומען, ווען איך האָב אים דערקלערט דעם צוועק פון
 מיין קומען צו אים! און ווי מילד ער האָט אַרומגענטירט מיט מיר!
 איידער איך האָב אים פאַרלאָזן האָט ער מיר מיטגעטיילט, אַז אין אַ
 געוויסן אַוונט אין וואָך האַלט ער היסטאָרישע פאַרלעזונגען פּאַר אַ געקלי־
 בענער צאָל מענטשן, און עס וועט אים העכסט פרייען צו ציילן אויך מיר
 צווישן זיינע צוהערער.

פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב זיך מיט דער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט
 צוגעהערט צו זיינע פאַרלעזונגען, אין וועלכע, ווי מיר האָט דאָן אויסגעוויזן,
 ער האָט אַרויסגעוויזן ווירקלעך אַן ענציקלאָפּעדישע באַקאַנטשאַפט מיט
 דעם געגענטשאַנד. איך האָב פון אים פיל געלערנט, כאַטש איך מוז צוגעבן,
 אַז ניט אַלעמאַל האָב איך געקאָנט איינפאַרשטאַנען זיין מיט זיינע אויס־
 פירונגען, וואָס דאָס האָט אָפט געבראַכט צו גאַנץ אינטערעסאַנטע דעבאַ־
 טעס צווישן מיר און אים און אַנדערע צוהערער פון די פאַרלעזונגען.
 דערזעלבער וויסנס־דאָרשט האָט מיך אויך באַוועגט צו גיין צו די
 פענטאַקאָסט־לעקטשורס. יעדן זונטאָג אינדערפרי, אין מאַסאַנדיק טעמפל.
 פענטאַקאָסט איז געווען אַ גלח אין אַ קליין שטעטל אין ניו דזשורזי,
 און עס איז געווען די אַרבייטער־באַוועגונג און די שטודע־אונדעראַנג פּע־
 ריאַדע פון יענער צייט, וואָס האָט אים געמאַכט פאַרלאָזן די קירך מיט זיינע
 שאַף און אַרויסקומען אַלס אויסגעשפּראַכענער אַטעאיסט. אָבער באַלד
 האָט ער דערפילט, אַז מיט זיין קאַמף קעגן רעליגיע וועט ער ווייט ניט
 גיין; איז ער באַלד געוואָרן אַ „סינגל טעקסער“ — אַן אַנהענגער פון הענרי
 דזשאַרדזש — און פּאַר אַ קורצער צייט האָט ער אין זיינע זונטאָג־דרשות
 און אין זיין וועכנטלעכן זשורנאַל „טווענטיעטה סענטשורי“ געפריידיגט
 די „סינגל טעקס“ אידיע. שטופנווייז אָבער האָט ער זיך אַנטוויקלט צום
 אַנאַרכיזם.

פענטאַקאָסט איז געווען אַ גלענצנדער רעדנער. עס איז געווען אַ

גרויס פאָרגעניגן צו הערן אים ריידן. אמת, איך האָב ניט פיל געלערנט פון אים אין הלכות אַנאַרכיזם, ווייל ער האָט נאָך אַליין שטאַרק געבלאַגט דזשעט, אַזוי אַז ער איז דאָן געווען מער אין דער בחינה פון אַ „זוכער פון אמת“, וואָס ער האָט אים שוין געפונען; אָבער דאָך האָבן זיינע לעקטשורס מיך געמאַכט טיפער און טיפער זיך אַריינצוטראַכטן אין די פאַרשיידענע סאַציאַלע פּראָבלעמען, וואָס ער האָט אין זיינע לעקטשורס נאָר אָנגערירט. מער פון אַליץ האָב איך דאָן זיך געגריבלט אין זיך גופא: איך האָב זיך געפּרעגט, צי איך בין גאָר ראוי פאַר דער אויפגאַבע וואָס איך האָב זיך געשטעלט? בין איך זיכער, אַז איך וועל עס קאַנען אויסהאַלטן? וועט ניט דאָס שווערע, האַרבע לעבן זיין שטאַרקער ווי מיין ווילן? און אויב יאָ, וואָס נוצט עס גאָר אָנצופאַנגען?

אמת טאַקע, איך האָב זיך אין יענער נאַכט אַ נדר געטאָן צו ווידמען מיין לעבן דער פּראָפּאַגאַנדע פון דעם אַנאַרכיסטישן געדאַנק; אָבער דאָס איז דאָך געווען נאָר אַ מאָמענטאַלער אימפּולס. וועל איך אָבער קאַנען טריי בלייבן אַט דעם באַשלוס?

און איך קאָן זיך ניט באַרימען, אַז איך האָב שוין דאָן אַלע צווייפלען געלייזט. איך וויל זיין גאַנץ אָפּנהאַרציק מיט מיינע לעזער און זיי זאָגן, אַז אַפילו נאָך איצט שטייגן אויף פון צייט צו צייט גאָר שטאַרקע צווייפלען איבער פאַרשיידענע פונקטן אין דעם אַנאַרכיזם, אויף וועלכע איך קאָן זיך זיט געבן קיין באַשטימטן ענטפער, אָן ענטפער, וועלכער זאָל מיך אַמִי וועניגסטנס צופרידנשטעלן.

אָבער צווישן אַט די אַלע צווייפלען און דעם גרויסן וויסנס־דראַנג בין איך אַריינגעצויגן געוואָרן אין די פּראַקטישע טעטיגקייטן פון דער גרופּע, אַזוי ווי אין דעם קאַמף מיט די סאַציאַלדעמאָקראַטן, אויף די מאַס־מיטינגען אונדזערע, וועלכע זיינען געוואָרן אַליץ גרעסערע און גרעסערע דערפאַלגן; אין די פּאַרטבילדונגס־פּאַראַיינען, וואָס מיר האָבן אָנגעהויבן גרינדן; און דאָן אין דער אונטערנעמונג פון אַ וועכנטליכער צייטונג, וואָס מיר האָבן דאָן פּאַרטראַכט. אין אַט די אַלע טעטיגקייטן האָב איך ביסלעכווייז פאַר געסן אַן אַלע מיינע צווייפלען, און אויף אַזאַ אופן בין איך געוואָרן איינער פון די בויער פון דער אַנאַרכיסטישער פּראָפּאַגאַנדע אין אמעריקע.

16. די פּאַרטבילדונגס פּאַראַיינען

איך וועל זיך דאָ ניט אונטערנעמען אַפּצושאַצן די ווירקונג פון אונזערע מאַס־מיטינגען, וואו זאָלאַטאַראַוו, ר. לואיס, איך, גירוזדאַנסקי, און אַפט אויך מאַסט פּלעגן אויפטרעטן אַלס רעדנער. איך קאָן נאָר זאָגן, אַז אורטיילנדיק פון דעם באַזוך זיינען די מיטינגען געווען אַ זיכערער דערפאַלג. פונדעסטוועגן אָבער האָבן מיר געפילט, אַז מיט די וועכנטליכע מיטינגען

גען וועלן מיר ווייט ניט קומען. מיר זיינען זיך געווען באַוואוסט, אַז מיר זיינען צרוועניג אין צאָל, און אַז אונדזערע אייגענע גייסטיקע כחות זיינען צרקליין אַז מיר זאָלן קאַנען טראָגן אויף זיך די אחריות פון דער אַנאַר-כיסטישער פּראָפּאַגאַנדע צווישן אידישן עולם. מיר האָבן געפילט, אַז מיר מוזן זיך אַליין מער לערנען, און אַז מיר מוזן צוציען פּרישע כחות. און געפירט פון דעם דאָזיקן געדאַנק האָבן מיר באַשלאָסן, אַז מיר מוזן זיך נעמען בויען פּאַרטבילדונגס פּאַראַיינען.

דער פּאַרטבילדונגס פּאַראַיינ, ד. ה. דער מיטינג פאַר אַ ברייטערער און טיפּערער אויסבילדונג, פּלעגט זיך צוזאַמענקומען אין מיטן וואָך, אין אַ געוויסן אָונט, כדי צו העלפן זיך געגענווייטיק אין דער אויפקלערונג פון פּאַרשיידענע סאָציאַלע און פּאָליטישע פּראָג.

דאָס פּראָגראַם פון די פּאַרזאַמלונגען איז געווען אַט וועלכער: איינער פּלעגט קומען מיט אַ ביכל, איבערלייענען עפּעס פון אים, און אויף דעם פּלעגט זיך פּאַנאַדערוויקלען אַ דעבאַטע, אין וועלכער כמעט יעדער איינער האָט געפילט אַלס חוב צו באַטייליקן זיך.

לויט מיין מיינונג האָבן אַט די געמיטלעכע קאַנווערזאַציאָנס-אָונטן פיל מער אויפגעטאַן אויף דעם געביט פון אונדזער גייסטיקער אַנטוויקלונג, ווי די גרויסע מאַס-מיטינגען. מענטשן, וועלכע האָבן פּריער מורא געהאַט אַ מויל צו עפּענען, זיינען מיט דער צייט געוואָרן צימלעך גוטע רעדנער; און וואָס נאָך וויכטיקער איז — זיי האָבן טאַקע, מיט דער צייט, אַנגעהויבן דענקען טיפּער. די פּאַרבילדונגס פּאַראַיינען זיינען באַלד געוואָרן אַזוי פּאַפּולער, אַז זיי אַליין האָבן זיך פּאַרוואַנדלט כמעט אין מאַס-מיטינגען.

מיר האָבן אַבער באַלד באַמערקט, אַז סיי אויף אונדזערע מאַס-מיטינג-גען און סיי אויף די מיטינגען אין מיטן דער וואָך קומען זייער וועניג פּרויען, און מיר האָבן גאָר ניט געקאַנט דערלאָזן דעם געדאַנק, אַז די סאָ-ציאַלע רעוואָלוציע קאָן אַמאַל דורכגעפירט ווערן אָן דער שטאַרקסטער מיט-ווירקונג פון דער פּרוי. מיר האָבן דעריבער באַשלאָסן, אַז עטוואָס מוז אויך געטאָן ווערן אין דער ריכטונג, און מיר האָבן געגרינדעט אויך אַ פּאַרטבילדונגס פּאַראַיינן ספּעציעל פאַר פּרויען.

צוערשט איז די אַרבייט ניט געווען קיין לייכטע. די אידישע אַרביי-טערינס, צו יענער צייט, זיינען געווען גאַנץ וועניג, און דערצו — די מערסטע אַזעלכע פרומע און שעמעוודיקע. איז די ערשטע צייט געווען טאַקע זייער שלעכט. איינער פון אונדזערע האָט געמוזט קומען איינלייטן אַ דעבאַטע איבער אַ גאַנץ לייכטער פּראָגע, מערסטנס איבער דער פּרויער-פּראָגע, אין וועלכער נאָר איינע אַדער אַ צווייטע מיידל פּלעגט נעמען, אַ שרעקעדיקע, דאָס וואָרט. דאָס האָט אַבער ניט לאַנג אַנגעהאַלטן. אַז מיר האָבן זיך בעסער באַקענט — ווייל די מערסטע מיידלעך זיינען געבראַכט געוואָרן צו אונדזערע מאַס-מיטינגען — איז זייער גאַנצע שעמעוודיקייט

ווי אוועקפאלן פון זיי, און זיי האָבן שוין אַליין, אומאָפּענגיק פון אונדז, געפירט זייערע מיטינגען.

איך בין זיכער, אַז די מיטינגען האָבן אויך זיי געהאַלפּן צו אַ ברייִ טערער און טיפּערער גייסטיקער אַנטוויקלונג. אייביגע פון זיי זיינען מיט דער צייט געוואָרן גוטע שרייבערינס און רעדנערינס. שפעטער האָבן אייִ ניגע פון זיי, די מער אַמביציעזע, זיך גענומען צו שטודירן, און די וואָס זיינען איצט גאַנץ באַקאַנטע דאָקטוירים אין ניו יאָרק האָבן זייער ערשטע בילדונג גענאָסן אין די פאַרבילדונגס פאַראייניען.

און אַט אַזוי האָבן מיר זיך דערפילט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער אין אונדזערע כחות, ביז מיר האָבן געקראָגן דעם ווירקלעך גרויסן מוט צו טראַכטן וועגן אַרויסגעבן אַן אייגענע אַנאַרכיסטישע וואַכנשריפט.

17. די „וואַרהייט“

צו דער צייט פון וועלכער איך רייד, אין 1888, זיינען אין ניו יאָרק אַרויסגעגעבן געוואָרן צוויי וואַכן־צייטונגען פון אַ מער אַדער וועניגער ראַדיקאַלן קאָליר, און אַ דריטע, אַ טעגלעכע צייטונג, פון אַ שטאַרק רעאַק־ציאַנערן כאַראַקטער, וועמעס אייגנטימער עס זיינען געווען די שאַראַזאַנס. איז פון דער לעצטער האָב איך גאַרנישט וואָס צו זאָגן, ווייל זי האָט מיר גאַנץ וועניג אינטערעסירט. איך בין זאָגאַר ניט זיכער, אַז איך זאָל איר אַמאָל האָבן געלייענט. אָבער וואָס אנבאַלאַנגט די אַנדערע צוויי וואַכנצייטונגען, וועגן זיי האַלט איך פאַר נויטיק צו זאָגן אַ פאַר ווערטער:

די „פּאָלקסצייטונג“, ווי דער „פּאָלקסאָדוואַקאַט“, זיינען געווען פון אַ מער אַדער וועניגער ראַדיקאַלן קאָליר. ביידע זיינען אַרויסגעגעבן גע־וואָרן פון פּריוואַט־מענטשן. די רעדאַקטאָרן פון די ביידע צייטונגען זיינען געווען פאַרטגעשריטענע מענטשן — מענטשן מיט ראַדיקאַלע אידיען. גענוג ווען איך וועל זאָגן, אַז די רעדאַקטאָרן פון דער „פּאָלקסצייטונג“ זיינען געווען דער באַקאַנטער דר. מאַזעס מינץ, וועלכער איז געווען אַן אויסגעשפּראַכענער סאַציאַליסט, און דער ניט לאַנג פאַרשטאַרבעער דר. ברעסלאַווסקי, וועלכער איז שוין דאָן געווען שטאַרק גענייגט צום אַנאַרכיזם. אַגב אורחא, זאָל דאָ געזאָגט ווערן, אַז ער איז דאָס דער פּאָטער פון דער באַקאַנטער זינגערין, מיס ברעסלאַו.

פאַרשטייט זיך, אַז דער אַנאַרכיזם פון דר. ברעסלאַו האָט זיך דאָן וועניג וואָס געמערקט אין דער צייטונג; אָבער פאַר יענער צייט איז די „פּאָלקסצייטונג“ געווען אַ צימלעך גוטע צייטונג, וועלכע האָט, ווי ווייט מעגלעך, געטאָן גוטע אויפקלערונגס־אַרבייט. אויב זי איז ניט געווען קיין אינגאַנצן אויסגעשפּראַכענע סאַציאַליסטישע צייטונג, איז זי אָבער געווען אַ גוטע קולטור־צייטונג, און אַ גאַנץ ווירקזאַמער געגן־גיפּט קעגן „די אידישע

גאזעטן" פון שאַראַזאַן, וועלכע האָט געהאַלטן פאַר איר פליכט צו פאַר-
ליימדן און באַשמוצן יעדן פרייען געדאַנק און יעדע טעטיגקייט אין דער
ריכטונג פון אויפקלערונג און גייסטיקער אַנטוויקלונג פון דעם אידישן
לעזער.

די צווייטע וואַכנצייטונג איז אויך אַרויסגעגעבן געוואָרן פון פּריוואַט-
מענטשן, און איז אויך געווען פון צימלעך ליבעראַלן כאַראַקטער. דאָס איז
געווען "דער פּאָלקס אַדוואַקאַט", פון וועלכן זעליג זעליקאוויטש (אַדער ווי
ער האָט זיך דאָן גערופן "פּראָפּעסאָר זעליקאוויטש") איז געווען דער רע-
דאַקטאָר.

די צייטונג האָט מער פון אַלץ געפירט אַ קאַמף קעגן דעם אידישן
קלערליקאַליזם.

זי האָט געהאַט גאַנץ וועניג אויפקלערנדיקע אַרטיקלען איבער דעם.
וועזן פון רעליגיע אין אַלגעמיין. זי איז ניט אַרויסגעקומען אַלס די פאַר-
טיידיגערין פון פרייען געדאַנק און קעגן יעדן גלויבן. זי האָט אָבער גאַנץ
געראַטן אָפּגעשפּאַט פון די, אין וועמעס הענט עס איז געלעגן די אַפיציעלע
אידישקייט.

באַזונדערס איז זי דערגאַנגען די יאָרן דעם רב הכולל און זיינע
באַלעבאַטיים.

איך וועל גערן צוגעבן — לויט איך זע איצט — אַז צו יענער צייט
איז די דאָזיקע מעטאָדע פון אַפּלאַכן און חוּק-מאַכן פון אַלערליי פּרומאַ-
קעס און צבוואַקעס געווען פון אַ פּיל גרעסערן נוצן ווי די פאַרשיידענע
טיפּע חקירות, וועלכע איך און מיינע קאַמעראַדן האָבן פאַרלאַנגט.

איך וויל אויך גערן צוגעבן, אַז צו יענער צייט האָט זעליקאוויטש
דורך זיינע האַלב-בדחנישע פעליעטאַנען ("אַהין און אַהער"), דורך זיינע
פּסודאָ-פּילאָזאָפּישע און האַלב-פּאַעטישע אַרטיקלען ניט פאַרפעלט צו האָבן
אַ שטאַרקע ווירקונג אויף דעם אידישן לעזער.

דערצו איז דאָן געווען נאָך אַ וואַכנצייטונג — דער לאַנדאַנער "אַרביי-
טער פּריינד" — וואָס איז שוין ניט געווען דאָס פּריוואַט-אַייגנטום פון גע-
וויסע פּערזאָנען, נאָר איז געווען דאָס אַייגנטום פון די אידישע אַרבייטער
אין לאַנדאָן. דער "אַרבייטער פּריינד" איז שוין געווען אַן אויסגעשפּראַכן
סאָציאַליסטישע צייטונג. זי איז רעדאַקטירט געוואָרן פון דעם פאַרשטאַר-
בענעם פּיליפּ קראַנץ, וועמעס אמת'ער נאָמען איז געווען יעקב ראַמבראַ.
און מאָריס ווינטשעווסקי איז געווען אַיינער פון זיינע הויפּט-מיטאַרבייטער.
עס איז איבעריק צו זאָגן, אַז דער "אַרבייטער פּריינד" פון לאַנדאָן
האָט אויף אונדז געהאַט די שטאַרקסטע ווירקונג. באַזונדערס ליב זיינען
אונדז געווען די לידער און די אַרטיקלען פון מאָריס ווינטשעווסקי. אין
זיינע "משוגעת'ן" האָט זיך גאַנץ דייטלעך געמערקט דער אומקאַמפּראַמיס-
לעכער רעוואָלוציאַנער און אַנאַרכיסט.

אבער די צייטונג איז דערשינען אין לאַנדאָן, און איז אין אַלגעמיין געווען גאַנץ קליין און זייער מאַגער. לויט איר אַלגעמיינעם אינהאַלט; און דערפאַר, כאַטש אונדזער גרופע האָט געאַרבייט מיט אַלע אירע כחות פאַר דער פאַרשפרייטונג פון דער צייטונג, האָבן מיר מער ווי עטלעכע צענדליג עקזעמפּליאַרן אַ וואָך ניט געקאַנט פאַרקויפן.

אַט דאָס האָט געפירט דער גרופע צום געדאַנק פון האָבן אַן אייגענע צייטונג. יא, עס האָט זיך שטאַרק געגלוסט זיך אַביסל מער אויסשפרייטן אין עפנטלעכע לעבן. מיר האָבן אָנגעהויבן מערקן, אַז צו אונדזערע מיטינגן גען קומען אַלץ איינע-און-דיזעלבע מענטשן, און עס איז געקומען די פראַגע: ווי קומט מען צו די גרויסע מאַסן, וועלכע קומען ניט צו די מיטינגען, און עס איז גאַנץ נאָטירלעך געקומען דער געדאַנק, אַז דער בעסטער מיטל דערצו וואָלט געווען — אַ גוטע, וועכנטלעכע צייטונג.

ווער עס איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געמאַכט דעם פאַרשלאַג אַרויסצוגעבן אַ צייטונג, געדענק איך ניט. אפשר איז דאָס געווען ר. לואיס, אפשר זאָלאַטאַראָוו, און אפשר גאַר אימיצער אַנדערש. איך בין אויף דעם מיטינג, ווען דער פאַרשלאַג איז געמאַכט און אויך אָנגענומען געוואָרן, ניט געווען. איך ווייס נאָר, אַז ווען איך האָב זיך דערוואוסט וועגן דעם בין איך באמת נשתומם געוואָרן. „וואו וועט איר נעמען געלט, און וואו זיינען אייערע שרייבער, און ווער וועט אייך פירן און רעדאַגירן אַ צייטונג?“ — זיינען געווען מיינע פראַגן.

דער געדאַנק וועגן אַרויסגעבן אַ וואָכנצייטונג איז פאַר מיר געווען אַזוי משונה-דיק, אַז ער האָט זיך ניט געקאַנט פאַטויפן אין מיין מוח. אַחוץ דעם האָב איך איינגעווענדט, אַז אונדזער אָפּגעבן זיך מיט דעם אַרויסגעבן אַן אייגענע צייטונג קאָן טאָן גרויסן שאַדן דעם לאַנדאַנער „אַרבייטער פריינד“. ביז דאָן פלעגן מיר אים שיקן פון צייט צו צייט אַביסל געלט. מיר האָבן אויך ווי ווייט מעגלעך געזאָרגט פאַר זיין פאַר-שפרייטונג; אַבער, אַז מיר וועלן ווערן די אַרויסגעבער פון אַן אייגענער צייטונג, דאָן וועט דער „אַרבייטער פריינד“ אַ סך ליידן. מעגלעך, אַז ער וועט צוליב דעם אינגאַנצן מוזן זיך אָפּשטעלן, וואו איז דאָ דער געווינס?

אַבער מער פון אַלץ האָב איך זיך ניט געקאַנט פאַרשטעלן; ווער וועט זיין דער רעדאַקטאָר פון דער געפלאַנטער צייטונג?

עס איז שוין אַבער געווען צו שפעט פאַר אַלע מיינע איינווענדונגען; די גרופע האָט באַשלאָסן, און אַ צייטונג מוז געשאַפן ווערן. אַי וואָס, עס וועט אָנקומען שווער? — האָט טאַקע אַט דאָס גראַד באַגייסטערט די גע-נאָסן. זיי וואָלטן גאַר ניט געטראַכט וועגן אַן אונטערנעמונג, וואָס זאָל זיין לייכט דורכצופירן. און אויף אַלע מיינע פראַקטישע איינווענדונגען האָב איך געקראָגן אומגעפער פאַלגענדיקן ענטפער:

געלט וועט געשאַפן ווערן פון די פּערזענלעכע בייטראַגן פון די מיט-

גלידער, פון עולם וואָס קומט צו אונדזערע פּאַרזאַמלונגען, און פון אַלערליי אַמזווירונגס-אונטערנעמונגען. אַחוץ דעם דאַרף מען גאָר ניט פיל געלט. אַט גיבן דאַרויס צייטונגען גאַנץ פּריוואַטע מענטשן, וועלכע זיינען גאָר ניט קיין גרויסע גבירים. וואָס אנבאַטרעפט אַ רעדאַקטאָר, האָבן זיי שוין איינעם אין אויג, און דאָס איז ניט קיין אַנדערער ווי י. י. יאַפע. זיי האָבן אים שוין געשריבן וועגן דעם, און, ווי זיי פאַרשטייען, וועט ער זיך געוויס ניט אַפּזאָגן. און שרייבער פאַר דער צייטונג האָבן מיר גענוג. — און זיי האָבן אַנגעוויזן אויף ר. לואיס, אויף זאָלאַטאַראָוו, אויף מ. קאַץ, און אויך מיך האָבן זיי אַריינגערעכנט אין צעטל.

און אַזוי, ביסלעכווייז, האָב איך פאַרגעסן אַן אַלע מיינע פּראַקטישע איינווענדונגען און בין געוואָרן איינער פון די באַגייסטערטע טוער פאַר דער צייטונג.

איך האָב שוין אין אַ פּריערדיקן קאַפיטל דערציילט, ווי איך האָב פאַרקויפט פאַר 25 דאָלער טיקעטס צו דעם דעמאָלסטדיקן פאַראיין „סומך נופלים“ פון ביאליסטאָק, און ווי אַט דער פאַראיין האָט געבראַכט זיינע מענער, פרויען און קינדער צו דעם באל און קאַנצערט אונדזערן און אים געמאַכט אויף אַזאָ אופן פאַר אַ נישקשהדיקן דערפאַלג. און פונקט אַזוי פלייסיג און איבערגעבן האָבן אַנדערע געאַרבייט.

בקיצור, עס האָט ניט לאַנג גענומען און מיר האָבן געשאַפן דאָס נויטיקע געלט צו קויפן די נויטיקע שריפט און אַנדערע זאַכן וואָס זיינען נויטיק פאַר אַרויסגעבן אַ צייטונג. מיר האָבן אויך געדונגען פאַר דער דרוקעריי אַ „בייסמענט“ אין סאַפּאַלק סטריט, און מען האָט שוין באַשטימט דעם טאַג און די וואַך, ווען די צייטונג זאָל דערשיינען.

האַט אַבער דער באַשטימטער רעדאַקטאָר זיך אַביסל פאַרשפעטיגט. איז געווען אַ מיינונג — און איך בין געווען שטאַרק דערפאַר, — אַז מען זאָל אַפלייגן דאָס אַרויסגעבן די צייטונג ביז ער וועט קומען. עס איז דאָך ניט קיין געפאַר, ווען די צייטונג וועט אַרויסקומען מיט אַ וואַך אַדער צוויי שפעטער ווי עס איז באַשלאָסן געוואָרן. אַבער די אומגעדולד פון די גע- נאַסן איז געווען זייער גרויס. האָט מען באַשלאָסן אַרויסצוקומען מיט דער צייטונג אַן אַ רעדאַקטאָר, און מיך האָט מען דערווייל באַשטימט אַלס דעם „במקום“. אַבער אַנשטאַט מיך רופן מיט'ן נאָמען „דערווייליגער רעדאַקטאָר טאַר“, האָט מען מיר געגעבן דעם נאָמען „דער זיצער“, וועמעס אויפגאַבע עס זאָל זיין צו זיצן אין דער רעדאַקציע, אַנצונעמען מאַנוסקריפטן — אויב אַזעלכע וועלן אַריינקומען; זיי דורכקוקן, פאַריכטן עטוואָס, ווען נויטיק, און איבערגעבן צו די זיצער, וועלכע מיר האָבן געהאַט גאַנצע צוויי — ראַזענסאָן און מילכיגער — וועלכע זיינען ביידע געווען אויף גרויסע צרות. פאַר מיין אַרבייט האָב איך געזאָלט קריגן גאַנצע 5 דאָלער די וואַך. און דאָס נאָר ביז יאַפע וועט קומען.

אבער אַך, ניט לאַנג בין איך „געזעסן“. איך האָב נאָך, איידער די צייטונג איז דערשינען — וואָס דאָס האָט ערשט געדאַרפט זיין אין אַ דריי וואָכן אַרום — געמוזט זיך אָפּטראַגן מיט חרפה. און אַט ווי דאָס איז פאַרגעקומען:

גענאָסע זאָלאַטאַראָו איז געקומען מיט אַן אַרטיקל — איך געדענק שוין ניט מער איבער וואָס — איז ער געווען אַזוי לאַנג ווי דער אידישער גלות. איך האָב אים גלייך אויפּמערקזאַם געמאַכט אויף דעם. האָט ער זיך געגעבן אַ קוועטש און אַרויסגעזאַגט מיט כעס: „ניט אייער דאגה“.

דאָן האָבן מיר ביידע זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ טישל און גענומען לייענען די מגילה. לייענענדיק האָב איך גאַנץ מעכאַניש, האַלטנדיק די פּעדער אין האַנט, דאָ און דאָרט פאַריכט אַ וואָרט. איך האָב זיך דער-לויבט אויסצומעקן אַן איבעריקע שורה.

פלוצלונג אָבער איז זאָלאַטאַראָו אויפּגעשפרונגען פון בענקל, און שטאַרק אויפּגעבראַכט האָט ער אויסגעשריען: „איר, איר, איר וועט עס פּיקסן מיין אַרטיקל?“ — און אים גלייך אַרויסגעריסן פון מיינע הענט.

דעמוזעלבן טאָג האָט פּאַסירט עפעס ענלעכס מיט ר. לואיסן. ער איז געווען אַ רעדנער אויף עפעס אַ מיטינג, און איז געקומען שטאַרק צעפּלאַמט, בעטנדיק מיר: איך זאָל פאַר אים אָנשרייבן דעם באַריכט.

דערקלער איך אים, אַז איך קאָן דאָס ניט טאָן, ווייל איך בין דאָך אויפ'ן מיטינג ניט געווען, און ניט איך ווייס וואָס ער האָט געזאַגט און ניט ווי דער עולם האָט אים אויפּגענומען. „אַט איז דאָס טישל“ — זאָג איך אים — „אַט איז פּאַפּיר, זייט אַזוי גוט, שרייבט אַליין; און כדי אייך ניט צו שטערן וועל איך דערווייל אַריינגיין צו די זעצער, וועלכע האָבן שוין אָנגעהויבן אַרבייטן פאַר דעם ערשטן נומער, וואָס האָט געזאָלט אַרויסקומען מיט דריי וואָכן שפּעטער.“

האַט ער געפּלאַגט. עס איז אַוועק אַ האַלבע שטונדע — לואיס שרייבט נאָך אַלץ. וואונדער איך זיך; וואָס נעמט עס אים אַזוי לאַנג אַנ-צושרייבן אַ באַריכט פון אַ מיטינג?

גיי איך שוין אַריין אין רעדאַקציע-צימער און פרעג אים, ווי לאַנג עס וועט אים נאָך נעמען. ענטפּערט ער, אַז ער איז שוין פאַרטיג, און ער דערלאַנגט מיר דעם „באַריכט“.

איך נעם לייענען — שווינדלט מיר פאַר די אויגן פון די „לואיסעס“ אין דער שרייבעריי. אין יעדער שורה ווידער און אָבער „לואיס“. זאָג איך אים, אַז דאָס קאָן אַזוי ניט געדרוקט ווערן. עס איז דאָך פשוט ניט שייך, אַז אין אַזאַ באַריכט זאָל דער נאָמען לואיס ווידערהאַלט ווערן אַמאָל 50. האָט ער אָנגעוויזן, אַז איך בין אינגאַנצן אומגערעכט, און מיר דער-לויבט עטלעכע „לואיסעס“ אויסצומעקן. אָבער געפילט האָב איך, אַז ער איז מיר געוואָרן אַ ביטערער שונא, און אפשר מער דערפאַר, ווייל עס איז

געווען זיין פארשלאג וואס האט מיך געקרוינט צו דער שטעלע פון א „זיצער“.

נאך דאס אליין וואלט נאך ניט געווען אזוי געפערלעך, און איך וואלט מיין צייט אלס „זיצער“ אויסגעזעסן ביז יאפע'ס קומען; האט אבער פאסירט עפעס אנדערש.

אין דעם ערשטן נומער האט געזאלט דערשיינען מיין לייטארטיקל, וועלכער איז פארגעלייענט געווארן פאר דער גאנצער גרופע און האט שטארק אויסגענומען ביים עולם. איז אבער דער ארטיקל קיינמאל ניט געדרוקט געווארן — און אט פארוואס:

מיט א וואכן אכט צוריק, איידער עס האט געזאלט דערשיינען די „ווארהייט“, זיינען מיר — איך, זעליקאוויטש (דער רעדאקטאר פון „פאלקס־אדוואקאט“), שור (זיין מענעדזשער) און נאך אייניגע מענטשן — געזעסן אין זאקס'עס רעסטאראן, וואס איז דאן געווען אין עלדרידזש סטריט. דאס איז געווען דער טאג ווען דער „פאלקס־אדוואקאט“ פלעגט דערשיינען. נעמט זעליקאוויטש די צייטונג און לייענט אונדז פאר זיין לייטארטיקל, און פרעגט זיך ממש פון נחת אים לייענענדיק. אפגעענדיגט לייענען, פרעגט ער מיר, ווי ער געפעלט מיר. זאג איך אים, אז דער ארטיקל איז גאנץ שיין אנגעשריבן, אבער נאכאלעמען איז אין אים גארנישט געזאגט.

ווערט „פראפעסאר“ זעליקאוויטש ברוגז און זאגט: „אז איר זייט שוין יא אזא מבין, אדרבא, באווייזט וואס איר קאנט.“ ענטפער איך אים, אז, ערשטנס, דארף איך אליין גאר ניט קאנען שרייבן, כדי צו זאגן מבינות אויף וואס אנדערע שרייבן. צווייטנס, גלויב איך, אז כאטש איך האב ביז איצט קיינמאל ניט געשריבן אידיש, דאך מיין איך, אז איך זאל קאנען אנשרייבן אן ארטיקל, וואס זאל זיין אי שיין אנגעשריבן און אי עס זאל דארט זיין אן אינהאלט.

איז שוין „פראפעסאר“ זעליקאוויטש געווארן גאר ברוגז און אויס־געשריען: „איך וועל געבן טיי פאר דער גאנצער קאמפאניע וואס איז דא, אויב איר וועט מיר מארגן, אדער וועלכן עס איז טאג וואס איר וועט אליין באשטימען, אריינבריינגען אהער אזא ארטיקל, וואס זאל אונדז אלעמען געפעלן און וואס זאל זיין אזא ווי איר זאגט.“

איך האב ניט געזאגט, ניט יא און ניט ניין, ווייל, ווי דער אמת איז, איך האב גאר ניט געקאנט זיין אזוי זיכער מיט זיך אלס א שרייבער אין אידיש. פונדעסטוועגן האב איך באשטימט דעם טאג גלייך אויף מארגן; אדער איך וועל קומען מיט מיין פארטיג אנגעשריבענעם ארטיקל, אדער איך וועל אינגאנצן ניט קומען.

קומענדיק אויף מיין קווארטיר, וואס איז געווען א פשוט'ער קעלער, וועלכן גענאסע טוניק האט מיר געגעבן רענט־פריי, האב איך זיך אוועקגע-

ועצט פאר אַ חלב'ן ליכטל און אַנגעשריבן דעם אַרטיקל, וואָס האָט געטראָגן דעם נאָמען „העלפּ יורסעלף“.

דער נאָמען פון דעם אַרטיקל, ווי איר זעט, איז געווען אַן עכט בורזשן אָזער; אָבער איך האָב אים אויסגעניצט פאַר אַ סאָציאַליסטיש-אַנאַרכיסטישן געדאַנק.

אויפּמאַרגן אַוונט זיינען מיר זיך צוזאַמענגעקומען אין זאַקס'עס רעס-טאָראָן, און איך האָב פאַרגעלייענט מיין אַרטיקל.

„טיי אַהער, פּראָפעסאָר!“ — האָבן אַלע אויסגעשריען.

זעליקאָוויטש האָט געהאַלטן וואָרט; באַשטעלט טיי. ער האָט אָבער דערצו ביי מיר גענומען דעם אַרטיקל, האָט אים אַריינגעלייגט אין קעשענע, צוזאַנגנדיק מיר, אַז ער וועט אים באַלד פאַרעפּנטלעכן, און וועט מיר נאָך געבן 3 דאָלער פאַר אים, ווען ער וועט פאַרעפּנטלעכט ווערן.

אַ וואָך שפּעטער נאָך דעם האָב איך דעהאַלטן אַ בריוו פון פּריינט-ראָווינסקי, וועלכער האָט געאַרבייט אין ניו הייווען און דאָרט געלעבט ביי זיין מוטער צוזאַמען מיט דער גאַנצער משפּחה, אַז אויב איך וויל און האָב צייט, וואָלט ער זייער געוואָלט איך זאָל קומען אויף אַ פאַר וואַכן צו אים. ער דאַרף באַלד אָפּגעבן עקזאַמען, און ער איז אַביסל שוואַך אין אַלגעבראַ. אין וואָס, ער ווייס, איך קאָן אים צוהעלפּן. אין דעם בריוו האָט ער אויך ניט פאַרגעסן אַריינצולייגן אַ דאָלער, וויפיל עס האָט געקאָסט דאָס אַריבער-פאַרן מיט דער שיף קיין ניו הייווען.

מיין פּריינט, דער שפּעטערדיקער דר. ראָווינסקי, האָט גאָר צוריק געטראָפּן; איך בין געווען ווירקלעך אויף גרויסע צרות; און אַזוי ווי בין צו מיין „זיצערשאַפּט“ איז נאָך געווען אַ שיינע פאַר וואַכן, בין איך גלייך אויפּמאַרגן אַוועקגעפאַרן קיין ניו הייווען, וואו איך האָב פאַרבראַכט גאַנצע צוויי וואַכן, און וואו די טייערע, ליבע מרס. ראָווינסקי האָט מיר געשטאַפּט ווי אַ גאַנז, איינזעענדיק גאָר גיך ווי שטאַרק איך נויטיג זיך אין דעם.

אַן מיין אַרטיקל, וואָס האָט געזאָלט דערשיינען אין „פּאָלקס-אַדוואָ-קאַט“, האָב איך אינגאַנצן פאַרגעסן. זעליקאָוויטש אָבער, צי מיט אַ געווי-סער אַבוזיט צי ניט, דאָס ווייס איך ניט, האָט ערשט פאַרעפּנטליכט מיין אַרטיקל אין דער וואַך, ווען עס האָט געזאָלט דערשיינען דער ערשטער נומער „וואַרהייט“, ד. ה. דעם 15-טן פעברואַר, 1889.

ווען די גענאַסן האָבן דערזען מיין אַרטיקל געדרוקט אין „פּאָלקס-אַדוואָקאַט“ האָבן זיי דאָס באַטראַכט אַלס פשוט'ן פאַרראַט פון מיין זייט. אַך געדענק נאָך, ווי דאָס וואָלט איצט געווען, ווען פרענער איז אַריינגעלאָפּן אין אָפּיס פון דער רעדאַקציע, שליייערנדיק מיר אין פנים: „איר זייט אַ פאַררעטער!“ — און וואָרפט מיר צו דעם „פּאָלקס-אַדוואָקאַט“. איך נעם די צייטונג און געפין מיין אַרטיקל פאַרעפּנטלעכט אויף דער ערשטער זייט פון דער צייטונג.

און פרענער שרייט ווייטער: „מיר אַרבייטן מיט אַלע כחות אַרויסצורגעבן אונדזער אייגענע צייטונג, מיט אונדזערע אייגענע גענאָסן אַלס שרייבער — אַ צייטונג צו וועלכער דער בורזשואַ זאָל קיין צוטריט ניט האָבן — און מיטאַמאָל איז דער לייטאַרטיקל־שרייבער פון דער „וואַרהייט“, פון אונדזער „וואַרהייט“, אויך אַ שרייבער אין בורזשואַן „פּאָלקס־אָדוואַקאַט“! און נאָך אין דערזעלבער וואַך!“

מיט דער אַרגומענטאַציע פון גענאָסע פרענער בין איך דאָן געווען איינפאַרשטאַנען. דערפאַר טאַקע האָב איך עס באַטראַכט פאַר מיין פליכט צו דערקלערן אים די אומשטענדן, אונטער וועלכע דער אַרטיקל איז געשריבן געוואָרן, און ווי ער קומט צום „פּאָלקס־אָדוואַקאַט“, און אַז לויט ווי זעליקאָוויטש האָט מיר פאַרשפּראַכן האָט שוין דער אַרטיקל לאַנג געדאַרפּט זיין פאַרעפּנטליכט.

מיין דערקלערונג האָט אָבער ניט געהאַלפּן. ניט אַנדערש — זעליקאָוויטש האָט מיר „אונטערגעקויפּט“. דאָן האָב איך שוין פאַרלוירן מיין געדולד, און אים אַנגעהויבן זידלען. עס זיינען צוגעקומען נאָך אַ פאַר גענאָסן, און מיר זיינען אַלע אַוועק צו זעליקאָוויטש'ן, כדי אויסצוגעפינען, צי איך האָב זיי דערציילט דעם אמת וועגן דעם אומגליקלעכן אַרטיקל, און צי האָב איך געקראָגן באַצאַלט פאַר דעם אַרטיקל. זעליקאָוויטש האָט זיי דערציילט דיזעלבע געשיכטע; און אויב זיי גלויבן אים אויך ניט, זיינען דאָ עדות — זאָקס פון רעסטאַראַן און זיין מענעדזשער שור. די גענאָסן האָבן מיר מיין חטא מוחל געווען; אָבער דער זאַץ פון מיין אַרטיקל איז באַלד צעוואָרפּן געוואָרן, און קיין איינציקע שורה איז פון מיר ניט געווען אין ערשטן נומער „וואַרהייט“, פאַר וועלכן איך האָב געאַרבייט מיט אַזאַ תּמימות און מיט אַזאַ איבערגעבנקייט.

און נאָך אַ זאַך האָט מיר פאַרדעכטיגט געמאַכט אין די אויגן פון די וואָס זיינען געווען די רעדל־פירער אין אונדזער נאָר וואָס אויפשפּראַצנ־דיקער באַוועגונג.

מאַריס ראָזענפעלד'ן האָב איך דאָן באַטראַכט פאַר גאַר אַ גרויסן, אויפקומענדיקן פּאַעט, האָב איך ביי אים גענומען אַ ליד פאַר'ן ערשטן נומער. די גענאָסן אָבער האָבן דוקא געוואָלט אַ ליד פון גענאָסע עדעל־שטאַט, וועמען איך האָב נאָך כמעט ניט געקענט, און פון וועמעס ליד איך האָב דאָן וועניג געהאַלטן. עס איז דעריבער געקומען צו אַ סיכסוך צווישן מיר און זאָלאַטאַראַו'ן, ביז עס איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז ביידע לידער זאָלן אַרײַן, נאָר ראָזענפעלד'ס ליד זאָל געדרוקט ווערן אויף אַן אינעווייניגסטער זײַט, בעת עדעלשטאַט'ס זאָל זיין געדרוקט אויף דער ערשטער זײַט.

אָבער אַזוי ווי איך בין אַוועק פון דער רעדאַקציע מיט אַ דריי טעג פּריער איידער עס איז דערשינען דער נומער, האָבן די גענאָסן מיר אַפּגע-

טאָן; ניט נאָר איז מיין אַרטיקל ניט אָפּגעדרוקט געוואָרן, נאָר אויך ניט ראָזענפעלד'ס ליד.

און אַז איך האָב שוין דאָ יאָ דערמאָנט דעם נאָמען פון איינעם פון אונדזערע ערשטע און גרויסע פּאַעטן, וועט ניט זיין גאַנץ איבעריג צו דערציילן וועגן מיין ערשטער באַקאַנטשאַפט מיט ראָזענפעלד'ן.

דאָס איז געווען נאָך אַ רעדע, וואָס איך האָב געהאַלטן אין 56 אָר-טשאַרד סטריט, אין אַ געוויסן פּרייטאָג-צורנאַכט. קומט צו מיר צו אַ יונגעראַמן, מיט געקרייזלטע שוואַרצע האָר און אַ פּאַר מערקווירדיקע בליצנדיקע אויגן, און גיט מיר אַפּ אַ האַרציקן יישר כח פּאַר די זעלטן-שיינע און טיפע געדאַנקען, וואָס איך האָב אַרויסגעבראַכט. פיל איך זיך געשמייכלט און פּרעג אים ווי ער הייסט. זאָגט ער מיר, אַז ער הייסט מאָריס ראָזענפעלד, און אַז פון צייט צו צייט שרייבט ער אַ לידל.

איז אַזוי ווי עס האָט אים ניט זייער לאַנג גענומען אויסצוגעפינען וואו איך וואוינן (ווי דער אמת איז, האָב איך דאָן אין ערגעץ ניט געוואוינט; מיינע זאכן זיינען געשטאַנען ערגעץ אויף אַ „טאַפּ-פּלאַר“, אַ בוידעם אין עלען סטריט; און אַזוי ווי איך האָב ניט געהאַט קיין רענט צו באַצאַלן האָב איך זיי דאָרט איבערגעלאָזט, מורא האַבנדיק זיך צו ווייזן אויף מיין קוואַר-טיר) — איז דערוויסנדיק זיך דאָס, זאָגט ער צו מיר: „קומט שוין, איך געם אייערע זאכן און איר וועט וואוינען מיט מיר. איך האָב אַ בעטל, וועט איר דאָרט שלאָפן ווי לאַנג איר וועט וועלן.“

פאַרשטייט זיך, איך האָב זיך געפילט באַזונדערס פּריינטלעך צו ראָז-זענפעלד'ן. אָבער די גענאָסן האָבן געהאַט עפעס תּרעומות אויף אים, און אַט אַזוי איז ראָזענפעלד אויך געווען אַ שטיקל אורזאַך פּאַר מיינע סיכסוכים מיט די גענאָסן.

נאָר אויב דער לעזער וועט פון דאָס דערציילטע שליסן, אַז איך האָב זיך צוליב דעם צוריקגעצויגן פון טעטיגקייט, אָדער אָפּילו פּאַרלאָזן די גרופּע, וועט איר מאַכן אַ גרויסן טעות. איך האָב פּאַרטגעזעצט מיין אָר-בייט פּאַר דער צייטונג ווי גאָר אין אָנהויב, געטאָן וואָס איך האָב נאָר געקאַנט, און זיך ממש געפּרייט מיט יעדן נומער, כאַטש אונדזער רעדאַק-טאָר, וועמען מיר האָבן אַראָפּגעבראַכט אַזש פון לאַנדאָן, האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזן אַלס אַ גרויסער דורכפּאַל.

ער האָט אָנגעהויבן רעדאַגירן די צייטונג פון צווייטן נומער, און שוין באַלד האָט ער זיך אַרויסגעוויזן צו זיין אַ גרויסער קאַליקע אַלס שרייבער, אַ מענטש מיט זייער וועניג וויסן, און אויך אַ מענטש אָן טאַקט און אָן די מינדסטע פּאַראַנטוואָרטלעכקייט. וואָס לענגער ער איז געבליבן רעדאַק-טאָר, אַלץ מער און מער האָט ער זיך און אונדז בלאַמירט.

ער האָט געשריבן איבער זאכן, איבער וועלכע ער האָט געהאַט אַ קנאַפע ידיעה. ער האָט זיך אַריינגעלאָזן אין משונה'דיקע גוזמאות איבער

דער ראלע וואָס מיר, אַנאַרכיסטן, האָבן געשפּילט אין עפּנטלעכן לעבן, מיינענדיק דערמיט צו געפּעלן די גענאַסן. נאָר באַלד האָט ער געמוזט פּאַרלאָזן זיין כּסא המלוכה, און די רעדאַקציע איז פּאַר אַ פּאַר וואָכן איבער געגעבן געוואָרן צו גענאַסע מעריסאָן. מיט אַ פּאַר וואָכן שפּעטער איז שוין ווידער געווען אַן אַנדער רעדאַקטאָר — דאַכט זיך: זאָלאָטאַראָוו. און ענדלעך, צולעצט, האָט מען מיך ווידער מכבד געווען מיט'ן אַלטן כּבוד פון אַ „זיצער“, און דאָן האָב איך אַרויסגעגעבן די לעצטע נומערן.

מיט דעם 20סטן נומער האָט זיך געענדיגט דאָס לעבן פון דער ערשטער אַנאַרכיסטישער צייטונג „די וואַרהייט“.

ניט געלט, נאָר בלוט האָט אונדז געקאָסט די צייטונג. די גענאַסן האָבן בוכשטעבלעך דאָס פלייש פון זיך געריסן כדי די צייטונג אויפצור האַלטן; און עס איז געווען דער טרויעריגסטער טאָג אין אונדזער לעבן, ווען מיר האָבן געמוזט די צייטונג אויפגעבן. פּאַר דער צייט וואָס זי האָט עקי זיסטירט, איז זי געווען דאָס טייערסטע, דאָס העכסטע אין אונדזער לעבן. אָבער מיר האָבן באַלד געמוזט אַנערקענען, אַז אונדזערע כּוחות זיינען צור קליין נאָך פּאַר אַרויסגעבן אַ וועכנטלעכע שריפט.

18. דער כאַראַקטער פון דער „וואַרהייט“

ווי איך האָב שוין באַמערקט אין דעם פּריערדיקן קאַפיטל, האָט דער אונטערגאַנג פון דער „וואַרהייט“ אונדז פּאַרשאַפט דעם ביטערסטן ווייטאָג. זי איז געווען אַ שטיק — און דאָס בעסטע שטיק — פון אונדזער לעבן. מיר האָבן דאָן ערנסט געגלויבט, אַז מיר האָבן אַרויסגעגעבן די בעסטע צייט-שריפט.

איך האָב דעריבער איצט, שרייבנדיק מיינע דעראינערונגען, גענומען זיך די מי איבערצוקוקן אַלץ וואָס איז אין די 20 נומערן געשריבן געוואָרן, און עס טוט מיר ווירקלעך באַנג, פּאַרוואָס איך האָב עס געטאָן.

דאָס איבערלייענען די פּאַרשיידענע זאַכן פון מיר און אַלע אַנדערע שרייבער פון יענער צייט האָט מיר געמאַכט זייער אומעטיג געשטימט . . . וואָס פּאַר אַ קינדערשער באַגריף עס האָט דאָן געהערשט ביי אונדז אַלעמען; ווי וועניג מיר האָבן פּאַרשטאַנען פון לעבן! און ווי וועניג מיר האָבן זיך געפּאַסט פּאַר אונדזערע ראַלעס אַלס לערער פון פּאַלק, אַלס וועגווייזערס פּאַר די אַרבייטער.

איך וואונדער זיך איצט גאָר: ווי אַזוי האָט אַזאַ צייטונג געקאָנט עקזיסטירן גאַנצע צוואַנציק וואָכן? זי האָט, על פי יושר געדאַרפט אונטער-גיין שוין אויף דער צווייטער וואַך פון איר לעבן.

קיינער פון אונדז האָט ניט געקאָנט אַנשרייבן אַ ריכטיקן זאַץ; און וועניגער פון אַלעמען האָט עס געקאָנט איר רעדאַקטאָר. קיינער פון אונדז

איז ניט געווען קלאַר ביי זיך, וואָס ער וויל איינגטלעך. מערקווירדיק, אָז גראַד צווישן די בריוו, וואָס זיינען אַרײַנגעקומען אין דער רעדאַקציע, געפֿין אײַ, אָז פֿיל זײַנען געווען גאָר ניט שלעכט אָנגעשריבן, און מיט אַ געוויסער מאָס וויסן און לאַגיק וועגן דעם וואָס זײ האָבן געשריבן.

די צײַטונג האָט זיך גערופן „אַנאַרכיסטישע צײַטונג“; אָבער אײַך קאָן בשׂוּם אופֿן ניט אויסגעפֿינען, פֿאַרוואָס זײ האָט זיך אַזױ גערופֿן. און דאָך, ווי עס זעט אויס, האָט זײ דערפֿילט צו יענער צײַט אַ געוויסע באַדערפעניש. זײ איז געווען, וואו די ערשט אויפשפּראַצנדיקע יונגאַנס האָבן געפונען אַ פּלאַץ צו דרוקן זײַערע באַריכטן; זײ איז אײַך געווען די צײַטונג, וואָס האָט געהאַלפֿן, אײַן אַ באַדײַטנדיקער מאָס, די אַרבייטער זיך צו אַר-גאַנזיזיך, בעת די גרופּע „פּיאָנירע דער פּרײַהײַט“ האָט זײ געהאַלפֿן מיט רעדנער, וועלכע, ווי עס זעט אויס, זײַנען געווען די הױפּט־העלפּער אײַן דער אָרגאַניזירונג פֿון די אַרבעטער.

אָבער דעם הױפּט־אויפטו אין דער צײַטונג געפֿין אײַך, וואָס די דע-מאָלסטדיקע שרײַבער אײַן אײַר האָבן זיך דאָן פשוט געלערנט שרײַבן אײַדיש. עס איז כּדאי צו לײַענען די ערשטע אַרבייטן פֿון די שרײַבער אײַן די ערשטע וואָכן פֿון דער צײַטונג, און דאָן אײַן די לעצטע וואָכן, און עס וועט ווערן קלאַר, אַז אױב די צײַטונג האָט גאַרנישט אויפגעטאָן פֿאַר דער אויפ־קלערונג פֿון דעם דעמאָלסטדיקן אײַדישן לעזער, האָט זײ אָבער זײַער פֿיל אויפגעטאָן פֿאַר די שרײַבער גופּא. זײַער סטיל איז געוואָרן אַלץ קלערער, און וואָס נאָך וויכטיקער אײַן, עס איז קענטיק, אַז זײ האָבן אײַן דעם דאָזיקן קורצן משך צײַט זיך אָנגעהויבן לערנען.

דאָס איז דאָס אײַנציקע גוטע, וואָס אײַך קאָן אײַצט זאָגן פֿאַר דער צײַטונג. עס איז ווירקלעך אַ חילול השם צו רופֿן אײַר מיט'ן נאָמען צײַטונג. עס איז געווען אַ גרויסע שטיק פּראַקלאַמאַציע, וואָס האָט זיך אײַמער און שטענדיק געענדיגט מיט אַן אויסרוף פֿאַר דער „סאַציאַלער רעוואָלוציע“, וועלכע גאָט אַלײן ווייסט וואָס מײַר האָבן פֿאַרשטאַנען אונטער די ווערטער. אָבער, ניט אַכטנדיק אויף דאָס אַלץ, איז מײַר אַט די „וואַרהײַט“ ביז הײַנטיקן טאָג זײַער ליב און טײַער, ווייל, ווי אומקלאַר, ווי שלעכט זײ איז געשריבן געוואָרן; און ווי אומגעלומפּערט עס זײַנען צוזאַמענגעשטעלט גע-וואָרן אײַרע נומערן; און ווי וועניג מײַר האָבן דאָן פֿאַרשטאַנען וואָס אײַגנט-לעך איז אונדזער שטרעבן; און ווי פּאַלש און קינדעריש עס זײַנען געווען די באַגריפֿן וואָס מײַר האָבן געגעבן אויסדרוק אײַן אונדזערע אַרטיקלען, — דאָך, אײַבער אַלץ שטייט דער גרויסער וואונדערבאַרער ענטוויזאַום און גלויבן, פֿון וועלכן די „וואַרהײַט“ איז געווען דער אויסדרוק, און אַט, אַלס אַזעלכעס, איז מײַר די צײַטונג זײַער און זײַער ליב און טײַער. נאָכאַלעמען איז זײ דאָך געווען דער אָרגאַן, אײַן וועלכן מײַר האָבן זיך געלערנט שטעלן אונדזערע ערשטע שרײַט.

מיט א געפיל פון גרויס דרך־ארץ נעם איך אַפשייד פון אונדזער אונ־
טערנעמונג אויף דעם ליטעראַרישן געביט, פון אונדזערע ערשטע טריט,
וואָס מיר האָבן געשטעלט פאַר אַ ברייטער פּראָפּאָגאַנדע צווישן די אידישע
אַרבייטער, און גיי־איבער צו דער ווייטערדיקער דערציילונג פון מיינע פּער־
זענלעכע שיקזאַלן אין דער אַרבייטער־באַוועגונג.

3-מער מייל

לאנדאן און ווי איד בין אהין געקומען

1. די גרופע „רימער דער פרייהייט“
2. מינע ערשטע איינדרוקן פון דער אידיש-אנארכיסטישער לאנדאן
3. מיין טעטיקייט אלס רעדאקטאר און שרייבער
4. די פירער פון דער דעמאלסדיקער סאציאליסטישער באוועגונג אין לאנדאן
5. די אידישע ארבעטער-באוועגונג אין יענע יארן אין לאנדאן
6. איך ווער אויסגעוויילט אלס דעלעגאט צום אינטערנאציאנאלן ארבעטער-קאנגרעס
7. א פאר ווערטער וועגן מיין דעכאטע מיט אב. קאהאן
8. דער „ארבייטער פריינד“ שטייט אויף תחית-המתים
9. די „פרידעם“, די „קאמאנוויל“ און די ענגלישע גענאסן
10. מינע שונאים און די שונאים פון „ארבייטער פריינד“ ווערן פארצווייפלט
11. עדעלשמאטס גרויסער איינפלוס אויף די לאנדאנער ארבעטער
12. ווי מיר גיבן אויף דעם קלוב
13. איך הויב אן ביסלעכווייז צווייפלען אין דער ניצלעכקייט פון „פראפאגאנדע דער טאט“
14. מיר באנייען זיך מיט נייע שריפט און דער „ארבייטער פריינד“ ווערט צוויי מאל אזוי גרויס
15. איך ווער איינגעלאדן קיין פאריז אויף עטלעכע לעקציעס
16. די נביאות פון די גענאסן ווערט ניט אינגאנצן מקוים
17. די מעשה גיליארטאוו
18. די לעצטע פאר יאר פון „ארבעטער פריינד“ אונטער מיין רעדאקציע

1. די גרופע „ריטער דער פרייהייט“

ווען די גרופע „פיאנירע דער פרייהייט“ אין געוואָרן די אַרויסגעבערין פון אַן אייגענער צייטונג, האָט זי ניט נאָר ניט געקאָנט, נאָר האָט אויך ניט געהאַט דעם נויטיקן ווילן צו העלפן דער פאַרשפּרייטונג פון דעם לאַנג-דאַנער „אַרבייטער פּריינד“. שטילערהייט איז אָנגעגאַנגען אַ שטיקל קאַמף צווישן די ביידע צייטונגען. ער האָט זיך אַרויסגעוויזן ניט נאָר אין די „אַפּפּער אַלטאַרן“ (אַ מין שנאַרקאַלום) וואָס האָבן זיך געדרוקט אין ביידע צייטונגען, און וואָס זיינען געווען, אַזוי-צו-אַזאָן, דער אויסדרוק פון די לעזער פון ביידע צייטונגען, נאָר האָט זיך אויך געשפּירט אין די רעדאַקט ציאַנעלע קאַלומס פון די צייטונגען. און אַזוי ווי די הויפּט-שטיצע אין געלט האָט דער לאַנדאַנער „אַרבייטער פּריינד“ דאַן געצויגן פון אַמעריקע, האָט עס ווירקלעך געהאַלטן גאַנץ שלעכט מיט דער ערשטער סאַציאַליסטישער אידישער צייטונג.

צום גליק זיינען דאַן געווען אין ניו יאָרק און אין פּילאַדעלפּיע איי-ניגע גענאָסן פון לאַנדאָן, וועלכע האָבן זיך ניט אַמעריקאַניזירט נאָך ביז צו אַזאַ גראַד, אַז זיי זאָלן קאָנען פאַרגעסן אָן דער ערשטער צייטונג, וואָס איז געווען זייער ערשטער קוואַל פון סאַציאַליזם, האָבן זיי זיך אַרגאַניזירט אין אַ גרופּע אונטערן נאָמען „ריטער דער פּרייהייט“, מיט'ן צוועק צו טאָן אַלץ אין זייערע כחות פאַר דעם לאַנדאַנער „אַרבייטער פּריינד“.

זאָל דאָ גלייך דערקלערט ווערן, אַז אויך די לאַנדאַנער גענאָסן זיינען געווען מער אַנאַרכיסטיש גענייגט ווי סאַציאַלדעמאָקראַטיש, אָבער דאָך איז דער „אַרבייטער פּריינד“, מיט זיין אומפאַרטייאישער טענדענץ, געווען זיי זייער ליב און טייער. זיי האָבן דעריבער מיט פאַרגעניגן גענומען אויף זיך די אַרבייט, וואָס די גרופּע „פיאַנירע דער פּרייהייט“ האָט ניט געקאָנט און ניט געוואָלט מער טאָן.

דאָס איז אָבער ניט געווען זייער איינציגע אַרבייט. זיי האָבן צו יענער צייט, אַרים און קליין אין צאָל, ווי זיי זיינען געווען, פאַרטיג געבראַכט צו שאַפן גענוג געלט און אַרויסגעגעבן קראַפּאַטיק'נס בראַשורע „געזעץ און אויטאָריטעט“, אין דר. מעריסאָנ'ס איבערזעצונג, און פון צייט צו צייט האָבן זיי אויך אָפּגעהאַלטן עפנטלעכע פאַרזאַמלונגען.

איינער פון די סאַמע טעטיגסטע צווישן זיי, פאַקטיש זייער קאַפּ און פּירער, איז געווען גענאָסע רוטענבערג.

אים האָט אָבער געצויגן צוריק קיין לאַנדאָן, וואו ער האָט געהאַט אַ פרוי און קינדער. אַרבערנעמען זיי קיין אַמעריקע האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט ניט געגליכן דעם דעמאָלסטדיקן אַרט לעבן אין ניו יאָרק. איז אַט איין שיינעם טאָג — ריכטיקער: איין שיינע נאַכט — נאַכדעם ווי איך האָב געהאַט אַ גאַנץ היציקע דעבאַטע מיט מיינע גענאָסן אויף אַ מיטינג אין 56 אַרטשאַרד סטריט — איז צוגעקומען צו מיר גענאָסע רוטענבֿערג, זאָגנדיק צו מיר, אַז ער וויל מיט מיר וועגן עטוואָס זיך דורכשמועסן. מיר זיינען אַרויס פֿון האַל און ער האָט מיר אָנגעהויבן דערציילן פֿון לאַנדאָן, פֿון לאַנדאָנער „אַרבייטער פֿריינד“, פֿון די גענאָסן אין לאַנדאָן, וועלכע, ווי די גענאָסן פֿון ניו יאָרק, האָבן זיך אַרגאַניזירט אין אַ גרופּע „ריטער דער פֿרייהייט“, און אַז זיי זיינען אייגנטלעך די הויפט־טוער אין בערנער סטריט קלוב. אויך זיינען זיי די מאַיאָריטעט, נאָר עס פעלט זיי דאָרט איינער, וואָס זאָל זיין אימשאַנד צו געבן אויסדרוק זייערע געפילן און געדאַנקען, סיי אויף דער פֿלאַטפֿאָרם און סיי אין „אַרבייטער פֿריינד“. און אַזוי ווי ער האָט מיר געהערט ריידן, און אויך געלייענט מיינע פֿאַר אַרטיקלען אין דער „וואַרהייט“, איז ער זיכער, אַז איך וואָלט אין לאַנדאָן געקאַנט זיך זייער ניצלעך מאַכן.

דאָ, אין ניו יאָרק, האָט ער מיר געזוכט צו איבערצייגן, בין איך ניט זייער נויטיק. דאָ זיינען דאָ, אויסער מיר, פיל אַנדערע. אַחוץ דעם האָט ער, לויט זיין מיינונג, איינגעזען, אַז צוליב אַזאַ אַדער אַן אַנדער אורזאַך קאָן איך מיט די ניו יאָרקער גענאָסן ניט האַרמאָנירן. לויט ער דענקט, בין איך און ניט זיי גערעכט. אָבער, האָט ער אַרגומענטירט, זיי זיינען דאָ אין הער מאַיאָריטעט. איך בין דערווייל איינער: און ביז עס וועט מיר נעמען אַז איבערצייגן זיי, אַז איך בין גערעכט און ניט זיי, קאָן דאָס געדויערן ווער ווייסט ווי לאַנג. איז עס דען ניט גלייכער, אַז איך זאָל פֿאַרלאָזן ניו יאָרק, קומען קיין לאַנדאָן, וואו ער איז זיכער, אַז איך וועל האָבן גרויס דערפֿאַלג סיי אויף דער פֿלאַטפֿאָרם און סיי אַלס מיטאַרבייטער אין דער צייטונג?

אויף מיין פֿראַגע: ווי אַזוי וועל איך דאָרט קאַנען מאַכן אַ לעבן? האָט ער מיר דערקלערט, אַז פֿאַר דעם דאָרף איך זיך ניט זאָרגן. וואַרים עס איז גאָר קיין פֿראַגע ניט, אַז די גענאָסן וועלן זען, אַז איך זאָל באַלד קריגן אַרבייט ביים „אַרבייטער פֿריינד“; אַחוץ דעם — האָט ער ווייטער אַרגומענ־טירט — איז אייך דען אַזוי גוט אין ניו יאָרק, אַז איר זאָלט מורא האָבן צו ריזיקירן?

איך האָב אים געענטפֿערט, אַז זיין פֿאַרשלאַג געפעלט מיר; אָבער אַזוי קיי ער איז דאָך ניט די גאַנצע לאַנדאָנער גרופּע, איז ווען ער וועט פֿאַרן צוריק קיין לאַנדאָן, און וועט זיך דורכריידן מיט די גענאָסן, און וועט מיר קאָן שרייבן, דאָן וועל איך אים קאַנען געבן אַ באַשטימטן ענטפֿער. מיט אַ פֿאַר וואַכן שפּעטער האָט ער פֿאַרלאָזן ניו יאָרק און איז אַוועק

קיין לאנדאן. און אזוי ווי איך האב פון אים גארנישט געהערט פאר א לענגערער צייט, האב איך פארגעסן די גאנצע געשיכטע. צו יענער צייט איז געקומען פון רוסלאנד מיין געליבטע — די איצטיקע פרוי מיינע, און אזוי ווי זי אליין איז געווען צרשוואך צו ארבייטן איז די פראגע: ווי מאכט מען א לעבן? — געווארן גאר א ברענענדיקע. אליין האב איך זיך וויי-עס-איז דורכגעמאטערט, אבער איצט איז געווען אנדערש. מיינע צוויי דעמאלסטדיקע פריינט — מינדלין און קאפעלאוו — האבן מיר געראטן צו ווערן א סינגער-מאשין אגענט. צי איך וועל זיך אויסטייגן צי ניט, אבער פאר עטלעכע וואכן, לפחות, וועל איך זיין זיכער מיט 15 דאלער די וואך.

איך האב קיין אנדער ברירה ניט געהאט און געפאלגט זייער עצה. איך האב אלס סינגער-אגענט געהאט א גאנץ קנאפן דערפאלג. איך האב זיך פשוט געשעמט מיט דער מלאכה. אַנקלאָפּן אין אַ טיר איז פאַר מיר געווען העכסט פיינלעך. איך האב נאך געדענקט מיין אפשניט, וואָס איך האב געהאט אַלס „ביכער“־אגענט. און, פאַרשטייט זיך, אַז די אייבי ציגע מאַשין, וואָס איך האב פאַרקויפּט, איז געווען די וואָס איך האב פאַר קויפּט זיך אליין, נאָר אונטער אַן אנדער נאָמען.

דאָס איז געווען אין 1889. לואי מילער איז דאָן געפאַרן צום ערשטן אינטערנאַציאָנאַלן קאָנגרעס אין פאַריז, אַלס דעלעגאַט פון די „פאַראייניגטע אידישע געווערקשאַפּטן“. און עס איז מיר קיינמאָל ניט איינגעפאַלן, אַז לואי מילער זאָל עס זיין דער פאַרמיטלער־אינסטרומענט צווישן מיר און די גענאָסן פון לאַנדאָן. אַבער דאָך איז עס געשען.

אַבער איידער איך קום דערצו לאַמיר דאָ זאָגן, אַז צו יענער צייט האב איך גענומען אַ גאַנץ קנאָפּן אַנטייל אין דער באַוועגונג. צו די מיטן גען פון דער גרופּע „פּיאָנירע דער פּרייהייט“ בין איך מער ניט געקומען, נאָר פּרייטאָג־צירנאַכט פּלעג איך צוקומען צו די אַלגעמיינע פאַרזאַמלונגען אין 56 אַרטשאַרד סטריט, און זונטאָג צו די רוסישע פאַרזאַמלונגען — און דאָס אויך גאַנץ זעלטן.

פונדערווייטנס האב איך געהערט, אַז די סאַציאַלדעמאָקראַטן טראָגן זיך אַרום מיט'ן געדאַנק אַרויסצוגעבן זייער אייגענע שטרענג סאַציאַל־דעמאָקראַטישע צייטונג, אַבער דאָס האָט מיר קנאַפּוואָס אינטערעסירט.

איך דערמאָן זיך נאָר, אַז איך בין איינמאָל געווען — איך געדענק שוין ניט מער צוליב וועלכער אַנגעלעגנהייט — גענאָסע הילקאוויטש, דער שפּעטערדיקער פּירער פון דער סאַציאַליסטישער פאַרטיי אין אַמעריקע, גענאָסע הילקאוויטש, און גראַד דאָן איז אויך אַב. קאַהאַן אָנגעקומען. מיר האָבן זיך צערעדט וועגן אַן אַרטיקל, וואָס קאַהאַן האָט פאַרעפּנטליכט אין „פּיפּל'ס־אָדוואָקאַט“ — אַ סאַציאַליסטישע וועכנטלעכע צייטונג אין ענגליש, אין וועלכן ער האָט גאַנץ ביטער אָנגעגריפּן די אַנאַרכיסטן.

איך האָב אים דאָן געזאָגט, אַז ער האָט אין זיין אַרטיקל אויסגעטראַכט פשוט'ע בלבלולים אויפ'ן אַנאַרכיזם. ער איז געוואָרן שטאַרק אין כעס, און מיר האָבן זיך שטאַרק צעווערטעלט.

אַבער מיר זיינען דאָך אַוועק ניט צעקריגט. הילקאוויטש האָט אים (קאַהאַנ'ען) געזאָגט, אַז ער האָט געלייענט מיינע פאַר אַרטיקלען אין דער „וואַרהייט“, און זיי זיינען אים זייער געפעלן געוואָרן. „אויב אַזוי“ — האָט קאַהאַן אויסגעשריען — „וועט איר שרייבן אין אונדזער צייטונג!“ (זיין נבואה איז קיינמאָל ניט מקוים געוואָרן, אויב איך זאָל ניט רעכענען די עטלעכע מאַנאַטן פּראַבע אין „פּאַרווערטס“ מיט אַ סך יאָרן שפּעטער).

פאַרשטייט זיך, אַז אונדזערע גענאַסן האָבן אויך געוואויסט וועגן דעם, און עס האָט ביי זיי אויפסניי אויפגעלעבט דער וואונטש צו האָבן אַ צייטונג. אַבער דאָס מאָל האָבן זיי שוין מער ניט געטראַכט פון אַרויסגעבן אַ צייטונג אַליין, נאָר בשותפות מיט די סאַציאַלדעמאָקראַטן — אַ צייטונג, אין וועלכער אַלע סאַציאַליסטישע און ראַדיקאַלע ריכטונגען זאָלן זיין פאַר-טראַטן.

צוליב דעם האָט די גרופּע „פּיאַנירע דער פּרייהייט“ איינגערופן אַ קאַנווענשאַן, אויף וועלכער די פאַרטרעטער פון אַלע סאַציאַליסטישע ריכטונגען זיינען גערופן געוואָרן.

איך בין אויף דער קאַנווענשאַן ניט געווען; איך האָב ניט געהאַט דעם בייטיקן חשק. מיט די גענאַסן, ווי איך האָב שוין פריער דערקלערט, בין איך ניט געווען גאַנץ שוה בשוה; אַבער דעם געדאַנק פון אַן אַלגעמיינער אומפאַרטייאישער צייטונג האָב איך פאַרטיידיקט אויף די פאַרזאַמלונגען אין 56 אַרטשאַרד סטריט. אין איינער פון מיינע רעדעס האָב איך דער-קלערט, אַז מיר מוזן האָבן אַ צייטונג, אין וועלכער די אַרבייטער אַליין זאָלן קאַנען זיך אַרויסזאָגן פולקאָמען פריי, און אויך אַ צייטונג, אין וועלכער יעדע סאַציאַליסטישע טענדענץ זאָל געפינען איר פולסטן און קלאַרסטן אויסדרוק. „די צייטונג“ — האָב איך געזאָגט — „דאַרף, לויט מיינ מיי-נונג, זיין אַ פרייע אַרבייטער שטימע.“ איז ווי איך האָב אַרויסגעזאָגט די דאָזיקע ווערטער, איז דער האָל פאַרהילכט געוואָרן פון אַפלאַדיסמענטן. „און“ — האָב איך געענדיגט — „דאָס דאַרף אויך זיין דער נאָמען פון דער צייטונג — „די פרייע אַרבייטער שטימע.“

און אַט דעם פאַרשלאַג האָב איך געמאַכט, ווען עס איז שוין געווען כמעט זיכער, אַז איך קיין לאַנדאָן איבערנעמען די רעדאַקציע פון „אַרבייטער פריינד“.

און אַט דאָ מוז איך זיך צוריקקערן צו דער ראַלע פון לואי מילער אין מיינ לעבן. לואי מילער'ס פאַרן האָט געהאַט אַ טאַפּלן צוועק; ערשטנס — צו זיין אַ דעלעגאַט אויף דעם אינטערנאַציאָנאַלן קאָנגרעס אין פאַריז. אַבער דאָס איז געווען בלויז אַן אויסרייד; וואָרים ניט ער האָט געהאַט וואָס צו

טאָן אויפ'ן קאָנגרעס, און ניט ער איז געווען אַ ווירקלעכער דעלעגאַט. די „פאַראייניגטע אידישע געווערקשאַפטן“ האָבן עקזיסטירט בלויז אויפ'ן פּאַ-פּיר. דער הויפט-צוועק פון זיין רייזע איז געווען איבערצוריידן קראַנצ'ן, ער זאָל קומען קיין אַמעריקע און איבערנעמען די רעדאַגירונג פון דער געפלאַנטער סאַציאַלדעמאָקראַטישער אַרבייטער-צייטונג. קראַנצ'ן איז שוין דאָן ניט געווען מער דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פּריינד“; ער איז געווען בלויז דער מענעדזשער, איז עס, נאַטירלעך גאַנץ לייכט געווען פאַר מילער'ן אים איבערצוריידן צו קומען קיין ניו יאָרק. און אַזוי איז לואי מילער געקומען צוריק מיט דער בשורה, אַז זיי האָבן שוין אַ רעדאַקטאָר, אין דער פּערזאָן פון דעם באַקאַנטן פּיליפּ קראַנצ'ן. צו דערזעלבער צייט האָט ער מיר געלאָזט וויסן, אַז ער האָט פאַר מיר אַ בריוו, און בעט מיך צו קומען אים אָפּנעמען.

זינט דער פּאַסירונג מיט דער ביבליאָטעק פון „רוסקי פּראַגרעסיווי סאַיוו“ בין איך געווען שטאַרק ברודן אויף מילער'ן, און מיר האָט זיך זייער ניט געוואָלט גיין צו אים. אין דערזעלבער צייט בין איך אָבער געווען זייער נייגעריג צו וויסן וואָס פאַר אַ בריוו ער האָט פאַר מיר. איך האָב זיך דערמאַנט אַן דעם געשפּרעך מיט רוטענבערג'ן מיט באַלד אַ יאָר צוריק, און האָב זיך געוואונדערט: איז דאָס ניט צומאַל אַן ענטפּער פון אים וועגן דעם וואָס מיר האָבן גערעדט?

און איך האָב געטראַפּן. רוטענבערג האָט מיר געשריבן, אַז ער באַ-נוצט זיך מיט דער געלעגנהייט פון מילער'ס זיין אין לאַנדאָן, ווייל ער ווייסט ניט מיין אַדרעס (ער האָט געוואוסט, אַז איך ביט מיינע קוואַרטירן יעדן מאָנטאָג און דאָנערשטאָג) און ער דערמאַנט מיר אַן אונדזער אונטער-ריידונג און פּרעגט ביי מיר, צי איך וויל קומען קיין לאַנדאָן פאַרנעמען די שטעלע פון רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פּריינד“, ווייל דער איצטיקער רעדאַקטאָר איז נעבעך שווינדזיכטיק, האַלט ביים שטאַרבן, און אַזוי שנעל ווי איך קום טרעט ער אָפּ מיט פאַרגעניגן זיין פּלאַץ.

אַלזאָ — ענדיגט ער זיין בריוו — אויב איך וויל, זאָל איך אים גלייך שרייבן, און ער וועט מיר אַרויסשיקן אויף די נויטיקע הוצאות. דערצו האָט ער מיר אויך געבעטן איך זאָל גלייך זיך זעצן שרייבן אַ סעריע אַר-טיקלען איבער אַנאַרכיזם-קאָמוניזם, וואָס וועט זיך גלייך אָנהויבן דרוקן אין „אַרבייטער פּריינד“.

איך האָב דעם בריוו גלייך פאַרגעלייענט פאַר מיין פּרוי, און זי האָט זיך אָנגעכאַפט אַן דעם צוליב פיל טעמים: ערשטנס, האָט זי געפילט זייער שלעכט צוליב מיינע זייער אָנגעשטרענגטע באַציאונגען מיט די גענאַסן. צווייטנס, איז זי געווען אַביסל אייפּערזיכטיק אויף די פאַרשיידענע מייד-לעך, מיט וועמען איך בין באַקאַנט געוואָרן אין דער צייט וואָס איך בין דאָ געווען אַליין. דריטנס, איז אונדזער מאַטעריעלער לעבן געווען זייער ניט

קיינ אָנגענעמער. אין די דריי רומס, וואָס מיר האָבן געדונגען אויף אַר-
טשאַרד סטריט, האָט זי געמוזט אַרײַננעמען אַ פאַר „באַרדערס“, און פון
וואָך צו וואָך איז די לאַגע געוואָרן אַלץ שווערער. בקיצור, עס איז גאַר-
נישט געווען אין אונדזער ניו יאָרקער לעבן, וואָס זאָל איר און מיך אויף
אַ מינוט וואַקלען זיך צו פאַרבייטן ניו יאָרק אויף לאַנדאָן, וואו איד זאָל
קאָנען אָנהויבן גאַר אַ ניי לעבן.

אַ ניי לעבן! ניט איד און ניט מיין פרוי האָבן זיך פאַרגעשטעלט וואָס
פאַר אַ צרות עס דערוואַרטן אונדז אין דעם נײַעם לעבן.

איד האָב גלייך גענומען שרייבן די אָפּהאַנדלונג, וואָס האָט זיך גע-
דרוקט אין לאַנדאָנער „אַרבייטער פריינד“ אין עטלעכע נומערן, און וואָס
האַט שטאַרק אויסגענומען ביים עולם — ווי מען האָט עס מיר גלייך איבער-
געגעבן — כאַטש שוין דערפאַר אַליין, ווייל דאָס איז געווען די ערשטע
אָפּהאַנדלונג אין אידיש איבער אַנאַרכיזם-קאָמוניזם.

דאָן האָב איד געשריבן צו רוטענבערג, אַז דעם פאַרלאַנגטן אַרטיקל
האַב איד אָפּגעשיקט צום „אַרבייטער פריינד“, און וואָס איז שייך זיין
אַנפראַגע, בין איד גרייט צו קומען; אָבער אויף הוצאות וועט ער מיר מוזן
שיקן פאַר צוויי, ווייל איד בין ניט מער אַליין, דער אַמאָליקער פרייער
פויגל.

מיט פיר וואָכן שפּעטער האָב איד באַקומען די נויטיקע הוצאות, און
אין צוויי וואָכן אַרום בין איד שוין געווען אויפ'ן וועג קיין לאַנדאָן.

2. מײַנע ערשטע אײַנדרוקן פון דער אידיש-

גענאָסנשאַפּטלעכער לאַנדאָן

איד וועל שאַנעווען די לעזער מיט'ן אײַנדרוק, וואָס די גרויסע וועלט-
שטאַט לאַנדאָן האָט אויף מיר געמאַכט ביי אונדזער אַנקומען, און צוליב
גאַנץ פשוט'ע אורזאַכן; ערשטנס, האָט שוין לאַנדאָן געהאַט די זכיה באַ-
זונגען און באַשריבן צו ווערן פון פיל באַרימטערע שרייבער ווי איד.
צווייטנס, האָב איד ביי אונדזער אַנקומען אין לאַנדאָן געזען בלויז דעם
טייל פון לאַנדאָן, וואו די שרעקלעכסטע אַרעמקייט האָט זיך באַזעצט.

מאָלט אײך, אין ניו יאָרק האָב איד אויך ניט, צו יענער צײַט, געהאַט
מיין פלאַץ אויף דער פינפטער עוועניו, וועלכע איז געווען די רייכסטע און
שענסטע גאַס אין ניו יאָרק. עס איז געווען אַרטשאַרד סטריט, וואו איד
האַב לעצטנס געוואוינט. און ניט שײן און ניט ציכטיק ווי אַרטשאַרד סטריט
איז נאָך איצט, איז זי אָבער צו יענער צײַט געווען נאָך פיל העסלעכער און
נאָך שמוציקער. אָבער, פונדעסטוועגן, ווען איד האָב דערזען די שמאַלע,
פינצטערע געסלעך אַרום ווייטשעפּל, האָט זיך אַרטשאַרד סטריט פאַר-

וואַנדלט פאַר מיר אין אַ שיינער, ליבער גאַס, און די הייזער אין אַרטשאַרד סטריט, לגבי די געסלעך אין לאַנדאָן, האָבן מיר אויסגעזען ווי פּאַלאַצן. די אַרעמקייט אין ניו יאָרק, גרויס ווי זי איז געווען, איז זי אַבער געווען אַביסל פאַרשלייערט; דאָ אַבער האָט זי ממש געשטאַכן אין די אויגן. ווען מיר זיינען צוערשט אַריינגעקומען אין דעם הויז, וואו די משפּחה ליבערמאַן האָט געלעבט, (א זייער ראַדיקאַלע און ליבנסווירדיקע משפּחה, פון וועלכער איינער איז מיט אַ צייט שפּעטער, פאַר אַ קורצער וויילע געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם זשורנאַל „די פרייע וועלט“) און געזען דאָס דחקות — יא, דעם שמוץ אין דער דאָזיקער וואוינונג — איז אונדז פשוט פינצטער געוואָרן אין די אויגן. וואַלטן מיר געהאַט די נויטיקע פאַר דאָלער אויף הוצאות, וואַלטן מיר קיין מינוט ניט געטראַכט און באַלד צוריקגע-פאַרן.

דאָסזעלבע בילד פון אומבאַשרייבלעכער ענגשאַפט און אַרעמקייט האָב איך געטראַפּן אין דער וואוינונג פון רוטענבערג, וועלכער האָט דאָס מיר אַרויסגעשיקט דאָס געלט אויף מיינע רייזעקאַסטן; אין דער וואוינונג פון גענאַסע רודערמאַן, און די אַנדערע. דאָס זיינען געווען ניט קיין וואוינונגען, נאָר פשוט'ע קעלערס, וואו עס האָבן געוואוינט די גענאַסן, וועלכע האָבן נאָך מיר געשיקט.

איך האָב פריער געזאָגט, אַז ווען מיר וואַלטן געהאַט אויף די נויטיקע הוצאות, וואַלטן מיר גלייך פאַרקרעוועט דעם דישל און געפאַרן צוריק. דאָס איז ניט ריכטיג. איך און פרוי יאַנאַווסקי, זיינען טיף גערירט געוואָרן פון דער אַפּפּערפעהיגקייט פון די לאַנדאַנער גענאַסן. איך קאָן זיך נאָך איצט קוים פאַרשטעלן, ווי אַזוי האָבן אַט די אַרימעלייט — און אייניקע פון זיי מיט גאַנץ היפשע פאַמיליעס — געקאַנט צוזאַמענשאַפּן די נויטיקע פאַר פונט פאַר אונדזערע רייזעקאַסטן.

אונדזער געפיל איז דאָן געווען גאָר אַ פונקט-פאַרקערטער. אפילו ווען אונדז וואַלט באַשערט געווען צו ליידן גלייך מיט די גענאַסן, וואַלטן מיר דעסטאָ זיכערער פאַרבליבן אין לאַנדאָן, כדי ווי ווייט מעגלעך דערפילן די דערוואַרטונגען פון די ענטוויאַסטישע לאַנדאַנער גענאַסן.

מיט צרות האָט מען אויפמאַרן געקראָגן פאַר אונדז אַ צימער אין איינער פון די געסלעך אַרום ווייטשעפּל — איך געדענק שוין ניט מער דעם נאָמען פון געסל. מען האָט געקויפט אַ בעט (פאַרשטייט זיך אַ סעקאַנד-הענדיקע), אַ פאַר שטולן און אַ טישל — און דאָס איז געווען אונדזער ערשטע באַלעבאַטעשקייט. מיר זיינען אַבער געווען צופרידן. עס איז דאָך שוין לכל הפחות געווען וואו דעם קאַפּ אַוועקצולייגן.

און אַז מיר האָבן זיך שוין אַביסל איינגעאַרדנט, האָב איך באַלד אויס-געפונען פון מיינ פריינט רוטענבערג, אַז מיט מיינ רעדאַקטאָרשטעלע שטייט עס דערווייל גאַנץ שוואַך. גענאַסע גאַלאַפּ האָט זיך אין די לעצטע

פאר וואָסן אָנגעהויבן פילן באַדייטנדיק בעסער, אַזוי אַז ער דענקט גאָר ניט פון רעזיגנירן; און וואָס אָנבאַטרעפט דעם קלוב, איז ער גאַנץ צופרידן מיט גאַלאַפּן אַלס רעדאַקטאָר.

די דאָזיקע בשורה איז, ווי איר קאָנט זיך פאַרשטעלן, ניט געווען קיין זייער אנגענעמע. איך האָב זיך קנאַפּ געטרייסט מיט רוטענבערג'ס פאַר-זיכערונג, אַז די גענאַסן וועלן זאָרגן, אַז אונדז זאָל גאַרנישט פעלן. יא, איך האָב זיך געפילט זייער שלעכט פאַר אַ קורצער וויילע — אַבער טאַקע נאָר פאַר אַ קורצער וויילע. מיר זיינען דאָך דאָן אַזוי יונג געווען! . . .

פאַרקערט, כּדי צו מאַכן פילן די גענאַסן בעסער, האָב איך זיי געזאָגט, אַז זיי דאַרפן זיך גאָר ניט זאָרגן. איך וועל שוין געפֿינען עפעס צו טאָן. איך האָב זיי דערקלערט, אַז אין ניו יאָרק האָב איך געאַרבייט ביי פאַרשיידענע אַרבייטן. מער פון אַלץ קאָן איך די מלאכה פון מאַכן „קעפּס“. וועל איך אַרויסגיין און זען צי איך קאָן קריגן אַרבייט.

ליידער איז אין דער גאַנצער מיטגלידערשאַפּט ניט געווען קיין אייביג ציגער קאפּנמאַכער, וואָס וואָלט געוויס מיך אַרויפגענומען צו דער אַרבייט אין זיין שאַפּ. איך האָב דעריבער אַליין געמוזט זוכן אַ פּלאַץ, וואו מען מאַכט קעפּס, און באַלד טאַקע האָב איך געפֿינען אַ קליין שאַפּקע, אויף דער טיר פון וועלכער עס איז געהאַנגען אַ צעטל: „אפּערייטאָרס וואָנטעד“.

אַז איך האָב זיך פאַרגעשטעלט אין אַפּיס, אַז איך קום פון ניו יאָרק, וואו איך בין געווען אַ קאפּענמאַכער, האָט מיר דער פאַרמאַן גלייך געגעבן אַ טויף קעפּס צו מאַכן.

אָוועקגעצנדיק זיך ביי דער מאַשין, האָב איך זיך צעלייגט מיט מיין שחורה. אַבער אין דער מינוט האָבן די אַרבייטער אַן עפֿינגעטאָן אַלע פענסטער, כאַטש דער טאָג איז געווען אַ גאַנץ קילע, און מיין גאַנצער טויף קאַפּן איז צעפּלויגן געוואָרן איבער'ן גאַנצן שאַפּ.

די אַרבייטער האָבן אויסגעשאַסן מיט אַ היליכקן געלעכטער; און איך האָב באַלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז געווען אַזאָ ווייץ פון די אַרבייטער.

דער שטאָף פון די קאַפּן איז געווען אַ זייער דינער, כּמעט ווי פאַפּיראַס-פאַפּיר. דערצו האָבן די פאַרשיידענע טיילן געדאַפּט „מעטשן“, איין האַלבער קווייטל פון איין טייל האָט זיך געדאַרפּט צענויפקומען מיט דעם צווייטן האַלבען טייל, אַזוי עס זאָל אויף דער פּאַרטיקולער קעפּ אַרויסקומען אַ גאַנצער קווייטל. טאָ קאָנט איר זיך שוין פאַרשטעלן ווי איך האָב געמוזט שוויצן, ליגענדיק אויפֿן דיל, צוזאַמענקלייבנדיק די פאַרשיידענע צעפּלוי-גענע טיילן, און אַזוי, אַז זיי זאָלן „מעטשן“. . . בקיצור, דאָס אויפּמאַכן דעם טויף קעפּס האָט מיר גענומען אַ גאַנצן טאָג. און ווען איך האָב זיי אַרונטערגעטראָגן אין אַפּיס איז דער באַלעבאָס געווען אַזוי פריינטלעך מיר

אן עצה געבן; איך זאל זיך זוכן עפעס אן אנדער מלאכה, ווייל, ווי ער זעט, וועל איך ביי קעפס אין לאַנדאָן ניט קאָנען מאַכן אַ לעבן.

איך האָב געמוזט זיך דערקלערן איינפאַרשטאַנען מיט אים, ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אַז דער אַרבייטס־פּרייז פאַר „אַפּערייטן“ אַ טויז קאָפּן איז — גאַנצע זעקס פעניס, וואָס דאָס מיינט אַמעריקאַנער צוועלף סענט. איך האָב וועגן מיינ דערפאַרונג אין דער קאַפּן־פאַבריק דערציילט די גענאַסן. האָט מיך גענאַסע וועס געטרייסט, און מיר דערקלערט, אַז ער האָט פאַר מיר געפונען אַרבייט אין אַ מין פּילאַנטראַפּישער געזעלשאַפּט, אין טאַינבי האָל, אַלס אַ בוכהאַלטער.

איך האָב אים דערקלערט, אַז איך האָב מורא, אַז ער וועט מיך און זיך נאָר בלאַמירן; וואָרים איך ווייס גאַרנישט וועגן בוכהאַלטעריי. דערצו איז מיינ האַנטשריפט אַ העכסט־צרהדיקע. און צו אַלץ בין איך נאָך גאָר ניט קלאָר אין דעם ענגלישן געלט־סיסטעם, וועלכער איז גאַנץ אנדערש ווי אין דער גאַנצער איבעריקער וועלט. האָט גענאַסע וועס, אין זיין תּמימות, געמיינט, אַז איך מאַך זיך שוין פאַר אַ צו־גרויסן ענוו, און טאַקע אויפ־מאַרגן האָט ער מיר פאַרגעשטעלט פאַר דער פּערוואָן, וואָס איז געווען דער משגיח איבער דער געזעלשאַפּט, און וואָס האָט מיר גלייך אָנגענומען און מיר איבערגעלאָזן מיט מיינע גרויסע ביכער, צו וועלכע איך האָב ווירקלעך ניט געוואוסט ווי מען רירט זיך צו.

אַ פאַר שטונדן האָב איך זיך געפאַרעט אין זיי, און דאָן האָב איך דערקלערט מיינ „סופּעראַינטענדענט“, אַז איך מוז דערווייל ערגעץ גיין, איך וועל אָבער קומען מאַרגן פּרי. אָבער מער האָט ער מיך שוין ניט אָנגעזען. דאָן האָט גענאַסע פּרידנטאַל, אַ וואוילער יונג, אַ טייערע נשמה, באַשלאָסן מיך אויסצולערנען די מלאכה פון אַ שטעקל־מאַכער, ביי וועלכער ער האָט געאַרבייט, און וואָס איז דאָן באַטראַכט געוואָרן אַלס איינע פון די גוטע אידישע מלאכות אין לאַנדאָן.

אין די ערשטע פאַר טעג איז מיינ אַרבייט באַשטאַנען אין רייבן די שטעקנס מיט זאַמד־פּאַפּיר. איך האָב אָבער מער אָפּגעריבן די הויט פון מיינע הענט, ווי גלאַט־געמאַכט די שטעקנס. די הענט זיינען ביי מיר געווען היילע וואוּנדן, און מער ווי אַ וואָך האָב איך דאָרט ניט געקאַנט אויסהאַלטן, כאַטש די אַטמאָספּערע אין שאַפּ איז געווען אַ גאַנץ אנגענעמע; די אַרבייטער אין שאַפּ האָבן מיר ווי ווייט מעגלעך צוגעהאַלפּן. דער באַלע־באַס פון שאַפּ האָט זיך אויפּגעפּירט, אין באַצוג צו די אַרבייטער, גאַנץ מענטשלעך. יעדן טאָג — אַרום אַ זייגער פּיר פאַרנאַכט, האָט מען די אַרבייטער געגעבן טיי מיט ברויט, מיט „וואַטערקעס“ — אַ פּלאַנץ מיט ביטערע בלעטלעך — וואָס איך האָב דאָן געגעסן צום ערשטן מאל אין מיינ לעבן.

די גענאַסן האָבן איינגעזען, אַז איך וועל פון אַרבייט, פון פיזישער

ארבייט, אין לאַנדאָן, קיין לעבן ניט מאַכן, האָט מען אָנגעהויבן זוכן פאַר מיר לעסאָנס אין ענגליש און רוסיש. אין יענער צייט איז געוואָרן אַ מאָדע, אין די העכערע קלאַסן פון דער געזעלשאַפט, צו לערנען זיך רוסיש.

האָט מען אָבער די לעסאָנס אין רוסיש פאַר מיר ניט געקאָנט קריגן, ווייל צוליב דעם האָבן די גענאָסן געדאַרפט האָבן אַ געהויבענע באַקאַנטשאַפט; איז ווי קומט אַ געהויבענע באַקאַנטשאַפט צו אַרעמע, גרינע אַרבייטער? אָבער עטלעכע לעסאָנס האָבן איך יאָ געקראָגן, און די לעסאָנס האָבן עס מעגלעך געמאַכט דורכצושטופן די ערשטע פאַר מאַנאַטן פון אונדזער זיין אין לאַנדאָן.

3. מיין טעטיקייט אַלס רעדאַקטאָר און שרייבער

די אַלע צרות האָבן מיר אָבער ניט געשטערט שוין גלייך ביי מיין אַנקומען צו טאָן די אַרבייט, צוליב וואָס איך בין איינגעטלעך געקומען קיין לאַנדאָן. שוין דעם צווייטן אָוונט נאָך מיין אַנקומען בין איך איינגעלאָרן געוואָרן צו האַלטן אַ רעדע ביי די שניידער. איך האָב דאָרטן, פאַרשטייט זיך, געהאַט אַ צד אין דער משפּחה. גענאָסע וויליאַם וועס, כאַטש אַליין אַ שריפטזעצער אין „אַרבייטער פריינד“, איז דאָרט געווען סעקרעטער, ווי ער איז דאָס אויך געווען אין נאָך אַ פאַר אַנדערע יוניאָנס.

צו מיר זיינען אויף יענעם מיטינג געווען נאָך אַנדערע רעדנער, — דער פראַמינענטסטער פון זיי איז געווען עלעאָנאָראַ מאַרקס עוועלינג, קאַרל מאַרקס' טאָכטער. איר דערשיינונג איז געווען אַ העכסט אימפּאַזאַנטע, זי האָט אויך גערעדט זייער שיין, איינפאַך און האַרציק. ווען זי איז באַגאַנגען זעלבסטמאַרד, מיט יאָרן שפּעטער, האָט עס מיר ווירקלעך דאָס האַרץ צעבראַכן. די אַרעמע פרוי, וועלכע איז ווירקלעך געווען אַ פרוי מיט אַלע מעלות; אַזוי שיין און אַזוי געבילדעט און אַזוי איבערגעבן דעם קאַמף פון די אונטערדריקטע און באַרויבטע — זי האָט פאַרדינט אַ בעסערן שיקזאַל, אָבער גיי פּרעג ביי גאָט קשיות.

מיין רעדע יענעם אָוונט האָט שטאַרק אויסגענומען. גענאָסע וועס האָט מיר געזאָגט, אַז די שניידער זיינען גאָר ענטזיקט פון מיין רעדע. אָבער ער האָט דאָס מיר ניט געדאַרפט זאָגן; איך האָב דאָס געוואוסט פון דעם גוואַלדיקן אַפּלאַוז, וואָס איך האָב געקראָגן.

מיט אַ פאַר טעג שפּעטער האָבן איך שוין געהאַלטן מיין ערשטע רעדע אין בערנער סטריט קלוב איבער „אַנאַרכיזם“, און מיין שם אַלס רעדנער איז געוואקסן פון טאָג צו טאָג.

אין יענער צייט האָט אויסגעבראַכן אַ שניידער־סטרייק — בין איך דאָך אודאי געווען „ביזוי“. איך האָב דאָן געהאַלטן דריי רעדעס טעגלעך;

און אַט די פאַרנומענקייט מיינע האָט מיר געמאַכט פאַרגעסן אָן מיינע פּערזענלעכע אנגעלעגנהייטן.

די גענאַסן אָבער, ווי עס ווייזט אויס, האָבן וועגן דעם געזאָרגט מער ווי איך אַליין; און איין אַוונט זיינען זיי געקומען צו מיר מיט אַ פאַרשלאַג, איך זאָל פאַר זיי אָנשרייבן אַ בראַשורע איבער „אַנאַרכיזם“, און אַזוי לאַנג ווי איך וועל זיין פאַרנומען מיט דער אַרבייט וועלן זיי מיר געבן אַ פּונט אַ וואָך.

און אַז איך האָב זיי געפרעגט מיט שטוינען; וואו וועלן זיי נעמען אַזויפיל געלט? — האָבן זיי מיר געענטפּערט, אַז זיי האָבן פאַר דעם גע-שאַפן אַ ספּעציעלן פּאַנד. אַלץ וואָס איך דאַרף טאָן איז — נעמען זיך צו דער אַרבייט.

זיי האָבן אָבער זיך געפילט זייער אַנטישט, ווען אין אַ וואָך אַרום האָבן איך זיי געלאָזט וויסן, אַז די בראַשורע איז פאַרטיק, און אַז זיי קאַנען שוין אַריינגעבן איר אין דרוק.

זיי האָבן אודאי געמיינט, אַז עס וועט מיר נעמען שיינע עטלעכע וואָכן דאָס אָנשרייבן, און דאָן וועט די פּראַגע פון אַ לעבן-מאַכן זיין געלייזט פאַר וועניקסטנס עטלעכע וואָכן.

די בראַשורע איז דאָן געווען די ערשטע אידישע בראַשורע איבער אַנאַר-כיזם. אַ אידישער גענאַסע אין פאַריז, וועלכער איז שוין יאָרן-לאַנג אין אַמעריקע, האָט די בראַשורע איבערגעזעצט פאַר דער פּראַנצויזישער אַנאַר-כיסטישער צייטונג „לאַ רעוואָלט“, פון וועלכער קראַפּאַטקין איז געווען דער רעדאַקטאָר. זי איז נאָכדעם איבערגעזעצט געוואָרן אין פּיל אַנדערע שפּראַכן. די גרופּע „אויטאָנאָמיע“ האָט איר אַרויסגעלאָזט אַלס אַ ספּע-ציעלע בראַשורע אין דייטש, און גענאַסע מאַסט, ווען ער פלעגט נאָר אַוועק-לאָזן זיך אויף זיינע געוויינטלעכע אַגיטאַציאָנס-טורן, האָט ער פאַר אַ לאַנגער ריי פון יאָרן איר איבערגעדרוקט אין זיין „פּרייהייט“.

אומזיסט פלעג איך צו אים טענה'ן, אַז דאָרט זיינען דאָ אייניקע גראַבע פעלערן, וועלכע דאַרפן פאַרריכט ווערן. אָבער ער פלעגט מיר ענטפּערן: צוליב דעם וואָלט מען געמוזט אייניקע זייטלעך איבערזעצן אויפּסניי און מאַכן אויך נייע פּלאַטן, און דאָס איז פאַר דער „פּרייהייט“, וועלכע איז אין אייביקער נויט, אַ צו-טייערער ביסן.

די בראַשורע איז דערשינען אונטער דעם נאָמען: „וואָס ווילן די אַנאַר-כיסטן?“ אונטן, אויפ'ן שער-בלעטל, איז געווען אַנגעגעבן דער נאָמען פון פאַרפאַסער, נעמלעך, ש. יאַנאַווסקי. האָבן מיינע ניו יאָרקער גענאַסן, מיט וועמען איך בין געווען אַביסל צעקריגט, געלייענט דאָס שער-בלאָט: „וואָס ווילן די אַנאַרכיסטן פון ש. יאַנאַווסקי?“

4. די פירער פון דער דעמאָלסטריקער סאָציאַליסטיש- אידישער באַוועגונג אין לאַנדאָן

ווען איך בין געקומען קיין לאַנדאָן האָב איך שוין פיליפ קראַנצ'ן ניט געטראָפן. דערזעלבער לואי מילער, וועלכער, ווי איך האָב שוין דערציילט, איז געווען דער ניט-ווילנדיקער ווערקצייג פון מיין קומען קיין לאַנדאָן, האָט אויסגעפירט, אַז פיליפ קראַנצ'ן זאָל פאַרלאָזן אייראָפּע פאַר אַמעריקע, און אַזוי האָבן מיר זיך איינער דעם אַנדערן אויסגעמיטן. ערשט מיט יאָרן שפעטער, ווען איך בין געקומען צוריק אין ניו יאָרק, זיינען מיר באַקאַנט געוואָרן. און כאָטש מיר זיינען געבליבן דיזעלבע פּרינציפּיעלע געגנער, דאָך האָב איך געלערנט אים ליב צו קריגן אַלס זייער אָרנטלעכן און גוטן מענטשן.

די הויפט־ראַלע דעמאָלט אין דער לאַנדאָנער אידיש־סאָציאַליסטישער באַוועגונג האָט געשפּילט קאָנסטאַנטין גאַלאַפּ, דער רעדאַקטאָר פון „אַרביי־טער פּריינד“.

ב. פייגענבוים, וועלכער האָט דאָן געצויגן זיין חיונה פון דעם וואָס ער איז געווען דער „סטואַרד“ פון בערנער סטריט קלוב, האָט צו יענער צייט געטאָן אויסגעצייכנטע סאָציאַליסטישע און פּריידענקערישע פּראָפּאַגאַנדע, סיי אַלס שרייבער און סיי אַלס רעדנער — באַזונדערס אַלס רעדנער.

אַחוץ דעם זיינען געווען: מאָריס ווינטשעווסקי, וועלכער האָט זיך גע־מאַכט שטאַרק פּאַפּולער אין די אידיש־סאָציאַליסטישע קרייזן דורך זיינע „צעשלאָגענע געדאַנקען פון אַ משוגע־נעם פּילאָזאָף“, וואָס ער פלעגט פאַרעפנטלעכן יעדע וואָך אין „אַרבייטער פּריינד“. (פון צייט צו צייט פלעגט ער אויך אָנשרייבן אַ געדיכט, וואָס איז דאָן באַטראַכט גע־וואָרן אַלס אמת'ע פּאָעזיע, כאָטש אין דער אמת'ן איז עס געווען גאַנץ אויבערפלעכלעכע אַגיטאַציע אין גראַמען). דאָן איז געווען גענאָסע באַראַ־נאָו, וועלכער האָט צו יענער צייט געשריבן לאַנגע סעריעס אַרטיקלען איבער סאָציאַליזם. ליבערמאַן, וועמען איך האָב שוין פריער דערמאַנט, וועלכער האָט דעמאָלט נאָך גאָר אַ קנאַפּע ראַלע געשפּילט (ערשט שפעטער איז ער געוואָרן מער פאַרבונדן מיט דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג).

אַחוץ זיי — די גדולים — האָבן אַ שטאַרקן אַנטוילגענומען אין דער אַרבייטער־באַוועגונג: גענאָסע וויליאַם וועס, וועלכער האָט, ווי שוין גע־זאָגט, געאַרבייט אַלס זעצער אין „אַרבייטער פּריינד“ און איז צוגלייכער־צייט געווען סעקרעטער אין פאַרשיידענע יוניאָנס. וועס איז געווען שטאַרק געליבט און געאַכט פון די אַרבייטער. וואָריס, ווי דער אמת איז, נאָך אַזאַ געטרייען און איבערגעגעבענעם פּרייהייט־סקעמפּער, און פול מיט אמת'ער

ליבע צו די ליינדדיקע, איז שווער געווען צו געפינען סיי אין לאַנדאָן און סיי אַנדערשוואַן. דאָן איז געווען הערליך קאָפּעלאַנסקי, וועלכער איז נאָך געווען גאָר אַ יונגערמאַן, אָבער ער האָט שוין אַרויסגעוויזן געוויסע אייגנשאַפטן אַלס שרייבער, און האָט שוין פון צייט צו צייט געשריבן פאַר'ן „אַרבייטער פריינד“. דאָרט איז געווען איינער אַ סיגאַרנמאַכער וויינבערג, וועלכער פלעגט פון צייט צו צייט אויפטרעטן אויף פאַרשיידענע אַרבייטער־פאַרזאַמלונגען אַלס רעדנער, און גאָר ניט קיין שלעכטער רעדנער. איצט, ווי איד האָב געהערט, איז ער אינגאַנצן דערווייטערט פון דער באַוועגונג. ער איז, מיט דער צייט, געוואָרן צימלעך רייך. עס איז דאָן געווען אויך איינער סיימאַן קאַהאַן, אַ רוסישער רעוואָלוציאַנער, אָבער ער האָט זיך מיט גאַרנישט אויסגעצייכנט, ניט אַלס רעדנער און ניט אַלס שרייבער, כאַטש ער האָט געהאַלטן אין איין בלאַזן פון זיך און האָט זיך אויך געהאַלטן פאַר אַן אַנאַרכיסט.

און דאָן זיינען געווען די גענאַסן פון דער גרופע „ריטער דער פריי־הייט“, ווי ב. רודערמאַן, איינער פון די וויכטיקסטע פאַרשפרייטער פון דער סאָציאַליסטישער און אַנאַרכיסטישער ליטעראַטור; דאָן זיין ליבע, גוטע פרוי, רֶזֶנע רודערמאַן, איינע פון די סאַמע ערשטע פּרויענרעכטלעכערינס; פינקוס, אַ ליבער, וואוילער יונגערמאַן, העכסט באַגייסטערט פאַר דעם פרייהייטס־אידעאַל. דאָן איינער אַ גענאַסע אייגעל, וועלכער איז געווען דער באַשיצער פון קלוב, ווען געוויסע לויפערס פלעגן אים באַפאַלן (ווייל ער איז ווירקלעך געווען אַ מענטש אַ גיבור). דאָן גענאַסע פערמוט, וועלכער איז געווען פון זעלבן מיין ווי גענאַסע אייגעל, און דערצו — איינער פון מיינע שטאַרקסטע אָנהענגער, אַזוי אַז קיין זאָך וואָלט פאַר אים ניט געווען צורשווער, ווען עס וואָלט נויטיק געווען צו טאָן פאַר מיר. דאָן קומט י. פיין, וועלכער איז צופרי געשטאַרבן דאָ אין אַמעריקע, וועגן וועמען מיר וועט נאָך אויסקומען צו ריידן. און דאָן גענאַסע רוטענבערג, וועלכער איז געווען דער הויפט־שולדיקער אין מיין קומען קיין לאַנדאָן. און דאָן קומט איינער פון די געמייטלעכסטע מענטשן, וואָס מיר איז אַמאָל אויסגע־קומען צו טרעפן אין לעבן, גענאַסע טשערטאָוו, וואָס איז געווען רוטענבערג'ס שוואַגער, און נאָך אייניקע גענאַסן — אַלע איבערגעגעבן ביז גאָר צום קאַמף פאַר פרייהייט, גלייכהייט און ברידערלעכקייט.

קיין אויסגעשפּראַכענע סאָציאַל־דעמאָקראַטן זיינען זיי ניט געווען; גיך־כער זיינען זיי געווען אַלע געניגט צום אַנאַרכיזם. אָבער ק. גאַלאַפּ און ב. פייגענבוים האָבן געגלויבט, אַז עס איז ניט קלוג און ניט פּראַקטיש זיך צו קריגן איבער דער פעל פון בער, איידער דער בער איז געשאַסן, און זיי האָבן זיך גערופן סאָציאַליסט־רעוואָלוציאַנערן, און זיי האָבן אויסגע־אַרבייט אַ פּראַגראַם, לויט וועלכער סיי די סאָציאַל־דעמאָקראַטן און סיי די אַנאַרכיסטן זאָלן קאַנען אַרבייטען צוזאַמען אין דער אַרבייטער־באַוועגונג.

איר וועט פון דעם זען, אז ווען ק. גאלאפ און ב. פייגענבוים, מאַריס ווינטשעווסקי און די אַנדערע אומפאַרטייאישע, וועמען קראַנץ האָט אַ נאָמען געגעבן „פאַרעווע לאַקשן“, וואָלטן צו יענער צייט געווען אין ניו יאָרק, וואָלטן זיי על פי שכל געדאַרפט גיין האַנט אין האַנט מיט די ניו יאָרקער אידישע אַנאַרכיסטן, וועלכע האָבן געקעמפט פאַר אַ צייטונג אין וועלכער ביידע סאָציאַליסטישע ריכטונגען זאָלן האָבן אַ גלייכע דעה. דערפאַר, על פי שכל, האָבן זיי און דער „אַרבייטער פריינד“ געדאַרפט זיין קעגן די ניו יאָרקער סאָציאַלדעמאָקראַטן און קעגן זייער צייטונג — די „אַרבייטער צייטונג“, — וועלכע, אונטער דער רעדאַקציע פון פיליפ קראַנץ, איז געוואָרן אַ פאַרביסענע אַנטי-אַנאַרכיסטישע, ווייל אַלס איר אויפגאַבע האָט זי גע- מאַכט דעם קאַמף קעגן די אַנאַרכיסטן, און מיט די געמיינסטע מיטלען, וואָס מען קאָן זיך נאָר פאַרשטעלן.

אויסגעלאָזט אָבער האָט זיך עס גאַנץ אַנדערש. ק. גאלאפ האָט באַ- גריסט די דערשיינונג פון דער צייטונג מיט אַ גאָר באַזונדערער הערצלעכ- קייט, און עס האָט זיך געמערקט, אז זייער גאַנצע אומפאַרטייאישקייט איז געווען בלויז אַ מאַסקע. און אז אין גרונט גענומען זיינען זיי אַלע געווען סאָציאַלדעמאָקראַטן, כאָטש זיי האָבן דערווייל נאָך ניט דערקלערט זיך עפנטלעך אַלס אַזעלכע.

נאָך קענטטיגער איז דאָס געוואָרן. ווען באַלד נאָכדעם איז דערשינען די „פרייע אַרבייטער שטימע“. ק. גאלאפ איז איינמאַל אַרויסגעטראָטן זייער שאַרף קעגן דער „אַרבייטער צייטונג“ פאַר אירע אומדערטרעגלעכע שימפערדיען קעגן די אַנאַרכיסטן. אָבער עס איז געווען קלאַר, אז דאָס איז נאָר געטאָן געוואָרן פון יוצא-וועגן, און די אַנאַרכיסטן אין קלוב, וועלכע זיינען דאָרט געווען די מאַיאָריטעט, האָבן זיך אָנגעהויבן פילן אַלץ מער און מער אומצופרידן.

עס איז זיכער, אז ווען ניט דער העסלעכער קאַמף צווישן די סאָציאַל- דעמאָקראַטן און די אַנאַרכיסטן אין אַמעריקע, וואָלט נאָך אפשר אַוועק אַ שטיק צייט איידער עס וואָלט געקומען צו אַ שפאַלטונג צווישן די סאָציאַל- דעמאָקראַטן און די אַנאַרכיסטן אין לאַנדאָן, וואָרים ביז דאָן האָבן זיי געטאָן די אַלגעמיינע פראָפאַגאַנדע גאַנץ בשלום, און זיינען געווען איינ- פאַרשטאַנען ניט איינצופאַרשטיין זיך איבער די פונקטן, אין וועלכע זיי זיינען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען.

אָבער דער פייערדיקער קאַמף אין ניו יאָרק האָט זיך נויטיקערווייזן באַלד געמוזט אַריבערטראַגן קיין לאַנדאָן, און עס איז געוואָרן פאַר יעדן קלאַר אז, פריער אָדער שפעטער, אָבער אַ שפאַלטונג איז אומפאַרמיידלעך. מעגלעך — איך גיב עס צו — אז ווען איד וואָלט דאָן ניט געווען אין לאַנדאָן, וואָלטן די אַנאַרכיסטן נאָך ניט גע'פועל'ט ביי זיך אַפצושפאַלטן זיך פון די, מיט וועמען זיי האָבן יאָרן-לאַנג צוזאַמען געאַרבייט. זיי

וואלטן אפשר ניט געפילט זיך בכח דאס דורכצופירן, ווייל די הויפט־שריי־בער און הויפט־רעדנער זיינען געווען פון דער מיינונג, אז עס טאר קיין שפאלטונג ניט פארקומען. אבער מיט מיין אַנקומען קיין לאַנדאָן, און מיט מיין ענערגישער שריפטלעכער און מינדלעכער פראָפאָגאָנדע, וואָס איך האָב אַנטוויקלט, האָט זיך די לאַגע גאַנץ שטאַרק געענדערט. זיי האָבן דערפילט זיך אַ סך קרעפטיגער, פיל שטאַלצער מיט מיר אַלס זייער פאַר־שטייער, און פון טאָג צו טאָג איז זייער אַנטשלאַסנקייט, איבערצונעמען אונטער זייער קאָנטראָל סיי דעם בערנער סטריט קלוב און סיי די צייטונג, געוואָרן אַלץ שטאַרקער און פעסטער.

זאָל דאָ אַבער געזאָגט ווערן, אז דער קאַמף פון די לאַנדאָנער אַנאַר־כיסטן איז געווען אַ פיל שווערערער ווי פאַר די אַנאַרכיסטן אין ניו יאָרק, אין ניו יאָרק זיינען אַלע אַנאַרכיסטן געווען גלייך באַטייליקט. עס איז צווישן זיי אין דעם פונקט ניט געווען די מינדסטע מיינונגספאַרשיידנקייט. אין לאַנדאָן אַבער זיינען צווישן די אַנאַרכיסטן גופא געווען אַ מינאַריטעט גענאָסן, כאַטש זייער אַ קליינע, וועלכע זיינען געווען דורכאויס קעגן דער שפאַלטונג. זיי האָבן גע'טענה'ט, אז עס איז גאָר ניט אונדזער דאגה דאָס וואָס עס קומט־פאַר אין ניו יאָרק. אין לאַנדאָן זיינען די אומשטענדן גאַנץ אַנדערע, און פאַלגלעך קאָנען ניט און טאָרן ניט די לאַנדאָנער גענאָסן אַזוי האַנדלען ווי אין ניו יאָרק.

זייער צווייטער אַרגומענט איז געווען, — און ער האָט ניט פאַרפעלט צו האָבן אַ ווירקונג, — אַז אַייגנטלעך איז דאָך דער „אַרבייטער פריינד“ אַזאַ צייטונג, ווי די ניו יאָרקער אַנאַרכיסטן ווילן — אַן אמת אומפאַרטיי־אישע צייטונג — טאָ פאַרוואָס זאָלן די גענאָסן אין לאַנדאָן זיך שפאַלטן און בריינגען אויף אַזאַ אופן פיל שאַדן דער אַרבייטער באַוועגונג? און די גענאָסן, וועלכע האָבן אַזוי געפילט, זיינען געווען מענטשן מיט אַ געוויסן אַיינפלוס. אַזוי איז געווען סיימאַן קאהאַן, כאַטש שוין דערפאַר אַליין, וואָס אין רוסלאַנד איז ער געווען אַיינער פון די וואָס האָבן צוליב זייער טעטיגקייט געמוזט אַנטלויפן. אַ צווייטער איז געווען אַיינער ליובאַש, וועלכער איז באמת ניט געווען קיין גרויסער חכם, אַבער ער איז געווען אַיינער פון די אַקטיווסטע; און דערצו איז ער געווען אַיינער פון די גענאָסן, פון וועמען מען האָט געקאָנט דערוואַרטן פון צייט צו צייט אַ באַדייטנדיקן געלט־בייטראַג, ווייל ער איז געווען אַיינער פון די גענאָסן, וואָס זיינען געווען גוט־אַפּ, ווי מען זאָגט. און, אויב איך מאַך קיין טעות ניט, איז צו יענער צייט אויך סיימאַן פרימאַן, וועלכער איז שפעטער געוואָרן אַיינער פון מיינע שטאַרקסטע מיטהעלפער אין „אַרבייטער פריינד“, געווען גאַנץ גלייכגילטיק צו דער אידייע פון שפאַלטונג. יא, זאָגאַר וועס איז געווען גאַנץ נייטראַל.

דאָס האָט אַפּגעהאַלטן די לאַנדאָנער גענאָסן פון יעדער איבערגעאַייל־

טעד האנדלונג; און ווער ווייסט ווי לאנג דאס וואלט אזוי אָנגעהאַלטן, ווען ק. גאַלאַפּ, דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פריינד“, וואלט אויף איין גע- היסן מיטינג פון בערנער סטריט קלוב ניט רעזיגנירט.

אַבער, כדי די לעזער זאָלן פאַרשטיין גרינטלעך, וואָס עס האָט געפירט צו זיין רעזיגנאַציע, איז נויטיק אַז די לעזער זאָלן האָבן כאַטש אַ קנאַפן באַגריף וועגן ק. גאַלאַפּ'ן אַלס מענטש. איך זאָג מענטש, ווייל וואָס אנבאַ- טרעפט זיין גלויבן אַלס סאַציאַליסט און אַלס פריינט פון די אַרבייטער, איז ניט צו געפינען אויף אים דעם מינדסטן פּלעק.

ער איז געווען, ווען איך בין אָנגעקומען אין לאַנדאָן, העכסט נערוועז און קראַנק. עס איז געווען גלייך צו דערקענען, אַז ער האָט שטאַרק געליטן פון שווינדזוכט. ער איז געווען שרעקלעך אויסגעדאַרט, זיין פנים איז געווען ווי פון אַ סקעלעט און ניט ווי פון אַ לעבעדיקן מענטשן.

זיין נערוועזיטעט האָט געשטאַמט, ערשטנס, פון דעם וואָס ער איז ווירקלעך געווען צושוואַך פאַר זיין אַרבייט אַלס רעדאַקטאָר. ער איז איינגנטלעך געווען אַ מענטש מיט באַגרענעצטע פעאָיגקייטן, עפעס וואָס נאָר דורך זיין שטאַרקן ווילן האָט זיך אים איינגעגעבן צו באַהאַלטן פון די מערסטע גענאַסן.

אַזאָ, גאַלאַפּ איז געווען עקסטרעם נערוועז. מיט מיין אָנקומען איז ער עס געוואָרן אַלץ מער און מער. זיינע בעסטע פריינט זיינען אָפּגעקילט געוואָרן צו אים, און זיינען געוואָרן מיינע שטאַרקסטע אָנהענגער. קיין וואונדער ניט, וואָס ער האָט מיר געהאַט ניט זייער גערן. באַוואוסט אָדער אומבאַוואוסט האָט זיך דאָס אָפּגערופן אין זיין פאַרהאַלטן זיך צו מיר אַלס רעדאַקטאָר. אזוי לאַנג ווי איך האָב געשריבן מיינע אַלגעמיינע אַרטיקלען, האָט ער זיי געדרוקט יעדע וואָך, און זיי אָפּגעגעבן דעם סאַמע אויבענאָן אין דער צייטונג. וויבאַלד אָבער איך האָב אָנגעהויבן שרייבן אַרטיקלען איבער דער שטעלונג מיינער צום סאַציאַל דעמאָקראַטיזם, האָט ער דורך אַלערליי פּרעטענזיעס זיי פאַרהאַלטן.

ווען מיינע גענאַסן זיינען געוואויר געוואָרן פון דעם, האָט איינער פון זיי אויפּגעהויבן די פּראַגע אויף אַ מיטינג.

נאַטירלעך האָט גאַלאַפּ געלייקנט, אַז ער וויל ניט האָבן מיינע אַר- טיקלען אין „אַרבייטער פריינד“. ער האָט אָנגעוויזן אויף דעם, אַז כמעט יעדע וואָך דערשיינט מיין אַרטיקל, נאָר ניט אַלעמאַל איז דאָ דער נויטי- קער פּלאַץ. און וואָס איז דער אומגליק, אַז אַן אַרטיקל בלייבט איבער אויף דער קומענדיקער וואָך? עס ברענט דאָך ניט!

די גענאַסן איז ניט געפּעלן זיין ענטפּער, און עס האָבן זיך אַ שאַט געטאָן קריטיק און פאַרווארפן פון אַלע זייטן.

צו דעם איז גאַלאַפּ ניט געווען געוויינט. ביז דאָן האָט מען זיך צוגע-

טראָגן צו זיין פערזענלעכקייט און צו זיין אַרבייט מיט דער העכסטער אַכטונג, און דאָ, מיטאַמאָל אַזאַ מכול פון קריטיק!
ער האָט דעריבער, אין דעם מאַמענט פון שטאַרקער אויפֿרעגונג, רע־זיגנירט אַלס רעדאַקטאָר.

צי ער האָט ווירקלעך געמיינט צו רעזיגנירן, צי ער האָט עס געטאָן גלויבנדיק, אַז די גענאַסן וועלן זיין רעזיגנאַציע ניט אָננעמען, דאָס ווייס איך ניט; איך ווייס נאָר, אַז שפעטער, ווען איך האָב שוין איבערגענומען די רעדאַקציע, האָט זיין גוטער־פריינט — און ווי עס האָט זיך שפעטער אַרויסגעשטעלט זיין שוואַגער ווינטשעווסקי, מיט וועמעס שוועסטער ק. גאַלאַפּ האָט חתונה געהאַט אין געהיים — אָנגעווענדט אַלע מיטלען, אַז איך זאל צוריק איבערגעבן די רעדאַקציע צו גאַלאַפּ'ן. אָבער וועגן דעם — שפעטער. דער פּאַקט אָבער איז, אַז אויף יענעם מיטינג האָט גאַלאַפּ רעזיגנירט, און דער גאַנצער מיטינג, מיט דעם אויסנאַם פון אייניקע וועניגע, האָט זיין רעזיגנאַציע אָנגענומען, און האָט גלייך אַרויפֿגעשטעלט אויף דער טאַג־אַרדענונג דעם פּונקט — רעדאַקטאָר.

צוויי פּערזאָנען זיינען דאָן פּאַרגעשלאָגן געוואָרן — פייגענבוים און איך.

פייגענבוים האָט דאָן דערקלערט זיך גרייט אָנצונעמען די שטעלע, נאָר מיט דעם תנאי, אַז מען זאל פון אים ניט פּאָדערן, אַז די צייטונג זאל זיין אַזוי גוט ליטערעאַריש ווי זי איז איצט. ער ווייס, אַז ער קאָן די פּאַר־דערונג ניט נאַכקומען.

איך, פון מיין זייט, האָב אָנגענומען די רעדאַקטאָר־שטעלע אַן אירגענד וועלכע באַדינגונגען, און בין מיט אַ גרויסער מאַיאָריטעט באַשטימט געוואָרן אַלס רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פריינד“.

פון נומער 8, 6טן יאָרגאַנג, דעם 20טן פעברואַר, 1891, בין איך געוואָרן רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פריינד“ און בין דאָס פּאַרבלעבן ביז 1895, ווען איך האָב פּאַרלאָזן לאַנדאָן פאַר ניו יאָרק, כדי איבערצונעמען די רעדאַקציע פון דער „פרייער אַרבייטער שטימע“.

און דאָ קום איך צו אַ פּונקט, איבער וועלכן עס איז מיר זייער ניט אנגענעם צו ריידן; אָבער איך מוז עס טאָן, כדי אַרויסצובריינגען אין איר גאַנצער קלאַרקייט דעם כאַראַקטער פון דער דעמאָקראַטיקער באַוועגונג, ווי אויך פון די מענטשן, וועלכע זיינען געווען אירע טאַנגעבער. איך קאָן ניט, נאָטירלעך, פּאַראַיבל־האַבן אויף מיינע געגנער פאַר זייער קריטיק פון די ערשטע עטלעכע נומערן, וואָס זיינען דערשינען אונטער מיין רעדאַקציע. איך וועל גערן צוגעבן, אַז עס איז געווען וואָס צו קריטיקירן. איך האָב — שרייבנדיק די איצטיקע דעראַינערונגען — געבלעטערט אין די דאָזיקע ערשטע נומערן, און איך האָב זיי געפונען זייער שלעכט רעדאַגירט. אָבער דאָס איז אַלץ ריכטיק אין דעם ליכט פון מיין איצטיקער דערפּאַרונג, וואָס

איך האָב מיר דערוואָרבן דורך צענדליקער יאָרן אַלס צייטונגס־רעדאַקטאָר. אָבער איך האָב אויך נאָכגעקוקט די נומערן צייטונג, וואָס זיינען דערשינען אונטער גאַלאַפּ'ס רעדאַקציע, און, איך קאָן זיך ניט העלפן, איך מוז זאָגן, אַז זיינע נומערן, פון דעם אָנגעגעבענעם שטאַנדפונקט, זיינען ניט געווען אַפילו אויף אַ האָר בעסער. ווי מיר שיינט, זיינען זיי געווען אַ האָרעלע ערגער. אָבער ניט דאָס בין איך אויסן. ניט די קריטיק האָט מיר וויי געטאָן, נאָר דער גייסט, אין וועלכן דאָס איז געטאָן געוואָרן. מען האָט געזוכט פעלערן פון אונטער דער ערד, כדי איינצוריידין די גענאַסן, אַז איך בריינג שאַנד און שמאַך (מיט דעם אופן ווי איך רעדאַגיר די צייטונג) ניט נאָר אויפ'ן „אַרבייטער פריינד“, וואָס איז געווען דער קדשייקדשים ביי די גענאַסן, נאָר איך רואיניר ממש די גאַנצע סאַציאַליסטישע און אַנאַרכיסטישע אַרבייטער־באַוועגונג, אַזוי, אַז עס וועט נעמען ניט לאַנג און פון אַלץ (אויף וואָס די לאַנדאַנער אַרבייטער האָבן זייער לעבן אַוועקגעלייגט) וועט ווערן אַ באַרג אַש.

און די לאַנדאַנער גענאַסן, ניט קיין שטאַרק איבערגעשפיצטע, וועלכע האָבן זיך ניט זייער פיל פאַרשטאַנען אויף די שוואַרצע פינטעלעך, זיינען אַרומגעגאַנגען פאַרזשעכטע, מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, אַזוי ווי זיי וואַלטן באַגאַנגען דעם גרעסטן פאַרברעכן, דערמיט וואָס זיי האָבן איינגעשטימט, אַז איך זאָל ווערן דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פריינד“. און וואַלטן זיי זיך ניט געשעמט, וואַלטן זיי שוין די נעקסטע וואָך איינפאַרשטאַנען געווען אַראָפּצעוואָרפן מיר פון מיין גדולה.

עס זיינען אָבער געווען נאָך צוויי אורזאַכן פאַרוואָס זיי האָבן עס טאַקע ניט געטאָן. די ערשטע אורזאַך איז געווען — דער אינטריגאַנטישער אופן, ווי מיינע געגנער האָבן געפירט דעם קאַמף קעגן מיר. און אַט דער גאַנץ שטאַרק אַנטוויקלטער מאַראַלער געפיל פון גאָר אַ היפש ביסל לאַנג־דאַנער גענאַסן האָט זיי ניט דערלאָזט האַנדלען אַזוי, ווי זיי וואַלטן איינגנט־לעך געוואַלט. די צווייטע אורזאַך איז געווען, וואָס צווישן די פיל גענאַסן, וועלכע האָבן גאַנץ וועניג פאַרשטאַנען און ווירקלעך געגלויבט יעדעס וואָרט פון מיינע קריטיקער, וועלכע האָבן מיר אַזוי אומדערבאַרמדיק אַרונטערגע־ריסן, זיינען געווען עטלעכע געציילטע גענאַסן, וואָס האָבן פיל מער פאַר־שטאַנען ווי אַלע איבעריקע און געהאַלטן שטאַל און אייזן מיט מיר, דער־קלערנדיק די אַנדערע, אַז די גאַנצע מעשה וועגן מיין אומפעאיגקייט איז פשוט ניט מער ווי אַ מיאוס'ע אינטריגע פון אייניקע פערזאָנען, וועלכע ווילן ניט אַנדערש ווי האָבן צוריק גאַלאַפּ'ן אַלס רעדאַקטאָר.

און לאַמיד דאָ אייך געבן אַ פאַר ביישפּילן, ווי אַזוי מיינע געגנער האָבן געאַרבייט קעגן מיר. צוערשט האָט גענו. מאַריס ווינטשעווסקי, וועלכער האָט דאָן געשפּילט אַ גאַנץ באַדייטנדיקע ראַלע אין די אַנאַרכיס־טישע קרייזן, ווייל מען האָט אים — כאַטש איך ווייס איצט ניט מער

פארוואס — געהאלטן פאר אן אַנאַרכיסט, פרובירט, מיט גוטן, מיך איינ-
ריידן, און איך וועל קיינמאל ניט זיין ניט נאָר קיין גוטער רעדאַקטאָר, נאָר
אַפילו ניט קיין מיטלמעסיקער שרייבער, פשוט דערפאַר, ווייל איך האָב עס
ניט אין מיר. ער האָט צו מיר גערעדט זייער ווייך, און ווי אַן אַנאַרכיסט,
וועמען די באַוועגונג איז זייער טייער. און אזוי ווי ער ווייס — האָט ער
צו מיר גערעדט — און איך בין אַ גוטער אַנאַרכיסט און שטעל די באַוועגונג
העכער פון אַלע פּערזענלעכע אַמביציעס, דערפאַר איז עס מיין פליכט —
וואָס איך בין שולדיק דער באַוועגונג און מיין בעסערן געוויסן — צו קומען
צום נעקסטן מיטינג פון קלוב, אַריינגעבן מיין רעזיגנאַציע מיט דער דער-
קלערונג, און איך האָב זיך איבערצייגט, און איך בין ניט פּעאיג פאַר דער
שטעלע אַלס רעדאַקטאָר, און אַז זיי דאַרפן גלייך ווידער בעטן ביי גאַלאַפּין
ער זאל אָננעמען צוריק די רעדאַקטאָר-שטעלע, וואָס ער האָט פאַרלאָזן.
איך מוז דאָ דערקלערן, און ער האָט געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק אויף
מיר, וואָרים איך האָב באמת געגליבט, און ער האָט דערביי ניט קיין
פּערזענלעכע פּניות. יא, איך האָב ביי זיך כמעט ווי באַשלאָסן צו ווירקן
אויף מייע אָנהענגער, און אויך זיי, פון זייער זייט, זאָלן טאָן דאָסזעלבע,
און אזוי ווידער אַריינבריינגען שלום אין דער באַוועגונג. מיט דעם צוועק
האָב איך פאַררופן ביי מיר אינדערהיים אַ פּריוואַט-מיטינג פון די סאַמע
נאַנטע און אינטעליגענטע גענאַסן, כדי צו דערקלערן זיי מיין באַשלוס. נאָך
מער, כדי עס זאל קומען צו אַ ווירקלעכן שלום, בין איך געווען פאַרטיק
גלייך, מיט דער ערשטער בעסטער שיף, צוריקפאַרן קיין אַמעריקע. דאָן
וועט דאָך שוין געוויס הערשן שלום ושלחה. אויב איך דערמאָן זיך נאָר
ריכטיק, זיינען צווישן די גענאַסן, וואָס איך האָב איינגערופן צו יענעם
מיטינג, געווען; רוטענבערג, אויף וועמעס איניציאַטיווע און ראַט איך בין
דאָס אַריבערגעבראַכט געוואָרן קיין לאַנדאָן; הערי קאַפּעלאַנסקי, וועלכער
האָט נאָך פאַר מיין קומען מיטגעאַרבייט אין „אַרבייטער פּריינד“ אַלס
אַפטער שרייבער און האָט מיט מיין אָננעמען די שטעלע אַלס רעדאַקטאָר
גלייכצייטיק אָנגענומען די שטעלע אַלס מענעדזשער, כאַטש דאָס איז געווען
פאַרבונדן מיט אַ באַדייטנדיקן מאַטעריעלן אָפּפער פון זיין זייט; מ. וויינ-
בערג, וועלכער איז צו יענער צייט געווען איינער פון די באַדייטנדיקע
רעדנער אין לאַנדאָן; סיימאן פּרימאַן, וועלכער האָט שוין דאָן געשריבן פון
צייט צו צייט און האָט געהאַט אויף זיין געוויסן אַ פאַר אַרבייטער-לידלעך,
וועלכע דער עולם האָט גאַנץ שטאַרק געגליכן, צוגעפאַסט צו זיי געוויסע
מעלאָדיען און זיי גאַנץ געשמאַק געזונגען (אַ פאַרברעך, וואָס דער גרויסער
פּאַעט ווינטשעווסקי האָט אים קיינמאל ניט פאַרגעבן); ב. רודערמאַן, איי-
נער פון די איבערגעגעבנדיקסטע גענאַסן וואָס מיר איז אויסגעקומען אַמאָל
צו באַגעגענען, און דער סאַמע ערשטער און ענערגישסטער פאַרשפּרייטער

פון דער סאציאליסטישער און אנארכיסטישער ליטעראטור (קליין און מאגער ווי זי איז געווען).

דארט זיינען אויך געווען א דריי־פיר גענאָסן, וועלכע האָבן זיך אויס־געצייכנט מיט זייער אָפּפּער־פּייאָגייט, זייענדיק גרייט אָפּצוגעבן בוכ־שטעבלעך דאָס לעצטע פאַר דער אנארכיסטישער פּראָפּאָגאַנדע. איך וויל דאָ דערמאָנען זייערע געמען מיט אַ געפּיל פון העכסטן רעספעקט, ווייל צוויי פון זיי זיינען שוין טויט. איך מיינ דאָ די טייערע פּריינט מיינע — י. פּין און ס. פּערמוט, וועלכע זיינען געווען אידעאָליסטן פון ריינסטן וואַסער, ווי מען דריקט זיך אויס אין דייטש, און נאָך אייניקע, וועמעס געמען איך געדענק שוין לידער ניט.

איך האָב זיי אַלעמען איינגערופן כדי צו דערקלערן זיי מיין כמעט פעסטן באַשלוס זיך אָפּצוזאָגן אַלס רעדאַקטאָר אונטער דער ווירקונג פון מ. ווינטשעווסקי. ווען איך האָב זיי דאָס אַלץ דערקלערט, האָבן זיי פון מיר געמאַכט דאָס גרעסטע געלעכטער. רוטענבערג און ווינבערג האָבן, זיי פון זייער זייט, מיך באַשולדיקט, אַז איך שפּיל דאָ פּאָליטיק, ווייל זיי גלויבן ניט, אַז איך זאָל זיין אַזוי נאַאיוו און אָנגעמען די ווערטער פון ווינטשעווסקי פאַר דער ריכטיקער מטבע. זיי האָבן מיר דערקלערט, אַז ווינטשעווסקי האָט שוין גאַר שטאַרקע פּערזענלעכע פּניות אין זיין צורייזן מיר איך זאָל זיך אָפּזאָגן פון דער רעדאַקטאָר־שטעלע; דער פּאַקט איז, אַז גאַלאַפּ איז געוואָרן ניט לאַנג צוריק זיין שוועסטער'ס חתן, און אפשר מאַן, און עס איז זייער וויכטיק פאַר ווינטשעווסקי, אַז זיין שוואַגער זאָל האָבן פּרנסה. פאַר מיר איז דאָס געווען אַן איבערראַשנד שטיקל נייעס. איך האָב עס פשוט ניט געוואָלט גלויבן. איך האָב מער ניט געקאַנט גלויבן אין דעם, ווייל איך און מיר אַלע האָבן געוואוסט ווי קראַנק גאַלאַפּ איז געווען. אָבער, ווי עס האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזן, בין איך געווען דער איינציקער, וואָס האָט ניט געוואוסט וועגן דעם אַלעמען. איך בין פשוט געווען צו שטאַרק פּאַרטאָן אין מיינ אַרבייט, און האָב ווירקלעך קיין אָנונג ניט געהאַט, וואָס עס קומט־פאַר פּריוואַט אין די אַזוי־גערופּענע גענאָסנשאַפּטלעכע קרייזן. פּונדעסטוועגן, ניט זייענדיק גאַנץ זיכער וועגן דעם, האָב איך דערקלערט, אַז די פּאַרזאַמלונג מוז דערווייל אָפּגעלייגט ווערן. איך מוז מיר די זאַך גוט איבערלייגן. געמיינט האָב איך — אויסצוגעפּינען דעם אמת, ווייל ווי איך האָב שוין דערקלערט, איז מיר זייער שווער געווען צו גלויבן, אַז סיי גאַלאַפּ און סיי ווינטשעווסקי זאָלן פעאייג זיין אויף אַזעלכעס, וואָס איך האָב באַטראַכט פאַר אַ פּאַרברעכן. איך בין דעריבער גלייך אַוועק צו ליבערמאַנ'ען, וועלכער איז דאָן געווען זייער

נאָענט מיט גאלאָפֿין און ווינטשעווסקי'ן, פּאַרלאַנגענדיק פון אים, ער זאָל מיר זאָגן דעם אמת.

ליבערמאַן האָט מיר אָנגעקוקט שטאַרק דערשטוינט, מיינענדיק, אַז איך שפּיל דאָ עפעס אַ קאָמעדיע. קאָן עס זיין, אַז איך ווייס ווירקלעך ניט? אודאי לעבן גאלאָפֿ און ווינטשעווסקי'ס שוועסטער אַלס מאַן און ווייב. מיין צאַרן קעגן ווינטשעווסקי'ן, וועלכער האָט מיר געוואָלט איינ־ריידן, מיט זיין באַהויפטונג, אַז איך טויג ניט אַלס רעדאַקטאָר, מיינט ער קיין פּערזענלעכע פּניות, האָט איבערגעשטיגן אַלע גרענעצן.

צום נעקסטן מיטינג זיינען די גענאָסן ווידער געווען ביי מיר אין הויז. איך האָב זיי דערציילט וואָס איך האָב אויסגעפונען ביי ליבערמאַנען. איך האָב זיי דערקלערט, אַז טראָץ דעם דענק איך דאָך, אַז מיין צוריקציען זיך און פּאַרלאַזן לאַנדאָן וואָלט געווען דאָס סאַמע בעסטע אונטער די אומשטענדן. דער פּאַקט איז, — האָב איך זיי דערקלערט — אַז מיר זיינען געבליבן אַ קליין הייפעלע, פּאַר וועלכער עס איז ממש אוממעגלעך צו לייסטן פּאַר'ן „אַרבייטער פּריינד“ די גענוגענדע פּינאַנציעלע שטיצע. מיר האָבן געהאַפט אויף ניו יאָרק. איז, ערשטנס, ניו יאָרק פּאַרנומען מיט'ן אַרויסגעבן די „פּרייע אַרבייטער שטימע“. צווייטנס, זיינען די גענאָסן אין ניו יאָרק שטאַרק קעגן דער רעוואָלוציע, וואָס מיר האָבן דאָ געמאַכט. זיי שרייען דאָך, אַז זיי ווילן אַרויסגעבן אַן אומפּאַרטייאישע צייטונג, און אַלס מוסטער האָבן זיי שטענדיק געגעבן דעם „אַרבייטער פּריינד“ — און מיטאַמאָל קומען מיר, לאַנדאָנער אַנאַרכיסטן, און דערקלערן די צייטונג אונדזערע פּאַר אַן אַנאַרכיסטישן פּאַרטיי־אַרגאַן! פּאַרשטייט איר דאָך, אַז זיי קאָנען מיט אונדז ניט סימפּאַטיזירן, און אַז מיר טאַרן זיך ניט ריכטן אויף קיין שטיצע פון ניו יאָרק. גיכער וועלן זיי פּילן ווי שיקן אונדז צום טייוול. זיכער וועלן זיי ניט, און קאָנען ניט, אַרויסקומען קעגן אונדז עפּנטלעך; אָבער אין האַרצן ווינטשן זיי אונדז אַלדאָס־בייז. בלייבט דאָך, אויף אַזאַ אופן, אונדז ניט קיין אַנדער ברירה ווי אויפצוגעבן דעם קאַמף. ווייל פּריער אָדער שפעטער וועלן מיר מוזן פּאַלן, און איצט קאָנען מיר נאָך אַרויסקומען ווי פּיינע מענטשן. זאָלן זיי, אונדזערע געגנער, ווייל מוטשען מיט דער צייטונג. און טאַמער ווילט איר דאָס ניט טאָן, ווייל אייך איז שווער צו באַקענען זיך אַלס געשלאָגענע, בין איך גרייט צו נעמען אויף זיך די גאַנצע שולד. איך וועל עס זיין דער פּייגלינג, וואָס איז אַנט־לאָפּן פון שלאַכט־פעלד.

די גענאָסן האָבן אָבער ניט געוואָלט הערן און זען פון מיין פּאַרשלאַנג. זיי האָבן מיך שירשיר דערקלערט אַלס פּאַררעטער. וואָרים קאָפּעלאַנסקי האָט, אין זיין דעמאָלסטדיקן אַפּטימיזם, דערקלערט: „די צייטונג אין לאַנדאָן גייט אויסגעצייכנט, בעסער ווי אונטער גאלאָפּ'ס רעדאַקציע. זי ווערט מיט פּיל מער חשק געלייענט אויך אויף דער פּראַוויניץ.“ ער, אַלס

מענדעווער, ווייס עס בעסער ווי אנדערע. „רודערמאן קאן באשטעטיקן, אז די צייטונג ווערט איצט מער געלייענט ווי אין אירע בעסטע צייטן; טא וואלט עס דאך געווען פשוט פייג, ווען מיר זאלן איצט, נאך אזא קאמף וואס מיר האבן געהאט, נעמען און איבערגעבן די צייטונג צו אונדזערע ביטערסטע געגנער. וואס די וועלט וועט דאן ניט זאגן וועגן אונדז, וועט זי זיין פולשטענדיק גערעכט. און אויב יאנאווסקי וויל דורכאויס אונדז פארלאזן, קאנען מיר אים מיט גוואלט ניט האלטן; אבער מיט דער צייטונג מוזן מיר אנגיין, אזוי לאנג ווי עס איז נאר דא די מעגלעכקייט.“

עס איז דא ניט נויטיק פאר מיר צו שילדערן דעם שטארקן איינדרוק, וואס קאפעלאנסקי'ס רעדע האט געמאכט. און דאס וואונדערבארער האט זי געווירקט, ווייל מיר אלע האבן געקענט קאפעלאנסקי'ן פאר א זייער ווארטקארגן גענאסע. זעלטן פלעגט ער נעמען א ווארט; און האט ער שוין יא אמאל גערעדט, זיינען דאס געווען געציילטע ווערטער. און דא, מיטאמאל, אזא מבול! יא, אזא ברענענדיקע לאווע, ווי פון א פייער-שפייענדיקן וואלקאן. מיר זיינען אלע געווען באמת געפלעפט. נאך אים האבן גענומען דאס ווארט רוטענבערג, וויינבערג, פרימאן, פין — און זיי אלע האבן גערעדט אין דעמוזעלבן גייסט.

פארשטייט איר דאך, אז איך האב ניט געהאט קיין אנדער בריה, ווי צו דערקלערן זיך באזיגט. אויפ'ן שטעל איז געשאפן געווארן א סומע פון פינף פונט, וואס נאר איינער וואס האט צו יענער צייט געלעבט אין לאנדאן און האט געוואוסט ווי שרעקלעך ארים די גענאסן זיינען געווען, קאן דאס געהעריק אפשאצן. עס האט זיך ווירקלעך געפאדערט אן אומגעהויער זעלטענע אפפערוויליגקייט צו שאפן די סומע. (פאר דעם איצטיקן לעזער וועט זיין גענוג, ווען איך וועל דערקלערן, אז דורכשניטלעך האבן די אר-בייטער צו יענער צייט פארדינט אפשר פופצן שילינג די וואך, און גאר פיל גענאסן זיינען שוין געווען פאמיליען-פאטערס). איך האב זיך דעריבער געפילט שטארק באגייסטערט.

אבער אין מיין קאפ האט מיר ניט צורויגעלאזט דער געדאנק; וואס וועט זיין נעקסטע וואך, ווען דאס ביסל געלט וועט אויסגיין? איך האב אבער דעם ביטערן געדאנק דערשטיקט אין זיך, און האב מיט פרישער ענערגיע זיך גענומען צו דער ארבייט. איך האב געוואוסט, אז די שונאים לוייערן אויף יעדן שריט מיינעם. נאכדעם ווי ווינטשעווסקי איז אזוי מיאוס דורכגעפאלן מיט זיין פארזוך צו ווירקן אויף מיר אליין, האט ער זיך גע-נומען צו די איינצלנע גענאסן; ער האט זיי איינגעלאדן צו זיך אויף א גלעזל טיי — אט צו באלאקען אביסל. די גענאסן זיינען געקומען פרעגן, צי זאלן זיי גיין אהין? געוויס האב איך זיי געהייסן גיין, אפשר האט ער זיי עפעס וויכטיקס צו זאגן? אפשר וועט ער זיי איבערצייגן, אז דער

„אַרבייטער פריינד“ איז טאָקע אַזוי שלעכט, אַז עס איז גלייכער ער זאָל אינגאַנצן אונטערגיין, איידער אַנגיין אונטער מיין רעדאַקציע? איך האָב עס געמיינט גאַנץ ערנסט, ווייל די אינטריגעס האָבן מיך ווירקלעך קראַנקגעמאַכט, און וואָס אַ וואָך אַלץ שווערער און שווערער איז געוואָרן פאַר מיר די אַרבייט. אָבער אַך, אויך דאָ האָט דער „זיידע“ גאַרנישט אויסגעפירט. דער רעזולטאַט פון זיין גאַנצער בייזער אַטאַקע איז געווען אַ פונקט פאַרקערטער ווי ער האָט עס געוואונטשן. אַלץ שטאַרקער האָבן די גענאַסן געפילט זיך צוגעבונדן צו מיר, אַזוי אַז פיל זיינען געווען גרייט צו טאָן אַלץ וואָס איך וואָלט פון זיי פאַרלאַנגט, ביז אויפאַפּפערן זיך. זיי האָבן דאָס באַוווּזן אין פיל פאַלן — אָבער איך וועל זיך איצט ניט אַפּשטעלן אויף דעם.

אַז ווינטשעווסקי האָט זיך ענדלעך איבערצייגט, אַז ער קאָן מער ניט האָפּן צו געווינען די רעדאַקטאָר־שטעלע אין „אַרבייטער פריינד“ פאַר זיין שוואַגער, האָט ער אַנגעהויבן אַרבייטן פאַר אַ מאַנאַטלעכן זשורנאַל, צוליב דעם איז „פער אַרדער“ געגרינדעט געוואָרן אַ גרופע „פראַלעטאַריאַט“, וועלכע האָט דאָס געזאָלט זיין דער אייגנטימער און אַרויסגעבער פון זשורנאַל. און נאַטירלעך, גאַלאַפּ איז אויסדערוויילט געוואָרן אַלס דער רעדאַקטאָר, און די אַלע בערן אין דער באַוועגונג זיינען אַנאַנסירט געוואָרן אַלס זיינע שטענדיקע מיטאַרבייטער. דאָרף איך אייך ניט דערציילן, אַז אין שפיץ פון די מיטאַרבייטער איז געווען ניט קיין אַנדערער ווי מאָריס ווינטשעווסקי בכבודו ובעצמו, דער וועלט־באַרימטער „משוגענער פילאָזאָף“. דאָן זיינען געקומען באַראַנאַוו, ליבערמאַן און נאָך אַזעלכע „בערן“. און וועמען האָט געהאַט, אומשטיינס געזאָגט, דער „אַרבייטער פריינד“? איך בין געווען דער איינציקער מיט אַ שטיקל נאַמען. און טאָקע ניט מער; וואָרים, ווי דער אמת איז, בין איך געווען דער כל וּלך. איך בין געווען דער נייעס־שרייבער, דער לייטאַרטיקל־שרייבער, דער פעליעטאַניסט, דער קריטיקער. און אַך, אויך דער טעאַרעטיקער איבער אַנאַרכיזם. דאָס נאָך וועניג, האָב איך געמוזט נעמען אַ שטאַרקן אַנטייל אין דער אַרבייטער־באַוועגונג. עס איז דאָך עפעס אַן אַרבייטער־צייטונג! עס איז נויטיק געווען צו זיין גוט אינפאַרמירט וועגן אַלץ וואָס קומט־פאַר ניט נאָר אין דער אידישער אַרבייטער־באַוועגונג, נאָר אין דער אַרבייטער באַוועגונג אין אַלגעמיין.

גיט נאָך צו צו דעם, אַז איך בין געווען כמעט דער איינציקער רעדנער — מיין אידיש־אַנאַרכיסטישער רעדנער — אין ענגלאַנד; און אַז נאָר אַפּט האָב איך זיך געמוזט אַריבערכאַפּן אויף דער פראַווינק, וואָס האָט אויך געדורשט נאָך אַ אידיש וואָרט פון דעם „וועלט־באַרימטן“ רעדנער, און איר וועט פאַרשטיין, אַז איך האָב ניט געקאַנט צוגערעכנט ווערן צום פאַראַ־זיטישן קלאַס אין ענגלאַנד. און איך זאָג אייך דעם אמת; ווען איך טראַכט

איצט וועגן דעם, וואונדער איך זיך — וואו האָב איך גענומען די כחות פֿאַר דאָס אַלץ! עס איז דאָך באמת געווען אַן אַרבייט פֿאַר צען. אמת, אין דער אַרבייט האָבן פון צייט צו צייט מיטגעהאַלפֿן די גענאָסן קאַפּעלאַנסקי, פּרימאַן און וו. וועס; אָבער, כאָטש זיי זיינען געווען טייערע, איבערגעגעבן בענע גענאָסן, קיין ערשט־קלאַסיקע שרייבער — און איבערהויפּט נאָך שרייבער מיט אַ שטיקל נאָמען — זיינען זיי דאָן זיכער ניט געווען.

דערפֿאַר, וויכטיק ווי עס איז פֿאַר מיר געווען זייער הילף, און ווי דאָנק באַר איך האָב זיך געפילט צו זיי, אָבער קיין גרויס פּרעסטיזש מיט זייער מיטאַרבייטערשאַפט האָבן זיי דער צייטונג ניט פֿאַרשאַפט, און ניט געקאָנט פֿאַרשאַפֿן, און איר קאָנט זיך לייכט פֿאַרשטעלן ווי איך האָב געפילט, און ווי עס האָבן געפילט אַלע מיינע אָנהענגער און גענאָסן מיט מיר צוזאַמען, ווען זיי האָבן דערהערט די פּריילעכע בשורה וועגן דאָס אַרויסגעבן דעם זשורנאַל. און עס איז דאָך מערקווירדיק, וואָס פֿאַר אַ מאַדנע באַשעפּעניש עס איז דער מענטש; אייגנטלעך האָבן מיר דאָך גאָר געדאַרפט זיך פּרייען; אַט דערשיינט נאָך אַ זשורנאַל פֿאַר דעם פּרייען געדאַנק, פֿאַר מער אויפ־קלערונג, פֿאַר מער ליכט אין די מוחות פון די אַרבייטער. האָבן מיר דאָר, אַלס סאָציאַליסטן, געדאַרפט ווירקלעך באַגריסן די דערשיינונג פון זשורנאַל; פּונדעסטוועגן מוז איך זיך מודה־זיין, אַז ווען דאָן וואָלט עפּעס פּאַסירט מיט גאַלאַפּין, — זאָגן מיר ער וואָלט פּלוצלינג געשטאַרבן, — איז כאָטש איך וואָלט ניט געקאָנט אויסדריקן מיין צופּרידנקייט עפּנטלעך, אָבער אין האַרצן וואָלט איך זיך באמת געפּרייט.

און איצט, איבערלייגנדיק זיך עס, כאָטש עס זיינען שוין אַוועק אַזויפיל יאָרן, ער איז שוין אַזוי לאַנג טויט און איך שפיר ניט קיין פּונק פון שנאה צו אים אין האַרצן, מוז איך דערקלערן, אַז מיין דעמאָלסטדיקער געפיל איז געווען אַ פּאַלקאָם באַרעכטיגטער. וואָרים, ווי דער אמת איז, זיין ציל, און דער ציל פון אַלע זיינע מיטהעלפּער, איז ניט געווען די אויפקלערונג פון די אַרבייטער, נאָר צו מאַכן צו גאַרנישט די אַרבייט וואָס מיר האָבן געטאָן, און מיט אַ גאַנץ היפּשן דערפֿאַלג. מער ווי אַלץ אַנדערש איז זייער הויפּט־ציל געווען מיך צו דערנידעריקן אין די אויגן פון דער וועלט — ווייזן ווי קליין און נישטיק איך בין לגבי זיי, די גרויסע, וויל איך ניט לייקענען, אַז איך האָב זיך ווירקלעך שטאַרק איבערגעשראַקן, ווען איך האָב געהערט, אַז זיי האָבן שוין אָנגעהויבן אַרבייטן אויף דעם מאַנאַטלעכן זייערן — „די פּרייע וועלט“. ווען איך וואָלט זיך ניט געשעמט פֿאַר זיך אַליין, וואָלט איך אויפּגעגעבן דעם קאַמף און געמאַכט פּליטה, ווי מען זאָגט. איך האָב דאָס אָבער ניט געטאָן און, בנאמנות, איך האָב קיין חרטה ניט. איך האָב זיך, אין מיין פּאַנטאַזיע, אויסגעמאַלט דעם טייוול שוואַר־צער, פיל שרעקלעכער ווי ער איז.

ווען דער זשורנאַל איז ענדלעך דערשינען און איך האָב אים איבער־

געלייענט (און איר מעגט מיר גלויבן מיט גרויס אויפמערקזאמקייט), פֿרר בירנדיק זיין אזוי אומפֿארטייאיש ווי איך האָב נאָר געקאָנט, בין איך געקומען צום שלום, אַז איך האָב גאַרנישט וואָס צו שרעקן זיך. איך בין געקומען צו דער פולער איבערצייגונג, אַז קיין איינציקער פון זיי פֿאַרדינט ניט דעם גרויסן נאָמען וואָס ער האָט געהאַט. צי זיי זיינען געווען באַ וואוסטזיניק וועגן דעם צי ניט, אָבער דער זשורנאַל האָט זיי ווירקלעך פֿאַר'מסר'ט. ער האָט אַמבעסטן אַרויסגעוויזן דעם גרויסן מאַנגל פון טיפער איבערצייגונג אין אַלץ וואָס זיי האָבן געשריבן. עס איז דאָרט ניט געווען צו מערקן אַ פונק פון אמת'ן גלויבן אין קיינעם פון די אַרטיקלען, וואָס זיינען דערשינען אין ערשטן נומער.

יעדער איינער האָט געקאָנט פֿילן, אַז זייער הויפֿט-צוועק איז געווען — זיך באַרימען מיט זייער קונסט. זיי האָבן פֿאַזירט פֿאַר'ן עולם; און עס איז דאָך שוין אַ באַקאַנטע זאַך, אַז וואָס מער איינער מיט זיך אויסצופֿייען, מאַכן זיך שענער ווי ער איז עס אין דער אמת'ן, דאָס מיאוס'ער מאַכט ער זיך. דאָס האָט ניט נאָר צונישטגעמאַכט זייער גאַנצע אַרבייט, נאָר האָט אַריינגעגאַסן אין מיר גאָר נייעם מוט, און איך האָב פֿאַרטגעזעצט מיין אַרבייט מיט גאָר אַ נייעם חשק. עס איז ניט געווען קיין זאַך וואָס זאָל זיין צורשווער פֿאַר מיר. איך האָב דעם זשורנאַל צעגלידערט זייט נאָך זייט, האָב אין אים ניט איבערגעלאָזט קיין גאַנץ ביינדל, ווי דאָס ווערטל גייט. איך האָב אויפֿגעשטאַכן די אַלע אַנגעבלאָזענע פֿרעטענזיעס פון דעם דעמאָלסטדיקן באַראַנאָוו. איך האָב אין אַ ריי אַרטיקלען באַוויזן, אַז ווינטשעווסקי ווייס ניט אויף וואָס פֿאַר אַ וועלט ער איז, און אַז ער האָט אין דער ווירקלעכקייט געדאַרפט הייסן „דער משוגע'נער“, ניט דער „משוגע'נער פֿילאָזאָף“.

(איך האָב לעצטנס נאָכאַמאָל איבערגעלייענט יענע אַרטיקלען, און כאַטש זינט דאָן האָבן זיך מיינע איבערצייגונגען באַדייטנדיק געענדערט, מוז איך אָבער זיך מודה זיין, אַז איך האָב זיי געלייענט מיט אַ גאַנץ באַזונדערן פֿאַרגעניגן. עס גלייט אַרויס פון זיי אַ זייער גליעדדיקע איבער-צייגונג, וואָס האָט ניט געקאָנט פֿאַרפעלן צו מאַכן אַ שטאַרקן איינדרוק אויפֿן לייענער. אָבער דאָס וויכטיקסטע, וואָס איך האָב אויפֿגעטאָן מיט יענער סעריע אַרטיקלען, איז געווען דאָס וואָס איך האָב צעבראַכן און שטאַרק אַרונטערגעריסן די אויטאָריטעט פון מיינע גענערע.)

5. די אידישע אַרבייטער-באַוועגונג אין יענע יאָרן

אין לאַנדאָן

אַלאַ, ווי דער לעזער האָט געזען פון דעם פֿריערדיקן קאַפיטל, איז די גייסטיקע זייט פון דעם קאַמף אונדזערן געווען אַ מער אַדער וועניגער

א צופרינדשטעלנדיקע, דערפאר אבער איז די עקאנאמישע זייט געווען אין א זייער טרויערדיקן צושטאנד. עס האט פאסירט דאס, וואס איך האב פאראויסגעזאגט די גענאסן אויף דעם פריוואט־מיטינג, וועלכן איך האב געשילדערט אין דעם פאריגן קאפיטל. פון אמעריקע, וואס איז געווען איינער פון די הויפט־קוואלן פאר דער הכנסה פון „ארבייטער פריינד“, איז די גאנצע צייט קיין סענט ניט געקומען. וואס אנבאטרעפט לאנדאן און דער פראווינג, איז די איינקונפט שטענדיק געווען א לעכערלעך קליינע. די שפאלטונג האט די הכנסה נאך באדייטנדיקער פארקלענערט, טראץ דעם וואס דער פארקויף פון דער צייטונג איז, פארהעלעטניסמעסיק, ניט געווען קיין שלעכטער. דער בערנער סטריט קלוב, וואס פלעגט אריינבריינגען אביסל פראפיט, האט צוליב דער שפאלטונג ניט נאר ניט געבראכט מער פראפיט, נאר האט מער ניט געצאלט זיינע אייגענע אויסגאבן. ווארים די, וואס האבן זיך אפגעשפאלטן פון אונדז, זיינען ניט נאר אליין ניט געקומען אין קלוב און געגעבן עפעס צו לייזן, נאר זיי האבן עס נאך באטראכט פאר זייער פליכט צו שעדיקן אים ווי ווייט זיי האבן נאר געקאנט — זיי האבן אפגערעדט פיל אנדערע פון באזוכן דעם קלוב. די גענאסן האבן ממש זיך אויסגעטאן פון העמד, כדי צו האלטן דעם „ארבייטער פריינד“ איבער'ן וואסער, ער זאל אזוי שנעל ניט אונטערגיין.

אבער, ווי געזאגט, זייערע כחות זיינען געווען זייער קליין, און ווי וועניג עס זיינען געווען די אויסגאבן פון דער צייטונג, דאך איז עס פון וואך צו וואך געווארן אלץ שווערער און שווערער זיי צו דעקן. די פראגע: „וואס טאן?“ איז געשטאנען פאר אונדז אין איר גאנצער פורכטבארקייט. איר וועט פרעגן: „און די ארבייטער־באוועגונג אין לאנדאן און גאנץ ענגלאנד, וואס האט זי געטאן פאר דער צייטונג, פאר וועמעס־וועגן זי איז אייגנטלעך ארויסגעגעבן געווארן?“ דער ענטפער איז: די ארבייטער־באוועגונג צו יענער צייט איז געווען צוקליין און צו־ארים, און זי זאל קאנען אויסהאלטן א צייטונג. גיכער האט זי דערווארט הילף פון דער צייטונג. און דאן איז געווען אן אנדער אורזאך: קליין ווי זי איז געווען, האט זי שוין אבער געהאט אין זיך די קערנער פון קארופציע אין דער דעמאקראטי־קער פירערשאפט, און, זעלבסטפארשטענדלעך, דער „ארבייטער פריינד“ האט דאס ניט געקאנט און ניט געטארט פארשווייגן. דער רעזולטאט איז געווען, אז דער „ארבייטער פריינד“ איז גאר שטענדיק געשטאנען אין קאמף מיט דער אזוי־גערופענער ארבייטער־באוועגונג. און ניט נאר האבן מיר ניט געקאנט דערווארטן פון איר קיין מאראלע און פינאנציעלע הילף, נאר דער רעדאקטאר איז געווען אין שטענדיקער לעבנס־געפאר צוליב זיין אויפדעקן די פארשיידענע קלענערע און גרעסערע געמיינהייטן פון דער זייט פון די אזוי־גערופענע פירער.

אפשר וועט דער לעזער מיינען, אז איבערטרייב שוין צופיל, קאן

איך אויף אים אסור פאראיבל האָבן; ווייל פאַר דעם, וואָס האָט עס אַליין ביט מיטגעמאַכט און מיטגעלעבט, איז ווירקלעך גאַנץ שווער זיך פאַרצורשטעלן די דעמאָלסטדיקע אידישע אַרבייטער-באַוועגונג אין ענגלאַנד. דער אמת איז, אַז דאָס איז גאַר קיין באַוועגונג ביט געווען. און איך ווייס ווירקלעך ביט וואָס פאַר אַ נאַמען עס צו געבן.

לאָמיר פרובירן געבן די לעזער כאַטש אַ בלאַס בילד פון דעם אידישן אַרבייטער אין ענגלאַנד אין די אַכציקער יאָרן. פון דער היים אויס איז ער געווען אַ פראַסטער שניידער אָדער שוסטער, און דערצו אַ שרעקלעכער עם-הארץ. ער האָט פשוט ביט געקאַנט אַ שייטל עברי. די ריכטיקע אורזאַץ, פאַרוואָס דער „אַרבייטער פריינד“ האָט געהאַט אַזאַ קליינע צאַל לעזער, איז געווען דאָס וואָס זייער וועניגע האָבן געקאַנט פשוט לייענען. אַפילו די „געבילדעטסטע“ צווישן זיי האָבן נאָר מיט נקודות געקאַנט קוים-קוים עטוואָס איבערלייענען. די איבעריקע האָבן אַזויפיל אויך ביט געקאַנט. קומענדיק קיין לאַנדאָן האָבן זיי געאַרבייט אמת'ע עבודת פּרץ. עס איז גאַר קיין גרעניץ ביט געווען צו זייערע אַרבייטס-שטונדן. זיי פלעגן גיין צו דער אַרבייט אַ בליאַסק אויף טאַג, און אויפהערן אַרבייטן ערשט שפעט אין דער נאַכט. דאָס איז געווען אַ שרעקלעך לעבן, און איר קאַנט זיך שוין אַליין לייכט אויסמאַלן די גייסטיקע פיזיאָנאָמיע פון אַזאַ אַרבייטער. ער האָט געהאַט מער דעם אַנבליק פון אַ שטומער חיה ווי פון אַ דענקענדן קן וועזן. איר האָט קוים געקאַנט מיט אים זיך צוזאַמענריידן; ביט איר האָט אים פאַרשטאַנען, און ביט ער האָט אייך פאַרשטאַנען. דער עלנד און די טעמפּזינגקייט זיינען געווען אויסגעקריצט אויף זיין פנים. וואָס-זשע איז זיך צו וואונדערן, אַז די עטלעכע כּיטרערע צווישן זיי — און וועלכע האָבן, נאַטירלעך, געשפּילט די ראַלע פון פירער — האָבן געקאַנט טאַן מיט זיי אַלץ וואָס זיי האָבן געוואָלט, און גאַר ביט דאַרפן מורא האָבן, אַז אימיצער זאַל קומען און שטערן זיי אין זייער שיינער מלאכה. זיי האָבן געפּילט זיך גאַנץ זיכער. און אַט די דאָזיקע אויפגאַבע — אויפצונעמען אַ קאַמף קעגן די דאָזיקע קליינע שווינדלערלעך — האָט עס געהאַט אויף זיך דער „אַרבייטער פריינד“.

פאַרשטייט איר שוין איצט, וואָס דער רעדאַקטאָר פון אַזאַ צייטונג האָט געהאַט אויסצושטיין? כּדי איר זאַלט עס ווירקלעך קאַנען זיך פאַר-שטעלן, האָלט איך פאַר גויטיק איבערצוגעבן דאָ אייניקע פאַקטן, וואָס וועלן וואַרפן אַ קלאַר ליכט אויף דעם דעמאָלסטדיקן צושטאַנד. עס האָט אויסגעבראַכן אַ שניידער-סטרייק. אַ געוויסער לואיס לייאַנס, וועלכער איז געווען אַ איד מיט אַביסל בילדונג און פון דער נאַטור ביט קיין נאָר, איז געווען דער פירער. פאַפולער צווישן די שניידער און דער איבעריקער אַרבייטער-וועלט איז ער געוואָרן דורך זיין עדות-זאַגן פאַר דער „סוועטינג קאַמיסיע“, וועלכע איז באַשטימט געוואָרן פון פאַרלאַמענט

צו אונטערזוכן דעם סיסטעם, וואָס האָט געבושעוועט אין לאַנדאָן ביים סוף פון די אַכציקער יאָרן. ער האָט זיך דאָן אויסגעצייכנט מיט דער קלאַרקייט פון די פּאַקטן, וואָס ער האָט אַרויסגעבראַכט, זייענדיק אַליין אַ שניידער, וועלכער איז געווען גוט באַקאַנט מיט דער שרעקלעכער סוועטעריי פון אייגענער דערפאַרונג. דאָס איז געווען דער אַנפאַנג פון זיין פּאַפּולאַריטעט, אַזוי איז ער געוואָרן דער פירער ביי די שניידער, און אַזוי איז אים געראָטן אויפצובויען אַ שניידער־יוניאָן, פון וועלכער ער איז געווען אי דער פרעזידענט, אי דער סעקרעטער און אי דער טרעזשורער. ער איז ניט נאָר געווען דער „באַס“ פון דער יוניאָן, אָן גוזמא, ער איז געווען די יוניאָן.

ווען איך בין אָנגעקומען אין לאַנדאָן, האָב איך שוין געפונען לואיס לייאַנסן אַלס אַ צימלעך פּאַפּולערן אַרבייטער־פירער, וועמען דער „אַרבייטער פריינד“, אונטער גאַלאַפּ'ס רעדאַקציע, האָט ביטער באַקעמפט. פונדעסט־וועגן, ווען איך האָב איבערגענומען די רעדאַקציע, האָב איך ניט געוואָלט אויך איבערנעמען דעם קאַמף קעגן לייאַנס'ן אַלס ירושה. איך האָב אַליין זיך געוואָלט איבערצייגן, צי דער מענטש דאַרף ווירקלעך באַקעמפט ווערן. אפשר, האָב איך געטראַכט, קאָן איך אים אריינציען אין אונדזער באַוועגונג, ווייל ער האָט געשפּילט די ראַלע פון אַ שטיקל ראַדיקאַל, און אַזוי אַרום מאַכן אַ סוף צו דעם פּרוכטלאַזן קאַמף.

האָב איך לייאַנס'ן איינגעלאָדן אין אַפּיס, זיך דורכצוריידן מיט אים. ער האָט געמאַכט אויף מיר אַ גאַנץ גוטן איינדרוק, מוז איך זאָגן. ער האָט מיר פּאַרזיכערט, אַז ער איז גאַנץ אומזיסט פאַרפּאַלגט געוואָרן פון מיין פּאַרגרייער. און אַזוי ווי איך אַליין האָב געהאַט אַנדערע קריוודעס קעגן מיין פּאַרגרייער, בין איך געווען שטאַרק גענייגט צו גלויבן, אַז ער איז אפשר גאָר ניט אַזוי שלעכט, ווי מען האָט מיר אים פּאַרגעשטעלט. און איך האָב אים פּאַרזיכערט אין מיין באַשלוס צו קאַפּערירן מיט אים, אויב ער וועט מיר נאָר לאָזן. ער האָט מיר פּאַרזיכערט, אַז איך וועל אין אים געפינען דעם בעסטן פריינד, און אַז מיט דער הילף, וואָס דער „אַרבייטער פריינד“ קאָן אים געבן, איז ער זיכער, אַז די אַרבייטער־באַוועגונג וועט דערפון זייער פיל געווינען.

האָב איך אים אויפ'ן שטעל איינגעלאָדן שרייבן וועכנטלעך אַרבייטער־נאַטיצן פאַרן „אַרבייטער פריינד“ — איך האָב אים דערמיט געוואָלט באַ־ווייזן מיין צוטרוי; און אַז איך האָב קנאַפּ־וואָס מורא, אַז ער זאָל מיס־ברויכן מיין צוטרוי און די פּאַפּולאַריטעט וואָס ער וועט קריגן אַלס מיטאַר־בייטער פון „אַרבייטער פריינד“. קיין אידיש האָט ער ניט געקאַנט, האָט ער געשריבן זיינע אַרבייטער־נאַטיצן אין אַ שלעכטן ענגליש, און איך האָב זיך גענומען די גרעסטע מי צו מאַכן עס אַזוי שיין און גוט ווי מעגלעך. לואיס לייאַנס איז באַקאַנט געוואָרן צווישן די שניידער אַלס אַ זייער גוטער אידישער שרייבער. נאַטירלעך, האָט ער אַליין שוין געזאַרגט פאַר דעם,

אז מען זאל גלויבן, אז ער אליין איז עס דער גרויסער שרייבער. איך האָב זיך געמאַכט ניט־וויסנדיק און געלאָזט אים האָבן דעם גאַנצן קרעדיט. מײן גדולה אָבער, אז איך האָב אויסגעפירט צו מאַכן לייאַנס׳ן ניצלעך — וועניגסטנס אומשעדלעך, — און אז מיט מײנע אויגן אויף אים וועט ער זיך ניט דערלויבן קײן „מאַנק־ביזנעס“ ניט אין זײן יוניאַן בפרט און ניט אין דער אַרבייטער־באַוועגונג בכלל — די דאָזיקע גדולה איז גאַר באַלד אויסגערובען. עס האָט אויסגעבראַכן דער שניידער־סטרייק. פאַר־שטייט זיך, אז עס איז ניט געווען קײן סענט געלט אין דער יוניאַן־טרעזשורי. אָבער צו יענער צײט האָט מען ניט געקאַנט וואַרטן אויף אַ סטרייק־פאַנד כדי אויפצונעמען אַ קאַמף. וואָס עס איז אַריינגעקומען פון „די־וס“, דאָס איז אַוועק אויף די לויפנדיקע הוצאות, אַזוי אז עס איז גאַר זײער וועניג געלט געווען אין דער יוניאַן ווען דער סטרייק האָט אויסגעבראַכן. פאַר דעם האָט מען לואײס לייאַנס׳ן ניט געקאַנט מאַכן פאַראַנטוואָרטלעך. מען איז אַרויס אין סטרייק מיט דעם גלויבן, אז, ערשטנס, וועט זיך דער עולם אַפרופן מיט זײן מאַראַלער און פינאַנציעלער שטיצע; צווייטנס, אז די עפנטלעכע מײנונג וועט צווינגען די באַסעס נאַכצוגעבן געוויסע פאַדערונגען פון די סטרייקנדיקע אַרבייטער; און דריטנס, אז דער קאַמף־ענטוואַפונג וועט העלפן די סטרייקער אַריבערטראַגן אַלע צרות, צו וועלכע זײ זײנען איבער־ריגנס ניט פרעמד, אַפילו ווען זײ אַרבייטן.

איך מוז דאָ דערקלערן, אז אויף אַזא אופן זײנען אַרויסגערופן געוואָרן גאַר פיל סטרייקס, און ניט נאָר בײ די אידישע אַרבייטער, נאָר אויך בײ די גוײאישע. וואַרים דער פאַקט איז, אז צו יענער צײט איז נאָך דער טרייד־יוניאַניזם אין אַלגעמיין געווען זײער יונג; ער איז נאָך געווען אין זײן וויגעלע, און פון גרויסע סטרייק־פאַנדס האָט גאַר קײן רײד ניט געקאַנט זײן. מיר האָבן געאַרבייט מיט אַלע אונדזערע כחות אין דעם סטרייק. גענאָסע וו. וועס האָט בוכשטעבלעך געטאַגט און גענעכטיקט אין סטרייק־האַל. ער האָט פאַר דער צײט פאַרלאָזט זײן שריפט־קאַסטן — ער איז געווען, ווי שוין דערמאָנט, ביים טרייד אַ שריפטזעצער — און איז אַוועק און זיך ממש באַזעצט אין סטרייק־האַל, וואו ער איז פאַרבליבן ביז׳ן סאַמע סוף. איד, אָן אַ גוזמא, האָב גערעדט פאַר די סטרייקערס אפשר זעקס־זיבן מאָל אין טאָג. יעדע מינוט, וואָס איך האָב נאָר געקאַנט אָפּשפאַרן, סײ פון אַפּיס און סײ פון דער היים, האָב איך געווינדמעט דעם סטרייק.

איר וועט זיך וואונדערן, און מיט רעכט, וואָס אַזוינס איך האָב זײ געקאַנט זאָגן זיבן מאָל אַ טאָג. איך האָב דאָך געמוזט זײ זאָגן אַלעמאַל איינס־און־דאָסזעבליקע, טאָ ווי איז עס ניט מיר און ניט זײ מיאוס געוואָרן? איז דער תירוץ: איך האָב אַרויסגעוויזן אַזא דערפינדערישקײט, אז ווי נאָר מען האָט מיך דערוען אין האַל איז ער באַלד פאַרהילכט געוואָרן פון אַפּלאַ־דיסמענטן, און איך האָב זיך געמוזט שטעלן אויף דער פּלאַטפאָרם און

דרש'ענען. איינמאל האָב איך זיי דערציילט די אַלגעמיינע נייעס פון טאָג. אַ צווייטן מאל האָב איך זיי באַקאַנט געמאַכט מיט די פּאַסירונגען אין דער אַרבייטער־וועלט, וועגן אַלערליי קאַמפּן און די גרויסע אַרבייטער־זיגן אויפ'ן עקאָנאָמישן פעלד. אַ דריטן מאל האָב איך זיי באַקאַנט געמאַכט מיט געוויסע היסטאָרישע פּאַקטן פון דער רוסישער געשיכטע, און אויך מיט דעם גרויסן רעוואָלוציאָנערן קאַמף, וואָס די רוסישע פּרייהייטס־קעמפּער פירן אָן פאַר די לעצטע פּופּזיק־זעכציק יאָר. אַמאַל פּלעג איך זיי פאַר־לייענען פון אַ בוך מיט מיינע אייגענע קאַמענטאַרן. און דאָס אַלץ, כדי צו האַלטן זיי וואַכעדיק, האָט געמוזט זיין געפּעפּערט מיט אַ וויץ — אויף וואָס איך בין צו יענער צייט געווען גאָר אַ מאַדים.

אַט אַזוי האָב איך עס אָנגעהאַלטן פאַר גאַנצע צוויי לאַנגע וואָכן, ביז עס איז קלאָר געוואָרן, אַז דער סטרייק קאָן בשום אופן ניט געוואונען ווערן. די אַרבייטער האָבן פשוט ניט געקאַנט מער אויסהאַלטן. זייערע קינדער זיינען ממש אויסגעגאַנגען פון הונגער, און דער סטרייקהאַל איז געוואָרן אַלעמאַל ליידיקער און ליידיקער, ביז מער ווי אַ פאַר מנינים שניידער זיינען ניט געבליבן. און אויך די וואַלטן געווען אַוועק, ווען זיי וואַלטן געקראָגן פּלעצער.

אונטער אַט די אומשטענדן האָב איך פאַרלאַנגט פון לייאַנס'ן, ער זאָל דערקלערן דעם סטרייק פאַר געענדיקט, ווייל עס האָט דאָך ווירקלעך קיין זין ניט אָנצוגיין מיט דער קאַמעדיע. ער האָט אָבער אַנטשידן זיך אַנטזאָגט דאָס צו טאָן, און צוליב דעם איינציקן גרונט, וואָס ער וועט נאָך קאַנען אויסשאַרן עטלעכע פונט ביי אייניקע פּילאַנטראָפּן. איך האָב זיך ביי אים געבעטן מיט גוטן; האָב אַפּעלירט צו זיין ערן־געפּיל — עס האָט אָבער אויף אים ניט געמאַכט די מינדסטע ווירקונג. דער בחור האָט נאָך געהאַט די חוצפה מיר צו זאָגן, אַז עס איז ניט מיינע „ביזנעס“; אַז ער איז דער פירער פון סטרייק, און ער אַליין איז פאַראַנטוואָרטלעך. איך האָב אים דאָן געסטראַשעט, אַז איך וועל אַרויסקומען עפענטלעך און דערקלערן דעם גאַנצן שווינדל, און דאָן וועט ער ניט נאָר ניט קאַנען מער צאַפּן געלט פון קיינעם, נאָר וועט בלייבן בלאַמירט פאַר זיין גאַנץ לעבן, און זיין קאַריערע אַלס אַרבייטער־פירער וועט זיין געענדיגט.

דער בחור האָט זיך געכאַפּט שלאָגן, אָבער נאָכגעגעבן האָט ער ניט. ער האָט געמיינט, אַז איך וועל עס ניט וואָגן, וואָרים פאַר אַזאַ מעשה קאָן דאָך דער „אַרבייטער פּריינד“ גופאַ דערקלערט ווערן אַלס פאַררעטער פון די אַרבייטער און אַלס פאַרקויפט צו די באַסעס. איך האָב אָבער יאָ געוואָגט. דיזענליקע וואָך בין איך אַרויסגעקומען מיט דער דערקלערונג, אַז דער סטרייק איז געענדיגט; די אַרבייטער האָבן, ליידער, פאַרלוירן; און אַז דאָס וואָס דער סטרייק ווערט ניט אַפיציעל אָפּגערופּן, אַזוי אַז די וואָס קאַנען קריגן אַרבייט זאָלן זיך ניט פּילן אַלס סקעבס, איז עס נאָר דערפאַר, ווייל

לואיס לייאָנס האָפט נאָך אויסצושנאָרן אַ פּאַר דאָלער אויף דעם סמך פון סטרייק פאַר זיך.

נאַטירלעך, אין מיין דערקלערונג האָב איך ניט פאַרלאָנגט, אַז מען זאל מיר גלויבן אויפ'ן וואָרט. איך האָב אויפגעפּאָדערט אַלע, וואָס ווילן זיך דערוויסן אויף ריכטיג, צי עס איז אמת דאָס וואָס מיר זאָגן, אַריבער-צוגיין אין סטרייק-האַל צו אירגענד וועלכער צייט — באַטאָג אַדער אין אַוונט — און זיי וועלן זיך אַליין איבערצייגן, אַז עס איז ניטאָ מער קיין סטרייק.

די דאָזיקע דערקלערונג האָט געווירקט ווי אַ באַמבע אין דעם לייאָנס-לאַגער. אַ פּאַר נאַכשלעפּער האָט ער דאָך געהאַט, און טאַקע אויפמאַרן איז שוין דער סטרייק-האַל געווען פאַרשלאָסן, כאַטש דער סטרייק איז נאָך אַלץ ניט דערקלערט געוואָרן אָפיציעל אַלס געענדיגט.

איך גלויב, אַז איצט וועט איר שוין לייכט פאַרשטיין פאַרוואָס דער „אַרבייטער פריינד“ האָט געקאָנט זייער וועניג הילף קריגן פון דער אַזוי-גערופענער אָפיציעלער אַרבייטער-באַוועגונג. פונקט פאַרקערט, די אָפי-ציעלע אַרבייטער-באַוועגונג האָט געזען אין אים אַ ביטערן פיינד, און זי האָט געזען ווי ווייט מעגלעך אים אונטערצוגראַבן.

און אַז איך האַלט שוין דערביי, וויל איך אייך דערציילן פון נאָך אַזאַ פּאַל, וועלכער איז זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר יענער שווערער, פינסטערער צייט אין אַרבייטער-לעבן אין לאַנדאָן.

אַחוץ דער שניידער-יוניאָן איז צו יענער צייט געווען אַ בוט-פינישער יוניאָן, אַ יוניאָן פון שוסטערס. פאַרגרעבט, פאַרהאַרעוועט און אומוויסנד ווי די שניידערס זיינען געווען, זיינען די שוסטערס געווען נאָך הונדערט מאָל מער. דאָס זיינען גאָר ניט געווען קיין מענטשן, נאָר אמת'ע חיות בצורת אדם. געאַרבייט האָבן זיי אַכצן און אַמאַל צוואַנציק שטונדן אין מעת-לעת, און פאַרדינט האָבן זיי די קלענסטע וויידושעס. פופּצן שילינג אַ וואָך איז שוין באַטראַכט געוואָרן פאַר גאָר אַ גרויסן וויידזש. איר וועט פון דעם פאַרשטיין, אַז די דאָזיקע אַרבייטער האָבן קיינמאַל קיין צייט און קיין מעגלעכקייט ניט געהאַט צו קומען צו אַ לעקטשור; און ווער רעדט שוין פון לייענען אַ צייטונג אודאי ניט. איך האָב זיך מיט דער יוניאָן און מיט די ווירקלעכע שקלאַפּן פאַראינטערעסירט דורך אַ פּערטלי-יערלעכן „באַלאַנס-שיט“, וואָס איז צופעליק מיר אויסגעקומען צו זען. אַריינבליקנדיק אין אים האָב איך געפונען דעם חשבון דאָרט פאַר זייער מאַדנע. דער אמת איז, אַז דאָס איז גאָר קיין חשבון ניט געווען, נאָר גלאַט עפעס ציפּערן, כדי צו פאַרבלענדן די אויגן. איך האָב דעם באַלאַנס-שיט, ווי ער שטייט און גייט, איבערגעדרוקט אין „אַרבייטער פריינד“, צוגעבנדיק בלויז די באַמערקונג: „וועט הער ראַזענבערג (דער סקערעטאַר און מחבר פון באַלאַנס-שיט) זיין אַזוי גוט און דערקלערן דורך

דער צייטונג זיין באַלאַנס־שיט, וועלכן מיר הויבן ניט אָן פאַרשטיין? אַלס אָן ענטפער האָט מען מיר געלאָזט וויסן, אַז איך מעג זיך שוין באַצייטנס אַנגרייטן תּכּריכּים — מען וועט מיר פאַרטיג מאַכן אין ערגעץ אַ פּינסטערן ווינקל.

(דאָ איז נויטיק צו דערקלערן, אַז אין יענער צייט איז לאַנדאָן פּול געווען מיט אַזעלכע ווינקעלעך, און עס איז געווען צו גלויבן, אַז דער חברה־מאַן זאָל גוט־מאַכן זיין סטראַשוואַק.)

האַב איך דעריבער באַשלאָסן, אַז איידער וואַרטן ביז מען וועט מיך הרג'ענען אין ערגעץ אַ ווינקל, איז פּיל גלייכער פאַר מיר צו קומען דירעקט צו זייער מיטינג, און זאָלן זיי, אויב זיי האָבן דעם מוט, טאָן דאָס ערגסטע. און כּדי זיי זאָלן ניט דענקען, אַז איך האָב ווירקלעך מורא פאַר זיי, האָב איך באַשלאָסן קיינעם גאַרנישט צו זאָגן וועגן דעם, מורא־האַבנדיק, אַז די גענאַסן וועלן מיר ניט לאָזן דאָס דורכפירן.

אַז אַזוי, דעמזעלכן שבת אַוונט, ווען, ווי איך האָב געוואוסט, די בוט־פּינישערס יוניאָן האָט אָפּגעהאַלטן אירע מיטינגען, בין איך אַליין אַוועק אַהין, און אַזוי זיך איבערגעגעבן אין די הענט פון שונא.

ווען איך האָב געעפנט די טיר פון לאַקאַל און דער סעקרעטער האָט מיך דערזען, איז ער אַזוי צעמישט געוואָרן, אַז ער האָט ביי מיר געפרעגט, וואו איז מיין ביכל, — דאָס הייסט מיין יוניאָן־ביכל.

איך האָב אים אויף דעם גאַרנישט געענטפערט, אָבער אין דערזעלבער מינוט בין איך שוין געשטאַנען אין מיטן האַל, זאָגנדיק צו זיי: „מען האָט מיר געלאָזט וויסן, אַז איר קלייבט זיך צו כאַפּן מיר אין אַ ווינקל און דער־מאַרדן; וויל איך אייך פאַרשפּאַרן די טרחה פון זוכן מיך און דערביי פאַרלירן צייט. איז אַט בין איך דאָ, און איר קאַנט טאָן מיט מיר וואָס איר ווילט. קיין מענטש ווייסט ניט אַז איך בין אַוועק צו אייך. איר קאַנט דעריבער מיך דערמאַרדן און באַגראַבן, וואו איר וועט געפינען פאַר נויטיק, און קיין מענטש וועט קיינמאַל אייך ניט אויסגעפינען, איר וועט בלייבן אומבאַשטראַפּט. אָבער איידער איר טוט דאָס, וויל איך אייך דער־קלערן מיין פאַרברעכן קעגן אייך, אַזוי אַז איר זאָלט וויסן פאַרוואָס איך האָב אַזוי כּשר פאַרדינט דעם טויט פון אייערע הענט.“ און איך האָב זיי דערציילט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך.

דער סעקרעטער האָט פרובירט ניט לאָזן מיך ריידן; אָבער איך האָב, ניט אַכטנדיק אויף זיינע פּראַטעסטן, מיין רעדע געענדיגט, און דוקא מיט דעם, אַז דער סעקרעטער איז, לויט מיין מיינונג, אַ פּשוט'ער גנב, וואָס האָט זיך באַנוצט מיט זייער אומוויסנקייט. איך האָב מיין רעדע געענדיגט אין דער דערוואַרטונג, אַז אימיצער וועט זיך אַרויפּוואַרפן אויף מיר און צערייסן מיך אויף שטיקער, אָדער אַז אימיצער וועט מיר ענטפערן. אָבער ביידע זאָכן האָבן ניט פּאַסירט; אַלע זיינען געבליבן זיצן ווי געפלעפט.

ש. יאנאָווסקי

מיט זיין סאמע כאראקטעריסטישן געזיכט־אויסדרוק

וויליאם וועסס

1862-1946

פון די ערשטע מיטארבעטער ש. יאנאווסקיס אין לאַנדאָן

וויליאם מארריס

1896 - 1834

ש. יאנאָוסקיס לערער און גייסטיקער וועגווייזער אין לאַנדאָן

פעטער קראפאָטקין

1921-1842

הפנים, מיין מוט, אדער איך מעג זאגן חוצפה, האט פון זיי אלעמען אוועק גענומען דאס לשון. און איך האב זיך באנוצט מיט דעם מאמענט און פארלאזט דעם האל גאנץ און אומבאשעדיקט.

ארויסקומענדיק אויף דער גאס האב איך דערזען די גענאסן פון בער-נער סטריט קלוב לויפנדיק מיט זייער גאנצן אימפעט. איך האב ניט פארשטאנען ווי אזוי זיי האבן זיך דערוואוסט וועגן מיין העלדישקייט; שטעלט זיך ארויס, אז איינער פון די יוניאן-מיטגלידער, זעענדיק מיך אריינקומען, און זיך גוט איבערשרעקנדיק פאר מיין שיקזאל, איז שטילער-הייט ארויס פון האל און געלאפן אין קלוב זיי אנוואגן וועגן דער געפאר, אין וועלכער איך שוועב. דאן האבן די גבורים פון בערנער סטריט, וועלכע האבן געהאט א שם אין לאנדאן פאר זייער גבורה, זיך געלאזט לויפן מיך ראטעווען, אדער, אויב עס איז שוין צושפעט, נעמען בלוטיקע ראכע פאר מיין יונג לעבן.

אט אזא איז געווען די ארבייטער-באוועגונג אין יענער צייט. פאר איר און קעגן איר האט עס דער „ארבייטער פריינד“ געמוזט פירן זיין קאמף, און די דאזיקע באוועגונג, מיט איינצלנע אויסנאמען, נאטירלעך, ווען זי וואלט עס נאר געקאנט, וואלט די צייטונג מיט איר רעדאקטאר דערטרונקען אין א לעפל וואסער.

בקיצור, פון דעם אלעמען איז, דוכט זיך, שוין קלאר די אמת שרעק לעכע לאגע פון „ארבייטער פריינד“ אויפ'ן פינאנציעלן געביט. מיט דער גרעסטער מאטערניש האבן מיר אים ארויסגעגעבן פון וואך צו וואך, און מיר וואלטן אים אויפגעגעבן, ווען ניט אנדערע אידעען-געגנער, וועלכע האבן אויסגעקוקט זייערע אויגן אויף דער מינוט, ווען דער „ארבייטער פריינד“ וועט זיך צומאכן. אמת, אויך זייער זשורנאל האט געפירט א געמוטשעט לעבן; און איין מאנאט האט ער איבערגעהיפט, אונטער דעם אויסריי, אז דער רעדאקטאר איז קראנק געווארן און האט זיך דעריבער פארשפעטיגט מיט זיין ארבייט. אבער דאס איז פאר אונדז געווען א גאנץ קנאפע טרייסט. אחוץ דעם; זיי האבן געהאט זיך צו פלאגן בלויז איינמאל אין מאנאט, מיר האבן זיך געמוזט מוטשענען יעדע וואך.

דער סוף איז געווען, אז מיר האבן זיך סוף-כל-סוף אונטערגעגעבן דעם שיקזאל, און אין דערזעלבער וואך, ווען גאלאפ איז געשטארבן, איז דער „ארבייטער פריינד“ דערשינען מיט אן ערקלערונג, אז מיר זיינען גרייט איבערצוגעבן אן באדינגונגען אין די הענט פון א קאמיטע פון אלע יוניאנס דעם „ארבייטער פריינד“, מיט זיין דרוקעריי, מיט זיין גאנצן איבעריגן אייגנטום, און אויך דעם קלוב. זיי קאנען אויסוויילן וועלכן רעדאקטאר זיי ווילן נאר אליין. בלויז איין באדינג האבן מיר געשטעלט: די צייטונג זאל געפירט ווערן אין סאציאליסטישן גייסט.

געמיינט האבן מיר, אז זיי וועלן זיך אנכאפן אן דעם פארשלאג, דורך

וועלכן זיי וועלן אזוי לייכט פטור-ווערן פון מיר, וואָס האָט זיי אזוי שטאַרק באַקעמפּט. אַבער מיר האָבן פון דער אַרבייטערשאַפט קיין ענטפּער ניט געקראָגן אויף אונדזער אַנבאַט. איך ווייס ניט ביז היינטיקן טאָג אויב אונדזער פּאַרשלאַג איז צומאַל דיסקוטירט געוואָרן אויף די מיטינגען אין די יוניאָנס. אין דעם באַשטימטן טאָג און שטונדע, ווען דער מיטינג האָט געזאַלט פּאַרקומען, איז קיין איינציקער פון דער גאַנצער אַרבייטערשאַפט ניט דערשינען, אזוי ווי זיי וואַלטן דערמיט געזאַלט זאָגן: „מוחל אייער מתנה. מיר קאָנען זיך באַגיין זייער גוט אָן אַ צייטונג.“

עס איז זייער מעגלעך, אַז ווען זיי וואַלטן גערעכנט אַז מיר קאָנען נאָך אַליין אַנגיין מיט דער צייטונג, וואַלטן זיי אפשר זיך אַנגעכאַפט אָן דעם פּאַרשלאַג אונדזערן, אַבי נאָר אַרויסצורייסן די צייטונג פון אונדזערע הענט. אַבער אזוי ווי זיי זיינען געווען זיכער, אַז מיר קאָנען, מיט אונדזער בעסטן ווילן, מער ניט אַנגיין מיט דער אַרבייט, האָבן זיי באַשלאָסן, אַז דאָס גלייכסטע איז — לאָזן די צייטונג אינגאַנצן שטאַרבן, און אויף אַזאַ אופן פטור-ווערן פון אַ צרה.

און אַט אזוי זיינען אין איין וואָך אונטערגעאַנגען אי די וועכנטלעכע צייטונג, וואָס איז געווען די ערשטע צו פריידיגן די אידיען פון סאָציאַליזם, און אי דער מאַנאַטלעכער סאָציאַליסטישער זשורנאַל.

און ניט נאָר האָט די גרויסע וועלט-שטאַט לאַנדאָן ניט אַנגעהויבן וויסן און אינטערעסירן זיך מיט דעם, נאָר אַפילו די פיל קלענערע, די אידישע וועלט, איז אויך געבליבן פאַרדאַמט גלייכגילטיק צו דעם דאָזיקן צווייפאַכן טויט. און מיר האָבן דאָן, אין אונדזער נאַאיוויטעט, באמת געגלויבט, אַז די אידישע אַרבייטער-וועלט וועט ממש שטורעמען מיט אַט דער גאַנץ טרויעריקער בשורה. און איך, וועניגסטנס, האָב דאָן געפילט אין האַרצן (ווייל עפנטלעך האָב איך דעם דאָזיקן געפיל קיינמאַל ניט פאַרגעבראַכט פאַר מיינע ליפן, ווי מען זאָגט): אַז אונדזער גאַנצע איינגעגלויבטקייט, אַז די אַרבייטער פאַרשטייען און שעצן אונדז אין אונדזער אַרבייט, איז געווען און איז אַ בייזע איינריידעניש, וואָס האָט איר וואַרצל בלויז אין אונדזער וואונטש, אַבער בשום אופן ניט אין דער ווירקלעכקייט. פאַר מיר איז שוין דאָן געווען מער אַדער וועניגער קלאַר, אַז מיר וועלן מוזן אַוועקלייגן יאָרן פון האַרעוואַניע, פון אומדערמידלעכער אַגיטאַציע, ביז די אַרבייטער וועלן ווירקלעך אונדז אָנהויבן פאַרשטיין.

אַבער גראַד אַט דער שלום, צו וועלכן איך בין געקומען דורך ביטערער דערפאַרונג, האָט אויף דאָס מינדסטע ניט אַפגעשוואַכט מיין מוט און מיין ווילן צו טאָן דיזעלביקע אַרבייט, נאָר מיט מער טאַלק, מיט מער פאַרשטאַנד. איך קאָן זאָגן, אַז ניט נאָר האָב איך געפילט די מינדסטע אַנטמוטיקונג, נאָר גראַד פאַרקערט. איך האָב זיך געזאָגט: איצט זע איך ערשט ווי שטאַרק אונדזער אַגיטאַציע איז נויטיק; מער ניט, מען טאָר ניט דערוואַרטן קיין

באלדיקע רעזולטאטן פון דער ארבייט, ווייל דער וועג איז ווירקלעך זייער אַ שווערער. דערפאַר מוזן מיר האָבן פיל מער געדולד, ווי מיר האָבן עס ביז איצט אַרויסגעוויזן. מיר טאָרן אויך ניט פאַראיבל-האַבן אויף דעם אַרבייטער, אפילו ווען ער באַצאלט אונדז מיט שטיינער פאַר אונדזער גאַנצער אַרבייט. וואָרים ער טוט עס דאָך גאַר אין זיין שרעקלעכער בלינד-קייט און אומוויסנקייט, אין וועלכער ער איז זיכער ניט שולדיק. טאָ מיט וועלכן רעכט קאָנען מיר נעמען פאַר אומגוט זיינע נאַרישקייטן וואָס ער באַגייט? איך האָב דאָן איינגעזען, אַז איך בין ווירקלעך געווען צושטרענג אין מיינע פּאָדערונגען, סיי צו די אַרבייטער אין אַלגעמיין, און סיי צו די וועמען דער שיקזאַל האָט געמאַכט פאַר זייערע פירער. איך האָב איינגעזען, אַז עס איז מער מיין שולד ווי זייערע, וואָס זיי האָבן אַזוי וועניג זיך געקומען פאַר אַלע אונדזערע אויפטוען, און טאַקע דערפאַר אַזוי וועניג געהאַלטן פון אונדז. איך האָב זיך דאָן פאַרגענומען אין מיין ווייטערדיקער אַרבייט אַלס אַגיטאַטאָר, אַלס שרייבער, אַלס כלל-טוער, צו זיין פיל באַ-רעכנטער, ווי איך בין עס געווען ביז איצט.

ווי ווייט איך האָב מיין באַשלוס דורכגעפירט? — דאָס וועט דער לעזער קאָנען זען פון די ווייטערדיקע קאָפיטלען פון מיין לעבנס-געשיכטע, וועלכע, איך וויל האָפּן, איז גענוג אינטערעסאַנט פאַר אים ווייטער צו לייענען.

6. איך ווער אויסגעוויילט אַלס דערלעגאַט צום

אינטערנאַציאָנאַלן אַרבייטער-קאָנגרעס

אין 1891 איז פאַרגעקומען דער צווייטער אינטערנאַציאָנאַלער אַרביי-טער-קאָנגרעס אין בריסל, בעלגיע. די ניו יאָרקער „פאַראייניגטע אידישע געווערקשאַפּטן“ האָט געשיקט אַלס דעלעגאַט צום קאָנגרעס דעם וואויל-באַקאַנטן סאַציאַליסטישן רעדנער, שרייבער און כלל-טוער אברהם קאהאַן. אָבער איידער ער איז געפאַרן צום קאָנגרעס איז ער, אויף דער איינלאָזונג פון די לאַנדאַנער סאַציאַלדעמאָקראַטן, געקומען נאָך ענגלאַנד האַלטן אייניגע סאַציאַליסטישע רעדעס. קאהאַן האָט דאָן געהאַט אַ שם פאַר אַ גוטן רעדנער, און די סאַציאַליסטישע גענאַסן האָבן דערוואַרט, אַז ער וועט באַ-ווייזן גאַר אמת'ע וואונדער, און וועט גאַר פשוט אַוועקהרגענען דעם אַנאַר-כיום. איך האָב זיך גאַנץ וועניג געזאָרגט וועגן דעם. מיין גרעסטע זאָרג איז דאָן געווען: ווי צו האַלטן דעם „אַרבייטער פריינד“ איבער'ן וואַסער. קאהאַנ'ען האָב איך געקענט פון ניו יאָרק. מיר זיינען דאָן געוויס געווען ניט זייער שטאַרק באַפריינדעט, ווייל, ווי האָט עס געקאַנט זיין, וויבאַלד מיר האָבן געהערט צו צוויי באַזונדערע פיינדלעכע לאַגערן? אָבער באַקאַנט זיינען מיר געווען דורך די פאַרזאַמלונגען, וואו מיר האָבן זיך

צוואמענגעטראָפן, און אויך אַ פאַר מאָל אין פּריוואַטע געזעלשאַפטן. איך ווייס ניט וואָס ער האָט געדענקט וועגן מיר, אָבער איך האָב אים געהאַלטן פאַר אַ זייער גוטן און פעאיגן שרייבער, פאַר אַ צימלעך גוטן רעדנער, און פאַר אַ מענטשן, וואָס איז, אויף זיין שטייגער, איבערגעגעבן צו דער „זאָך“ פון סאַציאַליזם.

דערפאַר, ווען איך האָב אים באַגעגענט אין גאַס דעם ערשטן טאָג ווען ער איז געקומען נאָך לאַנדאָן, האָב איך אים גאַנץ הערצלעך באַגריסט; געפרעגט זיך אויף געמיינשאַפטלעכע באַקאַנטע אין ניו יאָרק, און טאַקע אים גלייך איינגעלאָדן צו מיר אַהיים אויף אַ גלעזל טיי. מיר האָבן פאַרבראַכט אין אַן אַלגעמיינעם געשפרעך אַרום אַ שטונדע צייט, אויסמיידנדיק צו ריידן וועגן דער באַוועגונג, און נאָך מער ניט וועגן אַנאַרכיזם און סאַציאַלדעמאָקראַטיזם, ווייל דאָס וואָלט געקאַנט פירן דערצו, אַז מיר זאָלן זיך גאַר צעקריגן.

מיר האָבן זיך גאַנץ פּריינטלעך געזענגט, אין דער האַפענונג, אַז מיר וועלן זיך נאָך אודאי טרעפן, ווייל ניט נאָר האָט ער געדענקט צו פאַרברייבן אין לאַנדאָן ביז ער וועט דאַרפן פאַרן קיין בריסל, נאָר ער האָט נאָך געדענקט צו קומען צוריק פון בריסל און פאַרברייבן אין ענגלאַנד אייניגע וואָכן, ווייל ער האָט געהאַלטן ענגלאַנד פאַר אַ זייער גינסטיקן באַדן פאַר פּראָפּאָגאַנדע. אויף דעם נעקסטן מיטינג פון בערנער סטריט קלוב האָט אַ גענאַסע אויפגעהויבן די פּראָגע וועגן דעם קאַנגרעס אין בריסל. צום ערשטן אינ-טערנאַציאָנאַלן אַרבייטער-קאַנגרעס האָט דער קלוב געשיקט גענאַסע קראַנק, וועלכער, אגב אורחא, האָט אים גאַנץ שלעכט פאַרטראָגן, זעט דער גענאַסע איצט ניט איין פאַרוואָס איך זאָל ניט פאַרן אַלס דעלעגאַט און פאַרטרעטן דעם אַנאַרכיסטישן שטאַנדפונקט. אַז דער קאַנגרעס זאָל באַשליסן ניט צוצולאָזן אַנאַרכיסטן נאָר דערפאַר ווייל זיי גלויבן ניט אין שטימקאַסטן, דאָס איז קיינעם פון אונדז ניט איינגעפאַלן.

מען האָט זיך געווענדט צו מיר מיט דער פּראָגע, צי איך וויל פאַרן. האָב איך געזאָגט, אַז פאַרן וויל איך שוין גאַר שטאַרק; אָבער די פּראָגע איז, וואו נעמט מען אויף הוצאות, אַז די געלט-גוים פון „אַרבייטער פּריינד“ איז אַזוי גרויס און אַזאַ כּראַנישע, האָבן די גענאַסן זיך געכאַפט צו די קעשענעס, און באַלד איז געשאַפן געוואָרן די נויטיקע סומע, און אין עטלעכע טעג אַרום בין איך מיט מיינע קרעדענשלאַס אַוועקגעפאַרן קיין בריסל.

אַריינקומענדיק אין „מעזאַן די פעפּל“, וואו דער קאַנגרעס האָט געזאָלט אַפּגעהאַלטן ווערן, האָב איך זיך גלייך געטראָפן מיט קאַהאַנען, וועלכער האָט מיר גלייך געשטעלט די פּראָגע: „וואָס טוט איר דאָ?“ „דאָסזעלבע וואָס איר“ — האָב איך אים געענטפערט. „איך קום אַלס דעלעגאַט פון דעם בערנער סטריט קלוב!“ „אָבער דער קלוב איז דאָך ניט מער קיין סאַציאַליסטישער; ער איז דאָך אַן אַנאַרכיסטישער“ — האָט ער זיך גע-

קאכט. איך האב אים אויף דעם געענטפערט, און ערשט איצט איז דער קלוב אן אמת־סאציאליסטישער. איז קאהאן געווארן שרעקלעך ביין. ער האט זיך שיר געכאפט שלאגן. — „איך ראט אייך אייערע קרעדענשולס ניט אריינצוגעבן; מען וועט אייך געוויס ניט צולאזן!“ — „דאס וועלן מיר שוין זען“ — האב איך אים געענטפערט גאנץ געלאסן. „און וואס אנבאָ טרעפט די פראגע, צי אַנאַרכיזם איז דער אמת'ער סאציאליזם אָדער ניט, רוף איך אייך דא אַרויס אויף אַ דעבאטע אין לאַנדאָן, נאָכדעם ווי מיר וועלן צוריקקומען פון קאָנגרעס.“ (איך וויל דאָ געבן קאהאנען קרעדיט; ער האט מיין „טשאַלענדזש“ אויפ'ן אַרט אַנגענומען.)

ווען איך האב איבערגעלאזט קאהאנען בין איך אַוועק זיך זען מיט סאָוועריאַ מערלינאָ'ן. איך האב אים דערציילט וועגן מיין סצענע מיט קאהאנען, און אַז עס איז זייער מעגלעך, אַז מען זאָל אונדז ניט צולאָזן צום קאָנגרעס.

„אַבער אויף וואָס פאַר אַ גרונט?“ האט זיך מערלינאָ געקאכט.

„אויפ'ן גרונט, אַז מיר האַלטן ניט פון שטימקאסטן“ — האב איך

אים געזאָגט.

ער האט דאָס אַבער בשום אופן ניט געקאנט צוגעבן, און ער האט געהאַלטן אין איין טענה'ן, אַז עס איז דאָך אַן אינטערנאַציאָנאַלער אַרביי־טער קאָנגרעס, טאָ מיט וואָס פאַר אַ רעכט קאָנען אַרבייטער־פאַרטעטער, געשיקט פון אַרבייטער־קערפערשאַפטן, ווערן אויסגעשלאָסן? און ווידער, אויב דאָס איז בלויז אַ סאציאַלדעמאָקראַטישער קאָנגרעס, טאָ וואָס פאַר אַ פלאַץ האָבן אויף אים פאַרשיידענע אַרבייטער־קערפערשאַפטן, וועלכע זיינען טאַקע ניט קיין אַנאַרכיסטישע, אַבער פונקט אזוי זיינען זיי אויך ניט קיין סאציאַלדעמאָקראַטישע?

איך האב, נאָטירלעך, ניט געהאַט וואָס צו ענטפערן אויף זיינע טענות, ווייל איך בין געווען מיט אים פולקאם איינפאַרשטאַנען. „אַבער“ — האב איך אים געענטפערט — „וואָס העלפט דאָס אַרגומענטירן מיט מיר? מיט זיי, מיט די סאציאַלדעמאָקראַטן, דאַרף מען דעבאַטירן; און איך גלויב קוים, אויב אונדזערע אַרגומענטן וועלן דאָ העלפן. זיי זיינען אין דער מאַיאָרי־טעט, און וואָס זיי וועלן באַשליסן וועט זיין פאַרפאַלן.“ יעדנפאַלס — האב איך געראטן — אַז מערלינאָ זאָל גלייך איינרופן אַ מיטינג פון די אַנאַרכיסטישע דעלעגאַטן, און דאָן וועלן מיר זען וואָס מיר האָבן צו טאָן.

אַחוץ מיר זיינען געווען צוויי דעלעגאַטן, וועלכע האָבן פאַרטראָגן שפּאַנישע אַרבייטער, עטלעכע בעלגישע דעלעגאַטן, און איין אַנאַרכיסטי־שער דעלעגאַט פון פראַנקרייך. מיר האָבן באַשלאָסן, אַז אין פאַל עס זאָל פאַסירן אַז מען וועט אונדז אויסשליסן פון קאָנגרעס, זאָלן מיר אַריינגעבן אַ פראַטעסט־רעזאָלוציע קעגן אַזאַ אומפאַראַנטוואָרטלעכער און אומסאַציאַ־ליסטישער האַנדלונג. מיך און מערלינאָ'ן האט די אַנאַרכיסטישע דעלע־

גאָציע באַאויפטראַגט צו פאַרפאַסן די רעזאָלוציע. איך האָב זיך אויך געווען מיט אַ פאַר דעלעגאַטן פון דער ענגלישער דעלעגאַציע. איך בין נאָך דאָן געווען זייער וועניג באַקאַנט מיט די פאַרשטייער פון די ענגלישע אַרבייטער. איך האָב זיך פאַרגעשטעלט פאַר זיי אַלס דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פריינד“, וועגן וועלכן זיי האָבן געוויס געהערט. ליידער אָבער האָבן זיי וועגן אים געהאַט אַ קנאַפע ידיעה. יעדנפאַלס האָב איך זיי איבער געגעבן וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, און זיי האָבן אויסגעדריקט זייער אַנטריסטונג און האָבן צוגעזאָגט צו שטימען קעגן.

אויף מיין פראַגע אָבער, צי זיי וועלן ניט עטוואָס מער טאָן, ווי צום ביישפּיל, וואַרענען דעם קאָנגרעס מיט צוריקצואונג, אין פאַל דער קאָנגרעס זאָל האַנדלען אזוי דעספּאַטיש קעגן דער פרייהייט פון מיינונגען און איבער צייגונגען, האָבן זיי מיר געענטפערט, אַז איך פאַרלאַנג צופיל. זיי, אַלס דעלעגאַטן געשיקט פון געוויסע קערפערשאַפטן, האָבן קיין רעכט ניט צוריק צוציען זיך פון קאָנגרעס איבער אַ פראַגע, וועגן וועלכער זיי האָבן ניט געקראָגן קיין אינסטרומענט פון זייערע קערפערשאַפטן.

איך האָב איינגעזען, אַז פיל העלפן וועלן זיי אונדז ניט קאָנען, און איך האָב אויף זיי ניט געקאָנט שטאַרק פאַראיבל-האַבן. ווען עס איז געקומען צו אַן אַפּשטימונג איבער דער פראַגע, האָט די גאַנצע ענגלישע דעלעגאַציע געשטימט קעגן.

די גאַנצע אַנאַרכיסטישע דעלעגאַציע האָט דעמזעלבן טאָג פאַרלאָזט בריסל. מערלינג'ן האָט אימיצער פאַרמסר'ט אַלס געפערלעכן אַנאַרכיסט, און שוין צוליב דעם אַליין האָט ער געמוזט נעלם ווערן פון בריסל. נאָר איך איינער בין דאָרטן פאַרבליבן, אָבער ניט אַלס דעלעגאַט, נאָר אַלס קאָרעספּאָנדענט, צו קאָנען שרייבן וועגן קאָנגרעס אין „אַרבייטער פריינד“, ווי אויך צוליב דעם וואָס איך האָב צוגעזאָגט די בעלגישע גענאַסן צו האַלטן אַ לעקטשור פאַר זיי. זיי האָבן דאָס מיר שטאַרק געבעטן, ווייל זיי האָבן מיר געקענט דורך מיין בראַשורע „וואָס ווילן די אַנאַרכיסטן?“, וואָס איז איבערזעצט געוואָרן אין גאָר פיל שפראַכן. אויף מיין איינווענדונג, ווי וועלן זיי מיר פאַרשטיין, איך קען דאָך ניט קיין פראַנצויזיש? — האָבן זיי געענטפערט, אַז איך קאָן ריידן אין דייטש, וואָס פיל פון זיי פאַרשטייען, אויב איך וועל נאָר ריידן לאַנגזאַם גענוג. דייטש האָב איך דעמאָלט נאָך גערעדט גאַנץ פליסיג, און איך האָב איינגעשטימט צו ריידן פאַר זיי. איך ווייס בנאמנות ניט, צי זיי האָבן מיר פאַרשטאַנען; איך ווייס נאָר, אַז אין דער גאַנצער צייט פון מיין רעדע זיינען זיי געבליבן אויף זייערע פלעצער. איז, אויב זיי האָבן ווירקלעך זייער וועניג פאַרשטאַנען פון דעם וואָס איך האָב געזאָגט, האָבן די בעלגישע גענאַסן פון יענער צייט אַרויסגעוויזן אַ וואונדערבאַרע העפלעכקייט פון גאָר אַ הויכן גראַד — און די גענאַסן פון אונדזער צייט וואַלטן געטאָן גאָר ניט שלעכט, ווען זיי נעמען זיך אַ ביישפּיל

פון זיי. און דיזעלבע העפלעכקייט האָבן זיי אויך אַרויסגעוויזן, ווען זיי האָבן, ווען איר האָב מיין רעדע געענדיגט, מיר באַשאַנקען מיט אַ גאָר שטאַרקן אַפּלאָוז. איר האָב דאָן געפילט מער ווי ווען עס איז, אָז עס איז ניט די שפּראַך אַליין וואָס פאַראייניקט אונדז, נאָר די אידייע; ריכטיקער — דער געמיינשאַפטלעכער אידעאַל.

נאָך דער רעדע האָבן זיי מיר גענומען אין אַ שיינעם רעסטאָראַן און מיך מכבד געווען מיט אַ גאַנץ גוטן מאַלצייט. צווישן די בעלגישע גענאַסן איז אויך געווען אַ גאַנץ שיין מיידל. זי איז געווען די איינציקע, וואָס האָט פאַרטראָטן דעם גאַנצן בעלגישן פרויען־געשלעכט. ליידער האָט זי ניט געקענט קיין איין וואָרט דייטש, און מיר האָבן גאַרנישט געקאָנט זאָגן איינער דעם אַנדערן, כּאָטש מיט אונדזערע אויגן האָבן מיר זיך זייער גוט צוזאַמענגערעדט. דאָס איינציקע, וואָס איז ביי מיר פאַרבליבן אין זכרון, איז געווען דער האַרציקער, קאַמעראַדשאַפטלעכער קוש, וואָס זי האָט אָפּ געדרוקט אויף מינע שמאַכטנדיקע ליפּן ביים געוועגענען זיך, און וואָס האָט מיר ווירקלעך באַלוינט פאַר מיין איינציקע רעדע פאַר אַן עולם, וואָס האָט מיר זיכער ניט פאַרשטאַנען, נאָר האָט אָנגענומען אין גוטן גלויבן, אַז אַלץ וואָס איר האָב געזאָגט איז געווען גוט און שיין און ריכטיק.

אַבער דאָס אַלץ נאָר אגב אורחא. די הויפטזאַך איז געווען דער קאַנגרעס. און איר גיי טאַקע באַריכטן וועגן אייניקע איינדרוקן מינע, ווייל איר בין זיכער, אַז די לעזער דערוואַרטן דאָך ניט, אַז איר זאָל זיי איצט, 37 יאָר נאָכדעם, געבן אַ פולן באַריכט פון אַלץ וואָס דאָרט איז פאַרגעקומען. אַלזאָ, בלוז אייניקע איינדרוקן פון פּערזאָנען און באַגעבנ־הייטן, ווי זיי האָבן מיך באַאיינפלוסט.

די מערסטע טוער אין דער סאַציאַלדעמאָקראַטישער באַוועגונג האָב איר געזען צום ערשטן און לעצטן מאָל, און דערפאַר וואָלט איר ניט גע-וואָלט, אַז דער לעזער זאָל אָננעמען דאָס פּאָלגנדיקע פאַר מער ווי גאַנץ אויגנבליקלעכע איינדרוקן.

פּאָול זינגער, מיט זיין אויסערן אויסזען, מיט זיינע באַקנבערד, ווי ער האָט זיי דאָן געטראָגן, און מיט דעם אופן פון זיין פירן דעם „טשער“, האָט אויף מיר געמאַכט דעם איינדרוק פון אַן אַבער־קעלנער אין אַ רעסטאָ-ראַן אַדער אין אַן אַמעריקאַנער „סאַלון“. איר האָב אַ סך אַזעלכע, פון דעם זעלבן אויסזען, געזען אַלס אַמעריקאַנער סאַלונקיפּערס. ווען איר האָב אים געזען צום ערשטן מאָל, האָב איר זיך געוואונדערט: און אָט דאָס איז דער באַרימטער פּאָול זינגער? איר בין מיט אים קיינמאַל ניט געקומען אין פּערזענלעכער באַרירונג, און קאָן אייך ניט פאַרזיכערן, אַז מיין איינ-דרוק פון אים איז געווען אַ ריכטיקער. איין זאַך איז זיכער: ער איז געווען אַ גאַנץ געריבענער פּאָליטיקער, און איר וואונדער זיך גאָר ניט פאַרוואָס ער האָט געשפילט אַזאַ גרויסע ראַלע אין דער סאַציאַלדעמאָקראַטישער

פּאַרטיי, פאַר וועלכער פּאָליטיק איז געווען איינער פון די הויפט־עיקרים פון סאָציאַליזם. איך מוז זאָגן, אַז אין דער גאַנצער צייט, וואָס דער קאַנגרעס האָט אָנגעהאַלטן, האָב איך ניט געהערט איין וואָרט פון זינגערן, וואָס איך זאָל געדענקען, און וואָס זאָל ווערט זיין צו געדענקען.

אויך דער באַרימטער אויגוסט בעבל, פון וועמען, ווי דער אמת איז, איך האָב זייער פיל דערוואָרט, ווייל זיין בוך „די פרוי“ האָט מיט אייניקע יאָר צוריק געמאַכט אויף מיר אַ גאַר שטאַרקן איינדרוק, און וועמען איך האָב געהאַלטן פאַר איינעם פון די בעסטע רעדנער אין דייטשלאַנד — אויך ער האָט אויפ'ן קאַנגרעס זיך קנאַפֿ־וואָס אויסגעצייכנט. אין דער רעדע, אין וועלכער ער איז אויפגעטראָטן קעגן דעם פאַרשלאַג פון אַ גענעראַל־סטרייק אין פּאַל פון אַ מלחמה, האָט ער זיך שרעקלעך געפלאַנטערט. ער האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ מענטשן, וועמעס געדאַנקען זיינען שטאַרק צעמישט און ניט נאָר איך אַליין האָב עס געפילט.

דער אַלטער ווילהעלם ליבקעכט האָט דאָן געהאַלטן פאַר נויטיק אַרויסצוקומען און דערקלערן, וואָס בעבל האָט איינגטלעך געוואָלט זאָגן. אין יענעם מאָמענט האָב איך באַשלאָסן, אַז אויך בעבל'ס רעפּוטאַציע איז שטאַרק איבערגעטריבן — אָבער מיט אַ טאַג שפעטער, הערנדיק אים ריידן אַ צווייטן מאָל, בין איך געקומען צום שלוס, אַז בעבל איז ניט איבערגע־שאַצט געוואָרן, נאָר אין זיין רעדע קעגן אַ גענעראַל־סטרייק האָט ער זיך געפלאַנטערט, ווייל ער האָט אַליין ניט געגלויבט אין דעם וואָס ער האָט געזאָגט. און איך בין נאָך אויך איצט מיט דערוועלכער מיינונג, כאַטש באַווייזן עס קאָן איך ניט. דעסטאָ מער, ווען בעבל איז שוין אַזוי לאַנג טויט און קיינער קאָן ניט זאָגן צי ער האָט דאָן אויסגעדריקט זיין ווירק־לעכע איבערצייגונג. צי ער האָט געהאַנדלט לויט די אינסטר־קציעס און לויט די אינטערעסן פון דער פּאַרטיי פון די דייטשע סאָציאַלדעמאָקראַטן, דאָס ווייס איך ניט. איין זאַך איז זיכער, בעבל האָט דאָן געהאַלטן די אומגעלונגסטע רעדע, וואָס ער האָט אַמאָל געהאַלטן. מער נאָך, ניט נאָר איז זי געווען אומגעלונגען, נאָר קיינער האָט פשוט ניט געוואוסט וואָס ער האָט געוואָלט מיט זיין אויפטריט.

אַ פיל בעסערן איינדרוק האָבן אויף מיר געמאַכט די פּראַנצויזישע דעלעגאַטן — וואַיאַן און אַנדערע. אַ באַזונדערן איינדרוק האָבן אויף מיר געמאַכט דער סעקרעטער פון דער בעלגישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. דאָס איז געווען אַ שלאַנקער יונגערמאַן, מיט אַ זייער קלוגן פנים און מיט זייער איידעלע געזיכטסצוגן. ער איז געווען אַ גרויסער שפּראַכ־קענער, און איז געווען איינער פון די בעסטע איבערזעצער אויפ'ן קאַנגרעס. צו אַלע זיינע מעלות האָט ער געהאַט אַ ריינע, קלאַרע שטים, און עס איז געווען אמת־אנגענעם צו הערן אים רעדן.

אָבער דעם שטאַרקסטן איינדרוק — אַן איינדרוק וואָס איך וועל

קיינמאל ניט פארגעסן — האָט אויף מיר געמאַכט ניווענהויז, דער פּאַרטער־טער פון דער האַלענדישער סאַציאַליסטישער פּאַרטיי. דאָס גאַנצע אויסזען פון דעם מענטשן איז געווען העכסט אימפּאַנירנדיק. אויב איר קאָנט זיך פּאַרשטעלן אַ מלאַך אין דער געשטאַלט פון אַ מענטשן, איז דאָס געווען דאָמעלאַ ניווענהויז. די גוטסקייט, די איידלקייט פון זיין נשמה, איז געווען אויסגעגאַסן אויף זיין מערקווירדיק שיינעם פנים. זיין פיגור און זיין פנים זיינען געווען אַזוי ווי אויסגעשניצט פון דער האַנט פון אַ גרויסן קינסטלער. זעלטן ווען איר טרעפט אַזעלכע שיינע, נאַבעלע מענטשן. נאָך שטאַרקער אָבער איז געווען דער איינדרוק, ווען ער האָט זיך געשטעלט ריידן פאַר דער רעזאָלוציע פון אַ גענעראַל־סטרייק. די אַטמאָספּערע אַרום איז געווען אַ שטאַרק פיינטלעכע, און איר ווייסט ווי שווער עס איז צו ריידן אונטער אַזעלכע אומשטענדן, אָבער דאָס האָט ניווענהויזן גאַנץ וועניג געאַרט. ער איז געווען איבערצייגט, אַז ער איז פּולשטענדיק גערעכט, און דאָס איז געווען גענוג אַז ער זאָל האַלטן די באַרעדזאַמסטע און די שטאַרקסטע רעדע, וואָס איז אויסגעפאַלן אויף מיין גורל צו הערן. עס איז ניט געווען, וואָס מען רופט, אַ שיינע רעדע מיט פּאַרשיידענע פּראָזן, גאָר יעדער איינער האָט געפילט, אַז דאָס וואָס ער זאָגט קומט אַרויס פון דער סאַמע טיפעניש פון זיין האַרצן. און אַלע די, וואָס האָבן דעבאַטירט מיט אים אין זייערע רעדעס, האָבן, וועניגסטנס אין מיינע אויגן, אויסגעזען ווי אַקראַבאַטן, ווי לצים, וועלכע גלויבן ניט אין דעם וואָס זיי פּלאַנטערן דאָרט מיט זייערע צינגער.

איך האָב שוין דאָן פּאַראַויסגעזען, אַז לאַנג וועט ער שוין קיין סאַציאַל־דעמאָקראַט, ווי ער איז עס נאָך געווען, ניט בלייבן, און גאָר אינגיכן וועט ער זיך אַנשליסן אָן די אַנאַרכיסטן. מענטשן האָבן דאָן חוּזק־געמאַכט פון מיר; זיי האָבן געזאָגט, אַז איך בין שוין אַ צו־גרויסער אַפטימיסט; און דאָך איז מיין נבואה מקוים געוואָרן. אַ קורצע צייט נאָכ'ן קאַנגרעס האָט ניווענהויז פּאַרלאָזן די סאַציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי, זיך דערקלערט פאַר אַן אומאָפּהענגיקן סאַציאַליסט. און מיט אַ קורצע צייט שפּעטער האָט ער מיט לייב און לעבן און מיט'ן גאַנצן פייער פון זיין נשמה געשריבן און גערעדט פאַר'ן אַנאַרכיסטישן אידעאַל, אַזוי אַז גאָר אַ גרויסער טייל פון דער סאַציאַליסטישער פּאַרטיי אין האַלאַנד איז געוואונען געוואָרן פאַר'ן אַנאַרכיסטן.

איך בין ניט אויסגעווען די גאַנצע צייט פון קאַנגרעס; איך האָב זיך שטאַרק צוגעקילט און האָב געמיינט, אַז איך גיי ווערן ערנסט קראַנק. און אַזוי ווי איך האָב ניט געוואָלט קרייבן אין בריסל, ווייט פון פריינט און באַקאַנטע, און דערצו נאָך מיט זייער וועניג געלט אין קעשענע, האָב איך געשריבן אין אָפיס פון „אַרבייטער פריינד“, אַז אימיצער פון זיי זאָל אַרויספאַרן קיין בריסל און בריינגען מיר קיין לאַנדאָן. גענאָסע קאַפּעלאַנסקי

האָט שוין געהאַלטן אין פּאַקן זיך און פּאַרן מיך אָפּנעמען, אָבער באַלד אויפּמאַרגן האָב איך זיך געפילט באַדייטנדיק בעסער און האָב טעלעגראַף פירט, אַז איך קום אַליין און קיינער דאַרף ניט קומען נאָך מיר. און טאַקע גלייך האָב איך פּאַרלאָזט בריסל, און די גענאַסן אין לאַנדאָן האָבן זיך באמת דערפרייט מיט מיר, כאָטש אייניקע פון זיי האָט פּאַרדראָסן פּאַרוואָס איך האָב ניט „געמאַכט קיין פייט“ פאַר דאָס רעכט פון בערנער סטריט קלוב צו זיין פּאַרטראָטן אויפ'ן קאַנגרעס. אַ סך האָבן געהאַט צו מיר טענות למאי איך האָב געהאַלטן פאַר נויטיק צו זאָגן אימיצן, אַז דער קלוב איז אַן אַנאַרכיסטישער. זיי האָבן פּאַרגעסן, אַז אויפ'ן קאַנגרעס איז געווען אַב. קאַהאַן, וועלכער וואָלט זיכער קיין סוד ניט געמאַכט פון דעם, ווען איך וואָלט אַריינגעגעבן מיינע קרעדענשולס. ערשט דאָן, ווען איך האָב זיי דאָס דערקלערט, האָבן זיי פּאַרשטאַנען, אַז איך האָב ניט געקאַנט אַנדערש האַנדלען, ווי איך האָב געהאַנדלט.

דאָס איז געווען דער ערשטער און דער לעצטער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליסטישער קאַנגרעס, וואָס איך האָב בייגעוואוינט. און לאַמיר איך פּאַרטרויען אַ סוד, אַז פון די דערפאַרונגען, וואָס איך האָב דאָן דורכגעמאַכט, הויבט עס מיר ניט אַן לייד טאָן.

7. אַ פאַר ווערטער וועגן מיינ דעבאַטע מיט אַב. קאַהאַן

אָזוי שנעל ווי מיר ביידע, איך און קאַהאַן, זיינען צוריקגעקומען פון בריסל האָבן די גענאַסן מיינע גענומען זיך פעסט צו מאַכן די אַראַנזשמענטס פאַר דער דעבאַטע, צו וועלכער איך האָב קאַהאַנ'ען אַרויסגערופן. און איך וויל זיך מודה זיין פאַר'ן לעזער, אַז נאָך קיינמאַל האָב איך ניט געפילט אַזאַ חשק צו מאַכן אַש פון מיינ אידיען־געגנער, ווי אין דעם דאָזיקן פּאַל. און ניט אַזוי דערפאַר, ווייל מיינ ערשטער געדאַנק איז געווען ווי צו מאַכן פּראָפּאַגאַנדע פאַר'ן אַנאַרכיסטישן אידעאַל, נאָר צו ווייזן, ווי אומוויסנד און וואָס פאַר אַ דעמאָגאָג מיינ געגנער איז. איך האָב, זינט דעם קאַנגרעס אין בריסל, געפילט צו אים כמעט אַ פּערזענלעכע שנאה. איך האָב אים באַטראַכט פאַר אַ העכסט געפּערלעכן איינפלוס אויף דער אַרביטער־באַוועז־גונג, און צו מיינ גרויסן וואונטש אַרויסצושטעלן אים אין זיין גאַנצער העסלעכקייט פאַר דער לאַנדאַנער אידישער באַפּעלקערונג. איז ווירקלעך קיין גרעניץ ניט געווען. אַחוץ אונדזערע מיינונגס־פּאַרשיידנהייטן, וועלכע האָבן ניט דערלאָזן די מינדסטע דערנענטערונג צווישן אונדז, האָט קאַהאַן זיך געמאַכט פאַרהאַסט און פאַראַכט אין מיינע אויגן דורך איינער פון די שענדלעכסטע אינטריגעס קעגן מיינ פּערזאָן.

זיצנדיק און פּאַרבריינגענדיק מיט זיינע גענאַסן האָט זיך דער דאָזיקער קאַהאַן דערלויבט, דורך האַלבע ווערטער, אַרויסצובריינגען אַ קלאַנג, אַז

אייגנטלעך בין איך גאר ניט קיין שלעכטער מענטש; איך בין גאר ניט קיין שלעכטער רעדנער; אויך פיר איך ניט קיין שלעכטע פעדער; נאר איך בין, געבעך, אן אומגליקלעכער; פון צייט צו צייט ווער איך באפאלן פון א שכרות-משוגעת, און אזוי קאן איך אפ'שיכור'ן און זיך וואלגערן אין אלע שיינקען און די שמוציקסטע פלעצער וואכן-לאנג.

פארשטייט זיך, אז די דאזיקע מעלות מיינע זיינען באלד פארשפרייט געווארן איבער'ן גאנצן בערנער סטריט קלוב. און ווען מיינע גענאסן, וועמעס פארשטייער, רעדנער און שרייבער איך בין געווען, האבן דאס דער-הערט, זיינען זיי געווארן ממש פארציטערטע. א שיינעם פנים וועט האבן די גאנצע אנארכיסטישע פראפאגאנדע, ווען איר כהן גדול וועט זיך וואלגערן אין אלע שיינקען!

און ווען איך בין יענעם אונט אריין אין קלוב האב איך גלייך בא-מערקט, אז די גענאסן קוקן אויף מיר און פילן ווי צו פרעגן מיר וועגן עפעס, נאר, אדער זיי שעמען זיך, אדער זיי האבן פשוט מורא.

צווישן די גענאסן איז געווען איינער, מיט'ן נאמען סעם פערמוט, וועלכער איז מיר געווען באזונדערס איבערגעגעבן, אזוי אז איך ווייס ניט וועגן איין זאך, וואס וואלט געווען צושווער פאר אים, ווען איך וואלט עס פון אים פארלאנגט.

בין איך צוגעגאנגען צו אים, און האב אים געפרעגט, ער זאל מיר זאגן, וואס דא קומט-פאר. איך פיל, אז די גענאסן האבן עפעס אויפ'ן הארצן און שטיקן זיך דערמיט. האט ער צוערשט מיר געוואלט איינריידן, אז מיר דוכט זיך עס. אבער פון זיין שטאמלען בין איך געווארן זיכער, אז עס דוכט זיך מיר שוין גאר ניט. איך בין דערפאר פעסטער צוגעשטאנען צו אים, ער זאל מיר זאגן וואס דא קומט-פאר. קורץ און גוט, ער האט ענדלעך מיר דערציילט וואס פאר א מיאוס'ן קלאנג קאהאן האט פארשפרייט וועגן מיר.

ווען איך האב דאס דעהערט, האב איך זיך פשוט צעלאכט. דער ליגן איז געווען צראומגעלומפערט, אז איך זאל קאנען ארויסגעבראכט ווערן פון די כלים.

איך האב דעריבער צונויפגערופן די גענאסן און האב זיי דערקלערט, אז אין ניו יארק האב איך זיך בלוין צוויי מאל צוזאמענגעטרעפן מיט קאהאנ'ען; איין מאל אויף דער קווארטיר פון גענאסע הילקוויט, וועלכער איז נאך דאן געווען הילקאוויטש, און וואו מיר האבן זיך צעווערטלט איבער זיינעם אן ארטיקל וועגן אנארכיזם אין "פילס אדוואקייט"; און א צווייטן מאל אויף דער קווארטיר פון דעם רוסישן גענאסע סטאליעשניקאו, וועלכער האט איינגעלאדן מיך און מיין פרוי, און קאהאנ'ען און מרס. קאהאן, אויף א שטיקל שמחה אויף זיין קווארטיר, וואו מיר האבן זייער שיין פארבראכט און וואו איך און מרס. קאהאן האבן אימפראוויזירט א סצענע צווישן פאטער

און טאכטער. איך האָב פאַרגעשטעלט דעם פאַטער און זי — די טאכטער, פון וואָס דער עולם האָט זיך געקייקלט פון געלעכטער.

דאָס זיינען געווען די איינציקע צוויי מאָל, וואָס איך און קאהאַן האָבן זיך באַגעגנט פּערזענלעך. אויף די פאַרזאַמלונגען זיינען מיר געבליבן פונדערווייטנס — היינט ווי אזוי האָט ער געקאָנט וויסן וועגן מיין פּער־זענלעכן לעבן און וועגן מיין אויפפיר?

אַחוץ דעם — האָב איך זיי דערקלערט — בין איך די גאַנצע צייט, וואָס איך בין געווען אין ניו יאָרק, געווען אויף גרויסע צרות, האָב קיינמאָל קיין איבעריקן גראַשן ניט געהאַט, טאָ וואו האָב איך געקאָנט נעמען דאָס געלט אויף שיכור'ן, און דאָס נאָך פאַר וואַכן־לאַנג?

און דאָן קאָנט איר זיך דערוויסן מער וועגן מיר פון גענאָסע רוטענבערג. „דענקט איר“ — האָב איך זיי געפּרעגט — „אַז גענאָסע רוטענבערג וואָלט אזוי ענערגיש געאַרבעט פאַר מיין אַריבערקומען, ווען ער וואָלט דאָס מינד־סטע שלעכטס געהערט וועגן מיר?“

און אויף די רייד איז רוטענבערג אַריין אין קלוב. אויך ער האָט זיך שטאַרק צעלאַכט, ווען ער האָט געהערט וועגן דעם. פאַרשטייט זיך, אַז די גענאָסן האָבן באַלד פאַרשטאַנען וואָס פאַר אַ געמיינער מענטש דער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער אַגיטאַטאָר קאהאַן איז, און זיי האָבן געוואָלט, אַז איך זאָל זיך אָפּזאָגן פון דער דעבאַטע מיט איינעם, פאַר וועמען קיין מיטל איז ניט צוגעמיין צו פאַרשוואַרצן און פאַרניכטן זיין אידיען־גענגער. יאָ, זיי האָבן געוואָלט, אַז איך זאָל פאַרעפנטלעכן זיין געמיינע רכילות אין „אַרבייטער פּריינד“, און זאָלן אַלע וויסן, אויף וואָס דער סאַציאַל־דעמאָ־קראַטישער משיח איז פּעאיק, און קיין אַנשטענדיקער מענטש קאָן מיט אים ערנסט ניט דעבאַטירן.

איך אָבער בין געווען ניט איינפאַרשטאַנען מיט זיי. איך האָב זיי דער־קלערט, אַז קאהאַן, ווען ער וועט צוגעשפאַרט ווערן צו דער וואַנט, קאָן דאָך אָפלייקענען די גאַנצע געשיכטע. וואָס פאַר אַ ווערט האָט עס פאַר אים צו זאָגן נאָך אַ ליגן? באַזונדערס לייכט וועט עס פאַר אים זיין, ווייל ער האָט דאָך דאָס גערעדט נאָר מיט אַ האַלבן מויל, אין דער אָנוועזנקייט פון בלויו עטלעכע סאַציאַל־דעמאָקראַטישע גענאָסן, וועלכע, לשם אידעאַל, וועלן אויך לייקענען די גאַנצע געשיכטע. צווייטנס, קאָן קאהאַן זיך אַרויסדרייען דער־מיט, וואָס ער קאָן באַהויפטן, אַז ער האָט עס געהערט פון די גענאָסן אין ניו־יאָרק — היינט גיי און רוף צו עדות גאַנץ ניו־יאָרק, אַז קאהאַן האָט זיך באַנוצט מיט אַ געמיינעם ליגן! דריטנס, וועט קאהאַן קאָנען מיט אַ שיינ פון רעכט טענהן, אַז איך האָב זיך אָפּגעשראַקן פאַר דער דעבאַטע מיט אים, און וויל זיך אַרויסדרייען פון אַן אומאַנגענעמער לאַגע. און פּערטנס, קאָן איך ניט מאַכן פון דעם קיין עפנטלעכע אַנגעלעגנהייט. ווען איך פאַרעפנט־

לעך עס, וועלן זיך שטענדיק געפינען גענוג נאראנים, וועלכע וועלן זאגן :
 אז מען קלינגט — איז אַ הגא, מן הסתם מוז עפעס זיין אין דעם.
 די גענאָסן האָבן איינגעזען, אז איך האָב רעכט, און אז די דעבאַטע
 מוז פאַרקומען, זייענדיק זיכער, אז איך וועל אים ממש פאַרניכטן.
 די דעבאַטע איז פאַרגעקומען אין איינעם פון די גרעסטע און שענסטע
 זאַלן אין לאַנדאָן, אין סאַוט פלייס אינסטיטוט. צוויי טעג האָט דער ויכוח
 אָנגעהאַלטן. איז ריידן איצט וועגן דעם ווער עס האָט געזיגט, קאָן איך
 ניט ; איך ווייס נאָר, אז אַלע גענאָסן האָבן מיך נאָך דער דעבאַטע ממש
 אויף די הענט געטראָגן. זיי האָבן מיר געזאָגט, אז אין דער דעבאַטע האָב
 איך איבערגעטראָפן אַלע זייערע דערוואַרטונגען. וואָס אָנבאַטרעפט קאַהאַנס
 מעטאָדע פון דעבאַטירן געדענק איך נאָר, אז מיט זיינע רייד האָט ער פאַר-
 וואַנדלט די פאַרזאַמלונג אין אַ באַלאַגאַן. איך געדענק אויך, אז בעת איך
 האָב די גאַנצע צייט געהאַלטן זיך זייער געלאַסן, האָט ער געהאַלטן אין
 איין וואַרפן זיך ווי אַ משוגענער. ווי ווייט מען האָט מיר איבערגעגעבן,
 האָבן זיינע אייגענע גענאָסן זיך געשעמט מיט אים.

נאָך דער דעבאַטע האָט זיך ערשט אַנטוויקלט אַ גרויסע דעבאַטע אין
 די צייטונגען. דער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער לאַנדאָנער קאַרעספּאָנדענט,
 ניט קיין אַנדערער ווי גענאָסע קאַהאַן, כאַטש אונטערגעשריבן אונטער דער
 קאַרעספּאָנדענט איז געווען אַ נאַמען פון דער הפטורה, האָט באַריכטעט
 אין דער „אַרבייטער־צייטונג“ אין ניו־יאָרק, אז קאַהאַן האָט ממש אויף אייביק
 באַגראָבן דעם אַנאַרכיזם מיט זיינע פרעדיקער אין לאַנדאָן. גענאָסע קאַפּע-
 לאַנסקי, פאַרקערט, אין לאַנדאָנער „אַרבייטער פריינד“, האָט מיך דערקלערט
 פאַר דעם גרויסן זיגער, און וואָס איז דער וואונדער ? האָב איך דאָך פאַר-
 טראָטן דעם ליכטיקן אַנאַרכיזם, בעת קאַהאַן האָט פאַרטראָטן דעם פינצטערן
 סאַציאַל־דעמאָקראַטיזם ! פּאָלגלעך האָב איך געהאַט אַ גאָר לייכטע אויפ-
 גאַבע צו באַגראָבן און פאַרשיטן מיין אידייען־געגנער, אויב מען קאָן גאָר
 ריידן וועגן סאַציאַל־דעמאָקראַטיזם אַלס אידייע.

יעדנפאַלס, פאַר אַ קורצער וויילע איז, דורך דער דעבאַטע, דער „אַר-
 בייטער פריינד“ אויפגעלעבט געוואָרן. די גענאָסן האָבן אָנגעהויבן פילן
 זיך שטאַרקער, און דעריבער גרייט צו טאָן אַלץ, כדי צו דערהאַלטן אים
 ביים לעבן. אָבער לאַנג האָט דאָס ניט געקאָנט אָנהאַלטן. די מאַטעריעלע
 כוחות זיינען געוואָרן אַלץ שוואַכער און שוואַכער, און אין דער וואַך, וואָס
 גאַלאַפּ איז געשטאַרבן, האָט אויך דער „אַרבייטער פריינד“ אָנגעזאָגט דער
 וועלט, אז דאָס איז זיין לעצטער נומער.

מיט דעם האָט זיך אויך געענדיקט די לעבנס־געשיכטע פון דעם אַזוי-
 גערופענעם אומפאַרטייאישן, פאַרעווע־לאַקשנדיקן „אַרבייטער פריינד“, וועל-
 כער איז צוערשט דערשינען אונטער דער רעדאַקציע פון פיליפ קראָנץ, נאָכ-
 דעם פון ק. גאַלאַפּ, און נאָכדעם פון מיר.

איך האלט פאר נויטיק צו באמערקן, אז כאטש מיט מיין אננעמען די רעדאקציע־שטעלע פון „ארבייטער פריינד“ האבן די סאציאל־דעמאקראטן פארלאזן דעם קלוב און דעם „ארבייטער פריינד“ הורטאם, און אויך אייניקע אנארכיסטן, האבן איך דאך ניט דערקלערט דעם „ארבייטער פריינד“ פאר אן אויסגעשפראכענעם אנארכיסטישן ארגאן, נאר איך האב אים ווי ווייט מעגלעך געפירט אין גייסט פון זיינע ערשטע גרינדער, אין גייסט פון דער שטרענגסטער אומפארטייאישקייט. אבער דאס האט ניט געשטערט אונדזערע געגנער צו דערקלערן דעם „ארבייטער פריינד“ פאר אן אנארכיסטישער צייטונג, און פאלגלעך האבן זיי ניט געקאנט זיין צופרידן מיטן „ארבייטער פריינד“ ווי ער איז. זיי מוזן האבן זייער אייגענע צייטונג, זייער אייגענעם קלוב, און לאמיר זיי געבן קרעדיט; די געגנער האבן געארבעט מיט אלע כוחות. זיי האבן באַלד געעפנט אַ קלוב, און קורץ דערנאך האבן זיי אויך אנגעהויבן אַרויסגעבן זייער אייגענע צייטונג אונטערן נאָמען „דער וועקער“, אונטער דער רעדאקציע פון מ. באַראַנאָוו.

פאר דער צייט פון אַ פאַר מאַנאַטן איז דער „ארבייטער פריינד“ געווען אין אַ הינערפלעט, און עס זיינען געווען קנאַפּע אויסזיכטן, אַז ער זאָל ווידער דערשיינען. ווייניקער פון אלעמען האָבן איך געהאַפּט אויף דעם. אַבער, אויסגעלאָזן האָט זיך עס גאַנץ אַנדערש, ווי די לעזער וועלן עס זען פון דעם נעקסטן קאַפיטל.

8. דער „ארבייטער פריינד“ שטייט־אויף תחית-המתים

דער אומפארטייאישער „ארבייטער פריינד“, וועמעס רעדאקציע איז מיר אַנפאַרטרויט געוואָרן, האָט אַנגעהאַלטן כמעט פאַר אַ גאַנצן יאָר. אַבער, אַ דאַנק אַלערליי אינטריגעס, און אויך די פאַרשיידענע אורזאַכן און אומ־שטענדן פון דער דעמאָלסטדיקער באַוועגונג, ווי איך האָב עס שוין דער־קלערט אין אַ פריערדיקן קאַפיטל, איז ער געווען געצוואונגען אַפּצושטעלן זיין דערשיינונג אַלס דער אַרגאַן וואָס ווערט אַרויסגעגעבן פון בערנער סטריט קלוב, און האָט געזאָלט איבערגיין צו די יוניאָנס, אַזוי אַז זיי זאָלן ווערן זיינע פּולשטענדיקע באַלעבאַטיים, האָבן זייער אייגענעם רעדאַקטאָר און זייער אייגענע אַדמיניסטראַציע. נאָר איין באַדינג איז זיי געשטעלט גע־וואָרן: צו זאָרגן, אַז דער „ארבייטער פריינד“ זאָל געפירט ווערן אין דעם גייסט פון סאציאַליזם. דורך דעם „ארבייטער פריינד“ איז אַנאַנסירט גע־וואָרן דער מיטינג, צו וועלכן עס האָבן געזאָלט קומען די פאַרשיידענע יוניאָן־פאַרשטייער און איבערנעמען די צייטונג מיט אַלץ וואָס זי פאַרמאַגט. דער רעזולטאַט אַבער איז געווען אַזאַ, וואָס די גענאַסן האָבן ווייניקער ווי אַלץ דערוואַרט: די דעלעגאַטן פון די יוניאָנס האָבן געגלענצט מיט זייער אַפּוועזנקייט. די צייטונג איז זיי געשטאַנען ווי אַ ביין אין האַלדז אַזוי לאַנג

ווי זי האָט געלעבט; קוים אָבער איז זי אונטערגעגאנגען, האָבן זיי נישט געוואָלט הערן און זען פון קיין צייטונג פאַר זיך.

געוויס, ווען זיי וואָלטן געקאָנט פאַראויסזען, אַז מיט אַ פאַר מאַנאַטן שפּעטער וועט דער „אַרבייטער פּריינד“ ווידעראַמאַל אויפלעבן, וואָלטן זיי אפשר זיך אָנגעכאַפט אָן אונדזער פאַרשלאָג. אָבער אַזוי ווי זיי זיינען נישט געווען אַזוי ווייטזיכטיק, און אַזוי ווי זיי האָבן געמיינט, אַז מיר זיינען שוין אויף אייביק טויט, האָבן זיי געהאַלטן פאַר דאָס גלייכסטע אינגאַנצן צו אינגאַרירן אונדזער פאַרשלאָג.

אגב קאָן זיין, אַז די סאַציאַל־דעמאָקראַטן, וועלכע האָבן שוין געהאַט פעסט באַשלאָסן צו האָבן זייער אייגענע צייטונג, האָבן נישט געוואָלט אַז די יוניאָנס זאָלן האָבן זייער אייגענע צייטונג און דורך דעם זאָלן זיי פאַרלירן זייערע בעסטע קונדן.

די שטימונג דאָן צווישן אונדזערע אייגענע גענאָסן איז ווירקלעך געווען אַ העכסט פאַרביטערטע. מיט אַלע כוחות האָבן זיי זיך אָנגעשטרענגט אַנצור האָלטן דעם „אַרבייטער פּריינד“ איבער אַ יאָר צייט; זיי האָבן אָבער פון אַלע זייטן געפונען די גרעסטע געגנערשאַפט, און עס איז קיין וואונדער נישט וואָס זיי האָבן ענדלעך פאַרלירן דעם מוט. איך אָבער האָב דאָס נישט געזען; מיר האָט זיך געדוכט, אַז די לאַגע איז גאָר נישט אַזוי שלעכט, ווי זיי האָבן זיך עס געמאַלן, און איך בין גאָר נישט געווען איינפאַרשטאַנען מיט דעם וואָס זיי האָבן אַזוי שנעל דעזערטירט פון שלאַכטפעלד. לויט מיין דעמאָלטדיקן פילן האָב איך זיי געהאַלטן פאַר פשוט'ע פאַררעטער צום אַנאַרכיזם. און דאָס האָב איך אויסגעדריקט אין מיין לעצטער נאַטיץ, וואָס איז דערשינען אין נומער 3, 1־טן יאָרגאַנג (15־טן יאַנואַר, 1892). און אַט איז דער נאַטיץ:

„ צו ם ף שׁוׁי ךׁ “

„עס איז כמעט אַ יאָר זינט דער „אינטערנאַציאָנאַלער אַרבייטער בילדונגס קלוב“ פון לאַנדאָן האָט מיר איבערגעגעבן די רעדאַקציע פון „אַרבייטער פּריינד“. ווי איך האָב מיין אויפגאַבע דערפילט, לאָז איך איבער די לעזער אַליין צו אורטיילן. אָבער איך מוז באַמערקן, אַז קיין רעדאַקטאָר, פון קיין צייטונג, האָט נישט געאַרבעט אונטער שווערערע פאַרהעלטענישן ווי די, אונטער וועלכע איך האָב געאַרבעט די גאַנצע צייט.

„איך וויל באַנוצן די געלעגנהייט צו געבן מיין האַרציקסטן דאַנק צו אַלע גענאָסן, וואָס האָבן מיר מיטגעהאַלפן מיט זייער מיטאַרבעטער־שאַפט, הויפטזעכלעך די גענאָסן ה. ק., ס. פרימאַן און מיכאַיל קאַהען (פון באַלטימאָר).“

„וואָס איך פּערזענלעך דענק וועגן דער אומענדערונג, וואָס וועט פּאַרקומען אין „אַרבייטער פּריינד“ איז איצט ניט די געאייגנטע צייט דערפאַר. אָבער איין זאַך מוז איך זאָגן: קיין פּאַרלוימדונגען וואָלטן אונדז ניט געשאַדט, ווען די אַנאַרכיסטן אַליין, פון נאַנט און פון ווייט, וואָלטן געהאַנדלט מער אַנאַרכיסטיש.“

„אין דער האַפּענונג, אַז דער איצטיקער פּאַל וועט זיין אַ גוטער לעסאָן פאַר אַלע גענאַסן, פּאַרבלייב איך אייער, מיט אַנאַרכיסטיש-קאָמוניסטישן גרוס.“

ש. יאָנאווסקי.

עס איז קלאַר, אַז איך האָב דעמאָלט זייער שלעכט געפילט צו די גענאַסן, און זיי מעגן עס מיר מוחל זיין. איך האָב דאָן ווירקלעך ניט אָפּגעשאַצט זייער גרויסע איבערגעבנקייט און גרייטוויליגקייט צו אָפּפּערן דאָס מעגלעכסטע. איך האָב פון זיי געפּאָדערט מער ווי דאָס מעגלעכע. און דערפאַר בין איך פאַר אַ געוויסער צייט געווען גאַר ניט שוה בשוה מיט זיי. ממש, איך האָב ניט געוואָלט וויסן און הערן פון זיי.

פאַרשטייט זיך, אַז די מיספּאַרשטייעניש איז געווען אַ געגנזייטיקע. זיי האָבן, פון זייער זייט, געוואוסט ווי אַנגעשטרענגט זיי האָבן געאַרבעט, און עס האָט זיי פּאַרדראָסן, ווען איך האָב זיי דערקלערט אַלס פּאַררעטער. זיי האָבן ניט געוואָלט און ניט געקאַנט זיך שטעלן אין מיין לאַגע, ווי איך האָב געמוזט פילן, נאָך דעם ווי איך האָב געזען מיין גאַנצע האַרעוואַניע פאַר-ניכטעט. און זיי האָבן ניט געפונען פאַר מיין פּאַרהאַלטן זיך צו זיי — און צו זייער באַשלוס איבערצוגעבן דעם „אַרבייטער פּריינד“ — קיין אַנדער דערקלערונג, ווי דאָס וואָס איך בין דער גרעסטער דעספּאָט וואָס האָט אַמאָל געלעבט, און עס איז אַ שאַנד, אַז אַזאָ דעספּאָט זאָל זיין דער פאַרשטייער פון אַנאַרכיזם.

דאָס אַלץ האָבן זיי ניט נאָר דערקלערט מיר פּערזענלעך, נאָר זיי האָבן געהאַלטן פאַר נויטיק צו לאָזן וויסן וועגן דעם גענאַסע קראַפּאַטקינען, אַזוי אַז ווען איך האָב אים באַזוכט באַלד נאָך דעם ווי דער „אַרבייטער פּריינד“ איז אונטערגעגאַנגען, האָט ער מיר אויף אַ גאַנץ איידלען אופן געגעבן אַנצוהע-רעניש, אַז איך בין שוין אַביסל צו-ענערגיש, אַז איך שטעל שוין צופיל אויף מיין אייגענער מיינונג, און דאָס מאַכט, נאַטירלעך, די גענאַסן זייער אומ-צופרידן, ווי הויך זיי זאָלן ניט שעצן מיין פעאיקייט און איבערגעבנקייט. פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב גענאַסע קראַפּאַטקינען דערקלערט די לאַגע פון מיין שטאַנדפונקט; אָבער מיר זיינען געווען איינפאַרשטאַנען, אַז דאָס גלייכסטע וואָס איך קאָן טאָן איז — שטיין אַ וויילע פון ווייטן און לאָזן די גענאַסן די פּרייהייט צו טאָן אַלץ ווי זיי פאַרשטייען.

מיר איז לייכטער געווען צו זיין איינפאַרשטאַנען מיט אים, ווייל דאָס

האָב איך שוין געהאַט פריער באַשלאָסן. דער פאַקט איז, אַז אין דעם לעצטן נומער „אַרבייטער פריינד“, וואָס איך האָב אַרויסגעגעבן, האָב איך אַדווער-טייזט, אַז איך הויב ווידער אָן געבן לעסאָנס אין ענגליש, און אַז איך האָב אויך בדעה ווידער צו עפענען מיין אַוונט-שול אין ענגליש, וואָס איז שוין געווען גאָר ניט קיין שלעכטער דערפאַלג, און וואָס איך האָב אויפגעגעבן ווען איך האָב איבערגענומען די רעדאַקציע פון „אַרבייטער פריינד“.

יא, איך האָב דאָן באַשלאָסן צו בלייבן אינגאַנצן פון דער ווייטנס פון דער אַרבעטער-באַוועגונג, און אויך פון דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג, באַפריי-ענדיק אויף אַזאַ אופן די גוטע לאַנדאַנער אַנאַרכיסן פון מיר, דעם געפער-לעכן דעספּאָט.

איך האָב אָבער מיין באַשלוס ניט דורכגעפירט; און ניט דערפאַר ווייל איך האָב ניט געהאַט דעם גוטן פעסטן ווילן דערצו, נאָר ווייל די גענאָסן אַליין האָבן איינגעזען, אַז איך בין געווען, אין פיל הינזיכטן, גערעכט. און זיי האָבן מיך ניט אָפּגעלאָזט, אַז איך זאָל זיך צוריק נעמען צו דער אַרבעט. און אַזוי איז, מיט דריי מאַנאַטן שפעטער, דעם 15טן אַפּריל (1892), דער „אַרבייטער פריינד“ ווידער דערשינען, אָבער אין פיל הינזיכטן גאַנץ אַנ-דערש ווי זיין פּאַרגרייער. אַחוץ דער ענדערונג אין פאַרמאַט, און אין דעם קאָליר פון פאַפיר, וואָס דאָס האָט געמאַכט דעם אויסזען פון „אַרבייטער פריינד“ גאַנץ אַנדערש ווי פון פריערדיקן, איז אויך זיין קאַפּ, מיט גרויסע בוכשטאַבן, באַצירט געוואָרן מיט די ווערטער „אַנאַרכיסטיש-קאָמוניסטישער אַרגאַן“; און זיין אַרויסגעבער איז שוין ניט מער געווען דער בערנער סטריט קלוב, נאָר די גרופע „אַרבייטער פריינד“.

די צייט, ווען דער „אַרבייטער פריינד“ האָט אָנגעהויבן ווידער דער-שיינען, איז געווען אַ גאַנץ לעבעדיקע. פאַרגעסט ניט, אַז דאָס איז געווען דער יאָר 1892, וועלכער האָט זיך אָנגעפאַנגען מיט דעם וואויל-באַקאַנטן אַנאַרכיסטן-פּראָצעס אין וואַלסאָל, און ווען גאַנץ פּראַנקרייך האָט געקאַכט מיט די געוואַלטטאַטן פון ראָוואַשאָל, און ווען אַלעקסאַנדער בערקמאַן האָט געשאַסן אין פּריקן (אין פאַרבינדונג מיטן שטאַל-סטרייק אין האַמסטעד).

יא, עס איז געווען אַ זייער הייסע צייט. עס האָט אויסגעזען ווי גאָר אַ שטאַרקע אויפלעבונג פון אַנאַרכיזם, וועלכער איז פאַר אייניקע יאָר גע-לעגן ווי אין הינערפּלעט זינט דעם געזעצלעכן האַלסייל-מאַרד אין שיקאַגאָ. עס האָט ווידעראַמאַל אויסגעזען, אין אונדזערע יונגע אויגן, ווי דער אָנפאַנג פון סוף, און די גענאָסן האָבן געפילט, אַז עס וואָלט געווען איינפאַך פאַר-ברעכעריש צו לאָזן דעם „אַרבייטער פריינד“ שווייגן און ניט אַפרופן זיך אויף די גרויסע פאַסירונגען פון דער צייט. זיי זיינען דעריבער ווידער צו-געשטאַנען צו מיר, אַז איך מוז זיך ווידער איינשפאַנגען אין יאָך און אָנהויבן אַרויסגעבן דעם „אַרבייטער פריינד“. וויפיל נומערן עס וועלן דערשיינען, וועט דאָך אַלץ זיין ווי געפונען. די „אַרבייטער פריינד“ - דריקעריי שטייט

ליידיק; די הוצאות פון אַרויסגעבן די צייטונג, בלויז אין פיר זייטן, וועלן זיין ניט מי יודע וועלכע — טאָ פאַרוואָס ניט מאַכן נאַכאַמאַל אַ פּראָבע? עס קאָן דאָך זיין, אז קעגן אַלע דערוואַרטונגען זאָל די צייטונג דאָך גיין! איבערהויפּט טאָר איך זיך ניט אָפּזאָגן פּון דעם, ווייל איך בין דאָך געווען מיט דער מיינונג, אַז די צייטונג האָט איבערהויפּט ניט געטאַרט און ניט געדאַרפּט אָפּגעשטעלט ווערן, און אַז זי איז פשוט מיט געוואַלט געטויט געוואָרן.

האָב איך זיך געלאָזט איינריידן, נאָר מיט דעם תנאי, אַז מײן נאָמען אַלס רעדאַקטאָר פּון דער צייטונג זאָל ניט דערמאָנט ווערן ניט אין דער צייטונג און אויך ניט פּריוואַט, אַזוי אַז די צייטונג זאָל ניט ליידן דורך מיר און דורך די שונאים, וואָס איד האָב זיך געמאַכט אין דער באַוועגונג. און מערקווירדיק ווי דאָס איז, פאַר אַ קורצער צייט איז עס טאַקע גע- בליבן אַ סוד ווער עס איז דער רעדאַקטאָר. די עטלעכע גענאַסן, וואָס האָבן זיך אָנגעשלאָסן אָן דער גרופּע „אַרבעטער פּריינד“, האָבן געליקנט שטיין און בײן, אַז איך האָב דאָס מינדסטע צו טאָן מיט דער צייטונג, און אַלע מיינע שונאים האָבן איצט געהאַלטן אין איין לויבן דעם „אַרבייטער פּריינד“, אין וועלכן, מיט דריי מאָנאַטן צוריק, זיי האָבן ניט געפונען די מינדסטע באַרעכטיקונג פאַר זיין עקזיסטענץ.

איך האָב אין יענער צייט געשריבן אונטער אַלערליי נעמען, אָבער דער נאָמען יאָנאווסקי איז ניט דערמאָנט געוואָרן. און דאָס איז וואַרשיינלעך אויך געווען די אורזאַך פאַרוואָס אויך די אַמעריקאַנער גענאַסן האָבן זיך איבערגעבעטן מיטן „אַרבייטער פּריינד“.

איך האָב שוין אין אַ פּריערדיקן אַרטיקל דערמאָנט, אַז צוליב אַזאַ אָדער אַן אַנדער אורזאַך — דער אמת איז, אַז איך געדענק שוין אַליין ניט פאַר- וואָס — האָב איך ניט געלעבט בשלום מיט מיינע גענאַסן אין ניריאָרק. עפעס האָט קיינמאַל ניט געהערשט צווישן אונדז די נויטיקע האַרמאָניע. איך בין — לויט זייער מיינונג — געווען צוזעלבסטשטענדיק אין מײן דענקען און האַנדלען אַפילו אַלס אַנאַרכיסט, און זיי האָבן דערפאַר מיר ניט נאָר ניט געהאַלפּן, ווען איך האָב איבערגענומען דעם „אַרבייטער פּריינד“, נאָר, ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, זיי האָבן געטאָן אַלץ מיר צו שטערן אין דער אַרבעט.

אָבער איצט, אַז זיי האָבן ניט געוואוסט אַז איך בין ווידער דער רע- דאַקטאָר, האָט זיך די לאַגע געביטן גאַנץ ראַדיקאַל. זיי האָבן אָנגעהויבן שרייבן פאַר דער צייטונג, אַזוי, גאַנץ אומדערוואַרט, האָב איך געקראָגן צוגעשיקט אייניקע שיינע געדיכטן און דערציילונגען פון פאַרשטאַרבנעם. פאַעט באַוואַזענע, און באַלד דערנאָך פון באַבאָד, ראַזענבלום, און אויך פון דוד דעזלשטאַט.

נאַטירלעך האָט זייער שרייבן פאַרן „אַרבייטער פּריינד“ אים צוגעגעבן

שטארקן פרעסטיזש, און אזוי ווי די „פרייע אַרבייטער שטימע“ אין גיר יאַרק האָט, צוליב פאַרשיידענע סאַציאַל־דעמאָקראַטישע אינטריגעס, זיך געװוּט אָפּשטעלן פאַר אַ לענגערער צייט, האָט דער „אַרבייטער פריינד“, אַלס די איינציקע אַנאַרכיסטישע צייטונג, געקראָגן אַ פיל שטאַרקערע פאַרשפרייטונג ווי פריער.

און אַז איך רייך שוין יאָ פון די אַמעריקאַנער גענאַסן, האָלט איך פאַר נויטיק זיך אָפּצושטעלן פאַר אַ ווייל אויף די פּערזענלעכקייטן פון ר. לואיס, וועלכער איז צו יענער צייט געווען דער ראש המדברים פאַר די גענאַסן אין אַמעריקע; פון דוד עדעלשטאַטן, וועלכער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „פרייע אַרבעטער שטימע“, וואָס האָט געמוזט איר פאַרלאָזן צוליב זיין בייזער, פּראַלעטאַרישער קראַנקייט און אַוועקפאַרן קיין דענווער, קאַלאָראַדאָ, וואו ער איז אינגיכן געשטאַרבן; און דאַן וועגן גענאַסע הלל זאַלסטאַראָוו.

ניט איינער פון די דריי האָט מיך באַזונדערס געגליכן. צו לואיסן האָב איך קיינמאַל ניט געהאַט קיין ריכטיקן צוטרוי. איך האָב עס אים איינמאַל געזאָגט, ווען מיר זיינען ביידע געפאַרן אין נואַרק אויף אַ מיטינג אַלס רעדנער. איך האָב אים געזאָגט, אַז ווי מיר שיינט איז זיין פּערזענלעכקייט פאַר אים דאָס סאַמע וויכטיקסטע. איך האָב אים געגעבן אַנצוהערעניש, אַז ער איז ניט דער מאַן, וואָס איז ראוי צו שטיין אין שפיץ פון דער באַוועגונג, ווייל ניט ער האָט די נויטיקע איבערגעבנקייט צום אידעאַל, און ניט ער האָט די פעאיקייטן אַלס רעדנער און שרייבער. ער איז פון דעמאַלט אָן געװאָרן מיין ביטערסטער שונא און, ווי איך האָב עס געוואוסט, האָט געהאַלטן אין איין אינטריגירן קעגן מיר, און אַנגעווענדט אַלע כוחות מיך צו האַלטן ווייט פון אירגענד וועלכער אַנאַרכיסטישער טעטיקייט.

מיך אָבער האָט די זאַך ווייניג וואָס געאַרט, און איך האָב ניט געהאַלטן פאַר נויטיק אַרויסצוגיין קעגן אים אין אָפּענעם קריג. נאָר איינמאַל, אויף אַ מיטינג, ווען ער האָט מיך אַנגעגריפן פאַרוואָס איך האָב פון דער גרופע געמאַנט די עטלעכע דאַלער, וואָס מיר האָט געקומט אַלס „זיצער“, און וועלכע איך האָב נאָך ביז היינטיקן טאַג ניט געקראָגן, האָב איך נביאות געזאָגט, אַז עס וועט ניט לאַנג דויערן, און די גענאַסן וועלן זיך שעמען, וואָס אַט דער לואיס איז אַמאַל געווען דער פאַרשטייער פון די אידישע אַנאַרכיסטן.

(מיין נבואה איז, ליידער, מקוים געוואָרן. אין דעם זעלבן יאַר טאַקע, אין 1892, איז ער אַריבער צו די סאַציאַל־דעמאָקראַטן, און באַלד דערנאָך איז ער געוואָרן אַן איינפאַכער ביליקער פּאַליטישן, אַ געמבלער און שיכור, און מיט עטלעכע יאַר שפעטער איז ער באַגאַנגען זעלבסטמאָרד.)

נאַטירלעך האָט ער געפילט אי זייער גוט און אי זייער שלעכט, וואָס איך האָב אומדערוואָרט פאַרלאָזן אַמעריקע פאַר ענגלאַנד. פֿן איין זייט

האָט ער זיך געפילט גליקלעך וואָס ער איז פון מיר פטור געוואָרן, וואָרעם איך בין געווען כמעט דער איינציקער, וואָס האָט דערקענט זיין גאַנצע ווערט־לאַזיקייט. פון דער אַנדער זייט האָט עס אים פאַררראָסן, וואָס מיר איז צוגעטיילט געוואָרן אַ כבוד, ווי איינגעלאָדן צו ווערן קיין לאַנדאָן, אַלס דער רעדאַקטאָר פון באַרימטן „אַרבייטער פריינד“. נאַטירלעך האָט ער אינטריי־גירט קעגן מיר. ער האָט דאָס אויסגעפירט, אַז די גענאַסן זאָלן אינגאַנצן פאַרנאַכלעסיקן דעם פאַרקויף פון „אַרבייטער פריינד“ אין ניר־יאָרק, און פאַר די עטלעכע קאַפּיעס, וואָס זיינען פאַרקויפט געוואָרן, האָבן מיר קיינמאַל קיין סענט ניט געקראָגן. דער „אַרבייטער פריינד“ וואָלט אינגאַנצן פאַרגעסן געוואָרן אין ניר־יאָרק, ווען איך וואָלט זיך ניט געווענדט צו מיין ברודער, אַז ער זאָל איבערנעמען די אַגענטור פון „אַרבייטער פריינד“. און זאָל עס דאָ געזאָגט ווערן, צום קרעדיט פון מיין ברודער, אַז ער האָט די אַרבעט געטאַן גאַנץ אומזיסט און מיט אַ באַזונדערן דערפאַלג. אין אַ קורצער צייט איז דער „אַרבייטער פריינד“ פאַרקויפט געוואָרן אין באַלד טויזנט עקזעמפּלאַרן, אַזוי אַז ניר־יאָרק איז געוואָרן דער הויפּט־מאַרק פאַר דער צייטונג. זיין גרויסע אַרבעט דאַרף דאָ דעסטאָ מער דערמאַנט ווערן, ווייל ער איז שוין דאָן געווען פאַרהיראַט, און האָט אויך שוין פאַרדינט, און דערצו איז ער ניט געווען קיין אויסגעשפּראַכענער אַנאַרכיסט. ער האָט עס געהאַלטן פאַר זיין פליכט יעדע וואָך פאַנאַנדערצוטראָגן די צייטונגען אויף די פאַרשיידענע סטענדס, און אַזוי געמאַכט די צייטונג פאַר אַ גרויסן דערפאַלג אין ניר־יאָרק. דער צווייטער גענאַסע, וועלכער האָט געהאַט אויף מיר תרעומות, איז געווען גענאַסע זאָלאַטאַראַוו. איך האָב שוין אין אַ פּריערדיקן קאַפיטל דער־צייטל וועגן אונדזערע דעבאַטעס און אויך וועגן דעם שיקזאַל פון דעם ערשטן אַרטיקל זיינעם, וואָס ער האָט געשריבן פאַר דער „וואַרהייט“ און ער האָט צעריסן אויף פיץ־פיצלעך, ניט קאַנענדיק אַריבערטראָגן דעם געדאַנק, אַז איך זאָל רעדאַגירן זיין אַרטיקל. ער איז געווען אַ זייער גוטער און ערלעכער מענטש. אויך איז ער געווען אַ מענטש מיט באַדייטנדיקע פעאיקייטן און אַ גרויסער באַלעזונקייט, כאַטש אויף מיר האָט ער געמאַכט דעם איינדרוק, אַז ניט אַלעמאַל האָט ער באמת פאַרדייט דאָס וואָס ער האָט געלייענט. ווי דאָס איז, האָט ער ניט געפילט צו מיר זייער וואַרעם; און אַזוי ווי ער איז געווען אַ מענטש וואָס האָט זיך געלאָזט באַאיינפלוסן, האָט לואיס אויך זיין מוח פאַרס'מ'ט קעגן מיר.

וואָס אַנבאַטרעפט דעלשטאַטן, האָב איך בלויז איין מאָל זיך צוזאַמען־געטראָפן מיט אים. ער האָט אויף מיר, מיט זיין אויסזען, געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק. ער האָט אויסגעזען ווי אַ הייליקער, ווי אַ מענטש גאַר ניט פון דער־וועלט. און איך בין זיכער, אַז ווען איך וואָלט פאַרבליבן אין ניר־יאָרק, וואָלטן מיר געוואָרן זייער שטאַרק באַפריינדעט. אָבער דער שיקזאַל האָט עס אַנדערש געוואָלט. מער ווי דאָס איינציקע מאָל האָבן מיר זיך ניט

באגעגנט. אין דער זעלביקער צייט האָט ער געוואוסט, אַז איד, ווען איד בין געווען דער „זיצער“ פון דער „וואַרהייט“, האָב דוקא געוואָלט, אַז ראַך זענפעלדס ליד זאָל דערשיינען אין ערשטן נומער. האָט ער געוויס געהאַט קעגן מיר אַ שטיקל פאַראורטייל. דערפאַר האָב איד זיך געפילט ממש גליקלעך, ווען ער האָט מיר פון דענווער צוגעשיקט זיינע לעצטע לידער און אייניקע אַרטיקלען.

אַזוי האָט דער „אַרבייטער פריינד“ געקראָגן אַ פאַרהעלטניסמעסיק גרויסע צירקולאַציע פאַר יענער צייט, און אַ גוטן נאָמען נאָר דערפאַר, ווייל מיינע שונאים זיינען פאַרשטומט געוואָרן — ווער דערפאַר, ווייל זיי האָבן זיך אַרויסגעוויזן אין זייער ריכטיקן קאַליר; און ווער דערפאַר, ווייל זיי האָבן ניט געוואוסט, אַז איד בין עס די מאַכט הינטערן טראָן.

ערשט מיט עטלעכע מאָנאַטן שפעטער האָב איד זיך דערלויבט אונז טערצושרייבן מיין אייגענעם נאָמען אונטער אַן אַרטיקל, און דאָס דערפאַר, ווייל דער אַרטיקל איז געווען אַ שאַרפע קריטיק אויף דעם זשורנאַל „פרייע וועלט“, וואָס די וואָס זיינען געגאַנגען אונטער'ן נאָמען סאַציאַליסטן-רעוואָ-לוציאַנערן האָבן אָנגעהויבן אויפסניי אַרויסגעבן נאָך דעם ווי ער האָט זיך אָפגעשטעלט צוליב דעם טויט פון זיין ערשטן רעדאַקטאָר, קאַנסטאַנטין גאַלאַפּ. איד האָב עס באַטראַכט פאַר אַ פייגהייט ניט אונטערצושרייבן זיך מיט מיין פולן נאָמען אונטער אַ קריטיק, אין וועלכער איד האָב בלויזגע-שטעלט די גאַנצע היפאָקריטסוואָ פון זיינע אַרויסגעבער, און אויך אַלע זייערע פוסטע פרעטענזיעס אויף וויסנשאַפטלעכקייט און אומפאַרטייאַיש קייט, מיט וועלכע זיי האָבן געמיינט צו נעמען דעם לאַנדאַנער ניט זייער איבערגעשפיצטן עולם אויף זיכער. דאָן האָבן זיך שוין אַלע דערוואוסט, אַז איד, דער אבי אבות הטומאה, בין דאָס ווידער געוואָרן דער גוף אויף די נשמה פון דעם ני-אויפגעלעבטן „אַרבייטער פריינד“, און זיי האָבן געוויס חרטה געהאַט אויף זייער גוטער מיינונג, וואָס זיי האָבן אויסגעדריקט וועגן דעם נייעם „אַרבייטער פריינד“, אָבער עס איז שוין געווען צו-שפעט.

לאַמיר זיך אָבער אומקערן צו אונדזער אייגנטלעכן ענין. איד האָב דערמאָנט דעם פראָצעס פון די וואָלסאַלער אַנאַרכיסטן, דער איבערפאַל אויף זיי, און דאָס געפינען פאַרשיידענע באַמבע-מאַטעריאַלן, האָט נאָך פאַסירט אין דער וואָך ווען דער אַלטער „אַרבייטער פריינד“ האָט זיך אָפגעשטעלט. מיט דריי מאָנאַטן שפעטער איז פאַרגעקומען זייער פראָצעס, און דער ריכטער האָט זיי פאַראורטיילט צו לאַנגע יאָרן געפענגעניש, כאַטש עס איז געווען קלאַר פאַר אַלעמען, אַז די גאַנצע מעשה איז געווען די אַרבעט פון אַ נידער-טרעכטיקן פראַנצויזישן פאַליציי-שפיאַן, אַ פראַוואַקאַטאָר מיטן נאָמען קולאַן. די געשיכטע לוינט זיך איבערצודערציילן, ווייל זי האָט אין זיך פיל באַלערנדיקעס, און קאָן נאָך איצט צוניצקומען פאַר גענאַסן, וועלכע האָבן ניט געהאַט קיין גרויס דערפאַרונג אין דער באַוועגונג.

דאָס איז געווען בעת איך האָב נאָך רעדאָגירט דעם „אַרבייטער פריינד“, ווען ער איז אַרויסגעגעבן געוואָרן פון בערנער סטריט בילדונגס־קלוב. איין שיינעם טאָג איז אַריין אין רעדאַקציע אַ מאָן, וועלכער האָט גערעדט אַ גאַנצן שלעכטן ענגליש און איז געווען בלינד אויף איין אויג, און האָט זיך פאַר מיר פאַרגעשטעלט אַלס פּראָנצויזישער אַנאַרכיסט, וועלכער קומט איצט פון פּראָנקרייך. ער האָט אויף מיר געמאַכט אַ זייער שלעכטן איינדרוק; פונדעסטוועגן האָבן מיר זיך פּאַנאַדערגערעדט, און איך האָב אויסגעפונען, אַז ער איז אַ גאַר געוואָלדיקער רעוואָלוציאַנער, און ער האָלט, אַז נאָר דינאַמיט וועט אונדז באַפרייען. איך האָב אים געלאָזט ריידן, און וואָס מער ער האָט גערעדט, אַלץ ווייניקער איז ער מיר געפּעלן. ער האָט זיך אָנגעבאַטן האַלטן אַ רעדע אין שוואַרלאָף האַל, וואו איך פּלעג האַלטן מיינע וועכנט־לעכע פּאַרטראַגן, אָבער איך האָב אים דאָס אויפן שטעל אַנטוואָגט.

ער האָט מיך פּאַרלאָזן אַ שטאַרק אויפגערעגטער און דערקלערט, אַז איך בין גאַר קיין אַנאַרכיסט ניט, און אַז עס פּאַסט מיר גאַנץ ווייניג צו זיין דער רעדאַקטאָר פון אַן אַנאַרכיסטישער צייטונג.

איך, פון מיין זייט, האָב געפילט גלייך, אַז דער מאָן איז אַ שפּיאַן. און וואָלט איך זיך געלאָזט פירן פון מיין ערשטן געפיל, וואָלט איך גלייך די גענאַסן געוואָרנט, סיי מינדלעך און סיי דורך דער צייטונג, זיך צו היטן פאַר דעם דאָזיקן קערל, וועלכער געפּעלט מיר גאַר ניט. באַדענקענדיק זיך אָבער האָב איך געהאַלטן פאַר גלייכער צו שווייגן, ביז איך וועל זיך דערוויסן מער וועגן אים.

אין דערזעלביקער וואָך בין איך געווען צו באַזוך ביי קראַפּאַטקינען, האָב איך אים געפרעגט צי ער ווייסט עפּעס וועגן איינעם, קולאַן. ער האָט מיר געזאָגט, אַז יענער איז געווען ביי אים מיט אַ באַזוך, און אַז ער האָט אים געבראַכט די בעסטע רעקאָמענדאַציעס פון די פּאַריזער גענאַסן. איך אָבער, פון מיין זייט, האָב אויסגעדריקט מיין שטאַרקן צווייפל וועגן אים, און האָב איבערגעגעבן קראַפּאַטקינען מיין געשפרעך מיט אים, אָבער ער איז געבליבן ביי דאָס זייניקע.

אויף דעם פּלאַץ איז נויטיק צו באַמערקן, אַז קראַפּאַטקיין, מיט זיין אומגעוויינלעכער עניוּות אין אַלע אַנדערע הינזיכטן, איז אָבער געווען ביי זיך זיכער, אַז ער דאַרף נאָר אַ קוק טאָן אויף אַ מענטשן און ער קאָן זאָגן וואָס פאַר אַ סאַרט מענטש דאָס איז. אַזוי האָט ער מיר איינמאַל דערציילט, אַז ווען מאַלאַטעסטאַ איז צוריקגעקומען פון זיין רייזע אין אַרגענטינע און האָט מיט דעם געלט, וואָס ער האָט געבראַכט, געעפנט אַ דרוקעריי אַרויס־צוגעבן אַ צייטונג, האָט ער דאַרט געטראָפן אַ זעצער. איז ווי נאָר ער האָט אַ קוק געטאָן אויף אים האָט ער באַלד דערקענט, אַז דער מאָן איז אַ גנב, און האָט געהאַלטן פאַר נויטיק צו וואַרענען מאַלאַטעסטאַן קעגן אים. מאַלאַט־טעסטאַ איז געווען מיט דער מיינונג, אַז דער מאָן איז די ערלעכקייט אַליין.

און ער האט געהאלטן דאס ביסל געלט אין א קאמאד אין דער דרוקעריי, וועלכן ער האט קיינמאל ניט פערשלאסן. „און שטעלט זיך פאר“ — האט קראפאטקין מיט גרויס פארגעניגן געענדיקט דערציילן — „אויפמארגן איז דער דאזיקער זעצער נעלם געווארן מיטן ביסל געלט און נאך אנדערע זאכן.“ יא, אין דער הינזיכט איז קראפאטקין געווען זיכער, אז אים קאן קיינער ניט נארן; און אפשר דערפאר איז ער געווען נאאיוו ווי א קינד, שענקענדיק אפט זיין צוטרוי צו מענטשן, וועלכע האבן דאס ווייניקער ווי אלע פארדינט. איך וואלט געקאנט וועגן דעם דערציילן אייניקע גאנץ טשיקאווע פאסירונגען. אבער ניט דא איז דער פלאץ פאר דעם. גענוג, איך בין געבליבן ביי דאס מייניקע, און האב דעם קולאן קיינמאל קיין שאנס ניט געגעבן צו ריידן אויף איינער פון אונדזערע פארזאמלונגען, און ניט צו באקענען זיך מיט די גענאסן, ווארשיינלעך האבן די ענגלישע גענאסן אין לאנדאן געפילט דאס זעלביקע; און דער בחור האט באלד אויסגעפונען, אז אין לאנדאן וועט ער גארנישט אויפטאן. האט ער זיך אוועקגעלאזט קיין וואלסאל, וואו ער האט געטראפן אייניקע נאאיווע גענאסן, וועמען ער האט איינגערעדט, אז מען דארף פראדוצירן באמבעס פאר רוסלאנד, און אז וואלסאל איז דערפאר דער פאסיקסטער פלאץ, זייענדיק א הונדערט מייל ווייט פון לאנדאן. אין לאנדאן וואלטן עס די פאליציי־הינט באלד דערשמעקט, און דערפאר איז דער גורל געפאלן אויף וואלסאל און אירע אגארכיסטן צו העלפן דער באפרייאונג פון רוסישן פאלק.

פארשטייט זיך: איין שיינעם טאג איז די קווארטיר פון די גענאסן באזוכט געווארן פון דעטעקטיווס פון סקאטלאנד יארד, און די פלענער פון די באמבעס, וואס האבן געזאלט מאכן א סוף צום צאריזם, צוזאמען מיט די מאכערס, זיינען פארכאפט געווארן פון דער פאליציי; זיי זיינען געשטעלט געווארן פארן געריכט און געפונען געווארן שולדיק אין דעם שרעקלעכן פארברעכן פון פראדוצירן באמבעס, פאר וואס זיי האבן געמוזט באצאלן מיט לאנגע יארן געפענגעניש.

אט צו יענער צייט איז דאס דער „ארבייטער פריינד“ אויפסניי דער־שינען. און כאטש, ווי דער אמת איז, איך האב זיך ניט שטארק געקימערט פארן נאמען אגארכיסט, איז מיר געווען פונקט אזוי ליב דער נאמען סאָ־ציאליסט, ווייל איך האב דאן געהאלטן, און בין נאך איצט מיט דער מיינונג, אז מיר, די אגארכיסטן, זיינען דאס די אמתע סאָציאליסטן. אבער אונטער די אומשטענדן האב איך עס באטראכט אלס מיין פליכט צו דערקלערן דעם „ארבייטער פריינד“ אלס אגארכיסטיש־קאמוניסטישן ארגאן, און נאר דער־פאר, ווייל צו יענער צייט איז עס געווען גאנץ באזונדער געפערלעך.

אט וואס איך האב געשריבן, און ווי איך האב דעמאלט געפילט, אין מיינע נאטיצן אין דעם ערשטן נומער פון ניי־דערשינענעם „ארבייטער פריינד“:

„דער „אַרבייטער פריינד“ וועט טראַגן דעמזעלבן כאַראַקטער ווי פריער. ער וועט פריידיגן דעם אַנאַרכיזמוס קאַמוניזמוס. דאָך וועט דער לעזער איצט באַמערקן אַ קליינעם אונטערשייד: ווערנד אויף דעם פריערדיקן „אַרבייטער פריינד“ איז ניט געשטאַנען אויסדריקלעך „אַנאַרכיסטיש-קאַמוניסטישער אַרגאַן“, וועט עס דער לעזער איצט יאָ געפינען.

„ווארום טוען מיר עס איצט, און ווארום האָבן מיר עס פריער געטאַן?

„די זאַך איז די: מיר, אַנאַרכיסטן-קאַמוניסטן, זיינען די לעצטע, וואָס קימערן זיך וועגן אַ נאַמען. ניט דער נאַמען איז אונדז וויכטיק, נאָר די זאַך, דער פרינציפ. אָבער די לעצטע צייט זיינען אַזויפיל קעמפער אַרויסגעריסן געוואָרן פון אונדזערע רייען, אין אַלע טיילן פון דער וועלט; אַזויפיל ווערן מיר געפלאַגט און פאַרפלאַגט פון אַלע זייטן, אַז עס וואַלט איצט געווען אַ פייגהייט, אַ פאַרברעכן, ניט אַרויסצוקומען פראַנק און פריי און דערקלערן פאַר דער וועלט, אַז מיר זיינען אַנאַרכיסטן, בעת מיר זיינען עס מיט לייב און לעבן. מיר זיינען עס שולדיק די מוטיקע קעמפער, וואָס שמאַכטן איצט אין געדענגעניש אין וואַלסאַל, אין פילאַדעלפיע, אין בערלין, אין ווין, אין דאַנציג און אין רוים. מיר זיינען עס שולדיק אונדזער ערע, אונדזער געוויסן — און דאַרום וועט איר געפינען אַ נייע שורה אויפ'ן קאַפּ פון „אַרבייטער פריינד“—אַ נ א ר כ י ס ט י ש - ק א מ ו נ י ס - ט י ש ע ר א ר ג א נ .“

9. די „פרידאָם“, די „קאַמונווייל“ און די ענגלישע גענאַסן

דער לעזער פון אונדזער צייט וועט זיך אודאי וואונדערן: וואָס עפעס האָט די ענגלישע רעגירונג, מיט איר גאַנצן דעטעקטיוו-אַפאַראַט, גענומען זיך אַזוי שטאַרק פאַרפלאַגן די אַנאַרכיסטן? אורטיילנדיק פון דעם ווי עס זעט איצט אויס אין אַנאַרכיסטישן לאַגער, ווי ווייניק עס זיינען די אַנאַר-כיסטישע טוער, ווי שוואַך עס איז די אַנאַרכיסטישע באַוועגונג, און ווי קליין און אַן דעם מינדסטן איינפלוס איז איר פרעסע, וועט ער געוויס קומען צום שלום, אַז זיכער האָט דאָך די אַנאַרכיסטישע באַוועגונג אין 1892 ניט געקאַנט זיין פון אַ גרעסערער באַדייטונג. אָבער טאַקע אין דעם וועט ער מאַכן אַ גרויסן טעות.

אין יענע יאָרן איז די אַנאַרכיסטישע באַוועגונג געווען דוקא אין אירע בעסטע בליאונגס-יאָרן. דער אַנאַרכיסטישער איינפלוס אויף דער אַרבעטער-באַוועגונג איז געווען אַ גאַנץ באַדייטנדיקער. אין פראַנקרייך, אין איטאַליע און אין שפּאַניע האָבן די אַנאַרכיסטן געהאַט אַ גאָר שאַרפן איינפלוס אויף

די ארבעטער און האָבן דורך מאַנכע גוואַלטטאַטן קעגן פאַרשיידענע רעגירונגס־פּערזאָנען אויסגעפירט אַרױפצואוואַרפן אַ שרעק אויף די עקזיסטירנדיקע מענטשען. דער אָפּקלאַנג פון די פּאַסירונגען אין אייראָפּע—די ערשטע מאַי־דעמאָנסטראַציעס, די פאַרשיידענע גוואַלטטאַטן ווי די פון ראַוואַשאַל—האַבן געמאַכט אַ טיפן איינדרוק אויף דער עפנטלעכער מיינונג אין אייראָפּע. עס דאַרף אויך באַמערקט ווערן, אַז צו יענער צײַט איז די סאַציאַל־דעמאָקראַטישע באַוועגונג אין ענגלאַנד געווען נאָך כמעט אין אירע ווינדלעך, און די גרויסע אַרבעטער־מאַסען האָבן גאַנץ ווייניק געגלויבט אין דער אַלמעכטיקייט פון פּאַליטישן קאַמף. אַפילו די פאַרברענטסטע מאַרק־סיסטן פון יענער צײַט האָבן געהאַלטן אין איין שרייבן און רײדן פון אַ רעוואַלוציע דורך געוואַלט, דורך דער געוואַלטזאַמער פאַרכאַפונג פון גאַנצן רײכטום פון די הערשנדיקע קלאַסן, און דאַן עטאַבלירן די געזעלשאַפט אויף קאַמוניסטישע יסודות.

וואָס אָנבאַטרעפט די סאַציאַל־דעמאָקראַטיע אין דײַטשלאַנד, וואו זי איז געווען צו יענער צײַט אַמשטאַרקסט, איז זי דאָך ניט געווען אַזוי שטאַרק, ווי אין די שפּעטערע יאָרן. און דערצו נאָך האָט זיך דאַן אָנגעפאַנגען די באַוועגונג פון די אומאַפהענגיקע, וואָס איז אין יענער צײַט געווען אַ גרויסע געפאַר פאַר דעם וואוקס פון דער סאַציאַל־דעמאָקראַטיע. און האָט זיך אין אירע שטעלונגען, סײ אין איר טאַקטיק און סײ אין אירע ווייטערדיקע צילן, כמעט אינגאַנצן געשטעלט אויף דעם אַנאַרכיסטישן שטאַנדפונקט.

דײַעלכע דערשיינונג פון שפּאַלטונגען אין דער סאַציאַל־דעמאָקראַטיע איז פאַרגעקומען אויך אין האַלאַנד, אין דער שווייץ, אין פראַנקרײך, און אין פּיל אַנדערע לענדער. די אַלע באַוועגונגען, וואָס זײנען געווען דער אומפאַרמיידלעכער פּראָטעסט קעגן דער פאַרפלאַכנדיקער פּאַליטיק פון דער דײַטשער סאַציאַל־דעמאָקראַטיע, האָבן באלד אָנגענומען אַ גאַנץ באַ־שטימטן אַנאַרכיסטישן כאַראַקטער, אַזוי אַז די פרעסע, וועלכע איז, ווי דער שטייגער איז, שטענדיק דער מיינונגס־אויסדרוק פון דער הערשנדיקער מאַכט, האָט געזען אין דעם אַנאַרכיזם די גרעסטע געפאַר פאַר דער עקזיסטירנדיקער אָרדענונג. פּאַלגלעך האָט זי אָנגעווענדט אַלץ אין אירע כוחות צו פאַראַלזירן די דאָזיקע קראַפּט.

אין שפּײַץ פון דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג זײנען צו יענער צײַט געשטאַנען אַזעלכע באַרימטע פּערזענלעכקייטן ווי פעטער קראַפּאַטקין, ווי אַ מרס. ווילסאָן (אײנע פון דער גאָר הויכער ענגלישער אַריסטאָקראַטיע), און נאָך אַנדערע גענאָסן, וועלכע האָבן אַרױסגעגעבן די מאַנאַטלעכע „פּרידאָם“, וועלכע, כאָטש גאַנץ קליין אין פאַרמאָט, האָט דאָך אויסגעאַיבט אַ גאַנץ באַדײַטנדיקן איינפלוס אויף דער ענגלישער אינטעליגענץ.

וויליאַם מאַריס האָט דאַן אָנגעהויבן אַרױסגעבן זײן וועכנטלעכע צײַטונג „דהי קאַמאָנוויל“, וועלכע, כאָטש ניט קיין אויסגעשפּראַכן אַנאַר־

כיסטישע, איז אבער פראקטיש געווען א העכסט רעוואלוציאנערע, און האָט אין די מערסטע פונקטן פארטראָטן דעם אַנאַרכיסטישן שטאַנדפּונקט. איך דענק, אַז עס וועט ניט זיין איבעריג זיך אָפּצושטעלן פאַר אַ ווייל אויף אַט דער גרויסער, ליכטיקער פּערזענלעכקייט פון וויליאַם מאַריס, וועגן וועמען די גענאַסן פון אונדזער צייט ווייסן, ליידער, וועניג. וויליאַם מאַריס איז דאָן געווען דער גרעסטער פּאָעט אין ענגלאַנד. אמת, ער איז ניט געווען דער פּאָעט פון קעניגלעכן הויף, אָבער דאָס איז געווען נאָר דערפאַר, ווייל ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון דעם גאַנץ צווייפּל-האַפּטן כבוד, און אַנשטאַט שרייבן ליידער צו די פאַרשיידענע שמחות אין קעניגלעכן הויף, האָט ער געשריבן פייערדיקע, רעוואָלוציאַנערע ליידער פאַר די קעמפּנדיקע אַרבייטער, וועלכע זיינען צו יענער צייט געווען געוואָלדיק פּאַפּולער. ניט איין פּראָלעטאַריער האָבן זיי באַגייטערט צום קאַמף קעגן די עקספּלאַטאַטאַרס און פאַר אַ וועלט פון פרייע און גלייכע מענטשןקינדער. דאָס איז געווען אַ זעלטענע פּערזענלעכקייט. איך געדענק נאָך, און קאָן קיינמאַל ניט פאַרגעסן דעם איינדרוק, וואָס ער האָט אויף מיר געמאַכט, ווען איך האָב אים געזען צום ערשטן מאַל אין בערנער סטריט קלוב אויף איינער פון אונדזערע „טיפּאַרטיס“, כדי צו העלפּן דעם „אַרבייטער פריינד“ מיט אַ ביסל פינאַנסן, און וואו ער, צוזאַמען מיט קראָפּאַטקינ'ען און מיין ווייניגקייט האָבן געדאַרפט האַלטן די פּעסט־רעדעס. איך געדענק עס נאָך ווי איצט, ווי דער גאַנץ גרויסער זאַל איז ביי די זייטן געווען אויסגעשטעלט מיט טישן, אויף וועלכע עס זיינען געלעגן צעשניטענע לעבלעך קאָרן־ברויט, וואָטערקעס (אַזא ביטער גראָז), און שטיקלעך פּוטער דאָ און דאַרט. און דאָן האָט מען דערלאָנגט דעם טיי, וועלכן מען האָט אויפגעקאַכט אין קיך אין גרויסע קעסלען.

מיר איז אויסגעקומען צו זיצן לעבן מאַריס'ן, און בעת ער האָט געגעסן מיט אַ גאַנץ היפּשן אָפּעטיט דעם קאַרענעם ברויט און פאַרזופּט מיט טיי, האָט ער מיט גרויס נייגעריגקייט, כמעט ווי אַ קינד, זיך אויסגעפרעגט וועגן „אַרבייטער פריינד“ — ווער עס שרייבט אין אים און וועגן זיין פינאַנציעלן צושטאַנד. ווען איך האָב אים דערקלערט, אַז איך פיל־אויס כמעט אַליין יעדע וואָך די גאַנצע צייטונג, און דערצו באַזאָרג איך נאָך אויך דעם גע־שעפּטלעכן טייל פון דער צייטונג, קאַרעספּאַנדיר מיט די אַבאַנענטן און אַגענטן; און אַחוץ דעם קומט מיר אויס צו ריידן אויף געוויסע אַרבייטער־פאַרזאַמלונגען; אַז איך גיב אויך יעדן פרייטאַג אַ וועכנטלעכן לעקטשור; און אַז איך נעם כמעט קיין געצאַלט ניט פון „אַרבייטער פריינד“; אַז מיין חינוּה צי איך פון אייניקע ענגלישע לעסאַנס, — ווען איך האָב דאָס אים דערציילט, האָט ער מיר אַנגעקוקט ווי אַ וואונדער, און האָט מיט אַ זעלטענעם פייער געכאַפט מיין האַנט און איר שטאַרק געדריקט, זאָגנדיק מיר, אַז אַזעלכע מענטשן ווי איך מאַכן אים זיכער, אַז די צייט פון באַפרייאַונג איז

שוין גאר ניט ווייט. איך האב זיך געפילט פון דעם קאמפלימענט ממש אויפ'ן זיבעטן הימל. זיין האנט־דרוק איז פאר מיר געווען די גרעסטע באַלוינונג.

גאָך דער טיי האָט ער זיך געשטעלט ריידן; און זיין רעדע איז געווען אַ זאָנדערבאַרע. ער איז ניט געווען קיין רעדנער, אָבער דער איינדרוק פון דעם וואָס ער האָט געזאָגט איז געווען אַ שטאַרקער. ער האָט גערעדט פון דער פּלאַטפּאָרם פּונקט ווי ער וואַלט געפירט מיט אייך אַ פּריוואַטן געשפּרעך. ריידנדיק האָט ער געהויבן אַט איין פּוס און אַט דעם צווייטן, אַזוי ווי ער וואַלט געווען זייער נערוועז. זיין שיינער פנים האָט ממש געלויכטן אין דער צייט וואָס ער האָט גערעדט, און עס איז געווען קלאָר פאַר אַלעמען, אַפילו פאַר גענאַסן וואָס האָבן אים ניט פאַרשטאַנען, כאַטש ער האָט גערעדט דעם איינפאַכסטן ענגליש, אַז זיין האַרץ איז איבערגעפילט מיט ליבע צו די פאַר־שקלאַפטע און פאַרפּאָלגטע, מאַכט ניט אויס וואָס פאַר אַ שפּראַך זיי ריידן, און וואָסערע גלויבנס און מנהגים זיי האָבן.

דאָס צווייטע מאָל האָב איך אים געזען אויף אונדזערן אַן אַרויספאַר אין עפינג פאַרעסט, וואָס מיר פּלעגן פאַראַנשטאַלען יעדן יאָר, און וועלכער האָט בייגעטראַגן אַ היפּשן טייל צו די מאַגערע פּאַנדן פון „אַרביי־טער פּריינד“. ער איז געקומען אומגעבעטענער־הייט, און די גאַנצע צייט וואָס ער האָט פאַרבראַכט מיט אונדז האָט ער מיט זיין שטיפּן, מיט'ן לויפּן און געוועט, געמאַכט אונדז אַלעמען פאַרגעסן, אַז דאָס איז דער באַרימטער פּאַעט וויליאַם מאַריס. ער איז געווען דער פּריילעכסטער צווישן אונדז.

דאָס לעצטע מאָל האָב איך אים געזען אין אַ יאָר־און־אַהאַלב אַרום. ער האָט מיר געשריבן, אַז ער האָט געהערט, אַז דער „אַרבייטער פּריינד“ האָט אָפּגעברענגט, וויל ער זיך מיט מיר דורכריידן. איך האָב, נאַטירלעך, אָנגענומען זיין איינלאָדונג. און ווען איך בין צו אים געקומען, האָט ער מיר פאַרגעוואַרפּן, למאי איך האָב אים ניט געלאָזט וויסן וועגן דעם, — ווייס איך דאָך וואָס פאַר אַ פּריינד ער איז פון אונדזער טעטיגקייט און דער באַוועגונג.

איך האָב אים דערקלערט, אַז ווי עס זעט־אויס קאָן דער פייער אין „אַרבייטער פּריינד“ זיין גאַר אַ שטיקל גליק, וויל די גענאַסן אין אַמעריקע, דערהערנדיק וועגן דעם, רופן זיך אָפּ גאַר גרויסמוטיק, — האָט עס אים זייער געפּרייט, און ער האָט מיר געבעטן אים דערלויבן, פון זיין זייט, ביי־שטייערן אַ קליינע מטבע. דער פּאַקט איז, אַז די קליינע מטבע איז געווען די גרעסטע, וואָס וועלכער עס איז גענאַסע אין ענגלאַנד האָט בייגעשטייערט. איז וויליאַם מאַריס ווירקלעך געווען אַן אַנאַרכיסט? וועל, לויט מיין וויסן, האָט ער עפּנטלעך קיינמאַל זיך ניט דערקלערט אַלס אַזעלכער — עס איז אָבער ניטאָ דער מינדסטער צווייפל, אַז אַלע זיינע סימפּאַטיען זיינען

געווען אויף דער זייט פון אַנאַרכיזם. וועניגסטנס האָט ער זיין גאַנצן לעבן געלעבט עכט אַנאַרכיסטיש, און אין אַלץ וואָס ער האָט געשריבן האָט זיך שטאַרק געפילט דער אַנאַרכיסטישער גייסט. שוין זיין אַרויסטריט פון דער דעמאָלסטדיקער „סאַציאַלדעמאָקראַטישער פעדעראַציע“ און גרינדן זיין אייגענע צייטונג, „דהי קאָמאָנויל“, האָט געוווּן קלאַר, אַז ער איז לחלוטין נישט איינפאַרשטאַנען מיט די סאַציאַלדעמאָקראַטישע אנשוואַונגען, נישט אין זייער טאַקטיק אַלס פאַרלאַמענטאַריסטן, און נישט אין זייער צוקונפֿט־מוזיק. בתכלית השנאה האָט ער געהאַסט דעם אידעאַל פון דער גרויסער פאַבריק, פון דער גרויס־פּראָדוקציע, אין וועלכער עס איז נישט אַ דער מינדסט־טער פּלאַץ פאַר פּערזענלעכער איניציאַטיווע, פאַר קונסט, פאַר דעם אייגענעם אינדיווידועלן געשמאַק. ער איז געווען אַ פיינד פון אַלץ וואָס האָט גע־שמעקט מיט קאַזאַרמע, מיט דעם צוגעשניטענעם סטאַנדאַרד; און ווען עס איז אַרום יענער צייט דערשינען עדוואַרד בעלאַמיס בוך „לוקינג בעקוואַרד“, וואו עס איז געשילדערט געוואָרן אַ סאַציאַליסטישער שטאַט מיט אַלע פיטשעווקעס, האָט ער, פון זיין זייט, געהאַלטן פאַר נויטיק אַנצושרייבן זיין בוך „ניוס פּראָם נאָווער“, אין וועלכן ער האָט געשילדערט אַ ווירקלעך פרייע געזעלשאַפט, אַן אַנאַרכיסטישע געזעלשאַפט אין דעם בעסטן זין פון וואָרט.

פונדעסטוועגן, דערקלערן זיך אַלס אַנאַרכיסטן, און זיין צייטונג אַלס אַן אַנאַרכיסטישע, האָט ער נישט געוואָלט. און אַזוי איז עס געקומען דערצו, אַז די צייטונג, וואָס ער האָט געגרינדעט, און וועמעס אויסגאַבן זיינען מערסטנס געדעקט געוואָרן פון זיין אייגענער קעשענע, האָט ער איבערגע־געבן צו די גענאַסן פון דער „סאַשעליסט ליג“, ווען זיי האָבן מיט אַ גרויסער מאַיאָריטעט באַשטימט, אַז עס איז שוין די העכסטע צייט, אַז די צייטונג זאָל אַרויסקומען פאַר'ן אַנאַרכיזם, און נישט דרייען זיך אַהין און אַהער. דאָס האָט וויליאַם מאַריס נישט געוואָלט, און ער האָט איבערגעגעבן די „קאָמאָנ־וויל“, מיט איר גאַנצן אייגנטום, צו די גענאַסן, וועלכע האָבן איר אַרויסגע־געבן אַלס אַנאַרכיסטישן אַרגאַן; נאָר אַנשטאַט וויליאַם מאַריס'ן אַלס רעדאַקטאָר פון דער צייטונג, איז אויסגעוויילט געוואָרן אַן ערנסטער און איבערגעגעבענער יונגערמאַן מיט'ן נאָמען דייוויד ניקאָל.

פאַרשטייט זיך, מיט דעם צוריקציען זיך פון וויליאַם מאַריס אַן אַ זייט, האָט די צייטונג באַדייטנדיק פאַרלוירן, די אינטעליגענץ, וואָס האָט גע־לייענט די צייטונג נאָר דערפאַר, ווייל אין שפיץ איז געשטאַנען דער באַ־רימטער פּאַעט און קינסטלער, האָט פאַרלוירן איר אינטערעס ווען די צייטונג איז אַריבער אין אַנדערע הענט. אויך האָט זי זיך אַנגעהויבן נויטיקן שטאַרקער אין געלט. אָבער די גענאַסן פון דער „סאַשעליסט ליג“ זיינען געווען העכסט צופרידן, ווייל זיי האָבן נישט געוואָלט האָבן אַ צייטונג פאַר פיינשמעקער, נאָר פאַר די גרויסע אַרבייטער־מאַסן, און זיי האָבן געגלויבט,

אז מיט זייער אָפענעם דערקלערן די צייטונג אַלס אַנאַרכיסטישע, און מיט שרייבן אין עכט רעוואָלוציאַנערן גייסט, וועלן זיי ערשט מאַכן די „קאַמאַנז וויל“ פאַר דעם ווירקזאַמען אַרגאַן.

אין 1892 איז די צייטונג שוין געווען אַ לענגערע צייט דער פּולשטענער דיקער אייגנטום פון די גענאַסן; אָבער איר פינאַנציעלער צושטאַנד איז געווען גאַר ניט קיין גלענצנדיקער. מאַלט אייך, די דרוקעריי פון דער צייטונג האָט זיך געפונען אין דער וואוינונג פון גענאַסע טשאַרלס מאַוברי, וועלכער איז געווען ביי פּראַפעסיע אַ שניידער, אָבער ער האָט מער אַגיטירט פאַר'ן אַנאַרכיזם, ווי ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט זיין שניידעריי. איר קאַנט שוין פאַרשטיין וואָס פאַר אַ געבראַטענער אַביון דאָס איז געווען. אַט דער מאַוברי איז דאָס אָפיציעל געווען דער אַרויסגעבער פון קאַמאַנז וויל, און ניקאַל איר רעדאַקטאָר.

איז אַט ווען עס איז פאַרגעקומען דער וואַלסאַל פּראַצעס, און די וואַלסאַלער אַנאַרכיסטן זיינען פאַראַורטיילט געוואָרן צו לאַנגע יאָרן צוכט־אַרבייט, („האַרד לייבאַר“), האָט ניקאַל, אונטער זיין נאָמען, אָנגעשריבן אַ פייערדיקן פּראַטעסט אַרטיקל, אין וועלכן ער האָט געזאָגט, אַז דער ריכטער וואָס האָט זיי פאַראַורטיילט מיט אַזאַ גרויזאַמקייט, און דער פּאַליציי־שפיצל וואָס האָט זיי פּראַוואַצירט דערצו, און די גאַנצע חברה פון סקאַטלאַנד יאָרד און אינערן־מיניסטער, וואָס האָט מסכים געווען דערצו, זיינען ניט ראוי צו לעבן.

און אויפ'ן גרונט פון דעם דאָזיקן אַרטיקל זיינען עס ניקאַל און מאַוברי געשטעלט געוואָרן צום פּראַצעס. און בעת מאַוברי איז שפּעטער באַפרייט געוואָרן, ווייל ער האָט געקאַנט באַווייזן, אַז ער האָט גאַרנישט געוואוסט וועגן דעם אַרטיקל, און אַז נאָכדעם ווי ער האָט אים איבערגע־לייענט האָט ער גלייך געזאָגט ניקאַל'ן, אַז ער איז מיט אים ניט איינפאַר־שטאַנען, איז דער בראַווער און זייער פּעהיקער ניקאַל פאַראַורטיילט גע־וואָרן צו 18 מאַנאַטן „האַרד לייבאַר“.

דאָס אַלץ איז אַ טייל פון דער געשיכטע פון דער אַנאַרכיסטישער און אַלגעמיינער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג אין לאַנדאָן, און עס איז ניט מיין אויפגאַבע זיך צו פאַרשפּרייטן מער וועגן דעם. דאָ וויל איך נאָר אָנווייזן אויף דער ראַלע פון „אַרבייטער פריינד“ אין דער פּאַסירונג. עס איז איבעריג צו זאָגן, אַז אויך מיין אַפּרופּן זיך אויף דעם גאַנצן פּראַצעס איז געווען ניט אַ האָר וועניגער שאַרף ווי גענאַסע ניקאַלס; און וואַלט אונדזער אידישע באַוועגונג דאָן געווען געבענטשט מיט שפּיאַנען, וואַלט איך מסתמא פונקט אַזוי שלעכט אָפּגעשניטן.

און איך מוז זאָגן, אַז לויט ווי איך האָב דאָן געפילט, בין איך געווען פּולשטענדיק גרייט צו ליידן. נאָר אַזוי ווי איך בין געבליבן געשאַנעוועט, האָב איך געטאָן אַלץ אַז מען זאָל זיך דערוויסן, אַז איך און דער „אַרבייטער

פריינד" זיינען אין דער פולסטער סאלידאריטעט מיט די גענאסן פון „קאמאנוויל“. אויסגעפירט האבן איהן פאָלגנדיקן אופן: אין דעם זעלבן טאָג, ווען די שפּיאָנען פון סקאָטלאַנד יאָרד זיינען באַפּאַלן די וואוי-נונג פון גענאָסע מאָוברי, איז זיין פרוי געשטאַרבן פון שווינדזוכט. ווען די פּאַליס איז אַריין אין זיין וואוינונג האָט זי געפונען אים און זיינע פיר יתומים שטייענדיק אַרום דער טויטער פרוי און מוטער. נאַטירלעך האָט דאָס אויף אַ האָר ניט געשטערט דער פּאַליציי אין איר אַרבייט פון אַוועק-נעמען מאָוברין מיט אַלע מאָנסקריפטן און פאַרשיידענע נאַטיצביכלעך אין געפּענגעניש.

דער ריכטער האָט אַנדערש ניט געוואָלט אַרויסלאָזן מאָוברין גיין צו דער לוייה פון זיין פרוי, סיידן ער זאָל איינלייגן פינף הונדערט פונט אַלס משכן. די „בעיל“ האָט איינגעלייגט וויליאַם מאָריס. איך האָב דאָס שטאַרק אויסגענוצט און אַנאַנסירט, אַז די לוייה פון מרס. מאָוברי וועט אַרויסגיין פון בערנער סטריט קלוב, און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז אַלע גאַסן אַרום זיינען פאַרפלייצט געוואָרן פון טויזנטער מענטשן. צו דער לוייה האָט די פרעסע אויך געשיקט אירע פאַרטרעטער, און די גאַנצע ניקאַל און מאָוברי-געשיכטע איז דורך דעם געוואָרן שטאַרק באַקאַנט. אויך איך, זייענדיק איינער פון די רעדנער אויפ'ן בית-עולם, און דער „אַרבייטער פריינד“ האָבן געקראָגן זייער פאַרציע פאַפּולאַריטעט, און פּוּ דאָן אַן האָב איך ניט איינמאַל געהאַט דעם מזל צו האָבן אַלס געסט אין רעדאַקציע אַפּיס אַלערליי שפּיאָנען, וועלכע האָבן געזוכט מיט אַלע כחות אַריינצודרייען מיר און דעם „אַרבייטער פריינד“ אין אַלערליי צרות, אָבער עס איז זיי קיינמאַל ניט געלונגען, ביז זיי האָבן מיר אויפגעגעבן אַלס „עי בעד דושאַב“.

10. מיינע שונאים און די שונאים פון „אַרבייטער פריינד“

ווערן פאַרצווייפלט

דורך דעם גאַנץ אומדערוואַרטן דערפאַלג פון דעם נייעם אַנאַרכיסטישן „אַרבייטער פריינד“, וואָס קאָן דערקלערט ווערן מיט דעם, וואָס צוערשט האָבן זיינע שונאים ניט דערוואַרט, אַז ער וועט זיך לאַנג האַלטן, און דערי-בער האָבן זיי אָפּגעשטעלט זייערע אַטאַקעס איהן אים, ווי איינער זאָגט: „ער וועט אַליין פּגרוּן“; און צווייטנס, ווייל עס האָט געפּעלט דער פּערווענ-לעכער עלעמענט. די גענאָסן האָבן גאַנץ טריי געהיט דעם סוד פון מיינ סטיל, האָבן זיי זיך ניט געכאַפט, אַז דאָס איז דער אַרטש-פריינד יאָנאווסקי אין שפּיץ פון דער אונטערנעמונג. און דריטנס, וואָס אַרום דער צייט האָט זיך אָפּגעשטעלט די „פרייע אַרבייטער שטימע“ אין ניו יאָרק, און

דער „ארבייטער פריינד“ איז אויף אזא אופן געוואָרן די איינציקע אַנאַר-
 כיסטישע צייטונג פאַר אַמעריקע און ענגלאַנד, און צוליב דעם האָט דער
 „ארבייטער פריינד“ צוגעקראָגן גאָר אַ סך לעזער און אויך נייע מיטאַרביי-
 טער פון אַמעריקע, ווי גענאַסע עדעלשטאַט, באַוושאווער, זיילין (פון
 באַפאלאָ), באַבאָד, ראָזענבלום און מ. קאָהען, וועלכער איז שוין מיט אַ
 צייט צוריק געוואָרן אַ געטרייער פריינט פון אונדזער צייטונג און האָט,
 ווען ער האָט נאָר געקאָנט, געשריבן פאַר דער צייטונג, און אויך איר
 געשטיצט מאַטעריעל. און פערטנס, וואָס קראַפּאַטקין איז ענדלעך אַרויס-
 געקומען מיט אַ דערקלערונג, אַז מען דאַרף ניט מורא האָבן פאַר שפּאַל-
 טונגען אין דער באַוועגונג, ווען זיי ווערן נאָר ניט אַרויסגערופן דורך אינ-
 טריגעס פון זעלבסטזיכטיקע פירער, נאָר פון דער פאַרשיידנקייט אין די
 אנשוואונגען וועגן די צילן און אויפגאַבן פון דער באַוועגונג. עס איז שוין
 צייט — האָט ער דערקלערט — אַז עס זאָל זיך גרינדן אַ זעלבסטשטענדיקע
 אַנאַרכיסטישע באַוועגונג מיט איר אייגענער פרעסע און איר אייגענער
 פּראַפּאַגאַנדע.

די דאָזיקע דערקלערונג פון קראַפּאַטקין, וואָס ער האָט געמאַכט אין
 אַ בריוו צו דער אַנאַרכיסטישער ביבליאָטעק, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין
 גרינדן, האָט מיר פיל געהאַלפן אין מיין דעמאָלסטדיקער טעטיגקייט קעגן
 יענע אַנאַרכיסטן, וואָס האָבן געליאַרמט און געפילדערט, אַז מיר, מיט
 אונדזער אַפּטיילן זיך, האָבן צעבראַכן די טייערע, הייליקע אייניגקייט, וואָס
 האָט געהערשט ביז דאָן, און אַז פּאַלגלעך האָבן מיר שטאַרק געשעדיקט די
 פּראַפּאַגאַנדע פון סאַציאַליזם.

קראַפּאַטקין איז געווען אַ גאָר צורגרויסע אויטאָריטעט. און ווען ער,
 מיט זיין דערקלערונג, האָט ווידערהאַלט דאָסזעלביקע וואָס איר האָב גע-
 טענה'ט, האָט עס אַרויסגענומען דעם ווינט פון זייערע זעגלען; און אויב
 זיי זיינען ניט צוגעשטאַנען צו אונדז און אונדז ניט געהאַלפן, זיינען זיי
 אַבער געבליבן פון דער ווייטנס און האָבן אונדז דירעקט ניט געשטערט.

אגב, איז טאַקע אונדזער טעטיגקייט געוואָרן אַ העכסט לעבעדיקע
 און אינטערעסאַנטע אין לאַנדאָן. אונטער מיין איינפלוס זיינען נייע מענטשן
 אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער באַוועגונג אַלס אַקטיווע טוער, וואָס זיינען
 ביז דאָן ניט געווען. פיל פון זיי, ווי די גענאַסן פרידענטאַל, בונד, גאַלד-
 בלאַט און אַנדערע, זיינען געוואָרן גאָר ניט קיין שלעכטע רעדנער, אַזוי
 אַז זיי האָבן געקאָנט פון צייט צו צייט מיר פאַרבייטן, און אויף אַן אופן
 שטאַרק פאַרלייכטערן מיין אַרבייט פון דער מינדלעכער פּראַפּאַגאַנדע.
 אַנדערע האָבן איך געווען שיקן אין די יוניאָנס, אַזוי אַז איך זאָל קאָנען
 האָבן די ריכטיקע אינפּאַרמאַציע וועגן אַלץ וואָס דאַרט קומט פאַר, און
 ניט דאַרפן פאַרלאָזן זיך אויף די אַפיציעלע באַריכטן. אַנדערע האָבן איך
 געזען, אַז זיי זאָלן גיין אויף פאַרשיידענע פאַרזאַמלונגען, וואו דער קאַמע-

נעצער מגיד און אַ געוויסער רעווערענד שעוויטשיק האָבן געהאַלטן זייערע דרשות, און זען, אַז עס זאָלן ניט אָפּגיין גלאַט זייערע ליגנס וועגן סאַציאַליזם און אונדזער אַרבייט צווישן די אידישע אַרבייטער, פאַר וועלכן צוועק די לאַנדאַנער אידישע קהלה האָט זיי געדונגען.

און זאָל עס דאָ געזאָגט ווערן, אַז זיי האָבן געטאַן אויסגעצייכנטע אַרבייט. צווישן דעם סאַרט טוער האָבן זיך אויסגעצייכנט די גענאַסן י. פּין, וועלכער איז ליידער צופּרי געשטאַרבן, פּינקוס, טשערטאַו און פּיל אַנדערע. זיי האָבן דורכגעפירט דעמאָנסטראַציעס אין פאַרשיידענע שולן — איבערהויפּט אין דער שול וואו ראַביי אַדלער, דער לאַנדאַנער רב־הכולל, איז געשטאַנען אין שפיץ פון לאַנדאַנער אידנטום, און האָט געטאָן זיין בעסט צו פאַרשוואַרצן אונדז אין די אויגן פון די לאַנדאַנער אידן. גענאַסע טשערטאַו, וועלכער איז געווען איינער פון די שטילסטע, אַבער אויך איינער פון די איבערגעגעבנסטע גענאַסן, האָט געמאַכט פאַר זיין אויפגאַבע צו דערגיין דעם קאַמענעצער מגיד און דעם רעווערענד שעוויטשיק די יאַרן, אויפפאַדערנדיק זיי צו אַ דעבאַטע מיט מיר. נאַטירלעך, האָבן זיי זיך אַנטזאָגט, אַרויסדרייענדיק זיך מיט פאַרשיידענע תּירוצים. טשערטאַו אַבער האָט זיי ניט צורורגעלאָזט אַזוי גיך, ביז עס איז געוואָרן קלאַר פאַר אַלעמען, אַז זיי האָבן פשוט מורא צו באַגעגענען זיך מיט אונדז אויף איין פּלאַטפאָרם, און אַז זיי קאָנען נאָר בילן אויף אונדז אונטער די אויגן.

אין יענער צייט האָט סעמועל מאַנטאַגיו — ער איז נאָך דאָן ניט געווען קיין לאַרד, ער האָט נאָר געהאַט די אַמביציע צו ווערן אַ מעמבער אַוו פאַרלאַמענט — זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט די אידישע יונגאַנס. עס איז אמת, אַז ער האָט פון די דעמאָלסטיקע אידישע אַרבייטער קיין „וואַוטס“ ניט געקאָנט דערוואַרטן, ווייל גאָר וועניג אידישע אַרבייטער זיינען געווען בירגער, וועלכע זאָלן קאָנען שטימען פאַר אים. אַבער דער פּיינער מאַן האָט געוואַלט ווייזן דער גרויסער וועלט אין אַלגעמיין וואָס פאַר אַ פּאַטריאָט ער איז, און ווי ער אַרבייט עס מיט אַלע כחות צו ראַט טעווען ענגלאַנד פון דער שרעקלעכער „אַנאַרכיסטישער רעוואָלוציע“.

אין דעם דאָזיקן שטרעבן זיינעם האָט אים פּיל געהאַלפּן דער סעק־רעטער פון דער „בוט־פּינישערס יוניאָן“ — פאַר וואָס איך האָב דעם דאָזיקן נפש באַקעמפט מיט אַלע מיינע כחות.

אויף איין פאַרזאַמלונג אַזעלכער, וואו סעמועל מאַנטאַגיו איז געווען דער טשערמאַן, האָט מיין לייטענאַנט פּין געמאַכט אַזאַ טומל, אַז די פאַר־זאַמלונג האָט זיך געמוזט אויפלייזן. אויף אַ צווייטער פאַרזאַמלונג, וואו קאַפיטאַל האָט זיך געזאַלט אַרויסווייזן אַלס גרויסער פּריינד פון די אַר־בייטער, און די אַנאַרכיסטן אַלס זייערע ערגסטע שונאים, איז די מהומה געוואָרן אַזוי גרויס, אַז סעמועל מאַנטאַגיו און די פאַרשיידענע רעווערענדס

אויף דער פלאטפארם האָבן געמוזט מיט חרפה פאַרלאָזן דעם האָל. דאָס ליכט איז אויסגעלאָשן געוואָרן, אָבער אין דער פינסטער זיינען אונדזערע רעדנער באַלד געווען אויף דער פלאטפארם, און דער אַרבייטער־עולם האָט מיט באַגייסטערונג זיי אויסגעהערט, און אַלץ אין דער פינסטער. ערשט ווען אַלע די וואָס האָבן דערקלערט אונדזערע פרינציפן, און אַז וואָס מיר באַצוועקן איז צו מאַכן אַ סוף צו דער שענדלעכער סוועטעריי פון די אַר־בייטער, וואָס איז דאָן אָנגעגאַנגען אין די אידישע טריידס, האָבן פאַרענדיגט זייערע רייד, האָט זיך די פאַרזאַמלונג געענדיגט.

אויף דער גאַס האָבן אויף זיי געוואָרט אַ גאַנצע מחנה פאַליציי, וואָס איז געקומען אַרעסטירן אייניקע פון אונדזערע אָנפירער; אָבער זעענדיק די גרויסע מאַסע אַרבייטער, וואָס איז געווען אַרום זיי ווי אַן אייזערנע וואַנט, און, באַגרייפנדיק, אַז זיי וועלן דאָ ניט האָבן קיין לייכטן „דזשאַב“, האָבן זיי זיך שנעל צוריקגעצויגן.

פון דעם אַלעמען וועט איר קאַנען פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ דאָרן אין די אויגן פון די אידישע בורזשויען אונדזער אַרבייט איז געווען צווישן די אַרבייטער.

דאָן איז זיי געקומען צו הילף אונדזער אַלטער שונא, די סאַציאַל־דעמאָקראַטן. איינזעענדיק אַז דער „אַרבייטער פריינד“ לעבט זיין שטאַרקסטן לעבן, ווי ער האָט עס נאָך קיינמאַל ניט געלעבט; און מורא קריגנדיק, אַז מיט דער צייט זאָלן מיר ניט פאַרכאַפן די גאַנצע ממשלה איבער די אַרבייטער אין לאַנדאָן, האָבן זיי זיך אָנגענומען מיט נייע כחות און האָבן אויפסניי אָנגעהויבן אַרויסגעבן זייער מאָנאָטלעכן זשורנאַל „די פרייע וועלט“, און דאָס מאַל אונטער דער רעדאַקציע פון מ. באַראַנאָוו. אויך האָבן זיי געגרינדעט זייער אייגענעם קלוב אויף קריסטע סטריט. רעכענענדיק, אַז אַזוי לאַנג ווי מיר וועלן האָבן דעם איינציקן קלוב אין לאַנדאָן, וועט ער נויטיקערווייז מוזן בלייבן דער צענטער פון דער אַרבייטער־באַ־וועגונג, — האָבן זיי באַשלאָסן צו גרינדן זייער אייגענעם אַרגאַן אונטערן נאָמען „דער וועקער“.

אָבער וועגן דעם אַביסל שפעטער. דאָ וויל איך דערציילן די געשיכטע פון מיין „לאַך אין קאַפּ“, וואָס איך האָב געקראָגן איין געוויסן מיטוואָך, גייענדיק אַרום אַ זייגער עלף ביינאַכט פון דער רעדאַקציע, וואו איך האָב געשלאָסן דעם „אַרבייטער פריינד“ פאַר יענער וואָך.

איך האָב דעמאָלט געוואוינט אין די באַרימטע בריידי סטריט בילדינגס. כדי צו קומען אַהיים האָב איך געדאַרפט דורכגיין באַקס ראָו, וואָס איז צו יענער צייט געווען אַ ליידיקער סקווער, וואו זעלטן ווען איינער איז פאַרבייגעגאַנגען, איבערהויפט שפעט ביינאַכט. גייענדיק אַזוי פאַרטראַכט האָב איך פלוצלונג דערפילט אַ שטאַרקן קלאַפּ מיט אַ שווערער זאָך איבערן

קאפ, און איך בין אינגאנצן באגאסן געווארן מיט בלוט. איך האב זיך
קוים דערשלעפט צו מיין וואוינונג.

איך לאז עס איבער צו דער פארשטעלונג פון די לעזער, וואס מיין
פרוי האט געפילט, ווען זי האט מיך דערזען אין אזא צושטאנד. איר
געשריי פון שרעק קלינגט נאך איצט אין מיינע אויערן. ווען זי האט
מיר ארומגעווישט און פארשטאפט די לאך מיט א שטיק וואטע, האט זי
מיר אוועקגעפירט אין לאנדאן האספיטאל, וועלכער איז גליקלעכער ווייז
געווען ניט ווייט פון אונדזער וואוינונג. דארט האט מען מיר באַלד פאַר-
נייט די וואונד אין קאפ מיט עטלעכע „סטיטשעס“, און דער דאָקטאָר האָט
געזאָגט, אַז דאָס איז געווען אַ „וויסיאָס בלאָו“, ווען זיי וואָלטן געטראָפֿן
מיט איין פערטל צאל ווייטער, וואָלט עס געווען פאַרביי מיט מיר.

איך האב געמוזט ליגן אַ גאַנצע וואָך אין בעט, און פון בעט האב איך
געמוזט אַלץ פאַרטיק מאַכן פאַר דער צייטונג, אַזוי אַז זי זאָל קאָנען דער-
שיינען אין צייט, און אונדזערע ביטערע און פאַרצווייפלטע שונאים זאָלן
ניט קאָנען זיך באַרימען, אַז עס איז זיי כאַטש פאַר איין וואָך געלונגען
אַפצושטעלן דעם „אַרבייטער פריינד“.

איך האב זיך באַנונגט בלויז מיט אַריינשטעלן אין דעם נעקסטן נומער
„אַרבייטער פריינד“ דעם פאַלגנדיקן נאַטיק:

„אין שטעדטל האט זיך פאַרשפרייט אַ קלאַנג, אַז איך בין שוין

טויט. די דאָזיקע ציילן וועלן איבערצייגן, אַז דער קלאַנג איז אַזוי
אמת, ווי פיל אַנדערע קלאַנגען וועגן מיר. די געשיכטע איז פאַלגנ-
דע: פאַריגן מיטוואָך אַוונט, גייענדיק פון דער רעדאַקציע,
בין איך באַפאַלן געוואָרן פון אַ באַנדע מענטשן. מאַכנדיק
מיר אַ לאַך אין קאָפּ, זיינען זיך יענע העלדן צעלאָפֿן. דאָס איז
געשען אַזוי פּלוצלונג פאַר מיר, אַז איך האָב קיין געזיכט פון יענע
מענטשן ניט געזען. מען קאָן זיך פאַרשטעלן, אַז אַ לאַך אין קאָפּ
איז ניט קיין שפּאַס. אַבער איצט בין איך ווידער געזונט. . . יעדנ-
פאַלס, איך האָף ביז נעקסטע וואָך צו זיין פּולשטענדיק פעאיג פאַרט-
צוועצן מיין אַרבייט, ווי עס איז געווען ביז איצט.“

די גענאַסן וואָס זיינען געשטאַנען מיט מיר זיינען געווען שרעקלעך
אויפגערגעט; ווען איך וואָלט זיי געקאַנט געבן די מינדסטע אַנווייזונג, ווער
עס זיינען געווען מיינע באַפאַלער, וואָלט זיכער גאַנץ גיך געשען אַ מאַרד.
און איך בין זיך מודה, אַז ווען איך וואָלט דאָס געקאַנט, וואָלט איך זיך
געהיט פון געבן זיי אַ סליאַד פון די וואָס האָבן געזאָלט זיין מיינע מערדער.
אַבער דער אמת איז, אַז איך האָב ווירקלעך ניט געקאַנט מיט וועלכער עס
איז באַשטימטקייט אַנווייזן אויף וועמען עס איז. איך האָב געהאַט גאַר
אַ סך שונאים, און פון גאַנץ פאַרשיידענע מינים, אַז איך זאָל קאָנען אַפילו
גאַר טראַכטן, אַז אַט די און ניט קיין אַנדערע האָבן עס געטאַן. עס האָבן

געקאנט זיין די שול-אידן און די מייסטערלעך, די סוועטערלעך און די כלי-קודש, קעגן וועמען מיר האבן געפירט אזא ביטערן קאמף. גראד אין עס אויסגעקומען אַ וואָך נאָך יום-כפור, ווען איך האָב אין בערבער סטריט קלוב געדאוונט כל-נדרי אויף מיין פּאַסאַן, און נאָך איידער איך האָב מיין רעדע געענדיגט איז דער קלוב געשטורמט געוואָרן פון אַ באַנדע לויפערס. זיי האָבן אָבער גאָר שלעכט אָפּגעשניטן אין קלוב, וואו מיר האָבן געהאַט אַלס מיטגלידער אייניגע אמת'ע גבורים.

צווישן זיי האָבן זיך אויסגעצייכנט: גענאַסע אייגעל, וועלכער האָט געהאַט אַ האַנט, איז עס געווען אמת אייזן; און דאָן גענאַסע פערמוט, וועלכער האָט אין רוסלאַנד געקאָנט איינער אַליין פאַרטיק ווערן מיט צען געזונטע גוים. קליין-געוויקסיק ווי ער איז געווען, איז ער געווען שטאַרק ווי אַ דעמב און פלינקער ווי דער ווינט וואָס לויפט 100 מייל אַ שטונדע, און שטאַרק ווי ער איז געווען, איז נאָך שטאַרקער געווען זיין ליבע צו מיר. ער וואָלט פאַר מיר זיך מוסר נפש געווען. אַחוץ די צוויי זיינען געווען נאָך אַנדערע געזונטע אינגלעך, פון וועמען עס איז ממש געווען געפערלעך צו קריגן אַ קלאַפּ. און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז די חברה לויפער, וועלכע זיינען באַפאַלן דעם קלוב, זיינען ממש צע'מזיק'ט געוואָרן, און אַזוי שנעל און גרינטלעך, אַז מיר, אינעווייניק, האָבן זיך דערוואוסט וועגן דעם פאַגראַם ווען עס איז שוין געווען נאָך אַלעמען. איך האָב דעריבער געקאָנט דענקען, אַז מיינע באַפאַלער זיינען געווען פון דער ראַזענבערג גענג, וואָס האָט מיר שוין לאַנג צוריק געוואָרנט, אַז איך זאָל זיך ריכטן אויף אַ מיתה משונה. איך האָב דעריבער אויך געקאָנט דענקען, אַז ענדלעך האָבן זיי געהאַלטן וואָרט און מקיים געווען די מצוה פון באַפרייען די אַרבייטער באַוועגונג פון דעם געפערלעכסטן שונא אירן.

איך האָב אָבער אויך געקאָנט דענקען, אַז דאָס זאָל זיין די אַרבייט פון די סאַציאַלדעמאָקראַטן. גראַד דאָן האָב איך פאַרענדיגט אין אייניקע נומערן „אַרבייטער פריינד“ מיין קריטיק אויף דער „פרייע וועלט“, וועגן וועל-כער פיל זיינען געווען מיט דער מיינונג, אַז איך האָב זיי פשוט פאַרניכטעט. אַז זיי האָבן צו מיר געפילט אַ טויטלעכן האָס זאָל דינען פאַלגנדיקער פאַקט: באַראַנאוּ איז אַרום יענער צייט געפאַרן קיין פאַריז, כּדי צו קריגן שטיצע פון די פאַריזער אַרבייטער פאַר'ן „וועקער“, פון וועלכן ער האָט עס געזאָלט זיין דער רעדאַקטאָר. געקומען איז ער כלומרשט האַלטן אַ רעדע איבער דעם וויסנשאַפטלעכן סאַציאַליזם; אָבער באַלד איז ער אַריבער צו דער טעמע י א נ א ו ס ק י, און אַנגעגריפן מיר מיט די שענדלעכסטע נעמען. „דער ערגסטער לומפּ, וואָס האָט ווען געלעבט“. איך בין נאָך ביז דאָן קיינמאַל אין פאַריז ניט געווען, און קיינער פון די אַנוועזנדע האָט מיר פּערזענלעך ניט געקענט. פּונדעסטוועגן, הערנדיק אזאַ ביזע אַטאַקע אויף אַ מענטשן, האָבן ניט נאָר די אַנאַרכיסטן, וועלכע זיינען געקומען.

נאָר אויך די גאַנצע פאַרזאַמלונג געפאַדערט באַווייזן. דער סוף איז געווען, אַז באַראַנאָוו האָט זיך געמוזט אַפטרעגן מיט חרפה פון דער פאַרזאַמלונג. אַזאַ שנאה האָט געברענגט אין מיינע אידיען־געגנער, און איך האָב דעריבער געקאָנט גאַנץ גוט גלויבן, אַז דאָס איז זייער שטיקל אַרבייט, ווייל אַלערליי באַד־יונגען און לומפן האָבן צו יענער צייט ניט געפעלט ביי זיי. איך האָב דעריבער געהאַט, און געקאָנט האָבן, אַ פאַרדאַכט אויף גאָר אַ סך, אַזוי גוט ווי אויף קיינעם ניט. איך האָב דערפאַר געבעטן די גענאַסן ניט צו טראַכטן מער וועגן דעם און פאַרגעסן אָן דער גאַנצער געשיכטע.

איך מוז אַבער זאָגן, אַז מיינע גענאַסן זיינען ניט צופרידן געווען צו פאַרשווייגן די דאָזיקע שאַנד־טאַט, און פון דעם אויסדרוק אויף זייערע פנימער איז געווען קלאַר, אַז זיי האָבן ביי זיך אַפגעמאַכט צו טאָן אַלץ כּדי אויסצוגעפינען די אמת'ע שולדיקע, ניט אַכטנדיק אויף מיין וואונטש דאָס צו לאָזן צורו. אַבער די נעקסטע וואָך איז אַנגעקומען די טרויעריקע בשורה וועגן דעם טויט פון גענאַסע עדעלשטאַט; און פונקט ווי איך האָב פאַרגעסן אָן מיין לאַך אין קאַפּ און קראַנקהייט, זיך גענומען מאַכן דעם טרויער־נומער, אַזוי האָבן אַלע איבעריקע גענאַסן פאַרגעסן אָן אַלי, און אונדזער גאַנצע אנהענגערשאַפט איז געווען פאַרזונקען אין טיפּסטן, שרעק־לעכסטן טרויער, וואָס מען קאָן זיך נאָר פאַרשטעלן. איך ווייס ניט אויב די גענאַסן אין ניו יאָרק אָדער אַנדערשוואו האָבן געפילט אַזוי שטאַרק דעם פאַרלוסט ווי די גענאַסן אין לאַנדאָן.

וועגן מיינע שונאים און די שונאים פון „אַרבייטער פריינד“ וועט מיר נאָך אויסקומען צו ריידן; וויל איך וואַרענען די לעזער, אַז זיי זאָלן ניט מיינען, חלילה, אַז איך טו עס כּדי זיך אַפצורעכענען מיט מיינע אַמאָליקע שונאים. אַ סך פון זיי זיינען שוין טויט, און מיט פיל פון זיי האָב איך ענדלעך שלום געמאַכט, אַזוי אַז אונדזערע פאַרהעלטענישן זיינען צימלעך פריינטלעכע. איך וואָלט ניט געוואָלט, אַז עס זאָל בלייבן דער איינדרוק ביי די לעזער, אַז איך דענק וועגן זיי איצט, ווי איך האָב דעמאָלט גע־דענקט. אין גאָר פיל הינזיכטן האָבן זיך מיינע מיינונגען וועגן וועלט און מענטשן געענדערט. דאָסזעלביקע האָט פאַסירט אויך מיט מיינע אַמאָליקע פאַרפאַלגער. די געשיכטע ווערט ניט געשריבן כּדי אַרויסצו־שטעלן די אָדער יענע אין אַ שלעכטן ליכט, און אַנדערע אין אַ שיינעם ליכט. זיין, דער צוועק איז צו געבן אַ ריכטיק בילד, ווי איך האָב עס געזען אין יענער צייט; ווי אַזוי די ענדערונגען אין מיר און אין אַנדערע זיינען פאַרגע־קומען ביסלעכווייז, און מאַנכעסמאַל גאַנץ אומבאַמערקט אין די שפעטער־דיקע יאָרן.

דאָס וועלן די לעזער אויסגעפינען מישנדיק ווייטער די בלעטער פון מיין לעבנס־געשיכטע. דערווייל אַבער לאַמיר דערציילן וועגן עדעלשטאַט'ס

לויז אין לאַנדאָן, וואָס איז געווען דער פּאַקטאָר פּון אַ באַדייטמייקער אויפֿ-
לעבונג פּון אונדזער באַוועגונג.

11. ערעלשטאַט'ס גרויסער אייפּנלוס אויף די לאַנדאָנער אידישע אַרבייטער

איך בין נאָך ביז היינטיקן טאָג ביי זיך ניט קלאַר פאַרוואָס עדעל-
שטאַט'ס טויט האָט געמאַכט אַזאַ געוואַלדיקן איינדרוק אויף טויזנטער
אידישע אַרבייטער אין לאַנדאָן: זי איז דאָס געווען דערפאַר וואָס ער איז
געשטאַרבן אַזוי יונג, אַדער דערפאַר וואָס זיינע לידער און דערציילונגען
זיינען געווען אַזוי צוגעפאַסט צו דעם דעמאָלסטדיקן פּילן און דענקען פּון
די גאַנץ איינפאַכע אָבער שטאַרק-פּילנדיקע האַרעפאַשניקעס. אַדער, איז
עס געווען דערפאַר, ווייל עדעלשטאַט איז זיי געווען באַקאַנט בלויז פּון
זיינע שריפטן; זיי האָבן אים ניט געקענט פּערזענלעך, און זיי האָבן זיך
אין זייער פּאַנטאַזיע אויסגעמאַלט אַ גאַנץ אַנדער מענטשן, ווי ער איז
געווען אין דער ווירקלעכקייט?

זאָל די לעצטע השערה מיינע ניט אויסגעטייטשט ווערן, אַז עדעלשטאַט
האַט פאַרלוירן אין זיין באַדייטונג דורך אַ נענטערער באַקאַנטשאַפט מיט
אים, ווי דאָס איז, ליידער דער פּאַל מיט גאַר אַ סך מענטשן. פּונקט
פאַרקערט: עדעלשטאַט'ס גאַנצע דערשיינונג האָט געמאַכט אַ טיפּן איינדרוק
אויף יעדן וואָס האָט געהאַט די זכּיה באַקאַנט צו ווערן מיט אים. עס איז
געווען עטוואָס מאַנגעטישעס אין זיין פּערזענלעכקייט, וואָס האָט איינעם
גלייך צוגעצויגן צו אים. ער, מיט זיין מערקווירדיקן אויסזען און מיט
זיין גאַנצער האַלטונג, האָט אייך געמאַכט פּילן, אַז ער איז אַבסאָלוט ערנסט,
אַז יעדעס וואָרט וואָס ער זאָגט אַרויס, מיינט ער עס מיט'ן גאַנצן האַרצן;
אַז ער איז ניט אַ געוויינלעכער גראַמענפּלעכטער, נאָר אַ קעמפּער אין
בוכשטעבלעכן זין פּון וואָרט. קורץ, זיין דערשיינונג האָט אויף אייך גע-
מאַכט דעם איינדרוק, אַז איר זעט פאַר זיך אַ מענטשן, וועמעס האַנדלונגען
און גרויסע ווערטער זיינען אין דער שענסטער און העכסטער האַרמאָניע.
אמת, פאַר די וואָס האָבן אים נענטער געקענט, האָט ער אָפט אויסגעזען
צו זיין שוין אַביסל צורגאַאיוו, צרווייט פּון אונדזער זינדיקער ערד; אָבער
פאַר די גענאָסן פּון יענער צייט — ווען אַלע זיינען געווען שטיקלעך
טרוימער — איז דאָס גראַד ניט געווען קיין גרויסער חסרון. מען האָט
אים דערפאַר דעסטאָ מער געאַכט און געשעצט. פּונדעסטוועגן האָט אים
די נאַענטקייט ביסלעכווייז געמוזט מאַכן אַביסל וואַכעדיקלעך אין די אויגן
פּון מאַנכע ניו יאָרקער גענאָסן.

זיינען דאָך אַפּילו אין יענע צייטן אַנגעגאַנגען פאַרשיידענע אינטריגעס

קעגן די, וואָס האָבן זיך מיט עטוואָס אויסגעצייכנט. עס קאָן זיין, אַז פיל האָבן גאָר פאַרגעסן ווי אַט דער עדעלשטאַט האָט ממש געהונגערט און געאַרבייט מיט אַלע שוואַכע כוחות זיינע, סיי בייטאַג און סיי ביינאַכט, כדי אַרויסצובריינגען די „פרייע אַרבייטער שטימע“ וואָך־וועכנטלעך אונטער די שווערסטע אומשטענדן. עס קאָן זיין, אַז עדעלשטאַט, אַלס רעדאַקטאָר, האָט זיך געמאַכט אַ היפש ביסל שונאים צווישן די, וועמעס שאַפונגען ער האָט געמוזט צוריקווייזן, ווייל זיי האָבן געטויגט אויפ'ן פייער. דערפאַר קאָן עס זייער געמאַלט זיין, אַז דער טויט האָט אויף די ניו יאָרקער גענאַסן ניט געמאַכט אַזאַ טיפן איינדרוק. אַגב קאָן זיין, אַז אין ניו יאָרק האָט מען שוין לאַנג געוואוסט, אַז עדעלשטאַט איז פאַראורטיילט צום טויט דורך דער פּראַלעטאַרישער קראַנקייט, און זיין טויט איז ניט געקומען פאַר זיי פּלוצלונג. ער האָט זיי ניט געטראָפן ווי אַ בליץ פון לויטערן הימל.

ניט אַזוי אַבער איז געווען דער פאַל מיט די לאַנדאַנער גענאַסן. זיי — פון אַלץ וואָס זיי האָבן געהערט און געלייענט פון אים און וועגן אים — האָבן אים געהאַלטן בוכשטעבלעך פאַר אַ הייליקן, פאַר דעם נביא אין אונדזער באַוועגונג. זיי האָבן אויך אַ קנאַפע אַנונג געהאַט ווי ערנסט קראַנק ער איז. יא, זיי האָבן געוואוסט, אַז ער איז שווינדזיכטיק, און אַז דערפאַר איז ער אין דענווער; אַבער זיי האָבן דערוואַרט, אַז ער קאָן נאָך צוריק געזונט־ווערן. וואַרים — האָבן זיי גערעכנט — ווען זיין פאַל וואַלט געווען אַזוי האַפנונגסלאָז, וואַלט דאָך זיין פאַרלאָזן ניו יאָרק פאַר דענווער געווען אינגאַנצן האַפּענונגסלאָז, זינלאָז. דערצו האָט ער אין „אַרבייטער פריינד“ געשריבן אָפּט — יא, אַ וואַך איידער מיר האָבן געקראַגן די בשורה פון זיין טויט, איז דערשינען אין „אַרבייטער פריינד“ איינס פון זיינע פּרעכטיגע לידער. דער טויט פון עדעלשטאַט איז דעריבער געווען פאַר די לאַנדאַנער גענאַסן עפעס אומדערוואַרטס, און דערפאַר איז דער איינדרוק פון דער טרויעריקער בשורה געווען שטאַרקער.

איך געדענק נאָך, ווי דאָס וואַלט איצט געווען, ווען מען האָט מיר די טעלעגראַם, וואָס קאַפּעלאָוו האָט מיר צוגעשיקט אויפ'ן אַדרעס פון בערנער סטריט קלוב, געבראַכט אין מיינ היים, וואו איך בין געלעגן אויפ'ן קראַנקן־בעט נאָך דעם ווי איך האָב פון חברה געקראַגן די לאַך אין קאַפּ. אַזוי שנעל ווי איך האָב געקראַגן די שרעקלעכע בשורה בין איך אַזוי אויפ־געטרייסלט געוואָרן, אַז איך האָב גאָר פאַרגעסן אַן מיינ אייגענער שלאַפ־קייט, האָב זיך אויפּגעהויבן פון בעט, ווי עס איז אַנגעטאַן, און מיט אַ פאַרבאַנדאַזשירטן קאַפּ אַוועק אין דער רעדאַקציע, כדי פאַרטיק צו מאַכן דעם טרויער־נומער, און ערשט ווען דער נומער „אַרבייטער פריינד“ איז אַרויס פון מיינע הענט האָב איך דערפילט וויפיל געזונט ער האָט מיר געקאַסט. דער פאַקט איז, אַז מיט צוויי טעג שפּעטער, ווען עס איז אָפּגע־

האלטן געווארן דער מעמאריאל מיטינג, האב איך קוים געקאנט שטיין אויף מיינע פיס, און האב זיך געמוזט, אין מיטן פון הספד, אפשטעלן, און דאן ערשט ענדיגן אלץ וואס איך האב געוואלט און געפילט צו זאגן וועגן דעם גרויסן פארלוסט, וואס אונדזער באוועגונג האט געליטן דורך דעם פריי צייטיקן טויט פון גענאסע עדעלשטאט.

איך וויל אבער זאגן, אז מיין רעדע איז גראד ניט געווען פון מיינע געלונגענע רעדעס. איך האב פשוט ניט געהאט דעם נויטיקן כח צו געבן אויסדרוק מיינע געפילן. אבער דאס האט ניט געשטערט, אז די פארזאמלונג זאל זיין די איינדרוקספולסטע, וואס מיר האבן ווען געהאט. עס האט פאסירט איינע פון די מערקווירדיקסטע זאכן, וואס מיר איז אויסגעקומען מיטצוזאכן אין אונדזער באוועגונג. עס איז כדאי איך זאל איר דא דערציילן.

צווישן די גענאסן איז געווען איינער א שטיינבערג, א סטאלער ביים טרייד, איינער פון די איבערגעגעבנסטע און שטילסטע גענאסן, וואס איך האב געקענט. ניט נאר האט ער קיינמאל ניט גענומען א ווארט אין אירגענד וועלכער דיסקוסיע, נאר זעלטן ווען מען האט געהערט א ווארט פון אים, אפילו אויף א געשעפטס-מיטינג, אזוי, אז מיר האבן אלע גערעכנט, אז דער מענטש קאן קיין צוויי ווערטער ניט ארויסריידן עפענטלעך. היינט שטעלט זיך פאר אונדזער אלעמענס שטוינען, ווען פלוצלונג האבן מיר געזען דעמזעלבן שטיינבערג ארויפגיין אויף דער פלאטפארם, צוערשט דער קלאמירנדיק עדעלשטאט'ס "צואה", און דאן אנהויבנדיק ריידן און דערציילן אין די איינפאכסטע ווערטער, וואס פאר א באדייטונג עדעלשטאט'ס שאפן האט געהאט פאר אים אין זיין גרויען ארבייטער-לעבן. ער האט גערעדט און טרערן האבן זיך געגאסן פון זיינע אויגן, און צוזאמען מיט אים האט די גאנצע פארזאמלונג זיך פאנאנדערגעוויינט.

אזא רושם האט עדעלשטאט'ס טויט געמאכט אויף די לאנדאנער אידן דישע ארבייטער. עדעלשטאט'ס טויט האט גאר אויפסניי גאלוואניזירט צו א שטארק לעבן און טעטיגקייט גאר פיל גענאסן. און וואס נאך ווייך טיקער איז, די גענאסן, וועלכע זיינען געווען אונדזערע געגנער ביז דאן, האבן ניט געהאט דעם נויטיקן מוט צו ארבייטן קעגן אונדז. אפשר האבן זיי אינדערשטיל געארבייט קעגן אונדז, אבער עפנטלעך האבן זיי זייער געגענערשאפט אפגעשטעלט.

א, קליין ווי דער "ארבייטער פריינד" איז געווען — אינגאנצן 4 זייטן — איז אבער זיין איינפלוס, זיין פרעסטיזש געוואקסן פון וואך צו וואך, און אונדזערע פרינציפיעלע געגנער האבן זיך געפילט כמעט ווי פארצווייפלט. זיי האבן געארבייט מיט אלע כחות קעגן אונדז, אבער עס איז ניט געווען קיין הצלחה אין זייער ארבייט. וואס זיי האבן אונטערגענומען איז געווען א דורכפאל.

12. ווי מיר גיבן-אויף דעם קלוב

ארום דער צייט האָבן מיר אויפגעגעבן דעם כמעט היסטאָרישן בערנער סטריט קלוב און האָבן אַריבערגעפירט אונדזער דרוקעריי אין אַן אַנדער פּלאַץ.

אונדזערע שונאים האָבן פאַרשפּרייט דעם קלאַנג, אַז מיר האָבן אויפֿגעגעבן דעם קלוב, ווייל מיר זיינען געווען געצוואונגען דורך די שלעכטע „ביזנעס“ וואָס דער קלוב האָט געמאַכט. דאָס איז אָבער געווען ניט אמת. דאָס הויז, וואו דער קלוב איז געווען, איז געווען צראַלט. כמעט אַ חורבה. מען האָט אונדז געהייסן זיך זוכן אַן אַנדער פּלאַץ, ווייל דער אייגנטימער גייט דאָס הויז אַרונטערצוואַרפן. פונדעסטוועגן וואָלטן מיר נאָך פאַרבליבן אַ שטיקל צייט, ביז מיר וואָלטן געטונען אַ נייעם פּלאַץ; אָבער אין דער לעצטער צייט איז אונדז זייער ניט געגאַנגען אין קריגן דעם ריכטיקן סטואַרד. זיי האָבן זיך געהאַלטן אין איין בייטן, און זיי האָבן ניט געשאַנקען דעם קלוב די נויטיקע אויפפאַסונג, אַזוי אַז דער קלוב האָט אונדז ניט געבראַכט דעם קליינעם אָבער זיכערן איינטראַג פון די פּריערדיקע צייטן. דער לעצטער סטואַרד אונדזערער, געדענק איך, איז געווען אַן ענגלישער גענאַסע מיט'ן נאָמען (טעד) לעגאַט. ער איז געווען אַ פיינער יונגעראַן און אויך ניט קיין שלעכטער „סטאַמפֿ-רעדנער; ער האָט אָבער געהאַט אַ גרויסן חסרון; ער האָט געהאַלטן אין איין אַרומקריגן זיך מיט דער ווייב זיינער. ער האָט גע'טענה'ט, אַז ער האָט גוטע אורזאַכן צו זיין אייפערזיכטיק אויף איר. און איד וועל ניט שווערן, אַז ער איז געווען אינגאַנצן אומגערעכט. אָבער גערעכט צי ניט, אין קלוב זיינען פאַרגעקומען אַפטע סקאַנדאַלן צוליב דעם. אייניקע גענאַסן האָבן אויך באַהויפטעט, אַז עפעס איז ניט אינגאַנצן כשר ביי דער „באַר“; אַט האָט געפּעלט — לויט חשבון — אַ היפש ביסל ביר, און אַט איז נעלם געוואָרן אַ פּלאַש שנאַפּס. דאָס עסן, וואָס די סטואַרדיכע פּלעגט צוגרייטן פאַר די גענאַסן, וואָס האָבן ניט געהאַט קיין אייגענע קעכינס (ווייבער בלע"ז), האָט זיי אויך ניט געשמעקט. די סטואַרדיכע איז געווען אַן אירלענדערקע, און די מערסטע קאַסטימער אונדזערע זיינען געווען אידישע קינדער. (כאַטש פון זייער שטאַנדפּונקט זיינען זיי געווען בלויז אידיש-שפרעכנדיקע, האָט דאָס אָבער ניט געהאַלפן צו מאַכן פאַר זיי איר „אייריש סטיו“ באַזונדערס געשמאַק). אחוץ אַלעמען האָט אין דער לעצטער צייט אַנגעהויבן אַריינקומען אין קלוב אַן עלעמענט, וואָס איז אין אונדזערע אויגן געווען ניט קיין זייער ווינענעסווערטער. מיט וואָס דער נייער סטואַרד גענאַסע לעגאַט איז לחלוטין ניט געווען איינ-פאַרשטאַנען, ווייל זיי זיינען געווען אויסגעצייכנטע קאַסטימער ביי דער באַר.

אָבער מערקווירדיק, שטאַרקע אינטערנאַציאָנאַליסטן, און זאַגאַר קאַס-

מאָפּאָליטן, ווי מיר זיינען דאָן געווען, דאָך, וואָס אין די אויגן פון גענאָסע לעגאַט'ן איז געווען אַ גרויסע מעלה, איז אין אונדזערע אויגן געווען אַ גרויסער חסרון. דערזעלבער גענאָסע לעגאַט האָט אויך ניט געקאָנט פאַרשטיין פאַרוואָס עס פאַרדריסט אונדז וואָס ער שלאָגט זיך טעגלעך מיט זיין ווייב. וואָס איז דאָס אונדזער עסק? ער האָט אין זיין באַהאַנדלונג פון דער פרוי ניט געזען דעם מינדסטן ווידערשפרוך צו אונדזערע פּרינציפּן. און אַט צוליב דעם אַלעמען האָבן מיר באַשלאָסן אויפצוגעבן דעם קלוב נאָך איידער מיר זיינען געווען געצוואונגען, און איידער דער דאָך איז איינ-געפאַלן איבער אונדזערע קעפּ.

פאַרשטייט זיך, אונדזערע שונאים זיינען געווען מלא שמחה. זיי האָבן שוין זיכער גערעכנט, אַז זייער קלוב אין קריסטי סטריט וועט ערשט רעכט אויפבלעיען, און זיי וועלן דאָרט מאַכן סיי גלענצנדע פּראָפּאָגאַנדע און סיי גוטע ביזנעס פון אַלע זייערע דערוואַרטונגען האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בידעם. קיין מינדלעכע פּראָפּאָגאַנדע האָבן זיי ניט געקאָנט אָנפירן, ווייל עס האָט זיי געפעלט דאָס סאַמע נויטיקע — זיי האָבן ניט געהאַט קיין רעדנער. באַראַנאָוו האָט פשוט ניט געקאָנט אַ מויל עפענען אין דער עפנטלעכקייט; ווינטשעווסקי — ניט ער האָט געקאָנט ריידן און ניט ער האָט געטאַרט. (צוליב זיין שטעלע האָט ער ניט געטאַרט אויפטרעטן עפענט-לעך). פייגענבוים איז שוין געווען אַוועקגעפאַרן קיין אַמעריקע (אַחוץ דעם איז ער ערשט געוואָרן אַן אויסגעשפּראַכענער סאָציאַלדעמאָקראַט ווען ער איז שוין געווען אין ניו יאָרק אָנגעשטעלט אַלס שרייבער אין דער „אַרביי-טער-צייטונג“. ווען ער איז געווען אין לאַנדאָן האָט ער ניט נאָר זיך באַ-טראַכט אַלס אומפאַרטייאיש, נאָר ער איז געווען גיכער גענייגט צו די אַנאַרכיסטן).

איך וואָלט זייער ניט געוואָלט, אַז דער לעזער זאָל פון מיינע לעצטע ווערטער ציען אַ פאַרדאַכט, אַז פייגענבוים איז מיטאַמאָל געוואָרן אַ פאַר-ברענטער סאָציאַלדעמאָקראַט צוליב דער קלאַגעדיקער פרנסה. אמת, דער מאָלט האָב איך אַזוי געגלויבט, און איך האָב אים זייער טיף און ביטער אָנגעגריפּן אין „אַרבייטער פּריינד“. איך האָב דעמאָלט באמת אַזוי געגלויבט און האָב זיך פולשטענדיק געפילט באַרעכטיקט אין מיין אַטאַקע. אָבער איצט, אַז איך נעם אין אַנבאַטראַכט אַלע אומשטענדן, מוז איך צוגעבן, אַז איך האָב אים געטאָן אַן אומרעכט.

דער פּאַקט איז, אַז לויט זיין טעמפּעראַמענט און לויט זיין גאַנצן גייסטיקן מהות האָט פייגענבוים געהערט צו דעם טיפּ מענטשן, וואָס לאָזן זיך לייכט באַאיינפלוסן, אַ היפשן חלק אין דעם האָט געהאַט זיין איינגעבוירענע גוטתאָרציגקייט און די העכסטע מענטשנפריינדלעכקייט. איך האָלט פאַר נויטיק צו בריינגען דאָ אַ פאַר ביישפּיל, וועלכע זיינען מיר באַקאַנט. עס האָט פאַסירט, אַז פייגענבוים האָט זיך דערלויבט צו נעמען וואָ-

קיישאן אויף א פאר וואכן. און זאל דא געזאגט ווערן, אז ער האט דאס
 כשר פארדינט. ווארים אחוץ דעם וואס ער איז געווען איינער פון די
 פרוכטבארסטע שרייבער אין „ארבייטער פריינד“, איז ער אויך געווען דער
 באליבטסטער רעדנער; און וואו עס איז נאר געווען אן ארבייטער-פארזאמל
 לונג, א סטרייק, דארט איז אויך געווען פייגענבוים אלס רעדנער. דערצו
 האט ער געהאט וועכנטלעכע לעקטשורס אין קלוב; און זיינער א לעקטשור
 איז געווען אמת'ע הארעוואניע. א לעקטשור זיינער האט געדויערט ניט
 זעניגער ווי צוויי, און אמאל אויך דריי שטונדן — און דאס אויף דער
 העכסטער אקטאווא — און דערנאך האט ער געדארפט פארענטפערן אלער
 ליי פראגן, און אויך דעבאטירן. קורץ, ער האט כשר פארדינט זיינע
 דרייצן שילינג, וואס ער האט געקראגן. און, נאטירלעך, האט אים יעדער
 איינער פארגונען זיין שטיקל אפרו וואס ער האט זיך גענומען.

האט געדארפט פאסירן, אז גראד אין דער צייט איז דערשינען בוט'ס
 בוך „אין דארקעסט אינגלאנד“, אין וועלכן ער האט אוועקגעלייגט דעם
 פונדאמענט פאר דער „סאלוויישן ארמיי“. האט פייגענבוים דער סאציאל-
 ליסט, דוכט זיך, געדארפט גלייך דערפילן, אז דער גאנצער פלאן איז ניט
 מער און ניט וועניגער ווי א פארווך אנצוהאלטן וואס לענגער און וואס
 שטארקער די עקזיסטירנדיקע ארדענונג — אבער דאס האט פייגענבוים ניט
 געזען. ער האט געזען אין גענעראל בוט א גרויסן און וויכטיקן וואילטוער,
 און פאר א לענגערער צייט האט ער זיך ארומגעטראגן מיט דעם סאלוויישן
 ארמיי פלאן. ער האט אין דעם גאנצן אויפטו געזען אן ערנסטן פארווך צו
 העלפן די ליידענדיקע, און דאס האט אים געמאכט אינגאנצן בלינד צו דער
 כונה פון דעם אויפטו.

יא, מער פון אלץ איז פייגענבוים געווען א געפילס-מענטש. ווען
 איך און מיין פרוי זיינען געקומען קיין לאנדאן האט ער אונדז אויפגע-
 נומען מיט א גאנץ באזונדערער ווארימקייט, און איינמאל, ווען איך האב
 געדארפט מיינע מטלטלים אריבערקלייבן און קיין געלט צו דינגען אימיצן
 איז ניט געווען, און אליין בין איך געווען צרשוואך דאס צו טאן, האט
 פייגענבוים זיך איינגעשפאנט אין א „פושקארט“ און אונדז אריבערגעמופט.
 ווען איך בין צוריקגעקומען פון לאנדאן קיין ניו יארק, און ווען דער
 קאמף צווישן ביידע סאציאליסטישע ריכטונגען איז געווען גאר פלאקערנדיק,
 איז מיר, פארשטייט זיך, גאר אויפ'ן געדאנק ניט געקומען צו באזוכן
 פייגענבוים'ן. און נאך וועניגער האב איך עס געקאנט טאן נאכדעם ווי
 איך האב אים ערשט ניט לאנג צוריק אזוי שארף אטאקירט דורכ'ן „ארביי-
 טער פריינד“. אין עטלעכע מאנאטן ארום נאך מיין קומען האבן מיר זיך
 באגעגנט אין בראנוויל. איך האב אים ממש אין די אויגן ניט געקאנט
 קוקן, און האב זיך געמאכט ניט זעענדיק אים. אין מיטן דערינען אבער
 האב איך דערפילט ווי ער כאפט מיך ארום און שרייט-אויס מיט באגייס-

טערונג: „וואָס מאַכט איר, ליבער יאַנאַווסקי?!“ די איינציקע דערקלערונג פאַר דעם איר, אַז אין דעם מאַמענט האָט פייגענבוים אינגאַנצן פאַרגעסן אַלע אונדזערע קריגערייען. ער האָט נאָר געדענקט, אַז מיר ביידע האָבן געליטן הונגער און אַלע אַנדערע צרות אין לאַנדאָן, וואָס דאָס איז געווען אַ גאָר צרשטאַרקער באַנד, וואָס זאָל קאַנען צעריסן ווערן דורך אַלערליי פרינציפיעלע אונטערשיידונגען.

איצט זע איך אַלץ, און איך פאַרשטיי, ווי שנעל פייגענבוים קאָן באַ- איינפלוסט ווערן — דעמאָלט אָבער האָב איך עס ניט געזען, דעמאָלט האָב איך אים פשוט באַטראַכט פאַר אַ פאַררעטער. און לויט די דעמאָלסטדיקע אומשטענדן האָב איך ווירקלעך ניט געקאַנט אַנדערש דענקען. איך דענק, — כאַטש זיך אַליין צו פאַרטיידיקן פאַר מיין דעמאָלסטדיקער האַנדלונג, — אַז עס איז כדאי דאָ איבערצוגעבן וואָס עס האָט דאָן פאַסירט.

ווען איך האָב איבערגענומען די רעדאַקציע פון „אַרביטער פריינד“ איז פייגענבוים אַוועק, צוזאַמען מיט גאַלאַפּין, ווינטשעווסקיין און די איבעריגע. פאַרשטייט זיך, אַז פאַר פייגענבוים איז געשטאַנען די פראַגע: מה נאכל? — ווי מאַכט מען אַ לעבן פאַר פרוי און קינדער? ער האָט באַשלאָסן זיך צו לערנען פאַר אַ סטאַליער, און דערווייל האָבן די גענאַסן, סיי סאַציאַלדעמאָקראַטן און סיי אַנאַרכיסטן, באַשלאָסן צו געבן אים אויף זיין אויסקומעניש.

ניט לאַנג אָבער האָט ער אויסגעהאַלטן ביי דעם. ער איז געווען פיזיש צרשוואַך. האָבן אים די גענאַסן אין מאַנטשעסטער פאַרגעשלאָגן, אַז זיי זיינען וויליג צו שאַפן די נויטיקע סומע פאַר עפעס אַ קרעמל, אַזוי אַז פייגענבוים זאָל האָבן גענוג צום לעבן, און דערפאַר זאָל ער זיין זייער רבי, זייער אַגיטאַטאָר. אויך אין דעם האָבן זיך באַטייליקט די גענאַסן פון ביידע לאַגערן, און עס איז פאַרשטאַנען געוואָרן, אַז זיין פראַפּאָגאַנדע זאָל זיין פון אַ דורכאויס אומפאַרטייאישן כאַראַקטער.

עס איז איבעריק צו זאָגן, אַז פייגענבוים האָט ניט געמאַכט קיין דער- פאַלג אַלס קרעמער; און כאַטש די גענאַסן האָבן אַלץ מער אַריינגעזונקען זייערע קאַפיטאַלן אין דעם געשעפט, דאָך איז ער געגאַנגען אַלץ ערגער און ערגער, אַזוי אַז יעדער איינער האָט געקאַנט לייכט פאַראויסזען די צייט, ווען דאָס קרעמל וועט מוזן צוגעמאַכט ווערן, און פייגענבוים וועט ווידער בלייבן אַן אַ קנעלונג.

פאַרשטייט זיך, פייגענבוים האָט עס געוואוסט בעסער ווי אירגענד ווער; און גראַד אין דער צייט, ווען די גענאַסן האָבן אַפגעשפאַרט פון זיך דאָס לעצטע פאַר זייער רבי פייגענבוים, האָט דער רבי געשריבן קאַרעס- פאַנדענצן פון ענגלאַנד, — ניט אונטער זיין נאָמען, נאָר אונטערן נאָמען „דער רויטער אידעל“ — אין וועלכע ער האָט אַפגע'חזוק'ט פון די אַנאַר-

כיסמלעך, און אינגאנצן זיך דערקלערט אין דער פולסטער איינפארשטענדעדיג
ניש מיט די סאָציאל־דעמאָקראַטן הונדערט פראָצענט.

עס איז פאַר מיר קלאַר געווען, אַז פייגענבוים אַליין האָט געמוזט פילן
אַז ער האַנדלט זייער ניט שייך; וואָרים אויב ניט, וואָלט ער זיך אונטער
די קאַרעספּאָנדענצן אונטערגעשריבן מיט זיין נאָמען. נאָר נאָך מער בין
איך געוואָרן אויפגערגעט ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אַז די „אַרבייטער
צייטונג“ פון ניו יאָרק האָט פאַרהאַנדלט מיט אים וועגן זיין קומען, און
אַז אין דער צייט ווען די גענאָסן האָבן אָנגעווענדט אַלע זייערע כחות
אים און זיין פאַמיליע צו האַלטן איבער'ן וואַסער, אַזוי־צוזאָגן, האָט ער
שוין געהאַט די שיפס־קאַרטן צוגעשיקט פון ניו יאָרק.

ווי איר זעט, בין איך געווען גאַר ניט אַזוי אומגעזעכט, כאָטש פיל
גענאָסן פון מיין אייגענעם לאַגער זיינען געווען שטאַרק ברוגו אויף מיר.
לויט זייער מיינונג האָבן איך געדאַרפט שאַנעווען פייגענבוים'ן, ווייל זיינע
אומשטענדן זיינען ווירקלעך געווען זייער טרויעריקע, אַזוי אַז ער האָט גאַר
ניט געהאַט קיין אַנדער ברירה. איך האָב דאָס אָבער ניט געזען, און ניט
געוואָלט זען. איך האָב פאַרזען, אַז אונטער אַזעלכע אומשטענדן האָט
פייגענבוים גאַנץ ערלעך זיך געקאַנט איינריידן, אַז ער איז ענדלעך געוואָרן
אַן איבערצייגטער סאָציאל־דעמאָקראַט. איז ער דאָך שוין דאָן געווען באַ־
קאַנט אַלס איינער וואָס קאָן „דרייען מיט'ן גראָבן פינגער“.

און דאָך, ווי איר זעט, האָט פייגענבוים ביי אונדזער באַגעגעניש פאַר־
געסן אַן דאָס אַלץ און איז מיר ממש אויפ'ן האַלז געפאַלן.

אַזעלכער איז פייגענבוים. איך האָב דאָ געגעבן זיין פאַרטערט, ווי
איך זע אים, אַן וועלכע עס איז באַפּוצונגען, כאָטש אין די לעצטע עטלעכע
יאָר פיל איך זיך אַן אמת'ער פריינד צו אים, און איך אַנערקען פול און
גאַנץ זיינע גרויסע פאַרדינסטן אַלס שרייבער און אַגיטאַטאָר אין דער
אַרבייטער־באַוועגונג.

שפעטער וועט מיר נאָך אפשר אויסקומען צוצולייגן עטוואָס צו דעם
קאַפיטל פייגענבוים; דאָ זאָל אָבער זיין גענוג, און זאָל באַטאָנט ווערן,
אַז דורך זיין פאַרלאָזן לאַנדאָן האָט די דעמאָלסטדיקע באַוועגונג פאַרלוירן
אין אים אַ גרויסע אַגיטאַטאָרישע קראַפט, און מער ווי אַלע האָבן עס
געפילט די סאָציאל־דעמאָקראַטן, ווייל זיי האָבן ניט געהאַט קיינעם, וואָס
זאָל פאַרנעמען זיין פּלאַץ.

דאָס איז געווען איינע פון די אירזאַכן, פאַרוואָס דער סאָציאל־דעמאָ־
קראַטישער קלוב אין קריסטיע סטריט איז פון אָנפאַנג אַן געווען אַ טויט־
געבוירן קינד, און איז באַלד פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ פּלאַץ, וואו עס
זיינען געשפּונען געוואָרן אַלערליי אינטריגעס, און דער סוף איז געווען,
אַז די בעסערע און ערלעכערע גענאָסן צווישן זיי האָבן פאַרלאָזן דעם קלוב
מיט אַ געפיל פון עקל. זיי האָבן זיך זאָגאַר אַרגאַניזירט אין אַ פאַראייין,

וועלכער האָט געטרעגן דעם כאַראַקטעריסטישן נאָמען „דעי אַנטי־בלאָפּער סאַסייעטי“.

נאָך ערגער איז געווען מיט דער צייטונג זייערער: „דער וועקער“. באַראַנאָוו איז געווען אַ גאַנץ פעאיגער שרייבער, אָבער ער איז געווען ניט קיין איבעריקער חכם, און אָפט זייער טאַקטלאָז. ער האָט זיך גלייך פון אָנהויב געמאַכט אַ סך שונאים. אַחוץ דעם דאַרף מען ניט פאַרגעסן, אַז צו יענער צייט איז די שריפטלעכע פּראָפּאַגאַנדע אין לאַנדאָן געווען פון אַ פּיל קנאַפּערן ווערט ווי די מינדלעכע פּראָפּאַגאַנדע, ווי דער לעבעדי־קער וואָרט. די דערקלערונג פאַר דעם איז, וואָס דער דעמאָלסטדיקער אידישער אַרבייטער־עלעמענט איז געווען זייער שוואַך אויף פשוט'ער עברי; מען האָט זיי געדאַרפט ערשט לערנען לייענען אַ צייטונג.

צוליב דעם טאַקע האָבן די לאַנדאָנער גענאַסן געאַרבייט מיט אַלע כחות, אַז אַב. קאַהאַן זאָל ווידער אַרביבערקומען קיין לאַנדאָן, אפשר וועט ער אַריינבלאָזן אַביסל לעבן אין דער באַוועגונג. און קאַהאַן האָט זיך, נאַטירלעך, ניט געלאָזט בעטן. ווידער פאַרנדיק צום אינטערנאַציאָנאַלן קאָנגרעס אין ציריך, איז ער אַראָפּגעקומען קיין לאַנדאָן, כדי צו „ראַטעווען די קאָנטרי“ פון די אַנאַרכיסטן.

אָבער אַך, די גענאַסן האָבן פון אים געהאַט מער בזיונות און צרות, ווי פרייד און גדולה. שוין אויף דעם ערשטן מיטינג האָט ער זיך געכאַפט פאַטשן אַ פּראָגעשטעלער. דיזעלביקע טאַקטיק האָט ער אויך אָנגעווענדט אין מאַנטשעסטער. אַחוץ דעם איז אַרויסגעבראַכט געוואָרן דער פאַקט, אַז קאַהאַן לאָזט זיך באַצאָלן פאַר זיינע רעדעס. און כאַטש אין אונדזער צייט איז אַ גאַנץ געוויינלעכע זאַך אַז דער רעדנער זאָל קריגן באַצאָלט, און גוט באַצאָלט, איז דאָס אָבער אין יענער צייט באַטראַכט געוואָרן כמעט ווי אַ פאַרשוועכונג פון אידעאָל. נאָך שטאַרקער איז געווען די אויפּרעגונג, ווען עס איז באַקאַנט געוואָרן, אַז קאַהאַן האָט געקראָגן אַ פאַר פונט פון אַ יוניאָן. הכלל, קורץ און גוט, די סאַציאַלדעמאָקראַטישע גענאַסן האָבן געהאַט גאָר וועניג נחת פון קאַהאַנ'ס טור, און דער סוף איז געווען, אַז גאָר אינגיכן האָבן די סאַציאַלדעמאָקראַטן ניט געהאַט, ניט קיין קלוב און ניט קיין צייטונג און ניט קיין מאַנאַטלעכן זשורנאַל, און דער „אַרבייטער פריינד“ איז ווידער געבליבן די איינציקע צייטונג אין לאַנדאָן און אויך אין אַמעריקע. די אַנאַרכיסטן האָבן ווידער געהאַט דעם גאַנצן פעלד פאַר זיך, ווייל גאָר אינגיכן האָבן אויך באַראַנאָוו און ווינטשעווסקי פאַרלאָזט לאַנדאָן און עמיגרירט קיין ניו יאָרק, וואו דער סאַציאַלדעמאָקראַטיזם האָט זיך גאָר נישקשהדיק צעבליט.

13. איך הויב-אן ביסלעכוויי צווייפלען אין דער ניצליכקייט פון „פראפאגאנדע דער טאט“

די וואלסאלער באמבעןגעשיכטע, דורך וועלכער א סך ערלעכע גענאסן זיינען פאראורטיילט געווארן צו שווערע יארן געפענגעניש; דערנאך דער איבערפאל אויף „קאמאנוויל“ און דער ארעסט פון דייוויד ניקאל (איר רעדאקטאָר), וואָס האָט געבראַכט דערצו, אַז די אַנאַרכיסטישע פּראָפּאַגאַנדע אין ענגליש איז באַדייטנדיק אָפּגעשוואַכט געוואָרן; דאַן די טאַטן פון דעם פּראַנצויזישן אַנאַרכיסט ראַוואַשאַל (וועלכע האָבן אויף קיין אופן ניט געקאַנט דערקלערט ווערן, און נאָך וועניגער פאַרטיידיקט ווערן); דאַן דער פאַקט, אַז מען האָט ניט געקאַנט באַמערקן קיין באַדייטנדיקן אויפֿ-שוואַונג פון אַנאַרכיסטישער טעטיקייט נאָך די אַלע טאַטן, — די אַלע זאַכן האָבן מיר געמאַכט פאַרטראַכטן זיך שטאַרק איבער דער מעטאָדע פון פּראָפּאַגאַנדע, און שוין אין די ערשטע נומערן פון דעם נייעם „אַרבייטער פריינד“. איך האָב פאַרעפנטלעכט אַן אַרטיקל, אין וועלכן איך בין זייער פאַרויכטיק (איך מוז זיך מודה זיין כמעט שרעקעדיק) אַרויסגעקומען אָפּן קעגן דער „פּראָפּאַגאַנדע דער טאַט“, ווי זי איז דאַן פאַרשטאַנען געוואָרן פון די מערסטע גענאָסן.

דער שטאַנדפּונקט פון די גענאָסן צו יענער צייט איז געווען, אַז יעדע גוואַלט־טאַט, באַגאַנגען פון אַן אַנאַרכיסט, איז גוטע פּראָפּאַגאַנדע. די טאַט אליין איז שוין ענוג — צי מען קאָן איר דערקלערן צי ניט. אַנדערע זיינען אין דעם הינזיכט געגאַנגען נאָך ווייטער. זיי האָבן אַרגומענטירט, אַז וואָס ווילדער די טאַט איז, וואָס משונה־דיקער, אַלץ שטאַרקער רעגט זי אויף די עפנטלעכע מיינונג, און דאָס גרעסער איז דער געווינס פאַר דער אַנאַרכיסטישער פּראָפּאַגאַנדע.

איך האָב שוין דאַן געפילט, אַז דאָס איז אַ גאַנץ פאַלשער שטאַנד־פּונקט. אַז אַזעלכע מאַטיוואַזע טאַטן קאַנען דערפירן דערצו, אַז די וועלט זאָל אָננעמען, אַז די אַנאַרכיסטן זיינען פשוטע מערדער, פאַר וועמען מאַרד־לוסט איז דער סאַמע עיקר, אַזוי אַז סוף כל סוף וועט די געזעלשאַפט פילן זיך באַרעכטיקט איינפאַך אויסצומאַרדן די אַנאַרכיסטן הורטאַם, אַלס אַ שרעקלעכע פעסט, אַלס דעם ערגסטן שונא פון דער מענטשהייט און איר ווייטערדיקן פאַרטשריט.

איך האָב דעריבער געהאַלטן פאַר נויטיק צו עפענען וועגן דעם אַ דיסקוסיע. זאָלן די גענאָסן זיך פאַרטראַכטן וועגן אַט דער זייער וויכטיקער פּראָגע, און זאָל מען זיך דורכריידן.

איך האָב דערפאַר אָנגעפאַנגען מיין אַרטיקל מיט דעם סאַרט אַרגו מענטאַציע. אַזוי ווי גוואַלט־טאַטן ווערן באַגאַנגען פון אַנאַרכיסטן ניט ווייל זיי זיינען פשוט געוואַלט־מענטשן, נאָר ווייל זיי גלויבן דורך די טאַטן צו

מאכן אנארכיסטישע פראפאגאנדע, דארף מען זען, אויב די דערפארונגען, וואָס מיר האָבן דורכגעמאַכט פאַר די לעצטע עטלעכע יאָר, באַרעכטיקן די דאָזיקע השערה. אויב מיר זאָלן פון די פאַקטן פון לעבן קומען צו אַ פאַרקערטן שלום, דאָן מוזן מיר זיך אָפּזאָגן פון דער „פראַפאָגאָנדע דער טאַט“, וואָס מאַכט ניט די נויטיקע פראַפאָגאָנדע און דערפילט ניט איר צוועק. נאָך אַ לענגערער באַטראַכטונג קום איך צום שלום, אַז ניט אַלע טאַטן זיינען פראַפאָגאָנדע טאַטן; אַז ניט יעדער איז באַרעכטיקט צו באַגיין אַ געוואָלט־טאַט; און אַזוי ווי די אומשטענדן אין די פאַרשיידענע טיילן פון דער וועלט זיינען זייער פאַרשיידן, קאָן מען ניט און מען טאָר ניט זאָגן, אַז איבעראַל זיינען געוואָלט־טאַטן גלייך נוציק און נויטיק, און איך קום צום שלום אין יענעם אַרטיקל, אַז וואָס אנבאַטרעפט ענגלאַנד און אַמעריקע, מיט וועמעס אומשטענדן איך בין מער אַדער וועניגער באַקאַנט, זיינען דאָרט די פאַרשיידענע געוואָלט־טאַטן — איבערהויפּט די מאַטיוואַלעזע — ניט נאָר ניט ווירקזאַם צו גונסטן פון אנאַרכיזם, נאָר העכסט שעדלעך.

איך האָב אין דעם אַרטיקל געצויגן אַ פאַראַלעל צווישן רוסלאַנד און ענגלאַנד און אַמעריקע, און אַנגעוויזן פאַרוואָס דאָס וואָס איז גוט און ווירקזאַם אין קאַמף מיט'ן צאַריזם אין רוסלאַנד, קאָן ניט זיין גוט און ווירקזאַם מיט דער בורזשואַזיע אין אונדזערע אַזוי־גערופענע פרייע לענדער. איך האָב אויסגעמיטן צו דערמאַנען אַזעלכע לענדער ווי איטאַליע און שפּאַניע, ווייל איך בין דאָן ווירקלעך ניט געווען באַקאַנט מיט די דאָרטיקע אומשטענדן, און איך האָב זיך אויסגעהיט פון געבן אַ באַשטימטע מיינונג אויף בלויז השערות.

איך האָב געגלויבט, אַז דער אַרטיקל וועט אַרויסרופן אַ שטורם צווישן די גענאַסן, ווייל, ווי איך גלויב, איך בין געווען דער ערשטער אַנצוהויבן צווייפלען אין דער נויטיגקייט און וויכטיגקייט פון דעם סאָרט פראַפאָגאָנדע. איך האָב שוין דאָן געגלויבט, אַז אַלע אונדזערע כחות דאַרפן מיר פאַרווענדן אויף דער שריפטלעכער און מינדלעכער פראַפאָגאָנדע. אוודאי דאַרפן מיר פריידיגן די רעוואָלוציע, אָבער איינצלע געוואָלט־אַקטן זיינען דאָך ניט די רעוואָלוציע. אַ רעוואָלוציע איז אַ מאַסן־אַקט, אָבער ניט פאַראיינצלע געוואָלט־אַקטן קעגן דער אַדער יענער פּערוואָן, פאַר וועלכע די אנאַרכיסטן דאַרפן באַצאָלן אַ גאָר צורגרויסן פרייז.

דער אַרטיקל איז דערשינען, אָבער פון קיינעם איז ניט געקומען קיין פראַטעסט, און אויך ניט קיין יישׂריכות.

איך האָב זיך געפילט זייער געערגערט פון אַזאַ מאַדנער גלייכבילטיג־קייט צו אַזאַ וויכטיקער פראַגע. איך האָב, למשל, געוואוסט, אַז דאָס וואָס עס איז געלונגען אונדזערע אידישע סאַציאַלדעמאָקראַטן אין אַמעריקע צו פאַרכאַפן דעם פעלד, איז געווען נאָר דערפאַר, ווייל אונדזערע אידישע אַרבייטער האָבן געפילט אַ שטאַרקן ווידערווילן קעגן דער „פראַפאָגאָנדע

דער טאט", און איך האָב דערפאַר געהאַלטן פאַר נויטיק, אַז די אַנאַרכיסטן זאָלן מאַכן אַ שטרענגע רעוויזיע איבער דער דאָזיקער דאָגמע; און דאָ קום איך אַרויס און דערקלער זיך אַלס שטאַרקער צווייפלער אין איר, כאַטש זייער פּאַרויכטיק — און הער פון קיינעם קיין וואָרט ניט, ניט צום גוטן און ניט צום שלעכטן!

איך האָב ניט געוואוסט וואָס איך זאָל ווייטער טאָן. אַז קיינער רופט זיך ניט אָפּ, מסתמא איז דאָס דערפאַר, ווייל אין האַרצן זיינען אַלע איינפאַרשטאַנען מיט מיר, און ווייל די אידישע אַנאַרכיסטן דענקען גאָר ניט וועגן אַזעלכע זאַכן ווי באַגיינ געוואַלט־טאַטן.

מיט אַ פאַר וואָכן שפּעטער האָב איך געהאַט די געלעגנהייט קלאָר צו מאַכן מיין שטאַנדפונקט איבער דער פּראָגע, קריטיקירנדיק אַן אַרטיקל פון מ. ווינטשעווסקי אין דער „פּרייע וועלט“. די גענאָסן האָבן שטאַרק געלויבט מיין מעטאָדע פון קריטיק, ווי גוט און גרינטלעך איך האָב דעם אַלטן און די איבעריגע מיטאַרבייטער פון דער „פּרייע וועלט“ אַנגערופן אַ מאַרדע; אָבער וועגן מיין שטעלונג צו טאַטן האָבן זיי ווידער געמאַכט אַ שווייג.

אַ קורצע צייט נאָך דעם איז אַנגעקומען די ידיעה, אַז אַלעקסאַנדער בערקמאַן האָט געשאַסן אין פּריק'ן. און מערקווירדיק, פאַר'ן מאַמענט האָב איך גאָר פאַרגעסן אַן אַלע מיינע צווייפלען וועגן דער ניצלעכקייט פון גוואַלט־טאַטן אין אַמעריקע און אין ענגלאַנד, און איך האָב אַנגעשריבן אַ פּייערדיקן לויב־געזאַנג אויף דעם העלד בערקמאַן, און גלייך האָבן מיר אָפּגעהאַלטן אַ פאַרזאַמלונג, אויף וועלכער עס איז געפּייערט געוואָרן די העלדן־טאַט. איך האָב דעמאָלט ניט פאַרשטאַנען פאַרוואָס איך האַנדל אַזוי אין ווידערשפרוך מיט דעם וואָס איך האָב ערשט ניט לאַנג צוריק אַליין געשריבן. אַנשטאַט צו שילטן אים, און אַנשטאַט אַנצוואווייזן ווי ווייט ער האָט געשאַדט דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג, האָב איך אים גאָר געבענשט. און דאָס אַליין איז פאַר מיר געווען איינער פון די שטאַרקסטע רעטענישן.

דער אמת איז, אַז איך האָב דאָן וועגן דעם גאָר ניט געטראַכט. איך האָב אַזוי וועניג געטראַכט וועגן דעם, — און בערקמאַן'ס אַקט איז מיר אויסגעקומען צו זיין אַזוי נאַטירלעך און אַזוי גרויס און וויכטיק, אַז ווען איך האָב אין דער ניו יאָרקער „פּרייהייט“, אַרויסגעגעבן פון יאָהאָן מאַסט, דערזען אַן אַטאַקע אויף בערקמאַנ'ען און זיין טאַט, בין איך געוואָרן אַן אויפגע־ציטערטער. איך האָב דאָן געגלויבט, אַז מאַסט, אין זיינע קליינלעכע קרי־גערייען מיט די „אויטאָנאָמיסטן“, צו וועלכע אויך בערקמאַן און עמאָ באַלדמאַן האָבן געהערט, האָט פשוט פאַרגעסן, אַז ער איז געווען דער שטאַרקסטער פּרעדיגער פון „פּראָפּאַגאַנדע דער טאַט“. אויך האָט מיר אויסגעזען, אַז מאַסט'ס אַרויסטריט קעגן בערקמאַנ'ען האָט געשטאַמט הויפטזעכלעך פון אַ געפיל פון מורא פאַר דער אייגענער פעל. איך האָב

געטראכט, אז מיט דעם אַרויסטריט האָט מאָסט זיך געמאַכט פשוט אומ-
מעגלעך אין דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג אַלס איר פירער.

וויסנדיק אז מיין אַרויסטריט אין „אַרבייטער פריינד“ קעגן מאָסט'ן
קאָן בלייבן אומבאַמערקט, האָב איך געהאַלטן פאַר מיין פליכט צו מאַכן
אויפּמערקזאַם קראַפּאַטקינ'ען אויף דעם אַרטיקל. קראַפּאַטקינ, וועלכער איז
דעמאָלט געווען אַ גאָר שטאַרקער אָנהענגער פון „פראַפּאַגאַנדע דער טאַט“,
איז געוואָרן, אַזוי ווי איך, שטאַרק ברוגז אויף מאָסט'ן, און האָט גלייך
אין „לאַ רעוואָלט“ געענטפערט מיט אַ זייער שאַרפן לייטאַרטיקל אויף
מאָסט'ס אַטאַקע אויף בערקמאַנ'ען.

אין ניו יאָרק איז צו יענער צייט אַרויסגעגעבן געוואָרן די אַנאַרכיס-
טישע ענגלישע צייטונג „סאָלידאַריטי“, וועמעס רעדאַקטאָר איז געווען
סאַוועריאַ מערלינאַ, וועלכער איז געווען גאָר ניט שוה בשוה מיט מאָסט'ן,
האַט די דאָזיקע צייטונג גלייך איבערגעדרוקט קראַפּאַטקינ'ס אַרטיקל אין
„לאַ רעוואָלט“.

איך גלויב, אז פון יענעם מאָמענט אָן האָט זיך אָנגעהויבן די פעריאַדע,
ווען דער פרעסטיזש פון מאָסט'ן און זיין „פרייהייט“, זיין פּערזענלעכע
פּאָפּולאַריטעט צווישן די גענאַסן, האָט אָנגעהויבן שטאַרק פאַרטונקלט
ווערן. אַ סך האָבן אַרגומענטירט, אז אויב אַפילו מאָסט איז ווירקלעך
ניט געווען איינפאַרשטאַנען מיט דער בערקמאַך טאַט, וואָלט ער אָבער
געדאַרפט שווייגן, וויסנדיק אין וואָס פאַר אַ געפאַר בערקמאַן איז געווען.

איך מוז זיך מודה זיין, אז מיט יאָרן שפּעטער, ווען איך בין שוין
געווען צוריק אין ניו יאָרק, און ווען מיין שטעלונג צו „פראַפּאַגאַנדע דער
טאַט“ איז געוואָרן דורכאויס אַ נעגאַטיווע אונטער אַלע אומשטענדן, האָט
מיר לייד געטאָן מיין אַרויסטריט קעגן מאָסט'ן. איך האָב אויך, ביי אַ
געוויסער געלעגנהייט, געהאַט אַן אונטערריידונג מיט מאָסט'ן, וואָס איך
וועל איבערגעבן אויף דעם פּאַסיקן פּלאַץ, און עס וועט קלאָר ווערן פאַר'ן
לעזער, אז דער מאָטיוו פון מאָסט'ן איז געווען אַ גאַנץ אַנדערער, ווי מיר
האָבן זיך אַלע פאַרגעשטעלט. אָבער דאָס אַלץ איז געווען מיט יאָרן שפּע-
טער. צו יענער צייט האָב איך עס געהאַלטן פאַר אַ גרויסן פאַרדינסט
פון מיין זייט פאַר דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג, און עס איז מיר גאָר
אויפ'ן געדאַנק ניט געקומען, אז לויט מיין אַרטיקל וועגן „פראַפּאַגאַנדע
דער טאַט“ אַ פאַר מאָנאַטן פריער האָב איך עס לאַגישערווייז געדאַרפט
זיין דער, וואָס האָט געדאַרפט פאַרדאַמען בערקמאַנ'ען און זיין פאַרווך צו
טויטן פריק'ן.

איך האָב אויבן געזאָגט, אז דאָן האָב איך ניט געטראַכט וועגן דעם.
ווען איך וואָלט יאָ געטראַכט, וואָלט איך געוויס פיל געליטן פון מיין אייגע-
נער נישט-אויסגעהאַלטנקייט. איצט, אז איך טראַכט וועגן דעם, קאָן איך
עס נאָר דערקלערן מיט פּאַלגנדיקע אומשטענדן: ערשטנס, איז בערקמאַן

מיר געווען פערזענלעך באקאנט אלס זייער איבערגעגעבענער גענאָסע, ווען מען איך האָב שטאַרק געגליכן, ווען ער פלעגט אָפט קומען אין דער רעדאַקציע פון דער „וואַרהייט“, וואו איך בין געווען אַ „זיצער“, און פלעגט שטענדיק פרעגן צי איך האָב עפעס צו טאָן פאַר אים. איך האָב זיך קיינמאָל נישט געריכט, אַז אָט דער יונגערמאַן, וואָס איז נאָך געווען גאָר אַ יונגער אינגל, וועט האָבן דעם וואונדערבאַרן מוט פון זיינע איבערצייגונגען, צו באַשטראַפן דעם לומפּ.

צווייטנס, האָט דער קאַמף, וועלכן פריק האָט אָנגעפירט קעגן די סטרייקער אין האַמסטעד, זיך אויסגעצייכנט מיט אויסעראַרדנטלעכער ברוטאַליטעט, און עס איז מיר אויסגעקומען, אַז מיט אַזאַ טאַט, קעגן אַזאַ לומפּ, מוז יעדער רעכטדייקער מענטש סימפּאַטזירן. איך בין דאָן געווען זיכער, אַז די דאָזיקע טאַט וועט בריינגען אַן ענד צום סטרייק, און די סטרייקער וועלן וויסן וועמען זיי האָבן צו דאַנקען. נאַטירלעך, אויסגעלאָזט האָט זיך פונקט קאַפּויער, ווי איך, אין מיין נאַטיוויטעט, האָב זיך פאַרגעשטעלט: די סטרייקערס אַליין — נאַטירלעך, מיט וועניג אויסנאַמען — האָבן אין דעם אַקט געזען אַ פּרעכע אַריינמישונג פון אַ „פאַריינער“ אין זייערער אַן אנגעלעגנהייט. אַ סך פון זיי זיינען געווען מיט דער מיינונג, אַז בערקמאַן, מיט זיין טאַט, האָט ערשט באַגראָבן אַלע שאַנסן, אַז דער סטרייק זאָל געוואונען ווערן. פריק, דער מערדער, איז מיטאַמאָל געוואָרן גאָר דער מאַרטירער. די פּרעסע, וועלכע האָט טיילווייז בין דאָן סימפּאַטזירט מיט די סטרייקער, איז איצט מיט גיפט און גאַל אַרויסגע־טראַטן קעגן, און קעגן די אַנאַרכיסטן האָט זיך אָנגעהויבן גאָר אויפּספּיי אַ שרעקלעכע העצעריי.

דאָס אַלץ אָבער האָב איך ערשט פיל שפּעטער איינגעזען. דעמאָלט איז בערקמאַן, אין מיינע אויגן, געווען דער גרעסטער העלד; און דעסטאַ מער האָב איך זיך געפילט געהויבן, ווייל ער איז געווען אַ איד, כאַטש איך האָב עס נישט געזאָגט מיט אַן אָפענעם מויל, מורא האָבנדיק, אַז מאַנכע וועלן זען אין דעם אַ געפיל פון שאַוויניזם.

און אַזוי איז אַוועק אַ שטיק צייט, און איך האָב גאָר פאַרגעסן אַן אַלע מיינע געדאַנקען וועגן „פּראָפּאַגאַנדע דער טאַט“, ביז עס איז אָנגעקומען די טעלעגראַם וועגן דער באַמבע אין ליצעאום טעאַטער אין באַרצעלאַנאַ — פון וואָס איך בין באַמת אויפגעשוידערט געוואָרן — וואו אַזויפיל מענטשן זיינען אויף שטיקער צעריסן געוואָרן; און באַלד דערנאָך האָט געפּאָלגט דער באַמבן־אַטענטאַט אין אַ קירך, וואו ווידער אַ סך מענטשן זיינען אומ־געקומען.

די דאָזיקע טאַטן זיינען געווען אַזוי משונה־דיק, אַזוי ווילד און ברוטאַל, אַז איך האָב גאָר נישט געקאָנט גלויבן, אַז אַנאַרכיסטן זאָלן זיך אין זיי

האָבן באַטייליקט. דאָן האָב איך שוין אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג וועגן די טאַטן פּראַגק און פּריי.

איך האָב זיי פּאַרדאַמט און האָב פּעסט געלייקנט, אַז די טאַטן זיינען אַנאַרכיסטישע. מיין לייקענען אָבער האָט ניט געהאַלפּן. עס האָט זיך באַלד אַרויסגעשטעלט, אַז די שפּאַנישע אַנאַרכיסטן האָבן זיך דערקלערט סאַלידאַריש מיט זיי. אַט דאָן האָב איך געשריבן, אַז ניט נאָר בין איך מיט אַזעלכע טאַטן ניט איינפּאַרשטאַנען, נאָר איך באַטראַכט זיי פאַר דורכאַויס געפּערלעך פאַר דער סאַציאַליסטישער באַוועגונג.

איינמאַל, אויף אַ פּאַרזאַמלונג, אויף וועלכער קראַפּאַטקין און איך זיינען געווען די רעדנער, האָב איך זיך ערלויבט עפּנטלעך צו דערקלערן מיין שטעלונג צו אַזעלכע אַקטן. קראַפּאַטקין איז געווען שטאַרק דער־שטוינט פּון מיין אַרויסטריט, און אין זיין רעדע האָט ער מיר געגעבן אַנצוהערעניש, אַז לויט ווי איך פיל און דענק, איז ניטאָ קיין פּלאַץ פאַר מיר אין דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג. צו דער באַוועגונג אונדזערער געהערן נאָר מענטשן יונגע, מענטשן מיט מוט, און ניט די אַלטע, די שרעקנדיקע.

עס איז איבעריק צו זאָגן, אַז איך האָב זיך זייער שלעכט געפילט פּון קראַפּאַטקין'ס ענטפּער, און נאָך מער פּון דעם גרויסן אַפּלאַוז, וואָס די דאָזיקע מיינונג זיינע האָט אַרויסגערוּפּן, און פאַר אַ לענגערער צייט האָב איך שטאַרק בדעה געהאַט צו פּאַלגן קראַפּאַטקין'ס עצה און זאָגן „גוד באַי“ צום אַנאַרכיזם און צו דער גאַנצער באַוועגונג, וועמעס טאַקטיק איז, ווי עס זעט אויס, די זעלבסטמעדרערישע טאַקטיק פּון דער „פּראַפּאַגאַנדע דער טאַט“. אָבער אַן אינערלעכע איבערצייגונג מיינע האָט מיר אָפּגע־האַלטן פּון אַ ראַשיקער האַנדלונג. איך האָב געפילט, אַז גערעכט בין איך און ניט קראַפּאַטקין און ניט די אַנדערע אַנאַרכיסטן. איך האָב זיי באַ־טראַכט פאַר פּשוט פּאַר־שיכור'טע פּון אַ טויטלעכן האָס צו דער איצטיקער אַרדענונג, און דערפאַר זיינען זייערע האַנדלונגען אמת'ע פּאַרצווייפלונג־האַנדלונגען, וועלכע וועלן דער אַרדענונג קיין האָר ניט שאַדן, אָבער וועלן סוף־כל־סוף מאַכן אוממעגלעך יעדן פּאַרטשריט פּון דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג, אויב ניט אינגאַנצן איר פּאַרניכטן.

איך האָב דעריבער באַשלאָסן בשום אופן ניט צו פּאַרלאָזן די אַנאַרכיס־טישע באַוועגונג, נאָר שטיין אין איר און קעמפּן מיט אַלע מיינע כּחות קעגן דעם „פּראַפּאַגאַנדע דער טאַט“־פּאַנאַטיזם. איך האָב אָבער גלייכ־צייטיק איינגעזען, אַז עס איז ניט ראַטזאַם צו פירן מיין קאַמף עפּנטלעך, און אויך וועט עס זיין פּון וועניג נוצן צו פירן די פּראַפּאַגאַנדע מיינע צווישן דער „רענקענד־פּייל“. איך האָב באַשלאָסן ווי ווייט מעגלעך צו זירקן אויף די לייטנדיקע גייסטער אין דער אַנאַרכיסטישער באַוועגונג.

אַזוי האָב איך גאַנץ אָפּט גערעדט וועגן דעם מיט טשאַרלס מאַאָברין,

מיט וועמען איך האב עס געהאט גאר לייכט, ווייל ער איז אין עצם געווען איינפארשטאנען מיט מיין שטעלונג; מיט דזשאן טוירנער, וועלכער איז געווען איינער פון די וויכטיקסטע טוער אין דער ארבייטער באוועגונג אין ענגלאנד, און מיט פיל אנדערע. די הויפט-געוויכט האב איך אבער געלייגט אויף גענאסע קראפאטקינ'ען. איך האב אנגעוויזן, אז ביז ער וועט ניט ענדערן זיין שטעלונג אין דער באציאונג, וועט „פראפאגאנדע דער טאט“ אלץ בלייבן דער וויכטיקסטער פונקט אין אנארכיסטישן פראגראם. און דערפאר, ווען גאר עס האט זיך געמאכט די געלעגנהייט, האב איך אלץ געהאלטן אין טענה'ן מיט אים וועגן דעם.

איך קאן זיך ניט בארימען, אז איך זאל אים האבן איבערצייגט אין דער ריכטיגקייט פון מיין שטאנדפונקט. ער האט באטראכט יעדן גוואלט-אקט אלס דעם אויסדרוק פון פאלקס-ווילן און צארן, און אלס אנארכיסטישן מוזן מיר גיין מיט'ן אוואנגארד פון פאלק, אויב מיר ווילן ניט בלייבן הינטערשטעליג.

אויף מיין איינזענדונג, אז מען קאן ניט און מען טאר ניט באטראכטן די טאט פון אן איינצלעם אלס דעם אויסדרוק פון פאלקס-ווילן, האט ער מיר איינמאל געענטפערט, אז לויט זיין מיינונג, און לויט ווי ער איז זיכער, אויפ'ן גרונט פון פאקטן, ווערט קיין אקט ניט אויסגעפירט פון בלוז איינעם. אין יעדן אקט זיינען פאראייניקט א סך מענטשן, וועלכע העלפן אין דער אויספירונג פון דעם אקט.

און ווען איך האב אים געפרעגט, צי ער איז זיכער אין דעם, און למשל, אזא טאט ווי די געווארפענע באמבע אין ליצעאום טעאטער, איז געווען דער אקט פון פיל און ניט פון איינצלען? האט ער מיר געענטפערט מיט באשטימטקייט, אז ער איז זיכער אין דעם.

„היינט עס“—האב איך ארגומענטירט—„אז די פאליציי איז גערעכט. ווען זי זעט אין יעדן אקט פון דעם איינצלעם אן אנארכיסטישע קאנספיראציע; און די אנארכיסטישע פרעסע איז אומגערעכט ווען זי לייקנט עס?“ גענאסע קראפאטקינ האט געשמייכלט, און האט געזאגט, אז די מאראל פון זיך שטענדיק האלטן ביים אמת קאן ניט אנגעווענדט ווערן אין קאמף קעגן אונדזער ערגסטן שונא.

יא, דאס איז געווען דער שטארקסטער ארגומענט פון קראפאטקינ. יעדער געוואלט-אקט דריקט-אויס דעם צארן פון פאלק, און מאכט פאלגלעך גוטע פראפאגאנדע פאר'ן אנארכיזם צווישן די גלייכגילטיקע.

און ווען איך האב אים איינמאל אויפמערקזאם געמאכט, אז אויב דאס פאלק באטייליגט זיך גאר שטארק אין פאליטישע קאמפיניס, וואלטן מיר — לויט זיין ארגומענטאציע — געדארפט עס גוטהייסן, און אליין זיך גאר אריינזארפן אין דעם! — איז ער געווארן שטארק אויפגערעגט און האט דערקלערט, אז דאס איז לחלוטין ניט ריכטיק. דאס פאלק האט ניט

דעם מינדסטן אינטערעס אין די פאליטישע קאמפיינס, און ווערט אין דעם אריינגעשלעפט דורך דער דעמאגאגיע פון אלערליי פאליטישע שארלאטאנעס.

קורץ, איך האב גאנץ וועניג אויסגעפירט ביי קראפאטקיני'ען. אבער איידער איך האב פארלאזט לאנדאן, כדי צו פארן צוריק קיין ניו יארק, איבערצונעמען די רעדאקציע פון דער „פרייע ארבייטער שטימע“, בין איך אזעק צו קראפאטקיני'ען זיך געזעגענען מיט אים. געקומען צו אים בין איך ארום זעקס אין אונט, און פארלאזן האב איך אים ארום איינס מיט נאכט. און ווידער האבן מיר הויפטזעכלעך גערעדט וועגן דעם. פון זיינע רייד האב איך פארשטאנען, אז עס איז פארגעקומען א שטיקל ענדערונג אין דער שטעלונג פון קראפאטקיני'ען. צי דאס איז געווען דער רעזולטאט פון די לעצטע געוואלטיגטע פון עמיל האנרי און פון וואיאן אין פאריז, וועלכע האבן בשום אופן ניט געפירט צום אנארכיסטישן אויפשוואונג, וואס די אנארכיסטן האבן דערווארט דורך די פראצעס, וועלכע האבן געמאכט א גרויסן רושם איבער דער גאנצער וועלט, און באזונדערס אין פראנקרייך; צי דאס זיינען געווען מיינע ארגומענטן, וואס איך האב ארויסגעבראכט אין דעם לויף פון פיל געשפרעכן, און איבער וועלכע גענאסע קראפאטקיני האט געוויס נאכגעטראכט — אבער איך האב אים געפונען פיל מילדער און פריינדלעכער צו מיין שטאנדפונקט.

באמערקנדיק דאס, האב איך פאר אים פאנאנדערגעוויקלט א בילד פון דער סאציאליסטישער און אנארכיסטישער אגיטאציע אין ניו יארק, אין שיקאגא און איבער די פאראייניגטע שטאטן אין אלגעמיין. קראפאטקיני איז נאך ביו דאן קיינמאל ניט געווען אין אמעריקע, און ער האט זיך צוגע-הערט מיט א גאנץ באזונדערן אינטערעס. איך האב פאר אים געשילדערט דעם קאמף צווישן די סאציאלדעמאקראטן און די אנארכיסטן אין ניו יארק, און אים אנגעוויזן פארוואס, לויט מיין מיינונג, די סאציאלדעמאקראטן האבן געקראגן די אויבערהאנט און מיר זיינען דארט אזוי שוואך. איך האב אים אויפמערקזאם געמאכט, אז ניט אכטנדיק אויף דעם וואס מיר האבן דארט אי בעסערע רעדנער און שרייבער, אי הונדערט מאל מער ערנסטע און איבערגעגעבענע גענאסן, דאך האבן מיר ניט אויסגעפירט צו האבן אן איינפלוס אויף די אידישע ארבייטער און זייערע פאראיינען, אין זייערע יוניאנס, נאר צוליב אונדזער „פראפאגאנדע דער טאט“, אין וועלכער מיר זיינען אין דער אמת'ן גאנץ אומשולדיק.

איך האב אים דאן דערקלערט, אז מיין גאנצע הארעוואניע אין ניו יארק וועט זיין ארויסגעווארפן, אויב איך וועל גלייך אין אנהויב ניט דער-קלערן מיין גענאטיווע שטעלונג צו דעם. נאר אויף אזא אופן קאן איך האפן אויף דערפאלג. וויל ער מיר געבן דאס רעכט צו דערקלערן, אין זיין נאמען, אז דער פונקט וועגן „פראפאגאנדע דער טאט“ דארף ניט און טאר

ניט באַטראַכט ווערן אַלס איינער פון די עיקרים פון אונדזער אַנאַרכיסטישן אַני־מאַמין?

גענאָסע קראַפּאַטקין האָט זיך שטאַרק פאַרטראַכט, און דאַן האָט ער מיר געגעבן זיין הכשר אויף דעם, פון וואָס איך האָב זיך געפילט העכסט גליקלעך. וואַרים איך האָב געוואוסט, אַז ווען איך זאַל קומען אין ניו יאָרק מיט מיין אייגענעם „מעסעדזש“ וועט עס מאַכן אַ גאַנץ קנאַפע ווירקונג. גאַנץ אַנדערש אָבער וועט עס זיין, ווען איך וועל קומען באַוואַפנט מיט דער אויטאָריטעט פון אונדזער פּיל־געאַכטעטן רבי׳ן אַליין.

איך האָלט פאַר נויטיק נאַכאַמאַל צו דערקלערן, אַז קראַפּאַטקין האָט אין יענעם אַוונט זיך ניט אָפּגעזאָגט פון זיין שטעלונג צו „פּראַפּאָגאַנדע דער טאַט“. און איך צווייפל שטאַרק, צי ער האָט אויך אין די שפּעטערדיקע יאָרן זיך פיל געענדערט אין דעם הינזיכט. ער איז געווען און איז פאַר בליבן, וואַרשיינלעך, ביז די לעצטע מינוטן פון זיין לעבן אַ מיליטאַנטישער אַנאַרכיסט. אָבער אין יענעם אַוונט, נאָך דעם ווי איך האָב אים דערקלערט די אַלע אומשטענדן און די גרויסע שוועריגקייטן, וואָס איך דערוואַרט צו באַגעגענען, האָט ער מיר געגעבן די דערלויבעניש צו דערקלערן, אין זיין נאָמען, אַז דער אַנאַרכיזם האָלט זיך ניט און פאַלט ניט צוזאַמען מיט דער „פּראַפּאָגאַנדע דער טאַט“, און אַז דאָס שעדלעכסטע איז — באַלבען וועגן „פּראַפּאָגאַנדע דער טאַט“.

14. מיר באַנייען זיך מיט נייע שריפט און דער „אַרבייטער פּריינד“ ווערט צוויי מאָל אַזוי די גרויס

דאָס אַלץ וואָס איך האָב דערציילט איז געווען מער אַן אינערלעכע, פּערזענלעכע אנגעלעגנהייט, אַן אינערלעכער קאַמף, וועלכער האָט זיך ווי ניט געמערקט אין „אַרבייטער פּריינד“. דערווייל איז דער „אַרבייטער פּריינד“ געוואָרן אַלץ אַ גרעסערער דערפאַלג, סיי פינאַנציעל, סיי מאַראַליש. דער פינאַנציעלער דערפאַלג דאַרף ניט פאַרשטאַנען ווערן, ווי אין דער איצטיגער צייט, אַז מיר האָבן געהאַט גענוג הכנסה, וועניגסטנס צו באַצאַלן די שרייבער, אָדער זאָגאַר באַשטימען אַ געוויסן געהאַלט פאַר׳ן רעדאַקטאָר, אַזוי אַז ער זאַל ניט דאַרפן האָבן קיין דאָגות פּרנסה. ניין, אַזוי גרויס איז דער דערפאַלג ניט געווען; מיר האָבן נאָך אַלץ ניט געצאַלט אונדזערע מיטאַרבייטער פון אַמעריקע, און דער רעדאַקטאָר אַליין האָט זיין הויפּט־חיונה געצויגן פון לעסאַנס, וואָס ער האָט געגעבן אין ענגליש, און נאָר פון צייט צו צייט האָט ער זיך דערלויבט נעמען עפעס פון דער הכנסה פון דער צייטונג פאַר די סאַמע נויטווענדיגסטע באַדערפענישן פאַר אים און זיין פאַמיליע. אָבער ניט דעמאָלט און ניט איצט האָלט איך עס פאַר אַ באַזונדערע טוגענט. עס איז פשוט ניט געווען פון וואָס צו נעמען; און

דערצו דער גרויסער פאָרגעניגן פון זען אונדזער אַרבייט וואַקסן, איז געווען אַזוי גרויס, אַז די אַלערליי אומאַנגענעמקייטן אין לעבן זיינען געווען פון אַ גאַנץ קנאַפער וויכטיגקייט.

איך האָלט אויך פאַר מיין פליכט צו געבן דעם פאַרדינטן קרעדיט דער פרוי יאַנאַווסקי, וועלכע, כאַטש דערצויגן און אויפגעהאַדעוועט אין אַ זייער וואוילהאַבנדיקער פאַמיליע, האָט קיינמאַל מיט קיין וואַרט, מיט קיין מינע געגעבן צו פילן די מינדסטע אומצופרידנקייט. פאַרקערט, זי האָט געזען אַז אַלץ זאָל אויסזען גאַנץ אַנשטענדיק, זאַגאַר באַלעבאַטיש. ווי אַזוי זי האָט דאָס אויסגעפירט מיט די גראַשנס, וואָס איך האָב איר געגעבן, דאָס איז נאָך פאַר מיר אַ רעטעניש, אַ סוד, ביז היינטיקן טאַג. איך ווייס נאָר איין זאַך, אַז דאָס נויטיקסטע אין שטוב און אויך אַ קלייד פאַר מיין קליינער ערשטער טאַכטער האָט ניט געפעלט. איך געדענק אַבער ניט, אַז מיין פרוי זאָל צו יענער צייט זיך האָבן באַנייט מיט אַ קלייד אַדער אַ מאַנטל. זי האָט נאָך אַלץ געטראָגן די קליידער וואָס זי האָט מיטגעבראַכט פון רוסלאַנד.

איך קאָן דערפאַר זאָגן מיט דעם ריינסטן געוויסן, אַז גאָר גרויס קרע-דיט פאַר מיין דערפאַלג אין אַרויסגעבן דעם „אַרבייטער פריינד“, און אויך אין מיין אַלגעמיינער קהלישער טעטיגקייט, קומט פרוי יאַנאַווסקי. איך ווייס ניט — ניין, איך בין זיכער — אַז מיט אַן אַנדער פרוי, וואָס וואָלט אַליין ניט געהאַט קיין גרויס אינטערעס אין מיין לעבנס-אַרבייט, וואָלט איך זיכער ניט געקאַנט אויפטאָן דאָס וועניגע, וואָס איך האָב אויפגעטאָן, סיי אין דער צייט וואָס איך בין געווען אין לאַנדאָן, און סיי אין די פיל יאָרן וואָס איך בין געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „פרייע אַרבייטער שטימע“ און די אַנדערע אויסגאַבן.

נאָר דאָס איז אַנב אורחא. איך קער זיך צוריק אום צו מיין אייגנט-לעכער טעמע; דער „אַרבייטער פריינד“, לויט יענע אומשטענדן, האָט געהאַט דערפאַלג. עס זיינען שוין געווען אַ פאַר דאָלער אין דער קאַסע, און די גענאַסן האָבן אַנגעהויבן טראַכטן וועגן דער נויטווענדיגקייט זיך צו באַנייען מיט נייע שריפט פאַרן „אַרבייטער פריינד“.

ווי דער אמת איז, איז די שריפט נאָך גאָר ניט געווען אַזוי אַפגעניצט, אַז אַ גוטער, געניטער לעזער זאָל זיך קאַנען באַקלאַגן. אַבער די צרה איז געווען, וואָס די געניטע לעזער צו יענער צייט זיינען געווען גאַנץ שיטער געזייט, און קוים איז אַן אות ניט אַרויס אַזוי בולט פון דרוק, האָט שוין דער צייטונגס-לעזער ניט געוואוסט וואו ער איז אויף דער וועלט. מיר האָבן דערהאַלטן גאָר אַ סך קלאַגן פון די לעזער. דערפאַר איז די גענאַסן אויסגעקומען, אַז די נויטיקסטע זאַך איז — באַנייען זיך מיט שריפט, אַזוי אַז עס זאָל דעם לעזער אַנגעמען אַ חשק צו לייענען. און אַז עס האָט שוין געהאַלטן ביי דעם, האָבן די גענאַסן באַרעכנט, אַז עס וואָלט, כ'לעבן, געווען

א יושר צו פאָרגרעסערן דעם „אַרבייטער פריינד“, כאַטש צוויי מאָל אַזוי די גרויס.

די פאָרגרעסערונג פון „אַרבייטער פריינד“ האָט אָבער געמיינט, ניט בלויז מער פאַפיר און מער טינט; האָב איך אויפּמערקזאַם געמאַכט די גענאַסן, וואָס דאָס מיינט. איך האָב זיי דערקלערט, אַז דאָס מיינט צוויי מאָל אַזויפיל אַרבייט פאַר'ן רעדאַקטאָר, און דאָס מיינט, אַז איך וועל מוזן אויפגעבן מיינע לעסאַנס און מיט מיינ גאַנצער חיונה זיין אָנגעוויזן אויפ'ן „אַרבייטער פריינד“. און איך האָב אויסגעדריקט מיינ צווייפיל, צי די צייט איז רייף פאַר דעם.

די גענאַסן זיינען אָבער געווען גאָר באַזונדערס באַגייטערט פאַר אַ פאָרגרעסערטן „אַרבייטער פריינד“, און זיי האָבן געמאַכט אַזאַ רעכענונג: אַ פאָרגרעסערטער „אַרבייטער פריינד“ וועט אודאי זיך פאַרקויפן טאַפּל. אין אַ פאָרגרעסערטן „אַרבייטער פריינד“ וועלן מיר קאָנען האָבן פּלאַץ פאַר אַדווערטייזמענטס, וואָס מיר האָבן אין דעם קליינעם „אַרבייטער פריינד“ ניט געקאָנט האָבן. פאַר אַ פאָרגרעסערטן „אַרבייטער פריינד“ וועלן מיר קאָנען מאַכן אייניקע אונטערנעמונגען, צו וועלכע מיר וועלן איינלאָזן די פּני פון דער אַרבייטער באַוועגונג, וואָס וועט אַרײַנבריינגען עטלעכע פונט.

איך האָב זיך געלאָזט איבערריידן. איך האָב גלייך באַשטעלט נייע שריפט, וואָס איך האָב אויסגעפירט צו קריגן ביי אַ געוויסן דאַרלינג אויף אַפּצאלונג. דערזעלבער ביזנעסמאַן האָט מיר געמאַכט דעם קאָמפּלימענט, אַז נאָר איך, וועמען ער האָט ביז דאָן גאָר ניט געקענט, האָב דאָס געקאָנט אויספירן. אים איז שטאַרק געפעלן געוואָרן מיינ אַרט און ווייזע פון פאַרהאַנדלען מיט אים; באַזונדערס מיינ אַפּנהאַרציגקייט. איך האָב גע' האַלטן פאַר נויטיק אים צו דערקלערן, וואָס דאָס איז פאַר אַ צייטונג דער „אַרבייטער פריינד“, און ווי אַזוי זי עקזיסטירט. דאָס איז אים אַזוי שטאַרק געפעלן, אַז ער האָט גלייך געשלאָסן מיט מיר דעם קאָנטראַקט פאַר די נייע שריפט, אויסצוצאלן אַזויפיל און אַזויפיל יעדן מאָנאַט. אַט אַזוי איז דער „אַרבייטער פריינד“ דערשינען, אין אַנהויב פון נייעם יאָר, מיט נייע שריפט און אין אַ פאָרגרעסערטן פאַרמאַט.

15. איך ווער איינגעלאָזן קיין פאַריז אויף עטלעכע לעקציעס

מיט אַ יאָר פריער איז אויך צווישן די פאַריזער גענאַסן פאָרגעקומען דיזעלביקע פאַנאַדערטיילונג פון די כחות אין דער סאַציאַליסטישער באַ- וועגונג, ווי עס איז פאָרגעקומען אין ענגלאַנד. ווען איך האָב געקראָגן דעם באַריכט, אַז די פאַריזער גענאַסן האָבן זיך אָפּגעטיילט און געגרינדעט אַ

אָנאַרכיסטישע גרופע, האָט דאָס מיר זייער געפרייט, און אונטער דעם באַ-
ריכט, וועלכן איך האָב פאַרעפנטלעכט אין נומער 5 „אַרבייטער פריינד“
פון 1892, האָב איך געמאַכט פּאָלגנדיקע באַמערקונג:

„עס פרייט מיר פון טיפן האַרצן, אַז אין פאַרזי איז געגרינדעט
געוואָרן אַן אויסגעשפּראַכענער אָנאַרכיסטישער פאַראיינ פון אידיש-
שפּרעכנדיקע אַרבייטער. די צייט פון פאַראיינען מיט אומבאַשטימטע
פרינציפּן איז אַוועק. עס איז צייט, אַז די אַרבייטער זאָלן וויסן קלאַר
דעם אידעאַל זייערן, נאָך וועלכן זיי האָבן צו שטרעבן, און הויפטזעכ-
לעך די מיטלען, דורך וועלכע דעם אידעאַל צו דערגרייכן. אַ פאַראיינ,
מיט אַהינדאָן-אַהער פרינציפּן, קאָן איצט גאַרנישט לייסטן דער אַר-
בייטער באַוועגונג. דעריבער, גענאַסן, גליקאוויך, און דורך קאַמף
צום זיג!“

איך האָב אין דער דערשיינונג, קליין און אומבאַדייטנדיק ווי זי איז
פאַר מיר איצט, געפונען אַ באַשטעטיקונג פון מיין דעמאָלסטיקן דענקען
און גאַנצער טעטיגקייט. איך האָב אין דער גרינדונג פון דער גרופע געזען
אַ סימן, אַז מיין אַרבייט איז ניט אומזיסט, און אַז מיין פּראָפּאָגאַנדע בריינגט
די נויטיקע פּרוכט. איך מוז אָבער זאָגן, אַז אין דעם האָבן מיר זייער
שטאַרק געהאַלפּן די סאָציאַלדעמאָקראַטן. זייערע בלבלולים אויף מיר און
אונדזער גאַנצער באַוועגונג זיינען געווען אַזעלכע אומגעלומפּערטע, דאָס
די גענאַסן, וואָס זיינען נאָר עטוואָס גענייגט געווען צו אונדזערע אידיען,
האָבן געפילט ווי צוצושטיין צו אונדז, און העלפּן אונדז אין אונדזער שווערן
קאַמפּיין.

איך האָב שוין אויף אַן אַנדער פּלאַץ דערציילט ווי באַראַנאָוו, זאָל ער
מיר מוחל זיין, איז געקומען קיין פאַרזי אַגיטירן פאַרן „וועקער“, אויסגיסנ-
דיק אויף מיר די גאַנצע תּוכחה. שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז
מען האָט געהאַלטן אין איין שרייבן בריוו צו די פאַרזיער גענאַסן, אין
וועלכע מען האָט מיר געמאַכט מיט דער בלאַטע צוגלייך. און, פאַרשטייט
זיך, אַז אויף פּיל גענאַסן האָט עס געמאַכט אַ פּונקט פאַרקערטע ווירקונג,
אַזוי אַז פּיל האָבן מיך אין פאַרזי ליב געקראָגן נאָך איידער זיי האָבן מיך
געזען און געקענט.

אַחוץ אַלעמען האָב איך אין דעם ניי-געגרינדעטן אָנאַרכיסטישן פאַר-
איין געזען אין דער צוקונפּט אַ באַדייטנדיקע שטיצע פאַרן „אַרבייטער
פריינד“, אין וואָס איך האָב זיך אויך ניט גענאַרט. אַ פאַר מאַנאַטן נאָך
דעם ווי עס איז דערשינען דער „אַרבייטער פריינד“ מיט נייע שריפט און
שטאַרק פאַרגרעסערט, האָבן די פאַרזיער גענאַסן באַשלאָסן דורכצופירן אַ
גרויסן באַל צו גונסטן פון „אַרבייטער פריינד“ און איינלאָדן מיך צו האַלטן
די פעסט-רעדע, און אויך פאַר אייניקע לעקטשורס.

עס איז מיר דאָן געווען זייער שווער זיך אַפּצורייסן פון לאַנדאָן; אָבער

אין דער זעלבער צייט האָב איך אָנערקענט, אַז מײן באַזוך אין פּאַרײז קאָן זײן פֿון גרויס וויכטיגקײט פּאַרײז „אַרבייטער פּרײנד“, און איך האָב דערפֿאַר אָנגענומען די אײנלאָדונג. פּרײטאָג דעם 5טן פעברואַר, נאַכדעם ווי איך בין פּאַרטיג געוואָרן מיט׳ן „אַרבייטער פּרײנד“ פֿון יענער וואָך, בין איך אָנגעקומען אין פּאַרײז און פּאַרפֿאַרן גלייך צו גענאַסע און גענאַסין זילבערמאַן אויף דער קוואַרטיר, וואו איך בין אויפגענומען געוואָרן מיט גאַר אַ באַזונדער האַרציגקײט, וואָס איך וועל קײנמאַל נײט פּאַרגעסן, ווייל פּאַר דער גאַנצער צײט, וואָס איך האָב געלעבט אין לאַנדאָן, בין איך געווען אַרומגערינגלט מיט אַן אַטמאָספֿערע פֿון קריגעריי און פּײנטשאַפט, און די פּרײנדלעכקײט וואָס די גענאַסן זילבערמאַן — אײנפאַכע אָבער העכסט גוטע און אײנטעליגענטע אַרבייטער — האָבן מיר אַרויסגעוויזן זײנען געווען ווי אַ באַלזאַם צו מײן ביטער האַרץ.

ליידער אָבער האָב איך דאָרט לאַנג נײט געקאַנט פּאַרבלייבן, ווייל זײ האָבן אײנגאַנצן געהאַט צוויי צײמערן, און איך האָב זיך אַריבערגעקליבן צו גענאַסע גאַרדאָן. דאָרט האָב איך זיך געטראַפֿן מיט יעוואַ קראַנץ, גאַר-דאַנ׳ס שוועסטער, וועלכע איז דעמאָלט געווען אין פּאַרײז, שטודירנדיק אַלס זינגערין. און אַזוי ווי איך האָב זיך שוין פּרײער מיט איר געטראַפֿן אין מאַנטשעסטער, און זי איז געווען גאַר אַנטציקט פֿון מיר אַלס רעדנער, האָט זי געוואָרגט, אַז די וואָך, וואָס איך בלייב אין פּאַרײז זאָל מיר נײט זײן אומעטיק. זי האָט מיר אַרומגעפירט אײבעראַל אין פּאַרײז, ווייזן מיר וואָס איז נאָר ווערט צו זען. כאַטש איך מוז מודה זײן, אַז קײן באַזונדערן אײנדרוק האָט פּאַרײז אויף מיר נײט געמאַכט, אָבער אין אַלגעמיין האָב איך פּאַר-בראַכט די צײט אין פּאַרײז העכסט אנגענעם. יעדן אָונט, ווען איך האָב קײן רעדע נײט געהאַלטן, זײנען די גענאַסן צוזאַמענגעקומען און געהאַלטן, ווי דער שטייגער איז, אין אײן רײדן. מיט באַזונדערער ליבע דערמאַן איך זיך אַז די גענאַסן ראַדינסאָן, ליפּשיץ און נאָך אַנדערע, וועמעס נעמען איך קאָן זיך נײט דערמאַנען, וועלכע האָבן געטאַן אַלץ וואָס זײ האָבן געקאַנט צו מאַכן מײן זײן אין פּאַרײז אנגענעם.

פּאַרשטייט זיך, אַז זײענדיק אין פּאַרײז האָב איך אויך נײט פּאַרגעסן, אַז דער „אַרבייטער פּרײנד“ אין לאַנדאָן מוז דערשײנען. ווי געוויינלעך, האָב איך אײבערגעלאָזן געוויסע אַרטיקלען; אָבער די אַרטיקלען און פּראָגן פֿון טאַג, וואָס איך האָב נײט געקאַנט אײבערלאָזן, האָב איך געמוזט צוגרײטן אין פּאַרײז, און דאָס איז מיר אָנגעקומען נײט אַזוי לײכט. איך האָב דאָס אַלץ כמעט פּאַרגעסן דורך דעם גרויסן פּראָפּאַגאַנדע-דערפאַלג, וואָס איך האָב געהאַט. דער באל איז געווען גאַר אַ גרויסער דערפאַלג, און האָט פּינאַנציעל אַרײנגעבראַכט אַ פּאַר הונדערט פּראָגן, וואָס דאָס איז געווען פּאַר פּאַרײז גאַר אַ גרויסע סומע. אָבער נאָך אַ גרעסערן דערפאַלג האָבן געהאַט מײנע דרײַ לעקטשורס אײבער דער אַרביי-

טער-באוועגונג אין ענגלאַנד, און דערנאָך איבער אַנאַרכיזם און פּאַרלאַמענט-טאַריים. די לעקטשורס זיינען געווען זייער גוט באַזוכט, מענטשן זיינען געשטאַנען קאַפּ אויף קאַפּ און, ווי עס האָט אויסגעזען, איך האָב מיט מיין ריידן הינגעריסן די גרעסטע צאָל צוהערער. צו איינעם פון מיינע לעקטשורס איז געקומען די גאַנצע אידישע סטודענטשאַפּט, און זיי האָבן אודאי גע-רעכנט מיך צו צעמאַלן, ווייל די מערסטע פון זיי זיינען געווען גאַר פּאַר-ברענטע מאַרקסיסטן און סאָציאַלדעמאָקראַטן, וועלכע האָבן זיך איינגערעדט, און אויך געזוכט אַנדערע איינצוריידן, אַז די גאַנצע וויסנשאַפּט שטייט-אין נאָר ביי זיי. זיי האָבן דעריבער, נאָכדעם ווי איך האָב פּאַרענדיגט מיין רעדע איבער פּאַרלאַמענטאַריזם, גערעדט מיט גאַר באַזונדערער חוצפה.

דאָס האָט די צוהערער מיינע שטאַרק אויפגערעגט; זיי האָבן געמאַכט אַ פּאַרווך צו שטערן די סטודענטן; אָבער איך האָב ניט דערלאָזן דערצו, איך האָב געוואָלט, אַז זיי זאָלן האָבן די פּולסטע פרייהייט, ווי דאָס זאָל שטענדיג זיין אויף אַ פּאַרזאַמלונג פּאַררופן פון אַנאַרכיסטן.

ווען איך האָב גענומען דאָס וואָרט צו ענטפערן, איז דער עולם געווען העכסט געשפּאַנט, און אין זאָל האָט געהערשט אַ מערקווירדיקע שטילקייט. אָבער ווען איך האָב גענומען ריידן האָט ניט געדויערט לאַנג און דער זאָל איז יעדע פינף מינוט אַנגעפילט געוואָרן מיט אַ רוישנדיקן אַפּלאָוז, און די מענטשן זיינען געוואָרן ווירקלעך באַגייסטערט פון מיינע ענטפערס.

די סאָציאַל-דעמאָקראַטישע דעבאַטאַנטן מיינע זיינען געוואָרן ווי פּאַר-ריקט; אויף אַזעלכע ענטפערס, ווי איך האָב זיי געגעבן, האָבן זיי זיך ווירקלעך ניט געריכט. זיי האָבן אַנגעהויבן מיר צו אונטערברעכן, שפּרינגען אויף די שטולן. דאָן האָט דער עולם געגעבן זיי צו פילן, אַז מען וועט זיי ניט דערלויבן מאַכן אַזעלכע שטיק. זיי האָט קיינער ניט אונטערבראַכן; און אויב זיי קאָנען זיך ניט פאַרהאַלטן אַנשטענדיק, זאָלן זיי פּאַרלאָזן דעם זאָל. דאָס האָט געווירקט. נאָר אייניקע זיינען אַרויס איידער איך האָב געענדיגט. און ווידער איז דער זאָל געווען פול מיט אַפּלאַדיסמענטן אויף יעדן שאַרפּן ענטפער מיינעם. מען האָט מיר נאָכדעם געזאָגט, אַז גאַר פיל פון מיינע דעבאַטאַנטן זיינען אַליין הינגעריסן געוואָרן און האָבן מיר שטאַרק אַפּלאַדירט.

קורץ, מיין רייע קיין פּאַריז האָט זיך אַרויסגעוויזן אַלס גרויסער דערפאַלג און פּערזענלעכער טריאומף. איך בין אין די עטלעכע טעג געוואָרן אַזוי פּאַפּולער, אַז איין טאָג איז צו מיר געקומען אַ פּאַטאַגראַפּיסט מיט'ן פּאַרשלאַג, אַז איך זאָל זיך לאָזן פּאַטאַגראַפירן, און פון יעדן בילד וואָס ער וועט פּאַרקויפּן וועט ער פּופּציק פּראָצענט פון דעם אַפּגעבן דער גרופּע. איך האָב עס ניט געוואָלט; נאָ דיר, אַ בילד גאַר! אָבער די גענאַסן זיינען צוגעשטאַנען; איך מוז עס טאָן. זיי ווילן אַלע האָבן מיין בילד צום אַנדענק. איך האָב געמוזט פּאַלגן, נאָך מער, דער פּאַטאַגראַף האָט אַנדערש

ניט געוואלט ווי באצירן מיין קאפ מיט אַ קראַנץ, און איך האָב אויף דעם געמוזט איינגיין. ווי איך האָב זיך נאָכדעם דערוואוסט פון די גענאַסן, און פון דעם פּאַטאַגראַף גופא, האָט זיך דאָס בילד מיינס פאַרקויפט ווי מצה־וואַסער.

וויכטיקער אָבער ווי מיין דערפאַלג אַלט רעדנער באַטראַכט איך אַלס מיין גרעסטן טריאומף מיין באַקאַנטשאַפט מיט פרייליין מאַריע גאַלדסמיט. איך געדענק ניט אַקוראַט ווער עס האָט מיר באַקאַנט געמאַכט מיט איר — דאָכט זיך אַז דאָס איז געווען גענאַסע ראַדינסאָן, וועלכער האָט מיר דערציילט, אַז צווישן דער גאַנצער רוסישער סטודענטשאַפט איז דאָ איינע, וואָס שטודירט נאַטורוויסנשאַפט, און האָט זיך שוין מיט אירע אַרבייטן געמאַכט גאַנץ באַקאַנט אין וויסנשאַפטלעכע קרייזן, און איז שטאַרק גענייגט צו אונדזערע אידיען. ער גלויבט דעריבער, אַז עס וואָלט זיך מיר געלוינט צו באַזוכן איר, ווערן מיט איר פּערזענלעך באַקאַנט. זי איז געווען — האָט ער מיר ווייטער דערקלערט — אויף איינער פון מיינע לעקטשורס, און זי האָט אויסגעדריקט פאַר אים איר וואונטש פּערזענלעך באַקאַנט צו ווערן מיט מיר, ווייל, ווי דער אמת איז, זי האָט ניט אַליץ פאַרשטאַנען וואָס איך האָב גערעדט. זי קען קיין וואָרט אידיש ניט, זי קען אָבער גענוג דייטש צו כאַפֿן דעם אַלגעמיינעם געדאַנקענגאַנג פון מיין רעדע.

„זי קען ניט קיין וואָרט אידיש, און איר נאָמען איז גאַלדסמיט?“ — האָב איך געפּרעגט שטאַרק פאַרוואונדערט.

„יא, אַזוי איז דאָס“ — האָט מיר דער גענאַסע געענטפּערט. „איר פּאַטער איז געווען אַ איד, איינער פון די ערשטע רעוואָלוציאַנערן אין רוסלאַנד. געהיראַט האָט ער מיט אַ קריסטין. ער איז געשטאַרבן זייער יונג, און איר מאַמע, און מאַדמואַזעל גאַלדסמיט, זיינען שוין יאָרן־לאַנג אין פאַריז.“

פאַרשטייט זיך, איך האָב זיך באַנוצט מיט דער געלעגנהייט, און איין פרייען אָונט האָב איך זיי אָפּגעשטאַט אַ וויזיט.

איך האָב פאַר די צוויי פרויען איבערגערעדט אויף רוסיש אַלע מיינע לעקטשורס, וואָס איך האָב געהאַלטן אין פאַריז אויף אידיש. איך האָב באַמערקט ווי זיי זאָפּן־איין אין זיך יעדן וואָרט מיינעם, און פון זייערע פּראַגן, ווי אויך פון אייניגע אַרגומענטן, וואָס די טאַכטער האָט געברויכט אין דעם לויף פון אונדזער געשפּרעך, וואָס האָט זיך אַנטוויקלט נאָכדעם ווי איך האָב פאַר זיי געשילדערט דעם צושטאַנד פון דער אַרבייטער־באַ־וועגונג אין ענגלאַנד און אין אַמעריקע, האָב איך איינגעזען, אַז מאַדמואַזעל גאַלדסמיט, ניט אַכטנדיק אויף דעם וואָס זי האָט איר גאַנצע צייט געווידמעט איר וויסנשאַפטלעכן שטודיום, האָט אויך גאַנץ טיף זיך פאַרטראַכט איבער דער גרויסער סאַציאַלער פּראַגע.

איך האָב באַשלאָסן, אַז איך מוז זען איר אַריינציען אין דער באַווע־

גונג. איך האָב ביי איר געפרעגט, פאָרוואָס האַלט זי ניט אַמאָל אַ לעקטור פאַר דער שטודירנדיקער יוגנט? זי וואָלט געוויס ניט פאַרפעלט צו האָבן אויף איר אַ גאַנץ שטאַרקע ווירקונג. זי האָט מיר געענטפערט, אַז זי איז אַ גאַנץ שוואַכע רעדנערין צו קאָנען דערוואַרטן וועלכע רעזולטאַטן. איך האָב איר דאָן פאַרגעשלאָגן צו שרייבן אַ וועכנטלעכע קאָרעספּאָנדענץ פאַר'ן „אַרבייטער פריינד“.

„איך קאָן דאָך אָבער קיין אידיש ניט שרייבן“, האָט זי איינגעווענדט.
 „דאָס זאָל זיין אייער לעצטע זאָרג; איך וועל עס איבערזעצן“, האָב איך איר דערקלערט.

זי האָט איינגעווייליגט דערצו. אָבער אַזוי ווי איך האָב ניט דערוואַרט, אַז דאָס זאָל קאָנען אָנהאַלטן אַ לענגערע צייט, ווייל ווער קאָן עס לאָנג שרייבן און אַליין ניט קאָנען איבערלייענען וואָס מען שרייבט? האָב איך ניט געמאַכט דערפון קיין גרויס וועזן, און האָב זיך קנאַפּ-וואָס באַרימט מיט דער דעראַבערונג, וואָס איך האָב געמאַכט, געווינענדיק איר פאַר אַ מיטאַרבייטערין אין „אַרבייטער פריינד“. אַרויסגעוויזן האָט זיך עס אָבער גאַנץ אַנדערש. געוואונען האָב איך ניט בלויז אַ מיטאַרבייטערין פאַר אַ קורצער צייט, נאָר פאַר דער גאַנצער צייט וואָס איך בין געווען רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פריינד“, און שפּעטער, ווען איך בין געוואָרן רעדאַקטאָר פון דער „פרייע אַרבייטער שטימע“, איך האָב געוואונען אין איר ניט נאָר אַ מיטאַרבייטערין, נאָר אַ פריינד פאַר'ן גאַנצן לעבן.

געזען האָבן מיר זיך בלויז איין מאָל אין אונדזער לעבן; אָבער דאָס איז געווען גענוג צו מאַכן אונדז פאַר פריינט אויפ'ן גאַנצן לעבן. אונדזער קאָרעספּאָנדענץ פאַר די לעצטע דרייסיק יאָר, אין וועלכער מיר האָבן דיס-קוטירט איבער די וויכטיקסטע פּראָגן פון דער צייט, וואָלט געוויס געווען גענוג אַנצופילן עטלעכע ביכער, און זייער אינטערעסאַנטע. אפשר וועל איך עס נאָך אַמאָל טאָן. איך ווייס ניט צי מיס גאַלדסמיט האָט מיינע ברייבן; איך אָבער האָב אַלע אירע, און גאָר אַפט לייען איך זיי מיט אַ גאַנץ באַזונדערן אינטערעס.

אָבער ניט דאָס אַליין איז געווען דער רעזולטאַט פון אונדזער באַגעגעניש. באַלד איז זי באַקאַנט געוואָרן אין די רוסישע אַנאַרכיסטישע קרייזן דורך אייניגע אַרבייטן אירע איבער אַנאַרכיזם. און ווען קראַפּאַטקין איז געווען אין אַמעריקע האָט ער מיר געזאָגט, אַז איך ווייס גאָר אַליין ניט וואָס איך האָב אויפגעטאָן מיט מיין טרעפן זיך מיט איר. ער האָט איר באַטראַכט פאַר דער טיפּסטער און גרינטלעכסטער קענערין און עקספּאַנענטין פון אַנאַרכיזם. ער האָט גאָר ניט אויפגעהערט ריידן מיט מיר וועגן מאַריאַ איזידאָראָוונאַ און אירע אַרבייטן, און מיר געפרעגט פאַרוואָס איך כאַפּ זיך ניט אַמאָל אַריבער קיין אייראָפּע. זי וואָלט אַזוי געוואָלט זיך ווידער טרעפן מיט מיר, האָט ער מיר איבערגעגעבן.

יא, מאריא איזידארעווא, אדער ווי זי שרייבט זיך אונטער אירע קארעספאנדענצן; מ. קארן — דאס איז מיין גרעסטער טריאומף פון מיין רייזע קיין פאריז. איך שמייכל זיך אפט מיט דעם געדאנק, אז ווען ניט איך וואלט אט דער גרעסטער אוצר פאר'ן אנארכיזם — און דאס זאג איך ניט בלשון מליצה, נאר עס איז מיין אינערלעכע איבערצייגונג — אינגאנצן פארלוירן געגאנגען.

זייער אפט באפאלן מיר געדאנקען פון פארצווייפלונג: וואס האב איך אזוינס אויפגעטאן אין מיין לעבן? אמת, איך האב געשאפן פיל שרייבער; אבער איך מוז זאגן, אז איך האב זייער וועניג נחת פון זיי. איך האב געגעבן א מעגלעכקייט אייביגע טאלאנטפולע מענטשן ארויסצובריינגען אלץ וואס איז געווען אין זיי. איך האב געהיט זייערע ערשטע טריט, מיינענדיק, אז זיי וועלן דינען אונדזער אידעאל מיט זייערע טאלאנטן; אבער איך קאן דאס זאגן בלויז וועגן זייער וועניגע. און עס באפאלט מיר א גרויסע מרה-שחורה, וואס פאר א דורכפאל איך בין געווען.

דאן אבער דערמאן איך זיך אן מיין איינציקער באגעגעניש מיט מיין ווייטער, טייערער, אבער אין דער אמת'ן זייער נאענטער, פריינדין — און מיר ווערט ליכטיג אויפ'ן הארצן. ווען איך וואלט ניט אויפגעטאן מער ווי דאס, וואס איך האב איר געוואונען פאר'ן אנארכיזם און אלס מיין לעבנס-פריינדין, וואס איז מיר געשטאנען ביי דער זייט, דורך אירע בריוו פול מיט צארטקייט, און ניט געלאזט פארצווייפלען און דערמוטיקט צו ווייטערדיקער אנשטרענגונג — פיל איך, אז איך האב עטוואס וויכטיקס אויפגעטאן.

16. די נביאות פון די גענאסן ווערט ניט

אינגאנצן מקוים

א טייל פון דעם, וואס די גענאסן האבן זיך פארשפראכן פון א פאר-גרעסערטן „ארבייטער פריינד“ מיט נייעם שריפט, איז מקוים געווארן. דער פארקויף פון דער צייטונג אין לאנדאן האט זיך באדייטנדיק געהויבן, און מיט דעם איז אויך געוואקסן זיין איינפלוס סיי אין די ארבייטער-קרייזן און סיי אין דעם געזעלשאפטלעכן לעבן בכלל. מיר האבן אויך געקראגן א געוויסע צאל אדווערטייזמענטס. אויך האט דער „ארבייטער פריינד“ געקראגן א פיל שענערן ליטערארישן פנים. ער האט שוין מער ניט אויס-געזען ווי געשאפן פון איין האנט. זיינע נייע מיטארבייטער, ווי מ. קארן פון פראנקרייך מיט אירע פרעכטיגע קארעספאנדענצן און ארטיקלען; דער פאעט י. ש. פּרענאוויץ פון שיקאגא (שפעטער פילאדעלפיע); דער שרייבער ברעגסאן, פון דערזעלבער שטאט, וועלכער איז אין די שפעטערע יארן גאר געווארן א ריכטער; דאן באוושאווער; און מער פון אלע טאנענבוים, וועלכער

איז געווען גאר שטארק פאפולער צווישן די אידישע לעזער דורך זיינע איבערזעצונגען פון פארשיידענע טשיקאָווע ראַמאַנען, וואָס די לעזער פון יענער צייט האָבן געלייענט מיט דער גרעסטער התמדה — זיי אַלע האָבן צוגעגעבן דער צייטונג אַן אַלזייטיגקייט, וואָס האָט איר פריער געפעלט. דאָן האָב איך צוגעצויגן, אַלס שרייבער, מיין פלימעניק מ. יאַנאַווסקי, וועלכער האָט געשריבן אַרטיקלען פון אַ פאַלעמישן כאַראַקטער. ב. גאַרדיאַן און קאַפּעלאָו האָבן אויך געשריבן אַרטיקלען, כלומרשט קעגן אַנאַרכיזם און סאָציאַליזם, און אויף אַזאַ אופן אַריינגעצויגן די רענק און פייל לעזער אין דיסקוסיעס.

איך, פון מיין זייט, האָב אויך געטאָן דאָס בעסטע. איצט, ליענענדיק דעם „אַרבייטער פריינד“, דוכט זיך מיר, אַז איך האָב קיינמאַל ניט געשריבן מיט אַזאַ פייער און האַרציגקייט ווי דאָן. בקיצור, איך האָב געפילט, אַז איך גיב דעם עולם אַ גוטע, אַ לעזענסווערטע צייטונג, און איצט, נאָך מער ווי דרייסיק יאָר דערפאַרונג אַלס רעדאַקטאָר און שרייבער, זע איך ניט איין קיין גרונט צו בייטן מיין דעמאָלסטדיקע מיינונג. שוין אָפּגעזען פון מיינע באַטראַכטונגען איבער די פאַרשיידענע פאַסירונגען פון דער צייט און די אַרטיקלען פון מיינע מיטאַרבעטער, וועל איך אָנווייזן אויף די פאַלגנדע „פיטשורס“ פון דער צייטונג. איך האָב יעדע וואָך איבערגעזעצט אַ קאַפיטל פון וויליאַם מאַריס'עס „ניוס פראַם נאַווער“ („נייעס פון ערגעץ ניט“). איך האָב געדרוקט וויקטאָר הוגאַ'ס ראַמאַן „דער לאַכענדיגער“. פרימאַן האָט איבערגעזעצט טאַמאַס פעיני'ס „די צייט פון פאַרשטאַנד“ און דערנאָך „משה רבינו'ס טעות'ן“. באַראַנדעס האָט צוגעשיקט אַן איבערזעצונג פון אינגערסאַל און אַ סאַטירישע דערציילונג פון שטשעדרין. עס איז דעריבער געווען אוממעגלעך פאַר אימיצן צו באַהויפטן, אַז די צייטונג איז ניט אינטערעסאַנט און ניט לעזנסווערט; און די וואָס האָבן איר געלייענט זיינען געווען ווירקלעך אַנטציקט. אָבער די צאַל ליענער איז דאָך געבליבן אַ גאַנץ קליינע, אַזוי אַז מיט יעדער וואָך האָט זיך אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער אָנגעהויבן פילן דער מאַנגל אין פינאַנצן. געוויס האָבן מיר געהאַט דעם לעצטן מיטל — צו ווענדן זיך צו די לעזער, פאַר וועמען מיר גיבן אַרויס די צייטונג, אַז זיי זאָלן איר העלפן אין איר נויט. און עס איז ניט געווען דער קלענסטער צווייפל, אַז גאַר אַ גרויסע צאַל וואָלט זיך אָפּגערופן אויף אונדזער געשריי; אָבער, ערשטנס, האָבן מיר ניט געוואָלט דערפרייען אונדזערע שונאים. און צווייטנס, האָט די גרופע געהאַט די אַמביציע אַליין, אויף אירע אייגענע פלייצעס, דורכצוטראַגן דעם „אַרבייטער פריינד“, וועניגסטנס פאַר אַ יאָר צייט, אין זיין פאַרגרעסערטן פאַרמאָט. און איך בין גאַר ניט זיכער, צי די גרופע „אַרבייטער פריינד“ וואָלט איר אַמביציע ניט דורכגעפירט, ווען עס וואָלט ניט פאַסירט עפעס אומדער-וואַרטס. אין איין שיינער נאַכט האָט אין דער „אַרבייטער פריינד“

דרוקעריי, ווען קיינער איז שוין דאָרט ניט געווען, אויסגעבראָכן אַ פּייער, און מאַמענטאַל געמאַכט אוממעגלעך די ווייטערדיקע דערשיינונג פון „אַרבייטער פּריינד“.

ערשט דאָן האָט זיך אַרויסגעוויזן די גרויסע צוגעבונדנקייט פון די גענאַסן. אַרים און עלנד, ווי עס איז דאָן געווען דער אידישער אַרבייטער אין ענגלאַנד, דאָך האָט ער אַנגעשטרענגט אַלע זיינע כחות צו העלפן דעם „אַרבייטער פּריינד“ ווידער דערשיינען. די אַמעריקאַנער לעזער, ווען זיי האָבן זיך דערוואוסט וועגן דעם פּייער, — דאָס האָבן מיר זיי געלאָזט וויסן דורך אַ טעלעגראַם — האָבן געטאָן זייער בעסט צו העלפן אים זיך צוריקשטעלן אויף די פּיס. ווי איך האָב זיך שפעטער דערוואוסט, האָט דאָן יצחק אייזיק גאָר פלייסיק געאַרבייט אין דעם הינזיכט, — און דאָס איז געווען גראַד דעמאָלט ווען ער האָט פאַרלאָזן די „פּרייע אַרבייטער שטימע“, ניט קאָנענדיק שטימען מיט דעם אַנאַרכיסטישן רעדאַקטאָר. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז אין אַ מאַנאַט אַרום איז שוין דער „אַרבייטער פּריינד“ ווידער דערשינען אין זיין גאַנצן גלאַנץ און פּראַכט, ווי מען זאָגט. פאַרשטייט זיך, ווען די געגנער פון „אַרבייטער פּריינד“, און איבער־הויפט מיינע פּערזענלעכע געגנער, האָבן זיך דערוואוסט וועגן דעם פּייער, אין וועלכן איינער אַ זעצער, מיט'ן נאָמען וואָלאָזשינסקי, איז שיער ניט אומגעקומען, און אַ צווייטער איז שטאַרק פאַרוואונדעט געוואָרן, איז דאָס פאַר זיי געווען אַ גרויסע שמחה. איצט, זיינען זיי זיכער געווען, אַז דער „אַרבייטער פּריינד“ איז טויט. אַ קלייניגקייט עפעס אויפצובויען אַ נייע דרוקעריי! דאָס איז דאָך פאַר יענע צייטן באַטראַכט געוואָרן אַלס אַזעל־כעס, וואָס נאָר אַ הערקולעס וואָלט געקאָנט אויפּטאָן. און איך מוז דאָ אַרויסבריינגען דעם חשד, וואָס מיר האָבן אַלע דעמאָלסט געהאַט, אַז דער פּייער איז ניט געווען עפעס צופעליגעס, ווי דאָס איז ניט געווען די לאַך אין קאַפּ, וואָס איך האָב געקראָגן מיט אַ צייט צוריק אויף באַקס ראָו. אַבער, וואָס אונדזערע פּיינד זאָלן ניט האָבן געטראַכט, איך אַבער, דער־וויסנדיק זיך וועגן דעם פּייער, האָב געוואוסט, אַז דאָס קאָן ניט מיינען בשום אופן דער סוף זיינער, און אויך ניט דער סוף פון אונדזער אַלגעמיינער טעטיגקייט. איך האָב געפילט, יא, איך האָב געוואוסט וועגן דער גרויסער אַכטונג און צוגעבונדנקייט פון די לעזער צום „אַרבייטער פּריינד“, און איך האָב ניט פאַרלייגט די הענט און האָב גלייך וועגן דעם טעלעגראַפירט קיין ניו יאָרק. איך האָב אויך גלייך געלאָזט אַפּדרוקן סובסקריפּשאַן ליסטן און אויך גלייך באַשטעלט נייע שריפט און די אַנדערע נויטיקע זאַכן פאַר אַ דרוקעריי. אין פיר וואַכן צייט איז דער טויט־געגלויבטער „אַרבייטער פּריינד“ ווידער אויפגעשטאַנען תּחית־המתים.

איך ווייס, אַז דער לעזער וועט זיך אודאי פּרעגן: מיט וואָס בין איך עס געווען אַזוי זיכער? וועל איך זיי זאָגן, אַז: ערשטנס, האָב איך אַזוי

געפילט — און זעלטן ווען האט מיר מיין געפיל אָפגענאַרט. צווייטנס, זיינען טאַקע געווען אומצווייפלהאַפטע סימנים פאַר דעם גרויסן איינפלוס פון „אַרבייטער פריינד“.

לאַמיר דאָ איבערגעבן איין פאַל, וואָס האָט טאַקע פאַסירט ניט לאַנג איידער דער פייער האָט אויסגעבראַכן.

דער ערשטער מאַי האָט געהאַלטן אין אַנקומען. די ענגלישע אַרבייטער, נאָך דעם ווי זיי האָבן דעם ערשטן יאָר געפייערט טאַקע דעם ערשטן מאַי — וואָס האָט געמאַכט די דעמאָנסטראַציע באַזונדערס וויכטיק — האָבן באַשלאָסן, כדי ניט צו פאַרלירן אַ טאַג אַרבייט און צוליב אַנדערע מאַטיוון, אין וועלכע איך וויל דאָ ניט אַריינגיין, צו פייערן דעם ערשטן זונטאָג אין מאַי — וואָס איך האָב דאָן באַטראַכט פאַר אמת'ן פאַר-ראַט צום ערשטן מאַי-געדאַנק בפרט, און צום אינטערנאַציאָנאַלן פראַלע-טאַריאַט בכלל.

איך האָב דאָן באַשלאָסן, אַז מעגן די ענגלישע פירער טאָן וואָס זיי ווילן, די אידישע אַרבייטער אָבער דאָרפן דעמאָנסטרירן דעם ערשטן מאַי. מיין גרופע, נאַטירלעך, איז געווען איינפאַרשטאַנען מיט מיר, און איך און נאָך אַ פאַר גענאַסן האָבן זיך אַוועקגעלאָזט צו די מיטינגען פון די אידישע יוניאָנס אַגייטירן פאַר אַן ערשטער-מאַי-דעמאָנסטראַציע.

אין אייניגע יוניאָנס האָט מען אונדז גאַנץ שיין אויסגעהערט און צו געזאָגט, אַז מען וועט אונדז לאָזן וויסן; אין אַנדערע האָבן זייערע פירער אונדז באַגעגנט מיט דער גרעסטער פיינדלעכקייט, און עס זיינען פאַרגע-קומען אויך שלעגערדיען און סקאַנדאַלן.

אין דערזעלביקער צייט האָב איך אַרויסגעלאָזט אַ מאַניפעסט אין נאַמען פון דער גרופע „אַרבייטער פריינד“, וועלכן איך האָב געלאָזט פאַרשפרייטן סיי אין הענדבילס און סיי פאַרעפנטלעכט אין „אַרבייטער פריינד“, אַז דעם ערשטן מאַי פאַרזאַמלען זיך די אידישע אַרבייטער, אונטער דער אַנפירער-שאַפט פון דער גרופע „אַרבייטער פריינד“, אונטערן אָפּענעם הימל אויף באַקס ראָו סקווער — דאָרט וואו איך האָב דאָס געקראָגן דעם קאַפּ גע-שפאַלטן — און פון דאָרט וועלן מיר מאַרשירן איבער די גאַסן פון לאַנדאָן, וואו די מערסטע סוועט-שעפּער געפינען זיך. פון דאָרט וועלן מיר זיך אַנשליסן אַן אַן אַנאַרכיסטישער פאַרזאַמלונג אויף דער וועסט-זייט, אין גראַפּטאָן האָל, און פון דאָרט וועלן מיר מאַרשירן צוזאַמען נאָך הייד פאַרק, וואו אַ גרויסער מיטינג וועט אָפּגעהאַלטן ווערן, אויף וועלכן עס וועלן ריידן איך, קראַפּאַטקין, לואיזע מישעל, און פאַרשיידענע יוניאָן-פירער.

לאַמיר זאָגן דעם אמת, אַז מיר האָט גאַנץ שטאַרק דאָס האַרץ גע-שראַקן; וואָס וועט זיין, אַז קיינער פון די אידישע אַרבייטער וועט ניט קומען? דאָס וועט דאָך זיין דער בעסטער סימן, אַז מיר זיינען באַנקראַט, אַז מיר האָבן ניט דעם מינדסטן איינפלוס אויף די אידישע אַרבייטער. און

איך זאג אייד, אז איך האָב יענע נאַכט, ערב דעם ערשטן מאָי, מיט אַן אויג
ניט צוגעמאַכט. און ווען איך בין אויפגעשטאַנען אינדערפרי און אַ קוק
געטאָן אויפ'ן הימל דורכ'ן פענסטער און געזען ווי פאַרוואַלקנט ער איז,
איז מיר ווירקלעך דאָס האַרץ איינגעפאַלן.

נאָך ערגער האָב איך געפילט, ווען אַזייגער 8 אינדערפרי האָט אָנגע-
הויבן אַביסל רעגענען. אמת, האָב איך זיך געטראַכט, דער רעגן קאָן זיין
אַ גוטער תירוץ פאַר אַ דורכפאַל; אָבער, פון דער אַנדער זייט, וואָס זיינען
דאָס פאַר אַ רעוואַלוציאַנערע אידישע אַרבייטער, וואָס שרעקן זיך אַפּ
צוליב אַביסל רעגן?

קורץ, איך האָב געפילט זייער „בלוי“.

ווי דערשטוינט און פריידיק איבערראַשט בין איך געוואָרן, ווען קומענ-
דיק אויף באַקס ראָו האָב איך דערזען אַ גרויסע מאַסע אַרבייטער, ניט
וועניגער ווי אַ טויזנט מענטשן, און צווישן זיי אייניגע יוניאַנס מיט זייערע
פאַנען!

דאָס איז ווירקלעך געווען אַ גרויסער אויפטו. עס איז געווען ריזי-
קאַליש, אָבער עס איז ווערט געווען צו ריזיקירן. און איך זאָג אייד, אז
דאָן בין איך ניט געגאַנגען, נאָר געטאַנצט. כמעט אַ גאַנצן טאָג בין איך
געווען אויף די פיס, אָבער איך האָב ניט געפילט די מינדסטע מידקייט.
די פאַרזאַמלונג אין הייד פאַרק איז געווען איינע פון די געלונגענסטע, וואָס
די אַנאַרכיסטן האָבן ווען-עס-איז געהאַט, און אַלע האָבן געוואוסט, אז דאָס
איז צו פאַרדאַנקען דעם גרויסן איינפלוס פון „אַרבייטער פריינד“.

אַט דערפאַר, ווען דער פייער האָט פאַרברענט די אַלטע דרוקעריי,
האָב איך געוואוסט, אז דער „אַרבייטער פריינד“ וועט אויפשטיין פון דעם
אַש ווי דער לעגענדאַרישער פויגל פעניקס.

און אז איך האַלט שוין יאָ דערביי, טאָ לאַמיר אייך דערציילן וועגן
דער נאַכווייעניש פון דעם מיטינג אין הייד פאַרק און וואָס האָט געהאַט
אַ גאָר שטאַרקע ווירקונג אויף דעם שיקזאַל פון אַ געוויסער פּערזאָן, וואָס
איז געווען שטאַרק טעטיג אין דער אַרבייטער-באַוועגונג. זיין נאָמען איז
געווען גיליאַראָו.

אָבער וועגן דעם אין אַ באַזונדערן קאַפיטל.

17. די מעשה גיליאַראָו

עס קאָן זייער זיין, אז מיינע מעמואַרן וואַלטן זיך זייער גוט געקאַנט
באַגליין, ווען איך לאָז אינגאַנצן אויס דעם גיליאַראָו קאַפיטל, ווייל די
פּערזאָן האָט אַ גאַנץ קנאַפע ראַלע געשפילט אין אונדזער באַוועגונג. מיט
יאָרן צוריק האָב איך געהערט, אז ער איז ערגעץ אין אַפריקע און איז אַ
גאַנצער טוער צווישן די ציוניסטן; איז אויב ער איז עס נאָך וועט עס אים

געוויס ניט שאדן, ווייל זיכער האָבן דאָך די ציוניסטן געוואוסט וועגן דער גאַנצער געשיכטע. און אויב ער איז פאַר זיי כשר געווען דאָן, וועט ער איצט, דורך דער אָפּפרישונג פון דער געשיכטע ניט ווערן מיטאַמאַל טריף. און אויב אָפּילו יא, מוז איד זיך מודה זיין, אַז דאָס וועט מיר גאַנץ וועניג אַרן. איד דענק אָבער, אַז עס איז נויטיג, ווייל דורך דער געשיכטע וועט דער לעזער קאָנען קלאַר זען דעם כאַראַקטער פון אונדזער באַוועגונג פון יענער צייט.

איד האָב אין דעם פאַריגן קאַפיטל דערציילט וועגן מיין גיין אין די יוניאָנס און אָגיתירן פאַר זיי די נויטיגקייט פון נעמען אַן אַנטייל אין אונדזער ערשטער־מאַי דעמאָנסטראַציע. איינע פון די יוניאָנס, וואָס האָט זיך דורכאויס אָפּגעזאָגט פון גיין מיט אונדז, איז געווען די מענטלמייקערס יוניאָן, וואו גיליאַראָוו איז געווען סעקרעטער. דער מיטינג האָט זיך גע־ענדיגט מיט אַ סקאַנדאַל, ווייל עס זיינען געווען גאַר אַ סך מענטלמייקערס, וואָס זיינען געווען פאַר דעם אַז די יוניאָן דאַרף גיין מיט אונדז, און ניט מיט די וואָס דעמאָנסטרירן דעם ערשטן זונטאָג אין מאַי. גיליאַראָוו האָט אָבער אויסגעפירט: די מענטלמייקערס יוניאָן האָט זיך ניט באַטייליגט אין אונדזער דעמאָנסטראַציע, נאָר האָט זיך אָנגעשלאָסן אַן דער דעמאָנסטראַציע פון די ענגלישע אַרבייטער.

גיליאַראָוו איז געווען אויסגעפּוצט מיט אַ לענטע, אַלס דער פירער פון דער מענטלמייקערס יוניאָן, און אים איז אויך צוגעטיילט געוואָרן דער כבוד צו זאָגן אַ פאַר ווערטער. צופעליגער־ווייז איז צווישן די אַרומשטייענ־דיקע אַרום דער פּלאַטפאָרם געווען אויך דער באַרימטער סאַציאַליסט־רע־וואָלוציאַנער ניקאָליי טשייקאָוסקי. דערזעענדיק גיליאַראָוו'ן אויף דער פּלאַטפאָרם אַלס אַ פאַרשטייער פון אַן אַרבייטער יוניאָן, האָט ער זיך גע־ווענדט צום טשערמאַן מיט'ן פאַרלאַנג צו מאַכן אַ באַמערקונג. אָבער, לאַמיר בעסער איבערגעבן די געשיכטע אין טשייקאָוסקי'ס אייגענע ווערטער.

אַט וואָס ער האָט מיר געשריבן אויפּמאַרגן נאָך דער דעמאָנסטראַציע:

„גענאַסע יאַנאָווסקי: ביי דער נעכטיקער דעמאָנסטראַציע אין הייד פאַרק, אויף דער פּלאַטפאָרם נומער 9, איז צוזאַמען מיט דזשאָן בוריס'ן, געזעסן מיט אַ לענטע פון אַ דעלעגאַט פון מאָנטל־שניידער און בעקער יוניאָנס, דער וואַרשיינלעך אייך באַקאַנטער גיליאַראָוו, און האָט געקראָגן דאָס וואָרט נאָך אַנדערע רעדנער. איד האָב זיך געווענדט צום טשערמאַן מיט אַ ביטע צו דערלויבן מיר מאַכן אַ באַמערקונג, נעמעלעך, אַז דער דאָזיקער הער גיליאַראָוו טאָר זיך ניט געפינען אויף אַן עפענטלעכער פּלאַטפאָרם און פיגורירן אַלס אַ קעמ־פער פאַר דער זאַך פון פּאַלק, ווייל מיט אַ צייט צוריק האָט ער

פארנומען די שטעלע פון א באצאלטן שפיאן פון דער רוסישער פאָ- סאלסטוואַ אין לאַנדאָן, אין וואָס ער האָט זיך אַליין מודה געווען, און האָט זאָגאַר געגעבן שריפטלעכע באַווייזן אַיינעם פון אונדזערע גענאַסן. וועלנדיק געבן די דאָזיקע דערקלערונג האָבן איך געהאַט אין אויסזיכט אַפצוהיטן די אַרבייטער פאַראיינען, וואָס האָבן אויס- געקליבן גיליאַראָוו'ן אַלס זייער פאַרשטייער, פון איבערגעבן זייער פאַרטרעטערשאַפט אַזעלכע מענטשן, וועמעס פאַרגאַנגענהייט איז זיי פילייכט אומבאַקאַנט.

דזשאַן בוירנס האָט געענטפערט פאַר'ן טשערמאַן, אַז ער, פערזענלעך, האָט גוטן גרונט צו גלויבן מיינע ווערטער; אָבער אַלס דעלעגאַט פון זיינע פאַראיינען האָט גיליאַראָוו געדאַרפט קריגן זיין וואָרט.

גיליאַראָוו אַליין האָט דערקלערט, אַז ער האָט אויפגעפאַדערט אויסצור- קלייבן אַ קאַמיטעט וועגן דעם דאָזיקן ענין, אָבער די רוסישע סאַציאַליסטן האָבן זיך אַנטזאָגט דערפון. ער האָט דעריבער געבעטן מיר זאָלן ניט פאַר- נעמען קיין גרויסן פלאַץ אין אונדזער „אויסגעצייכנטער צייטונג“.

„דער אמת איז“, האָט געשריבן גענאַסע טשייקאָווסקי, „אַז גיליאַראָוו האָט געקראָגן געלט פון דער רוסישער פּאַסאַלסטוואַ, און פאַר זיין אַוועקפאַרן מיט דעם דאָזיקן געלט קיין אַמעריקע האָט ער ניט אָפגעלייקנט דעם פאַקט, אַז ער האָט געקראָגן געלט פאַר „דינסט“. ער האָט זיך נאָר געסטאַרעט צו באַרעכטיקן זיין מיאָוס'ע טאַט מיט פּאַליטישע מאַטיוון. דעריבער איז קיין פלאַץ ניט געווען פאַר אונדזערער אַ קאַמיטע, ווייל ווער קאַן גאַראַנטירן פאַר די מאַטיוון פון אַ מענטשן, וועלכער האָט געהאַט צו טאָן מיט דער רוסישער פּאַסאַלסטוואַ? אָבער ווען גיליאַראָוו וויל איצט אָפלייקענען דעם פאַקט, אַז ער האָט אַמאָל דערהאַלטן געלט פון דער פּאַסאַלסטוואַ, טאָ זאָל ער דאָס דערקלערן עפענטלעך, און די פליכט פון די רוסישע סאַציאַליסטן וועט זיין צו אונטערזוכן די זאַך“.

איך האָב אונטער דעם בריוו געמאַכט פּאַלגנדיקע רעדאַקציאָנעלע באַ- מערקונג:

„מיט אַ צייט צוריק — עס וועט שוין באַלד ווערן צוויי יאָר — האָבן מיר דערהאַלטן פון באַראַנאָוו'ן אַ לאַנגן בריוו, אין וועלכן ער דערקלערט, אַז גיליאַראָוו איז אַ שפיאָן. ווייל אָבער דער בריוו האָט געטראָגן סימנים פון פערזענלעכן האַס, און ווייל די אַמעריקאַנער סאַציאַלדעמאָקראַטן, וויסנדיק פון דער געשיכטע, האָבן אים דאָך באַטראַכט פאַר אַ גענאַסע, וועלכער האָט גענומען אַ שטאַרקן אַנטייל אין דער דאָרטיקער באַוועגונג, און ווייל מיר ווייסן וואָס פאַר אַ גרויסע פאַראַנטוואָרטלעכקייט אַ צייטונג טראָגט, דערלויבנדיק יעדן אַיינעם צו שרייבן אַזעלכע זאַכן איבער אַ פערזאָן, וואָס איז פילייכט

אומשולדיק און קאן דורך דעם פאראומגליקט ווערן אין איר מענטש־ לעכקייט און רעפוטאציע פאר'ן גאנצן לעבן, האָבן מיר דעמאָלט זיך צוריקגעהאַלטן פון דרוקן דעם בריוו. דער בריוו איז אָבער דעמאָלט פאָרגעלייענט געוואָרן פאַר די גענאַסן, און זיי האָבן גוטגעהייסן די פאָרזיכטיגע האַנדלונג פון דער רעדאַקציע, און עס איז דאָן באַשלאָסן געוואָרן צוזאַמענצורופן אַ קאָמיטע, וואָס זאָל די זאַך אונטערזוכן. באַלד נאָכדעם האָט דער „אַרבייטער פריינד“ זיך אָפגעשטעלט פאַר אַ געוויסער צייט. די קאָמיטע איז געווען שווער צוזאַמענצושטעלן, און די זאַך האָט אָנגעהויבן פאַרגעסן ווערן.“

באַלד דערנאָך איז פאָרגעקומען אַ מיספאָרשטייעניש צווישן די לאַג־ דאָנער סאַציאַלדעמאָקראַטן און גיליאַראַוו'ן און, נאַטירלעך, האָבן זיי אויפגעפרישט די אַלטע געשיכטע. אָבער דעמאָלט האָט זיי קיינער ניט געגלויבט, ווייל יעדער האָט זיך געפרעגט: פאַרוואָס האָבן זיי בין איצט געשוויגן? גיליאַראַוו איז אָנגעשטעלט געוואָרן אַלס סעקרעטער צוערשט אין דער בעקערס יוניאָן, דערנאָך אין דער מאַנטלמאַכערס יוניאָן, און מיר מוזן צוגעבן, אַז ער האָט גאַנץ טיכטיג געאַרבייט, נאַטירלעך, קריגנדיג באַצאָלט פאַר זיין אַרבייט. אונדזער פאַרהאַלטן זיך צו אים איז געווען אַ פאָרזיכטיקע. אָבער, אין דערזעלבער צייט האָבן מיר געטאָן אונדזער בעסט, זעענדיג אַז ער איז ניצלעך, צו פאַרגעסן, און מאַכן אַנדערע פאַרגעסן, אין דער טונקעלער געשיכטע. איצט אָבער האָט די זאַך אָנגענומען אַ ווענדונג, וואָס זי קאָן ניט און טאָר ניט פאַרשוויגן ווערן. דער אַלגעמיין באַליבטער און פיל געאַכטער, אַלטער, אויסגעפרוּבירטער פרייהייטס־ קעמפער, טשייקאָווסקי, איז איבערצייגט, אַז גיליאַראַוו איז געשטאַנען אין דינסט פון דער רוסישער פּאַסאַלסטוואַ. ריינדניק אויפמאַרגן נאָך דער דעמאָנסטראַציע מיט גיליאַראַוו'ן, האָט ער אַליין אונדז דערקלערט, אַז ער האָט יאָ גענומען געלט, אָבער נאָר כדי אַוועקצופאַרן קיין רוסלאַנד. איז אונדזער מיינונג, אַז אַ קאָמיטע זאָל דאָך איינגערופן ווערן, כדי זיך צו דערוויסן אויף קלאַר, אויב עס איז געווען אַמאָל אַזאַ פּאַל, אַז די פּאַסאַל־ סטוואַ זאָל זיין אַזוי גוט אַוועקצושיקן אַרימע אַרבייטער קיין רוסלאַנד. געוויס האָט נאָך גיליאַראַוו ביי זיך די קאַרעספּאַנדענץ, וואָס ער האָט גע־ פירט מיט דער פּאַסאַלסטוואַ, און דאָס קאָן דער קאָמיטע זייער גוט צוניצ־ קומען. פון גרויס נוצן קאָן אויך זיין אַן עפנטלעכע דערקלערונג פון אַב. קאַהאַן, וועלכער ווייס פיל פון דער געשיכטע און האָט אים פאַרטיידיגט און ריינגעוואַשן פון דער באַשולדיקונג, וואָרים ער האָט זיך נאָכדעם פון אים אָפגעוואַרפן צוליב דעם טאַקע, אַדער צוליב אַן אַנדער זאַך.

מיר וועלן, פון אונדזער זייט, טאָן אונדזער בעסטס, אַז די זאַך זאָל אויפגעקלערט ווערן. דערווייל פאַדערן מיר אויף די יוניאַנס, וואו גיליאַראַוו

איז סעקרעטער, אין נאָמען פון ריינקייט און הייליגקייט פון דער אַרבייטער־זאַך, ערנסט זיך צו פאַרנעמען מיט דער פראַגע. נאָר דאָס פעלט נאָך די אַרבייטער־יוניאָנס, זיי זאָלן האָבן אַלס סעקרעטער אײנעם, וואָס זאָל האָבן געשטאַנען אין דינסט פון דער רוסישער פּאַסאַלסטוואָ אַלס שפּיאַן.

און מערקווירדיק, אין דער זעלביקער וואָך, וואָס עס איז דערשינען טשייקאַווסקי'ס בריוו, מיט אונדזער רעדאַקציאָנעלער באַמערקונג, האָט אויסגעבראַכן דער פייער אין דער „אַרבייטער פריינד“ דרוקעריי, ווי מיר האָבן עס שוין אין אַ פריערדיקן קאַפיטל איבערגעגעבן, און עס איז אונדז מער געלעגן אין זינען ווי דעם „אַרבייטער פריינד“ אויפצולעבן, און די גיליאַראַו־געשיכטע איז פאַר דער צייט פאַרנאַכלעסיגט געוואָרן.

אַבער אַזוי גיך ווי מיר זיינען געקומען צו זיך אַביסל האָבן מיר באַ־שלאָסן, אַז עס מוז געמאַכט ווערן אַן ענד דערצו, און אַז קיין צופאַלן זאָלן ניט ראַטעווען דעם שפּיאַן, אויב ער איז ווירקלעך אַזעלכער. איך האָב זיך באַנוצט דערמיט, וואָס די מענטלמאַכערס יוניאָן האָט מיר אײנגעלאָדן האַלטן אַ רעדע אויף אײנעם פון זייערע מיטינגען. איך האָב זיי גלייך געענטפערט, אַז איך קאָן זייער אײנלאָדונג ניט אָננעמען, ווייל זיי האָבן זיך ניט גענומען די מינדסטע מי צו אונטערזוכן די באַשולדיקונג קעגן זייער סעקרעטער. און אין „אַרבייטער פריינד“ האָב איך געמאַכט פאַלגנ־דיקע דערקלערונג:

„פאַריגע וואָך האָט דער רעדאַקטאָר פון „אַרבייטער פריינד“ דערהאַלטן אַן אײנלאָדונג פון דעם סעקרעטער פון דער מאַנטלמאַכערס יוניאָן צו ריידן ביי זיי אויף אַ מיטינג. ער איז ניט געקומען ריידן אויף דעם גרונט, ווייל די מאַנטלמאַכערס יוניאָן האָט באַוווּזן מיט איר אינדיפערענץ צו דער באַשולדיקונג אויף איר סעקרעטער; אַז איר אַרט זייער וועניג פאַר איר ערע און ריינקייט. שוין די עפנטלעכע דערקלערונג פון גענאַסע טשייקאַווסקי אין הייד פאַרק פאַר טויזנטער מענטשן האָט זיי געדאַרפט צווינגען צו אונטערזוכן ווער ווירקלעך זייער סעקרעטער איז. ווען דער בריוו איז דערשינען, האָבן זיי דאָס געוויס געדאַרפט טאָן. זיי האָבן דאָס אַבער ניט געטאָן; דאָס צייגט, וואָס פאַר אַ זאָנדערבאַרן באַגריף זיי האָבן פון דער ריינקייט און ערנהאַפטיגקייט אין דער אַרבייטער־באַוועגונג. ווי די זאַך איז — די גרופע „אַרבייטער פריינד“ האָט אויסגעוויילט דעלעגאַטן צו אַלע טרייד־יוניאָנס צוזאַמענצושטעלן אַ קאָמיטע פון אַרבייטער, וואָס זאָל ריכטיק אויספאַלגן די אָנגעלעגנהייט, און עס וועט אונדז ווירקלעך פרייען, ווען גיליאַראַוו זאָל זיך אַרויסווייזן אַלס אומשולדיג.

„זאָל עס אַבער אַנדערש זיין, דאַן טאָר גיליאַראַוו פאַר קיין פאַל ניט בלייבן סעקרעטער אין די יוניאָנס. עס וואַלט געווען אַ שמאַך

און שאַנד פאַר די אַרבייטער, וואָס קעמפן פאַר זייער פרייהייט, צו האָבן אַלס זייער סעקרעטער אַ מענטשן, וואָס זאָל האָבן אויף אַ שענדלעכער ווייזע פאַרראַטן און פאַרקויפט פאַר אַ פאַר פונט דעם פאַרטרויען פון די מערדעריש־פאַרפאַלגטע פרייהייט־סעקעמפער פון רוסלאַנד. די דיסקוסיע איבער דער דאָזיקער אנגעלעגנהייט וועט ניט געפינען קיין פּלאַץ אויף די שפּאַלטן פון „אַרבייטער פריינד“ אַחוץ די רעפּאָרטן פון דער קאָמיטע.“

איך גלויב, אַז פון די געבראַכטע באַמערקונגען וועט דער לעזער געוויס ציען דעם שלום, אַז איך האָב אַלץ נאָך געצווייפּלט, צי גיליאַראָו איז ווירקלעך אַ שפּיאָן. איך האָב גערעכנט, אפשר איז עס געווען בלויז אַן אומבאַרעכנטע האַנדלונג, און אַז ער האָט געמיינט פשוט אויסצונאָרן פון דער רוסישער פּאַסאַלסטוואַ אַ פאַר פונט, ווייל עס האָט זיך אים זייער געגלוסט פאַרן קיין אַמעריקע.

און דערפאַר, קעגן דעם וואונטש פון גענאַסע טשייקאָווסקי, האָב איך דורכאויס געוואָלט, אַז עס זאָל געגרינדעט ווערן אַ קאָמיטע, וואָס זאָל אויפּסיי, אַן וועלכע עס איז פאַראורטיילן אויספאַרשן די גאַנצע אנגעלעגנ־הייט. אָבער דערצו האָט גיליאַראָו אַליין ניט דערלאָזט, כאַטש ער האָט אויף דעם מיטינג אין הייד פאַרק אַליין אויפגעפּאָדערט אַן אונטערזוכונג. אַט וואָס עס האָט פּאַסירט. און דאָ בריינגען מיר ווידער אַן אויסצוג פון „אַרבייטער פריינד“ אַ וואָך נאָך דעם ווי עס איז דערשינען די אויבנגע־בראַכטע דערקלערונג פון דער רעדאַקציע:

„פאַריגע וואָך האָבן מיר דערהאַלטן אַ בריוו פון גיליאַראָו־ן,

אין וועלכן ער געברויכט די געמיינסטע שמוץ־ווערטער קעגן זיינע באַשולדיגער, און איז זיך מודה, אַז ער האָט גענומען געלט פון דעם רוסישן אַמבאַסאַדאָר. ער דערקלערט אָבער ניט פאַרוואָס ער האָט אים געגעבן דאָס געלט. מיר וואָלטן אָבער טראָץ אַלעם דעם דעם בריוו פאַרעפנטלעכט, ווען גיליאַראָו וואָלט ניט, אין דעמזעלבן בריוו, דערקלערט, אַז ער מיינט ניט מיט דעם זיך צו פאַרטיידיקן פאַר וועמען עס איז; אַז ער וויל פון אונדז ניט וויסן; און אַז ער וועט אונדז געריכטלעך פאַרקלאַגן. דעריבער האָבן מיר דעם בריוו ניט געדרוקט און האָבן באַשלאָסן אים איבערצוגעבן דער קאָמיטע.

„פרייטאָג נאַכמיטאָג איז גיליאַראָו געקומען אין דער דרוקעריי

פון „אַרבייטער פריינד“, פּאָדערנדיק דעם בריוו. דער רעדאַקטאָר האָט אים דערקלערט, אַז דעם בריוו קאָן ער ניט האָבן. אויב ער וויל אַ קאַפּיע, קאָן ער עס קריגן. „דעם בריוו וויל איך“ — האָט ער געפּאָדערט. „ניין, איר וועט ניט קריגן דעם בריוו“ — האָב איך אים געענטפערט. „נו, דאָן מוז איך אייך טויט־שלאַגן“ — האָט ער גע־

זאגט, און האט זיך געכאפט שלאגן. די גענאסן געלער און יונגמאן האבן אים אפגעהאלטן. ער האט זיך, ווי א ווילדע חיה געריסן פון זייערע הענט.

„זעענדיק אז דא קאן ארויסקומען א סקאנדאל, איז דער רעדאקטאר טאָר צוגעקומען צו די גענאָסן, האָט זיי געבעטן אים אָפּלאָזן, און געזאָגט צו גיליאַראָוו: „איר ווייסט, איך בין פיל שוואַכער פון אייך, צוריק קאָן איך אייך ניט שלאָגן. אויב איר האָט דעם טרויעריקן מוט מיך צו שלאָגן, טוט עס.“ — אַ שטויס אין האַרצן איז געווען דער ענטפער. די גענאָסן געלער און יונגמאן האָבן אים ווידער ניט צוגעלאָזן. זייענדיק אָבער שטאַרקער פון זיי ביידן, האָט ער זיך אַרויסגעריסן פון זייערע הענט און האָט אויסגעשאַטן אויף דער ערד אַ פּוּל קאַסטן שריפט . . . ווען עס איז געקומען אַ פּאַליסמאַן האָט ער פאַר אים געוויינט מיט ביטערע טרערן, דערקלערנדיק אים, אַז מיר זיינען אַנאַרכיסטן.“

„אונדז דוכט זיך“, האָב איך געענדיגט די דערקלערונג אין „אַרבייטער פריינד“, „אַז אויב גיליאַראָוו האָט געוואָלט באַווייזן, אַז עס איז אַ שאַנד פאַר אַ יוניאָן צו האָבן אים פאַר וועלכן עס איז באַאַמטן, האָט ער עס באַוויזן מיט זיין לעצטער העלדן־טאַט פאַריגן פרייטאָג.“

נאַטירלעך האָט דאָס געמאַכט אַ סוף צו דער קאַריערע פון גיליאַראָוו אין דער אַרבייטער־באַוועגונג, און די קאַמיטע האָט, אונטער זיינע אויגן, אַרויסגעטראָגן איר אורטייל: „שולדיק“ קעגן אים, און די מאַשין, וואָס ער האָט פאַר זיך אויסגעבויט אין די צוויי יוניאָנס, וואו ער איז געווען סעקרעטער, האָט אים וועניג וואָס געהאַלפן. ער האָט געמוזט ניט נאָר פאַרלאָזן די יוניאָנס, נאָר אויך לאַנדאָן.

איך האָב דאָ דערציילט די גאַנצע געשיכטע, ערשטנס, כדי צו מאַכן קלאָר פאַר די לעזער, אַז אַחוץ די אַלע צרות, וואָס מיר האָבן געמוזט בייקור מען, כדי אַרויסצוגעבן דעם „אַרבייטער פריינד“, האָבן מיר געמוזט גוט אויפפאַסן, אַז אין דער אַרבייטער־באַוועגונג זאָלן זיך ניט אַריינקלייבן אַלערליי שלאַנגען און עקדישן, אַפילו ווען דאָס איז געווען פאַרבונדן ממש מיט געפאַר פאַר אונדזער לעבן; און צווייטנס, קלאָר צו מאַכן די גאַנצע עלנדע ראַלע, וואָס די סאַציאַלדעמאָקראַטן האָבן געשפּילט אַפילו דעמאָלט, ווען עס האָט זיך געהאַנדלט צו פאַרטרייבן אַ געפערלעכן שפיאָן, אַב, קאַהאַן און אַנדערע האָבן גאַנץ גוט געוואוסט פון דער גיליאַראָוו געשיכטע, און זיי וואָלטן אונדז געקאָנט פיל העלפן פטור צו ווערן פון אים; אָבער זיי האָבן דאָס מינדסטע ניט געטאָן בלויז צו שטעלן דעם לומפּ. און בלויז דערפאַר, ווייל זיי האָבן געגלויבט, אַז אין דער דאָזיקער אנגעלעגנהייט קאַנען מיר ברעכן דעם קאַפּ.

אזוי ווייט איז געגאנגען דער פאנאטיום פון די דעמאלסטדיקע סאָ-
ציאלדעמאָקראַטן.

18. די לעצטע פּאַר יאָר פּון „אַרבייטער פּריינד“

אונטער מיין רעדאָקציע

איר האָב שוין אין אַ פּרערידיקן קאַפיטל אָנגעווויזן, וואָס פאַר אַ ברע-
נענדיקע צייט מיר האָבן אין די דערמאָנטע יאָרן איבערגעלעבט. דער סאַציי-
אַלער קאַמף האָט געפלאַקערט איבער דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט.
אין אַמעריקע איז דעמאָלט פאַרגעקומען דער גרויסער שטאַל סטרייק אין
האַמסטעד, אין וועלכן די אַרבייטער האָבן אַרויסגעווויזן אַ מערקווירדיקן ווי-
דערשטאַנד. אמת, ער האָט זיך געענדיגט מיט אַ שרעקלעכער נידערלאַגע
פון די סטרייקער, און פּריק'ן איז געלונגען אויסצומעקן יעדן שפור פון
יוניאַניזם און אייניגקייט צווישן די אַרבייטער, און די אַרבייטער האָבן גע-
מוזט זיך צוריקערן אין די קאַרנעגיע פאַבריקן אויף די טרויעריקע באַדינ-
גונגען דיקטירט פון פּריק ענד קאַמפּאַניע; אַבער דער פאַקט אַליין, וואָס די
אַרבייטער האָבן געקאַנט אַרויסווויזן אַזאַ העלדישן ווידערשטאַנד און עס
זיינען פאַרגעקומען אמת'ע מלחמות צווישן די פּינקערטאַנס און אַנדערע
געדונגענע מערדער מיט די אַרבייטער, האָט איבערגעלאָזט אַ שווערן איינ-
דרוק אויף דער בורזשואַזיע, וועלכע האָט בשום אופן ניט געקאַנט זיך איינ-
וויגן אין דעם חלום, אַז איר הערשאַפט וועט אייביק אָנהאַלטן, אַדער וועט
אַפילו לענגער דויערן.

בערקמאַנס' פאַרווך צו טויטן פּריק'ן האָט אויך געהאַט זיין גוטע זייט
פון דעם שטאַנדפונקט, טראָץ דעם וואָס ערשט מיט אייניקע יאָר צוריק
האַבן די שיקאַגאַער אַנאַרכיסטן געענדיגט זייערע לעבנס אויף דער תּליה,
דאָך זיינען נאָך פאַראַן מענטשן, פאַר וועמען דער טויט און די אַלע אַנדערע
באַשטראַפונגען זיינען גאָר וועניג אַפּשרעקנדיק. אזוי שטאַרק זיינען זיי
באַגייסטערט פון דעם אידעאַל פון פּרייהייט און גערעכטיגקייט, פון איין
זייט, און פון אַ געפיל פון האָס צו די אונטערדריקער, פון דער אַנדער זייט.
נאָך שטאַרקער האָט זיך דער סאַציאַלער דונער געקייקלט און געהילכט
איבער אייראָפּע. דער גרויסער קוילן־סטרייק אין ענגלאַנד, דערנאָך אין
בעלגיע; דער העלדישער סטרייק אין קאַרמאַ, פּראַנקרייך, און די אַלע אַנאַר-
כיסטישע גוואַלט־טאַטן וואָס ער האָט געבראַכט מיט זיך אין פּראַנקרייך,
אין שפּאַניע, אין איטאַליע — און וואו ניט? — דאָס אַלץ האָט גאָר אַנדערש
ניט געקאַנט ווי מאַכן איינעם גלויבן, אַז עס האַלט שוין ווירקלעך ביים
סוף. איבערהויפט האָט דאָס געמוזט זיין דער פאַל מיט די, וואָס האָבן
אזוי שטאַרק געוואַלט, אַז דאָס זאַל אזוי זיין, לויט דעם זייער ריכטיקן
וואָרט: „דער וואונטש איז דער פאַטער פון געדאַנק“.

אָבער, ווי דער אמת איז, דאָס איז געווען אַזוי ניט בלויז מיט די אויסגעשפראַכענע קעמפער און רעוואָלוציאָנערן פון יענער צייט. באַזונדערס שטאַרק האָט ער זיך אויסגעדריקט אין די ווערק פון עמיל זאָלאַ — אין זיין מייסטער־ווערק „אַרבייט“, אין „זשערמינאַל“, אין „גערעכטיגקייט“ — אין אַלץ וואָס ער האָט געשאַפן. דעמזעלבן גייסט געפינט איר אויך אין „די וועבער“, פון דעם גרויסן דייטשן דראַמאַטורג גערהאַרט הויפטמאַן און אין אַלע דראַמען פון דעם אומשטערבלעכן איבסען — איבערהויפט אין „פּאַלקס־פּייגנד“, אין זיינע „שטיצן פון דער געזעלשאַפט“, און אין זיינע פיל אַנדערע ווערק.

און אַזוי איז דאָס געווען דער פּאַל ניט בלויז אין די גרויסע קונסטווערק, נאָר אויך אין דער פּעריאָדישער ליטעראַטור. איר האָט געפילט, אַז די וועלט האַלט זיך אין שטאַרקן טרייסלעך, אַז איר אונטערגאַנג, אין דער עקזיסטירנדיקער פּאַרם, איז אומפאַרמיידלעך; אַז עס נויטיקט זיך נאָר אַ שטאַרקער שטויס, און די גאַנצע חורבה צעפאַלט. עס איז געווען שווער צו גלויבן, אַז דער קאַפיטאַליזם האָט נאָך פאַר זיך אַזאַ לאַנגן לעבנס־ליעס, ווי דאָס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן. די קאַפיטאַליסטן אַליין האָבן עס ניט געגלויבט. און דאָס האָט זיך דייטלעך געמערקט אין דער גאַנצער צייטונגס־וועלט, וועלכע איז געווען די פּאַרשפּרעכערין פון קאַפיטאַליזם; און דאָס איז אויך געווען צו מערקן אין דער גאַנצער פּאַרצווייפלונג, מיט וועלכער די בורזשואַזיע האָט דאָן באַקעמפט דעם אַנאַרכיזם און די גאַנצע סאַציאַלע באַוועגונג.

יא, עס האָט אויסגעזען צו זיין דער אָנהויב פון סוף, און מיט רעכט האָבן פיל גרויסע גייסטער נביאות־געזאָגט אויף דעם באַלדיקן אָנקומען פון דער גרויסער סאַציאַלער רעוואָלוציע. דערצו האָט איינער ניט געדאַרפט זיין קיין צו־גרויסער פּאַנטאַזיאַר. די ווירקלעכקייט, דער העלדישער קאַמף פון די עקספּלואַטירטע אַרבייטער איבער דער גאַנצער וועלט; די ווירקלעכע אויפ־שטאַנדן, ווי זיי זיינען פּאַרגעקומען אין 1893 אין פּראַנקרייך, אין שפּאַניע, אַזוי אַז אין אַ געוויסן פּאַל איז שוין אַ גאַנצע שטאַט געווען פאַר אַ קורצער צייט אין די הענט פון רעוואָלוציאָנערן פּראַלעטאַריאַט, האָט געמאַכט איינעם דענקען, אַז דוקא די געלאַסענע, די וואָס האָבן זיך באַזונגט מיט קליינע, אומבאַדייטנדיקע רעפּאַרמען, די וואָס האָבן געפּריידיגט דעם פּאַרלאַמענטאַ־ריזם און האָבן זיך אָפּגעטרייסלט פון יעדער רעוואָלוציאָנערער טאַט, האָבן אויסגעזען צו זיין פשוט'ע פּאַררעטער פון דער רעוואָלוציע און פון אַרביי־טער־קלאַס, וואָס ברעכט די קייטן, אין וועלכע ער איז געווען געשמידט.

אַז מיר האָבן אַלע געזען אין צו־ראַזיגע קאַלירן, דאָס האָבן מיר אַלץ

שפעטער אויסגעפונען; און דאָס האָט מיר און מיינע גענאָסן געהאַלפֿן אין אויפהאַלטן דעם „אַרבייטער פֿריינד“ און אַרבייטן אין דער באַוועגונג מיט די גרעסטע אַנשטרענגונגען. יא, מיר האָבן געגלויבט, מיר זיינען געווען זיכער, אַז נאָך אַן אַנשטרענגונג, און עס וועט ענדלעך אויפשיינען די זון פֿון פֿרייהייט איבער דער גאַנצער וועלט, און מיר האָבן געהאַלטן פֿאַר פֿאַנטאַזיאַרן און פֿאַררעטער די זאָגענאנטע פֿראַקטישע צווישן אונדז, וועל-כע האָבן געזוכט אַ תּכלית און געשטרעבט צו מאַכן קאַריערע. מיר האָבן זיך באַטראַכט פֿאַר די אמת פֿראַקטישע, וואָס זיינען ניט בלינד צו דער ווירקלעכקייט.

איך מוז אָבער מודה זיין, אַז איך, וואָס בין געשטאַנען אין שפיץ און האָב געדאַרפט האַלטן מיינע נאָכפֿאַלגער אין איין באַגייסטערן, האָב ניט אַלעמאַל זיך געפֿילט אַזוי מונטער. איך בין געשטאַנען גאָר צרנאָענט צו די אַרבייטער, אַז איך זאל קאָנען ווירקלעך גלויבן, אַז זיי זיינען שוין רייף פֿאַר דער קומענדיקער אומוועלצונג.

נעמט אַזאַ קלייניגקייט ווי די גיליאַראָוו פֿאַסירונג. עס איז געווען קלאַר, אַז דער מענטש איז אַ פֿאַרקויפטע נשמה, און פֿונדעסטוועגן האָבן מיר לאַנג געמוזט קעמפֿן ביז מיר האָבן ממש געצוואונגען די פֿאַר יוניאַנס — וואו ער איז געווען סעקרעטער — פֿטור ווערן פֿון אים. מיט אַ צייט שפעטער האָבן מיר געמאַכט אַ פֿאַרזוך אויפצובויען אַ קאָאָפֿעראַטיווע בע-קעריי. די בעקער פֿון יענער צייט אין לאַנדאָן האָבן געאַרבייט אונטער אַ סך ערגערע באַדינגונגען, ווי עס האָבן געאַרבייט די אידן אין מצרים. זיי האָבן געסטרייקט, אָבער זיי האָבן גאָר וועניג געקאַנט אויספֿירן. די צושטענדן אין די פינסטערע קעלערס, דער מיזעראַבלער לויז, זיינען געווען אמת שוידערלעכע — האָבן מיר באַשלאָסן צו גרינדן אַ קאָאָפֿעראַטיווע בעקעריי, אין וועלכער די אַרבייטער אַליין זאָלן זיין זייערע אייגענע באַלע-באַטיים. מיר האָבן זיך איבערגעגעבן דער אונטערנעמונג מיט אַלע אונדזערע כּחות. באַזונדערס איז דאָס געווען דער פֿאַרשטאַרבענער גענאָסע טשערטאָוו, וועלכער האָט זיך אַריינגעוואָרפֿן אין דער אַרבייט. שפעטער, ווען איך האָב זיך דערוואוסט, אַז גענאָסע טשערטאָוו איז געשטאַרבן פֿון שווינדזוכט, בין איך געווען זיכער, אַז ער האָט דעם אָנהויב פֿון זיין קראַנקהייט געהאַט צו פֿאַרדאַנקען זיין אַרבייטן און קנעלן מיט די בעקער.

ווען די קאָאָפֿעראַטיווע בעקעריי האָט זיך געעפֿנט, איז די אידישע לאַנדאָן, גאַנץ ווייטשעפֿל, און אַלע גאַסן אַרום, געגאַנגען ווי אויף רעדלעך. דער ענטוויאָזם האָט איבערגעשטיגן אַלע גרעניצן. מענטשן זיינען געלאָפֿן מיט שמחה קויפֿן זייער לעבל ברויט אין דער קאָאָפֿעראַטיווער בעקעריי. די פֿריוואַטע בעקערייען האָבן שטאַרק געליטן אין דער ערשטער צייט, און דאָס האַרץ ביי אונדז האָט געצאַפֿלט פֿון פֿרייד, וואָס מיר האָבן דערלעבט און וואָס מיר האָבן אויפגעטאַן מיט די ערגסטע שקלאָפֿן אין לאַנדאָן.

אָבער אַך, אונדזער שמחה האָט ניט לאַנג געדויערט. באַלד האָבן זיך אָנגעהויבן קריגערייען און אַלערליי אינטריגעס צווישן די בעקער גופא. באַלד האָט מען די, אין וועמען מען האָט געהאַט דעם גרעסטן צוטרוי, גע- כאַפט ביי פשוט'ע קליינע גנבות, און עס האָט ניט לאַנג גענומען אַז די קאַאָפּעראַטיווע בעקעריי, וואָס מיר האָבן געעפנט מיט אַזאַ באַגייסטערונג, מיט אַזויפיל האַפּענונגען, און וואָס האָט געזאָלט זיין אַ מוסטער פון ריינ- קייט, ערלעכקייט און גוט-ברודערשאַפט, האָט געמוזט צוגעמאַכט ווערן, און די בורזשאַזיע האָט טריאומפירט.

איך געדענק, כאַטש איך האָב ניט געגעבן קיין עפנטלעכן אויסדרוק צו דעם וואָס איך האָב געפילט, אַז דאָס איז געווען איינער פון די גאַנץ טרויעריקע מאַמענטן אין מיין לעבן. איך האָב דאָן געטראַכט: „וויזשע קאַנען מיר דערוואַרטן, אַז די אַרבייטער וועלן עס איבערבויען די וועלט אויף די נייע יסודות פון פרייהייט, גלייכהייט און גערעכטיגקייט, אַז זיי ווייסן גאַר ניט וואָס דאָס איז אַזוינס? זייער גאַנצער טראַכטן איז גאַר: „ווי אַרבייט מען זיך אַליין אַרויף, מעגן אַלע איבעריקע אַרבייטער גיין צום טייוול.“ פאַרשטייט זיך, ווען מיר וואַלטן ניט געווען קיין אַנאַרכיסטן און וואַלטן ניט געגלויבט, אַז די אַרבייטער אַליין מוזן איבערבויען די נייע געזעלשאַפט, וואַלטן מיר געהאַט אַ גוטן תירוץ. מיר וואַלטן געזאָגט, אַז די איבערבויאונג וועט מוזן איבערגעגעבן ווערן צו די יעניגע חכמים, צו די אמת פאַרטרויענסווערטער, און אַז זיי וועלן שוין זען, אַז די אַרבייטער זאָלן ווערן מאַראַליש און אינטעלעקטועל גענוג אַנטוויקלט צו האַלטן די גאַנצע באַלעבאַטעשקייט אין זייערע הענט.

אָבער פון דעם געדאַנק זיינען מיר דאָך, אַלס אַנאַרכיסטן, די שטאַרקסטע געגנער; מיר האַלטן דאָך, אַז אַלץ מוז קומען פון פּאָלק אַליין; און טאַקע דערפאַר, אַזוי שנעל ווי די קאַאָפּעראַטיווע בעקעריי איז געווען פאַרטיק, האָבן מיר אַלץ איבערגעלאָזן צו דער יוניאָן און האָבן זיך אָפּגערוקט אַן אַ זייט. מיר האָבן ניט געוואַלט שפּילן די ראַלע פון משגיחים. מיר האָבן זיך געזאָגט: ווער זיינען מיר עס, אַז מיר זאָלן דיקטירן די אַרבייטער? זיי מוזן און זאָלן אַלץ אַליין טאָן. און אויב זיי וועלן אַפילו מאַכן אַ טעות, זיינען מיר דאָך אַליין אויך ניט באַוואַרנט פון דעם. קורץ, מיר האָבן אַרגומענטירט אויף דעם עכט אַנאַרכיסטישן שטייגער, און מיר האָבן גע- האַנדלט אין איינקלאַנג מיט דעם. און דער רעוולוטאַט איז געווען, אַז פון דער גאַנצער האַרעוואַניע האָט זיך אויסגעלאָזט אַ וואַסער, און די בורזשור אַזיע האָט נאָך טריאומפירט. איז עס עפעס אַ וואונדער, אַז איך האָב זיך געפילט זייער נידערשלאַנג?

און ניט נאָר דאָס אַליין איז געווען די אורזאַך, וואָס איך האָב אָנגעהויבן פילן, אַז מיר זיינען נאָך ווייט פון סוף. וואָס ווייטער זיינען די פאַרשיידענע אַנאַרכיסטישע טאַטן געוואָרן אַלץ מער משונה'דיקע, אַלץ וועניגער גערעכט-

פארטיגטע. אט האט עפעס א יונגער, ניינצן-יעריקער איטאליענער געשטאכן דעם סערבישן געזאנדטן — אליין ניט-וויסנדיק פארוואס ער האט דאס געטאן; און אט איז געווארפן געווארן די באַמבע אין באַרצעלאנער טעאטער, וואו צענדליקער אומשולדיקע מענטשן זיינען אויפ'ן פלאץ געטויט געווארן, און הונדערטער זיינען צעקאליעטשעט געווארן אויף זייער גאַנצן לעבן. און אט איז אַ באַמבע געוואָרפן געוואָרן אין אַ קירך. אַפילו די גוואַלט-טאַטן פון וואַיאַן, וועלכער האָט געוואָרפן אַ באַמבע אין דער פראַנצויזישער פּאַלאַ-טע, און האָט קיינעם ניט פאַרוואַונדעט; און די טאַטן פון עמיל האַנרי, סאַנטאַ קאַזעריאַ און אַנדערע — זיי אַלע האָבן אויך ניט אַרויסגערופן מייַן גאַנצן ענטוואַקסן. איך האָב געוויס געהאַט גרויס רעספעקט פאַר זייער נאַבעלן כאַראַקטער — זיי האָבן זיך אַרויסגעוויזן אַלס אמת'ע העלדן אין זייער גרייטוויליגקייט צו שטאַרבן פאַר זייערע אידייען, און זיינען זיך טריי געבליבן ביז צום סוף. זיי האָבן אויך געהאַלטן אויסגעצייכנטע רעדעס, וועלכע איך האָב וואָרט אין וואָרט פאַרעפנטלעכט אין „אַרבייטער פריינד“; אָבער דאָך האָב איך זיך ניט געפילט באמת באַגייסטערט. איך האָב גע-פילט, אַז מיט דעם אַלעמען וועט די רעוואָלוציע ניט מאַכן קיין באַדייטנ-דיקן פאַרטשריט.

איך האָב געטראַכט, אַז די עטלעכע העלדישע אַנאַרכיסטן וועלן דער-מאָדעט ווערן — ווי דאָס איז אויך געווען דער פאַל — אָבער זיי וועלן ניט געפינען קיין נאַכפּאָלגער אין די גרויסע מאַסן. גיכער וועלן די מאַסן זיך אַפּטרייסלען פון דער לערע, וועלכע פאַדערט די העכסטע אויפאַפּערונג-פּעאיגקייט, אויף וועלכער נאָר ווייניג זיינען פּעאיג.

אָבער אַרויסקומען מיט פולן לשון האָב איך ניט געקאַנט. איך האָב ניט געהאַט דעם נויטיקן מוט אַרויסצוטרעטן קעגן מענטשן, וואָס האָבן זייער לעבן אויפגעאַפּפּערט. מען קאָן ניט און מען טאָר ניט אַרגומענטירן מיט אַזעלכע מענטשן. און דאָן האָב איך פשוט רחמנות געהאַט אויף מיינע גענאָסן, וועלכע זיינען געשטאַנען אַזוי טריי צו מיר, און געאַרבייט און געאַפּפּערט מיט אַזאַ טיפן גלויבן — און מיטאַמאָל גיי און צעשטער זייערע שענסטע חלומות.

איך האָב דעריבער בלויז געדרוקט די נייעס און זיך צוריקגעהאַלטן, ווי ווייט מעגלעך, פון וועלכע עס איז קאַמענטאַרן. בלויז פון צייט צו צייט, ניט קאַנענדיק זיך מער באַהערשן, האָב איך בגנבה אַריינגע'גנב'עט אַ קורצן קאַמענטאַר אין „אַרבייטער פריינד“. אַט זיינען אַ פאַר אַזעלכע:

„ . . . דער פאַל (עס רעדט זיך וועגן דעם שפּאַנישן אַנאַרכיסט פראַנש, וועלכער זאָל עס האָבן געשליידערט די באַמבע אין ליצעאום טעאַטער, און וועלכער איז אין אַ צייט אַרום געוואָרן העכסט גלויביק) דאַרף זיין אַ גוטע לערע פאַר אַלע באַמבען-ענטוואַקסטן. עס דאַרף, דאַכט זיך,

זיי צייגן, אז מען קאן זיין א באַמבען־וואַרפער און וועניג וויסן וועגן אַנאַרכיזם, און אזא מענטש קאן נאָר שאַדן די אידייע, אין דעם נאָמען פון וועלכער ער וואַרפט באַמבען. ער דאַרף זיי צייגן, אז אויב מען וויל ווירקלעך אַלץ ווייטער און ווייטער מאַכן פאַרטשריט מיט אונדזער רע אידייען, איז פריער ווי אַלץ נויטיק צו מאַכן מענטשן דענקען, מאַכן זיי גוט פאַרשטיין די איצטיקע לאַגע, און געבן זיי אַ ריכטיקע פאַרשטעלונג פון אונדזער צוקונפֿט־אידיעאַל, און ניט אַנפאַנגען די דערציאונג פון אַן אַנאַרכיסט גלייך פון באַמבען, וועלכע האָבן טאַט־זעכלעך גאַרנישט צו טאָן מיט'ן אַנאַרכיזם. דער דאָזיקער וואונק, גלויב איך, איז גענוג פאַר מענטשן מיט אַביסל מאַרץ אין קאָפּ. פאַר נאַראַנים וועלן לאַנגע אַרטיקלען אויך וועניג וואָס העלפֿן.

אויף אַן אַנדער פּלאַץ געפֿין איך צו האָבן געשריבן פֿאַלגנדיקע נאָטיץ און דאָס אין אַ גאַנץ פאַרוואַרפֿן ווינקל פון דער צייטונג:

„אין פאַריז איז דאָ אַ גרופע אונטער דעם נאָמען „פערמאַנענס רעוואָלוציאַנער“, און צו איר ערע איז זי געווען די איינציקע סאָציאַליסטישע גרופע וואָס האָט אויסגעשטרעקט איר ברודערלעכע האַנט די פאַרפֿאַלגטע אַנאַרכיסטן. בעת אַלע אַנדערע סאָציאַליסטן האָבן זיך איבערגע'צלמ'ט ביי דער בלויער דערמאַנונג פון וואַרט אַנאַר־כיום, האָט די גרופע אַרויסגעלאָזן אַן אויפרוה צו די אַנאַרכיסטן, אין וועלכן עס ווערט זיי אַנגעוויזן, אַז דאָס פֿאַלק וויל ניט זייער אויפֿאַפּפּערונג, אַז עס פאַרשטייט נאָך ניט גענוג עס אַפּצושעצן, און עס מוז נאָך שווער געאַרבייט ווערן אין דער הינזיכט פון אויפקלערונג, אום דאָס פֿאַלק זאָל קאָנען זיך באַגייסטערן פאַר דער סאָציאַלער רעוואָלוציע. דער אויפרוה האָט געהאַט די ווירקונג, אַז די וואַך האָט שטאַטגעפונדן אַ קאָנפּערענץ צווישן ביידע ריכטונגען, און נאָך פיל קאָנפּערענצן וועלן נאָכפֿאַלגן. אויב די קאָנפּערענצן זאָלן זיך ענדיגן אין דער פאַראייניגונג פון די ביידע ריכטונגען אויף אַזא אופן, אַז די „פערמאַנענס רעוואָלוציאַנער“־סאָציאַליסטן זאָלן זיך פּולשטענ־דיק אַנטזאָגן פון זייער פאַרלאַמענטאַרישער טעטיגקייט, און די פּראַנצויזישע אַנאַרכיסטן זאָלן לערנען און צוגעבן, אַז עס איז נאָך דאָ, דערווייל, פיל ערנסטערס צו טאָן ווי דאָס פּלאַנעווען פון נוצלאָזע באַמבן־אַטענטאַטן — וואַלט די פאַראייניגונג אונדז זייער געפּרייט.“

איך גלויב, אַז פון דאָס אַלץ וועט זיין קלאַר פאַר'ן לעזער, אַז ענדלעך האָט זיך מיין שטעלונג צו דער פּראַגע פון גוואַלט־טאַטן שטאַרק געענדערט. אין דערזעלבער צייט האָב איך אַבער ניט געוואַלט — און אפשר אויך ניט געקאַנט — ווירקן, אַז צוזאַמען מיט מיר זאָל אויך די גרופע „אַרבייטער פּריינד“ דערקלערן זיך סאָלידאַריש מיט מיינע נייע אַנשוואַונגען, און אַז

דער „ארבייטער פריינד“ זאל אַרויסקומען קלאַר און דייטלעך פאַר דער געענדערטער שטעלונג. איך קאָן זיך איצט ניט אָפגעבן קיין קלאַרע רעכע־נונג, פאַרוואָס איך האָב, וועניגסטנס, ניט געמאַכט קיין שטאַרקן פאַרזוך אין דעם הינזיכט, ווען איך בין נאָך געווען אין לאַנדאָן. עפעס אַ געוויסער רעספּעקט פאַר די הונדערטער געפאַלענע קרבנות האָט מיך אָפּגעהאַלטן דערפון. דערפאַר — ווען דער „ארבייטער פריינד“ האָט זיך פרי אין 1894 ווידעראַמאַל אָפּגעשטעלט, און צוליב מאַנגל אין געלט — האָב איך גאָר אַ קנאַפן חשק געהאַט צו מאַכן ווייטערדיקע אנשטרענגונגען, און ער איז געבליבן אָפּגעשטעלט פאַר צוויי מאָנאַטן.

דאָסזעלבע איז געווען אויך דעם צווייטן מאל, ווען דער „ארבייטער פריינד“ האָט זיך אָפּגעשטעלט. מיר איז געוואָרן אַלץ שווערער און שווע־רער צו שטיין אין שפיץ פון דער צייטונג, וואָס האָט געהאַט אַ פּראָגראַם, מיט וועלכן איך בין גאָר ניט געווען איינפאַרשטאַנען.

אַחוץ דעם האָב איך ענדלעך איינגעזען, אַז דאָס אַרויסגעבן אַ אידישע צייטונג אין לאַנדאָן מוז שטענדיק בלייבן אַ זייער שווערע, ווייל די מערסטע אַרבייטער האָבן באַטראַכט לאַנדאָן בלויז אַלס אַ סטאַנציע. זייער גאַנצער טראַכטן איז געווען; ווי גיכער זיך אַריבערכאַפן קיין אַמעריקע. און אזוי האָט דער „ארבייטער פריינד“ קיינמאַל ניט געקאַנט האָפן זיך אַרויפצור אַרבייטן צו אַזאַ צאַל לעזער, אַז ער זאָל קאָנען עקזיסטירן אָן בעטלעריי, וואָס האָט מיר ווירקלעך געערגערט ביז צום טויט. דער ביסן ברויט, וואָס איך האָב געגעסן פון „ארבייטער פריינד“, איז פאַר מיר און פאַר מיין פאַמיליע געווען פול מיט גאַל; און וואָלט כאַטש געווען אימיצער, וועמען איך וואָלט געקאַנט איבערגעבן מיין אַרבייט, וואָלט איך עס מיט פאַרגעניגן געטאָן, גאָר ניט פּרעגנדיק זיך וואָס איך וועל טאָן.

אַחוץ דעם איז געווען נאָך אַן אומשטאַנד. אין די פריערדיקע יאָרן איז נאָך געווען אין לאַנדאָן גופא אַ סאַציאַלדעמאָקראַטישע אָפּאָזיציע, און דאָס אַליין האָט געמאַכט דעם „ארבייטער פריינד“ באַזונדערס לעבעדיג און קאַמף־לוסטיג; האָט אָבער די גאַנצע סאַציאַלדעמאָקראַטיע זיך אַריבערגע־קליבן קיין ניו יאָרק, און עס איז געוואָרן אומעטיגלעך אין לאַנדאָן . . .

דערפאַר, ווען איך האָב אין סוף פון 1894 דערהאַלטן אַן אַנפּראַגע פון ניו יאָרק, צי איך וואָלט געוואָלט קומען צוריק און איבערנעמען די רעדאַקציע פון דער „פרייע אַרבייטער שטימע“, פון וועלכער מ. קאַטץ איז געווען רעדאַקטאָר אָן דערפאַלג, אזוי אַז ער איז גרייט אָפּצוטרעטן זיין פּלאַץ; און אזוי ווי דער „אַרבייטער פריינד“ איז ווידער געווען אויף צרות, און האָט, ווי געוויינלעך, זיך אָפּגעשטעלט, — האָב איך, שווער ווי דאָס איז מיר געווען, געענטפערט, אַז איך נעם־אָן די איינלאַדונג, און אזוי שנעל ווי איך וועל דערהאַלטן פון זיי אויף הוצאות, פאַרלאָז איך לאַנדאָן פאַר ניו יאָרק. איך האָב, נאַטירלעך, ניט געמאַכט קיין סעקרעט פון מיינע פּלענער

פאר די גענאסן. איך האָב מיט זיי אַרגומענטירט, אַז עס איז אַ משונה'דיקע לאַגע. מיר גיבן אַרויס אַ צייטונג אין לאַנדאָן, און די מערסטע לעזער און דאָס מערסטע געלט קריגן מיר פון אַמעריקע. איז עס ניט, דערביער, פיל גלייכער אַריבערצוטראַגן די צייטונג קיין ניו יאָרק, פאַראייניגן איר מיט דער „פרייע אַרבייטער שטימע“, און אַרויסגעבן איר אונטער די ביידע נעמען, אַזוי אַז דער „אַרבייטער פריינד“ זאל ניט אַפּשטאַרבן?

אַבער אויף דעם פאַרשלאַג מיינעם זיינען די גענאָסן ניט מרוצה גע-
וואָרן. זיי זיינען דורכאויס באַשטאַנען, אַז דער „אַרבייטער פריינד“ זאל בלייבן אין לאַנדאָן. אמת, דערווייל וועט ער מוזן שווייגן, ווייל זיי האָבן ניט די מינדסטע אויסזיכט, ווער עס זאל קאָנען פאַרנעמען מיין פּלאַץ. אַבער, ווער ווייסט? עס קאָן, מיט דער צייט, זיך דאָך אימצער געפינען. איך האָב, פאַרשטייט זיך, ניט געקאָנט האָבן עפעס צו אַזאַ געפיל. איך האָב געוואוסט, אַז איך, אויף זייער פּלאַץ, וואָלט פונקט אַזוי געהאַנדלט. איך בין זיי נאָר דאַנקבאַר געווען, וואָס זיי האָבן ניט שטאַרק געדערונגען אויף מיר, אַז איך זאל פאַרבלייבן, ווייל זיי האָבן איינגעזען, אַז אין ניו יאָרק קאָן איך זיין פיל ניצליכער פאַר אונדזער פּראָפּאָגאַנדע ווי אין לאַנדאָן.

און, ווי עס פירט זיך — זיי האָבן מיר געמאַכט אַ שיינעם אַוונט; געזאַגט איבער מיר אַ סך שבחים. און אין אָנהויב פון 1895 האָב איך, מיט מיין פרוי און אונדזערע צוויי טעכטערלעך, פאַרלאָזט לאַנדאָן, וואו עס האָבן אויף מיר געוואַרט גאָר נייע דערפאַרונגען, וועלכע איך וועל איבערגעבן אין מיין פּאָלגנדיקער דערציילונג.

דאָ וויל איך נאָכמאַל זאָגן, אַז וויפיל איך האָב ניט אויפגעטאָן אין לאַנדאָן און אין פיל אַנדערע שטעט אין ענגלאַנד, און אויך טיילווייז אין פאַריז, וויל איך אויף קיין פּאל ניט נעמען דעם גאַנצן קרעדיט פאַר זיך. פאַרקערט, צו קיין צייט האָט מיר און מיין פּאַמיליע ניט געפעלט אויף דאָס סאַמע נויטיגסטע. אַ שטיקל ברויט איז שטענדיק געווען אין שטוב, און ווען איך האָב, פון מיין זייט, פון צייט צו צייט בייגעשטייערט אַ שילינג אָדער צוויי, כדי דער „אַרבייטער פריינד“ זאל קאָנען דערשיינען, איז דאָס געווען גאָר ניט אין פאַרגלייך מיט דעם וואָס אונדזערע גענאָסן האָבן געטאָן. איך ווייס פון פּאַל, ווען אַ מיטגליד פון דער גרופּע האָט פּשוט איינגע-
שפּאַרט אַ מאַלצייט אָדער צוויי, אום בייצושטייערן זיין חלק.

איך וואָלט אַט דאָס ביסעלע, וואָס איך האָב אויפגעטאָן פאַר די עט-
לעכע יאָר פון מיין זיין אין ענגלאַנד, קיינמאַל ניט אויפגעטאָן, ווען עס וואָלטן צו מיר ניט געשטאַנען, טריי ווי אַן אייזערנע וואַנט, די פינס, די פערמוטס, די פרימאַנס, די רוטענבערגס, די וויינבערגס, די טשערטאַווס, די געלערס און די וועסעס, און אויך די פיל ענגלישע גענאָסן, ווי די טוירנערס, די מאָבריס, די ניקאָלס, די קאַנטוועלס,

איך ווייס ניט, צי פיל לעבן נאך. וועגן אייניגע פון זיי ווייס איך, אז זיי זיינען שוין טויט, און געשטארבן אלס אַנאַרכיסטן, מיט דעם פולן גלויבן, אז זיי האָבן ניט אומזיסט געאַרבייט און געליטן פאַר דעם גרויסן אַנאַרכיסטישן אידעאַל. איך בין זיך אָבער משער, אז פיל פון זיי לעבן נאָך; איך ווייס אָבער ניט מער צי זיי זיינען פאַרבליבן ביי זייערע יוגנט־אידעאַלן. וויל איך זאָגן, אז וואָס זיי זאָלן איצט ניט דענקען און פילן, אָבער זייער חלק אין לעבן האָבן זיי בייגעטראָגן. און אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איז צווישן זיי אַלע ניטאָ קיינער, וואָס ניט נאָר האָט ער קיין חרטה ניט אויף דעם וואָס ער האָט געטאָן, נאָר איך בין זיכער, אז פיל פון זיי זיינען אין האַרצן שטאַלץ אויף אַלץ וואָס זיי האָבן מיטגעמאַכט. און איך בין זיכער, אז פונקט ווי איך, אַזוי אויך זיי אַלע, בענקען נאָך דער גאַלדענער יוגנט, ווען דער גלויבן איז געווען אַזוי שטאַרק, און ווען עס האָט זיך אונדז אויסגעדוכט, אז דער גרעדין אויף דער־וועלט איז טאַקע נאָר מיט דער האַנט צו דערלאַנגען.

טייערע גענאַסן פון יענער גאַלדענער און שטורמדיקער צייט, וואו איך זאָלט ניט זיין, וואָס איך זאָלט איצט ניט זיין, זייט געגריסט הערצלעך פון אייער אַלטן לערער און חבר, וועלכער האָט אייך ניט געשאַנעוועט, אָבער אויך זיך ניט געשאַנעוועט, ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן דעם וואויל און בעסט פון דער באַוועגונג, וועלכע, אויב זי האָט נאָך אונדז ניט גע־בראַכט צום ציל, בין איך אָבער זיכער, אז פריער אָדער שפעטער וועט זי עס טאָן.

ביילאגע 1

אויפרוף צו יידישע אַרבעטער פון דער קאָנווענציען, וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין ניו יאָרק, סוף דעצעמבער, 1889. וועגן דער שאַפונג פון אַ סאָציאַליסטישער וואָכנשריפט.

דיא קאָנווענציען.

אין דיא אידישע אַרבייטער פון אמעריקא.

עס איז געווען אין יאהר 1882 וויא מען האט דא, אין אמעריקא, צום ערשטען מאל דערהערט אַ וואָרט צום אידישען אַרבייטער איבער זיין לאַגע אין אונזער איינפאַכען זשאַרגאַנישען מאמע-לשון. פון דאמאלס הויבט זיך אן אונטער דיא אידישע אַרבייטער די בעוועגונג זיך צו פּעראייניגען, זיך און אנדערע איבער'ן אַרבייטערס לאַגע אויפצוקלערען. דער אנהויב איז אימער שווער, און אזוי איז אויך געווען מיט'ן אָנהויב פון דער אידישער אַרבייטער בעוועגונג. ביז'ן יאהר 1886 זעהען מיר כסדר, ווי עס שטיפטען זיך פּעראיינען, וויא זיי געהען גלייך אונטער, מיר זעהען צייטען, וואו עס זיינען כמעט אונטער געגאַנגען אַלע פּעראיינען און מען האָט שוין ניט געגלויבט אין דעם, דאס א'ן אידישער אַרבייטער פּעראיין זאָל איבערהויפט קענען אנהאַלטען. נור דא איז געקומען דער בערימטער משפּט איבער דיא טשיקאַגאָער אַנאַרכיסטען און האָט אויפגעוועקט דיא גאַנצע וועלט. אויך אויף דיא בעווע- גונג אונטער דיא אידישע אַרבייטער פון אמעריקא האָט דער משפּט פון טשיקאַגא געמאַכט אַ גוטע ווירקונג. עס האבען זיך געבילדעט עטליכע אַרבייטער פּעראיינען, וועלכע האבען מיט אַלע קרעפטען פאַרברייטעט אונטער דיא אידישע אַרבייטער געזונדע סאָציאַליסטישע אידעען. זייער ערפאָלג האט זיך באלד אַרויסגעצייגט. איבער גאַנץ אמעריקא זיינען ענטשטאַנדען נייע אָרגאַניזאַציען, און יעדע איינצעלנע האט בע- קומען אַלץ נייע נאַכפאָלגער. עס איז געקומען אזוי ווייט, דאס דיא געוויינליכע פּערוואַלונגען פון יעדען בעזונדערען פּעראיין זיינען געווארען איבערפילט מיט אַרבייטער, וועלכע האבען מיט אויפּמערקזאַמקייט צוגעהערט דיא פיעלע רעדנער.

וועלכע האבען אין ווארמע ווערטער ערקלערט דיא וועלטבעפרייענדע לעהרען פון סאציאליזמוס און אנארכיזמוס.

מיט דער פערגרעסערונג און פערמעהרונג פון די ארבייטער אָרגאַניזאַציען ציאָנען האָט זיך ארויסגעשטעלט דאס עס איז אונמעגליך ווייטער צו אָגירטירען מיט די אלטע מיטלען.

מען האט אנגעהויבען צו דיינקען וועגען א'ן אידישע ארבייטער צייטונג. דיא „פּיאָניערע דער פרייהייט“, דער עלטעסטער אידישער ארבייטער פּעראַיין פון אמעריקא, האט ארויסגעגעבען דיא צייטונג „וואהרהייט“, וועלכע האט אבער ניט מעהר געלעבט וויא 3 מאנאט, ווייל דיא ארויסגעבער האבען נאך ניט געהאט דיא נויטיגע ערפאהרונג, וויא א'ן עהרליכע ארבייטער צייטונג ארויסצוגעבען.

נאך דעם אונטערגאנג פון דער צייטונג „וואהרהייט“ האָט זיך ערסט ארויסגעשטעלט, וויא נויטיג מען דארף דא האבען א ווירקליכע ארבייטער צייטונג, וועלכע זאל מוטהיג און ריכטיג קעמפפּען פאר'ן ארבייטער און איהם בעלעהרען.

דאס ערסטע איז געווען נויטיג צו פערמיידען אלע פעהלערען, וועלכע האבען פערניכטעט דיא „וואהרהייט“.

דיא פּעראַייניגונג פון אלע אידישע ארבייטער אָרגאַניזאַציען איז געווען דאס נויטיגסטע.

דער פּעראַיין „ריטער דער פרייהייט“ פון פילאדעלפּיא און דיא „פּיאָניערע דער פרייהייט“ פון ניוארק האבען איינגערופען א קאָנגרעס פון אלע אידישע ארבייטער פּעראַיינען פון אמעריקא, אום זיך מישב צו זיין צוזאמען איבער דעם וועג, וויא ארויסצוגעבען א צייטונג.

דיזער קאָנגרעס איז צוזאמענגעקומען דעם 25טען דעצעמבער 1889 אין ניוארק. אלע ארבייטער פּעראַיינען פון אמעריקא האבען געשיקט דעלעגאטען. ליידער אבער איז דיא פּעראַייניגונג ניט צושטאנדע געקומען און 16 דעלעגאטען האבען פּעראַלאזען דעם זאל, וועהרענר 25 דעלעגאטען זיינען פּעברליכען און האבען ווייטער געפירט דיא בעראטונג איבער דיא ארויסגאבע פון דער צייטונג.

עס איז געווען דיא פּאַרטייריכטונג פון דער צייטונג, וועלכע האט ארויס- גערופען דעם פּאַנאָדערגעהן. אין דער צייט, וואס דיא „פּיאָניערע דער פרייהייט“ האבען פּאַרגעשלאגען מאן זאל ארויסגעבען איין אומפּאַרטייאישע צייטונג, אין דער צייט וואס פון 31 ארגאַניזאַציען האבען ביז 25 בעאויפ- טראגט זייערע דעלעגאטען צו שטימען פאר די אונפּאַרטייאישע צייטונג האבען זיך געפונען מענשען, ווען אפילו אויך ווייניג, וועלכע האבען מיט אלע מעגליכע און אונמעגליכע בעווייזע געדרונגען אויף דיא אונפּאַרטיישערע דעלעגאטען צו שטימען געגען דיזע ריינע עהרליכע אונפּאַרטייליכקייט.

מיר ווילען ניט איינגעהן ווייטער אויף דיא גרינדע, וועלכע האבען

דיא 3—2 פערזאנען געטריבען דערצו, זיי זאלען איבערהויפט נעמען אַ אנטהייל אין דער קאנווענציאן, ווען זיי זיינען געווען פון אנפאנג אָן געגען דעם צוועק, צו וועלכען דיא קאנווענציאן איז איינבערופען געווארען „נעמליך אַרױס צוגעבען אײנע אומפאַרטהײאישע צײטונג“, מיר וועלען דא נור פעסטשטעלען דעם פאקט, דאס צום טיעפסטען בעדויערן האבען עס אייניגע ניט צוגעלאזען דאס אלע אידישע ארבייטער זאלען מיט פּעראייניגטער קראפט בעקעמפּען זייער געמיינשאפטליכען פיינד, דעם קאפיטאליזמוס.

מיר ווילען זיך ווייטער ניט אבשטעלען אויף דעם טרויעריגען גייסט פון אונאייניגקייט, וועלכען מען האָט ווידער פארשעלפט אין דיא רייען פון דער אידישער ארבייטער באוועגונג, מיר וועלן פארלייגען פאר אייך, אנאָר-כיסטען, סאציאלערמאקראטען אדער טריידס יוניאָניסטען, אלע דיא גרינדע, וועלכע עס צייגען יעדען, וואס וויל זעהען, דאס מיר זיינען גערעכט. דערצו לייגען מיר אייך פאר אס ערסטען דיא רעזאָלוציאָן, וועלכע איז אנגענומען געווארען ביי אונז אויף דער קאנווענציאָן:

בעטראכטענדיק, דאס דיא אידישע ארבייטער פּעראייניגען קענען זיך ניט ענטוויקלען ווייטער, ווען זיי וועלען ניט האבען א צייטונג, וואס זאל צו יעדער צייט שטעהען דעם ארבייטער צו הילף אין קאמפּף מיט זיין באס און זאל איהם צייגען די מיטלען, מיט וועלכע ער קען זיין לאגע פערבעסערן ;

בעטראכטענדיג, דאס אבוואהל אונטער דיא אידישע ארבייטער פּעראייניגען זיינען דא פּערשיעדענע מיינונגען איבער דיא ווירקזאמקייט פון געוויסע מיטלען, וויא דיא לאגע פון ארבייטער צו פערבעסערן, צוגעהען מיר זיך פון דעסטוועגען ניט אויף אזוי פיעל, דאס מיר זאלען ניט קענען אַרבייטען צוזאמען געגען אלגעמיינעם פיינד ;

בעטראכטענדיג, דאס בעזאנדערס אין פונקט פון דער צייטונג מוזען מיר זיך אלע פּעראייניגען, ווייל ביי דעם יעצטיגען בעשטאנד פון דער יודישער בעוועגונג און ביי דעם בעשטעהן פון א גרויסער צאהל יודישער צייטונגען איז אונמעגליך, דאס יעדע פארטיי זאָל קענען פאר זיך א צייטונג ארויסגעבען ;

און בעטראכטענדיג ווייטער, דאס דיא גרויסע מאסע פון דיא ארבייטער איז אימער געגען דיא שטרייטיגקייטען צווישען דיא פּער-שיעדענע פארטייען, בעשליסען מיר, די דעלעגאטען פון דיא אונטער-צייכענטע ארבייטער פּעראייניגען, זיך צו פּעראייניגען צום צוועק ארויסצוגעבען אַ יודישע ארבייטער צייטונג, מיר בעשליעסען :

(1) דאס דיא צייטונג זאל זיין אפּען פאר אלע פארטהייען, זייערע אידעען צו בעשפרעכען.

(2) זאל דיא צייטונג פארטהיידגען דיא ארבייטער פּעראייניגען אין אלע צייטען, זייערע קעמפּע קרעפטיג אונטערשטיצען און פאר זיי איינשטעהען.

(3) דאס יעדע אַרגאניזאציאָן האט דאס רעכט אין צייט פון

קאמפף צו שטעלען פארדערונגען, און דיא רעדאקציאן; דיא צייטונג איז פערמליכטעט דיזע צו ערפילען.

4) בעשלאסען, דאס יעדע ארבייטער אָרגאניזאציאן, וועלכע איז איינפערשטאנדען מיט דיזען פרינציפ פון דער צייטונג, זאל אויפגע- פאדערט ווערען צו אונז צו צושטעהען.

דאס האט איהר אין קורצע ווערטער אונזער מיינונג וועגען דעם וואס און וויא א צייטונג, א ווירקליכע ארבייטער צייטונג, דארף זיין, אום זיא זאל ווערט זיין אז אלע ארבייטער זאלען זיא אונטערשטיצען.

און בעטראכט אין דער ווירקליכקייט, איהר מיטגלידער פון יוניאנס, איר סאציאלדעמאקראטען אדער אנארכיסטען, ווער איר זאלט אויך ניט זיין, צו איר וועט זיין צופרידען, ווען דער רעדאקטאר פון דער צייטונג, וועט אייך פארביטען איהר זאלט פריי אויסשפרעכען אייער מיינונג, אדער ווען א אָר- גאַניזאַציאָן האָט א געוויסען וויכטיגען קאמפף און ווען די ארגאניזאציאן שטעלט א געוויסע פארדערונג פון דער צייטונג און דיא רעדאקציאן בעפריי- דיגט אייך ניט, ווייל דיא צייטונג געהערט צו יענער פארטיי און ניט צו דער.

היינט האבען מיר ניט אלע ארבייטער דאס רעכט פון א'ן ארבייטער צייטונג צו פארדערן, דאס זיא זאל אונז אונטערשטיצען? און וויא קען זיא אונז אנדערס אונטערשטיצען, אויב ניט מיט דעם, וואס מיר וועלען האבען דאס רעכט דארט אויסצושפרעכען אונזערע מיינונגען? וויא קען די צייטונג אַלע ארבייטער אונטערשטיצען, ווען נור אייניגע וועלען קענען דיזע צייטונג בעטראכטען אלס א פערטהיידעגער פון זייערע אינטערעסען, און אלס מיטשטרייטער אין קאמפף?

בעזאָנדערס אבער דארפען דיא מיטגלידער פון דיא יוניאנס פעסט שטעהען פאר א'ן אונפארטייאישע צייטונג, וויא עס איז אויסגעשפראכען אין אונזער רעזאָלוציע, דען אין דיא יוניאנס געפינען זיך מיטגלידער פון אלערליי פארטייען און ווען עס וועלען ארויסגעגעבען ווערען צוויי פארטיי- אישע צייטונגען, וועלען מיר מוזען דערלעבען א צייט, וואו אין יעדען יוניאן וועלען זיך קריגען איין פארטיי פאר איין צייטונג און דיא אנדערע פאר א'ן אנדערע צייטונג, וואס וועט געוויס דיא יוניאנס צו גרונדע ריכטען. און פאר וואָס זאלען דיא ארבייטער ערפילען דעם וואונש פון זייערע באָסעס, און זיך צאנקען? קענען מיר דען ניט געהען האנד אין האנד, שולטער אן שולטער? מיר קענען דאס און מיר מוזען דאס טהאן, ווען מיר ווילען פון דער היינטיגע שקלאפעריי בעפרייט ווערען . . .

אלע זאגען מיר, דאס „דיא אינטערעסען פון אלע ארבייטער זיינען אייניג“, אלע רופען מיר צו, דאס אלע ארבייטער זאלען זיך פער אייניגען און ביי אזא וויכטיגען פונקט וויא ארויסצוגעבען א צייטונג, האבען דאס „אייניגע“ פון אונז פארנעמען.

מיר ווענרען זיך דארום צו אייך, ארבייטער, איהר זאלט זיך גוט איבערלייגען אונזערע ווערטער, איהר זאלט נעהמען ערנסט דיא זאך און דאן זיינען מיר זיכער, דאס איהר וועט שטעהען אויף אונזער זייט . . . אונזער צייטונג שטעהט פאר אלעמען אפען, מיר האבען קיינעם ניט צוגע- נומען דאס רעכט אויף די שפאלטען פון דיא צייטונג און מיר האבען קיינעם ניט אויסגעשלאסען. גראדע פארקעהרט, מיר פארדערען אלע אויף זיך צו אונז אנצושליעסען און מיר דיינקען, דאס דיא גאנצע געשיכטע פון אונזערע ליידען, דיא געשיכטע פון אונזער שקלאפעריי פארדערט דאס פון אונז . . . איינגיטייט! דאס איז געווען שטענדיג דער רעטער פון אלע שקלאפען, ווען זיי האבען זיך געוואלט בעפרייען!

פער אייניגט אייך! האבען אונז צוגערופען אזעלכע גאונים וויא לאססאל און קארל מארקס, אונזערע אלעמענס לעהרער.

זאלען מיר זיך ניט פארגעסען אלע דיא מיליאנען ארבייטער, וועלכע הונגערן און שמאכטען אין דער היינטיגער געזעלשאפט נור דארום, ווייל זיי זיינען ניט אייניג . . .

זאלען מיר זיך דערמאנען אן אלע דיא העלדען פון דער געשיכטע, וועלכע האבען מיט זייער לעבען בעצאהלט פאר דעם, וואס זיי האבען געוואלט דיא ארבייטער פער אייניגען . . .

און דאן וועט יעדער פון אונז איינזעהען, דאס מיר מוזען זיך צוזאמענ- שליסען . . .

ארבייטער! א צייטונג איז דער וויכטיגסטער מיטעל אין קאמפף געגען אונזערע פיינדע! מיר קענען א צייטונג נור האבען, ווען מיר וועלען זיך פער אייניגען! מיר האבען אוועקגעווארפען אלעס, וואס קען אונז צוטהיילען, אינדעם מיר ווילען ארויסעבען א'ן אונפארטייאישע צייטונג! אונטערשטיצע אזא צייטונג, ארבייטער, דען זיא איז דאס, וואס איהר דארפט!

פער אייניגט געווינען מיר אלעס, פער אייניגעלט ניכטס . . .

אים נאמען פון קאנווענשען, מיט גרום אן אלע ארבייטער:

פער אייניגטע „שניידער ברידער“ פון נויארק

2 „מוזיקער יוניאנס“ פון נויארק

„טרוטסיקערס“ פון סינסינאטי

„פארטבילדונגס פער איין“ פון טשיקאגא

„פארטבילדונגס פער איין“ פון באלטימאר

„פארטבילדונגס פער איין“ פון פראוידענס

„וואהרהייט אונטערשטיצונגס פער איין“ פון נויארק

„אינטערנאציאנאלער ארבייטער בונד“ פון נויארק

„פֿיאנירע דער פֿרייהייט“ פֿון נויארק
„ריטער דער פֿרייהייט“ פֿון נויארק
„ריטער דער פֿרייהייט“ פֿון פֿילאדעלפֿיא
„ריטער דער פֿרייהייט“ פֿון באסטאן
„ארבייטער בילדונגס קלוב“ פֿון באסטאן
„קניע פענטס מייקער יוניאן“ פֿון באסטאן
„פֿארטבילדונגס קלוב“ פֿון נויארק
„ארבייטער פֿריינד פֿרעס קאמיטע“ פֿון נויארק
„פֿארטבילדונגס פֿעראיינ“ פֿון נויארק

אנארכיסטיש קאמיניסטישע ביבליאטעהק
פריסגעגעבן פון
דער גרופע, ריטער דער פרייהיים, לאנדאן.

וואס ווילען
דיא אנארכיסטען?

Was wollen die Anarchisten?

דיא טהעאריע פון אנארכיזמוס קלאר דארנעשטעלס פון

ט. יאנאווסקי.

פרייז 1 פעני. אויסער לאנדאן 1/4 פ.

LONDON

Worker's Friend Printing Office,
60, Berner Street, Commercial Road, E
1890

שער-בלאט פון דער ערשמער ברעשור אין יידיש וועגן אנארכיזם.

„וואס ווילען די אנארכיסטען?“

די מעאריע פון אנארכיזמוס קלאַר דארגעשטעלט פון
ש. יאנאָוסקי

.1

מ י י ן א ן ד י י ן .

שנעל און לייכט גליטשען זיך ארויס דיזע צוויי ווערטער פון מויל, ערסטענס ווייל זיי זיינען זעהר קורץ, מ' דארף זיך די ציינער ניט צוברעכען; צווייטענס ווייל דיזע קורצע ווערטער ווערען מעהר געברויכט ווי אלע אנדערע. וואו איהר שטייט, וואו איהר גייט, איבעראל וועט איהר הערען מיין, דיין, דיין, מיין. דאס סינה, איידער עס קען נאך פילע אנדערע ווערטער, דיזע ווייס עס שוין אויף אויסווייניג. עס איז אלזא קיין וואונדער ניט ווארום פילע מענשען גיבען זיך זייער זעלטען די מיהע, אום גרינדליך נאכצורענקען איבער די נאטור פון „מיין“, „דיין“, איבער די בעדייטונג, די ראלע און דעם איינפלוס וועלכען „מיין און דיין“ האט אויף דעם געזעלשאפטליכען לעבען. עס איז באקאנט, דאס דער מענש פרעגט זעהר זעלטען קשיות אויף עטוואס, וואס ער איז געוואוינט צו זעהען פון זיין סינדווייז אויף; מ' דארף זיין אן א י י ז י ק נ י ו ט א נ * אום צו שטעלען זיך די פראגע, ווארום פאלט דער עפעל פון בוים ארונטער און ניט ארויף, ווען דאס איז שוין פיללייכט געווען דאס טויזנדע מאל, ווי ער האט באמערקט דיזע ערשיינונג. אזעלכע מענשען אבער גיבט עס ליידער נאנץ וועניג און עבען געפינען מיר נאך אזוי פיל מענשען, אין די קעפּ פון וועלכע הערשט נאך די מצרימ'שע פינסטערניש אין בעצוג אויף דיזע פראגע. די פראגע איז אבער זעהר וויכטיג, דען עס איז נאך ניטא איין זאך אין דער וועלט, וועלכע זאל האבען אזא

* איין גרויסער געלעהרטער געבארען איז 17טען יאהרהונדערט, ענטדעקער פון דעם גראוויטאציאנטיזעץ.

ווירקונג און אזא שעדליכע ווירקונג אויף דאס מענשליכע לעבען, ווי „מײן און דיין“.

פון דעם מאמענט אן, ווי עס איז איינגעפירט געוואָרען אייגענטום אין די מענשליכע געזעלשאפט, האט זי אלס זאלכע, אלס געזעלשאפט, שוין אויפגעהערט צו עקזיסטירען; דער וואָרט, די פוסטע פראזע איז נור גע- בליבען. דען וואס פערשטייען מיר מיט דעם ווארט „געזעלשאפט“? — א פערבינדונג פון מענשען וועלכע ווילען לעבען, ארבייטען גימיינשאפטליך, העלפען, אונטערשטיצען איינער דעם אנדערען, מיט איין ווארט, לעבען אלס געזעלשען; מ' קען אבער בשום אופן ניט אנרופען געזעלשאפט אזא צוזאמענקונפט פון מענשען, וואו מענשען זוכען גאר איינער דעם אנ- דערען אויפצושטען, בעשווינדלען, שאדען, ווי ווייט עס איז נור מעגליך. דאס אללעס, ווי מיר וועלען עס שפעטער מעהר ערקלערען, איז נור די פאלגע פון מײן און דיין. פון דעם מאמענט, ווי מײן און דיין האט אנגעהויבען צו הערשען אין דער געזעלשאפט, האט דער מענש פערלארען אללעס דאס וואס מאכט איהם ווירקליך צום מענשען; ער האט פערלארען זיין מיטלייד- געפיהל, זיין פערשטאנד. אללעס גוטע, שיינע, ערהאבענע איז פערשלונגען געווארען פון איין גרויסער העסליכער ליידענשאפט, וועלכע מ' רופט אויף איריש: „אנצוהאבעווען“. דער מענש, איינמאל בעהערשט פון דיזער ליידענשאפט, הערט אויף צו זיין א מענש, ער ווערט א רויבטהיר. קיין מיטעל איז פאר איהם ניט צו שלעכט, אום אנצוהאבעווען וואס מעהר און מעהר. וואס מעהר ער האט, דאס מעהר ווילט זיך אים, האָטש ער ווייס גאָר ניט וואס צו טאן מיט דיזע אללע רייכטימער.

אין דיזער הינזיכט איז דער מענש פיל ערגער, ווי א רויבטהיר; דאס לעצטע צערייסט און פרעסט נור דאן, אנדערע, ווען עס איז הונגעריג. דער מענש אבער, וועלכער האט געהאט דאס אונגליק אריינצופאלען אין די לאפעס פון דיזע ליידענשאפט, איז שוין ניט מעהר זיין אייגענער הער. ער ווערט א פאלשטענדיגער שקלאף פון איהר; ער טהוט און שאפט ריכטיג, ווי א שד וואלט אין איהם גיזעסען און אנגעטריבען איהם: האב, האב, האב. . . בעטראכטעט גוט דיזע מענשען אין זייער געיעגעריי און איהר וועט מוזען דענקען, אז די מענשען זיינען פשוט משוגעים. דען, וואס וואלט איהר געזאגט פון אזא מענשען, וועלכער וואלט זיך אריינגענומען אין קאפה, דאס ער מוז האבען צו זיין געברויך א האלב מיליאן אויבער-רעק, א מיליאן קאפעלושען, א 10 טויזענד פאר הויזען? דער איינציגער נאמען פיר אזא מענשען איז וואריאט, און דאס זיין ריכטיגער פלאץ איז א דולהויז. יעדער פערנינפטיגער מענטש וועט אויף דיזעם גרונד מוזען צוגעבען דאס אללע אונזערע ראָטשילדס, וואנדערבילדס, אסטאָרס, גודלס א.ז.ו. זיינען די גי- פערליכסטע פערדיקטע, וועלכע קען נור געבען, און דאס זיי געהערען אין א דולהויז און ניט אין א מענשליכע געזעלשאפט.

איך האב געשריבען געפעהרליכע משוגעים און ווארום? — זוייל דורך זייער משוגעת פון אנהאבעווען אלץ מעהר און מעהר, אזוי פיל, דאס זיי קענען דאס גאר ניט פארברויכען, גייען מיליאנען פון מענשען לעבענס פאר דער צייט אין דער ערד. 99 חלקים פון דער מענשהייט דארבען, שמאכטען, פירען א לעבען, וועלכעס איז פיל ערגער, ווי דער טויט און נור דארום, ווייל די משוגעים האבען אוועקגערויבט ביי זיי די פרוכט פון זייער הארעוואניע. 99 חלקים פון דער מענשהייט לעבען אין איינגשאפט, גיפרעסט, ווי הערינג אין א פעסעל, אטהעמען דאס שטינקענדיע פערפעסטעטע לופט, וועלכע קען דעם געזונדסטען מענשען שנעל אין דער ערד ארייניאגען, ווערענר א הייפעל פון משוגעים רופען „זייערע“ וועלדער, פארקען, וועלכע ציהען זיך מוילען לאנג, און דינען די משוגעים אלס פלאץ, וואו זיי זאלען קענען מאכען יאגד אויף אועלכע חיות, ווי זיי אלליין זיינען. איהר זעהט אן אלטען מאן, איינגעבויען, איינגעהייקערט, זיין אלטעס צוקארטשעטעס לייב קוים בעדעקט, ציטערנדיג פון קעלט, האלט ער אויס געשטרעקט זיין אויסגעסאכעטע האנד, אום צו בעקומען וועלכע עס איז קליינע נדבה. מיינט ניט אז דיזער מאן איז אימער געווען אלט און האט אימער געבעטעלט; עס איז געווען א צייט ווען ער איז געווען יונג, קרעפֿטיג, ער האט געבליהט, ער האט געהאט האפנונגען, וועלכע האבען זיך אבער גיענדיגט מיט בעטלען. זיינע בעסטע, שענסטע יארען האט ער פערבראכט אין דער פעקטארי, זיינע ווירדזשעס זיינען געווען געראדע אזוי פיל, דאס ער האט קוים געקענט דעם טאג איבערלעבען; וואס ווייטער, ווייטער, די קרעפטען האבען איהם אנגעפאנגען צו שווינדען, דער מייסטער זיינער האט איהם שוין ניט געקענט מער געברויכען און אום א אומזיסטען פלאץ ניט צו פארנעמען, האט איהם דער מייסטער אויסגעביטען אויף אזא יונגען, קרעפטיגען מענשען, ווי ער איז אלליין אמאל געווען. ער בעטעלט יעמציט אום א הייפענע, ווערענר די הונדערטע פונטען, וועלכע ער האט אנגעארבייט אין לעבען, ווערען ארויסגעשמיסען אויף פערד, הינט, גאלדענע בראסלעטען בעזעצט מיט דיאמאנטען, און נאך אועלכע פוסטע פערגניגענס, וועלכע זיינען נור די אויסגעברוט פון א משוגענער, איבערזעטיגטער פאנטאזיע. 12 אוהר ביי נאכט. אויף ווהייטשעפעל הייבט זיך ערסט אן דאס לעבען. איהר וועט בעגעגענען געזוכטער, וועלכע וועלען אויף אייך מאכען דעם איינדרוק מעהר פון טהירען אלס פון מענשען; יונגע פרויען, וועלכע באטען אייך אן זייער לייב, זייער עהרע פיר א שפאט פרוי; מענער מיט געדזוכטער, אין וועלכע עס שפיגלען זיך אב די העסליכסטע ליידענשאפטען. די אייזערנע האנד פון זייער טרויעריגען מזל האט זיי איינגיברענט ווערטער אויפ'ן שטערען ווי: גנב, רויבער, מערדער. א פלוך ווייל זיך ארויסרייסען פון אייער בעענגטער ברוסט! בעדענקט זיך אבער און איידער איהר פלוכט זיי, פלוכט די סיסטעם פון „מיין און דיין“, וועלכע האט געמאכט מענשען פיר אזוי טייער אונגליקליך; זיי זיינען די קרבנות פון מיין און דיין. דיזע

יונגע פרויען און מענער זיינען געווארען דאס, וואס זיי זיינען נור דורך נויט און עלענד, וועלכע זיי האבען געליטען פון קינדווייז אויף. ווען ניט דאס וואלטען זיי גיקענט זיין זעהר ניצליכע מיטגלידער אין דער מענשליכער גיזעלשאפט!

2.

דער ארבייטער אמאל און היינט.

ווען אלע ימים וואלטען גיווען פון טינט און אללעס אין דער וועלט וואלט געווען פאפיער, וואלט דאס אלעס נאך ניט גענוג געווען, אום צו בעשרייבען די פלאגען, די ווייטאגען, וועלכע זיינען פעראורזאכט געווארן דער מענשהייט דורך „מין און דין“; וויפיל מיר וועלען ניט שרייבען איבער דעם, וועט דאס אלעס זיין ריכטיג, ווי א טראפען אין ים. מיר וועלען בעסער אונזער אויפמערקזאמקייט שענקען דער פראגע, מיט וועלכע דיווער קאפיטעל איז בעטיטעלט. אויך אום ניט צו זיין לאנג, וועלען מיר נור נעמען די לעצטע צוויי פארמען פון די מענשליכע גיזעלשאפט; איך מין דעם מיטעל-אלטער אין אונזער נייער צייט.

אין מיטעלאלטער איז די וועלט אין אלגעמיינעם גיווען פיעל ארימער, ווי זי איז איצט, עס זיינען ניט גיווען די אלע רייכטימער, וועלכע מיר בער זיצען איצט אין אזא איבערפלוס; אינדוסטריע און האנדעל זיינען נאך געווען אין זייערע ווינדעלאך; פון דאמפמאשינען האט מען נאך גאר קיינע אהנונג געהאט; עס האט אויך ניט עקזיסטירט די צערטהיילונג פון דער ארבייט אין אזא גראד ווי זי יעצט עקזיסטירט; דער שוסטער האט געהאט דאס רעכט צו רופען זיך מיט דעם נאמען, ווייל ער האט אליין געמאכט דעם גאנצען שוך פון אנהייב ביז סוף; דער שניידער, דער טישלער א.ז.וו. אויך דאס זעלבע, זיי זיינען געווען גאנצע בעלי מלאכות. יעדער ארבייטער האט געמאכט זיינע וואארען פיר איינע בעשטימטע צאל פון בעקאנטע, ער האט ניט געארבייט גלאט אין דער וועלט אריין. פון סטאק צו מאכען האט ער ניט געוואוסט, ווייל ערסטענס האט ער ניט בעדארפט, צווייטענס, ווייל ער וואלט טאקע קיינע קייפער ניט געפונען. אזא ארבייטער, ווי ארעס ער איז ניט געווען, דאך זיין חיונה, אבוואהל א קלעגליכע חיונה, האט ער אימער געמאכט. די הויפטזאכע איז, דאס ער איז געווען זיין אייגענער הערר און זיין עקזיסטענץ איז געווען זיכער; ער איז ניט געווען בלויז א „האנד“, ער איז געווען טאקע א גאנצער ארבייטער, דער לעהרלינג האט אויך געוואוסט בעשטימט, דאס ווען זיין לעהרצייט וועט זיך ענדיגען, וועט ער ווערען אזא זעלבסטשטענדיגער מייסטער, ווי זיין לעהרער; די געזעלשאפט אליין האט שוין דאן געזארגט דאפיר. די ארבייטער פון יענער צייט, ווי איהר קענט זעהען, זיינען אין זייער לעבען געווען מעהר אדער ווייניגער זיכער, זיי זיינען ניט געווען, ווי עס איז איצט, אין גאנצען טרעמפס, פראלעטאריער.

אזוי האט עס געדויערט אזוי לאנג ביז עס זיינען ניט ענטדעקט געווארען פלעצער, וועלכע האבען געפארדערט פערשידענע מענשליכע ארבייט. דורך דיזע פאררעוונג האט די ארבייט אין קליינע ווארקשאפס אנגעפאנגען צו פערשווינדען און האט אבגעטראטען איהר פלאץ פיר די ארבייט אין גרויסע ווארקשאפס, וואו די ארבייט איז געמאכט געווארען פון ארבייטער טהייל-וויוו, כדי זי זאל שנעלער פערטיג ווערען. באלד נאך דעם זיינען אויסגע-פונען געווארען מאשינען, וועלכע האבען נאך מעהר געהאלפען צו דער שנעלער פערפערטיגונג פון דער ארבייט. פון יענער צייט אן דאטירט די בעריהמטע „פרייהייט“ פון דעם ארבייטער. פריי איז ער געווארען אין צוויי הינזיכטען: פריי צו געהען, צו פארען, צו פערקויפען זיין ארבייט צו וועמען ער האט געוואלט, ער איז שוין ניט געווען מער צוגעבונדען צו דער שטיקעל ערד, ווי פריהער; פריי איז ער אבער אויך געווען פון אלע מיטלען, פון אלע ווערקצייגע, וועלכע זיינען נויטווענדיג פיר די מענשליכע ארבייט; אויסער זיינע צוויי הענד האט ער גאר ניט געהאט און דארום האט ער געמוזט פערקויפען זיין קראפט צו דעם, וועלכער האט געהאט דיזע אלע ווערקצייגע. זייענדיג געצוואונגען צו ארבייטען אום דעם הונגער צו שטילען, האט ער בעקומען ניט דעם פרייוו, וועלכען זיינע ארבייט איז ווירקליך ווערט געווען, ניין, דעם פרייוו, ווי איהר אלע ווייסט עס, בעשטימט דער בעזיצער פון די אלע מאשינען; ווי פיל ער וויל אזוי פיל גיבט ער דעם ארבייטער, ווייל דעם ארבייטערס לעבען איז אין דער געוואלט פון ריזעם מענשען; דער ארבעטער האט איין ברירה: אדער שטארבען פון הונגער, אדער אר-בייטען פיר ברויט מיט וואסער; נאטירליך קלייבט ער אויס דאס לעצטע. אין דעם גראד, ווי עס האָבען זיך פערמעהרט די גרויסע ווארקשאפס מיט די פערפאלקאמעטע ווערקצייגע און ארבייטערשפארענדע מאשינען, זיינען אלץ ווייניגער און ווייניגער געוואָרען די ארבייטער, וועלכע האבען געארבייט פיר זיך, וועלכע זיינען געווען זעלבסטשטענדיג. זיי מיט זייערע אונפאלקאמענע ווערקצייגע, מיט זייער אלטמאדישען אופן צו ארבייטען, האבען זיך ניט געקענט מעסטען מיט דעם גרויסען מאנופעקטשורער, וועל-כער האט פראדוצירט אלעס מיט דער מאשין. די מאשינארבייט איז געווען אי ביליגער, אי בעסער, און ווילענדיג, ניט ווילענדיג, האט דער קליינער מייסטערעל געמוזט פערלאזען זיין קליינעם ווערקשטעטעל און גיין און ווערען א שקלאף ביי דעם גרויסען מאנופעקטשורער.

א קורצע צייט איז עס נאך געגאנגען צו דערליידען, ארבייט האט מען בעדארפט האבען פיעל, די מאשינען זיינען נאך ניט געווען ענטוויקעלט, יעדעס מאל פלעגט אויסגעפונען ווערען א נייער פלאץ, וואו מי האט געקענט פערקויפען די אנגעמאכטע ווארען, און די „פרייע“ האבען נאך ווי עס איז געמאכט זייער לעבען. ניט אימער אבער, ווי א שפריכווארט גייט, זאגט מען על הנסים: נייע פלעצער, מערקטע שעפפען זיך אויס, די ארבייט פרא-דוצירט מיט די הילפע פון מאשינען, ווערט געמאכט 10 מאל און הונדערט

מאל שנעלער, ווי עס איז פריעהער געמאכט געווארען; די שפייכלערס זיינען אנגעשטאפט מיט סחורה, פיר וועלכע עס זיינען קיינע קונים דא; עס קומט א שטילשטאנד אין האנדעל; אין דער פאבריק, וואו עס האט גיזשוועט פריעהער פון די טויזענדע ארבייטער-שטימען איז טויט איצט, ווי אין א קבר, וואס ווערט מיט די טויזענדע פון ארבייטער, וועלכע האבען דארט געשאפען? זיי שטארבען פון הונגער, פירען פון קעלט ניט דארום, ווייל עס איז ניטא וואס צו קויפען. א ניין, דא איז שוין צו פיעל, זיי האבען אבער ניט פאר וואס צו קויפען.

האט איהר שוין געהערט פון אזא פערריקטהייט, אז מענשען זאלען הונגערן דארום, ווייל עס איז דא צופיעל עסענווארג, אז מענשען גייען נאקעט און בארפוס, ווייל עס זיינען דא צופיעל קליידער, צופיעל שוה? און דאך איז עס א פאקט, וועלכער וועט ניט און קען ניט אומגענדערט ווערען אזוי לאנג ווי דער ארבייטער און דער בעזיצער פון די אלע מאשינען, פעקטארים און אלע ארבייטסמיטעל, וועלען זיין צוויי בעזונדערע פערזאנען, אזוי לאנג ווי עס וועט עקזיסטירען „מיין און דיין“!

איינער געפינט אויס א מאשין פיר אירגענד וועלכער ארבייט; מיט דער מאשין קען דער מענש מאכען די ארבייט פיעל שנעלער און פיעל לייכטער, ווי ער האט עס געמאכט. דאכט זיך א ברכה פיר דעם ארבייטער. אזוי וואלט עס טאקע אויך געווען, אבער נור דאן, ווען דער ארבייטער וואלט געווען דער, צו וועמען די מאשין וואלט געהערען. דאן וואלט ער אנשטאט צעהן שטונדען ארבייט בעדארפט פילייכט אין גאנצען ארבייטען 4 שטונדען. ווי די זאכע אבער איז איצט, ווען דער בעזיצער פון דער מאשין איז א גאנץ אנדער פערזאן, ווערט דיעזע ברכה צו א קללה. אנשטאט די מאשין זאל זיין דעם ארבייטער א הילפע, ווערט זי זיינער א קאנקורענט, זי שלידערט ארויס טויזענדע פון מענשען אויף סטריט ברויטלאז, אן אירגענד וועלכע מיטעל צום לעבען און אן א פונק פון האפנונג אויף די צוקונפט. אזוי ווייט איז עס איצט מיט דעם ארבייטער: שווארץ און פינסטער איז זיין לעבען, קיין פריידע אין פערגאנגענהייט, קיין רוהע אין דער געגענווארט, קיינע האפנונג אין דער צוקונפט. אלע וועגען זיינען בעדעקט מיט וואנדערענדע ארבייטער, וועלכע גייען פון איין פלאץ אויף דעם אנדערן, פילייכט וועלען זיי געפינען א פלאץ, וואו זיי זאלען קענען פערדינען א שטיקעל ברויט; אויף איין שטיקעל ברויט זיינען דא 100 מילער; די איבריגע 99 פילען אן אונזערע געפענגניסע; דאס איז דער עלעמענט פון דער געזעלשאפט, וועלכער ווערט בעטראכט פיר געפערליך. געפערליך, ווייל זיי ווילן עססען, און האבען קיין אנדער וועג, ווי צו גנב'ענען און רויבען. דער הייפעל קאפיטאליסטען אבער, וועלכע שינדען און רויבען דאס ארעמע פאלק, בארען זיך אין אלען מעגליכען איבערפלוס, (וואָס טוען) זיי? — זיי זיצען זיך אין זייערע פאלאצען און דענקען, דאס עס גייט נישט איבער די היינטיגע אָרדנונג און דאס מיר לעבען אין דער בעסטער פון אלע וועלטען.

3.

דער קאמוניזמוס.

מעג אבער דיזער הייפעל פון בייטעל, קופאנען און קעפֿשניידערס, צוזאמען מיט זייערע געקויפטע קנעכט, זאגען וואס זיי ווילען. דער פאסט אבער, דאס 99 חלקים פון דער מענשהייט ליידען הונגער און נויט, לאזט זיך ניט בעשטרייטען. אויף שריט און טריט באגעגענען מיר הערצרייסענדע סצענעס, וועלכע עס איז אונמעגליך ניט צו בעמערקען. יעדער, ווער עס האט נאך ניט פערלארען אין גאנצען זיין פערשטאנד, ביי וועמען אין ברוסט גליהט נאך איין פונק פון עהרליכקייט, מוז פלוכען, האססען אזא ארדנונג. בלינד דארף מען זיין, אום ניט צו בעמערקען, ווי די איצטיגע געזעלשאפט ליכע ארדנונג ווערט אויס צופוילטקייט צופאלען אויף שטיקער און דאס קיינע פארפאָרעם (אונטערשפאראכצען) קענען און וועלען ניט רעמען איר פון דיזעס פאלען. זי איילט מיט ריזענשריטע צו אירער אייגענער קבורה, אבער אין דערוועלבער צייט לאזט זי א גוטען לעססאן פיר די מענשהייט, דאס קיין גליק און קיינע צופרידענהייט וועלען ניט הערשען אויף דיזער ערד, ביז עס וועט עקזיסטירען אירגענד וועלכער מיין און דיי, דען יעדער „מיין און דיי“ איז געגרינדעט אויף אונרעכט און אונפערנופס; און אלעס, וואס עס איז געבויט אויף אונרעכט, מוז זיין שערליך פיר די מענשען. פראפאטקין, איין גרויסער געלעהרטער, זאגט דאס עס — אבער לאָמיר בעסער איהם לאזען אליין ריידען:

„נעהמען מיר צום ביישפיל א ציוויליזירטע לאנד. די וועלדער זיינען אויסגעהאקט, די זומפען אויסגעטריקענט, טויזענדע פון באהענע שניידען דורך ווי מיט א נעץ דאס לאנד אין אלע ריכטונגען. די טייכען, די ימים זיינען בעדעקט מיט שיפען, וועלכע פעראייניגען ווייט ענטלעגענדע לענדער; קאד נאלען זיינען געגראבען, וועלכע האבען פערבונדען פערשידענע ימים. דאס גאנצע לאנד איז פול מיט פאבריקען. די וויסענשאפט האָט געלערנט די מענשען, ווי אזוי צו געברויכען די ענערגיע פון דער נאטור, אום צו בעפרי דיגען אלע זייערע בעדירפניסע. שטערט זיינען לאנגזאם אויסגעוואקסען אין דעם לאנגען משך פון יאהרען, און גאנצע אזערות פון וויסענשאפט און קונסט האבען זיך אנגעזאמלט אין דיזע מיטעלפונקטען פון דער ציוויליזאציאן, אבער — ווער האט געשאפען דיזע אלע וואונדער? —

„די פעראייניגטע קראפט פון הונדערטע פון דורות האבען בייגעטראגען צו דער עררייכונג פון אזעלכע גרויסארטיגע רעזולטאטען. די וועלדער זיינען אויסגעשניטען געווארען הונדערטע יאהרען פריהער. מיליאנען פון מענשען האבען פערבראכט זייער לעבען — א לעבען פון ארבייט — אום אויסצופירן קענען די אלע זומפען, אום צו מאכען וועג פיר די אייזענבאהען. אנדערע מיליאנען האבען געבויט די שטערט, געשאפען די גאנצע ציוויליזאציאן, מיט

וועלכע מיר שטאלצירען אזוי פיל. טויזענדע פון פילאָזאפּען, וויססענשאַפּט־ליכע מענער, שריפטשטעלער, אונטערשטיצט פון שריפטזעצער, דרוקער און נאך פון פילע, פילע ארבייטער, האבען ענטוויקעלט און פארנאנדער גע־טראָגען די וויססענשאַפּט, האבען געהאלפּען דער פּערניכטונג פון פילע דומהייטען, אבערגלויבען, אנשטאט וועלכע זיי האָבען געגעבען דער מענשי־הייט וויססענשאַפּטליכע וואהרהייטען, אן וועלכע די אלע וואונדער פון דער יעצטיגער ציוויליזאציע וואלטען די ליכטיגע וועלט ניט אנגעזעהען. דער גענוס פון א מייער, א גראָוו האט געוויס פיל מער אויפגעטאן פיר די ציי־וויליזאציע, ווי די אלע קאפיטאליסטען פון דער גאנצער וועלט צוזאמענ־גענומען. דיזע גאונים אליין אבער זיינען אויך ניט מער, ווי דער פראדוקט פון די פּערהעלטניסע, צווישען וועלכע זיי האבען געלעבט. אלעס וואס זיי האבען געטאן איז, דאס זיי האבען פארטגעזעצט די ארבייט פון די, וועלכע האבען געלעבט פאר זיי. . . . ווער ווייס אין וועלכער אנוויסענהייט מיר וואלטען נאך ביז איצט געשטעקט, ווען ניט די אלע אונבעקאנטע פיר די וועלט ארבייטער, וועלכע האבען זייער לעבען פּערלארען, אום אנצוואמלען דאס נייטיגע מאטעריאל, אום מיר זאלען ווייטער קענען ארבייטען? אין יעדער מאשין, ווי איינפאך זי זאל ניט זיין, קענען מיר לעזען א גאנצע געשיכטע פון שלאפלאזע נעכט, ענטווישונגען, פריידען, פון הונגער, פון נויט. פיל, פיל האט די מענשהייט געהארעוועט, איידער די מאשין איז געבראכט געווארען צו איהר איצטיגען פאלקאמענעם צושטאנד.

„אונזרע שטערט, וועלכע זיינען פּעראייניגט מיט דער גאנצער וועלט דורך אייזענבאהנען, שיפּען, טעלעגראפּען, זיינען די מיהע פון גאַנצע יאהר־הונדערטע. יעדעס הויז, יעדע פּעקטארי ציהען זייער ווערדע פון דעם פּלאץ, אויף וועלכען זיי זיינען געבויט. וואס פאר א ווערדע וואלט געהאט א גרוי־סער לאַנדאָן־שאפּ, ווען ער וואלט געראדע ניט געשטאנען אין לאַנדאָן, וועלכער איז געווארען דער זאמעלפּלאץ פון פינף מיליאָן מענשען?”

„וואו איז דאן דער מענש, וועלכער זאל האבען דאס רעכט ארויפצו־לייגען די האנד אויף עטוואס און זאגען: דאס געהערט מיר, איך האב עס געשאפּען? ווי קענען מיר בעשטימען פון דיזעם אונגעהייער גרויסען רייכ־טום דעם טייל, וועלכער זאל מיט רעכט געהערען צו וועמען עס איז?”

אין אן אנדערן פּלאץ דריקט זיך אויס קראפּאטקין נאך שטארקער:

„די אימאליענער, וועלכע זיינען געשטארבען פון כאַלערא, גראבענדיג דעם סוּע־קאנאל, האבען בייגעטראגען צו דער בערייכערונג פון דער וועלט אזוי פיל, וויפיל דער אינזשענער, וועלכער האט אויסגעפונען א מאשין, וועלכע ערלייכטערט דעם מענשען זיין ארבייט; דער לעצטער האט ניט מער געטאן פאר די מענשהייט ווי די מיידעל, וועלכע צאפּעלט זיך איינ־געבליגען אין דרייען דעם גאנצען טאג ביי דער מאשין — ווי און ווער קען אכמעסטען פאר יעדען איינעם דעם ריכטיגען טהייל פון די רייכטימער,

וועלכע זיינען אנגעזאמעלט ארום אונז און וועלכע זיינען דער פראדוקט פון דער הארעוואניע פון די גאנצע מענשהייט?"

דיעזע ווערטער זיינען אזוי פערשטענדליך, דאס איך האלט ניט פיר נייטיג זיי פערטייטשען אדער עטוואס צוצוגעבען; דער לעזער וועט שוין גוט פארשטיין, ווארום זיינען די אנארכיסטען אסאללעס ערסטען קאמוניסטען: זיי שטרעבען ניט צו דעם אידעאל, ווייל ער איז א שיינער; פון שיינקייט איז דא גאר קיין רעדע ניט; זיי פערטיידיגען דעם קאמוניזמוס אין דער צוקונפט, ווייל זיי ווייסען, ערסטענס, וויפיל צרות האט מיט זיך געבראכט פרוואט אייגענטום; צווייטענס, ווייל זיי ווייסען, אז א סיסטעם געגרינדעט אויף מיין און דיין, ווי זי זאל ניט זיין, וועט זי אימער זיין אונגערעכט; אלעס וואס איז אונגערעכט, קען ניט זיין גוט פיר די מענשהייט. דארט, וואו די מענשען ארכייטען קאמוניסטיש, מוז אויך דער פערברויך זיין קאמוניסטיש. אין אנדערע ווערטער: אין דער צוקונפט וועט דער מענש ארכייטען, וויפיל ער וועט קענען און געניסען, וויפיל ער וועט בעדארפען.

4.

דער אנארכיזמוס.

קאמוניזמוס איז ניט דער איינציגער פרינציפ, וועלכען מיר פערטיידיגען. ווען דאס וואלט געווען דער פאל, וואלטען מיר זיך גערופען קאמוניסטען; מיר רופען זיך אבער קאמוניסטען-אנארכיסטען. וואס מיינט דער צווייטער וואָרט? וואָס מיינען מיר א נ א ר כ י כ ט ען צו זאגען מיט איהם? מיר מיינען מיט דעם ווארט אנצודייטען, דאס אלע רעגירונגס פארמען, וועלכע האבען עקזיסטירט און עקזיסטירען, האבען נור געבראכט שאדען דער מענשהייט; דאס דער פרינציפ פון יעדער רעגירונג איז די מענשהייט צו פערשקלאפען; דאס, וואס ווייניגער א פאלק איז רעגירט געווען, דאס שנעלער און לייכטער האט עס זיך ענטוויקעלט און דאס פאלגליך אין דער צוקונפט דארף און וועט נור הערשען די אנארכיע, די רעגירונגסלאזיגקייט. אין אנדערע ווערטער: יעדער מענש, יעדע גרופע וועט האבען די פולע פרייהייט צו האנדלען נאך זייער אייגענעם געשמאק און ניט ווי אנדערע וועלען זיי פאָרזאָגען.

דער מענטש, וואס האט צו טאן ניט נאָך זיין אייגענעם פערשטאנד, נור וואס אנדערע הייסען איהם, איז א שקלאף, א שקלאף קען קיין מאל ניט זיין צופרידען און גליקליך, ווייל דעם מענשען איז איינגעבארען א לעבע צו פרייהייט. רויבען א מענטשען זיינע פרייהייט איז דאסזעלבע, ווי צו מארד טערן א מענשען מיט דורסט, מיט הונגער. אונזעליגע מאל האט שוין דארום די מענשהייט איהר לעבען אין קאן געשטעלט פיר די פרייהייט; פילע מאל האט זי שוין אויך אן ענדע געמאכט צו די טיראנען, וועלכע האבען איהר דאס לעבען פערביטערט. אבער ליידער האט זי באלד די אלטע אומגעביטען

אזיף נייע טיראנען. די מענשען האבען ניט פערשטאנען, דאס דער אונגליק ליגט ניט אין דעם הערשער, נור אין דער הערשאפט; זיי האבען נאך גע- לעבט אין דעם גלויבען, אז אירגענר וועלכע הערשאפט מוז זיין, זיי זיינען ניט געווען אויף אזוי אויפגעקלערט, צו פערשטיין, דאס די געזעלשאפט זערט פון די רעגירונג ניט געפיהרט, נור איבערגעפיהרט — און וואָס איז דער רעזולטאט? — טראץ די אלע טויזענדע פון קרבנות, וועלכע זיינען געשלאכטעט געווארען אויף דעם מזבח פון פרייהייט, איז די פרייהייט פון אונז נאך אזוי ווייט, ווי מיט דריי טויזענד יאהר צוריק. גאנץ אומזיסט זיינען אבער די קרבנות אויך ניט געפאלען. ווען די מענשען וועלען נאך א-מאל קעמפפן פיר פרייהייט — און קעמפפן וועלען זיי געוויס — וועט דאס שוין אויך זיין דער לעצטער קאמף. זיי וועלען זיך שוין ניט פערבלענדען מיט שיינע פוסטע פראזען; זיי וועלן מאכען, דאס די שוין באוונגענע פרייהייט זאל טאקע ווערען א ווירקליכקייט, וועלכע זי קען ווערען נור דאן, ווען יעדער ארט פון „מין און דין“ וועט פערשווינדען און ווען עס וועלען ניט אויפגעשטעלט ווערען נייע, פרישע רעגירונגען, וועלכע זאלען איהר רויבען די פרייהייט, פיר וועלכע זיי האבען מיט זייער הערצבליט בעזאהלט. לאמיר זיך די זאך גוט איבערלייגען און מיר וועלען מוזען קומען צום שלום, דאס אין דער צוקונפט איז נאר קיין פלאץ דאָ פיר אירגענר וועלכע רעגירונג.

ווען איהר וועט פרעגען א ריכטיגען רעגירונגס פאנאטיקער, וואס איז די בעשעפטיגונג פון א רעגירונג, וועט ער אייך ענטפערן פאלגענדעס: „די רעגירונג? — זי היט אב דעם פריעדען אין לאנד, דאס קיינעם זאל קיין אונרעכט ניט געשעהען, דאס די פערברעכער זאלען פאר זייערע מעשים ניט בלייבען אונבעשטראפט, דאס דער שטארקער זאל ניט אונטערדריקען דעם שוואכען. צו דיזען צוועק זיינען דא געזעצע, ריכטער, פאליס, דאס איז ערסטענס; צווייטענס, איז די רעגירונג דא אום צו שיטצען דאס לאנד פון דעם אויסווערטיגען פיינד. צו דעם צוועק זיינען דא מיליטער און נאך פילעס, וואס איז נייטיג דערצו.“ דאס איז די מיינונג פון א רעגירונגס-פאנאטיקער. און ווירקליך נור א פאנאטיקער, א פערבלענדעטער קען בעהויפטען אזא אונזין. ווער ווייס דען ניט אז די רעגירונג ניט נור זי שמערט דעם שטארקען פון אונטערצודריקען דעם שוואכען, נור געראדע פערקערט, זי העלפט איהם נאך. זאָל נור דער ארעמער ארבייטער סטרייקען מיט זיין מייסטער פיר העלערע ווייזשעס, וועמען העלפט די רעגירונג, דעם מייסטער אדער דעם ארבייטער? שיקט זי דען ניט ארויס איהרע מיליטער, וועלכע איז געהאלטען כלומרשט פאר דעם אויסווערטיגען פיינד, אום צו שיסען אין דעם, ארעמען ארבייטער דערפאר, וואס ער האט זיך אונטערשטעלט בעמען צו דעם טרוקען שטיקעל ברויט עטוואס פוטער? האט דען מאָלטקע, דער מאסעסעמערדער, אלליין ניט געזאגט אין דייטשען רייכסטאג, דאס די מיליטער דארף מען האבען פיר דאס ארבייטענדע פאלק, וועלכער ווערט צו „בעגעהרליך“? און

ווי שטייט עס מיט די פערברעכער, מיט די געזעצע און מיט דעם גאנצען הומבוך? זיי בעשטראפען איין ארעמאן, וועלכער האט געשטוילען א לאבען ברויט, אום צו שטילען דעם הונגער פון זיין ווייב און קינדער, זיי לאזען אבער אונבעשטראפט די, וועלכע טאגטעגליך זויגען אויס דאס בלוט, בער ראבעווען, בעגנבענען טויזענדע פון מענשען; יא, אזעלכע זיינען נאך ביי אונז די גרעסטע מיוחסים. לאמיר אבער צוגעבען אויף איין מינוט, אז די פערברעכער האבען טאקע בעגאנגען שלעכטע טהאמען; זיינען דען אבער די בעשטראפונגען דער ריכטיגער מיטעל, אום צו בעסערן, אדער דער מיטעל, אום די צאהל פון די פערברעכען צו פערמינדערן? ניין! אזוי לאנג ווי עס וועלען עקזיסטירען רויבער און בערויבטע; אזוי לאנג ווי די געזעלשאפט וועט זיין געשפאלטען אין צוויי קלאסען פון אונטערדריקער און אונטער-דריקטע, מעג מען נאך צעהן מאל אזוי פיל געפענגניסע בויען, ווי עס זיינען יעצט דא, מעג מען נאך די פערברעכער נאך פיל שטרענגער בעשטראפען, ווי מי בעשטראפט זיי יעצט, די פערברעכען וועלען ניט פערשווינדען. שאפט אב "מיין און דין" און נאר אן אללע געזעצען וועלען די פערברעכער פון זיך זעלבסט פערשווינדען, אויס דעם איינפאכען גרונד, ווייל די אורזאכע, וועלכע בעשאפט די פערברעכער, וועט פערשווינדען.

זעהר צומערפענד זאגט וועגען דעם קראפאטקין פאלגענדעס: „וואס מער מיר דענקען נאך איבער די פראגע (וועגען פערברעכער) דאס מער ווערען מיר איבערצייגט, דאס נור די געזעלשאפט אליין איז פעראנטווארטליך פיר די אלע שלעכטע טהאמען, וועלכע קומען פאר אין אונזער מיטטע; מיר זיינען איבערצייגט, דאס קיין בעשטראפונג, קיין געפענגניס און קיין הענקער זיינען ניט אין שטאנד צו פערקלענערן די צאל פון פערברעכער אויף איין האר. דריי פירטעל פון די פערברעכענס, וועלכע קומען פאר אונזערע שופטים ושוטרים, זיינען די פאלגען פון אונזער יעצטיגען שלעכטען געזעל-שאפטליכען צושטאנד און ניט, ווי מי דענקט, פון דער שלעכטיקייט פון דער מענשליכער נאטור. וואס אנבעלאנגט דעם פעהעלטניסמעסיג קליינעם צאל פון שלעכטע טהאמען, וועלכע קומען טאקע ארויס פון די שלעכטע נייגונגען פון איינצעלנע פערזאנען, זיינען די ניט צו העלפען מיט אזעלכע מיטלען, ווי געפוינגניס אדער הענקער, אין וועלכע מיר זעהען יעצט אונזער גאנצע רעטונג. מיט אונזערע דעמעקטיווס, פערפאלגונגען מאכען מיר אין דער געזעלשאפט אזא מכול פון ביזע ליידענשאפטען און געוואוינהייטען, דאס דער ווער עס וואלט ריכטיג פערשטיין דעם איינפלוס פון דיזע איינריכטונגען אין זייער גאנצער שערליכקייט, וואלט עמפערט געווארען איבער דעם, וואס די געזעלשאפט טוט אונטער דעם פארוואנד פון אויפהאלטונג פון מאראליטעט.

געוויס, ווען א מוטער זוכענדיק ברויט אדער א'ן אבראך פיר איהרע קינדער, מוז פערבייגיין פערשידענע שאַפס, וועלכע זיינען אנגעפילט מיט

די פיינסטע נאשערייען, ווען אויף איין זייט זעהט איר דעם גרעסטען לוקסוס, וועלכען אייערע פאנאטאזיע קען אייך נור אויסמאלען, ווערענד אויף דער צווייטער זייט הערשען די העכסטע ארמוט און נויט; ווען פיר דעם הונד און פערד פון א רייכען מאן ווערט געזארגט פיל מער אלס פיר מיליאנען פון קינדער, די מוטערס פון וועלכע ארבייטען אין פעקטארי, אום זיך און זייערע קינדער קוים, קוים צו ערנערען, ווען איין „איינפאכעס“ קליידעל פון א גרויס-ארטיגער ליידי רעפרעזענטירט מיט זיך דעם פרייו פון א יאר מענשליכע ארבייט, ווען רייך צו ווערען אויף א'ן אנדערענס ארבייט איז דער איינציגער צוועק פון אונזערע פני, און דאס אום צו מאכען געלד זיינען אלע מיטלען הייליג, דאן — געוויס — איז געוואלט דער איינציגער מיטעל, ווי די געזעלשאפט אויפערעכט צו האלטען, דאן זיינען ארמיען פון מיליטער, פאליס, ריכטער און הענקער איינע נויטווענדיגקייט.

ווען אבער אלע אונזערע קינדער — אלע קינדער זיינען אונזערע — וואלטען בעקומען א געזונדע, גוטע ערציהונג; ווען יעדע פאמיליע וואלט בעזעסען איין ארדענטליכעס היים; ווען יעדער און יעדע וואלטען געלערנט אירגענד וועלכע ניצליכע האנדארבייט, אין דערוועלכער צייט ווען זיי בילדען אויס זייערע גייסטיגע פעהיגקייטען; ווען די מענשען וואלטען געלעבט אין איין פעסטער צוזאמענבונדונג איינער מיט דעם אנדערען און וואלטען אימער געקומען צוזאמען, אום צו בעשפרעכען, פעההאנדלען איבער די געזעלשאפט ליכע אנגעלעגענהייטען, וועלכע ווערען יעצט איבערגעגעבען אין די הענד פון אייניגע — דאן וואלטען מיר ניט בעדארפט ניט די פאליס און ניט די אנדערע מחבלים!

דער לעזער וועט פון אלעם דעם, וואס איז געזאגט געווארען, פערשטיין דאס די אנארכיסטען בעטראכטען די אלע זאגענאנטע געשריבענע געזעצע פיר מאכטלאז אירגענד וועלכען נוצען צו בריינגען דער מענשהייט; עס זיינען דא פיל וויכטיגערע געזעצע, וועלכע רעגולירען דאס געזעלשאפטליכע לעבען, דאס זיינען די נאטירליכע געזעצע פון נויטווענדיגקייט. די מענשען האבען אנגעפאנגען צו לעבען אין געזעלשאפטען ניט דארום ווייל איינער האט ארויסגעגעבען אן אוקאז, זאנערען ווייל זיי האבען איינגעזעהען, דאס אין איין געזעלשאפט איז פיר יעדעם איינעם בעקוועמער און זיכערער צו לעבען, אלס ווען יעדער וועט לעבען באזונדער, אך, ווען עס וואלט זיך ווירקליך געווענט אן די געשריבענע געזעצע, ווען די געזעצע וואלטען ווירקליך געקאנט עפעס אויפטאן, וואלטען שוין יעצט אלע בעדארפט זיין אזוי אונפעלכאר, דאס קיין שפרינקעלע האט זיך ניט בעדארפט געפינען אויף אלע אונזערע טהאטען, דען די געזעצע: „דו זאלסט ניט גנב'ענען, רויבען, מארדען, מקנא זיין“ זיינען שוין באלד אזוי אלט, ווי די מענשליכע געשיכטע און דאך ווייסען מיר נאך ניט פון איין שלעכטען מענשען, וועלכער זאל ווירקליך פערבעסערט ווערען דורך די געזעצע. שלעכט וועלען די מענשען נור דאן אויפהערען צו

זיין, ווען עס וועט זיך ניט מער לוינען צו זיין שלעכט; געזעצע אלזא אין זיך אליין, נאך זייער נאטור נאך קענען ניט זיין ניט ניצליך און ניט שערליך; זיי הייבען אבער אן צו ווערען שערליך, ווען הינטער זיי שטייט א בעוואפֿנעטע מאכט און סטראשעט יעדעס איינעם ניט גלויביגען מיט פערפאלגונגען, מיט געפענגניסע; אין דער הינזיכט מאכען די געזעצע, אדער בעסער, די געזעצפארביקאנטען, מענשען פיר שקלאפען און דארום, ווען מיר זיינען געגען יעדעס געזעץ אין דער צוקונפט זיינען מיר געגען צוואנג, דען איין געזעץ וויל דאך דורכגעפירט ווערען, ווידריגענפאלס דארף מען דאך ניט דאס געזעץ, און עס איז אונמגעליך צו רעכענען, דאס אין דער צוקונפט וועלען אלע מיט איין מאל ווערן שאפסקעפ און זיין געהארכזאם אלע געזעצע, וועלכע וועלען פון וועמען עס איז-ניט פארביצירט ווערן; דיזע לייטע וועלען אדער גע- צוואונגען ווערען דורך, געוואלט צו טאן, ווי מי זאגט זיי, אדער זיי וועלען זיין פאליטישע פערברעכער, וועלכע וועלען מוזען שטום געמאכט ווערען, ווי די מארטירער פון דער היינטיגער געזעלשאפט.

ניין, ניין, מיר ווייסען שוין גענוג, וואס עס הייסט פאליטישע פערברע- כער יעצט, מיר ווילען שוין ניט ווייסען פון פאליטישע פערברעכער אין דער צוקונפט!

דאס איז מיט די פיינדע פון אינווייניג, יעצט וועלען מיר זעהען וואס איז וועגען די אויסווערטיגע פיינדע.

ווער זיינען אבער די אויסווערטיגע פיינדע? גיבען זאגאר שוין יעצט וועלכע פיינדע פון אויסען? די איינציגע אנטווארט דערויף איז ניין! דיזער שווינדעל איז שוין צו אלט, האט שוין זיין צייט אכגעלעכט. פריהער וואר עס פילייכט נאך מעגליך דעם אידען איינצורידען, אז די גאנצע איבעריגע וועלט איז זיינע פיינדע, וועלכע זוכען איהם נור צו פערניכטען, און דארום מוז ער זיין אימער אויף זיין וואך, אום זיך צו שיצען; קיין וואונדער, ווען ער האט אלע געהאסט ביז צום אויסערסטען; דאסזעלבע האט אויך געגלויבט יעדע אנדערע נאציאן פון די אלע איבעריגע; דער רעזולטאט איז געווען, דאס די מענשען פלעגען זיך צערפליישען און צערייסען ערגער ווי ווילדע חיות אין וואלד. יעצט איז עס אבער שוין ניט מער. וואס ווייטער, ווייטער הויכט אן אלץ דאס פאלק מעהר צו פערשטיין, דאס די ריכטיגע טוגענד בע- שטייט ניט אין דעם, דאס איין מענש זאל ליבען נור זיין נאציאן און די גאנצע איבעריגע וועלט האסען; אזא מענש ווערט שוין יעצט כאטראכטעט פיר א ווילדעם טהיר, זאנדערן, דאס דער מענש בלייבט מענש, וואו ער זאל ניט געבוירען ווערען, וועלכע שפראך ער זאל ניט רעדען, אבי ער זאל נור זיין א ניצליכער מיטגליד אין דער געזעלשאפט. אז דאס איז ניט קיין פאנטאזיע, נור א ווירקליכקייט, קענט איר עס זעהען פון דעם, דאס די ארכייטער פון דער גאנצער וועלט האלטען אב געמיינשאפטליכע קאנגרעסען, בעראטען זיך צוואמען, ווי אזוי צו פערניכטען זייער געמיינזאמען פיינד, דאס קאפיטאל.

דיזע אינטערנאציאנאלע געפילע פון די ארבייטער זיינען ערצויגען גע-
וואָרען אין דעם ארבייטער דורך דאס לעבען זעלבסט. אזוי גוט, ווי פריהער
זיינען געווען די ארבייטער נאציאנאל געזאנען, ווייל זיי האבען איינע די
אנדערע ניט געקענט. אזוי זיינען זיי געווארען אינטערנאציאנאל, ווען זיי
האבען זיך אנגעהויבען צו פערשטיין איינער דעם אנדערען. געצוואונגען
דורך ניט און עלענר צו פערלאזען דעם געבורטספלאץ און גיין זוכען א
שטיקעל ברויט אין אנדערע לענדער, האט זיך דער ארבייטער אין דערזעלבער
צייט איבערצייגט אז אלעס וואס איז געזאגט געווארען אין דער היים איבער
אנדערע נאציאנען, איז ליגען; פון יענער מינוט אן איז דער ארבייטער גע-
ווארען אינטערנאציאנאל. ווען מיר זעהען שוין דיזע אלע געפילע אזוי גוט
ענטוויקעלט יעצט, וואס דארפען מיר ניט ערווארטען אין דיזער הינזיכט אין
דער צוקונפט? מיט פולע איבערצייגונג קענען מיר זאגען, דאס אין דער
צוקונפט וועט ניט זיין קיין פלאץ פיר דיזע אלע געהעסיגקייטען; ברודער-
ליבע וועט פערבינדען אלע נאציאנען אין איין גרויסע מענשהייט, וועלכע
וועט זיך וואונדערן, ווי אזוי האבען דאס מענשען געקענט זיין אזוי ווילד און
איינער דעם אנדערן געהאט און פארפאלגט, ריכטיג, ווי זיי וואלטען ניט
געהערט צו איין מענשענראסע!

דער רעגירונגס פאנאטיקער איז נאך אלץ ניט רוהיג, ער האט נאך פיל
קשיות צו פרעגען און אט זיינען די וויכטיגסטע: ווען עס וועט קיין אויפ-
פאסער, קיין אויפזעהער ניט זיין, וואס וועט זיין מיט די פוילענצער? זיי
וועלען, ניט ארבייטען און לעבען אויף די ארבייט פון אנדערע. אָט, מענה'ט
ער, וועלען מיר ווידער האבען פאראזיטען.

ערסטענס, דיזע פאראזיטען וועלען ניט זיין דאס, וואס זיי יעצט זיינען:
זיי וועלען קענען געניסען, וויפיל זייער הארץ וועט געלוסטען; זיי וועלען
דאך אבער קיינע מיליאנען האבען, מיט וועלכע זיי זאלען קענען אנדערע
פערשקלאפען; ניט דאס איז דער גאנצער אונגליק, וואס די רייכע לעבען
גוט און ארבייטען ניט; ווען נור דאס, וואלט די מענשהייט ניט אזוי אונ-
גליקליך געווען; דען א מענש קען דאך ניט געניסען מעהר וויפיל זיין נאטור-
ערפארדערט; דער אונגליק איז, דאס זיי זאמלען זיך אן רייכטימער, וועלכע
זיי ווייסען גאר ניט וואס צו טאן דערמיט; צווייטענס, וועלען קיינע אויפ-
פאסער זאגאר ניט קענען העלפן, דער פוילענצער וועט שוין געפינען מיטעל
און וועגען זיך אויסצודרייען פון דער ארבייט; אלעס וואס מיר וועלען
געווינען, וועט זיין, דאס דעם צאל פון די פארהאנדענע פוילענצער וועלען
מיר פערמערען מיט נאך א פראצענט, מיט די אויפזעהער אליין טאקע.
דריטענס, איז די גאנצע מעשה גאר א ליגען, דאס עס איז דא פוילענצער:
ארבייטען פיר דעם מענשליכען קערפער איז א בעדירפניס און אזוי נויט-
ווענדיג, ווי אלע אנדערע בעדירפניסע פון מענשען. ווען א מענש ארבייט

ניט, איז ער קראנק; ער קען ניט פערדייען דאס עסען; ער שלאפט ניט — מיט איין וואָרט, ער ליידעט.

„אבער“, וועט דער לעזער זאָגען, „איהר ווילט אונז איינריידען, אז עס איז ניטא קיין פּוילענצער, מיר ווייסען דאך אבער, אז עס איז יא דא; אט צו ביישפּיל דער . . .“

„געוויס“, ענטפערן מיר, „מוזען אין דער יעצטיגער געזעלשאפט זיין מענשען, וועלכע האסען די ארבייט, אבער איז עס דען א וואונדער? ווען ארבייטען איז דאסזעלבע ווי שטארבען דריי מאל א טאג פון הונגער, ווען ארבייטען מיינט ניט ארבייטען מענשליך, וויפיל עס איז נייטיג פאר די גע-זונדהייט, זאנדרען 18—20 שטונדען א מעתלעך; ווען ארבייטען מיינט ניט אַברוה אויף דער עלטער, נור נאך גרעסערע נויט, ווי אין די יונגע יאהרען, שטארבען אויפן סטריט פון הונגער, פון קעלט; ווען ארבייטען איז ניט יעצט אן עהרע, ווי עס האָט געזאלט זיין, נור א שאנדע, דאן געוויס איז ניט דאס א וואונדער, וואס עס גיבט אזוי פיל פּוילענצער, דער וואונדער איז, וואס עס גיבט נאך אזוי פיל פלייסיגע.

שמעלט זיך אבער פאר די צוקונפט, ווען דער מענש וועט קענן אויס-גלייבען א ארבייט, וועלכע איז נאך זיין געשמאק; ער וועט פון קיינעם ניט געצוואונגען זיין; דער בעוואוסטזיין, דאס ניי-צענטלעך פון זיין פּראצע פרעסט אויף א'ן אנדערער וועט פעהלען, די שטונדען דער ארבייט זעהר קוהצע, דען וויפיל וועט גאר דארפען א מענש ארבייטען, ווען אלע וועלען שאפען פראדוקטיוו; דער פלאץ פון דער ארבייט ריין, לופטיג, קיינע שטינד קענדע לעכער — דאן גלויבען מיר ניט אויב עס זאל זיך געפינען איין מענש, וועלכער זאל ניט וועלען ארבייטען און זיין אונטערווארפען דעם מיטלייד אדער דער פּעראכטונג פון דער גאנצער געזעלשאפט!

וואס אנבעטריפט די, וועלכע דענקען, אז מי וועט מוזען האבען א רע-גירונג, אום אלעס זאל גיין אין דער ארדנונג, דאס די מענשען אליין זיינען נאך ניט פיהיג גענוג און זא ווייטער, אנטווארטען מיר קורץ און שארף מיט א נאנדער פראגע: ווי וועלען ניט קלוגע מענשען קענען אויסקלייבען ריכטיגע פיהרער? אויסער דעם, אויב מי גלויבט, אז די מאסע וועט אימער באדארפען א רעגירונג, דאן דארף מען זיך איבערהויפט ענטזאגען פון דעם גאנצען סאציאליזמוס, ווייל דער סאציאליזמוס קען נור גוט זיין פיר פער-נינפטיגע, זעלבסטשטענדיגע מענשען, ניט אבער פיר אזעלכע, מיט וועלכע מען קען מאכען, וואס מי וויל. מיר ווילען ניט אבלייקענען דעם פאקט, דאס די מאסע איז נאך יעצט ניט אזוי ווייט ענטוויקעלט און פערשטענדיג, ווי עס וואלט געווען ווינשענסווערט, אבער ווייסט איר ווארום? ווייל זי האט געהאט פיהרער וועלכע האבען פיר איר אלעס געטאן, און פערלאזענדיג זיך אויף זיי, איז זי געבליבען אנוויסענד. וויל מען דאס די מאסע זאל פער-

שטענדיגער ווערען, דאן איז ערסט רעכט נויטווענדיג, דאס די רעגירונגען זאלען פערשווינדען!

דיזע אלע גרינדע צוזאמען גענומען מאכען דעם אנארכיסט פיר איין געגנער פון אירגענד וועלכע רעגירונג, מעג עס זיין פון איינצעלנע פערזאנען נען איבער פילע אדער פון פילע איבער איינצעלנע. אין ביידע פעללע זיינען דא העררען און שקלאפען. מענשען קענען נור גליקליך זיין, ווען זיי געניסען די פולע פרייהייט, און די פולע פרייהייט איז אין דער אנארכיע.

5.

אונזערע מיטעל.

— ווען די רייכע האססען און פערפאלגען אונז, קענען מיר עס פער-שטיין; זיי האבען רעכט מיט זייער האס, דען מיר זיינען ווירקליך זייערע פיינדע, מיר האבען דעם האס פערדינט; מיר האססען זיי מיט יעדעם טראפען פון אונזער בלוט, מיר שרעקען זיך ניט אב פיר קיין מיטעל אום זיי צו פערניכטען. קיינע פערפאלגונגען ניט צו ערווארטען פון זייער זייט, וואלט געווען גאנץ איינפאך א דומהייט; מאנכעס מאל זאגאר פרייען אונז זייערע פערפאלגונגען, דען דיזע דינען אונז אלס א גוטער בעווייז, אז מיר רירען אן די פונקטען, וואו עס טוט זיי אס מעהרסטען וועה. קיין וואונדער ניט, ווען א בורזשא וועט אייך זאגען אז דער אנארכיזמוס איז א אויסגע-בורט פון דער העללע אליין, אז די אנארכיסטען זיינען ווילדע טהירען א.ז.וו.; עס שמערצט אונז אבער אונגעהויער, ווען מיר זעהען, דאס זאגאר שוין מעהר אדער ווייניגער ענטוויקעלטע ארכייטער, וועלכע רופען זיך סאציאליסטען, אייך די שעמען זיך ניט צו בעווארפען מיט שמוץ אונזערע אידעען, אונזערע האנדלונגען און אלעס, וואס האט נור א שייכות מיט דעם ווארט אנארכיזמוס. זייער טאקטיק איז א גאנץ איינפאכע: זיי נעמען ניט דעם אנארכיזמוס, ווי ער איז קלארגעלייגט פון די אנארכיסטען און קריטיזירען עס; ווען דאס וואלט געווען דער פאל, וואלטען מיר גאר ניט געהאט דאגעגען, מיר וואלטען פערקערט נאך דאנקבאר געווען; ניין, זיי טוען אזוי: מאלען אליין אויס א אנארכיזמוס געוואוינליך אזוי נארריש ווי עס קען נור געבען, בעווייזען דיזע נאררישקייטען און שרייען אין איין קול: „אט זעהט, וואס פיר א דומקעפה זיינען די אנארכיסטען!“

אט האט איר ווארשיינליך געהערט, דאס די אנארכיסטען זיינען געגען טרייד יוניאנס, געגען א 8-שטונדיגען ארכייטסטאג א.ז.וו. דאס איז אבער, ערקלעח איך אפען פיר די גאנצע וועלט, איין איינפאכער ליגען. בעטראכט דעם אונזין: אן אנארכיסט, וועלכער איז בערייט צו יעדער שטונדע זיין לעבען אויפצואפפערען פיר זיין אידעע, פיר דאס גליק דער מענשהייט, דיזער וועט ניט וועלען אז מענשען זאלען ארכייטען מיט א פאר שטונדען ווייניגער! וועהרענר די אנארכיסטען הערען ניט אויף צו שרייבען און צו ריידען:

ארבייטער, פערלייניגט אייך, וועלען זיי זיין געגען טרייד יוניאָנס — איז עס מעגליך?

„אבער“, וועט דער לעזער זאגען, „גלאט פון פוסטען פאס וועלען זיי דאך אויך ניט אויסקלערען, מסתמה מוז דאך עפעס זיין“ — געוויס איז דא, און הערט טאקע אויף טשיקאוואָשץ, וואס דאס איז.

טרייד יוניאָנס, און זייער ענטשטיין, זיינען געווען א רעזולטאט פון אונטערדריקונג און טיראניי פון דער זייט פון דער קאפיטאליסטען-קלאססע איבער די ארבייטער-קלאססע; אבוואל דער צוועק פון דער פערלייניגונג איז געווען קיין ריין סאציאליסטישער, ד.ה. זיי האבען זיך ניט פערלייניגט, אום צו מאכען א ענדע מיט דער לוינסיסטעמע, דאך דער פאקט אליין, דאס אר-בייטער האבען זיך אנגעהויבען צו פערלייניגען אום צו קעמפען געגען זייערע בלוטזיגערס, איז געווען פיר יעדען ריכטיגען ארבייטער פריינד א זעהר ערפרייליכער. די הויפט-פונקטען, וועלכע די יוניאנס האבען דאן געהאט אין אויג, זיינען געווען געווערקשאפטליכער נאטור: זיך ניט לאזען העראבריקען די פרייזען, סטרייקען א מאל פיר בעסערע ווידיזשעס און אונטערשטיצען מאנכעס מאל א מיטארבייטער אין א נויט.

אין יענער צייט זיינען די יוניאנס געווען ביי די קאפיטאליסטען ווי א דארן אין אויג, ווייל צו יענער צייט איז די מאשינעריע געווען ניט אזוי ווייט ענטוויקעלט; די קאנקורענץ צווישען די ארבייטער האט ערסט זיך אנגע-פאנגען צו ענטוויקלען און די יוניאנס, ווען זיי זיינען נור געווען גוט ארגאניזירט, האבען זיך געקענט מעסטען אין זייער מאכט מיט דעם קאפיטאל. וויי-טער, ווייטער, די מאשינעריע האט זיך אלץ מער ענטוויקעלט; די צאל פון די שטענדיגע ליידיגגייער איז געווארען גרעסער און גרעסער און דער יוניאן האט אויפגעהערט צו זיין א קאמפמיטעל געגען דאס קאפיטאל, ווי ער איז אמאל געווען. די בעסטע ראיא איז דאס דער יוניאן האט פארלארען זיין מאכט איז דאס זאגאר דער קאפיטאליסט, אויך דער איז געווארען א גרויסער פריינד פון יוניאן. דאס איז דער בעסטער סימן, אז דער יוניאן טויג שוין ניט מעהר. און ווירקליך דער יוניאן האָט נור געקענט זיין געפערליך דאן, ווען אויסער דעם יוניאן האט דער קאפיטאליסט קיינע ארבייטער ניט גע-קענט קריגען, וועלכע זאלען אים די ארבייט פערטיג מאכען.

ווי איז אבער די זאך יעצט? איינע גאנצע ארמע פון טויזענדער פון ליידיגגייער ווארטען נור אויף די געלעגעהייט, דאס ארבייטער אין אירגענד וועלכען בראנטש זאלען סטרייקען, אום זיך אריינצוכאָפען אויף זייער פלאץ. איר קענט זאגען עס איז זעהר ניט ארענטליך פון יענע ארבייטער, וואס טוען עס, אבער דער פאקט בלייבט דאך דארום ניט ווייניגער פאקט. בע-דענקט זיך אויך גוט, גייט אריין אויף איין מינוט אין זייער לאגע און איר וועט זיי גאר ניט אזוי פיל פערדאמען; ווער ווייס וויפיל טעג זיי האבען געהונגערט, ווער ווייס וויפיל צרות, געוויסענסכיסע, דיזע לייט זיינען אויס-

געשטאנען איידער זיי האבען זיך ענטשלאסען צו גיין ארבייטען אויף פרעמד דע פלעצער. די סטרייקערס קענען קיין מאל ניט זאגען מיט זיכערהייט, ווי זיי וואלטען געהאנדעלט, ווען זיי וואלטען געווען די ארבייטסלאזע, די אויס- געהונגערטע; הונגער איז זעהר שלעכט צו ליידען און עס איז קיין וואונדער, ווען דער הונגער בעזיגט, ערשטיקט די שוואכע סאלידאריטעט'ס-געפילען פון דעם ארבייטער. ווי די זאך איז, אויב זיי זיינען גוטע אדער שלעכטע מענשען, דער יוניאן פערלירט דערווייל זיין מאכט געגען דאס קאפיטאל און פאלגליך הויבט אן דער יוניאן צו צופאלען, דען קיין זאך קען ניט לאנג עקזיסטירען וואס פערלירט זיין צוועק. די ארבייטער דענקען: צו וואס זאלען מיר בע- לאנגען צו א יוניאן, ווען ער קען אונז גאר ניט העלפען?

די אנארכיסטען זעהען עס צו און עס קריינקט זיי זעהר די גאנצע גע- שיכטע; זיי ווייסען דאס עס איז נייטיג פיר דעם ארבייטער צו זיין פער- אייניגט, דאס זאנסט וועט דער ארבייטער גאר אין גאנצען היפלאלא בלייבען; פון דער אנדערער זייט אבער זיינען זיי איבערצייגט, דאס דער גרונד, די פרינציפען, אויף וועלכע דער יוניאן האט זיך אמאל געגרינדעט, האבען שוין זייער צייט אבגעלעכט, און דאס ווען עס וועט אזוי בלייבען, איז דער צערפאל פון די פעראייניגונג אונפערמיידליך. וואס בלייבט אלזא צו טאן די אנארכיסטען? אט וואס זיי טוען: זיי געבען זיך אלע די מיהע די יוניאנס צו רעארגאניזירען; זיי ווילען אין דיזען קערפער א נייע נשמה אריינבלאזען; אנשטאט די פעראלטעטע פרינציפען גיבען זיי דעם יוניאן נייע, וועלכע זיינען אנגעמעסען די אומשטענדען פון אונזער נייער צייט. וואס זיינען דיזע פרינציפען? אבשאפונג פון פריוואט אייגענטום אום גענצליך בעפרייט צו ווערן, און דאס דער קאפיטאליסט וועט קיין מאל ניט פרידליך אבגעבען זיינע אנגערויבטע רייכטימער, און דאהער מוז מען גע- ברויכען געוואלט, ווען עס איז נייטיג. ווען דער יוניאן וואלט געווען דורכ- געדרונגען פון דיזע פרינציפען, וואלטען זאגאר די קליינע סטרייקס ניט אזוי אפט פערלארען געגאנגען.

אויסער אלעס דעם זיינען די יוניאנס א שלעכטע קאריקאטורע פון דער היינטיגער רעגירונג: עס זיינען דארטען דא קעניגע, מיניסטערס, גענערעלע, סעקרעטערע, וועלכע פירען דעם גאנצען רעדעל. וואס זיי זאגען מוז זיין הייליג; זיי הימען, אז אויסער זייערע אלטע פערמאדערטע אידעען זאלען זיך קיינע ניט אריינגאבענען אין יוניאן; גאר ניט זעלטען טרעפט זיך, דאס די ארבייטער ווערען פערקויפט פון זייערע פיהרערס. מיט איין ווארט, דער יוניאן איז געווארען פיר פילע שווינדלער א געשמאקער ביסען און אויף אזא אופן איז דער יוניאן, ווי ער איז איצט, א טייטער גליד אין דער ארבייטער בעוועגונג, וועלכע ווערט זעהר פיל געשמערט דאדורך; די אנארכיסטען זוילען דיזעס גליד מאכען צוריק לעבעדיג, אויב עס איז נור מעגליך!

איחר זעט אלזא, ווי מי דארף פערשטיין: „די אנארכיסטען זיינען געגען

יוניאנס". זיי זיינען ניט געגען יוניאנס איבערהויפט, זיי זיינען אבער געגנער פון די יוניאנס, ווי זיי זיינען יעצט; זיי זיינען געגען די קאָרופּציען, פּערקויפּליכקייט, וועלכע הערשט מיט אונבאַגרענצטער מאַכט אין יוניאָנס. זיי זיינען געגען די פּערשלאָסענע טהירען פון יוניאן פיר אירגענדר וועלכע פּרישע, געזונדע, אידעען, אום די שווינדלער זאלען דארט קענען ווירט-שאפטען, וויפיל זייער הארץ געלוסט. וואס די אנארכיסטען אלזא ווינשען איז, דאס דער יוניאן זאָל ערסט אנפאנגען צו לעבען, וואס קען נור גע-שעהען, ווען די ארבייטער וועלען איהם אויסרייניגען פון אלע פסולת און דער גייסט פון יוניאן וועט ווערען אנשטאט א געווערקשאפטליכער, א רע-וואלוציאנערער; דאס אלטע לידעל פון סטרייק זאל אויפהערען און ווען עס זאל שוין אמאל יא ווערן געסטרייקט, זאל עס געוואונען ווערן, מעג עס קאסטען, וואס עס וויל.

כמעט דאסעלבע איז אויך מיט דעם 8-שטונדיגען ארבייטסטאג. קיין אנארכיסט האט נאך קיין מאל ניט געזאגט אזא אונזין, דאס עס איז בעסער צו ארבייטען 15 שטונדען, ווי 8 שטונדען. דאס צו זאגען דארף ער זיין פשוט א פּערריקטער. וואס ער זאגט איז, דאס די ארבייטער וועלען נאך בלוט-זווייניג געווינען דערמיט; שקלאפען וועלען זיי בלייבען זא ווי זא, און זיי דארפען ניט איבער דיזע קלייניגקייט פּערגעסען צו טראכטען וועגען דער גענצליכער בעפרייאונג. אויסער דעם קריטיזירט דער אנארכיסט די ארט און ווייזע, ווי אזוי די ארבייטער ווילען בעקומען דעם אכט-שטונדיגען אר-בייטסטאג. די אנארכיסטען וואלטען מיט הערצליכסטען פּערגעניגען, מיט פריידען מיטגעוויקט אין דער בעוועגונג, ווי די טשיקאגאער מארטירער האבען עס געטאן, ווען זיי וואלטען געזעהען אלע ארבייטער אויפשטיין, ווי איין מאן, פּערלאזען זייערע אַסטראגען און מיט שטאלץ און מיט דעם בעד-וואוסטויין פון זייערע גערעכטע פארדערונגען וואלטען זיי געצוואונגען דעם קאפיטאליסט זייער בלוטזייגער, נאָכצוגעבען! דאס וואלט געווען ריכטיג געהאנדעלט, ווי (ציל) בעוואוסטע ארבייטער דארפען האנדלען.

וואס איז אבער יעצט? אנשטאט צו פארדערען, בעטלען זיי; זיי פּע-טיציאנירען (פּראשעניעם שיקען) צו דער רעגירונג, דאס זי זאל אזוי נוט און בארמהערציג זיין, צו מאכען א געזעצליכען אכטשטונדיגען ארבייטסטאג. וועלכע ווירקונג קען אזא געזעץ האבען, וועלען מיר עטוואס ווייטער ער-קלערן, אבער שטעלט זיך פאר וואס פאר א'ן אונזין דאס איז, דאס די אר-בייטער גייען בעטען הילפע ביי דער רעגירונג צום קאמפּה מיט'ן קאפיטאל; ווער איז אבער די רעגירונג, איז דאס ניט דיזעלבע קאפיטאליסטען באנדע? האט זי דען שוין טויענדער מאל ניט בעוויזען דעם ארבייטער, אויף וועמעס זייט זי שטייט, וועמעס אינטערעסען זי פּערטרעט? און פאר אזא רעגירונג קריכט מען אויף אלע פיער און מי בעט איר אום הילפע!!

דאס טרויעריגסטע און דאס קאמישסטע פון דער זאכע איז, דאס די פיהרער פון דער זאגענאנטער בעוועגונג רופען זיך נאך רעוואלוציאנערען; פערשטייט איר דעם אונזין פון דעם, דאס רעוואלוציאנערע און רעגירונג גייען האנד אין האנד? קיין גרעסערער אונזין איז נאך אויף דער וועלט ניט געווען! אנשטאט רעוואלוציאנערען, האבען זיי זיך בעדארפט רופען אלטע באביצעס, דאס וואלט געווען פיל פאסענדער צו זייערע האנדלונגען. ווען זיי וואלטען ווירקליך געווען רעוואלוציאנערען, דאס ערסטע, וואס זיי וואלטען בעדארפט טאן, איז צו פערניכטען די רעגירונג.

וואס פערדריסט אבער נאך מער, ווי אלעס איז, דאס דאס גאנצע כעט לען און שנארען וועט גאר ניט העלפען. לאמיר אננעמען, דאס די רעגירונג האט אזא געזעץ ארויסגעגעבען; נון, איז שוין אלעס געוואונען? מיט ניכטען, עס איז נאך זעהר ווייט דערפון; דען, ערסטענס, קען דיזעס געזעץ נור א ווירקונג האבען אויף בעשטימטע טריידס. לאמיר אנכאפען צום ביי-שפיל די פעלד ארבייטער: פיר זיי האט דאס געזעץ קיינע וויכטיגקייט; אין די קליינע פעקטאריס וועט דיזעס געזעץ אויך ווייניג וואס ווערדע האבען. אלזא דיזעס געזעץ מיינט נור צו בילדען א זאגענאנטע אריסטאקראטיע צווישען די ארבייטער, און די ארבייטער אלס קלאססע זיינען געבליבען אזוי אָרעם און עלענד ווי פאר דעם געזעץ. אבער מיינט ניט אז איהר זייט שוין פערטיג; יענער קליינער טייל קריגט נאך אויך ניט אזוי שנעל דאס, וואס מי האט אויסגעבעטעלט און ניט פאר וואס מי האט געקעמפט. גאנץ אייניג פאך: אויף מארגען, ווען דאס געזעץ איז שוין דא אויף דער וועלט, קומט דער ארבייטער און וויל זיך זעצען צו דער ארבייט. זיין מייסטער קומט צו צו איהם און ערקלערט, אז פון היינט אן וועט ער מעהר ניט ארבייטען, ווי 8 שטונדען טעגליך. דער ארבייטער שטייט אויף און דאנקט איהם פיר זיין נומהערציגקייט; דער מייסטער אונטערברעכט איהם אין מיטען דאנקען און זאָגט איהם: דו פערשפארסט מיר דאנקען: דו וועסט קריגען קליינערע וויידזשעס; דער ארבייטער ווערט אזש צומישט פון דיזער ערקלערונג און ענטפערט: „טו פון וואנען וועל איך לעבען?“ — „דאס גייט מיר ניט אן“, ענטפערט דער קאפיטאליסט; טו ווי דו פערשטייסט. דעם ארבייטער בלייבט איבער צו טאן איינס פון די צוויי, אדער זיך זעצען און ארבייטען, ווי אין שנים קדמוניות, דאן איז דאס געזעץ פיר די קאץ; אדער ער גייט סטרייקען. אבער ווי באלד סטרייקען מוז ער, טו זוארום האט ער פון אנפאנג אן ניט געסטרייקט? ער וואלט פערשפארט זיך פערדרייען א קאפ מיט דער שופטי-גער רעגירונג, אום עס זאל ניט הייסען, דאס די רעגירונג האט געהאלפען די ארבייטער.

אבער, וועלען אייניגע זאגען, עס איז נאך דא א דריטער אויסוועג און דאס איז „די רעגירונג וועט בעשטימען דעם ארבייטס-פרייז“. אויף דעם

ענטפערן מיר, וועט איהר מוזען ווארטען ביז משיח וועט קומען. אין אנדערע ווערטער, עס וועט קיינמאל ניט געשעהען.

מיר בעטייליגען זיך אין קיינע וואהלען (עלעקשיאנס), ווייל מיר ווייסען, דאס דער פארלאמענט קען גאר ניט העלפען די ארבייטער, ביז זיי וועלען זיך אליין ניט העלפען; מיר שיקען אויס דיזעם גרונד קיינע ארבייטער קאנדידאטען. די פראקטיס האט אונז געלערענט, אז די וועלכע טרעטען אריין אין פארלאמענט, האטש פריהער זיינען זיי געווען ערליכע מענשען, ווערען זיי דורך דעם פארלאמענט קארומפירט און פערדארבען און די ארבייטער בעוועגונג ליידעט דאדורך.

וואס איז אלוא די טאקטיק פון די אנארכיסטען? — שטייענדיג אויף דעם באדען פון דעם וויסענשאפטליכען סאציאליזמוס, קענען זיי זיך מיט קיינע רעפארמען בעשעפטיגען; דער וויסענשאפטליכער סאציאליזמוס האט איין מאל פאר אלע מאל פעסטגעשטעלט איין אייזערנעם לוינגעוועץ, דאס זאלאנג די קאפיטאליסטישע סיסטעם וועט עקזיסטירען, וועט דעם ארבייטערס לויין קיינמאל ניט זיין מעהר, וויפיל עס איז נייטיג צו זיין לעבענס אונטערהאלט; דיזעס געזעץ איז פיל שטארקער, ווי אלע אנדערע געזעצע; עס איז אייזערנעס. דארום זאגען די אנארכיסטען, דאס אין די גרענצען פון דער היינטיגער סיסטעם איז קיין רעפארם ניט גוט, אום צו העלפען דער ארבייטער-קלאסע אלס קלאסע. דאס קען נור געשעהען מיט דער אבשאפונג פון קלאסענהערשאפט, מיט דער פערניכטונג פון פריוואט אייגענטום, מיט דער הערבייששאפונג פון דער סאציאלער רעוואלוציאן.

צו איהר און נור צו איהר דארפען זיך ריכטען אלע שטרעבונגען פון א'ן ארבייטער פריינד, אלעס אנדערע מוז ביי אים זיין א נעבענזאך; וואו ער זאל גיין, שטיין, איבעראל דארף ער פרעדיגען דעם האסס צו דער היינטיגער סיסטעם און ווירקען פיר איהרע פערניכטונג.

„אבער“, זאגט מען, „צו דער סאציאלער רעוואלוציאן איז דאך נאך ווייט,

וואס טוט מען דערווייל?“

עס איז א גאנץ פאלשע מיינונג פון אנהויב ביז סוף: אזוי גוט ווי איך קען ניט בעהויפטען, אז די רעוואלוציאן וועט זיין מארגען, ווייל איך בין קיין נביא, אזוי קען דער אנדערער אויך ניט זאגען, אז עס וועט זיין אין 10—20—30 יאהר; דער פאקט איז, דאס מיר אלע פיהלען, דאס מיר זיינען אויף דעם שוועל פון דער רעוואלוציאן, און מיר קענען גאָר ניט ווייסען, ווען זי וועט אנקומען. זאל זי אנקומען פלוצלונג פיר אונזערע פינדע, אבער זאל זי אונז געפינען בערייט, ווארטענדיג אויף איהר. מיר זיינען איבערצייגט, דאס ווען דיזע גאנצע ענערגיע, וועלכע ווערט ארויסגעווארפען אומזיסט אויף פעטיציאנען און כדומה, וואס דאס איז אן ארבייט ווי שעפפען וואסער אין א זיפ, וואלט אנגעווענדעט געווארען אויף רעוואלוציאנערע פראפאגאנדא, ווער ווייס אויב מיר וואלטען שוין ניט געהאט די רעוואלוציאן הינטער זיך.

אויב מיר וואלטען שוין ניט גענאסען די פרייהייט, גלייכהייט און ברידער־ליכקייט, פון וועלכע מיר ריידען נור יעצט. דען לאמיר אייך זאגען: די רעד־וואלוציאן ווערט ניט געמאכט פון געטער, נור פון מענשען, און ווען די אלע, וועלכע בעשעפטיגען זיך יעצט מיט טראגען וואסער אין זיפ, וואלטען געווען ערנסטע רעוואלוציאָנערען, וואלטען מיר געקענט זעהר שנעל בעפרייט ווערען פון אונזערע צרות!

דאס זיינען די פרינציפען פון די אנארכיסטען; יעדער טאג בריינגט נייע קעמפפער אין אונזערע רייהען. ציטערען מעגען די טיראנען און די בלוטזיוגערס, ווען אונזערע ארכייט וועט אזוי נאך א קורצע צייט ווייטער געטריבען ווערען, דאן איז א ענדע צו דיזעם עלענדר און א צייט פון גליק און צופרידענהייט וועט אנפאנגען צו הערשען אין דער גאנצער וועלט.

ע נ ד ע

פרייהייט 5. - סאציאליסטישע לעקציע פון וויליאם מאָריס

געהאלטן אין לאַנדאָן, אין 1887, אויף דער טעמע
 „די פאליטיק פון צוריקהאלטן זיך“

(פאָרקירצט)

גלייך אין אָנהייב פון זיין לעקציע שטעלט זיך וויליאם מאָריס אויסן
 שטאַנדפונקט, וועלכער קען אָנגערופן ווערן „פרייהייטלעכער קאָמוניזם“,
 און אָט ווי זיין אַרגומענטאַציע גייט:

די אָפּשאַפונג פון דעם פּריוואַט־אייגנטום (אָדער דאָס איבערגעבן דעם
 גאַנצן אייגנטום אויף אלע זאַכן אין די הענט פון שטאַט) איז נאָך ניט דער
 אמתער ציל פון סאָציאַליזם. דער ציל איז סאָציאַלע גלייכהייט. די פּראָד
 דוקציע פון סחורות און די דינסט־לייסטונגען אין אַ (גערעכטער) געזעלשאַפט
 קענען ניט געמאָלט זיין אַנדערש ווי נאָר אויף אַ קאָאָפּעראַטיוון באַזיס. דער
 ריבער קען מען טאַקע ניט, אויב אַפילו איר וואָלט עס געוואָלט, אָפּטיילן די
 מעשים פון אַ יחיד וואָס מיר וועלן אים באַצייכענען אַלס יחיד „אלף“ פון די
 מעשים פון אַ צווייטן — דעם „בית“; און אז איר וואָלט דאָס שוין יאָ געקענט
 טאָן, זעען מיר ניט קיין גרונט צו געבן אַ העכערן לעבנס־סטאַנדאַרד דעם
 יחיד א. מחמת ער קען אויסאַרבעטן מערער ווי דער יחיד ב. און אָט פאַר
 וואָס: אויב די געזעלשאַפט זאָל טאַקע דינען דעם יחיד ב., מוז זי אים באַשיצן
 קעגן דער טיראַנני פון דער נאַטור; און אויב אַנשטאַט אים, דעם יחיד ב., צו באַ
 שיצן, באַשטראַפט זי אים גאָר, פאַר ניט זיין געבוירן מיט די זעלביקע מוסקול־
 פעאיקייטן ווי דער יחיד א., — טאָ באַגייט דאָן די געזעלשאַפט אַ פאַרראַט
 לגבי דעם יחיד ב.; און, במילא וועט אַזאַ מענטש, אויב ער האָט אין זיך
 אַ גייסט, מוזן רעבעלירן קעגן דער עוולח.

„מיר קאָמוניסטן זאָגן דעריבער, פירט אויס מאָריס, אַז ס'איז אוממעגלעך
 צו האַלטן אַן אמתע פּראָפּאַרציע צווישן דעם לויין און דער אַרבעט. און ווען
 איר זאָלט קענען דאָס טאָן, וואָלט געווען נויטיק דורך צדקה גוטצומאַכן דעם
 אומיושר פון די שטאַרקע לגבי די שוואַכע, ד.ה. אַז נייע געזעצן מכוּח הילף
 פאַר די אַרעמעלייט וואָלטן נויטיק געווען. מיר האַלטן, אַז די ריכטיקע אויס
 נוצונג פון יעדנס ענערגיעס פאַרן וואוילזיין פון אַלעמען, און די מאַס פון
 פּערזענלעכען באַדאַרף, זיינען דער איינציקער באַזיס פאַר באַזיצטום, און אָט
 אַזאַ אייגנטום־רעכט איז די איינציקע גאַראַנטיע קעגן דער באַשאַפונג פון

פרישע (קאלעקטיווע) פרווילעגיעס, וואָס וועלן דאַרפן בטל געמאַכט ווערן, פונקט ווי די אַלטע פרווילעגיעס.

דאָן ציט מאָריס אַ גרענעץ־שטריך צווישן סאַציאַליסטן און קאָמוניסטן, ווי פּאָלנט: די סאַציאַליסטן גלויבן אין דער נויטיקייט פון אַ צענטראַלער אַלמעכטיקער רעגירונג, אַ רעפּאַרמירטע אויסגאַבע פון דער איצט עקזיסטירנדיקער מלוכה־רעגירונג; בעת די קאָמוניסטן, הגם זיי ווייסן נאָך אפשר ניט קלאָר וואָס ס'וועט קומען אַנשטאַט דער מלוכה־רעגירונג, וואָלטן דאָך וועלן, אַז ווען די געוואוינהייט פון סאַציאַלן לעבנס־שטייגער וועט שוין ווערן איינגעוואַרצלט, זאָל לחלוטין ניט נויטיק זיין, און ניט געדולדעט ווערן, קיין מין אויטאָריטערע צענטראַלע רעגירונג.

דאָ קומט מאָריס צום פּראַקטישן חילוק, צום גרונט־אונטערשייד, צווישן סאַציאַליסטן און פּרייהייטלעכע קאָמוניסטן, ווי ער זעט עס. די סאַציאַליסטן, מיינט ער, ווילן פּועלן ביים פּאַרלאַמענט צו מאַכן געזעצן לטובת די אַרבע־טער, זיי ווילן ביסלעכווייז פאַרוואַנדלען דעם איצטיקן פּאַרלאַמענט, וואָס איז נאָר אַן אינסטרומענט אין די הענט פון די וואָס האָבן מאָנאָפּאָליזירט די פּראָדוקציע־מיטלען — ווילן פאַרוואַנדלען אים אין אַ קערפּערשאַפט וואָס וועט אָפּשאַפן מאָנאָפּאָליעס און וועט איינפירן אין דער געזעלשאַפט די סיסטעם פון פּרייער אַרבעט.

קעגן אַ פּאָליסי פון פּאַרלאַמענטאַרער אַקציע שטעלט וו. מאָריס אַרויס זיין פּלאַן, אָדער „פּאָליסי פון צוריקהאַלטונג“ (אַבסטענשאַן), און אָס וואָס ער מיינט דערמיט.

ראשית־כּל, מוז מען אויפקלערן די אַרבעטער, וויזונדיק זיי, אַז כל־זמן מאָנאָפּאָליע עקזיסטירט, וועלן זיי, די אַרבעטער, קענען עקזיסטירן ניט אַנדערש ווי נאָר אַלס די שקלאַפּן פון מאָנאָפּאָליע. און אויך ווען די שכירות וועלן אַפילו צען מאָל גרעסער זיין, וועלן די אַרבעטער נאָך אַלץ בלייבן לויף קנעכט ביי די מאָנאָפּאָליסטן פון באַזויג און ביי די באַהערשער פון די פּאַרלאַמענטן, די באַעוולטע באַפעלקערונג, שיקנדיק אירע דעפּוטאַטן אין פּאַרלאַמענט, ווי „גלייכע“ מיט די מאָנאָפּאָליסטן־עקספּלואַטאַטאָרן, ניט איר צור שטימונג און מאַראַלישע אינדאָרסירונג, אַזוי צו זאָגן, צו דער סיסטעם פון אַן אויטאָריטערן מאָנאָפּאָל, וואָס איז דער פּאַקטישער יסוד פון דער גאַנצער היינטיקער געזעלשאַפּט־סיסטעם, און וואָס איז דער פּולסטער היפּוך פון פּרייער אַרבעט, אַלס באַזויס פון אַ נייער, גערעכטער סאַציאַלער סיסטעם אין דעם גייסט פון קאָמוניזם, אָדער פּולן סאַציאַליזם.

איז דעריבער די ערשטע אויפגאַבע פון אַלע קעמפּער פאַר סאַציאַלער באַפּרייאַונג, מיינט מאָריס, צו פּרעדיקן דעם סאַציאַליזם צווישן מער אַר־בעטסלייט און פּאַלקס־מענטשן, מאַכן זיי באַוואוסטזיניק, גייסטיק גרייט

אויפצונעמען די יסודות פון דער נייער לערע מכוח דעם לעבן פון פאלק, לויט די באגריפן פון אמת, יושר און מענטשלעכקייט.

אָבער אויך וועגן פראקטישע מעשים רעדט מאָריס אין שייכות מיט זיין טעאָרעטישן קוק אויף דער אַלטער און נייער סיסטעם. ער האָפט, אז באַ-וואוסטזיניקע אַרבעטער קענען זייער פיל אויפמאַן דורך דעם באַיקאַט פון די שטאַט-אינסטיטוציעס, קודם-כּל פון פאַרלאַמענט, וואָס זיינען ניט קיין אַנדער זאַך ווי טרענער פון דער הערשאַפט פון פּריווילעגירטן, עקספּלואַטירן-דיקן קלאַס. פאַרקערט, זייער פיל נוצן קענען און דאַרפן ברענגען די קאָאָפּע-ראַטיווע אָרגאַניזאַציעס פון אַרבעטער-קלאַס, פון די פּאָלקס-מאַסן גופאַ. אָבער די טרייד יוניאָנס זיינען בלויז אַ מין „בענעפיט סאָסייעטי“ פון די לוי-אַרבעטער, און די יוניאָנס קענען אַלס אינסטיטוציעס גאָר ווייניק העלפן אין דעם אמתן סאָציאַלן באַפרייאַונגס-קאַמף פון די אַרבעטער. עס איז כּראַי דאָ צו ברענגען די צענטראַליסטע שטעלע אין מאָריסעס לעקציע אין אַ ווערט-לעכער איבערזעצונג:

„אויב אונדזערע אייגענע מענטשן זיינען אַ טייל פון פאַרלאַמענט, פון דעם אינסטרומענט פון דעם שונא, דאָן העלפן מיר זיי דאָך מאַכן גראַד די געזעצן, וואָס מיר אַליין וועלן נישט וועלן אויספאַלגן. טאָ וואו בלייבט דעמאָלט דער שונא? וואָס קענען מיר שוין טאָן אים צו אַטאַקירן? — וועט איר אפשר זאָגן, אז דער שונא איז אַ פּרינציפּ. אמת, אָבער דער פּרינציפּ מוז דאָך האָבן אויך אַ קערפּער. און ווי אַזוי קען ער זיין בעסער פאַרקערפּערט ווי אין אַט-דער פאַרזאַמלונג פון דעלעגאַטן פון די מאַנאַפּאַליסטישע אייגנ-טימער, וואָס זוכן אומעטום צו באַשיצן מאַנאַפּאַליע? פרעג איך: זאָלן מיר טאַקע פאַרלייכטערן די שוועריקייטן פון די מאַנאַפּאַליסטן, דורך אַ כלומרש-טער קאַנצעסיע וואָס זיי וועלן מאַכן לטובת די אַרבעטער-קלאַסן? צי זאָלן מיר גאָר ווערן גוטע פּריינט מיט די אַזוי-גערופענע מעסיקע (פונקט ווי ס'וואַלט געקענט געמאַלט זיין מעסיקייט אין שייכות צו מאַנאַפּאַל)! עס איז לחלוטין אוממעגלעך עפעס אַן אַנדער זאַך חוץ צו זיין פאַר אַדער קעגן מאַנאַפּאַליזם! בקיצור: מען קען ניט זיין גלייכצייטיק אי די פּשרה-גרייטע צעמישטע מאַסע פון „פּאָלקס-פאַרטרעטער“, אי דער „רעוואַלוציאַנערער אַוואַנגאַרד“, די אַקטיווסטע און פּראַקטישסטע פאַרטרעטער פון די פּאָלקס-מאַסן.“

פון דער פאַרלאַמענטאַרישער פאַרטרעטערשאַפט פון די אַרבעטער, מיינט מאָריס, וועלן נאָר די רעאַקציאָנערן געווינען, אָבער ניט דאָס אַרבעטנדיקע פּאָלק. ער האָט דערביי פאַרגעשלאָגן צו שאַפן אַ צענטראַלע פאַרטרעטער-שאַפט פון די אַרבעטער מחוץ דעם פאַרלאַמענט — אַ מין „אַרבעטער-פאַר-לאַמענט“, און זיינע דעקרעטן זאָלן פון די אַרבעטער (פּריוויליג) אויסגע-
לאַמענט.

פירט ווערן, אָבער ניט די באַפעלן פון דעם „וועסטמינסטער קאָמיטעט“ (אָפּי-ציעלער פּראָלאַמענט).

פעסט געגלויבט האָט וויליאם מאָריס, אַז דער צוואַמענברוך פון דער מאָנאָפּאָליסטישער סיסטעם קומט אָן, און דאָס לעבן גופא וועט די אַרבעטער לערנען זיך צוהערן צו די וואָס פאַרשפּרייטן די פּרינציפּן און די מעטאָדן פון אַזאַ פּולן און פּרייען סאָציאַליזם. במילא וועט די אַרבעטערשאַפט, אונטער דער פּירונג פון אַן אַרבעטער־פּאַראַלאַמענט, זיך קאַנסטיטואירן ווי די געזעל־שאַפט פון פּראָדוצירער — די דירעקטע אָפּאָזיציע צו דער געזעלשאַפט פון עקספּלואַטאַטאָרס, וועלכע וועט זיין פאַרטראַגן דווקא דורך דער (אַלטער) „קאָנסטיטוציאָנעלער רעגירונג“ מיט אירע געזעצן, באַזירט אויף ברוטאַלער מאַכט, אויפן אויטאָריטערן אייגנטום־קאַנטראָל און מאָנאָפּאָל.

קיין שום ממשותדיקן נוצן פון דער אַרבעט פון די סאָציאַליסטן אין די פּאַראַלאַמענטן האָט מאָריס לחלוטין ניט דערוואַרט, און האָט דערין ניט גע־גלויבט. אין בעסטן פאַל וועט עס נאָר דערפירן צו אַזאַ מצב: די רעאַקציאָנערן וועלן אויסברייטערן דעם באַזיס פון זייערע מאָנאָפּאָלן, און וועלן באַשאַפן אַ נייעם מיטלקלאַס אונטער דעם וואָס עקזיסטירט שוין איצט, און ס'וועט בלויז אָפּגעצויגן ווערן דער טאַג פון דעם גרויסן (געזעלשאַפטלעכן) איבער־בייט. און בעת מ'וועט שוין דערזען, אַז די פּאַראַלאַמענטאַרישע אַקציע האָט בלויז געפירט צו אַ מפּלה, וועט מען מוזן אָנהייבן פון אָנפאַנג אָן. וועלן ווידער צוויי באַוואוסטזיניקע מהנות געשטעלט ווערן איינע קעגן דער צווייטער — די מאָנאָפּאָליסטן פון איין זייט און די שקלאַפן פון מאָנאָפּאָל, די לוי־קנעכט, פון דער צווייטער זייט.

אָבער שטעלט זיך פאַר, זאָגט מאָריס, אַז די פּאַראַלאַמענט־סאָציאַליסטן זיגן פאַרט, און מיט זייערע פּילפאַכע רעפּאַרמען מאַכן זיי שוין איבער, דורך אַ רעוואָלוציאָנערן קריזיס, די סאָציאַלע סיסטעם. טאָ וואָלטן זיך ערשט דעמאָלט זייערע אַלע שוועריקייטן אָנגעהויבן אויף אַן אמת. זיי וואָלטן גע־מוזט רעגירן איבערן פּאַלק, וואָס איז אַזוי גוט ווי פאַרנאַרט געוואָרן אין סאָציאַליזם אַרײַן, און האָט אים ניט אָנגענומען וויסנדיק וואָס און ווען, מיטן פּולן באַוואוסטזיין, אַזוי צו זאָגן. די מאַסן, מיט איין וואָרט, וואָלטן נאָך ניט געווען צוגעגרייט צום סאָציאַליזם, וואָלטן ניט געוואוסט פון די געוואוינהייטן און פּירונגען פון סאָציאַלן לעבן, אָן וועלכע יעדער סאָציאַליסטישער פּלאַן איז געגליכן צו מילשטיינער אָן אַ טרייב־קראַפט. אַזאַ דערפּאָלג וואָלט נאָר געפירט צו אַ קאַנטר־רעוואָלוציע, ווייל דורך רויער מאַכט וואָלטן די סאָציאַליסטן איצט געדאַרפט דערשטיקן יענע גראַבע אומוויסנקייט, וועל־כע מ'האָט פּריער ניט געזוכט צו באַזייטיקן (דורך ריכטיקער פּראָפּאַגאַנדע), ד.ה. מיט דער הילף פון מיליטאַנטישן, ענערגישן קאַמף דורך אויפקלערונג

פון די ברייטסטע מאסן וועגן דעם פרייען, סאציאליסטישן צוזאמענלעבן. דאָס מיינט, אַז אַן אַ צוגרייטונג, אָן דערציאונג, פון די מאַסן צום סאָציאַ-ליזם, וועט דער פאַרלאַמענטאַריש-דעראַבערטער סאָציאַליזם קיין שום ממשות ניט האָבן, וועט קיין גליק און פרייהייט פאַר דער מנטשהייט ניט ברענגען.

(פאַרגלייכן אַט-דעם רעפעראַט וועגן „פרייהייטלעכן קאָמוניזם“

מיט די שטעלן פון דר. פראַנקס אַרטיקל (זו. XLV - XLIV)
און ש. יאַנאָווסקיס זכרונות, וואו עס ווערט באַהאַנדלט וויליאַם
מאַריסעס השפעה אויפן יונגן ש. יאַנאָווסקי.)

ביילאגע נומ. 4

די ערשטע צוואנציק יאָר „פרייע אַרבעטער שטימע“

ביבליאָגראַפישע אינהאַלט-רשימה
פון ש. יאַנאווסקיס זכרונות-אַרטיקלען
אין דער „פּר. אַר.ב. ש.מ.“ (1928-1929)

- 1) אַנקום פון לאַנדאָן. — ערשטער אויפטריוט קעגן דער סאַציאַל-דעמאָ-
קראַטישער פּאַרטיי אין ניו יאָרק. — 26 אָקטאָבער, 1928.
- 2) דערשיינונג פון אַנאַרכיסטישן זשורנאַל די „פרייע געזעלשאַפט“ —
געבורט פון דער „פּר. אַר.ב. ש.מ.“. — נאָוועמבער 2, 1928.
- 3) צרות פון מענעדזשערס. — די „פרייע געזעלשאַפט“ דערשיינט צום
צווייטן מאָל. — מעשה בערקמאַן. — נאָוועמבער 9, 1928.
- 4) אַ שיינער אָבער ניט געלונגענער אויפטו. — די ניט זייער שיינע ראַלע
פון דאַמאָלטטיקן „פּאַרווערטס“. — נאָוועמבער 16, 1928.
- 5) צושטאַנד פון דער באַוועגונג אין אַלגעמיין צו יענער צייט. — פון דריי
סענט אויף אַ סענט. — שיער, שיער אויס רעדאַקטאָר. — איך קריג
צו נייע מיטגלידער. — נאָוועמבער 23, 1928.
- 6) די מאַקינלי אַפּער. — נאָוועמבער 30, 1928.
- 7) אַלע צוזאַמען. — דעליאַנס אַטאַקע אויף קראַפּאַטקינען. — די גוטע
זייט פון מאַקינלי צרה. — דעצעמבער 7, 1928.
- 8) נייע קעגנער. — אונדזער טעטיקייטס-פּעלד ווערט גרעסער. —
דעצעמבער 14, 1928.
- 9) די „יהודים“ און זייער קאַמף קעגן דעם סאַציאַליזם. — יצחק אייזיק
בן אריה צבי הלוי. — דעצעמבער 21, 1928.
- 10) וואַלטערין דע קלער. — דעצעמבער 28, 1928.
- 11) מ. שמואלזאָן. — מיין שטעלונג אַלס ריכטער אויף וואָס כ'האַב שטאַרק
חרטה. — דער קישענעווער פּאַגראַם. — יאַנואַר 4, 1929.
- 12) די „פּ.אַ.ש.“ ענדערט איר פּאַרם, אין איר אינהאַלט בלייבט זי די-
זעלבע. — איך ווער אַ ביזנעסמאַן. — אונדזערע יום-כיפור מי-
טינגען. — יאַנואַר 11, 1929.

- 13) עצה פון א פריינדלעכן שונא. — א גלעזל טיי אין שלומס רעסטאָראַנט.
— פאַרשיידענע קוואַלן פון חיונה פאַר דער „פ.א.ש.“. —
יאַנואַר 18, 1929.
- 14) דזשאַן טוירנערס לעקטשור-טור אין אַמעריקע אַ גוטע טעמט-קעיס פאַר
דעם אַנטי-אַנאַרכיסטן-געזעץ. — צוויי סטרייקס אין וועלכע די
„פ.א.ש.“ איז געווען שטאַרק באַטייליקט. — מיין שטעלונג צום
טעאָטער און צום אַלגעמיינעם קולטורעלן לעבן אויף דער יידישער
גאַס. — יאַנואַר 25, 1929.
- 15) אינטערעסאַנטע איינצלעהייטן וועגן דעם יידישן טעאָטער. —
פּעברואַר 1, 1929.
- 16) די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד און די „פ.א.ש...“ — פּעברואַר 8, 1929.
- 17) די רעוואָלוציע אַן רוסלאַנד און די „פ.א.ש.“. — די שלוחים פון דער
רוסישער רעוואָלוציע אין אַמעריקע. — מיר באַשליסן אַרויסצוגעבן
אַ טעגלעכע „פ.א.ש.“. — פּעברואַר 15, 1929.
- 18) מיר באַשליסן אַרויסצוגעבן אַ טעגלעכע „פ.א.ש.“. — וואַרום די „אָונד
צייטונג“ האָט געמוזט אונטערגיין. — פּעברואַר 22, 1929.
- 19) וואַרום די „אָונד צייטונג“ האָט געמוזט אונטערגיין. — די באַראַנדעס
אַפּעיר. — מערץ 1, 1929.
- 20) איך און (יעקב) גאָרדין שליסן שלום אויף יצחק-אייזיקס אָפּשיד-באַנ-
קעט. — אונזער שטעלונג צו דער אַידאָבעלירראַבעלין. —
מאַרץ 8, 1929.
- 21) נייע מיטאַרבעטער אין דער „פ.א.ש.“ — מיין שטעלונג צו דער יידי-
שער פּרעסע. — מערץ 15, 1929.
- 22) נייע אַנאַרכיסטן-פאַרפּאָלונגען. — די גרויסע אַרבעט פון דער אַנאַר-
כיסטישער פּעדעראַציע. — מערץ 22, 1929.
- 23) די גרויסע אַרבעט פון דער אַנאַרכיסטישער פּעדעראַציע. — איך ווער
אַ פּריינט פון „פאַרווערטס“. — מערץ 29, 1929.
- 24) איך הייב זיך אָן ווייזן אויף דער גרויסער ברייטער וועלט. — אַלערליי
אינטערעסאַנטע קלייניקייטן. — אַפּריל 5, 1929.
- 25) אַלערליי אינטערעסאַנטע קלייניקייטן. — מיר שטעלן אָפּ אונזערע
יומ-ביפור פאַרוואַלונגען. — אַפּריל 12, 1929.
- 26) אַלערליי אינטערעסאַנטע קלייניקייטן. מיין אַרויסטריט קעגן דר. זשימ-
לאָווסקי. — צווישן צוויי פייערן. — אַפּריל 19, 1929.

- (27) צווישן צוויי פייערן. — דער צען־יאָריקער יוביליי פון דער „פ.א.ש.“. — די דערשיינונג פון אונדזער מאָנאַטלעכן זשורנאַל „די פרייע געזעלשאַפט“. — אַפּריל 26, 1929.
- (28) וואָס איך האָב צו זאָגן אין מיין פאַרטיידיקונג קעגן מיינע קריטיקער. אַן ענטפּער אויף פּראָטעסט־בריוו פון עמאַ גאַרמאַן, אַלעקסאַנדער בערקמאַן און דר. י. א. מעריסאָן אין דער „פּר. אַר. ש.ט.“, אַפּריל (26, 1929) — מאַי 3, 1929.
- (29) „די פרייע געזעלשאַפט“ (אונדזער מאָנאַטלעכער זשורנאַל). — אינהאַלט און אויפגאַבע פון דער „פרייער געזעלשאַפט“. — מאַי 3, 1929.
- (30) די „פרייע געזעלשאַפט“ קלובס. — מאַי 31, 1929.
- (31) שלום פון אַרטיקל נומ. 30. — יוני 7, 1929.
- (32) אַן אַזעוו אין ניו יאָרק. — דער ערשטער ליידים וועיסט מעיקערס סטרייק און דער קאַמף פון דער „פ.א.ש.“ פאַר ערלעבקיט אין דער יוניאָן. — יוני 14, 1929.
- (33) די מאקנאמארא אפּעיר. — יוני 21, 1929.
- (34) אַ נייע אַפּאָזיציע. — די „פ.א.ש.“ ווערט געזעצלעך אינקאָרפּאָרירט. — יוני 28, 1929.
- (35) רעוואָלוציע אין מעקסיקאָ. — דער וועבער סטרייק אין לאָרענס און אַנדערע פּאַסירונגען. — יולי 5, 1929.
- (36) ווייטערע געראַטענע און אומגעראַטענע אונטערנעמונגען. — יולי 12, 1929.

אין נומער פון 12טן יולי 1929 ווערט אָפּגעדרוקט
אַ רעדאַקציאָנעלע דערקלערונג וועגן אָפּשטעלן די
סעריע פון ש. יאנאווסקי אַרטיקלען.

זוכעט

פון פערזענלעכע נעמען וואס ווערן דערמאנט
אין די זכרונות פון ש. יאנאווסקי

גארדיאן, ב. 219 גארדין, יעקב 3, 4 גיליאראוו 222 גירושדאנסקי, מ. דר. 79, 80, 105 109 געלער 228 דארלינג 212 דובראווסקי, דר. 19 דזשארדזש, הענרי 67, 101 דעקלעיר, וואָלטערין 101 האנרי, עמיל 209, 233 האסלמאן 107 הונגא, וויקטאָר 219 הויפטמאן, ג. 230 הורוויטש, יצחק אייזיק 222 הילקאוויטש (הילקוויט) מ. 127, 167, 128 וואַיאן 209, 233 וואָלאָזשינסקי 220 וויילד, אַסקאר 99 וויינבערג, מ. (לאָנראָן) 137, 143 וויינשטיין, ב. 61 וויילסאָן, מרס. 180 ווינטשעווסקי, מאָריס 83, 112, 136 141, 144, 147, 149, 197 וועלער-יאַנאווסקי ליוז 26 (זען אויך: יאַנאווסקי, ליוז) וועסס, ווילס. 133, 134, 136, 148 153 זאַלאַ, עמיל 230 זאַלאַטאַראַוו, הלל 85, 86, 107, 109 113-115, 118, 120, 176 זאַלצבערג 84, 85	גאַלסבי (גאַווערנאָר) 99, 100 גאַלער (ראַכוי) 188 איכסען ה. 230 אייגעל 137, 191 אַלטגעלד (גאַווערנאָר) 96, 100, 102 אַלעיניקאָוו 60 אַשער 64 באַבאד 174, 187 באָושאָווער 174, 187 באַנדעם 79 באַקל, ט. ה. 32 באַראַנאָוו, מ. 136, 147, 149, 170 189, 197, 213, 224 באַראַנדעם 219 בוירנס, דזש. 223, 224 בונד 187 ביאַליק, ח. נ. 14 בלאָך, פייוויל (ביאַליסטאָק) 29 בעבעל, א. 164 בערג 68 בעקער, לודוויג 17 בערקמאן, אלעקס. 173, 204-206, 229 ברענסאָן (פילאַדעלפיע) 219 ברעסלאָוו, מיס 111 ברעסלאָווסקי, דר. 111 גאַלאַפּ, קאַנסטאַנטין 132, 136, 137, 140, 147, 169, 177 גאַלרבלאַט 187 גאַלדמאַן, עמא 204 גאַלדמיט, מאַריע 216 (זען אויך קאַרו-גאַלדמיט) גאַלדשטיין, דוד 84 גאַרדאָן, סיימאן 75, 77, 105 גאַרדאָן-קראַנץ, יעווא 214

- מאַנטעניו, סעמיועל 188
 מאַסט, יאָהאָן 81, 95-91, 103, 109.
 135, 204, 205
 מאָריס, ווילם, 181-184, 186
 מאַרקס, קאַרל 87
 מאַרקס-עוועלינג, עלעאנאָר 134
 מילכיגער (זעצער) 114
 מיללער, לואי 60, 78-81, 83, 127.
 129, 136
 מינדלין, 78, 127, 128
 מינק, מאָזעס 111
 מירטאָוו (לאָווראָוו) פ. 28
 מישעל, לואיזע 221
 מעריסאָן, י. א. דר. 120, 125
 מערלינגאָ, ס. 161, 205

 ניבע 99, 100
 ניווענהויז, ד. 165
 ניקאָל, דעווייד 184, 185, 202
 נעטער 87-89

 פּאָסנאוויטש (ביאליסטאָק) 31
 סאַפירשטיין, יעקב 70
 סטאַלעשינקאָוו 167

 ערעלשטאַט, דוד 118, 174, 176.
 187, 192-195
 ענגעל 99, 100

 פאַרסאָנס 82, 92, 97, 100
 פינקוס 137, 188
 פלאַטאָוסקי 50
 פענטענקאָסט, ה. א. 67, 101, 108
 פערמוט, ס. 137, 144, 167, 191
 פערנאוויץ, י. ש. 218
 פּרענער 117

 פייננבוים, ב. 136, 137, 141.
 197-200
 פילדען, 99, 100
 פיין, י. 137, 144, 146, 188
 פישער, 99, 100
 פלאַטאָ 56-58
 פראַנש, 233
 פרידנטאַל 133, 187

 זאַמעטקין, מ. 60
 זאַקס (רעסטאָראַן) 118
 זיילין (באַפּאַלאָ) 187
 זילבערמאַן (פאַריו) 214
 זינגער, פּאָל 163
 זעליג (ניו יאָרק) 50, 53, 73
 זעליקאוויטש, פּראָפ. 112, 116, 117

 פּאַנענבוים, א. 70, 218
 טוירנער, דזש. 208
 טוניק 116
 טראָפּ, דר. ה. 46, 49
 טשאַיקאווסקי, ניק. 223-227
 טשערטאָוו 137, 188, 231

 יאַנאַס, אַלעקס. 59, 79, 83, 106
 יאַנאווסקי, אַרטשע 13, 67, 176
 יאַנאווסקי, יעקב-צבי 13-17, 33
 יאַנאווסקי, ליזאַ 26, 35, 127, 129.
 131, 211
 יאַנאווסקי, מ. 219
 יאַפע, י. 70, 83, 114
 יונגמאַן 228
 יעווערלאָוו, מיס 78

 באַיאַנאוויטש, י. דר. 37

 לאַסאַל, פּערד. 26
 ליבערמאַן ("פּרייע וועלט") 131.
 136, 144, 147
 ליבקנעכט, ווילם. 164
 ליובאַש 139
 ליזביטש 60
 ליובעל-ליובערט 48, 50, 51, 54.
 56, 59, 73
 לייאַנס, לואיס 151-155
 לינג 99, 100
 ליפשיץ (פאַריו) 214
 לנאָיס, ר. 78, 83, 84, 86, 95, 104.
 109, 113, 114, 115, 175
 לוריע, משה (פינסק) 15
 לענאַט, ט. 196

 מאַזוברי, טש. 185, 186, 207
 מאַלאַמעסטא 178

- ראָדינסאָן (פאָריוו) 216, 214
 ראַוואַשאַל 202, 180, 173
 ראַווינסקי, דר. 117
 ראַזענבלום 174, 187
 ראַזענבערג (לאַנדאָן) 155
 ראַזענפעלד, מאַריס 118, 119, 177
 ראַזענסאָן (זעצער) 114
 ראַטנער 60
 ראַיעווסקי, דר. 73
 רודאַשעווסקי 84
 רודערמאַן, ב. 131, 137, 143, 145
 רוטענבערג 125, 126, 129, 131
 137, 143, 146, 168

 שאַר 22
 שאַראַזאָן 112
 שור 116, 118
 שוואַב 99, 100
 שטיינבערג (לאַנדאָן) 195
 שייקאָוויטש 70
 שנאַבעלד 97
 שעוויטשיק (רעווערענד) 188
 שעוויטש, ס. 59, 79
 שפּיו 82, 92, 100, 102

 פּריידקיין (ביאַליסטאָק) 36
 פּרימאַן, סיימאָן 139, 143, 146
 148, 171, 219
 פּריק, 206, 229

 קאַהאַן, אַב. 60, 127, 128, 159
 166-169, 201, 225
 קאַהאַן, מיכאַל 171, 187
 קאַהאַן, סיימאָן 137, 139
 קאַהאַן-נעטער, ענון 88
 קאַזעריאַ, ס. 233
 קאַטץ, משה 114, 235
 קאַמענעצער מגיד 188
 קאַנטראַוויטש, ז. 7
 קאַפּעלאָוו, א. 78, 127, 194, 219
 קאַפּעלאָוו, מרס. 79
 קאַפּעלאַנסקי, הערי 137, 143, 145
 148, 165, 169
 קולאַן 177-179
 קאַרן-נאַלדסמיט, מ. 218
 קראַנץ, פּיליפּ 83, 112, 128, 136
 138, 160, 169
 קראַפּאַטקיין, פּ. 82, 172, 178-180
 187, 205, 207-210, 217, 221

א. פרומקין

אין פּרילינג פון אידישן סאַציאַליזם

זכרונות פון אַ זשורנאַליסט

פון אַלטיירושלים ציט זיך דער וועג קיין מערב־אייראָפּע און אַמעריקע. אַ פּרום־
דערצויגענער בחור, וואָס לעכצט נאָך פּרייהייט און בילדונג, לאָזט זיך אַרויס אין
דער נרויסער וועלט. ער קומט קיין לאַנדאָן אין סאַמע „פּרילינג פון אידישן סאַיאַ־
ליזם“ — אין די ערשטע יאָרן פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג. ער ווערט
טעטיק און באַוועגט זיך אין אַ קרייז פון איבערגעגעבענע קעמפּער פאַר אינדיווידו־
עלער פּרייהייט און סאַציאַלער גערעכטיקייט.

יענע טעג פון ריינעם אידעאָליזם און מוסטערהאַפּטער אַפּפּערוויליקייט שפּיגל־
לען זיך אַפּ אין אַטידי „זכרונות פון אַ זשורנאַליסט“. פון זיי זיינען געשעפּט די
אינטערעסאַנטע עפיוזאָדן, בילדער און טיפּן, וואָס געפינען זיך אין דעם דאָזיקן
באַנד. דאָס זיינען ניט בלויז ערינערונגען, נאָר אויך אַ בלעטל געשיכטע פון אַ
שיינעם ליכטיקן אַפּאַל.

צוזאַמען מיטן איצטיקן באַנד פון ש. יאַנאווסקי'ס מעמאָרן, גיט
דאָס וואונדערלעך שיינע ווערק פון אברהם פרומקין (1873-1940)
אַ לעבעדיקן און פולן בילד פון די ערשטע יאָרן פון דער יידישער און
אינטערנאַציאָנאַלער סאַציאַליסטישער און אַנאַרכיסטישער באַוועגונג
אין אַמעריקע. ענגלאַנד און פּראַנקרייך (פּאַריז), בעת זייער פּרילינג־
ציט — סוף 19טן און אָנהייב 20טן יאָרהונדערט.

אַ בוך פון 304 זייטן, פּרעכטיק אַרויסגעגעבן

מיט אַ סך פּאַרטערעטן און בילדער.

פּרייז \$3.00 (מיט פּאַסטעדזש)

צו באַשטעלן פון:

FREIE ARBEITER STIMME

45 West 17th St.

New York 11, N. Y.

אויך צו באַקומען ביי:

SH. YANOWSKY BOOK COMMITTEE
767 N. Kenmore, Los Angeles 27, Calif.

אַ ניי און וויכטיק בוך:

קראַפּאַטקין-זאַמלבוך

געווידמעט דעם 25טן יאַרצייט זינט דעם טויט פון
פ. א. קראַפּאַטקין (1842-1921)

אונטער דער רעדאַקציע פון
יעקב סעגאל

דאָס בוך איז איינגעטיילט אין פינף חלקים:

קראַפּאַטקין דער מענטש
קראַפּאַטקינס אידיען
קראַפּאַטקין און די רוסישע רעוואָלוציע
צו קראַפּאַטקינס אַנדיינק
ביילאָגעס

צוזאַמען מיטן איצטיקן באַנד פון ש. יאַנאָווסקיס מעמואַרן, גיט
מיט אַ ריי פּאַרטערטן און בילדער.

עס באַטייליקן זיך אין דעם זאַמלבוך אַרום 40 שרייבער, פון זיי
גיט ווייניק מיט באַרימטע נעמען אין דער פרייהייטלעכער באַוועגונג
אין דער גאַרער וועלט, ווי מאַקס נעטלוי (לעצטנס געשטאָרבן), רודאָלף
ראַקער, ג. מאַקסימאָוו, א. זוכי, א.אַנד.

„דאָס בוך וועט נעבן באַלערונג און דערהויבונג סיי די וואָס האָבן שוין גיט
ווייניק געשעפּט פון דעם גרויסן וויסנשאַפּטלעכן און עטישמאַראַלישן קוואַל, וואָס
הייסט פּעטער קראַפּאַטקין, סיי די, אפּשר פון יינגערן דור, וואָס האָבן נאָר דעם
נאָמען זיינעם געהערט און אַליין זייער ווייניק געלערנט פון זיינע פילויטיקע און
די טיף-אַנרענדיקע טעאָריעס אין זיינע צענדליקער ווערק אויף סאַציאַלע, היסטאָרי-
רישע און עטישפּילאָזאָפּישע טעמעס.“ (פּרייע אַרבעטער שטימע, 2 יולי, 1948)

אַרויסגעגעבן פון דער גרופּע „דוד עדעלשטאַט“ אין
בוענאַס איירעס, אַרנענמינע, 1947

צו באַשטעלן פון:

FREIE ARBEITER STIMME

45 West 17th St.

New York 11, N. Y.

פּרייז \$3.50 (פּאַסטעדוז אַריינגערעכנט)

אויך צו באַקומען ביי:

SH. YANOWSKY BOOK COMMITTEE

767 N. Kenmore, Los Angeles 27, Calif.

Set and made up by
Economy Typsetting Service

Printed by
Pacific Co-Operative Press
Los Angeles, Calif.

